

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

II. CİLT

KİTABEVİ • 265 - 2

Kapak
Sabahattin Kanaş

İç Düzen
Ali Çiftçi

Baskı ve Cilt
Bayrak Matbaası

Küçük Ayasofya Cad.Yabancı Sok. 2/1
Sultanahmet - İstanbul

İstanbul, Ekim 2005

2. Baskı

ISBN 975-6403-62-4(Tk. No)

ISBN 975-6403-64-0(2. Cilt)

Mevlânâ Celâleddin Rûmî

Mesnevî-i Şerîf Şerhi

II. CİLT

Tercüme ve Şerh
AHMED AVNİ KONUK

Bu Cildi Yayına Hazırlayanlar
Dr. Selçuk Eraydın - Prof. Dr. Mustafa Tahralı

Yayın Koordinatörü
Prof. Dr. Mustafa Tahralı

KİTABEVİ

Mesnevî-i Şerîf Şerhi'nin İkinci Cildinin Fihristi

Emîrû'l-mü'minîn Ömer (r.a.) ahdinde çalgıcı ihtiyarın kıssasıdır	13
ان لربكم في ايام دهركم نفحات الا فتعرضوا لها hadîs-i şerîfinin ma'nâsı	23
Âişe-i Siddîka'nın Hz. Mustafâ (s.a.v.)den: "Bugün yağmur yağdı niçin ıslanmadın?" diye suâl etmesi	44
Tefsîr-i beyt-i Hakîm Senâî (rahmetullâhi aleyh): "Âsumân-hâst der velâyet-i cân ilh..."	49
... الخ hadîs-i şerîfinin ma'nâsı	52
Hz. Mustafâ (a.s.)dan Hz. Âişe'nin diğeri suâli	55
İhtiyâr çalgıcı kıssasının bakıyyesi	59
Hâtîfîn uykuda Emîrû'l-mü'minîn Ömer (r.a.)a hitâbı	65
Sütûn-ı hannânenin inlemesi	68
Resûl (a.s.)ın mu'cizesinin ızhân ve Ebû Cehil'in elinde taş parçalarının söze gelmesi	80
Kıssa-i mutribin bakıyyesi	82
Emîrû'l-mü'minîn Hz. Ömer'in, onun nazarını varlık olan makâm-ı giryeden,	

mestlik olan makâm-ı istiğrâka çekmesi	89
İki meleğin: اعط كل منفق خلفا و اللهم اعط كل ممسك تلفا diye nidâ etmesi	97
O halîfenin kıssasıdır ki, kendi zamânında kerem cihetinden Hâtem-i Tâî'den ileri geçmiş idi	102
A'râbî ve onun zevcesinin ihtiyâc sebebi ile olan mâcerâsının kıssası	104
Muhtâc olan müridlerin, müzevvir olan müddeîlere aldanması ve onları şeyh zannetmesi	106
Onun beyânındadır ki, bir müridin müddeî-i müzevvire sîdk ile i'tikâd bağlaması	111
A'râbînin ve kadının kıssasına rücû' ve çok acîb temsiller	113
Kadının kocasına: "Sözü kendi kadem ve makâmından pek ziyâde söyleme ilh..." diye nasîhat etmesi	118
"Fakirlere hakâretle bakma...." diyerek erkeğin kendi kadınına nasîhat etmesi ...	125
Onun beyânındadır ki, her bir kimsenin hareketi, bulunduğu yerdendir ki, herkes kendi vücûdunun dâiresinde görür	132
Kadının zevcine riâyet etmesi ve kendi sözünden rücû' eylemesi	139
انهم يغلبن العاقل و يغلبهن الجاهل hadîs-i şerîfinin beyânında	147
Taleb-i maîşet cihetinden kadının iltimâs ettiği şeye erkeğin kendisini teslîm etmesi	149
Onun beyânındadır ki, Mûsâ ve Fir'avn'ın ikisi de zehir ve panzehir ve zulmet ve nûr gibi musahhar-ı meşîyyettirler	153
Eşkiyânın dünyâda ve âhirette ziyanda kalıp iki cihândan mahrûm olmaları sebebinin beyânındadır	165
Sâlih (a.s.)ı ve Sâlih (a.s.)ın devesini his gözlerinin hakîr ve hasımsız görmesi	173
مرج البحرين يلتقيان ma'nâsı beyânındadır	186
O ma'nânın beyânındadır ki veliyy-i kâmil her ne yaparsa, müridlere cür'et etmek ve o fiili yapmak lâıyk olmaz ilh... ..	196
Arab'ın ve onun zevcesinin mâcerâsının mahlası	202
Zevcesinin iltimâsı üzerine, Arab erkeğin muvâfakat etmesi ilh... ..	209
Kadının rızık talebi yolunu kendi zevcine ta'yîn etmesi, onun dahi kabûl eylemesi	221
Orada su kıtlığı vardır zannı üzerine, Arab'ın bâdiye ortasından yağmur suyunu Bağdad'a hediye götürmesi	226
Arab kadınının yağmur suyu testisine keçe dikmesi ilh... ..	231
Onun beyânındadır ki, fakîr nasıl keremin âşıkı, kerîmin âşıkı ise kerîm ve kerem dahi fakîrin âşıkıdır ilh... ..	237

O kimsenin arasını farkdır ki, Hakk'a muhtâc ve Hakk'ın teşnesidir ilh...	240
A'râbîye ikrâm ve onun hediyesini kabûl için halifenin bekçilerinin ve nakîblerinin ileriye gelmesi	246
Onun beyânındadır ki, dünyânın âşığı üzerine güneş ziyâsı aks etmiş olan duvarın âşığı gibidir ilh...	254
Arab'ın hediye, ya'nî testi, halifenin gulâmlarına tevdi' etmesi	258
Nahvî ile gemici mâcerâsının hikâyesi	263
Halifenin hediye kabûl etmesi ilh...	268
Pîrin vasfı ve onun mütâvaatı	290
Resûl (a.s.)'ın Ali (keremallûhü veche)'ye âkılın sohbeti ile Hakk'a takarrub eyle diye vasiyet buyurması	298
Kazvinli'nin sırtına arslan sûretinde mâvilik vurdurması	304
Ava gitmiş olan arslan ve kurt ve tilkinin kıssasıdır	310
Arslanın kurdu tecrübe etmesi ilh...	317
O kimsenin kıssasıdır ki, bir dostun kapısını çaldı; içeriden: "Kimdir o?" dedi ilh...	320
O: "Benim!" diyen kâilin pişmân olması ve istiğfâr için, onun bir sene riyâzet çekmesi ilh...	324
Taksiminde edebîlik ettin diye arslanın kurdu te'dîb etmesi	332
Nûh (a.s.)'ın kavmini tehdîd etmesi	336
Gözleri onlar ile rûşen olmak için, pâdişâhların ârif sûfilere kendi karşılarına oturtmaları	345
Yûsuf (a.s.)'ın huzûruna misâfir gelmesi ilh...	348
Yûsuf (a.s.)'ın misâfirden hediye talep etmesi	351
Misâfirin Yûsuf (a.s.)'a: Hediye olarak sana ayna getirdim ilh... demesi	357
Vahyin pertevi onun üzerine vurması sebebiyle kâtib-i vahyin mürted olması	365
Muhâsara etmiş olduğu şehirden Mûsâ (a.s.)'ı ve kavmini döndür diye Bel'am-ı Bâûr'un duâ etmesi	383
Hârût ve Mârût'un kendi ismetlerine i'timâd etmesi	390
Hârût ve Mârût kıssasının bakıyyesi ilh...	397
Sağırın hasta olan komşusunun iyâdetine gitmesi	401
Nefis mukâbilinde kıyâs getiren ilk kimse İblîs idi	408
Kendi hâlini ve kendi mestliğini câhillerden gizlemek lüzûmu beyânındadır	416
Rûmîler'in ve Çinliler'in nakkâşlık ilminde da'vâ etmelerinin kıssası	429
Peygamber (a.s.)'ın Zeyd'e: "Bugün nasılsın ve nasıl kalktın?" diye sorması ilh...	436

Resûl (s.a.v.)e Zeyd (r.a.)ın cevâb vermesi	442
"Getirdiğimiz olmuş ve seçilmiş meyveleri o yemiştir" diye Lokman'ı kapı yoldaşlarının müttehem kılması	455
Resûl (a.s.)ın cevâbı hakkında kıssa-i Zeyd'in bakıyyesi	459
Hikâye	463
Peygamber (s.a.v.)in Zeyd'e: "Bu sırrı bundan daha açık söyleme!" buyurması ..	473
Zeyd'in hikâyesine rücû'	479
Emîrû'l-mü'minîn Ömer (r.a.) zamânında şehre ateş düşmesi	488
Emîrû'l-mü'minîn Ali (kerremallâhu vechehû) efendimizin yüzüne düşmanın tükürmesi	491
Ali (kerremallâhu vechehû) hazretlerinin o kâfirin: "Vaktâki benim üzerime muzaffer oldun ilh..." diye suâl etmesi	504
Emîrû'l-mü'minîn (r.a.) hazretlerinin kılıcı elinden bırakması sebebi hakkında cevâb vermesi	507
Peygamber (s.a.v.)in Emîrû'l-mü'minîn Ali (kerremallâhu vechehû)nun seyisin kulağına: "Ali'yi öldürmek senin elinde olacaktır" buyurması	523
Âdem (a.s.)ın, İblîs-i matrûdun salâtından taaccüb etmesi ve ucûb getirmesi	536
Ali (kerremallâhu veche)nin hikâyesine ve onun kendi kâtiline müsâmaha etmesine rücû'	544
Seyisin: "Ey Emîrû'l-mü'minîn beni öldür ve beni bu kazâdan kurtar!" diyerek Hz. İmâm'ın önüne düşmesi	548
Onun beyânındadır ki, Peygamber (s.a.v.)in Mekke'yi ve Mekke'nin gayrini feth etmesi mülk-i dünyâ muhabbeti için değil idi	551
Emîrû'l-mü'minîn Ali (kerremallâhu vechehû) hazretlerinin kendi karînine: "Yüzüme tükürdüğün vakit ihlâs-ı amel kalmadı" demesi	557

قصهء پیر چنگی که در عهد امیر المؤمنین

عمر رضی الله عنه در روز بی نوایی از بهر خدا در گورستان چنگ می زد

Emîrû'l-Mü'minîn Ömer (r.a.) ahdinde, çalgıcı ihtiyarın kıssasıdır ki, maişetsiz kaldığı gün kabristanda Allah için çalgı çalıyordu

آن شنیدستی که در عهد عمر بود چنگی مطربی با کر و فر

1941. Onu işittin mi ki, ahd-i Ömer'de letâfelli ve revnaklı çeng çalan bir mut-rıb var idi.

بلبل از آواز او بیخود شدی یک طرب ز آواز خویش صد شدی

1942. Bûlbûl onun sesinden kendinden geçti; onun güzel sesinden bir tarab, yüz olurdu.

مجلس و مجمع دمش آراستی واز نوای او قیامت خاستی

1943. Onun nefesi meclisi ve cem'iyyeti süsler idi; ve onun nağmesinden kıyâ-met kopardı.

همچو اسرافیل کاوازش بفن مردگانرا جان در آرد در بدن

1944. İsrâfîl gibi ki, onun sesi san'atla ölüler için bedene cân getirir idi.

کز سماعش پر برستی فیل را

یا رسائل بود اسرافیل را

1945. *Yâhut İsrâfîl'in risâleleri idi ki, onun semâ'ından filin kanadı biter idi.*

“Yâ resâil” ta'bîrinde şurrâhî kirâmın ihtilâfı vardır ki, kimi “yâr” ve “sâ-il” i'tibâr etmiş ve tekellûf ile ma'nâ vermiştir; kimi “yâ” ve “resâil” i'tibâr edip, resâilin ma'nâsında tekellûf etmiştir. Fakîre göre külfetsiz olarak anlaşılan ma'nâ: “Yâhud bu çalgıcının nağmeleri Hz. İsrâfîl'in risâleleri idi. Ya'nî çalgıcının her bir nağmesi, İsrâfîl'in ervâha bir nefhası idi” demek olur. Zîrâ resâilin müfredi, risâledir ve risâle lügatte haber göndermek ve haber vermektir; ve mûsikînin negamâtı da pek çoktur. Binâenaleyh burada resâilin cemi' olarak isti'mâl buyrulması yerindedir. Ve “yâ” terdîd içindir. Nitekim ya şöyle veya böyle deriz.

Yukarıdaki beyitte çalgıcı İsrâfîl'in kendisine teşbîh buyrulmuş idi; bu beyitte de İsrâfîl'in kendisine değil, habercisine teşbîh buyrulmuştur. Hulâsa-i ma'nâ budur: “Yâhud çalgıcı, İsrâfîl'in kendisine müşâbih değil, onun nağmeleri, İsrâfîl'in risâleleri ve habercileri idi ki, o nağmelerin istimâ'ından filin kanadı çıkardı; ya'nî sikâlet-i tab'ları fil gibi olup yerinden güç kımıldayan kimseleri vecde getirir idi.”

جان دهد پوسیدهء صد ساله را

سازد اسرافیل روزی ناله را

1946. *Bir gün İsrâfîl nâlesini yapar; yüz yıllık çürümüşe can verir.*

İsrâfîl (a.s.) ba's gününde sûrunu üfürür; birçok yıllar yer altında kalmış ve çürümüş olan ölümlere tâze can verir.

طالبانرا زان حیات بی بهاست

انبیارا در درون هم نغمه‌هاست

1947. *Enbiyânın içinde de nağmeler vardır; tâliblere ondan bahâsız hayât vardır.*

Ya'nî enbiyâ-yı izâm hazerâtının ervâh-ı mukaddeselerinin dahi negamât-ı latifeleri vardır ki, onlar hakâyık ve maârif-i ilâhiyyedir; ve bu maârif-i ilâhiyyenin tâliblerinin ervâhı, onlardan bahâ yetişemeyecek derecede hâl sâhibi olur.

کز ستمها گوش حس باشد نجس

نشنود آن نغمها را گوش حس

1948. *His kulağı o nağmeleri işitmez; zîrâ his kulağı sitemlerden necis olur.*

Enbiyânın o nağmeleri, ervâh-ı mukaddeselerinin negamâtı olup tâlibler onları rûhlarının sem'iyle işitirler ve bunlar his kulağının işitemiyeceği derecede latîf füyûzatdır. Meselâ peygamberler bir ma'nâyı harf ve savt libâsına giydirip meydana çıkarırlar. His kulağı bu elfâzı işitir; fakat rûhunun kulağı tıkalı ise, o lafızdan murâd olan ma'nâ rûhuna nüfûz edemez. His kulağı hakikatden nisbet-i bu'd ile mülevves olduğundan, bu letâifi rûha ifâzadan pek uzaktır.

نشود نغمه پری را آدمی که بود ز اسرار پریان اعجمی

1949. *Perînin nağmesini âdemî işilemez; zîrâ perîlerin esrârından a'cemîdir.*

Enbiyânın vücûdları, âlem-i şehâdetden olduğu ve âlem-i şehâdet de his kulağı fa'âl bulunduğu halde enbiyânın nağmelerinin işitilmemesi nasıl olur der isen, cevâben deriz ki: Vücûdları âlem-i şehâdetde havâ ile harâretten terekküb eden cinnîlerin nağmelerini insanlar his kulağı ile işitemiyorlar; zîrâ cinnîlerin esrârına yabancıdırlar ve onların cinsinden değildirler. İnsanların vücûdu kesîf ve cinnîlerin vücûdları latîfdir; kesîf kesîfi ve latîf latîfi idrâk eder.

گرچه هم نغمه پری زین عالمست نغمه دل برتر از هر دو دمست

1950. *Vâkıâ perînin nağmesi de bu âlemdendir; gönlün nağmesi ise her iki nefesden âlîdir.*

Ya'nî cinnîlerin vücûdları ve nağmeleri de âlem-i şehâdetdendir; böyle iken his kulağı ile idrâk olunamaz. Gönlün nağmesi ise latîf olan cinnîlerin nağmelerinden daha latîf olduğundan, gerek insanların ve gerek cinnîlerin nağmelerinden daha âlîdir. Zîrâ cins, ancak kendi cinsini idrâk eder.

که پری و آدمی زندانیند هر دو در زندان این نادانیند

1951. *Zîrâ perî ve âdemî zindâna mensûbdurlar; her ikisi bu câhillik zindânı içindedirler.*

Ya'nî insân, âlem-i kesâfet içinde mahbûsdur ve ancak bu âlemin ahvâli-ne vâkıfdır; ve âlem-i letâfetden câhildir. İşte bu cehli sebebiyle âlem-i letâfetden olan cinnin vücûdunu ve onun mâfevkı olan âlem-i melekût ehlini inkâr ederler. Ve cin tâifesi de kezâlik kendi âlemlerinde mahbûsturlar ve kendi vücûdlarının mâfevkı olan âlem-i letâfeti bilemezler.

معشر جن سورہء رحمن بخوان تستطیعوا تنفذوا را باز دان

1952. *Sûre-i Rahmân'da ma'şer-i cinni oku. "Testetû tenfüzû"yü açık bil!*

Ya'nî sûre-i Rahmân'da vâki' olan اِنَّا نَقْطَرُ مِنْ اَقْطَارِ انْ اسْتَطَعْتُمْ اَنْ تَنْفُذُوا مِنْ اَقْطَارِ (Rahmân, 55/33) ya'nî "Ey cin ve ins tâifesi; eğer muktedir iseniz, göklerin ve arzın aktârından çıkınız; hayır çıkamazsınız; ancak kuvvet ile çıkarsınız" âyet-i kerîmesini oku ve âlem-i kesâfetden olan semâvât ile arzın etrâfından dışarıya, ya'nî âlem-i letâfete çıkılmıyacağını ve çıkılmak için mutlakâ o mertebe-i letâfeti ihrâz etmek lâzım geleceğini bil!

نغمهای اندرون اولیا اولاً گوید که ای اجزای لا

1953. *Evliyânın bâtınlarının nağmeleri, evvelâ derler ki: Ey "lâ"nın cüz'leri!*

"Lâ" dan murâd vücûd-ı izâfî ve madde âlemdir ki, onlar sabun köpüğü gibi bir nümâyişden ibâret olup hakikatde yokturlar; ve vücûd-ı insân bu âlem-i maddiyyâtın cüz'leridir.

هین ز لای نفی سرها برزید این خیال و وهم یک سو افکنید

1954. *Âgâh olun, "lâ"yı nefyden başları yukarı kaldırın; bu hayâlî ve vehmî bir tarafa bırakın!*

Menfî olan "lâ"dan, ya'nî vücûd-ı izâfî âleminden başınızı yukarı kaldırınız; ve bu âlem içinde müstağrak olup kalmayınız. Hayâl ve vehimden ibâret olan bu maddiyyât ve keserâtı bir tarafa bırakınız; hakikî varlığa teveccüh ediniz.

ای همه پوسیده در کون و فساد جان باقی تان نروید و نژاد

1955. *Ey hep kevn ü fesâd içinde çürümüşler; sizin bâkî olan canınız bitmedi ve doğmadı.*

Ey şânı kevn ü fesâddan ibâret olan âlem-i maddiyyâtın cüz'leri bulunan nâkis insanlar; siz âleme rûh-i hayvânî ile geldiniz ve bu rûh-ı hayvânînin ahkâmı altında çüyürüp zebûn oldunuz. Sizin bu rûh-ı hayvânînin, henüz bâkî olan rûh-ı izâfî mertebesine terakkî etmedi ve cesed-i kesîfiniz de henüz doğmadı.

گر بگویم شمع زان نغمها جانها سر بر زند از دخمها

1956. *Eğer o nağmelerden bir şemme söylersem, canlar kabirlerden baş kaldırırlar.*

Eğer evliyâ-yı kirâmın bâtınındaki nağmelerden biraz bahs edecek olursam, kabre müşâbih olan cesetlerde ölümler gibi hareketsiz bulunan ervâh baş kaldırıp vecde gelirler idi.

گوش را نزدیک کن کان دور نیست لیک نقل آن بتو دستور نیست

1957. *Kulağını yaklaştır ki, o uzak değil; fakat onun sana nakline izin yoktur.*

Rûhunun kulağını yaklaştır ki, o nağmeler karşındadır, uzak değildir; ve benim rûhumdan, senin rûhuna intikâl eder. Fakat elfâz ile his kulağına nakle, izn-i ilâhî yoktur; çünkü his kulağı yanlış anlar ve bundan dalâlet ve şaşkınlık hâsıl olur.

هین که اسرافیل وقتند اولیا مرده را زیشان حیاتست و نما

1958. *Âgâh ol ki, evliyâ vaktin İsrâfîl'idirler; ölümlere onlardan hayât ve nemâ vardır.*

جان هر يك مرده اندر گور تن می جهد ز آواز شان اندر کفن

1959. *Her bir ölünün cânı, ten mezarı içinde, kefende onların âvâzından sıçrar.*

گوید آن آواز ز آنها خود جداست زنده کردن کار آواز خداست

1960. *Der ki: O sadâ muhakkak onlardan ayırdır; diri etmek, Hakk'ın sadâsının işidir.*

Evliyânın negamât-ı rûhundan dirilip cesed-i kabrinden baş kaldıran kimse der ki: Beni dirilten bu ses, muhakkak sûret-i müteayyine sâhibi olan bir mahlûkun sesinden başka bir sestir. Zîrâ ölüyü diriltmek bî-harf ü savt olan Hakk'ın sadâsının işidir.

ما بمرديم و بکلی کاستیم بانگ حق آمد همه بر خاستیم

1961. *Biz öldük ve külliyyen eksildik; Hakk'ın sadâsı geldi, hep kalktık.*

Bu beyt-i şerîfde, Cenâb-ı Pîr kendi zât-ı şerîflerine işâret edip buyururlar ki: Bizim negamât-ı rûhumuz ile dirilen sâlikler, bizim seslerimizi hakikat ci-

hetinden Hakk'ın sesi bilirler. Zîrâ biz öldük; bizim bizliğimiz kalmadı, mer-tebe-i beşeriyetimiz eksildi; bî-harf u savt hitâb-ı Hakk'ı işittik; vücûd-ı ab-dânîden fânî olduktan sonra, vücûd-ı hakkânî ile dirilip kalktık.

بانگ حق اندر حجاب و بی حجب آن دهد کو داد مریم را ز جیب

1962. *Hakk'ın hitâbı, hicâb içinde ve hicâbsız onu verir ki, onu cebinden Meryem'e verdi.*

Ya'nî "fenâ-yı küllî" içinde bulunan kâmillere Hak Teâlâ hitâb eder. Bu hi-tâb iki sûretle vâkî' olur. Ya ikilik perdesi olmaksızın doğrudan doğruya harf ve savtın dahli olmaksızın vâkî' olur; veyâ ikilik perdesi arkasından zâhir olur; ve ikilik perdesi arkasından zuhûru budur ki: Yâ âlem-i misâlde müte-messil olan melek vâsıtasıyla olur, Hz. Cibrîl'in temessülen Kur'an'ı inzâlî gi-bi; ve Hz. Meryem (aleyhe's-selâm)a mütemessilen zuhûr eden Hz. Cibrîl'in nefh ile sûret-i İsmâ (a.s.)ı inzâlî gibi; veyâhud her hangi bir ma'nâ, âlem-i mi-sâlde kendisine bir sûret-i münâsibeye girip görünür. Âlem-i ma'nâda ilmin sût sûretine temessülü gibi. Hicâbsız olan hitâb-ı ilâhî zevkî ve vicdânî oldu-ğundan, söylemek ve yazmak ile ta'rîf olunamaz.

ای فنا تان نیست کرده زیر پوست باز گردید از عدم ز اواز دوست

1963. *Ey kimseler ki fenâ, sizi post altında yok etmiştir; ademden, dostun âvâ-zından rücû' ediniz!*

"Fenâ"dan murâd, fânî olan taayyünât âlemidir. "Post"dan murâd taay-yünât-ı âlemden birer cüz' olan ecsâd-ı beşeriyedir. "Yok etmek"ten murâd, mertebe-i insâniyyede tahakkuk edemeyip hayvâniyyet derekesinde kalmak-tır. "Ademden rücû'"dan murâd, mertebe-i hayvâniyyeden insâniyyet merte-besine gelmektir. Zîrâ insan sûretinde iken, hayvâniyyetde kalmak, yok ol-maktır. Ve bu derekeden insâniyyete gelmek rücû'dur. "Dostun sesi"nden murâd, kâmilin sözleri ve da'vetidir; zîrâ kâmilin lisânı, lisân-ı Hak'dır. Nite-kim hadîs-i şerîfde ان الله يقول الحق على لسان عبده ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ ku-lunun lisânı üzerinde söyler" buyrulur.

Hulâsa-i ma'nâ şudur: "Ey kimseler ki, fânî olan bu suver-i âlem, sizlerin insanlığınızı ecsâm-ı kesîfe altında yok etmiştir; ve hayvâniyyet derekesine düşürmüştür. İnsân-ı kâmil lisânından Hakk'ın da'vetini işitip henüz sizde ol-mayan insanlık mertebesine rücû' ediniz."

مطلق آن آواز خود از شه بود گرچه از حلقوم عبد الله بود

1964. *Her ne kadar Allah'ın kulunun boğazından ise de, mutlak o ses, muhakkak şahdan olur.*

O da'veti mutazammın olan ses, her ne kadar sûretde Allah'ın kulları olan enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın boğazlarından ve hançerelerinden zâhir olur ise de, onlar Hakk'ın âleti mesâbesinde olduklarından, o sesler mutlakâ şah-ı hakîkî olan Allah Teâlâ Hazretleri'nin sesidir.

گفته او را من زبان و چشم تو من حواس و من رضا و خشم تو

1965. *Ona demiştir ki: Ben senin lisânın ve basarınım; ben senin havâssin ve ben rızân ve gazabınım.*

رو که بی یسمع و بی بیصر توئی سر توئی چه جای صاحب سر توئی

1966. *Yürü ki, benimle işitir ve benimle görür olan sensin. Sır sensin; ne yeri vardır? Sâhib-i sır sensin.*

Yukandaki beyit ile bu beyt-i şerîf لا يزال عبيد يتقرب الى بالتواقل حتى احبه فاذا احببت يا'nî "Kulum, ben onu sevinceye kadar, nevâfil ile dâimâ bana yaklaşmakda olur. Vaktâki ben onu severim; ben onun sem'i ve basarı ve lisânı ve eli olurum. Binâ-enaleyh benim ile işitir ve benim ile görür ve benim ile söyler ve benim ile tutar" hadîs-i kudsîsinin meâl-i şerîfidir. Ve bu beyt-i şerîfin ikinci mısra'ında da da اسرارى ya'nî "İnsan, benim sırlarımdan bir sırdır" hadîs-i kudsîsine işâret buyrulur. Ve abdin Hakk'a takarrubu iki vech ile olur: Birisine "kurb-i nevâfil" derler. Bu mertebede Hak, abdin bâtını ve abd, Hakk'ın zâhiri olur. Ve diğetine "kurb-i ferâiz" derler. Bu mertebede de Hak abdin zâhiri ve abd, Hakk'ın bâtını olur. Ve ta'bîr-i diğere ile "kurb-i nevâfil"de abd, Hakk'ın âleti; ve "kurb-i ferâiz"de Hak, abdin âleti olur. Onun için bu merâtibe işâreten kâmillerden birisi demiştir ki: "Şimdiye kadar Hak dedi, ben yaptım; bundan sonra ben söylerim, Hak yapar."

Bu îzâhdan anlaşılır ki, beyt-i şerîfin birinci mısra'ında "kurb-i nevâfil"e ve ikinci mısra'ında hem "kurb-i nevâfil"e ve hem de "kurb-i ferâiz"a işâret buyrulmuş olur. Zîrâ "kurb-i nevâfil"de Hak, abdin bâtını olunca abd sâhib-i sır olur; ve "kurb-i ferâiz"de abd Hakk'ın bâtını olunca, kendisi Hakk'ın sırrı olmuş olur.

چون شدی من کان لله از وله من ترا باشم که کان الله له

1967. *Uaktâki sen hayretiden Allah için olan kimse oldun; ben de senin için olurum; zîrâ kan Allah leh (kânallâhu lehû)dur.*

Bu beyt-i şerîfde *من کان لله کان الله له* Ya'nî "Kim ki Allah için oldu; Allah da onun için olur" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı beyân buyrulur.

Ya'nî "Ey abdim, mâdemki sen sıfât-ı nefsânîyyeni benim yolumda fedâ ettin; ve benim için enânîyyet-i mevhûmeni kurbân ettin; ve benim Zât ve sıfât-ı azîmü's-şânımın muvâcehesinde hayretde kaldın; ben de vücûd-ı hakkânîm ile senin vücûd-ı abdânîni setr ettim ve kâmilîni senin için oldum."

که تویی گویم ترا گاهی منم هر چه گویم آفتاب روشنم

1968. *Sana gâh sensin ve gâh benim derim. Her ne dersem, ben parlak güneşim.*

Senin taayyûnün ve sûretin cihetinden ba'zan sana abdim derim; ve bâ-tının ve hakîkatın cihetinden de ba'zan sana, benim derim. Sana ister "sensin" diyeyim ve ister "benim" diyeyim, her ne dersem, ben âlem-i vücûdda parlak bir güneşim; zîrâ senin taayyûnün ve sûretin dahi, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyem hasebiyle merâtibe tenezzûlden hâsıl olmuştur ve cemî'-i mevcûdât bir parlak güneş gibi olan benim varlığımdan ibâretdir.

هر کجا تا بم ز مشکات دمی حل شد آنجا مشکلات عالمی

1969. *Bir dem senin mişkâtından her nereye parlarsam, ehl-i âlemin müşkilâtı orada halloldu.*

"Mişkât" duvar içinde kandîl veyâ lamba koydukları mahalle derler. Bundan murâd cemî'-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin mazharı olan insân-ı kâmilin kalb-i şerîfidir. Ve bu zât-ı şerîf âlemde vâhidü'z-zamân olup, hakîkat-ı muhammediyyeyi hâmidir. Bilcümle ehl-i âleme füyûzât-ı ilâhiyye, onun kalb-i şerîfinden tevzî olunur. Ona "kutbu'l-aktâb" dahi derler. Şecere-i kevnin semere-i yegânesidir.

"Parlamak"dan murâd feyz-i mukaddestir; zîrâ feyz-i ilâhî iki nevi'dir. Birisine "feyz-i akdes", diğeri "feyz-i mukaddes" derler. Feyz-i akdes ile bilcümle eşyânın hakâyıku ilm-i ilâhîde sâbit olur; ve feyz-i mukaddes ile bu

“Şem’-i cân”dan murâd, (s.a.v.) Efendimiz’dir; zîrâ kendileri “ebu’l-ervâh”dır ve bilcümle ervâh ondan inşîâb etti.

Ya’nî sen, nûr-i hidâyetini ister doğrudan doğruya canların şem’i olan risâlet-penâh Efendimiz’den al, ister ondan sonra gelen, onun vârislerinden al, hiçbir fark yoktur.

خواه بین نور از چراغ آخرین خواه بین نورش ز شمع غابریں

1979. *Nûru ister sonraki çerâğdan gör; ister onun nûrunu geçmişlerin şem’inden gör!*

Ya’nî feyz-i ilâhîyi ister en sonra âlem-i taayyünde zâhir olan insân-ı kâ-milden gör; ve ister o feyzi bu âlem-i taayyünden intikâl etmiş olan kâmillerden gör! Meselâ Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz, bu âlem-i taayyünde de-ğildirler; fakat onların her zamanda halîfeleri ve kendi nûrlarından ve feyiz-lerinden parlayan vârisleri vardır. İster bu feyzi bu *Mesnevî-i Şerîf* vâsıtasıyla onlardan al; ister vârisî olan zâtdan al, müsâvîdir.

در معنی حدیث ان لربکم فی ایام دهرکم نفحات
الا فتعرضوا لها

“Muhakkak Rabb’inizin, sizin dehrinizin günlerinde
kokuları vardır. Âgâh olun, onlara teveccüh edin!”
hadîs-i şerîfinin ma’nâsı hakkındadır

گفت پیغمبر که نفحتهای حق اندرین ایام می دارد سبق

1980. *Peygamber (a.s.) buyurdu ki: Hakk’ın nefhaları bu günler içinde yarış*
[1951] *ediyor.*

Ya’nî Hakk’ın füyûzât-ı ilâhiyyesi ve hidâyetiyle olan tecelliyât-ı rabbâ-niyyesi, Hâtem-i enbiyâ Efendimiz’in zamân-ı saâdetlerinde ezmine-i sâire-den daha ziyâde olduğuna işâret buyrulur.

- گوش و هش دارید این اوقات را در ربایید این چنین نفحات را
1981. *Bu evkāta kulak ve akıl tutunuz; böyle nefhaları kapınız!*

- نفعه آمد مر شمارا دید و رفت هر کرا می خواست جان بخشید و رفت
1982. *Nefha size geldi, gördü ve gitti. Her kimin için dilediyse can bağışladı ve gitti.*

Hakk'ın nefhası olan kâmil geldi ve sizi gördü; ba'dehû âlem-i taayyûnden çıkıp gitti. Ezelde her kimin saâdetden nasîbi var ise, onun rûh-ı hayvânîsini rûh-ı izâfîye tebdîl etti de öyle gitti.

- نفعهء دیگر رسید آگاه باش تا ازین هم وانمایی خواجه تاش
1983. *Âgâh ol, bir nefha daha erişdi; hâce-taş nihâyet bundan dahi geri kalmıyasın.*

Nefha-i ilâhî olan insân-ı kâmilin birisi gitti, diğeri geldi; geçip gidenin farkına varmadın ve istifâde edemedin; bâri bu gelenden istifâde et ve istifâdeden mahrûm olma, ey kapı yoldaşı!

Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîf ile kendi zât-ı şerîflerine işâret buyururlar. Nitekim *Dîvân-ı Kebîr* lerindeki şu beyt-i şerîfleri bu ma'nâyı müeyyeddir.

- بگشادند و خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز پیامد همه ایمان دارید
- Nazmen tercüme:

"Açtılar kenz-i füyûzu olunuz hil'at-pûş
Mustafâ geldi yine, cümleiniz îmân ediniz!"

- جان ناری یافت زو آتش کشی جان مرده یافت از وی جنبشی
1984. *Nârî olan can ondan ateş söndürücülük buldu. Ölü can ondan hareket buldu.*

Gazab ve şehvet ateşlerini hâvî olan rûh-ı hayvânî, o kâmilden bu ateşlerin söndürücülüğünü buldu ve hissetti. Rûh-ı hayvânînin taht-ı kahrında ölü gibi hareketsiz kalmış olan rûh-ı izâfî ve insânî, o kâmilin nefhasından harekete geldi ve dirildi.

- جان ناری یافت از وی انطفأ مرده پوشید از بقای او قبا
1985. *Nârî olan can, ondan intifâ buldu; ölü onun bakâsından kabâ giydi.*

hakâyıkın îcâbâtı, âlem-i taayyünâtda vücûd bulur. Ve bu feyz-i mukaddese âlem-i taayyünâtda kutbu'l-aktâbın mişkât-ı kalbi vâsıta olur; çünkü bu zât-ı şerîf yeryüzünde halîfe-i Hak'dır.

ظلمتی را کافتابش بر نداشت از دم ما گردد آن ظلمت چو چاشت

1970. *O karanlığı ki, onu güneş kaldıramadı, o zulmet bizim nefsimizden kuş-*
[1942] *luk vakti gibi olur.*

هر کجا تاریک آمد نا سزا از فروغ ما شود شمس الضحی

1971. *Her nereye ki, nâ-sezâ bir karanlık geldi; bizim ziyâmızdan kuşluk*
vaktinin güneşi olur.

Ya'nî güneş maddî ve zâhirî karanlığı kaldırır ise de, ma'nevî zulmetleri kaldıramaz. Biz onu, ey halîfem, senin mişkât-ı kalbinden aksettirdiğimiz şems-i hidâyetimiz ile kaldırır ve o ma'nevî karanlığa ma'rûz kalan kalbleri, kuşluk vakti gibi nûrânî bir hâle getiririz.

آدمی را و بخویش اسما نمود دیگرانرا ز آدم اسما می گشود

1972. *Âdem'in kendisine ve benî-âdeme esmâyı gösterdi; ve başkalarına*
Âdem'den esmâyı açtı.

Ya'nî ahsen-i takvîm üzere mahlûk olan Âdem'in bu taayyünü, cemî'-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin zuhûruna musâid olduğundan, gerek Hz. Âdem'in kendisine ve gerek onun evlâdına bilcümle esmâ' ve sıfât-ı ilâhiyyesini Hak fiilen ve zevkan gösterdi. Başka mahlûkât-ı ilâhiyye, bu esmâ' ve sıfât-ı ilâhiyyenin ahkâm ve âsânını insanda müşâhede ettiler.

خواه ز آدم گیر نورش خواه ازو خواه از خم گیر می خواه از کدو

1973. *Onun nûrunu ister Âdem'den, ister O'ndan al; ister küpten, ister su ka-*
bağından al!

"Onun nûru"dan murâd, Hakk'ın tecelliyât-ı esmâ ve sıfâtıdır. Ya'nî ey sâlik, bu tecelliyât-ı ilâhiyyeyi, ister kutbu'l-aktâbdan ve onun tevâbi'i olan sâir kâmillerden al; ister doğrudan doğruya Hak'dan aldığını gör, hep müsâvîdir. Meselâ suyu ister küpten alırsın; ister maşraba makâmında kullanılan su kabağından alırsın, ikisi de birdir.

کین کدو با خم به پیوستست سخت نی چو تو شادان کدوی نیک بخت

1974. *Bu su kabağı küpe pek bitişiktir; iyi bahıtlı olan su kabağı, senin gibi mesrûr değildir.*

“Küp”den murâd, vücûd-ı hakîki-i Hak’dır. “Su kabağı”ndan murâd, vücûd-ı izâfî-i kâmil. “Nîk-baht”dan murâd, saâdet-i ezeliyyedir. Ya’nî vücûd-ı izâfî-i kâmil ile vücûd-ı hakîki-i Hak arasında enâniyyet-i mevhûme olmadığından, yekdiğerine pek muttasıldır. O saâdet-i ezeliyye sâhibi olan vücûd-ı izâfî-i kâmil, senin gibi enâniyyet-i mevhûmesiyle şâdân ve mesrûr değildir.

گفت طوبی من رأی مصطفی والذی یبصر لمن وجهی رأی

1975. *Mustafâ (a.s.) buyurdu ki: Saâdet, beni gören kimseye ve beni gören kimseyi gören kimseye!*

Bu beyt-i şerîf, *ya’nî طوبی من رأی و آمن بی و طوبی لمن رأی من رأی و آمن بی* “Pek ziyâde saâdet, o kimseye ki, beni gördü ve îmân etti; ve yine saâdet o kimseye ki, beni göreni gördü ve îmân etti” hadîs-i şerîfine işârettir. Bu hadîs-i şerîf, insân-ı kâmilin Hakk’a olan şiddet-i ittisâlini müeyyid olmak i’tibârıyla beyt-i şerîfde zikr edilmiştir.

چون چراغی نور شمعی را کشید هر که دید او را یقین آن شمع دید

1976. *Uaktâki bir çerâğ bir şem’in nûrunu çekti, her kim onu gördü ise muhakkak o şem’i gördü.*

Yanmayan bir mum, yanan bir mumdan yandığı vakit, onun ziyâsı bu muma intikâl eder; binâenaleyh evvelki mumun nûrunu görmek isteyen, bu mumun nûrunu ve ışığını görsün.

همچنین تا صد چراغ ار نقل شد دیدن آخر لقای اصل بد

1977. *Eğer böylece yüz çerâğa kadar nakl olunsa, sonu görmek, aslın likâsı oldu.*

خواه از نور پسین بستان تو آن هیچ فرقی نیست خواه از شمع جان

1978. *İstersen sen o nûru sonraki nûrdan istersen cân şem’inden al, hiç fark yoktur.*

Rûh-ı hayvânînin gazab ve şehvet ateşi ondan söndü; ölü olan rûh-ı izâfî onun hayât-ı bâkiyesinden bir libâs giydi ki, o libâs o hayât-ı bâkiye cinsindedir. Ya'nî kâmil, insân-ı hayvânî kendisi gibi bakâ-billâh mertebesine getirdi.

تازگی و جنبش طویست آن همچو جنبشهای خلقت نیست آن

1986. *O tûbânın tâzeliği ve kımıldamasıdır; o halâikın hareketleri gibi değildir.*

İnsân-ı kâmilin nefehâtındaki tarâvet ve onun ef'âl ve harekâtı, cennet-i cismânîdeki tûbâ ağacına benzer ki, o ağacın tarâveti ve harekât-ı latîfî dâimîdir. Binâenaleyh kâmilin ef'âl ve harekâtını, sâir nâkıs insanların harekâtına benzetmek münâsib değildir.

گر در افتد در زمین و آسمان زهرهاشان آب گردد در زمان

1987. *Eğer yere ve göğe düşerse, onların zehreleri derhal su olur.*

Ya'nî eğer o nefehât-ı ilâhiyye yeryüzüne ve göğe isâbet etse, onlardaki zehreler hemen suya inkılâb eder ya'nî ödleri kopar. "Zehre" öd ma'nâsıdır. Burada لَوْ أَنزَلْنَا هَذَا الْقُرْآنَ عَلَىٰ جَبَلٍ لَّرَأَيْتَهُ خَاشِعًا مُّتَصَدِّعًا مِّنْ خَشْيَةِ اللَّهِ (Haşr, 59/21) ["Eğer biz bu Kur'ân'ı bir dağa indirseydik, muhakkak ki onu, Allah korkusundan baş eğerek parça parça olmuş görürdün"] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

Bu beyit, âtîdeki beytin evvelki mısra'ı ile tamâm olur.

خود ز بیم این دم بی منتها باز خوان فابین ان یحملنها

1988. *Bu nihâyetsiz demin korkusundan dolayı فَابِّينَ أَن يَحْمِلْنَهَا ya'nî "Onu yüklenmekten ibâ ettiler" âyetini tekrâr oku.*

ور نه خود اشفقن منها کی بدی گر نه از بیمش دل که خون شدی

1989. *Ve yoksa "Ondan korktular" ne vakit olurdu? Eğer onun korkusundan, dağın kalbi kan olmasa idi.*

Yukanki beyit ile bu beyitte, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: أَنَا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ عَلَى السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ فَأَبَيْنَ أَن يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا وَحَمَلَهَا الْإِنْسَانُ (Ahzâb, 33/72) Ya'nî "Biz emâneti göklere ve yere ve dağlara arz ettik. İmdi onu yüklenmekten istinkâf ettiler ve ondan korktular; ve onu insan yükledi."

Evvelki beyitte "dem-i bî-müntehâ" dan murâd, hiç bir an munkatı' olmayan ve nihâyeti bulunmayan "nefes-i rahmânî"dir ki, esmâ ve sıfâtın mezâhiri olan kâinâtın hey'et-i mecmûasına lâ-yenkati' vücûd-bahş olur. Fakat

âlemin hey'et-i mecmûası, insan gibi cem'iyet-i esmâiyyeyi kabûle müsta-id değildir. Meselâ efrâd-ı âlemden hiçbir ferd ism-i Gaffâr'ın mazharı olamaz; çünkü mükellef olmadığı cihetle, kendisinden isyân zuhûr etmek mümkün değildir; ve isyân olmayan mahalde, mağfîret dahi olamaz. Bu mazhariyyet ancak insana mahsûsdur. Ve kezâ Adl ve Muntakim vesâir isimler de böyledir. Binâenaleyh cem'iyet-i esmâiyyeyi kabûle müsâid olan ancak insandır; ve âyet-i kerîmede de arz edildiği beyân buyrulan emânet dahi budur.

Üç beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: "Eğer o nefehât-ı ilâhiyye yere ve göğe nâzil olsa, bu nihâyetsiz olan cem'iyet-i esmâiyyeyi hâmil nefes-i rahmânînin korkusundan ödleri patlayıp erir ve su olurdu. Eğer bu ma'nâya delîl istersen اَنَا عَرَضْنَا الْأَمَانَةَ (Ahzâb, 33/72) ["Biz emâneti arz ettik"] âyet-i kerîmesindeki فَأَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا (Ahzâb, 33/72) [Onu yüklenmekten istinkâf ettiler]i tekrâr oku. Eğer o nefesin korkusundan dağların kalbi kan olmasa idi, âyet-i kerîmede وَأَشْفَقْنَا مِنْهَا (Ahzâb, 33/72) [Ondan korktular] buyrulur mu idi.

لقمه چندی در آمد ره بیست

دوش دیگر لون این میداد دست

1990. *Dün gece bu, başka türlü el verdi; birkaç lokma geldi, yolu bağladı.*
[1960]

Dün gece bu nefes-i rahmânîden başka türlü bir nefha ve bir latîf koku zâ-hir oldu. Fakat birkaç lokma mecrâ-yı feyzi tıkadı.

Bu lokmanın âkili hakkında şurrâh-ı kirâmın nokta-i nazarları muhtelifdir. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri lokmanın âkili Hz. Pîr olduğunu ve kalb-i şerîflerine vârid olan ilhâmın bu lokma sebebiyle mertebe-i kelâma gelemediğini beyân eder. Hind şârihleri ise, bu lokmanın âkili sâmi'ler olduğunu ve yedikleri taâm onların kalblerine bu nefehâtın aksine mâni' olduğunu îzâh ederler. Fakîr de Hind şârihlerinin mütâlaasını muvâfık bulurum. Zîrâ eğer lokmanın âkili Cenâb-ı Pîr olmuş olsa idi, bu ilhâmât kalb-i şerîflerine nâzil olmaz idi. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de bu ma'nâlar, âtîde "Allah Teâlâ vâizlerin lisânına hikmeti, dinleyenlerin isti'dâdı kadar telkîn eder" bahsinde mebzûlen gelecektir. Ve kezâ Cenâb-ı Pîr *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde bunu bir misâl ile de tavzîh buyurup derler ki: "Kadının memesine süt gelir; fakat çocuk tarafından cezbedilmek lâzımdır. Bana söyle diyorsunuz; fakat siz niçin cezbedetmiyorsunuz?"

Bu mütâlaâta göre beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Dün gece bize bu nefehât başka bir renkte geldi; fakat sâmi'lerin rûhlarının kulaklarını, yedikleri birkaç lokma tıkamış olduğundan, o maânîyi cezbedemediler."

Ey nâkıs! Senin rûhunun ayağında sıfât-ı nefsâniyye dikenleri var ve gö-zü de kördür ve karanlıktır. Sen bu hâlde bir veliyy-i kâmil aramak için na-sıl dolaşabilirsin; ve bu ayak ve göz ile ne görebilir ve ne bulabilirsin?

آدمی که می نگنجد در جهان در سر خاری همی گردد نهان

2001. *Âdemî ki, cihâna sığmaz, bir dikenin ucunda nihân olur.*

Benî-âdemin vücûdu, hakikatde âlem-i kübrâdır ve âlemin vücûdu ise, âlem-i suğrâdır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf* in IV. cildinde:

پس بصورت عالم صغری توی پس بمعنی عالم کبری توی

[“Sûretde küçük âlem sensin; ma’nâda ise büyük âlem sensin”]

beytinde işâret buyrulmuştur.”

İmdi bu i’tibâr ile Âdem’in hakîkati âleme sığmadığı halde, acib bir şeydir ki, bu hakikat bu âlemin cinsinden olup diken mesâbesinde bulunan suver-i âlemin birinin ucunda mahfî ve mestûr kalıyor. Bu sebeble hakikat gizleniyor ve meydana çıkamıyor.

مصطفی آمد که سازد همدمی کلمینی یا حمیرا کلمی

2002. *Mustafâ (a.s.) geldi ki: “Ey kırmızıcık bana söyle, bana söyle”yi bir hemdem ittihâz ede.*

Ya’nî yerlere ve göklere sığmayan bir hakîkati hâmil bulunan (s.a.v.) Efendimiz, bu âlem-i taayyünde bu hakikat ahkâmının üzerlerine galebesi zamânında, mertebe-i beşeriyyete tenezzül etmek ve binâenaleyh halkı da’vetle meşgûl olmak için suver-i âlemde biri olan Hz. Âişe (r.a.) vâlide-mizi, zât-ı seniyyelerine hemdem ve musâhib ittihâz buyururlar ve ona: “Ey vech-i latîfî beyaz olan, benim ile konuş, benim ile konuş!” buyururlar idi. Ve bu meşgale ile hakikat-ı muhammediyyeleri gizlenir ve âlem-i sûrete âid olan cihet-i nübüvvetleri zâhir olur idi.

“Humeyrâ” kelimesi “hamrâ” kelimesinin tasgîridir ve “hamrâ” kırmızı ma’nâsına gelir ise de, Arablar penbe ve beyaz olana “hamrâ” derler; ve “hu-meyrâ” lafz-ı müennesdir.

Bu beyt-i şerîf, evvelki beyt-i şerîfin îzâhı maksadıyla îrâd buyrulmuştur; fakat insân-ı kâmil, mertebe-i beşeriyyete ve keserâta nüzûl zamânında da mezâhirde Hakk’ı müşâhede buyurduğundan, her hangi bir mazhara tevec-cüh buyurmuş olsa, onda Hakk’ın bir tecellî-i hâssını görür ki, o tecellî-i hâs,

بهر لقمه گشته لقمانی گرو وقت لقمانیست ای لقمه برو

1991. *Lokma için bir Lokman rehin olmuştur; Lokman'a mensûb olan vakit-dir; ey lokma git!*

"Lokman"dan murâd hikemiyyât-ı ilâhiyye ile muttasıf olan Cenâb-ı Pîr'in zât-ı şerîfleridir. "Rehin" lügatte habs etmek ma'nâsınadır. "Vakt-i lokmâ-nî"den murâd, zât-ı şerîflerinin zamân-ı irşâdlandır.

Ya'nî sâmi'lerin yedikleri birkaç lokmadan dolayı, bir Lokman olan zâtım mahbûs olup kaldı; istediğim gibi sâmi'lere beyân-ı hakâyık ve maârif edemiyorum. Ey lokma ve onun sû'-i te'sîrâtı, şimdi benim zamân-ı irşâdımdır, gidin ve zâil olun ki, vazîfe-i irşâdımı lâyıkıyla yapayım.

از هوای لقمهء این خار خار از کف لقمان برون آرید خار

1992. *Bu ıztırâb, bir lokmanın hevâsındandır; Lokman'ın avucundan diken çıkarın.*

Bu beyt-i şerîf, insân-ı nâkısın insân-ı kâmile olan te'sîrini beyân buyurur; şöyle ki: İnsân-ı kâmilin kalb-i şerîfi, bilcümle hevâ-yı nefsânîden hâlî ve musaffâdır. Onun huzûruna bir insân-ı nâkıs geldiği vakit, onun kalbindeki hevâ-yı nefsânî ve havâtır-ı dünyevî derhal aks eder. İşte bu akisden mürşid, mürîdin hâlini bilir. Bu hâlde olmayan bir zât, mürşid-i kâmil değildir; ancak bir vâiz ve nâsihtir. Eğer mürşidliğe kıyâm ederse halkı aldatmış olur.

İmdi mürîdden vâki' olan bu akis, kâmilin kalbinde bir hârhâr ve bir meşgale peydâ eder. Ya'nî kendisine vârid olan hakâyıkın beyânını bırakıp mürîdin hâlini ıslâh ile meşgûl olur. İşte bu meşgale, mürşid-i kâmilin yed-i tasarrufuna batmış bir diken gibidir. Bu dikenin çıkması, mürîdin bu havâtırın nefy edip mürşidin füyûzât-ı kalbiyyesine teveccühü ile olur.

Hulâsa-i ma'nâ şudur: "Bana vârid olan nefehât-ı ilâhiyyenin ızhânna mâni' olan hâl, sâmi'lerin yediği birkaç lokma sebebiyle kalblerinde hâsıl olan hevâ-yı nefsânîdir. Bu havâtırın nefy edip, nâtık-ı hikmet olan Lokman'ın yed-i tasarrufundan bu akis dikenini çıkarınız ve benim söylediğim ma'nâda müstağrak olunuz!"

در کف او خار و سایش تیز نیست لیکن آن از حرص آن تمیز نیست

1993. *Onun avucunda diken vardır ve onun sâyesi keskin değildir; lâkin size hırstan o temyiz yoktur.*

Mürşidin yed-i tasarrufundaki dikenin te'siri keskin ve şedîd değildir; o onu kalbinden kolayca izâle edebilir. Fakat siz noksânî olan hırsları fark ve temyîz edemediğinizden, biri gidip biri geliyor ve benim kalbime olan akisler de tevâlî ediyor. Eğer feyz almak isterseniz, o nefsânî hırsları bırakınız.

خاردان آترا که خرما دیده زانکه بس نا نکور و بس نا دیده

1994. *Diken bil, onu ki hurma görmüşsün; zîrâ sen çok nankörsün ve çok görmemişsin.*

Hurma diye üzerine atılıp yediğin şey, âlem-i ma'nâda dikendir. Senin rûhunun boğazına saplanıp kalıyor ve rûhuna hikemiyyât ve maârif-i ilâhiyye lokmalarını yutturmuyor. Ben senin önünde bu kadar hakâyık ve maârif ibzâl ettiğim halde, onların fikriyle meşgûl olmayıp, yediğin birkaç lokmanın verdiği te'sir sebebiyle havâtır-ı nefsâniyyen ile meşgûlsün. Binâenaleyh sen maârif-i ilâhiyye ni'metlerinin nankörüsün ve âlem-i ma'nâdan çok görmemişsin ve hiç nasîb almamışsın.

جان لقمان کان گلستان خداست پای جانیش بستهء خاری چراست

1995. *Lokman'ın cânı ki, o Hakk'ın gülîstânıdır, onun cânının ayağı niçin bir dikenin bağlanmışdır?*

Bu beyt-i şerîf bir suâl-i mukaddere cevâbdır. Gûyâ birisi çıkıp der ki, ey hazret-i Pîr, bizim taâm yememize ta'rîz ediyorsun; halbuki sen de beşersin, binâenaleyh bizim gibi yiyip içersin. Cenâb-ı Pîr bu suâle cevâben buyururlar ki: Lokman gibi olan bir kâmilin cânı, maârif ve hakâyık-ı ilâhiyyenin gülîstânıdır. Onun cânının ayağı, ya'nî kuvveti niçin diken gibi olan birkaç lokma ile bağlanmış olsun? Ya'nî onun yediği ve içtiği, ilhâmât-ı ilâhiyyeye sed olmaz.

اشتر آمد این وجود خار خوار مصطفی زادی برین اشتر سوار

1996. *Bu diken yiyici vücûd, deve olarak geldi. Bir Mustafâ-zâde de, bu deve üzerine binicidir.*

"Bir Mustafâ-zâde"den murâd, zât-ı şerîfleri ve bilcümle kâmillerdir. Ve "deve"den murâd, cesedir. Ve cesede "deve" ta'bîr buyrulması diken alâkasıyladır. Zîrâ develer diken yemeyi pek severler; hattâ dikenli bir nevi' nebâtın adı "deve dikenî"dir.

Bu beyt-i şerîf dahi, yukandaki suâl-i mukaddere olan cevâbın mütemmi midir.

اشترا تنگ گلی در بار تست کز نسیمش در تو صد گلزار رست

1997. *Ey deve! Senin arkanda bir gül dengi vardır ki, onun nesîminden sende yüz gülzâr bitti.*

میل تو سوی مغیلاست و ریگ تا چه گل چینی ز خار مرده ریگ

1998. *Senin meylin mugaylân ve kum tarafınadır; acabâ kıymetsiz dikenden ne gül toplayabilirsin?*

Bu beyit, sâil-i nâkısın suâl-i mukadderine cevâbdan sonra, onun hâlini izâhdır. "Mugaylân" Arabistan'da bulunan bir nevi' dikenli ağaçtır. "Mürde rîk" bir ölünün başından arta kalmış olan kıymetsiz eşyâdır. Kıymetsiz ve i'tibârsız mevâd hakkında kullanılan bir ta'bîrdir.

Ya'nî, "Ey nâkıs! Kâmillerin deve gibi olan cesedleri de, bu dikenleri yemek zarûrîdir. Fakat onların bu yemede ve içmede aslâ meyilleri ve alâkalarını yoktur; fakat senin meylin ve muhabbetin mugaylân ve kum mesâbesinde olan gıdâ-yı sûrîyedir. Onlar yaşamak için yerler; fakat sen yemek ve içmek için yaşarsın. Binâenaleyh sen, bu kıymetsiz ve âdî dikenden acabâ hangi maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye güllerini toplayabilirsin?"

ای بگشته زین طلب از کو بکو چند گویی این گلستان کو و کو

1999. *Ey bu talebdan dolayı köyden köye dolaşmış olan kimse, ne zamâna kadar dersin ki bu gülîstân hani, hani?*

Ey mugaylân ve kuma müşâbih olan huzûz-ı nefsâniyye arkasında köyden köye dolaşmış olan kimse: Ne vakte kadar "Bunca zamandır dolaştım, gülîstân-ı ma'nâ olan bir kâmil bulamadım" dersin?

Nitekim dervişin birisi Dar isminde bir kâmilin huzûruna gelip demiş ki: "Ey şeyh, dünyâyı dolaştım; ne râhat ettim, ne de râhat etmiş bir kimse gördüm. Şimdi sana geldim ki, birkaç gün seninle müsterîh olayım." O zât-ı şerîf ona cevâben demiş ki: "Niçin kendi nefsinden el çekmedin ki, hem sen ve hem de halk müsterîh olsalar idi."

پیش ازین کین خار پا بیرون کنی چشم تاریکست جولان چون کنی

2000. *Ayağın dikenini çıkarmadan evvel gözün karanlıktır; nasıl cevelân edersin?*
[1970]

aslâ başka bir mazharda bulunmaz. Bu ma'nâya binâen (s.a.v.) Efendimiz, Hz. Âişe (r.a.) vâlidemize ziyâde muhabbet ederler idi; ve bu ma'nâya binâ-en حميراء من حميمكم يا'nî "Dîninizin nısfını Humeyrâ'dan, ya'nî Âişe'den alınız!" buyurdular.

ای حمیرا آتش اندر نه تو نعل تا ز نعل تو شود این کوه لعل

2003. *Ey Humeyrâ, sen na'li âteş içine koy; tâ ki senin na'linden bu dağ la'l olsun.*

"Hamse-i muhtefiyye" ta'bîr olunan ulûmdan, "ilm-i hîmyâ" ameliyâtundan birisi de budur ki; kaçan bir kölenin veyâ serkeş bir ma'sûkun ismini bir yeni na'l üstüne yazıp ateşe koyarlar; derhal o köle avdet eder; ve o ma'sûk dahi âşıkına mutî' ve münkâd olur imiş. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfde na'li ateşe koymak" ta'bîrinde bu teshîre işâret buyrulur.

Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîfde, hakikat-ı muhammediyyelerinin inkişâfıyla istitâr eden nübüvvet-i seniyyeleri ahkâmının avdeti için, "na'l"e müşâbih olan sûret-i unsuriyyeni, âteş-i mükâlemeye koy; senin na'l gibi olan sûret-i unsuriyyenden bu dağ, ya'nî benim taayyün-i unsurîm la'l olsun; ya'nî bir dağ me-sâbesinde olan bu sûret-i unsuriyyemden, nûr-i dîn ve hikmet lemeân etsin.

(S.a.v.) Efendimiz'den bunun aksi de vâki' olurdu. Vazîfe-i nübüvvet icâ-bı olarak halk ile çok meşgûl olsalar ve bu münâsebetle kendilerine ahkâm-ı beşeriyyet gâlib olsa, sesi ve negamâtı güzel olan Bilâl-i Habeşî'ye hitâben: ارحنا يا بلال Ya'nî "Ey Bilâl bizi dinlerdir!" buyururlar idi. Zîrâ negamât-ı mûsikiyye, âlem-i ervâhdandır; ehl-i dil olanlar onu işittikleri vakit, beşeriyyetle-rinden rûhâniyyetlerine müteveccih olurlar.

این حمیرا لفظ تأنیثست و جان نام تأنیثش نهند این تازیان

2004. *Bu "Humeyrâ" lafz-ı te'nîsdir ve can da. Bu Arablar ona te'nîs nâmını koyarlar.*

Bu "Humeyrâ" kelimesi lafız ve na't i'tibâriyle müennesdir ve can dahi müennesdir. Zîrâ Arablar rûhu müennes i'tibâr edip, onun için ibârede müennes zamîrini kullanırlar.

لیک از تأنیث جانرا باک نیست روح را با مرد و زن اشراک نیست

2005. *Fakat câna te'nîsden korku yoktur. Rûhun erkek ve kadın ile iştirâki yoktur.*

Ya'nî rûh bir cevher-i mücerred-i nûrânî olduğu için Arablann lisanda onu müennes i'tibâr etmelerinden bir korku yoktur; çünkü hakikatde rûhun erkeklik ve kadınlık ile aslâ bir münâsebeti ve iştirâki yoktur.

از مؤنث وز مذکر برترست این نه آن جانست کز خشک و ترست

2006. *Müennesden ve müzekkerden pek âlîdir; bu, o can değildir ki, kurudan ve yaşıdandır.*

Rûh-i izâfî ve insânî müennes ve müzekker olmaktan pek münezzehe ve âlîdir. Ve bizim bahs ettiğimiz rûh, o rûh-i hayvânî değildir. Zîrâ o rûh-i hayvânî, anâsırın erkân-ı tabîat olan kuruluk ve yaşlık ve soğukluk ve sıcaklık te'sîrâtı altında ictimâ'ından hâsıl olur; ve birtakım ahvâl ve şerâit dâiresinde vâki' olan bu ictimâ' ve terekübden, kan ve harâret-i garîziyye peydâ ve bundan da vücûdda his ve hareket zâhir olur. Bu rûh ve hayât bilcümle hayvânâtta da vardır. Hakîmlerin ve tabîiyyûnun bildikleri rûh ve hayât budur. Ve rûh-ı izâfî, bu cesed-i insânîye ta'rîfe sığmaz bir sûrette ta'alluk eder; zîrâ bir şe'ndir. San'atın ele ve gamzenin göze taalluku ta'rîf olunamadığı gibi, bunun da keyfiyyet-i taalluku ta'rîf olunamaz. Onun için hakîmlerin bir kısmı ve tabîatı tedkîk edenler, buna vâkıf olamadıklarından inkâr ederler.

این نه آن جانست کافزاید زنان یا گهی باشد چنین گاهی چنان

2007. *Bu o can değildir ki, ekmekten ziyâdeleşir. Ya ba'zan böyle, ba'zan şöyle olur.*

Bu rûh-ı izâfî, ba'zan kavî ve ba'zan zayıf olan ve yemek ve içmek ile kuvvet bulan rûh-ı hayvânî değildir.

خوش کنندست و خوش و عین خوشی بی خوشی نبود خوشی ای مرثشی

2008. *Hoş edicidir ve hoştur ve hoşluğun aynıdır. Ey mürteşî, hoşluk, hoşluktuzluk olmaz.*

"Mürteşî" "reşâ"dandır ve "reşâ" lügatte, kendisiyle bir hâcete vâsıl olunan şeye derler. Ve "rüşvet" dahi bu ma'nâdandır.

Ya'nî bu rûh-ı izâfînin hoşluğu ve letâfeti ve kuvveti, yemeden ve içmeden gelmez. Kendisi vücûd-ı insânîye bir letâfet ve zevk-i ma'nevî verir ve hoş eder. Esâsen kendisi hoşdur ve latîfdir; ve kendisi hoşluğun ve zevk-

aynıdır. Ey hâcete vesîle ittihâz edici olan Hak yolunun sâliki! Hoşluk ve zevk kendisinin zıddı olan hoşluksuzluk ve zevksizlik olmaz; zîrâ iki zıd, müctemi' olmaz. Hakk'a vusûlun vâsıtası ancak bu rûhdur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şöyle der: "*Menâkıbü'l-Ârifîn*"de mezkûrdur ki, Hz. Mevlânâ efendimiz buyurmuşlardır ki, bütün en-biyâ ve evliyâ Bârî Teâlâ Hazretleri'nin hakikatinden bahs etmediler; ve ben rûh-ı Muhammedî (s.a.v.) Efendimiz'in sîretinden bahs ediyorum ki, bütün zevkın gıdâsıdır, من لم يدق لم يدرك [Tatmayan anlamaz]; ve ben o zevk içinde külliyyen müstağrakım. Ehl-i âlemin zevkı, o zevkın aksi üzerindedir; zîrâ شوق و شوق ya'nî "İmânın küllîsi zevk ve şevkdir."

چون تو شیرین از شکر باشی بود کان شکر گاهی ز تو غائب شود

2009. *Uaktâki sen şekerden tatlı olasın, olur ki şeker bir vakit senden gâib ola.*

Bu beyt-i şerîfde, rûh-ı izâfinin, rûh-ı hayvânîye taalluku ahvâlî beyân buyrulur. "Şeker"den murâd, rûh-ı izâfî ve "sen"den murâd hicâb-ı enânîyete bâdî olan rûh-ı hayvânîdir. Ve "tatlılık"dan murâd, rûh-ı izâfinin, rûh-ı hayvânîye galebesi hâlindeki zevk-ı ma'nevîdir. Ya'nî sen, rûh-ı izâfinin halâvet ve zevkünden hoş hâl olduğun vakit, o zevk ve halâvet-i ma'neviyye, ara sıra senden gâib olur. O zaman vücûdundaki rûh-ı hayvânînin hükmü cârî olur; ve o halâvet-i ma'nevî kalmaz ve sen kendinde kesâfet ve tatsızlık duyarsın. Nitekim bu hâli herkes meclis-i ibâdet ve zikirde hisseder.

چون شکر گردی ز تأثیر وفا پس شکر کی از شکر گردد جدا

2010. *Uaktâki te'sîr-i vefâdan şeker olursun, binâenaleyh şekerlik şekerden ne vakit cüdâ olur.* [1980]

Bu beyit dahi rûhun te'sîrini beyandır. Ya'nî vaktâki şeker hakkıyla hükmünü vermesinin te'sîri cihetinden, sen şeker olduğun vakit, artık şekerlik, şekerden aslâ münfek olmaz. Rûh vücûd-ı mutlakın, gayriyyet libâsıyla tenezzül ettiği bir cevher-i nûrânî mertebesidir ki, Hak ile onun arasında vâsıta yoktur. İmdi bu rûh sana hakkıyla hükmünü verdiği ve rûh-ı hayvânînin onun sıfatıyla muttasıf olmasının te'sîrinden sen ayn-ı rûh olursun. Nitekim bu hâl ile muttasıf olan zevât ارواحنا و اشباحنا ارواحنا ya'nî "Bizim ervâhımız, şahıslarımızdır ve şahıslarımız rûhlarımızdır" buyururlar; ve böyle olunca, artık o rûhun halâveti ve zevkı senden münfek olmaz.

عاشق از خود چون غذا یابد ر حیق عقل آنجا میشود گم ای رفیق

2011. *Âşık, vaktâki rahîkı kendisinden gıdâ bulur, ey refîk, akıl orada gâib olur.*

“Rahîk” hâlis şarâb ma'nâsınadır. Burada şarâb-ı ma'nevî murâd olunur. Ve bu şarâb-ı ma'nevî sâlikin kendinden geçmesi hâlidir ki, buna “bî-hodluk” derler. Nitekim Nizâmeddîn Gencevî hazretleri şu mısra'da işâret buyurur:

من از می همه بیخودی خواستم

“Ben meyden hep bî-hodluğu murâd ettim.”

Bu acîb bir şarâbdır ki, onun mezesi müşâhede-i Zât-ı Hak'dır.

Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı budurki: “Âşık, ahkâm-ı rûhunun kendisini kâmilten istîlâsından dolayı, şarâb-ı ma'nevîyi kendi hakikatinden gıdâ olarak bulur ve bî-hod kalır ve kendinden geçer. Artık akıl burada gâib olur.” Fakat bu bî-hodluk, galebe-i mizâcdan dahi sâliklere vâki' olur. Matlûb olan bî-hodluk bu değildir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn b. Arabî efendimiz *et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye* nâmındaki eser-i âlîlerinin nihâyetlerine doğru bu husûsda îzâhât i'tâ buyurmuşlardır; burada zikri uzun olur.

عقل جزوی عشق را منکر بود گرچه بنماید که صاحب سر بود

2012. *Akl-ı cüz'î her ne kadar sâhib-i sır görünürse de, aşkı münkirdir.*

Akl-ı cüz'î her ne kadar mantık, beyân, bedî', maânî gibi ulûmu bilmek ve anlamakda sâhib-i sır görünürse de, bî-hodluk âleminin ahvâline vâkıf olmadı için, bu hâli saçma ve hurâfât addeder ve aşk denildiği vakit, meyl-i nefsanîyi anlar.

زیرک و دانا ست اما نیست نیست تا فرشته لا نشد آهرمنیست

2013. *Zekûdir ve âlimdir; fakat yok değildir. Melek “lâ” olmadıkça bir Chrimen'dir.*

Ya'nî zekâvet ve fetânet ve ilim, akl-ı cüz'înin şânındandır; fakat enâniyet sâhibidir. Vücûd-ı Hak muvâcehesinde kendisini fânî kılmamıştır. Bu enâniyet kendisini da'vâya ve inkâra sevk eder ve hadd-i zâtında kendisi melek cinsindendir; fakat kuvvâ-yı nefsanîyye ve kuvve-i vâhime ile muhâlatası hasibiyle kendisini zümre-i şeyâtîne ilhâk etmiştir.

“Ehrişen” mezâhib-i hindiyyeden birisine âid ta'bîrâtandır ki, bu mezhebin sâlikleri bir “hâlık-ı şer” tahayyül ederler ve ona “Ehrişen” derler. Bu beyt-i şerîfde menba'-ı şurûr olan “şeytân” murâd olunur ve şeytanlığın hulâsası enânîyettir ve kendisinde varlık görmektir.

Ya'nî, melek cinsinden olan akl-ı cüz'î, kendisini hiçe sayıp akl-ı küllînin hükmü olan tevhid-i vücûdîyi kabûl etmedikçe, şeytâniyet mertebesinden kurtulup, kendi cinsi olan melâike sınıfına dâhil olamaz, demek olur.

او بقول و فعل یار ما بود چون بحکم حال آیی لا بود

2014. *O kavil ile ve fiil ile bizim yârimiz olur; hâl hükmüne geldiğin vakit “lâ” olur.*

O akl-ı cüz'î, sözde ve fiilde bize güzel bir yardımcıdır. O bizi güzel güzel söyler ve bize fâideli işler gördürür; fakat hâle taalluk eden bahse gelince hiç olur.. Orada sersem sersem baka kalır. Meselâ aşkı ta'rîf etmek husûsunda âciz ve dilsiz kalır; zîrâ aşk bir hâldir. Nitekim Hz. Pîr bir beyt-i şerîflerinde şöyle buyururlar:

پرسید یکی که عاشقی چیست گفتم که چو من شوی بدانی

“Birisi âşıklık nedir diye sordu. Benim gibi ol ki, bilesin diye cevâb verdim.”

لا بود چون او نشد از هست نیست چونکه طوعا لا نشد کرها بسیست

2015. *Mâdemki o varlıktan yok olmadı, “lâ” olur; vaktâki tav'an “lâ” olmadı, kerhen olmak kâfîdir.*

Mâdemki akl-ı cüz'î mecâzî ve izâfî olan kendi varlığından yok olmadı ve kendi ihtiyânıyla bu yokluğu kabûl etmedi, mevt-i tabîi geldiği vakit, taalluk ettiği vücûd-ı unsurînin dimâğı bozulur. Hem kendisi ve hem de bilgileri kerhen yok olur.

جان کمالست و ندای او کمال مصطفی فرمود ارحنا یا بلال

2016. *Can kemâldir ve onun nidâsı da kemâldir. Mustafâ “Ey Bilâl, bizi dinlerdir!” buyurdu.*

Bu beyt-i şerîf, biraz yukarıda geçen خوش کننده است و خوش و عین خوشی beytine merbûtdur. Ya'nî rûh-ı izâfî, kemâlin aynıdır ve sıfât-ı nefsâniyye-

nin ve akıl ve dimâğın ve kuvve-i vâhimenin rengine boyanmaksızın rûhdan gelen nidâ ve kelâm dahi, ayn-ı kemâldir. Onun için (s.a.v.) Efendimiz, nûr-ı risâlet-penâhîlerinin sâyesinde rûhu musaffâ olan Bilâl-i Habeşî (r.a.) efendimize: "Ey Bilâl güzel sesin ile bize ezan oku ve kasîdeler söyle ve âlem-i keserâtda bizlere hâsıl olan yorgunluklardan bizi dinlendir!" buyururlar idi. Hz. Bilâl efendimizin okuduğu kasîdelerden birisinin iki beyti budur:

تَبْقَظُوا تَبْقَظُوا يَا نِيَامَ قَدْ هَرَمَ الْفَجْرُ جُنُودَ الظَّلَامِ
يا ذالذى استغرق فى نومہ انت تنام و ربك لا ينام

"Ey uyuyanlar, uyanın uyanın! Sabah, karanlık ordularını münhezim kıldı. Ey uykusunda müstağrak olan kimse, sen uyuyorsun ammâ Rabb'in (celle şânühû) uyumuyor."

ای بلال افراز بانگ سلسلت زان دمى کاندردمیدم در دلت
2017. Ey 'Bilâl, senin kalbine nefh ettiğim nefesden, müsel sel sesini yükselt!

زان دمى کادم ازان مدهوش گشت هوش اهل آسمان بیهوش گشت
2018. O nefesden ki, Âdem ondan hayrân oldu; âsumân ehlinin akli kendinden geçti.

Ya'nî bu beyt-i şerîfde Âdem hakkında وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Hicr, 15/29) ya'nî "Ona rûhumdan nefh ettim" buyrulan âyet-i kerîmeye işâret olunur

Ya'nî "Hilâfet-i ilâhiyyem hasebiyle senin kalbine nefh ettiğim o nefhdan, Hz. Âdem hayrân kaldı ve o nefhanın azameti karşısında ehl-i melekûtun akılları kendinden geçti de, sıfat-ı akliyyet kalmadı.

مصطفى بى خویش شد زان خوب صوت شد نمازش در شب تعریس فوت
2019. Mustafâ güzel sestten kendinden geçti; ta'rîs gecesinde namazı fevt oldu.

"Ta'rîs" bir yolcunun gece ibtidâsından sonuna kadar yürüyerek, gecenin sonunda uyku ve istirâhat için bir mahalde ikâmet etmesine derler. Resûl-i Ekrem efendimiz ba'zı gazâlarında ta'rîs buyururlar ve bir mahalle nüzûl eylediklerinde "Erihnâ yâ Bilâl" ["Ey Bilâl, bizi dinlerdir!"] buyururlar ve as-hâb-ı kirâmı istirâhata sevk ederler imiş.

Bu beyt-i şerîfe nazaran Risâlet-penâh Efendimiz dahi Hz. Bilâl'in nega-mât-ı latîfesinin te'sîriyle kendilerinden geçerler ve deryâ-yı vahdete dalarlar imiş. Bu hâlin müteaddid def'alar vâki' olduğunu sahâbe-i kirâm hazarâtı ri-vâyet ederler. Ve bu ta'rîs gecelerinde sabah namazı fevt olmuş ve kuşluk vaktine kadar ashâb-ı kirâm uykuda ve Resûl-i Ekrem Efendimiz dahi hâl-i istiğrâkda kalmışlardır; ve kuşluk vaktinde (s.a.v.) Efendimiz, fevt olan sa-bah namazını cemâatle kazâ buyururlar imiş. Bu hâl bizim gibi acezeye hu-sûsiyle yazın, kısa gecelerde alelekser vâki' olmaktadır.

سر از ان خواب مبارك بر نداشت تا نماز صبح دم آمد بچاشت

2020. [1990] *O mübârek uykudan baş kaldırmadı; nihâyet sabah vaktinin namazı kuş-luğa geldi.*

در شب تعریس پیش آن عروس یافت جان پاک ایشان دست بوس

2021. *Ta'rîs gecesinde o arûsun huzûrunda, onların rûh-ı mukaddesi el öpme-yi buldu.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz "ta'rîs" kelimesinden "arûs"a intikâl buyurmuşlar-dır. "Arûs" lügatte "gelin" ma'nâsındır; burada ma'sûk-ı hakîkî olan Hakk'a işâret buyrulur. Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz'in uykuları تمام عینای و لا ینام قلبی ya'nî "Benim gözlerim uyur ve kalbim uyumaz" buyurdıkları vecih ile âhâd-ı nâsın uykusuna mümâsil değil idi. Onlar mübârek gözlerini kapadık-ları vakit, rûh-ı Muhammedî'leri cemâl-i Hakk'ın müşâhedesinde müstağrak olur idi. Nitekim, ikinci mısra'da onların rûh-ı mukaddesleri "Ma'sûk-ı hakî-kînin elini öpmek mertebesini buldu" buyururlar. Ve "el öpmek" pek ziyâde yaklaşmak ma'nâsını mutazammın olan bir ta'bîr-i zâhîrîdir.

عشق و جان هر دو نهانند و ستیر گر عروسش خوانده ام عیبی مگیر

2022. *Aşk ve can, her ikisi gizli ve mestûrdur; eğer ona arûs ta'bîr edersem, ayba mensûb tutma!*

Aşk burada müteallıkıyyet alâkasıyla mecâz-ı mürsel olmak üzere "ma'sûk" demek olur. Hey'et-i mecmûa-i âlemin ve binâenaleyh efrâd-ı eşyâ-dan her birinin hakîkati olan vücûd-ı mutlak-ı Hak ma'sûkdur. Zîrâ o her şe-yin bâtınının bâtınıdır ve gizlidir; ve taayyünât perdesi altında mestûrdur. Ve kezâ bu vücûd-ı mutlakın gayriyyet libâsıyla tenezzül eylediği, ilk mertebe olan rûh-ı izâfî dahi, taayyünât-ı beşerîyyede gizli ve mestûrdur. Binâenaleyh ben giz-

li ve mestûr olan vücûd-ı hakîkîyi enzâr-ı halkdan gizlenen arûsa ve makâm-ı
قَابِ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى (Necm, 53/9) [İki yay kadar, yahut daha yakın oldu] da rûh-ı
Muhammedî'nin ona kurbünü, damâdın zîfâfına teşbîh edersem ayıplama!

از ملولئ یار خاموش کردمی گر هم او مهلت بدادی یک دمی

2023. *Eğer o, bir dem bana mühlet de vermiş olsa idi, ben yârin melûllüğünden sâkit olurdum.*

Ma'sûk-ı hakîkîye benim onun hakkında bu gibi ta'bîrât-ı kevniyye ile söz söylemem çirkin gelmiş olsa idi, eğer bu husûsda bana bir an müsâade etmiş olsa bile, böyle sözleri söylemeyi câiz görmez ve susar idim.

لیک می گوید بگو هین عیب نیست جز تقاضای قضای غیب نیست

2024. *Fakat söyle, sakın hâ ayıp değildir; gaybın takâzâsından gayri değildir.*

Fakat ne yapayım ki, ma'sûk-ı hakîkî: Bu gibi sözler söyle; sakın hiç çekinme, bana karşı aslâ ayıp değildir. Zîrâ senin bu sözlerinin zuhûru, ancak gaybın kazâsının muktezâsıdır; zîrâ ezelde bu *Mesnevî-i Şerîf*'in, irşâd-ı beşer için, bir rahmet-i ilâhiyye olmak üzere zuhûruna kazâ-yı mübrem-i ilâhî taalluk etmiştir. Fakat hakîkat-ı hâlden câhil olan sûret-perestler kendi dar nazarlarıyla onu ayıp görürler, buyuruyor.

عیب باشد که نه بیند جز که عیب عیب کی بیند روان پاک غیب

2025. *Aybın gayrini görmeyen kimse, ayb olur; gaybın rûh-i pâki ne vakit ayb görür?*

Âlem-i sûretde ve kendinin sıfât-ı nefsâniyyesinde müstağrak olan kimse, meydân-ı zuhûrda hep ayıp ve kusûr müşâhede eder. Bu müşâhedesıyla kendisinin ayıp ve kusûr olduğunu isbât etmiş olur. Zîrâ insanın hulâsası rû'yet-tir. Görüşü noksan olan kimse elbette baştan ayağa kadar ayıp ve kusûr olur; fakat sıfât-ı nefsâniyyeden ve sûret-perestlikten kurtulmuş ve artık kendi vücûdunda âlem-i gaybın pâk olan rûhu hâkim bulunmuş olan kimsenin nazarında, kâinâtın hiçbir ayıp ve kusûru kalmaz. Zîrâ bâtlı da kendi dâiresinde hak görür. Nitekim Ebû Medyen Mağribî hazretleri buyurur:

لا تنکر الباطل فی طوره فانه من بعض ظهوراته

"Bâtlı kendi tavrında inkâr etme; zîrâ o da Hakk'ın zuhûrâtından bir cüz'dür."

عیب شد نسبت بمخلوق جهول نی به نسبت با خداوند قبول

2026. *Hudâvend-i kabûle nisbet değil, cehûl olan mahlûka nisbet ayıp oldu.*

Âlem-i sûretde ayıp ve kusûr görünen şeyler, kabûl edici olan Hak Teâlâ'ya karşı ayıp ve kusûr değildir; belki hakâyık-ı ilâhiyyeden câhil olan mahlûka nisbet ile ayıp ve kusûr oldu. Zîrâ suver-i eşyâ, mezâhir-i esmâ-i ilâhiyyedir ve her birinden bir ism-i ilâhînin ahkâm ve âsân zâhir olur. Meselâ mü'min, ism-i Hâdî'nin mazhandır ve ondan îmân ve hayır ve hasenât sâdır olur. Ve kâfir, Mudil isminin mazhandır; ondan da küfür ve şer ve seyyiât zâhir olur. Ve Hak Teâlâ onların îmân ve küfre olan meyillerini kabûl ve ef'âlini halk eder.

کفر هم نسبت بخالق حکمتست چون بما نسبت کنی کفر آفتست

2027. *Küfür dahi Hâlik'a nisbetle hikmettir; bize nisbet ettiğin vakit, küfür âfettir.*

Küfürün Hâlik'a nisbet ile hikmet olması budur ki: Esmâ-i ilâhiyye Hâdî ve Mudil ve emsâli gibi mütekâbildir. Bunların âlem-i taayyünde zuhûr-ı ahkâmî, hikmete müsteniddir. Nitekim âyet-i kerîmede مَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا بَاطِلًا (Sâd, 38/27) ya'nî "Ve biz semâyı ve arzı ve onların arasındakilerini bâtl olarak yaratmadık" buyrulur. İmdi Hakk'ın küfrü kazâ buyurması, a'yân-ı sâbite-nin isti'dâdına nazaran vâki' olur. Binâenaleyh kazâ, Hakk'ın sıfât-ı fiiliyye-sindendir ve bu kazâyâ rızâ farzdır.; fakat bu kazâ makzînin gayridir; makzî-ye rızâ mutlakâ farz değildir; zîrâ makzî abdin fiilindendir. Binâenaleyh abde izâfe olunur Şu halde küfür, kazâ olması cihetinden Hakk'a nisbetle hikmet ve makzî olup abde muzâf olması cihetinden âfettir.

Bu bahis *Mesnevî-i Şerîf* in III. cildinde راضیم در کفر زان و که قضاست beyti-nin şerhinde daha ziyâde tafsîl olunur. (Cild-i mezkûrun 1365 numarasına mürâcaat.)

ور یکی عیبی بود با صد حیات بر مثال چوب باشد در نبات

2028. *Eğer birisi yüz dirilik ile ayba mensûb olsa, nebâtta çöp misâli üzeredir.*

Ya'nî bizim ifrât-ı aşkdan dolayı söylediğimiz sözlerin birisi, pek kuvvetli olarak ayıplı ve kusûrlu olsa, sebzevât arasında incecik çöplere benzer.

در ترازو هر دو را یکسان کشند زانکه آن هر دو چو جسم و جان خوشند

2029. *Terâzide her ikisini bir çekerler; zîrâ o her ikisi cisim ve can gibi hoşdurlar.*

Meselâ bir okka ıspanak alınsa, arasındaki çöpleri de berâber tartarlar; zî-râ yenecek ıspanakla, yenmiyecek olan çöpler yekdiğeriyle mümtezicdir; herkes onu hoş görür ve alırken i'tirâz etmezler.

پس بزرگان این نگفتند از گراف جسم پاکان عین جان افتاد صاف

2030. *Binâenaleyh büyükler bunu boşuna söylemediler: Pâklerin cismi sâfi*
[2000] *cânın aynı vâki' oldu.*

Ya'nî rüesâ-yı tarikat ve ma'rifet "Sıfât-ı nefsâniyyeden temizlenmiş olanların cisimleri kemâl-ı safvetleri sebebiyle canlarının aynıdır; ve onların şahısları rûhları ve rûhları şahıslardır" sözünü beyhûde söylemediler. Meselâ ezcümle Hz. Cüneyd-i Bağdâdî (k.s.) şu beyti söylediler:

رق الزجاج و رقت الخمر فتشابهها و تشاكل الامر
فكانما خمر و لا قدح و كانما قدح و لا خمر

"Kadehin şeffâflığı ve şarâbın inceliği birbirine benzedi ve emir müşkil oldu. Gûyâ sâde şarâbdır ve kadeh yoktur; ve sanki sâde kadehdır ve şarâb yoktur."

گفتشان و نفسشان و نقششان جمله جان مطلق آمد بی نشان

2031. *Onların sözleri ve nefisleri ve nakışları, hep nişansız mutlak can geldi.*

"Nefis"den murâd, can ile rûhun hey'et-i mecmûası; "nakış"dan murâd yalnız cisim ve sûret; ve "cân-ı mutlak"dan murâd, ayn-ı Zât-ı Hak'dır. Zîrâ onların vücûd-ı abdânîleri gitmiş, yerine vücûd-ı hakkânî kâim olmuştur. Ve vücûd-ı mutlak-ı Hak bî-nişandır. Sırfen, maddeden mücerred olarak görünmez; ancak kâmilin vücûduyla görünür. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn-i Arabî efendimiz *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'de beyân ve îzâh buyurmuşlardır; bunu inkâr edenler, hakikat-ı hâlden gâfil olanlardır.

جان دشمن دار شان جسمست صرف چون زیاد از نرد او اسمست صرف

2032. *Onları düşman tutan can, sırf cisimdir; o tavla oyunundan "ziyâd" gibi sırf isimdir.*

Ya'nî enbiyâ ve evliyâ hazarâtına karşı adâvete kıyâm eden ve onları düşman ittihâz eden can, sırf cisimden ibârettir; rûh-ı izâfî ahkâmından bî-nasıbdır. O kimse tavla oyununda "ziyâd" dedikleri tek ve açık pul gibi bir kuru isimdir.

Tavla oyununa vâkıf olanlarca ma'lûmdur ki, her hânede birbiri üstünde iki pul bulunursa, o hâne hasma karşı kapalıdır. Hasım o hâne üzerine kendi pullarını koyamaz; fakat bir tek pul kalırsa, hasım kendi pullarıyla o pulu def' edip yerine kendi pullarını koyar; ve bu pulun adına lisân-ı Fârisîde "zi-yâd" ve Türkçede "açık" ta'bîr ederler. Binâenaleyh evliyâyı düşman adde-denlerin vücûdu da tavla oyunu sâhasına benzeyen bu âlemde "açık" pullara benzer; kuru bir isim ve bir sûretten ibâretidirler.

آن بخاک اندر شد و کل خاک شد این نمک اندر شد و کل پاک شد

2033. *O toprağa gitti, külliyyen toprak oldu. Bu tuz içine gitti, külliyyen pâk oldu.*

Sırf cisim olanlar toprak içine gittiler ve kâmilen toprağa münkalib oldular; ve cisimleri rûh olan evliyâ-yı kirâm hazarâtı ise, tuzlaya düşen cism-i uzvî gibi tertemiz oldular. Zîrâ hayvânâtta birisi tuz ma'deni içine düşüp ölse, mürûr-ı eyyâm ile onun cismi tebahhur edip yekpâre tuz parçası olur; ve onda aslâ taaffün ve uzviyyetden eser kalmaz, tamâmiyle tuzun aynı ve tuz gibi temiz bir hâle gelir.

آن نمک کز وی محمد املحست زان حدیث با نمک او افصحست

2034. *O tuz ki, ondan Muhammed emlahdır, o nemekli olan hadîsden efsahdır.*

"Emlah" lügatte pek ziyâde melâhat sâhibi olana derler ve Cenâb-ı Pîr efendimiz tuz ma'nâsına gelen "milh"den melâhata intikâl buyurmuşlardır. "Nemek" Fârisîde tuz ma'nâsıdır; mecâzen zevk ma'nâsında isti'mâl olunur. Meselâ "Şi'rî bî-nemek" "tuzsuz şiir" derler ki zevk-âver ma'nâyı hâiz olmayan bir şiir demek olur. Beyt-i şerîfin ma'nâsı şu demek olur:

"Evliyâ-yı kirâm öyle bir tuzun içine düşüp pâk olmuşlardır ki, Hâtem-i enbiyâ Muhammed (a.s.) Efendimiz, o tuzdan emlah olmuştur; ya'nî latîf ve pür-zevk olmuştur. O server-i âlem Efendimiz, nemekli zevk-âver olan *انا املح من اخي يوسف و يوسف اجمل مني* ya'nî "Ben kardeşim Yûsuf'dan emlahım ve Yûsuf benden ecmeldir" hadîs-i şerîfinde beyân buyurdıkları ma'nâdan dolayı Arab'ın efsahıdır. Nitekim *انا افصح العرب* "Ben Arab'ın en ziyâde fasîh söz söyleyeniyim" buyururlar.

"Melîh" ile "cemîl" arasındaki fark budur ki, melîhin güzelliği vehleten göze çarpmaz; dikkat ettikçe tedricen anlaşılır; fakat cemîlin güzelliği ilk nazarda göze çarpar.

İmdi "tuzla"dan murâd vücûd-ı mutlak-ı Hak'dır ki enbiyâ ve evliyâ kendi sıfât-ı cismâniyyelerinden fânî ve rûhlarının ahkâmı ile bâkî ve vücûd-ı mutlak-ı Hak'da müstağraktırlar. Binâenaleyh onlardaki melâhat ve fesâhat kâmilen Hakk'a râci'dir.

این تمک باقیست از میراث او با تو اند آن وارثان او بجو

2035. *Bu tuz onun mîrâsından bâkîdir; onun vârisleri seninle berâberdir; onu iste!*

Bu zevk-ı melâhat ve fesâhat o Server-i âlem Efendimiz'in mîrâsından olmak üzere elyevm bâkîdir; hattâ o vârisler senin ile berâberdir; sen o vârislerini iştiyâk-ı kalbî ile taleb et!

پیش تو شسته ترا خود پیش کو پیش هستت جان پیش اندیش کو

2036. *Senin önünde oturmuştur; senin önün ise hani! Senin varlığının önünde ön düşünücü can hani!*

Ya'nî o enbiyânın vârisleri senin önünde oturmuştur. Sen önünün nerede olduğunu görüyor musun?

Ya'nî senin önün, canının önüdür; fakat sende bu canın önünü görecekt kalb gözü var mıdır; senin o varlığının ve enâniyyet-i cismâniyyenin önünde ön düşünen ve huzûr-ı ma'nevîyi gören can nerededir?

گر تو خود را پیش و پس داری گمان بستهء جسمی و محرومی ز جان

2037. *Eğer sen kendi zâtına ön ve arka zannı tutarsan, cisme bağlanmışsın ve candan mahrûmsun.*

Eğer sen kendi zâtının ve hakikatının önü ve arkası vardır zanında bulur isen, sen onu kendi cisminde kıyâs etmiş olursun; ve bu halde de ma'nâdan gâfil ve candan mahrûm olmuş bulunursun.

زیر و بالا پیش و پس وصف تنست بی جهتھا ذات جان روشنست

2038. *Alt ve üst, ön ve arka tenin vâsfıdır; cihetsizlikler rûşen olan cânın zâtidir.*

Ten ve cisim için taraf ve cihet vardır; fakat bir cevher-ı nûr-ı mücerre olan cânın zâtı için cihet tasavvuru câiz değildir.

بر گشا از نور پاک شه نظر تا نپنداری تو چون کوه نظر

2039. *Şâhın nûr-ı pâkinden nazarı aç; tâ ki kısa bakışlı gibi zannetmiyesin.*

Ya'nî kendine nûr-ı Hak ile nazar et; tâ ki kendini cismin kısa bakışı dâ-iresinde mahsûr bırakmış olan kimse gibi cisimden ibâret görmiyesin.

که همینی در غم و شادی و بس ای عدم کو مر عدم را پیش و پس

2040. *Sen ancak gam ve şâdî içindesin ve bu kadar; ey adem, muhakkak ade-
[2010] min önü ve arkası hani?*

Senin âlem-i taayyünde ve sûretdeki hâlin, umûmiyet i'tibârıyla gam ve şâdîden ibâretdir. Gâh mağmûm ve gâh mesrûr olursun. Ve senin bu âlem-i cismânîdeki duyguların ancak bu kadardır; fakat kendinin hakîkatine bakarsan, bu cismin bu âlemde hâdis olmazdan mukaddem yok idi; mevt-i tabîî ile yine yok olur. Maahâzâ senin bu cismin yoktan vâir olmadı; zîrâ yoktan hiçbir şey çıkmaz; ancak vardan var oldu. Vaktâki mevt-i tabîî ile bu cismin bozuldu ve sûretin yok oldu, fakat yine evvelce içinde bulunduğun varlık içine daldın, şu halde cismâniyet ve sûret âlemi, ademden ibâret kaldı. Ey sûret-i cismâniyyesine istinâden enâniyet da'vâsında bulunan adem! Muhakkak ademin önü ve arkası ve cihât-ı sâiresi olur mu? Eğer bulabilir isen bu yokluğun önünü arkasını göster!

روز بارانست میرو تا بشب نه ازان باران ازان باران رب

2041. *Yağmur günüdür, geceye kadar yürü! Bu yağmurun cinsinden değildir; Rabb'in bârânı cinsindendir.*

"Gün"den murâd, hayât-ı sûriyye ve dünyeviyyedir. "Yağmur"dan murâd, nefehât-ı ilâhiyye ve füyûzât-ı rabbâniyyedir. "Gece"den murâd mevt-i tabîîdir.

Ya'nî "bu hayât-ı dünyeviyyede Allah Teâlâ Hazretleri'nin nefehâtı ve füyûzâtı vardır. Bu nefehât-ı rabbâniyyeden müstefid olmak için, mevt-i tabîîye kadar tarîk-ı ma'rifetde yürü! Zîrâ bu yağmur, hayât-ı dünyeviyyeye sebep olan maddî yağmûr cinsinden değildir; belki hayât-ı rûhâniyyeye sebep olan Rabbü'l-âlemîn Hazretleri'nin âlem-i ma'nâyâ âid atâyâ-yı esmâiyyesi yağmurlarının cinsindendir.

سؤال عایشه صدیقہ از حضرت مصطفی صلی اللہ علیہ و سلم کہ امروز باران
بارید و شما سوی گورستان بودید چونست کہ جامہ ات تر نشد

Âişe-i Sıddîka'nın Hz. Mustafâ (s.a.v.)den
"Bugün yağmur yağdı ve siz kabristan tarafında idiniz;
niçin elbisen ıslanmamıştır?" diye suâl etmesidir

مصطفی روزی بگورستان برفت با جنازه مردی از یاران برفت
2042. *Mustafâ (a.s.) bir gün kabristana gitti. Ashâbdan bir kişinin cenâze siyle berâber gitti.*

خاک را در گور او آگنده کرد زیر خاک آن دانه او زنده کرد
2043. *Toprağı onun kabrine doldurdu; o, toprak altında o dâneyi diri etti.*

Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz o sahâbîyi defn etti ve toprak altında bi tohum dânesine müşâbih olan o zâtı, hayât-ı berzahıyye ile diri kıldı ve onu (Hadîd, 57/4) ya'nî "Nerede olursanız olun, O sizin ile berâ berdir" âyet-i kerîmesi mücibince maiyyet-i Hak hakkındaki ilim ve müşâhe desi kuvvetlendi.

این درختانند همچون خاکیان دستها بر کرده اند از خاکدان
2044. *Bu ağaçlar toprağa mensûb olanlar gibidirler; ellerini arzdan yukarı kaldırmışlardır.*

سوی خلقان صد اشارت میکنند گوش دار آن خوش عبارت میکنند
2045. *Halâik tarafına yüz işâret ediyorlar; ona kulak tut, hoş ibâret ediyorlar.*

Beyt-i şerîfdeki "gûş dâr ân" Ankaravî nüshasında "gûşdârân" tarzınd olup, o hazret buna "o kimse ki, onun gûşu vardır" ma'nâsı vermiştir. B nüshaya göre "gûşdâr" vasf-ı terkîbî olup "kulak tutucu" demek olur. "Ân edât-ı cemi'dir. Bu sûretde bu terkîb "kulak tutucular" ma'nâsına gelir.

Ya'nî "Ey kulak tutucular, o yüz işâretde latîf ibâre söylüyorlar" deme olur.

Hind nüshalarında ise “vân ki gûşesteş” sûretindedir. Bunun ma'nâsı da “o kimse ki, onun kulağı vardır” demektir. Fakîr ise “gûş”u isim, “dâr”ı emr-i hâzır ve “ân”ı ism-i işâret olarak aldım; ve ism-i işâreti “sad işâret” tarafına ır-câ' ettim ve âtîdeki ma'nâyâ zâhib oldum: “Bu ağaçlar, idrâk sâhibi olan insanlara ellerini arzdan yukarı kaldırmakla, hayât-ı berzahıyye ve istihâlât-ı mütenevvia ve haşr u neşir hakkında yüz işâret ediyorlar. Ey müdrik olan insan, o işârete kulak tut, onların latîf ibârât-ı zâhire olduğunu anlarsın.”

با زبان سبز و با دست دراز از ضمیر خاک میگویند راز

2046. *Uzun el ile ve yeşil dil ile, toprağın zamîrinden sır söylüyorlar.*

Bu ağaçlar, işâret sûretinde, yeşil dil olan yapraklarıyla, uzun el gibi olan dallarıyla toprağın bâtınından ve melekûtundan ibârât-ı zâhire olmak üzere sırlar söylüyorlar.

همچو بطن سر فرو برده باب گشته طاؤسان و بوده چون غراب

2047. *Kazlar gibi suya baş daldırmışlar, tâvuslar olmuşlar ve karga gibi olmuşlar.*

Kış mevsiminde yapraklarını, çiçeklerini ve meyvelerini gizlemişler ve kazlar gibi başlarını suya daldırmışlardır; binâenaleyh bahar mevsiminde parlak tüylü tâvus kuşları gibi müzeyyenâtlarını ızhâr etmişler ve kış mevsiminde kargalar gibi kapkara bir çalı yığını hâline gelmişlerdir.

در زمستانشان اگر محبوس کرد آن غرابانرا خدا طاؤس کرد

2048. *Eğer kış onları mahbûs ettiyse, o kargaları Hak Teâlâ tâvus etti.*

در زمستان شان اگر چه داد مرگ زنده شان کرد از بهار و داد برگ

2049. *Uâkıâ onlara kış ölüm verdi; bahârdan onları diri kıldı ve yaprak verdi.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Rûm'da vâki' *فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَخَبِيرٌ بِالْمُوتِ وَهُوَ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ* (Rum, 30/50) ya'nî “İlmîdî Allah'ın rahmetinin âsârına bakın ki, ölümünden sonra arzı nasıl ihyâ etti? İşte muhakkak bunun gibi elbette ölüleri dirilticidir ve O her şeye kâdirdir” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

منکران گفتند هست این خود قدیم این چرا بندیم برب کریم

2050. *Münkirler derler ki: Bu muhakkak kadîmdir; niçin bunu Rabb-i ke-rîme rabt edelim?*

Münkir-i ulûhiyyet olup, her şeyi tabîata atf eden dinsizler derler: Bu âlemin mevsimleri ve her mevsimin ahkâmı ve âsân eskiden beri böyle devân edip gider. Bu hâl tabîatın îcâbâtıdır. Bu halleri tahayyül olunan bir Rabb-kerîme bağlamakda ve atf etmekte ne ma'nâ vardır? derler. Nitekim humakâyı müteahhirinden birinin manzûm hezeyanlarından bir ikisini nümûne olarak burada zikrini münâsib gördüm:

*Düzme Allâh'ı gibi şeytânı
Buda'sı, Ehrimen'i Yezdân'ı
Topunun hâhkı bir vehm-i cebîn
Gölgeler gölgeler onlar da derin.*

Bu zavallı dîn-i İslâm'ın binâ-yı i'tikâdı olan Allah ile şeytanı da Hindliler'in Ehrimen'ine ve Yezdan'ına benzetmiş, hepsine birden vehim demiş. Bu kadar âyât-ı vücûd içinde kendi vehm-i muzliminde müstağrak olduğunu bilememiştir. Bu körler alayı her zamanda ve her asırda mevcûd olduğundar Cenâb-ı Pîr-i destgîr *Mesnevî-i Şerîf*lerinde bunların silsile-i evhâmını sırası düşüğe delâil-i muknia ile tahrîb buyururlar.

کورئ ایشان درون دوستان حق برویانید باغ و بوستان

2051. *Hak Teâlâ onların körlüğüne dostların batinında bağ ve bostan bitirdi.*

Ya'nî Hak Teâlâ o münkir-i ulûhiyyet olan humakânın körlüğüne, dostlarının kalbinde îmân bağlarını ve irfân bostanlarını bitirdi ve yeşillendirdi.

هر گلی کاندر درون بویا بود آن گل از اسرار گل گویا بود

2052. *Her bir gül ki, içeride kokucu olur, o gül, esrâr-ı gülden söyleyici olur.*

Gönül bağında bitip, meşâm-ı rûha latîf kokular veren her bir ma'rifet gülü, o ma'rifetin esrârından rûhun kulağına söyleyici olur.

بوی ایشان رغم انف منکران گرد عالم میدود پرده دران

2053. *Onların kokusu, münkirlerin burnunu sürtmek için, perde yırtıcı olarak âlemin etrafında koşar.*

"Rağm" toprağa sürtmek ve zelîl etmek ma'nâsınadır. "Rağm-ı enf" burnunu toprağa sürtmek demek olur. "Münkirlerin burnunu sürtmek ve onların hezeyanlarını ibtâl ve kendilerini zelîl etmek için bu dostların ma'rifet güllerinin kokuları, bâtil fikirlerin perdelerini yırtıcı olduğu halde aktâr-ı âlem münteşir olur." Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimizin bu ihbâr-ı âlîleri zamânımız-

da meşhûddur. Elyevm Avrupa'da *Mesnevî-i Şerîf*'in tercümesiyle meşgûl olan ulemâ günden güne çoğaldığı gibi, *Mesnevî-i Şerîf* nüshaları Hindistan gibi kesif nüfûsu hâvî olan bir kıt'ada da mecûsîlerin evlerine varıncaya kadar münteşirdir.

منکران همچو جعل از بوی گل یا چو نازک مغز از بانگ دهل

2054. *Münkirler gülün kokusundan bok böceği gibidirler; yâhud davulun sesinden dimâğı zayıf olan kimse gibidir.*

Ya'nî bok böceği gülün kokusundan nasıl müteezzî olur ise, münkirler de enbiyâ ve evliyâ-yı kirâmın irfânından öylece müteezzî olurlar. Yâhud dimâğı ve cümle-i asabiyyesi zayıf olup davul sesinin gürültüsünden muztarib olan hastalara benzerler.

خویش را مشغول میسازند و غرق چشم می دوزند ازین لمعان و برق

2055. *Kendilerini meşgûl ve gark kılarlar; bu parlamadan ve şimşekten göz kaparlar.*

Münkirler enbiyâ ve evliyânın bu âlem-i zâhirin bâtınına dâir olan ibzâl eyledikleri hakâyık ve maârifî dinlememek için kendilerini zevâhir-i âlem ile meşgûl ederler ve kendi fikirlerini bu zevâhire daldırırlar. Nitekim âyet-i kerîme bu tâife hakkında buyrulur: "يَعْلَمُونَ ظَاهِرًا مِّنَ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ عَنِ الْآخِرَةِ هُمْ غَافِلُونَ" (Rum, 30/7) Ya'nî "Onlar hayât-ı dünyâdan zâhiri bilirler; hâlbuki onlar âhîretten gâfildirler." Binâenaleyh onlar, enbiyâ ve evliyânın delâil-i vâzihalarının parlaklığına ve şimşek gibi çakan burhanlarına akıllarının gözleri dayanmadığı ve gözleri kamaştığı için, bu akıl gözlerini kaparlar.

چشم می دوزند آنجا چشم نی چشم آن باشد که بیند مأمنی

2056. *Göz kaparlar; orada göz yoktur; göz o olur ki, bir me'men göre.*

Münkirler akl-ı maâşlarının perdesi ile rûhlarının gözlerini kaparlar; zîrâ akl-ı maâş mertebesinde enbiyâ ve evliyânın irfânını görececek göz yoktur. Göz hakikatde ancak kendi maâdını ve kendinin emniyyet edebileceği bir mahalli görebilir ise, göz olur.

چون ز گورستان پیمبر باز گشت سوی صدیقه شد و همراز گشت

2057. *Vaktâki Peygamber kabristandan avdet etti, Suddîka tarafına gitti ve sırdaş oldu.*

- چشم صدیقه چو بر رویش فتاد پیش آمد دست بروی می نهاد
2058. *Sıddıka'nın gözü onun yüzüne düştüğü vakit, huzûra geldi, onun üzerine el koydu.*

- بر عمامه و روی او و موی او بر گریان و برو بازوی او
2059. *Onun sarığı ve yüzü ve saç, sakalı üzerine, yakası üzerine ve göğsüne ve koluna.*

Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz kabristandan Âişe-i Sıddıka (r.a.) vâlide-mizin nezdine avdet buyurdıkları vakit, vâlidemiz hazretleri, onların sankla-rına ve yüzlerine ve saç ve sakallarına ve yakalarına ve göğüslerine ve kol-larına el sürerek yokladı.

- گفت پیغمبر چه میجویی شتاب گفت باران آمد امروز از سحاب
2060. *Peygamber buyurdu ki: Sûr'atle ne arıyorsun? (Hz. Sıddıka) dedi ki:*
[2030] *Bugün buluttan yağmur geldi.*

- جامها ات می بجویم در طلب ترنمی بینم ز باران ای عجب
2061. *(Yağmur eserini) talebde esvâblarını arıyorum; acîbdır ki, yağmurdan ıslak görmüyorum.*

- گفت چه بر سر فکندی از ازار گفت کردم آن ردای تو خمار
2062. *(Peygamber) buyurdu ki: Baş üzerine örtüden ne bıraktın? (Hz. Sıddıka) dedi: Senin hırkanı örtü yaptım.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz, başına tesettür için örtü olarak ne aldın? buyur-dular. Vâlidemiz hazretleri de, senin hırka-i şerîfini örtü yaptım buyurdu.

- گفت بهر آن نمود ای پاک جیب چشم پاکت را خدا باران غیب
2063. *(Resûl-i Ekrem) buyurdu ki: Ey gömleği pâk olan, senin pâk olan gözü-ne Hâk Teâlâ gayb yağmurunu onun için gösterdi.*

"Ceyb" Müntehabu'l-Lügât'a göre yaka ve göğüs ma'nâlarından başka, göm-lek ma'nâsına da gelir. Burada hırkaya mecâzen gömlek ta'bîr buyrulmuştur.

- نیست آن باران ازین ابر سما هست ابری دیگر و دیگر سما
2064. *O yağmur bu göğün bulutundan değildir; başka bir bulut ve başka bir gök vardır.*

تفسیر بیت حکیم سنائی رحمة الله عليه . بیت :

آسمانهاست در ولایت جان کار فرمای آسمان جهان
در ره روح پست و بالاهاست کوههای بلند و دریاهاست

Hakîm Senâî (rahmetüllâhi aleyh)in beytinin tefsîridir:

“Can vilâyetinde gökler vardır ki, cihânın göğüne iş buyurucudur.

Rûh yolunda aşağılar ve yukarılar vardır;
yüksek dağlar ve denizler vardır.”

غیب را ابر و آبی دیگرست آسمان و آفتابی دیگرست

2065. *Gaybın başka bir bulutu ve bir suyu vardır. Başka bir göğü ve güneşi vardır.*

“Âlem-i gayb”dan murâd, âlem-i misâldir; zîrâ ilm-i ilâhîde peydâ olan su-ver-i esmâiyye, cevâhir-i mücerrede-i nûrâniyye olarak mertebe-i ervâhda ve ondan sonra âlem-i şehâdetde iktisâb edeceği taayyün-i unsurînin sûret-i misâliyyesi ile âlem-i misâle tenezzül eder. Binâenaleyh bu âlem-i misâl Hakîm Senâî hazretlerinin beytinde olduğu üzere vilâyet-i cân olup, onda gökler ve inişler ve yokuşlar ve yüksek dağlar ve denizler vardır. Bu âlem-i misâl, âlem-i şehâdetin bâtını ve melekûtu olup âlem-i şehâdetin sûretlerine bu âlemden imdâd olunur. Ve Hak Teâlâ hangi kulunun kalb gözünü açarsa, o kimse bu âlemin ahvâlini görür; ve ba’zı kimselerin âlem-i rü’yâda, dünyâda vâki’ olacak hâdisâtı görmeleri bu âlemdendir.

نايد آن الا كه بر خاصان پديد باقياں في لبس من خلق جديد

2066. *O, ancak hâslara zâhir olarak gelir; bâkîler halk-ı cedîdden lebs içindedir.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Kâf’da olan اَفَعَيْنَا بِالْاَوَّلِ بَلْ هُمْ فِي لَبْسٍ مِنْ خَلْقٍ جَدِيدٍ (Kâf, 50/15) ya’nî “Halk-ı evvel ile bize âcz ve yorgunluk mu geldi; belki onlar halk-ı cedîdden lebs içindedirler.”

Bu âyet-i kerîme ba’si ve haşr u neşri inkâr eden kimselere karşıdır ve te-ceddüd-i emsâle işâretidir; ve teceddüd-i emsâl hakkında yukarıda 1170 nu-

maralı beyitte îzâhât-ı kâfiye geçmiş idi. Ya'nî bu âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûası, Hakk'ın her ân-ı gayr-i münkasım içinde vâki' olan tecelliyâtı ile mevcûd ve ma'dûm olmaktadır. Ma'dûm olmak, mevt ve kıyâmetdir; ve tek-râr mevcûd olmak, ba's ve haşr u neşr hâlidir. Fakat bu îcâd ve i'dâm, ihtizâzât-ı elektrikiyye ile sâbit olan sür'at-ı şedîde dâiresinde vâki' olduğundan, aslâ âfâkda ve enfûsde hissolunamaz. Ve eşyâ sâbit bir halde zannolunur. Bunu ancak kendi nefsindeki îcâd ve i'dâma vâkıf olan havâss-ı evliyâ görür; ve bu hâl ancak onlara zâhir olur. Onlardan başkaları eşyâyı sâbit zannettiklerinden, bu halk-ı cedîdden şübhe ve zan içindedirler.

Bu beytin, yukarıki beyte cihet-i merbûtiyyeti budur ki: Âlem-i misâl, âlem-i şehâdetin bâtınıdır. Binâenaleyh bu teceddüd-i emsâl, içli ve dışlı vâki' olduğundan, her ân-ı münkasımda âlem-i misâldan, âlem-i şehâdete olan imdâd-ı bâtinî dahi berâberce vâki' olur. Zîrâ bilcümle merâtib-i vücûd Hakk'ındır; ve celâlî ve cemâlî olan bilcümle tecelliyât-ı esmâiyye dahi Hakk'ındır.

هست باران از پی پژمرده گی

هست باران از پی پروردگی

2067. *Perverdelikten dolayı yağmur vardır; pejmürdelikten dolayı yağmur vardır.*

Gerek sûretde ve gerek ma'nâda, tecelliyât-ı cemâliyye ve latîfiyyenin îcâbı olan yağmur vardır ki, hayât-ı sûrî ve ma'nevî bahş eder ve mevcûdâtı besler. Ve kezâ tecelliyât-ı celâliyye ve kahriyyenin îcâbı olan yağmur vardır ki, letâfet ve tarâvet-i ma'neviyye ve sûriyyeyi harâb eder.

باغ را باران پاییزی چو تب

نفع باران بهاران بو العجب

2068. *Baharların yağmurunun niamı çok acıbdır; sonbaharın yağmuru bağa sılma gibidir.*

وین خزانى ناخوش و زردش کند

آن بهاران ناز پروردش کند

2069. *O baharlar onu nâz ile terbiye eder; ve bu hazâna mensûb olan, onu nâhoş ve sarı yapar.*

O baharların yağmuru, bağı nâz ile terbiye edip yemyeşil yapar ve bu sonbahara mensûb olan yağmur ise o bağı manzarasını çirkin yapar ve yeşil-lüklerini sarartır.

همچنین سرما و باد و آفتاب بر تفاوت دان و سر رشته بیاب

2070. *Soğuğu ve rüzgârı ve güneşi böylece tefâvüt üzere bil ve ipin ucunu bul!*
[2040]

Âlem-i şehâdetdeki müessirâtın böyle yekdiğerinden başka başka olduğunu bilersen, ipin ucunu bulursun; zîrâ bunlar sana esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeden haber verir; ve bundan keserâtın hikmet-i vücûdunu anlarsın; ve esmânın müsemmâsı ve sıfâtın mevsûfu bir olduğunu bilip, bu keserât içinde vahdeti görürsün.

همچنین در غیب انواعست این در زیان و سود و در رخ و عین

2071. *Gaybda da, ziyanda ve fâidede; ve meşakkatde ve hüsranda böyle bu en-vâ' vardır.*

Âlem-i şehâdetde böyle muhtelif müessirât olunca, onun bâtını olan âlem-i gayb-ı misâlîde de böyle türlü türlü müessirât-ı mütekâbile olmak tabîidir.

این دم ابدال باشد زان بهار در دل و جان روید از وی سبزه زار

2072. *Abdâlın nefesi o bahardan olur; gönülde ve canda ondan yeşillik biter.*

"Abdâl" sıfât-ı beşerîyyesini sıfât-ı ilâhiyyeye ve vücûd-ı abdânîsini vücûd-ı hakkânîye tebdîl eden evliyâyâ derler. Ya'nî bu evliyâ-yı Hakk'ın müessir olan nefesleri, âlem-i gaybın bahârındandır; ve onların enfâs-ı mübârekelerinden gönüllerde ve canlarda ulûm-ı ledünniyye çiçekleri ve maârif-i ilâhiyye yeşillikleri neşv ü nemâ bulur.

فعل اران بهاری با درخت آید از انفاش شان در نیکبخت

2073. *Bahara mensûb yağmurun ağaca olan fiili, ehl-i saâdete onların nefeslerinden gelir.*

Bahâr-ı sûrîye mensûb olan yağmurun fiili, sûrî ağaçları yeşillendirmek ve onlara hayât ve tarâvet vermektir. Ehl-i saâdet olan kimsenin kalbine ve canına da hayât ve tarâvet-i ma'neviyye, evliyâ-yı Hakk'ın nefeslerinden gelir.

Bu beytin mısra'-ı sânisî Hind nüshalarında "der nîk-baht" yerine "ey nîk-baht" yazılmıştır. Bu nüshaya göre ma'nâ : "Ey saâdetli kimse, bahâra mensûb olan yağmurun fiili, ağaca, onların enfâsından gelir" demek olur.

Bu sûretle "bahar"dan murâd, âlem-i gaybın bahârı ve "ağaç"dan murâd vücûd-ı beşer; ve "yağmur"dan murâd dahi âlem-i gaybın yağmuru olur. Fakat Ankaravî nüshası, âlem-i sûret ve ma'nâyı câmi' olduğundan müreccahdır.

گر درخت خشک باشد در مکان عیب آن از باد جان افزا مدان

2074. *Eğer bir mekânda kuru ağaç olursa, kusûru o can artırıcı rûzgârdan bilme!*

Eğer âlem-i sûretde bir yerde kuru bir ağaç olursa, kusûr, hayat-bahş olan rûzgârın te'sîrinden değildir; belki ağacın esâsında ve bünyesinde olan bozukluğundandır. Bunun gibi, irfandan bî-nasîb kalan sâlik hakkında da kusûr evliyânın enfâs-ı mübârekesinde değil, belki o sâlikin isti'dâdındadır.

یاد کار خویش کرد و بر وزید آنکه جانی داشت بر جانش گزید

2075. *Rûzgâr kendi işini yaptı ve esti; o kimse ki, bir can tuttu, onu cânı üzerine kabûl etti.*

Bahâr-ı sûrî ve rûzgârının vazîfesi esmek ve nebâtâta da neşv ü nemâ vermektir. Nitekim âyet-i kerîmede (Hicr, 15/22) وَ أَرْسَلْنَا الرِّيحَ لَوَاقِحَ (Biz nebâtâ ve hayvânâta telkîh-ı hayât edici olan rûzgârı gönderdik" buyrulur. İmdi telkîhi kabûle müstaid olan nebât ve hayvân, ondan istifâde etti ve neşv ü nemâ buldu; müstaid olmayanlar kurudu ve öldü. Bunun gibi evliyânın nefehâtı ve enfâs-ı mübârekeleri[ni] dâimâ üss ü kabûle müstaid olanların gönülleri ve canları, onların feyizlerini kapar ve onlardan hayât ve neşv ü nemâ bulur.

معنی این حدیث کہ اغتنموا برد الرِّيحِ فَانَّهُ يَعْمَلُ بِأَيْدَانِكُمْ كَمَا يَعْمَلُ بِأَشْجَارِكُمْ وَاجْتَنِبُوا بردَ الحَرِيفِ فَانَّهُ يَعْمَلُ بِأَيْدَانِكُمْ كَمَا يَعْمَلُ بِأَشْجَارِكُمْ

Bu "İlkbaharın soğuğunu ganîmet addedin; zîrâ ağaçlarınıza ne yaparsa, bedenlerinize de onu yapar; ve sonbaharın soğuşundan kaçının; zîrâ ağaçlarınıza ne yaparsa, bedenlerinize de onu yapar" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı beyânındadır.

گفت پیغمبر ز سرمای بهار تن مپوشانید یاران زینهار

2076. *Peygamber buyurdu ki: Ey yârân, baharın soğuşundan teninizi aslâ örtmeyin!*

زانکه با جان شما آن میکند که بهاران با درختان میکند

2077. *Zîrâ baharlar ağaçlara yaptığı, sizin cânınıza yapar.*

لیک بگریزد از سردی خزان کان کند کو کرد با باغ رزان

2078. *Fakat sonbaharın soğukluğundan kaçınız; zîrâ asmaların bağına yaptığı yapar.*

راویان این را بظاهر برده اند هم بران صورت قناعت کرده اند

2079. *Râvîler bunu zâhire götürmüşler, o sûret üzerine de kanâat etmişlerdir.*

Bu hadîs-i şerîfin râvîleri, ma'nâ-yı zâhirini alıp onunla iktifâ etmişler, ma'nâ-yı bâtınisinden gâfil olmuşlardır.

بی خبر بودند از جان آن گروه کوه را دیده ندیده کان بکوه

2080. *O tâife candan bi-haber oldular; dağı görmüş, dağdaki ma'deni görmemiştir.*
[2050]

Bu hadîs-i şerîfin zâhirini ve dışını görüp, bâtınını ve içini görmeyenler, dağın zâhirini görüp içindeki ma'deni görmeyenlere benzer.

آن خزان نزد خدا نفس و هواست عقل و جان عین بهارست و بقاست

2081. *O sonbahar Hak'ın indinde nefis ve hevâdır; akıl ve can, ilkbaharın ve bakânın aynıdır.*

Ya'nî ind-i Hak'da ve ehl-i hakikat nezdinde hazân, nefsin ve hevâ-yı nefsin galebesinden ibâretidir ve bu galebe insandaki idrâkât-ı rûhâniyyeyi izâle eder; ve insanı Hak'dan uzaklaştırır. Ve hevâ-yı nefisden hâlî olan akıl ve can, idrâkât-ı rûhâniyyeyi hâiz olduğundan ayn-ı bahardır. Bunun için urefâ derler ki: Nefis diri oldukça gönül ölüdür ve gönül dirildiği vakit de nefis ölür. (Hz. İmdâdullah şerhinden.)

مر ترا عقلیست جزوی در نهان کامل العقلی بجو اندر جهان

2082. *Muhakkak gizlide senin için bir akl-ı cüz'î vardır; cihânda bir aklı kâmil olanı ara!*

Ey sâlik, insan olman i'tibârıyla muhakkak senin vücûdunda mestûr ve gizli bir akl-ı cüz'î vardır ki, sen onunla umûr-ı maâşını ve muâmelât-ı dünyeviyeni idâre edersin; fakat bunun fevkinde olan umûr-ı gaybiyyeni idrâk edemez-

sin. İşte bu akl-ı cüz'î ile teemmül et ki, bu umûr-ı gaybiyyeyi idrâk için, bu akl-ın derecesini yükseltmek ve iktisâb-ı terakkî için de bir aklı kemâle gelmiş olanı bulup rehber ittihâz etmek lâzımdır. Binâenaleyh bu aklı kâmil olanı ara!

جزو تو از کل او کلی شود عقل کل بر نفس چون غلی شود

2083. *Senin cüz'ün, onun küllünden küllî olsun; akl-ı küll, nefis üzerinde bir zincir gibi olsun.*

Senin akl-ı cüz'în, o kâmilin akl-ı küllîsi tahtında terbiye olunmak sûretiyle küllî olsun ve onun akl-ı küllîsi, senin sıfât-ı nefsânîyyenin üzerinde bir demir-bend ve zincir gibi olarak, onu serbest bırakmasın.

جزو کل از کل او گردد پدید آنچنانکه مستی عقل از نبید

2084. *Küllün cüz'ü, onun küllünden zâhir olur; aklın sarhoşluğu şarâbdan olduğu gibi.*

Akl şarâbın te'sîrinden nasıl sarhoş olursa, akl-ı cüz'î dahi, akl-ı küllün te'sîri altında öylece zebûn olur ve onun hâliyle hallenir.

پس بتأویل این بود کانفاس پاک چون بهارست و حیات برگ و تاک

2085. *İmdi te'vîl ile bu olur ki, enfâs-ı pâk, bahâr ve yaprağın ve asmanın hayâtı gibidir.*

Zıkr olunan hadîs-i şerîfin te'vîl ile olan ma'nâ-yı bâtınîsi budur ki: Enfâs-ı mukaddese-i enbiyâ ve evliyâ ilkbahar gibidir; onların bahâr rûzgân gibi olan nefesleri gönüllerin bağına estiği vakit, orada sebep-i hayât-ı ma'nevî olur.

گفتهای اولیا نرم و درشت تن مپوشان زانکه دینت راست پشت

2086. *Evliyânın yumuşak ve sert sözlerinden tenini örtme; zîrâ dînin için zahîrdir.*

Mürşid-i kâmilin acı ve mülâyim sözlerini nazar-ı i'tibâre al; o sözleri işitemek için örtünme; zîrâ onun sözleri, senin dînine yardımcıdır ve saâdet-i ebediyyene hâdimdir.

گرم گوید سرد گوید خوش بگیر تا ز گرم و سرد بجهی وز سعیر

2087. *Sıcak söylesin, soğuk söylesin hoş tut! Tâ ki sıcaktan ve soğuktan ve cehennemden sıçrayasın.*

Mürşid-i kâmil, ister senin tab'ına mülâyim ve ister gayr-i mülâyim söz söylemiş olsun, sen onların ikisini de bir ma'nâda görüp hoş tut. Zîrâ onun bunlardan kasdı seni kâmil kılmaktır. Eğer böyle yaparsan, sıcağı ve soğuğu ve acı ve tatlıyı tefrîk eden ve cehennem tabiatında olan nefisden kurtulursun.

گرم و سردش نوبهار زند کیست مایهء صدق و یقین و بندگیست

2088. Onun soğuğu ve sıcağı diriliğin nev-bahârıdır; ve sıdk ve yakînin ve kul-luğun mâyesidir.

زان کرو بستان جانها زنده است زین جواهر بحر دل آکنده است

2089. Zîrâ ki canların bostanı, ondan dirilmiştir; gönül denizi bu cevherlerden dolmuştur.

Canların bostanı, onların bu acı ve tatlı sözleriyle hayât-ı ma'nevî bulmuş ve gönül denizi de, onların beyân buyurdukları ulûm-ı ledünniyye ve maârif-i ilâhiyye cevherleriyle dolmuştur.

بر دل عاقل هزاران غم بود گر ز باغ دل خللی کم بود

2090. Eğer gönül bağından bir hılâl eksik olursa, âkılın gönlünde binlerce gam olur. [2059]

"Hılâl" kelimesinin müteaddid ma'nâları vardır; burada, iki şey arasındaki aralık ve fâsıla ve zaman ve vakit ma'nâlarıdır.

Ya'nî evliyânın hayât-ı ma'neviyye veren nefhalarında ve kudsî nefeslerinde biraz fâsıla olsa ve biraz zaman eksik olsa ve gönül bağına esmese, sâlik-i âkılın gönlü binlerce gam ve kabz ve sıkıntı duyar.

دیگر سؤال عایشه از حضرت مصطفی صلی الله علیه و سلم

Hiz. Mustafâ (s.a.v.)e Hiz. Âişe'nin diğeri suâli

گفت صدیقه که ای زبدهء وجود حکمت باران امروزین چه بود

2091. Suddîka dedi ki: Ey vücûdun zübdesi, bugünkü yağmurun hikmeti ne idi?

این ز بارانهای رحمت بود یا بهر تهدیدست و عدل کبریا

2092. *Bu, rahmet yağmurlarından mı idi, yâhud tehdîd ve Kibriyâ'nın adli için midir?*

Benim bu gördüğüm âlem-i gaybın yağmuru, kullara lutuf ve rahmet mi getirdi, yoksa kulların ma'siyetlerine ve serkeşliklerine karşı, âdil-i Kibriyâ olan Hak Teâlâ Hazretleri'nden bir kahır ve cezâ mı getirdi?

این ازان لطف بهاریات بود یا ز پاییزی پر آفات بود

2093. *Bu o bahâriyâtın lutfundan mı idi; yâhud âfetler ile dolu olan bir hazândan mı idi?*

Bu gayb yağmuru, bahâr-ı ma'nevîye mensûb olan eltâf-ı ilâhiyyeden mi, yoksa kahırlar ve azâblar ile dolu olan hazân-ı ma'nevîden mi idi?

گفت این از بهر تسکین غمست کر مصیبت بر نژاد آدمست

2094. *Buyurdu ki: Bu, musîbetden âdemin tab'ı üzerinde olan gamın teskîni içindir.*

Ya'nî bu gayb yağmurunun nüzûlü, senin sorduğun her iki sebebden başka bir sebebe mebnîdir. O yağmur, bu dâr-ı dünyânın kıyâmı içindir ve dünyânın nizâmı kâim oldukça taayyün-i unsurî sâhibi olan insan bu intizamdan ve kendi hayâtının devâmından münşerih olur ve ölüm gamı gider. Zîrâ nizâm-ı âlemin fesâdı ve ölüm tab'-ı âdeme musîbetdir. Meselâ pek fazla sıcak veyâ pek fazla soğuk ve ölüm, tab'-ı beşer için musîbetdir ve bu musîbetler gönüllere gam verir. İşte bu yağmur dünyânın muhâfaza-i intizâmı için olduğundan dünyâyâ rahmetdir. Ve bunun netîcesi olarak bu musîbetler yüzünden tab'-ı beşer üzerindeki gamın teskîni içindir. Fakat dünyânın kıyâmı, iki tâife hakkında başka başka netîceler verir. Ârif-i esrâr olan kalbler hakkında da rahmet olduğu için, bahar yağmuru addedilse câizdir. Ve avâm hakkında gaflet getirdiği ve hırsı artırdığı için muzırdır; zîrâ huzûzât-ı nefsâniyyenin kesbine sebebdir. Bu cihetden sonbahar yağmuru derlerse yine câizdir. Maahâzâ bu gayb yağmurunun inzâ-linden garaz ne tehdîd-i ilâhîdir ve ne de kalblere ifâza-i kemâldir; belki dünyânın kıyâmı içindir ve halka musîbet-i mevtden hâsıl olacak gamı unutturmak içindir.

گر بر آن آتش بماند ی آدمی بس خرابی در فتادی و کمی

2095. Eğer âdem o ateş üzerinde kala idi, çok harâblık ve noksanlık vâki' olurdu.

Eğer âdem büyük kıyâmet olan dünyânın bozulmasını ve küçük kıyâmet olan kendisinin ölümünü düşünse ve dâimâ o musîbetlerin âteş-i gamı üzerinde kalsa idi, âlem aslâ ma'mûr olmaz ve çok harâblıklar ve noksân zâhir olur idi.

این جهان ویران شدی اندر زمان حرصها بیرون شدی از مردمان

2096. Bu cihân derhal vîrân olurdu; âdemlerden hırslar dışarı giderdi.

Musîbet-i kıyâmet ve musîbet-i mevt gamı âdemde dâim olsa, kimse âlemi ma'mûr etmeğe iltifat etmezdi; ve kâr ve kesbe ve ticârete sebep olan hırs, âdemlerin gönüllerinden çıkardı.

استن این عالم ای جان غفلتست هوشیاری این جهانرا آفتست

2097. Ey can, bu âlemin direği gafletdir. Ayıklık bu cihân için âfetdir.

Gaflet odur ki, avâkıb-ı umûru düşünmek istemeyip dünyânın ma'mûriyetine hasr-ı himmet etmek ve kişi yaşadığı kadar, nefsinin huzûzâtından meşrû' ve gayr-i meşrû' istifâdeye kanâat eylemek ve her husûsda ancak nefsini düşünmek ve tamâmiyle Hak'dan gâfil olmaktır. Bu tâife hem Allah indinde ve hem de nâs indinde mezmûm ve cem'îyyet-i beşeriyye için muzır-ıdır. Bunlar "hodbîn" dedikleri adamlardır. لولا الحمقاء خربت الدنيا Ya'nî "Eğer ahmaklar olmasa idi, dünyâ harâb olurdu" hadîs-i şerîfi bu tâife hakkındadır.

Ayıklık odur ki, avâkıb-ı umûra vâkıf ve Hak'dan âgâh olmakla berâber, hayât-ı beşere lâzım olan umûr-ı dünyeviyyeye de sa'y etmektir. Nitekim رجال لا تلهيهم تجارة ولا بيع عن ذكر الله (Nûr, 24/37) ya'nî "Ricâl vardır ki, onları ticâret ve alış veriş Allâh'ın zikrinden meşgûl etmez" âyet-i kerîmesi bu tâife hakkındadır.

Ve Cenâb-ı Pîr yukarıda 997 numaralı beyitte نی قماش بدن عیست دنیا از خدا غافل بدن ya'nî "Dünyâ nedir, Hak'dan gâfil olmaktır; yoksa kumaş ve gümüş ve evlâd ve kadın değildir" buyurmuş idi. Bu sınıf insanlar hem Allah indinde ve hem de halk indinde makbûldür; zîrâ Hak'dan gâfil olmadıklarından mesâî-i dünyeviyyelerinde muhîtlerine karşı adl ve insâf dâiresinde muâmele ederler; ve bunlar yalnız nefislerini düşünmediklerinden bunlara "hakbîn" derler. Binâenaleyh bu tâifenin vücûdları cem'îyyet-i beşeriyye için nâfi'dir ve nazarlarında dünyânın hiçbir kıymeti yoktur.

هوشیاری زان جهانست و چو آن غالب آید پست گردد این جهان

2098. *Ayıklık o cihandandır; ve o gâlib geldiği vakit bu cihân alçak olur.*

Ayıklık o rûhâniyet âleminde; ve o âlemin hükmü galebe ettiği vakit, nazarda bu cihânın hâl ve şânı alçak ve ehemmiyetsiz kalır.

هوشیاری آفتاب و حرص یخ هوشیاری آب این عالم و سخ

2099. *Ayıklık güneş ve hırs buzdur. Ayıklık su, bu âlem kirdir.*

Buzu güneş erittiği gibi, dünyâ hırsını da ayıklık eritir; ve kezâ su kiri ve pisliği temizlediği gibi, ayıklık da gönüllerde bu âleme olan alâka kirlerini temizler.

زان جهان اندک ترشح می رسد تا نخیزد در جهان حرص و حسد

2100. *O cihândan az tereşşuh erişir; tâ ki cihânda hırs ve hased kalkmıya.*
[2069]

Ankaravî nüshasında “tâ nehîzed” yerine “tâ negurred” vâki’ olmuştur. Fakîr, Hind nüshalarını âtîdeki beytin ma’nâsına daha muvâfık buldum. Ya’nî “O âlem-i gaybdan bu âlem-i şehâdete ayıklık az sızar; tâ ki dünyânın ma’mûriyyetine sebep olan hırs ve hased gibi sıfât-ı nefsanîyye büsbütün kalkmasın. Eğer çok sızarsa, her ferdin artık dünyâ umûruna alâkaları kalmaz ve nizâm-ı âlem bozulur. Bu da hikmet-i ilâhiyyeye münâfî bir hâl olur; zîrâ dünyâyâ ehl-i dünyâ da lâzımdır.”

Ankaravî nüshasına göre de ma’nâ şöyle olur: “Ayıklık o cihândan az sızar, tâ ki cihânda hırs ve hased şiddetli bağırımıya.” Zîrâ hırs ve hased, şiddetli olursa, benî âdeme gaflet galebe eder ve tamâmiyle dünyâ umûruna meşgûl kılar; fakat evvelki ma’nâ daha müraccahdır.

گر ترشح بیشتر گردد ز غیب نی هنر ماند درین عالم نه عیب

2101. *Eğer gaybdan pek çok sızarsa, bu âlemde ne hüner kalır; ne de ayb!*

Âlem-i gaybdan ayıklık pek çok sızarsa, yekdiğerine zıd ve mukâbil olan esmâ-i ilâhiyye ahkâmı kalkar ve o vakit dünyâda ne hüner ve ma’rifet kalır, ne de ayıp! Ya’nî ne hasenât ve ne de seyyiât kalır; binâenaleyh dünyânın hükmü kalkıp ahvâl-i âhirete mübeddel olmuş olur.

این ندارد حد سوی آغاز رو سوی قصهء مرد مطرب باز رو

2102. *Bunun haddi yoktur; ibtidâ tarafına yürü; yine çalgıcı adamın kıssası tarafına yürü!*

Bu esrâr-ı ilâhiyyenin nihâyeti yoktur; kıssanın bidâyetine rücû' edip çalgıcının kıssasını beyân et!

بقیه قصه پیر چنگی و بیان مخلص او

İhtiyar çalgıcı kıssasının bakıyyesi ve onun hülâsasının beyânı

مطربی کز وی جهان شد پر طرب رسته ز او اش خیالات عجب

2103. *Bir mutrîb ki cihân ondan pür-tarab oldu, onun sadâsından hayâlât-ı acîbe bitmiş idi.*

Bu öyle bir mugannî idi ki, her dinleyen, sesinden ve nağmelerinden mest olur ve onlardan acîb haller zuhûr eder idi.

از نوایش مرغ جان پران شدی وز صدایش هوش دل حیران شدی

2104. *Onun nevâsından can kuşu uçucu olurdu ve onun sadâsından gönlün ak-lı hayrân olurdu.*

چون بر آمد روز گار و پیر شد باز جانش از عجز پشه گیر شد

2105. *Uaktâki zaman geldi ve ihtiyâr oldu, onun cânının doğanı aczden sivri-sinek tutucu oldu.*

Ya'nî gençliğinde çok kazanan bu çalgıcı, ihtiyâr olunca pek az bir şey kazanmağa başladı.

پشت او خم گشته همچون پشت خم ابروان بر چشم همچون پاردم

2106. *Onun arkası küp sırtı gibi kambur, kaşları göz üzerine paldum gibi olmuştu.*

Ya'nî ihtiyârlığından mutrîbın beli bükülmüş ve kaşları uzayıp gözlerinin üzerine doğru inmiş; ve hayvan paldumuna dönmüş idi.

گشته آواز لطیف جانفراش زشت و نزد کس نیرزیدی بلاش

2107. *Onun can artırıcı latîf sadâsı çirkin olmuştu ve kimsenin indinde hiçbir şeye değmez idi.*

“Be-lâş”da “bâ” edât-ı mef’ûlün-ileyh; “lâş”, “lâ şey”in muhaffefidir; “hiç-bir şeye” demek olur. Ya’nî sadâsı ihtiyârlıktan çirkinleşmiş olduğu için, hiç-bir kimsenin indinde kıymeti kalmamış idi.

همچو آواز خر پیری شده

آن نوای رشک زهره آمده

2108. *Zühre’nin reşki gelmiş olan bu nevâ, bir ihtiyâr eşeğin sadâsı gibi olmuş idi.*

“Zühre” seb’a-i seyyâreden birisinin adıdır; ilm-i nücûma göre her bir seyyârenin bir rûhâniyyeti olup ehl-i arz üzerinde müessirdir. Ve Zühre’nin rûhâniyyeti, ehl-i zevk ve tarab ve mûsikî erbâbı ile münâsebetdârdır. Nitekim Cenâb-ı Pîr *Dîvân-ı Kebîr*’lerindeki şu mısra’da bu ma’nâya işâret buyururlar: من طربم طرب منم زهره زند نوای من Ya’nî “Ben tarabım, tarab da benim; Zühre benim nağmelerimi çalar.” Ve kezâ bu beyt-i şerîfde de aynı ma’nâya işâreten buyururlar ki: “Zührenin hased ettiği o mutrûbın nağmeleri artık, bir ihtiyâr eşeğin anırması gibi olmuş idi.

خود کدامین خوشکه آن ناخوش نشد یا کدامین سقف کان مفرش نشد

2109. *Muhakkak hangi hoşdur ki, o nâhoş olmadı; yâhut hangi tavandır ki o döşeme olmadı.*

غیر آواز عزیزان در صدور که بود از عکس دمشان نفخ صور

2110. *Sudûrda olan azîzlerin sadâsından gayri ki, onların nefeslerinin aksinden nefh-i sûr olur.* [2079]

Bu âlemde güzel ve latîf olan her bir şeyin sonu fesâda varıp çirkin olur. Bu kâideden müstesnâ olan ancak evliyâ-yı Hakk’ın enfâs-ı mübârekeleridir. Ve onların makâmları mertebe-i insâniyyenin en başındadır; onların kelâmları ve enfâs-ı mukaddeseleri mürûr-ı zamân ile bozulmaz ve çirkinleşmez. Onların kelâm-ı âlîlerinin kalblere olan te’sîrinden, hayvâniyyet mertebesinde kalan insanların rûh-ı izâfîlerine nefh-i sûr vâki’ olur. Binâenaleyh ölü bir halde iken dirilirler.

اندرونی کاندرونها مست ازوست نیستی کین هسته‌امان هست ازوست

2111. *Derûna mensûbdur ki, derûnlar ondan mestdir; bir yoktur ki, bizim varlıklarımız ondan vardır.*

O azîzlerin kelâmı ve enfâsı ebtan-ı butûn olan Hakk'a mensûbdur ki, Hak tâliblerinin bâtınları, o kelâmlardan ve o nefeslerden sarhoş olurlar; zîrâ o azîzler vücûd-ı mecâzîden yok olup, vücûd-ı hakkânî ile bâkî olmuşlardır; ve bizim ma'nevî varlıklarımız, ondan vardır; zîrâ azîzân, mertebe-i hayvâniyetde kalan insanları nefehât-ı kudsiyyeleriyle diriltirler ve onlara ma'nevî varlık bahş ederler.

گهربای فکر و هر آواز او لذت الهام و وحی و راز او

2112. *O, fikrin ve her âvâzın kehrübâsıdır. O ilhâmın ve vahyin ve sırrın lezzetidir.*

Ya'nî Hakk'ın mukarreblerinin bâtını, her fikri ve her âvâzı, kehrübâ gibi makbûliyyete cezb eder ve ilhâm ve vahy-i ilâhînin ve esrâr-ı rabbâniyyenin lezzetiyle mütelezzezdir.

چونکہ مطرب پیر تر گشت و ضعیف شد ز بی کسبی رهین یک رغیف

2113. *Vaktâki mutrib ziyâde ihtiyâr ve zayıf oldu kazançsızlıktan, incecik bir pideye muhtâç oldu.*

گفت عمر و مهلتم دادی بسی لطفها کردی خدایا باخسی

2114. *Dedi: Ey Hudâ bana çok ömür ve mühlet verdin; bir alçağa lutuflar ettin.*

معصیت ورزیده ام هفتاد سال باز نگرفتی ز من روزی نوال

2115. *Yetmiş sene ma'siyete sa'y ettim; bir gün benden atânı geri tutmadın.*

نیست کسب امروز مهمان تو ام چنگ بهر تو زم کان تو ام

2116. *Bugün kazancım yoktur; senin misâfirinim; çalgıyı senin için çalarım; zîrâ ben seninim.*

چنگ را بر داشت شد الله جوی سوی گورستان یرب آه گوی

2117. *Çalgıyı yukarı kaldırdı; Allah isteyici olduğu halde, âh diyerek Medîne-i Münevvere kabristanı tarafına gitti.*

گفت خواهم از حق ابریشم بها کوبه نیکویی پذیرد قلبها

2118. *Dedi ki: Hak'dan ibrişim-bahâ isterim; zîrâ o, lutf ile kalpları kabûl eder.*

"İbrişim-bahâ" sâz telinin cüz'î bir semeni demek olup, az bir şey ma'nâsınadır.

Ya'nî mutn dedi ki: Ben çaldığım kıymetsiz çalgıma mukâbil Hak'dan cüz'î bir şey isterim. Zîrâ Hak Teâlâ lutuf ve ihsânıyla kalpları ve kıymetsiz şeyleri kabûl eder.

چنگ زد بسیار و گریان سر نهاد چنگ بالین کرد و بر گوری فتاد

2119. Çok çeng çaldı ve ağlayarak baş koydu; çengi yastık yaptı ve bir kabir üstüne düştü, (yattı.)

خواب بردش مرغ جان از حبس رست چنگ و چنگی را رها کرد و بجست

2120. Onu uyku kaptı; can kuşu hapisten kurtuldu. Çalgıyı ve çalgıcılığı bıraktı ve sıçradı. [2089]

Çalgıyı yastık yapıp kabir üzerine yatar yatmaz, onu uyku kaptı ve الموت "Uyku ölümün kardeşidir" hadîs-i şerîfi mücibince, cânının kuşu, bu uyku sebebiyle tenin habsinden kurtuldu ve o hâl içinde çalgıyı ve çalgıcılığı terk etti ve cânı başka bir âleme sıçradı.

گشت آزاد از تن و ریخ جهان در جهان ساده و صحرای جان

2121. Sâf bir âlemde ve cân sahrâsında, tenden ve dünyânın meşakkatinden âzâd oldu.

جان او آنجا سرایان ما جرا کاندرا اینجا گر بماندندی مرا

2122. Onun cânı mâ-cerâ tegannî edici idi; şöyle ki, eğer beni burada bıraksalar idi;

خوش بدی جانم درین باغ و بهار مست این صحرای غیب لاله زار

2123. Bu bağ ve bahâr içinde bu sahrâ-yı gayb lâlezârının sarhoşu olarak cânım hoş olurdu.

بی پر و بی پا سفر میکردمی بی لب و دندان شکر میخوردمی

2124. Kanatsız ve ayaksız sefer ederdim; dudaksız ve dişsiz şeker yer idim.

ذکر و فکری فارغ از ریخ دماغ کردم با ساکنان چرخ لاغ

2125. Dimâğın zikir ve fikre mensûb olan rencinden fâriğ olarak, çerhin sâkinleriyle latife ederdim.

"Sâkinân-ı çerh"den murâd, âlem-i illiyyîne urûc etmiş olan ervâh-ı âliye ile melâike-i kirâmdır. "Zikr ü fikrî"deki "yâ" nisbet içindir. Ya'nî âlem-i unsuriyyât olan dünyâda, zikir ve fikir için mutlakâ dimâğı yormak lâzımdır; halbuki âlem-i rûhâniyyetin ve bu cân sahrâsının hâli acıbdır. Uçmak için kâna ve yürümek için ayağa ve bir şey yemek için dudağa ve dişe ihtiyâç yoktur. Bunun gibi, zikir ve fikir için de dimâğa ve dimâğı yormağa lüzûm yoktur. Ne olurdu beni, bu âlem-i sâf içinde bıraka idiler de, ervâh-ı âliye ile ve melâike ile bu âleme mahsûs latîfeler ede idim.

چشم بسته عالمی میدیدمی ورد و ریحان بی کفی می چیدمی

2126. Gözü bağlanmış olarak bir âlem göre idim; gülü ve fesleğeni elsiz toplaya idim.

Unsurîyât âleminde muhtâç olduğum gözüm kapanmış olduğu halde, bir âlem-i sâfî göre idim ve o âlemin güllerini ve çiçeklerini, ele muhtâç olmaksızın derip toplaya idim.

مرغ آبی غرق دریای عسل عین ایوبی شراب مغتسل

2127. Bal denizine batmış su kuşu, şarâb ve muğtesel olan çeşme-i Eyyûbî.

Cenâb-ı Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde çalgıcının hâlini tasvîr buyururlar. Ya'nî "Mutribin uyku hâlinde sahrâ-yı cânâ giden rûhu, gûyâ bal denizine batmış olan bir su kuşu idi; ve cân âlemi dahi marîz olan Eyyûb (a.s.)a ih-sân olunduğu اِرْكُضْ بِرِجْلِكَ هَذَا مُغْتَسَلٌ بَارِدٌ وَشَرٌّ (Sâd, 38/42) ya'nî "Ayağın ile yere vur, işte bu, sana yıkanacak ve içilecek soğuk sudur" âyet-i kerîmesinde beyân buyurulan pınar idi.

Bu beyt-i şerîfde mutribin rûhu su kuşuna; ve il-el-i nefsâniyye ile ma'lûl olması hasebiyle de emrâz-ı maddiyye ile ma'lûl olan Eyyûb (a.s.)a; ve sahrâ-yı cân, kemâl-i lezzeti ve letâfeti hasebiyle, bal deryâsına ve rûhu emrâz-ı nefsâniyyeden mutahhar kılması cihetiyle de Eyyûb (a.s.)ın pınarına teşbîh buyrulmuştur.

که درو ایوب از پا تا بفرق پاک شد از رنجها چون نور شرق

2128. Zîrâ onda Eyyûb, ayaktan başa kadar, marazlardan nûr-ı şark gibi pâk oldu.

O pınarda Eyyûb (a.s.) yıkandı ve sudan içti; emrâz-ı cismâniyyesinden, baştan ayağa kadar güneş gibi parlak ve tertemiz oldu.

مثنوی در حجم گر بودی چو چرخ در ننگجیدی درو زان نیم برخ

2129. *Eğer Mesnevî hacimde çerh gibi olaydı, ona, ondan yarısının bir parçası sığmazdı.*

Eğer bu *Mesnevî-i Şerîf*'in hacm-i sûrîsi fezâda manzûme-i şemsiyyemizin kapladığı mahal kadar geniş olsa idi, ona bu âlem-i ervâhın tafsilâtı hakkındaki beyânâtın nısfının bir parçası bile sığmaz idi.

کان زمین و آسمان بس فراخ کرد از تنگی دلم را شاخ شاخ

2130. *Zîrâ o çok geniş olan yer ve gök, darlığından gönlümü pâre pâre etti.*
[2099]

Âlem-i sûretten olan yerin ve göğün darlığı, âlem-i ma'nâya müteveccih olan kalbimi sıktı ve iz'âc etti.

وین جهانی کاندین خواهم نمود در گشایش پر و بالم را گشود

2131. *Bana uyku içinde görünen bu bir cihân, açıklığı içinde kanadımı açtı.*

Cismâniyet bağı ile bağlanmış olan aklımı ve rûhumu kemâl-i vüs'atinden dolayı bu cihân-ı ma'nevî, serbest bir hâle getirdi.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt-i şerîfi mutribin lisânından söylerler.

آن جهان و راهش ار پیدا بدی کم کسی يك لحظه اینجا بدی

2132. *O cihân ve onun yolu eğer zâhir olaydı, az kimse bir lahza burada olurdu.*

Eğer o âlem-i ervâh ve onun yolu bu âlem-i dünyâda kalblere zâhir olaydı, adedleri pek az mikdâra bâliğ olacak olan körler bu dünyâda biraz kalmak isterler idi; görenler derhâl hayât-ı dünyeviyyeden bir an evvel kurtulmak çâresini ararlar idi.

امر می آمد که نی طامع مشو چون ز پایت خار بیرون شد برو

2133. *Emir geldi ki, hayır tâmi' olma! Mâdemki ayağından diken çıktı, git!*

Mutribin rûhuna emir geldi ki: Hayır, bu âlemde kalmağa tama' etme; mâdemki mazhar-ı inâyet oldun ve rûhunun ayağına batmış olan sıfât-ı nefsâniyye dikenleri çıktı, artık mevt-i tabîi zamânına kadar hayât-ı dünyeviyyeye rücû' et! Ayağından bu diken çıkmış olduğu için, mevt-i tabîiden sonra senin bu âleme gelmen pek kolay olur.

مولی مولی میزد آنجا جان او در فضای رحمت و احسان او

2134. *Onun cânı orada, onun rahmet ve ihsân fezâsında mola mola vuruyordu.*

“Moli moli” tevakkuf, tevakkuf demektir. Nitekim hamallar bu lafzı “mola” sûretinde alıp, ağır yük altında yoruldukları için, esnâ-yı râhda yüklerini bir yüksek taş üzerine koyup tevakkuf ederek dinlenirler, ve o taşlara “mola taşı” derler. İşte bunun gibi, mutribin canı da cism-i unsurînin yükü altında yorgun bulunduğu için, o can sahrâsında ve Hak Teâlâ’nın o rahmet ve ihsân meydanında “mola, mola!” na’rasını vurur idi.

در خواب گفتن هاتف امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه را که
چندین زر از بیت المال برگیر و بدان مرد ده که در گورستان
خفته است

Hâtıfın uykuda Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.)a,
“Beytûlmâlden bu kadar altın al ve kabristanda
uyumuş olan o adama ver” demesi.

آن زمان حق بر عمر خوابی گماشت تا که خویش از خواب نتوانست داشت

2135. *O zaman Hak, Ömer üzerine bir uyku havâle etti, tâ ki kendisini uykudan tutamadı.*

در عجب افتاد کین معهود نیست این ز غیب افتاد بی مقصود نیست

2136. *Ucbe düştü ki, bu ma'hûd değildir. Bu gaybdan vâki' oldu, maksûdsuz değildir.*

Hız. Ömer, kendisinin uyku zamânı olmadığı için, birdenbire ânz olan bu uykuya taaccüb ederek, kendi kendine, benim mu'tâdım değil iken bana böyle vakitsiz bir uykunun galebesi mutlakâ cânib-i gaybdan vâki' olan bir işârettir; ve bu işâret ise boş değildir, elbette bir maksad vardır dedi.

rak geldik dediler" buyrulur. Bu hâlin vücûd-ı insânîde de nazîni vardır. İnsan zâhiri ve bâtını ile vâhidü'l-ayndır, fikrinde maddî bir sûret yoktur; onun eli ve ayağı birer sûret-i maddiyyedir. Fikrine vârid olan emir üzerine eli ve ayağı hareket eder ve iş görür. Binâenaleyh şahıs, mertebe-i fikrinden bî-harf ü savt kâil ve mertebe-i fiili olan a'zâsından dahi kulaksız sâmi' olur. Binâenaleyh kâiliyyet ve sâmiyyet vâhidü'l-ayn olan bir vücûd içinde vâki' olmuş olur.

هر دمی از وی همی آید الست جوهر و اعراض می گردند هست

2141. *Her bir dem ondan "Elestü" [Değil miyim?] geliyor. Cevher ve arazlar mevcûd oluyorlar.*

Ya'nî her ân-ı gayr-i münkasimde vücûd-ı mutlak cânibinden اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) "Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?" hitâbı gelir ve bu hitâb nefes-i rahmânî ile vâki' olup, eşyâyı ol ân içinde ma'dûm ve mevcûd kılmak sûretiyle terbiye eder ve cevhere ve arazlara vücûd bahş olur. "Cevher"den murâd âlem-i melekût ve "a'râz"dan murâd âlem-i taayyünât-ı şehâdiyyedir. Zîrâ âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûası arazlardan ibâret olduğu yukanda "teceddüd-i emsâl"den bahis olunduğu sırada izâh olundu.

گر نمی آید بلی زیشان ولی آمد نشان از عدم باشد بلی

2142. *Gerçi onlardan "Belî" gelmiyor; fakat onların ademden gelmesi "Belî" olur.*

Vâkıâ onlardan اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ (A'râf, 7/172) [Ben sizin Rabb'iniz değil miyim?] hitâbına karşı, harf ve savt ile "belî" (Evet) cevâbı gelmiyor; fakat onların adem-i izâfî âleminden, ya'nî ilm-i ilâhî mertebesinden, mertebe-i ef'âl olan âlem-i taayyünâta gelmesi fiilen "belî" cevâbı olur. Nitekim evvelki beyitte izâh olundu.

زان چه گفتم من ز فهم سنگ و چوب در بیانش قصهء هش دار خوب

2143. *O şeyden ki, ben taşın ve tahtanın idrâkinden söyledim, onun beyânında bir kıssaya güzel akıl tut!*

Ben taşın ve tahtanın emr-i ilâhîyi işitip, idrâk ettiklerinden bahs ettim. Sen bunu hurâfât ve efsâne zannetme! Bu söylediğim ma'nânın beyân ve tafsîli hakkındaki bir kıssaya güzelce aklını ver!

سر نهاد و خواب بردش خواب دید کامدش از حق ندا جاننش شنید

2137. *Baş koydu ve onu uyku kaptı; rü'yâ gördü ki, ona Hlak'dan nidâ geldi, onun cânı işitti.*

آن ندایی کاصل هر بانگ و نداست خود ندا آنست این باقی صداست

2138. *O bir nidâ ki, her sesin ve nidânın aslıdır. Muhakkak nidâ odur; bu bâkî sadâdır.*

Her vücûd-ı mukayyedin ve mümkinin zamîrine gelen her fikrin aslıdır; ve fikirden hâsıl olan her bir kavil ve fiil, mutlak onun şuûnâtından bir şe'n ve emirdir. (Şerh-i İmdâdullâh) (k.s.)

ترك و کرد و پارسی و عرب فهم کرده آن ندا بی گوش و لب

2139. *O nidâyı Türk ve Kürd ve Fârisî söyleyen ve Arab, kulaksız ve dudaksız anlamışlardır.*

Hak Teâlâ'nın dudak isti'mâline muhtâç olmaksızın vâki' olan o nidâsını, her millet kulak isti'mâline muhtâç olmaksızın harfsiz ve savtsız zamîrlerinde anlamışlar ve işitmişlerdir; zîrâ kalblere vârid olan hâtîrât O'nun nidâsıdır.

خود چه جای ترك و تاجیکست و زنگ فهم کرد ست آن ندارا چوب و سنگ

2140. *Hoş, Türk'ün ve Tâcîk'in ve Zencînin ne yeri vardır; o nidâyı tahta [2109] ve taş da anlamıştır.*

Zevî'l-ukûlün gayrisinin nidâ-yı Hakk'ı anladığını kabûl etmek, maddiy-yâtta müstağrak olanlara güç gelir. Bu güçlük, merâtib-i vücûdu lâıkiyle anlıyamamaktadır; zîrâ vücûd birdir ve onun merâtib-i muhtelifesi ve her bir mertebede bi-hasebi'l-esmâ muhtelif suver-i muayyenesi vardır; ve her bir mertebe diğer mertebenin hakikat cihetinden aynıdır ve sûret cihetinden gayridir. Binâenaleyh vücûd-ı vâhid-i hakîkî bir mertebesinde kâil ve bir mertebesinde sâmi' olur. Ve cemâd ve nebât ve hayvân ve insân bu vücûdun mertebe-i şehâdetindeki birer suver-i müteayyinesinden ibâret bulunduğundan, her bir sûret kendi hâl ve şânına göre kendi hakikatlerinden vârid olan emri ve nidâyı işitip anlarlar ve bu emir dâiresinde inkulâb ve hareket ederler. Nitekim arz ve semâ hakkında Kur'ân-ı Kerîm'de اٰتٰیَا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا قَالَتَا اٰتٰیَا طَائِعِیْنِ (Fussilet, 41/11) ya'nî "İster istemez vücûda geliniz; ikisi de itâat edici ola-

زانکه گفتم ز اگهی چوب و سنگ در بیانش قصه بشنو بی درنگ

2144. *Tahtanın ve taşın âgâhlığından söylediğim şeyin beyânında bî-tevakkuf kıssayı dinle!*

Cemâdâtın tab'an Hak'dan âgâhlığına dâir söylediğim şeyin beyânında ve âtîdeki kıssayı, aklını maddiyyât dâiresinde habs ederek dinleme; belki akıl dimâğının hükmünden tecerrüd ederek ve aslâ tevakkuf etmiyerek dinle, tâ ki *(İsrâ, 17/44) وَأَنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهِ وَلَكِنْ لَا تَفْقَهُونَ تَسْبِيحَهُمْ* ya'nî "Allâh'ı hamd ile tesbîh etmeyen hiçbir şey yoktur; velâkin siz onların tesbîhlerinin kühnünü idrâk edemezsiniz" âyet-i kerîmesinin sırrı nazarında sâbit olsun.

نالیدن ستون حنانه چون از برای پیغمبر صلی الله علیه و سلم
منبر ساختند که جماعت انبوه شده و گفتند ما روی مبارک ترا
بهنگام وعظ نمی بینیم و شنیدن رسول و اصحاب آن ناله را
و سؤال و جواب دادن مصطفی علیه السلام با ستون صریح

Cemâat çoğalıp, biz va'z esnâsında, senin mübârek yüzünü
göremiyoruz dedikleri için, Peygamber (s.a.v.)e mahsûs
minber yaptıkları vakit, hannâne direğinin nâlesi ve Resûl
ve ashâbın o nâleyi işitmesi ve Mustafâ (a.s.)ın direk ile
sarâhâten suâl ve cevâbı

Cenâb-ı Pîr efendimizin bu beyânât-ı aliyyeleri Buhârî ve Nesâî ve Ebû Dâvud'un Hz. Câbir'den müttefikân rivâyet ettikleri hadîse müsteniddir; o hadîsin ma'nâsı budur: "Resûl-i Ekrem (s.a.v.) vakt-i hitâbetde bir hurma ağacına dayanırdı ki, o ağaç mescidin direklerinden birisi idi. Vaktâki onun için bir minber yaptılar ve onun üzerine çıkıp oturdu. Mukaddemâ nezdinde hitâbet buyurduğu direk öyle bir feryâd etti ki, az kaldı çatlayacak idi. Binâenaleyh (S.a.v.) indi ve onu tutup kucakladı. İmdi o direk susturulan bir çocuğun inlemesi gibi inledi ve nihâyet feryâdı dindi. Peygamber (a.s.v.) "İşittiği zikirden ayrılması üzerine ağladı" buyurdular. Ve ba'zı rivâyette Server-i en-

biyâ Efendimiz direğe hitâben "Sana duâ edeyim, yeşillenmek mi istersin, yâhut cennet ağacı olmak mı istersin?" buyurdular. Direk dahi cennet ağacı olmayı ihtiyâr etti; bunun üzerine defnini emir buyurdular. Direk defn olundu. Bu direğe "sütûn-ı hannâne" denilmesinin sebebi budur; Türkçesi "İnleyici direk" demek olur.

ناله میزد همچو ارباب عقول استن حنانه از هجر رسول

2145. *Hannâne direği Resûl'ün hecrinden erbâb-ı ukûl gibi feryâd ediyordu.*

در میان مجلس وعظ آنچنان کز وی آگه گشت هم پیر و جوان

2146. *Va'z meclisi ortasında öyle ki, ondan ihtiyâr ve genci dahi âgâh oldu.*

Direğin feryâdı meclis-i va'zda bulunanların hepsi tarafından his kulaklarıyla işitildi.

در تحیر ماند اصحاب رسول کز چه می نالد ستون با عرض و طول

2147. *Direk enine boyuna neden nâle ediyor, diye ashâb-ı Resûl hayrette kaldılar.*

Ashâb-ı kirâmın hayreti cemâd nev'inden olan bu direğin, böyle bir çocuk gibi feryâd etmesine değil idi. Zîrâ onlar sâye-i Risâlet-penâhîde akl-ı dimâğının mahdûd dâiresinden kurtulmuş ve nebât ve hayvân ve cemâdın emr-i ilâhî ile, akıl sâhibleri gibi bir şe'n ve hâlde zâhir olabileceklerini anlamış idiler. Onların hayreti, direğin feryâdındaki sebebe idi; ve niçin böyle acı acı feryâd ettiğine hayrette idiler.

گفت پیغمبر چه خواهی ای ستون گفت جانم از فراق گشت خون

2148. *Peygamber dedi: Ey direk! Ne istersin? (Direk) dedi: Benim cânım senin ayrılığından hûn oldu!*

مسندت من بودم از من تاختی بر سر منبر تو مسند ساختی

2149. *Senin dayanacak yerin ben idim, benden gittin; sen minberin başı üzerine istinâd-gâh yaptın.*

گفت خواهی که ترا نخلی کنند مشرقی غربی ز تو میوه چنند

2150. *Buyurdu ki: İster misin ki, seni bir hurma ağacı yapsınlar; şark ve garb ehli senden meyve toplansınlar?*

[2116]

یا در ان عالم حقت سروی کند تا تر و تازه بمانی تا ابد

2151. *Yâhut Hak seni o âlemde bir servi ağacı mı yapsın? Tâ ki ebede kadar ter ü tâze kalasın.*

Ya'nî Hak Teâlâ seni âlem-i âhirette cennet ağaçlarından bir ağaç mı yapsın ki, cennetin hulûd ve ebediyyetine tebean, sen dahi ebede kadar yemyeşil bir halde kalasın.

گفت آن خواهم که دایم شد بقاش بشنو ای غافل که از چوبی مباش

2152. *Direk dedi, onu isterim ki, onun bakası dâim ola. Ey gâfil, işit bir ağaçtan, noksan olma!*

Direk bir ağaç parçası iken hayât-ı bâkıyeyi, hayât-ı fâniyeye tercih etti. Ey mertebe-i insâniyyede zâhir olan gâfil, bunu işit de, bir ağaç parçasından daha dûn-ı himmet ve aşâğı olma!

آن ستون را دفن کرد اندر زمین تا چو مردم حشر گردد یوم دین

2153. *Yevm-i kıyâmette insan gibi haşr olmak için, direği arza defn etti.*

تا بدانی هر کرا ایزد بخواند از همه کار جهان بیکار ماند

2154. *Tâ bilesin ki Hak Teâlâ her kimi da'vet etti ise, dünyâ işinin hepsinden işsiz kaldı.*

Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri hikmetine mebnî bâzı kullarını dünyânın ma'mûriyyeti vazîfesine nasb eder ve onlara hubb-i dünyâyı musallat eder. Ba'zılarını inâyet-i ezeliyyesi sebebiyle ma'rîfet-i ilâhiyyesine tahsîs ve onları kendi cânibine da'vet eder ve kalblerine kendi muhabbetini ilkâ eyler. Bi-nâenaleyh bu zevât dünyâ umûrunun kâffesinden muattal kalır ve dünyâdan ancak kendi ihtiyâc-ı sûrîsine kifâyet edecek bir mikdâr ile iktifâ eder. Nitekim âyet-i kerîmede مَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الْآخِرَةِ نَزِدْ لَهُ فِي حَرْثِهِ وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا فَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ (Şûrâ, 42/20) ya'nî "Kim ki âhiret harsını isterse, onun harsında ziyâde ederiz; ve kim ki dünyâ harsını isterse, ona o cinsden veririz; ona âhirette nasîb yoktur" buyrulur.

هر که را باشد زیزدان کار و بار یافت بار آنجا و بیرون شد ز کار

2155. *Her kime ki Hak cânibinden iş-güç oldu, o tarafa ruhsat buldu ve işten çıktı.*

Ya'nî Hak tarafından üzerine iş ve yük tahmîl olunan kimse, Hak tarafına dönmeğe izin ve icâzet buldu ve dünyâ umûrundan dışarıya çıktı.

آنکه او را نبود از اسرار داد کی کند تصدیق او نالهء جماد

2156. *O kimseye ki, esrârdan atâ olmaya, o cemâdın feryâdını ne vakit tasdik eder?*

Ma'lûm olsun ki, cemâdâtın tekellümü bu âlemde sâbit ve vâki'dir. Ârifler lisân-ı fasîh ile işitirler; fakat herkesin işitmesi mu'tâd değildir. Binâenaleyh onu işitmek hark-ı âde nev'inden olur; ve bu tekellüm bu âlem içinde vâki' olur; ve ârif onu bu âlem-i dünyâda kendisinin sır kulağı ile işitir. Ba'zı kimselerin zâhib oldukları gibi, cemâdın tekellümü âlem-i misâlde değildir ki o âlemde işitilmiş olsun. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu husûstaki nusûsu âsâr-ı aliyyelerinde beyân buyurmuşlardır. (*Bahrü'l-Ulûm Şerhi*'nden alındı.)

Fakîr derim ki, bunu inkâr edenler "merâtib-i vücûd"u anlayamamış olanlardır. Zîrâ kelâm sıfat-ı Hak'dır ve vücûd ancak Hakk'ındır; fakat bu vücûdun merâtib-i muhtelifesi vardır. Binâenaleyh sıfat-ı Hak her mertebesini muhîttir; velâkin zuhûru, taayyünâtın icâbâtına göredir. Meselâ kelâm cemâd ve nebâtta bâtındır; ve hayvanda nâkıstır ve insanda kâmilidir. İmdi sır kulağı açılmış olanlar kelâm-ı bâtını ve nâkısı işitebilirler; ve kapalı olanlar ancak "ahsen-i takvîm" üzere mahlûk olan insanın kelâm-ı zâhirisini işitirler. Binâenaleyh inkârın sebebi ancak cehildir.

گوید آری نی ز دل بهر وفاق تا نگویندش که هست اهل نفاق

2157. *Ona, ehl-i nifâkdır dememeleri için, muvâfakatdan dolayı "Evet" der, gönülden değil.*

Ya'nî kavânin-i tabîyye-i âlem hilâfında olarak vâki' olan mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâmât-ı evliyâyı dinleyen ve Kur'ân'a îmân ve enbiyâyâ tebaiyyet ettiklerini beyân eden ba'zı kimseler, nusûs-ı kur'âniyye ile sâbit olan mesele Nemrûd'un ateşinin berd ve selâm olmasını ve Ebâbîl kuşlarının Mekke'yi muhâsaraya gelen Yemen hükümdân Ebrehe'nin askerlerini havadan taşıyıp helâk etmesi ve cemâdâtın ve her bir şeyin Hakk'a hamd ile tesbîhlerini zâhiren tasdik ederler; fakat içlerinden, ateş hiç bir vakitte gülistâna inkulâb edemez ve kuşlar erbâb-ı ukûl gibi bir askerın helâki için taş atamaz; ve cemâd ve nebâtın lisânı olmadığı cihetle, onlar tesbîh edemez diyerek, ukûl-i nâkısı dâiresinde te'vilâta kıyâm ederler. Bu gibi zevât cehillerini izâle et-

mek sûretiyle kendilerini te'vîl etseler daha iyi olurdu. Dinsizlere gelince, onlar bu tâifeden daha kördürler; bunlara hurâfât deyip geçerler.

گر نیندی واقفان امر کن در جهان رد گشته بودی این سخن

2158. Eğer "Kün" emrine vâkıf olmasalar idi, cihânda bu söz red olunmuş olurdu.

Eğer cemâd, nebât ve hayvan Cenâb-ı Hak'dan vâki' olan "Kün" ya'nî "Ol" emrine vâkıf olmasalar idi, âlemde fiilen bu "kün" sözü merdûd olur ve hiçbir şey mevcûd olmazdı. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de Hak Teâlâ hazretleri اِنَّمَا قَوْلُنَا لِشَيْءٍ اِذَا ارَدْنَاهُ اَنْ نَّقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (Nahl, 16/40) ya'nî "İrâde ettiğimiz bir şeye bizim kavlimiz "Kün!" demektir; binâenaleyh o mevcûd olur" buyurur. Ve tekvîn keyfiyeti, Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Sâlihî'de beyân buyurdukları vech ile "ferdiyyet-i selâsiyye" üzerine müsteniddir. Hak tarafından "zât" ve "irâde" ve "kavil"; ve şey tarafından dahi onun ilm-i ilâhîde sâbit olan "şey'iyyeti"dir, "kün, kavli-i ilâhîsini işitmesi"dir ve "Mükevvin'i tarafından vâki' olan emre ittisâl etmesi"dir. Bunlardan birisi noksân olsa tekvîn keyfiyeti vâki' olmaz. Bu hakâyıkı bilmeyen ve anlamayan kimselere nebât ve cemâdın ve hayvanın işitmesini ve söylemesini tasdik etmek güç gelir.

صد هزاران اهل تقلید و نشان افکند شان نیم وهمی در گمان

2159. Yüz binlerce ehl-i taklîd ve nişânı, bir yarım vehim şekke düşürür.

"Ehl-i taklîd"den murâd akıllarına i'timâd eden ulemâ-yı zâhire ve "nişân"dan murâd delîl-i aklîdir. Ya'nî yüzbinlerce ilm-i zâhir ve delîl-i aklî erbâbını, cüz'î bir vehim kuvveti, mu'cizât ve kerâmât emrinde şekke düşürür ve bu şekki sebebiyle te'vîl yoluna sapar. Fakat Nebiyy-i zîşâna taklîd edenler kendi vehimlerinin te'sîrinden âzâdedir.

که بظن تقلید و استدلالشان قایمست و جمله پر و بالشان

2160. Zîrâ onların taklîd ve istidlâli ve bütün perr ü bâlleri zan ile kâimdir. [2126]

Ya'nî ulûm-i zâhire erbâbının taklîdleri ve istidlâlleri ve bütün akıllarının kanadları zan ile kâimdir; zîrâ nazarlarında hakikat münkeşif değildir. Nitekim âyet-i kerîmede وَمَا يَتَّبِعْ أَكْثَرُهُمْ إِلَّا ظَنًّا إِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِي مِنَ الْحَقِّ شَيْئًا (Yûnus, 10/36) ya'nî "Onların çoğu ancak zanna tâbi'dir; muhakkak zan Hak cihetinden bir şeyi müfid olmaz" buyrulur.

شبههء انگیزد آن شیطان دون در فتند این جمله کوران سرنگون

2161. *Alçak şeytan bir şüphe koparır; bu körlerin hepsi baş aşağı düşerler.*

Ya'nî şeytân-ı laîn bu delîl düşkünlerinin kalbine "Yâhû! aklın yok mu; hiç cemâdât ve nebâtât insan gibi söz söyleyebilir mi? Bu kadar dirâyetin ve aklın ile böyle hurâfâta ve efsânelere inanmaktan utanmaz mısın?" diyerek bir vesvese ilkâ eder. Körün değneği gibi, akıllarına ve istidlâllerine dayanarak yürüyen bu zavallılar da baş aşağı düşerler.

پای استدلالیان چوبین بود پای چوبین سخت بی تمکین بود

2162. *İstidlâle mensûb olanların ayağı ağaçtan olur. Ağaç ayak ise, pek kuvvetsiz olur.*

İstidlâlî olan ilim ve i'tikâd sebatsızdır; zîrâ bir delîlin diğer delîl ile ibtâlî mümkündür.

غیر آن قطب زمان دیده ور کز ثباتش کوه گردد خیره سر

2163. *Gözli olan o "kutb-ı zamân"ın gayri ki, onun sebâtından dağ sersem olur.*

Delîl-i aklî ikâme edenler arasında "kutb-ı zamân" olan veliyy-i kâmilin ikâme ettiği delâil müstesnâdır; onun ilminin sebâtından dağ gibi olan bir âlim-i zâhîrînin dimâğı sersem olur. Zîrâ onun delâilî kuvve-i vâhimenin te'sîri altında değildir; çünkü onun kalb gözü hakâyık-ı eşyâyı görür ve ikâme ettiği delâil dahi müşâhedâtı üzerine vâki' olur. Binâenaleyh onun delâilî, dağ gibi azamet sâhibi görünen ulemâ-yı zâhireyi sersem eder ve mülzem kılar; ve bu sebeble ona muârazadan âciz kalırlar; çünkü bunların delîlleri zanna ve "kutb-ı zamân"ın delilleri ise yakîne müsteniddir. Şek ile yakîn zâil olmaz; fakat yakîn ile şek zâil olur.

پای نا بینا عصا باشد عصا تا نیفتد سرنگون او بر حصی

2164. *Taş kırıkları üzerine baş aşağı düşmemek için, körün ayağı asâ olur asâ!*

Ya'nî körün gözü görmediği için, değnek kullanmağa mecburdur ve o değnek onun ayağı hükmündedir. Yürürken evvelâ basacağı mahalli yoklar, sonra ayağını basar. Bunun gibi, kalb gözü kör olduğu için Hak yolunda yürümek isteyen ulemâ-yı zâhire dahi, körün değneği mesâbesinde olan vehim ile meşûb delâilî kullanırlar, mütekellimîn vesâir mesâlik erbâbı gibi.

آن سواری کو سپه را شد ظفر اهل دین را کیست سلطان بصر

2165. O süvârî ki, askere zafer oldu, ehl-i dîn için kimdir? Sultân-ı basardır.

Kumandan askere zafer temîn eder; ve bu kumanda usûlü ehl-i dîn için de vâki'dir. Acabâ ehl-i dînin kumandanı kimdir, diye sorarlarsa, kuvve-i basardır derim ve hakikî kuvve-i basar sâhibi "ferd-i muhammedî" olan "kutbü'l-aktâb"dır. Zîrâ o, cihânın gözbebeğidir. Binâenaleyh hakâyıkı olduğu hâl üzere gören ancak odur; diğer evliyâ-yı kirâm onun tevâbi'i ve halk-ı âlem onun tufeylidir. Binâenaleyh ehl-i din için nefis ve şeytan ordularına karşı zafer temîn eden o zât-ı şerîftir.

با عصا کوران اگر ره دیده اند در پناه خلق روشن دیده اند

2166. 'Uâkıâ körler asâ ile yol görmüşlerdir, onlar gözleri rûşen olan halkın penâhındadırlar.

Körler değnekleri vâsıtasıyla yol görüp yürürler; fakat onların hayât-ı beşere lâzım olan ihtiyaçlarının te'mini, gözlü olan halkın sâyesinde ve penâhındadır.

گر نه بینایان بدنندی و شهان جمله کوران مرده اندی در جهان

2167. Eğer görücüler ve şâhlar olmaya idi, körlerin hepsi cihânda ölmüş olurlardı.

نی ز کوران کشت آید نی درود نی عمارت نی تجارتها و سود

2168. Körlerden ne ekmek, ne de biçmek, ne imâret ve ne ticâretler ve ne de fâide gelir idi.

گر نکردی رحمت و افضالتان در شکستی چوب استدالتان

2169. Size fazılların rahmetini etmese idi, sizin istidlâl ağaçlarınız kırılır idi.

Eğer evliyâ-yı kirâmın, erbâb-ı istidlâl olan ulemâ-yı zâhireye fazıllarının rahmeti vâki' olmasa idi, onların ikâme ettikleri ağaçtan yapılmış ayaklara benzeyen delilleri, muânzların önünde kırılır ve derhâl ibtâl edilmiş olurdu.

Hız. Pîr'in menâkıb-ı aliyyelerinde mezkûrdur ki, zamân-ı şerîflerinde ulemâ ile doktorlar arasında bir ihtilâf zuhûr etmiştir. Ulemâ insanın rûhdan yaşadığını ve doktorlar ise kandan yaşadığını iddiâ ederler; ve doktorların iddiâsını ulemâ kendi delilleriyle çürütemezler; bu mes'eleyi Hız. Pîr'e arz ederler. Huzûr-ı şerîflerinde bir tarafta ulemâ ve bir tarafta da doktorlar otururlar. Cenâb-ı Pîr

ulemâya teveccüh edip, doktorlar haklıdır, elbette insan kandan yaşar buyururlar. Ve o anda bir hacamatçı celb edip, mübârek kollarındaki şıryanlardan birisini deldirirler ve bir leğen içine kanlarını akıtırlar ve doktorlar telâş ettikleri halde, Cenâb-ı Pîr sükûnet emr ederler. Vücûd-ı şerîflerinde akacak kan kalmadığı vakit, doktorlara teveccüh edip: "Ammâ bizim mezhebimizde insan rûhdan yaşar" buyururlar. Ve bu sûretle doktorları ilzâm buyururlar.

Ve kezâ Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri tabiiyyûndan birisiyle bir meclisde Nemrûd'un ateşinin İbrâhîm (a.s.)ı yakmaması mevzû'-i bahs olur. O hakîm bunu te'vîle kıyâm eder. Cenâb-ı Şeyh, ortada bulunan mangaldaki ateşi hakîmin elbisesine döker ve elbise yanmaz ve bu sûretle hakîmi ilzâm buyururlar. Evliyâullâhın bu gibi menâkıbı pek çoktur; binâenaleyh evliyâ-yı kirâmın ulemâ-yı zâhireye bu gibi yardımları olmasa, muârizlara kendi delilleriyle mukâbeleleri mümkün olamaz idi.

این عصا چه بود قیاسات و دلیل آن عصا که داد شان بینا جلیل

2170. *Bu asâ ne olur? Kıyâslar ve delîldir; o asâyı onlara kim verdi? Basîr olan Celîl!*

Ulemâ-i zâhirenin bu asâları nedir? Onların vehim ile karışık olan kıyâsları ve delilleridir; fakat evliyânın izhâr ettiği asâyı kim verdi? O asâyı mu'cizât ve kerâmâtı onlara Celîl ve Basîr olan Allah Teâlâ hazretleri ihsân buyurdu.

چون عصا شد آلت جنگ و نفیر آن عصا را خرد بشکن ای ضریر

2171. *Uaktâki asâ cenk ve nefîr âleti oldu, ey kör, o asâyı ufaklıyarak kır!*

Ey hakîkati kalb gözüyle görmeyip, akl-i maâş gözüyle ihzâr eylediği delîl ve kıyâs ile görmeğe çalışan kimse; senin bu delîlin ve kıyâsın evliyâyâ karşı nizâ' ve bu'd ve nefret âleti olduğu vakit, artık sen delîl asâsını terk et ve parça parça edip kır!

او عصاتان داد تا پیش آمدید آن عصا از خشم هم بر وی ز دید

2172. *O asâyı size verdi, nihâyet ileri geldiniz; o asâyı da gazabdan ona vurdunuz.*

Ya'nî kıyâs ve delîl asâsını getirdiği şeriatle sizin elinize Peygamber-i zîşân verdi; ve bu asâyı silâh gibi çekip ileriye geldiniz. Mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâ-

mât-ı evliyâyı te'vîl ile ibtâlâ kıyâm ettiniz; binâenaleyh size o asâyı veren Nebiyy-i zîşân hazretlerinin aleyhine kullanmağa kalktınız.

حلقهء کوران بچه کار اندرید دیده بانرا در میانه آورید

2173. *Ey körler halkası! Ne iştesiniz? Ortaya görücüyü getiriniz!*

Ey akl-ı maâşlarının gözü, kalblerinin gözüne perde olmuş olan körler tâ-ifesi! Ne yapıyorsunuz, bu körlük ile enbiyâ ve evliyânın ahvâlinden dem vurmak size muvâfık değildir. Evvelen aranızda kalb gözü açık olan bir veliyy-i kâmilî getiriniz ve kibir ve enâniyetten vazgeçip, ona tâbi' olunuz.

دامن او گیر کو دادت عصا در نگر کآدم چها دید از عصا

2174. *Onun eleğini tut ki, sana asâyı o verdi; bak ki âdem asâdan neler gördü.*

Ya'nî Peygamber-i zîşânın sana verdiği asâ-yı şerîatten ayrılma. Kıyâs ve delîl-i aklî ile te'vîlâtâ kıyâmı terk ve (S.a.v.) Efendimiz'in بدین العجائز ya'nî "Acûzelerin dînini üzerinize lâzım kılın" hadîs-i şerîfiyle âmil ol; zîrâ senin kalb gözün açık değildir ki, ahvâl-i melekûtu idrâk edebilesin. Delîl ve kıyâs-ı aklînin hükmündeki sakâmet ve vehâmeti anlamak istersen Ebû'l-Beşer olan Âdem (a.s.)'ın hâline nazar et. Onun delîl-i aklîsi, kendisini şecere-i menhiyyeden men' edemedi. Nitekim bu husûstaki tafsîlât 1274 numaralı beyitte geçti.

معجز موسی و احمد را نگر چون عصا شد مار و استون با خبر

2175. *Mûsâ'nın ve Ahmed'in mu'cizesine bak; nasıl asâ yılan ve direk haberli oldu.*

Mûsâ ve Ahmed (aleyhime's-selâm) hazretlerinin mu'cizelerine bak da, akl-ı nâkısınca yapacağın te'vîlâtı terk et. Zîrâ Mûsâ (a.s.)'ın asâsının his gözüyle görülecek sûrette bir azîm yılanın inkılâb ettiği târih ile; ve sûtûn-ı han-nânenin Peygamber Efendimiz'in kendisini terkinden haberdâr olarak çocuk gibi feryâd eylediği tevâtüren sâbittir; ve bu mu'cizeleri görenlerin akılları senden daha ziyâde idi; ve bu mu'cizelerin önünde hepsi hayrette kaldılar.

از عصا ماری و از استون حنین پنج نوبت میزند از بهر دین

2176. *Asâdan bir yılan ve direkten de nâle; din için beş neubet çağırırlar.*

Ey mu'cizâtı inkâr eden veyâ îmân edip te'vîl eden kimse! Hz. Mûsâ'nın asâsından hâsıl olan yılan ve (S.a.v.) Efendimiz'in mescîd-i şerîflerindeki di-

reğin nâlesi, bugün beş vakitte dîni ikâme etmek cihetinden minârelerden ba-
ğınyorlar. Zîrâ bu mu'cizeleri görmüş olanların îmânıdır ki, bugün bizlere ka-
dar müteselsilen vâsıl oldu. Eğer senin zannın gibi bu mu'cizeler hurâfât ve
efsâne nev'inden olmuş olsalar idi, o Hazret'in zamân-ı şerîflerinde yaşayan
ve senin kadar ve belki senden daha ziyâde akıl ve dirâyeti olanlar, tek baş-
larına zuhûr eden bu zevât-ı şerîfenin etrâfına toplanıp onlara yardım etmez-
ler ve bu dîn-i Hak dahi zamânımıza kadar pâydâr olarak beş vakitte minâ-
relerde i'lân olunmaz idi.

گر نه نا معقول بودی این مزه کی بدی حاجت بچندین معجزه

2177. *Eğer bu meze nâ-ma'kûl olmasa idi, bu kadar mu'cizeye ne vakit hâcet olurdu?*

Eğer cânib-i Hak'dan, insan cinsinden birinin peygamber olarak irsâli ve onun vâsıtasıyla beşerîyyete şerîât irsâli mezesi ve keyfiyyeti, akl-ı mââşın tavrına sığar bir şey olsa idi ve nâ-ma'kûl olmasa idi, beşeri iknâ' için, bu ka-
dar tavr-ı akıl hâricinde hârikalara ve mu'cizeye lüzûm kalır mı idi?

هر چه معقولست عقلش می خورد بی بیان معجزه بی جزر و مد

2178. *Her ne ma'kûldür, akıl onu mu'cize ızhârı olmaksızın ve ileri geri çek-
meksizin yutar.*

Akl kendi tavrı dâiresinde gördüğü her şeyi, hârika ızhârına hâcet olmak-
sızın derhâl kabûl eder. Binâenaleyh irsâl-i rûsul ve tebliğ-i şerâyi' nâ-ma'kûl
olduğu için, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hârikalar ve mu'cizeler ızhârına mec-
bûr oldular ve beşer bunları görünce bildi ki, tavr-ı aklın arkasında bildikleri
âlemde başka, âlemler de vardır.

این طریق نکر نا معقول بین در دل هر مقبلی مقبول بین

2179. *Bu tarîk-ı acîbi nâ-ma'kûl gör; her bir mukbilin gönlünde makbûl gör!*

İrsâl-i rûsul ve tebliğ-i şerâyi' ve idrâk-i tevhîd zevkını ve mezesini acîb
bir yol ve tavr-ı aklın hâricinde bil. Merdûd-i ilâhî olanların inkârına rağmen
ind-i ilâhîde makbûl olan her bir kimsenin gönlünde bunların makbûl oldu-
ğunu bil. Zîrâ hidâyet ve dalâlet Hak'dandır. Ancak sebep-i inkâr ve dalâlet,
enâniyyet ve serkeşlik sevkıyla tasarrufât-ı akliyyeye kıyâmdır; ve ikrâr ve
hidâyete sebep de, muvâcehe-i enbiyâ ve evliyâda tasarrufât-ı akliyyeyi te-
vâzu' ile terk etmektir.

آنچنین کز بیم آدم دیو و دد در جزایر در رمیدند از حسد

2180. *Nitekim âdemin korkusundan, cin ve yırtıcı hayvan hasedden cezîrelere*
[2146] *ürktüler.*

Benî âdemin tasarrufâtından korkarak ve onun kemâline hased ederek, cinler ve yırtıcı hayvanlar cezîreler ve ıssız mahallere ürküp kaçtıkları gibi.

هم ز بیم معجزات انبیا سرکشیده منکران زیر گیا

2181. *Münkirler de, enbiyânın mu'cizeleri korkusundan ot altına baş çekmiş-*
lerdir.

Ya'nî cinler ve yırtıcı hayvanlar, ıssız mahallere kaçtıkları gibi, münkirler de enbiyânın hârikalarından, ot gibi kıymetsiz olan kendi delâil-i akliyyeleri altına saklanmışlardır; fırsat buldukça oradan baş çıkarıp, beşeri ıdlâl etmeğe sa'y ederler.

تا بناموس مسلمانی زیند در تسلس تا ندانی که کیند

2182. *Tâ ki müslümanlık nâmûsu ile yaşayalar; tâ ki, riyâ edince kim olduk-*
larını bilmiyesin.

Ya'nî bu gibi feylesof kafası taşıyıp, kendilerini kavâid-i islâmiyye dâire-sinde gösteren kimseleri, sen hakikaten Peygamber'e îmân etmiş zanneder-sin. Halbuki o fırsat buldukça mi'râcî ve acâibât-ı kur'âniyyeyi türlü türlü te'vîlât ile, senin dahi ayağını kaydırmağa çabalar.

همچو قلابان بران نقد تباه نقره می مالند نام پادشاه

2183. *O bozuk nakid üzerine, pâdişâh nâmına gümüş süren kalpazanlar gibi.*

Bu gibi te'vîlât sâhibleri bozuk paraların üzerine gümüş sürüp geçirmeğe çalışan kalpazanlara benzerler. Gûyâ bu gibi te'vîlât ile dîne revâç vermek az-minde bulunurlar.

ظاهر الفاظشان توحید شرع باطن آن همچو در نان تخم صرع

2184. *Onların lafızlarının zâhiri şer'in tevhîdidir; onun bâtını ekmek içinde*
delice tohumu gibidir.

Meselâ bu feylesoflar nâr-ı Nemrûd'un gülistâna inkılâbını te'vîl edip der-ler ki, "ateş"ten murâd Nemrûd'un gazabı; ve "ateşin berd ü selâm" olmasın-

dan murâd, İbrâhîm (a.s.)'ın hüccet-i akliyye getirerek onun gazabını teskîn etmesidir. Yoksa zâhirî ateşin soğuyup ân-ı vâhidde gülîstân olmasını akıl tecvîz edemez. Binâenaleyh sûret-i zâhirede gûyâ Kur'ân'ı inkâr etmiyorlar; fakat bunun zımında kudret-i Hakk'ı istib'âd ediyorlar; binâenaleyh onların sözleri ekmek içindeki delice tohumuna benzer ki, yiyenler sar'aya mübtelâ olurlar.

فلسفی را زهره نی تا دم زند دم زند دین حقش بر هم زند

2185. *Felsefinin dem vurmak için mecâli yoktur; dem vurursa dîn-i hak onu çarpar.*

Cemâdât ve nebâtâtın tesbîhini ve Ebâbîl kuşlarının taş atmasını ve asâ-nın yılan olmasını ve sûtûn-ı hannânenin feryâdını münkir olan veyâhud te'vîl eden feylesoflar, gayret-i dîniyyenin hükümrân olduğu yerde ağız açıp fikr-i fâsidlerini söyleyemezler; eğer fırsat bulup söylerlerse dîn-i hak onu çarpar. Dîn-i hakkın çarpması muhtelif sûretle olur. Eğer gayret-i dîniyye hâkim olan yerde olursa, onu öldürürler; eğer hâkim olmayan yerde olursa, Hz. Şeyh-i Ekber ve Hz. Mevlânâ efendilerimiz gibi bir zât zuhûr edip enzâr-ı nâsda onu gösterdikleri hârikalar ile kepâze ve maskara eder; ve bunlar zuhûr etmezse, Hakk'ın suver-i sâire ile gazabı ve te'dîbi zuhûr eder. Ve bu tarz te'dîb çok def'alar görülmüştür.

دست و پای او جماد و جان او هر چه گوید آن دو در فرمان او

2186. *Onun eli ve ayağı cemâddır ve onun cânı her ne derse, o ikisi onun emrindedir.*

Cemâdın tekellümünü inkâr eden o feylesof, kendi vücûduna dikkat etmez mi ki, eli ve ayağı vesâir a'zâsı cemâddan ibârettir; ve onların muharriki ise canıdır; ve canın canlılığı da Hakk'ın sıfat-ı hayâtındandır. Hakk'ın kudreti cemâddan ibâret olan a'zâsını rûhu vâsıtasıyla tahrîk ettiği ve dilini söylettiği halde, sereyân-ı zâtîsi ile kâffe-i eşyâyı muhît olan Hak niçin eli ve ayağı söyletemesin? Fakat âdet-i ilâhiyye, cemâddan ibâret iken dilin söylemesidir; başka a'zâ söylerse hârikulâde olur.

بازبان گرچه که تهمت می نهند دست و پاها شان گواهی می دهند

2187. *Uâkiâ lisân ile tōhmet koyarlar, el ve ayakları şehâdet verirler.*

Vâkıâ feylesoflar cemâd nev'inden olup söylemeleri âdet olan dilleri ile cemâdâtın tekellümüne dâir olan ihbârâtın, hilâf-ı hakikat olduğunu beyân ederler. Fakat cemâddan ibâret oldukları halde, rûhun idrâki ile harekât-ı ma'küle yapan elleri ve ayakları ve söyleyen dilleri, her an da'vâları aleyhine şehâdet etmektedir. *وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ* (Ankebût, 29/64) [Âhiret yurduna gelince, işte asıl hayât odur] âyet-i kerîmesi mûcibince dâr-ı hayât olan âhirette ise, elin ve ayağın söyleyeceği Kur'ân-ı Kerîm'de *أَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَىٰ أَفْوَاهِهِمْ* (Yâsîn, 36/65) ya'nî "Biz o günde onların ağızlarını mühürleriz; elleri ve ayakları, kazandıkları şeyi bize söyler" ve *قَالُوا لَجُلُودِهِمْ لَمْ شَهِدْتُمْ عَلَيْنَا قَالُوا أَنْطَقَنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ* (Fussilet, 41/21) ya'nî "Onlar a'zâlarına niçin şehâdet ettiniz derler; onlar da her şeyi söyleten Allah Teâlâ bizi söyledi derler" âyetleri ile sâbittir.

اظهار معجزه رسول عليه السلام و بسخن آمدن سنگ ریزه

در دست ابو جهل و گواهی دادن سنگ ریزه برسالت او

Resûl (a.s.)'ın mu'cizesinin ızhârı ve Ebû Cehl'in elinde taş parçalarının söze gelmesi ve taş parçalarının onun risâletine şehâdet etmesi

سنگها اندر کف بو جهل بود گفت ای احمد بگو کین چیست زود

2188. Ebû Cehl'in avucunda taşlar var idi, dedi ki: Ey Ahmed, çabuk söyle ki, bu nedir?

(S.a.v.) Efendimiz'in huzûr-ı saâdetlerine bir gün Ebû Cehl geldi, avucunda ufak taşlar var idi. Avucunu yumup Resûl-i Ekrem Efendimiz'e dedi ki: Çabuk söyle şu avucumun içindeki nedir?

گر رسولی چیست در مشتم نهان گر خبر داری زراز آسمان

2189. Eğer resûl isen, eğer göğün esrârından haberin varsa, avucumdaki gizli olan nedir?

گفت چون خواهی بگویم کان چهاست یا بگویند آنکه ما حقیم و راست
 2190. (Resûl-i Ekrem) buyurdu ki: *Nasıl istersin? Onun neler olduğunu mu*
 [2156] *söyliyeğim; yâhut onlar bizim hak ve sâdık olduğumuzu mu söylesinler?*

گفت بو جهل این دوم نادر ترست گفت آری حق ازان قادر ترست
 2191. Ebû Cehil dedi ki, bu ikinci pek ziyâde acıbdır. (Resûl-i Ekrem) buyurdu: *Evet Hak ondan daha kâdirdir.*

Ebû Cehil, kendi akl-ı maâşına göre avucunda olan taş parçalarının söz söyleyemeyeceğine emîn olduğundan, bunların Resûl-i Ekrem Efendimiz'in nübüvvetlerini tasdik edemeyeceklerini iddiâ ederek, bu pek acıb ve gayr-i mümkindir dedi. Binâenaleyh mu'cizât-ı enbiyâ ve kerâmât-ı evliyâyı inkâr edenlerde Ebû Cehil damarı ve meşrebi olduğuna işâret buyrulur. Buna cevâben A'ref-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz buyurdular ki: Hak Teâlâ Hazretleri cemâddan benim tasdik-i nübüvvetimden daha fazla işler çıkarmağa kâdirdir.

از میان مشت او هر پاره سنگ در شهادت گفتن آمد بی درنگ
 2192. *Onun avucunun içindeki her taş parçası, bilâ- tevakkuf şehâdet söylemeye geldi.*

لا اله گفت و الا الله گفت گوهر احمد رسول الله سفت
 2193. "Lâ ilâhe" dedi ve "illallâh" dedi. "Ahmed Resûlullâh" gevherini deldi. Taşlar "Lâ ilâhe illallâh, Ahmed Resûlullâh" dedi.

چون شنید از سنگها بو جهل این زد ز خشم آن سنگها را بر زمین
 2194. *Uaktâki Ebû Cehil taşlardan bunu işitti, öfkeden o taşları yer üzerine vurdu.*

گفت نبود مثل تو ساحر دگر ساحرانرا سر تویی و تاج سر
 2195. (Ebû Cehil) dedi: *Senin gibi başka sihirbâz olmaz. sihirbâzların reîsi ve baş tâcı sensin.*

Bu iki beytin, Cenâb-ı Pîr'in büyük mahdûm-ı âlîleri Sultan Veled hazretleri tarafından ilâve buyrulduğunu, Ankaravî hazretleri kendi şerhlerinde beyân buyururlar. Bu beyitler Hind nüshalarında da mündericdir.

خاك بر فرقش كه بد كور و لعين چشم او ابليس آمد خاك بين

2196. *Onun başına toprak ki, kör ve laîn idi, onun gözü toprak görücü İblîs geldi.*

Ya'nî İblîs'in gözü âdemin sûretini gördüğü gibi, Ebû Cehl'in gözü de İblîs'in gözünün cinsinden olup (S.a.v.) Efendimiz'in sûret-i seniyyelerini gördü. Her iki mel'ûnun bâtın gözleri de kör idi.

باز گرد و حال مطرب گوش دار زانكه عاجز گشت مطرب زانتظار

2197. *Dön ve mutribin hâline kulak tut; zîrâ mutrib beklemekten âciz oldu.*

بقیه قصه مطرب و پیغام رسانیدن امیر المؤمنین عمر با او آنچه هاتف آواز داد

Kıssa-i mutribin bakıyyesi ve hâtifin nidâ ettiği şeyi ona
Hz. Ömer'in haber eriştirmesi

بانگ آمد مر عمر را کای عمر بندهء مارا ز حاجت باز خر

2198. *Hz. Ömer'e bir nidâ geldi, şöyle ki: Ey Ömer! Bizim kulumuzu hâcetten geri satın al!*

بندهء داریم خاص و محترم سوی گورستان تو رنجہ کن قدم

2199. *Bizim hâs ve muhterem kulumuz vardır; sen kabristan tarafına ayağına zahmet et!*

ای عمر بر جه زیت المال عام هفتصد دینار بر کف نه تمام

2200. *Ey Ömer sıçra, beytü'l-mâl-i âmdan avucuna tamâmen yedi yüz dînâr koy!*
[2164]

پیش او بر کای تو مارا اختیار این قدر بستان کنون معذور دار

2201. *Onun önüne götür, böyle diye ki, sen bizim makbûlümüzsün ; şimdilik bu kadar al, ma'zûr tut!*

این قدر زر بهر ابریشم بها خرج کن چون خرج شد اینجا بیا

2202. *Bu kadar altın, ibrişim-bahâ içindir; harc et, harc olduğu vakit buraya gel!*

پس عمر زان هیبت آواز جست تا میانرا بهر این خدمت بیست

2203. *İmdi Ömer o âvâzın heybetinden sıçradı; tâ ki miyânı bu hizmet için bağladı.*

سوی گورستان عمر بنهاد رو در بغل همیان دوان در جست و جو

2204. *Hız. Ömer kabristan tarafına yüz koydu; koltukta kese, cüst ü cû içinde koşucu olduğu halde.*

گرد گورستان دوانه شد بسی غیر آن پیر او ندید آنجا کسی

2205. *Kabristan etrafını çok koşucu oldu. O, orada ihtiyardan başka bir kimse görmedi.*

گفت این نبود دگر باره دويد مانده گشت و غیر آن پیر او ندید

2206. *Bu değildir dedi, bir kere daha koştu. O, âciz kaldı ve o ihtiyardan başkasını görmedi.*

Hak Teâlâ'nın kabristandaki hâs ve muhterem kulu bu değildir deyip, onu aramak için tekrâr kabristanın etrâfını devr ederek koştu; nihâyet yoruldu ve o çalgıcı ihtiyardan başkasını göremedi.

گفت حق فرموده مارا بنده ایست صافی و شایسته و فرخنده ایست

2207. *(Hız. Ömer) dedi: Hak buyurdu ki, bizim bir kulumuz vardır; sâfi ve lâayk ve mübârektir.*

پیر چنگی کی بود مرد خدا حبذا ای سر پنهان حبذا

2208. *İhtiyâr çalgıcı ne vakit Allah adamı olur? Ne güzelsin ey sırr-ı mes-tûr, ne güzelsin!*

"Sırr-ı pinhân"dan murâd, sırr-ı kaderdir; zîrâ zâhirde âsî olan çok kimse-lerin hakîkatı hidâyet üzere ve mutî' görünenlerin hakîkatı dahi dalâlet üzere- redir. Ve çünkü emr-i ilâhî iki nevi'dir. Birisi "emr-i irâdî" ve diğeri "emr-i tek- lîf"dir. "Emr-i irâdî", abdin "ayn-ı sâbite"sinin isti'dâdına göre vâki' olan ka-

zâ-yı ilâhîdir. "Emr-i tekîfî" Nebiyy-i zîşân vâsıtasıyla âmmeye tebliğ buyru-
lan emr-i ilâhîdir. Ve bu husûsta müessir olan "emr-i irâdî"dir; ve sırr-ı kader,
bu "emr-i irâdî"ye taalluk eder. Ve Hz. Ömer efendimizin tahsîn buyurduğu
sırr-ı pinhân, bu sırr-ı kaderdir.

بار دیگر گرد گورستان بگشت همچو آن شیر شکاری گرد دشت
2209. *O avcı, arslanın sahrâ etrâfını dolaştığı gibi, yine kabristanın etrâfını do-
laştı.*

چون یقین گشتش که غیر پیر نیست گفت در ظلمت دل روشن بسیست
2210. *İhtiyardan başka olmadığı ona yakîn olduğu vakit dedi ki, zulmet için-
[2174] de çok parlak gönül vardır.*

آمد و با صد ادب آنجا نشست بر عمر عطسه فتاد و پیر جست
2211. *Geldi ve yüz edeb ile oraya oturdu. Ömer'e aksırık vâki' oldu ve ihtiyar
sıçradı.*

چون عمر را دید ماند اندر شگفت عزم رفتن کرد و لرزیدن گرفت
2212. *Vaktâki Ömer'i gördü taaccübde kaldı; ve kaçmağa azm etti ve titreme
tuttu.*

گفت در باطن خدایا از تو داد محتسب بر پیر کی چنگی فتاد
2213. *İçinden dedi ki: Yâ Rab! İnâyet senden. Polis bir ihtiyar çalgıcı üye-
rine düştü.*

"Muhtesib" emr-i ma'rûf ve nehy-i münker eden kimseye derler ki, zamâ-
nımızda zâbita-i mânia demek olur.

İhtiyâr Hz. Ömer efendimizi görünce, kendi kendine dedi ki: Eyvâh! Yâ
Rab, inâyet senden; polis bir ihtiyar çalgıcıyı yakaladı.

چون نظر اندر رخ آن پیر کرد دید او را شرمسار و روی زرد
2214. *Vaktâki o ihtiyarın yüzüne baktı, onu utanmış ve yüzü sararmış gördü.*

پس عمر گفتش مترس از من مرم کت بشارتها ز حق آورده ام
2215. *Binâenaleyh Hz. Ömer ona dedi ki, korkma, benden ürkme; zîrâ
Hak'dan sana müjdeler getirmişim.*

- چند یزدان مدحت خوی تو کرد تا عمر را عاشق روی تو کرد
2216. *Cenâb-ı Hak senin huyunu o kadar medh etti ki, Ömer'i senin yüzünün âşıkı yaptı.*
- پیش من بنشین و مهجوری مساز تا بگوشت گویم از اقبال راز
2217. *Benim önümde otur ve ayrılık yapma; tâ ki senin kulağına ikbâl cihetinden sır söyleyeyim.*
- حق سلامت میکند می پرسدت چونی از رنج و غمان ییحدت
2218. *Hak sana selâm eder. Hadsiz meşakkat ve gamlarından nasılsın diye seni sorar.*
- نک قراضه چند ابریشم بها خرج کن این را و باز اینجا بیا
2219. *İşte birkaç altın kırığı, saza tel bedeli; bunu harc et ve yine buraya gel!*
- بیر لرزان گشت چون این را شنید دست می خایید و بر خود می طپید
2220. *Bunu işitince ihtiyar titredi ve elini çiğnedi ve kendi kendine çarpındı.*
[2184]
- بانگ می زد کای خدای بی نظیر بس که از شرم آب شد بیچاره بیر
2221. *Ey Hudâ-yı bî-nazîr! Yeter ki, zavallı ihtiyar hayâdan eridi, diye bağırdı.*
- چون بسی بگریست و ز حد رفت درد چنگ را زد بر زمین و خرد کرد
2222. *Uaktâki çok ağladı ve derdi hadden geçti, çalgıyı yere vurdu ve paraladı.*
- گفت ای بوده حجامم از اله ای مرا تو راهزن از شاهراه
2223. *Dedi: Ey Allah'dan bana hicâb olmuş. Ey sen bana caddeden yol vurucusun.*
- Ey ilâh-ı kerîmim ile benim aramda perde olmuş olan çalgı: Ey çalgı! Sen şerîat-ı mutahhara-i muhammediyye caddesi üzerinde benim yolumu vurucu oldun.
- ای بخورده خون من هفتاد سال ای ز تو رویم سیه پیش کمال
2224. *Ey, yetmiş yıl benim kanımı içmiş; ey, senden huzûr-ı kemâlde yüzüm kara olmuş!*

ای خدای با عطا و با وفا رحم کن بر عمر رفته در جفا

2225. *Ey atâlı, vefâlı olan Hudâ! Cefâ içinde geçmiş olan ömre rahmet et!*

داد حق عمری که هر روزی ازان کس نداند قیمت آن در جهان

2226. *Hak bir ömür verdi ki, ondan her bir günün kıymetini cihânda kimse bilmez.*

Çalgıcının münâcâtı üzerine Hak Teâlâ tövbesinden sonra, bir ömür verdi ki, o ömürden her bir gününün kıymet-i ma'neviyyesine, ehl-i cihândan kimse vâkıf olamaz. Bu ma'nâ mevcûd şerhlere göredir ve Cenâb-ı Pîr efendimizin bir ihbâr-ı âlîleridir; fakat mutribin münâcâtı âtîde devâm ettiğine göre, bu da münâcât-ı mutribden olmak câiz olabilir; ve bu sûretde de ma'nâ böyle olur: "Hak Teâlâ beşere bir ömür verdi ki, cihânda o ömrün bir gününün kıymetini kimseler takdîr edemiyor ve böyle birtakım lehviyyâta sarf ediyor. Ve bu kadar kıymetli bir ömürden hakkıyla istifâde edemiyor." Fakîr, bu ma'nâyı, evvelki ma'nâya tercîh ederim.

خرج کردم عمر خود را دمبدم در دمیدم جمله را در زیر ویم

2227. *Ömrümü dembedem sarf ettim; hepsini zîr ü bemde üfürdüm.*

Ömrümü dembedem boşuna sarf ettim; ve ömrümün hepsini mûsikînin tîz ve pest sadâlarına ve nağmelerine üfledim.

آه کز یاد ره و پردهء عراق رفت از یادم دم تلخ فراق

2228. *Âh, makâm ve ırâk perdesinin hâtırasından, firâkın acı demi hâtırmıdan gitti.*

"Râh" makâm ve nağme ve âheng ma'nâlarına geldiği Hind lügatlerinden *Bahâr-ı Acem* ve *Heft Kulzüm* isimlerindeki lügat kitaplarında mezkûrdur. "Perde-i ırâk" mûsikîde "rast" ve "aşîrân" perdelerinin arasındaki bir perdedir; notada "fâ" lafzıyla işâret olunur. Tîz olarak mukâbili "evc" perdesidir. Ya'nî mutrib diyor ki: "Âh! Makâmât-ı mûsikîyyeye ve "ırâk" perdesinin hâtırasına daldım; Kerîm olan Hakk'ın fikrinden acı ayrılığın demi vakti hâtırmıdan gitti; bunlar bana Allâh'ımı düşündürmedi." Yâhut, "hayât-ı dünyeviyenin acı bir ayrılık vakti olan ölümü hâtırmıdan sildi."

وای کز ترئی زیر افکند خرد خشک شد کشت دل من دل ببرد

2229. *Uay! "Zîrefkend-i hurd" un tâzeliğinden, gönlümün ekini kurudu ve gönlül öldü.*

"Zîrefkend-i hurd" makâmât-ı mûsikîyyeden birisi olup zamânımızda seyri ve çâşnîsi mechûldür. Ankaravî hazretleri şerhinde bu makâma "kûçek" dahi dediklerini beyân ediyor; ve elyevm "kûçek" makâmının seyri mazbût ve çâşnîsi ma'lûmdur. Ve Hind şerhlerinde mûsikînin yirmi dört şu'besinden bir şu'benin adıdır; ve "zîrefkend-i hurd" "zîrefkend-i bûzûrk"ün mukâbilidir denilir.

Ma'nâ-yı beyt şöyle olur: "Yazık ki, zîrefkend makâmının letâfeti, gönlümün hubb-i şerîat ekinini kuruttu ve gönlümün hayât-ı ma'nevîsi öldü."

وای کز آواز این بیست و چهار کاروان بگذشت و بیگه شد نهار

2230. *Uay ki, bu yirmi dört âvâzedden, kervân geçti ve gün vakitsiz oldu.*
[2195]

"Yirmi dört âvâze"den murâd, mûsikînin yirmi dört makâmıdır; ve gece ve gündüzü teşkil eden yirmi dört sâate de işâret buyrulur. Ya'nî, yazık ki yirmi dört makâm ile yirmi dört sâatlik ömr-i yevmî kervanı geçti ve gün vakitsiz oldu ve kıymeti kalmadı. Ya'nî, Hakk'a vusûl ilmine çalışmak lâzım iken ilm-i mûsikînin gavâmızına vusûl için ömrümü isrâf ettim.

ای خدا فریاد ازین فریاد خواه داد خواهم نی ز کس زین داد خواه

2231. *Ey Hudâ! Bu feryâd isteyiciden feryâd; adil ve ihsânı kimseden değil, bu adil ve ihsân isteyiciden isterim.*

Yâ Rab, bana kendi vücûdundan vücûd bahş ettin ve o vücûd benim benliğim oldu; ve işte bu vücûddur ki, bu anda sana karşı zelîlâne ve mutazarriâne feryâd istiyor ve onun bu feryâdı da şu anda, feryâd isteyen o benlikten geliyor. Binâenaleyh ben anlıyorum ki bana gelen nasîb-i tecellî, ancak kendi hakikatimden geliyor, hâriçten bir şey gelmiyor. Bu sebeble adl ü ihsânı, şu anda adl ü ihsân isteyen benim benliğimden isterim ki, hakîkatte o ancak sensin.

Cenâb-ı Pîr, bu beyt-i şerîfde mutribin lisânından şu hadîs-i şerîfe işâret buyururlar: من وجد خیرا فلیحمد الله و من وجد غیر ذلك فلا یلومن الا نفسه Ya'nî "Kim ki hayır bulursa Allah'a hamd etsin ve onun gayrini bulan kimse dahi ancak nefesine levmin eylesin."

Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Sâlihî nihâyetlerinde bu hakîkati beyân ve فوك نفخ ya'nî "Ellerin bağladı ve ağzın üfürdü" darb-ı meselini îrâd buyururlar. Bu darb-ı meselin sebebi budur ki, birisi bir tulumu şişirip ağzını bağlamış ve bir su üzerinde bu tulumu binerek geçmek istemiş. Su üzerinde iken tulumun ağzı çözülmüş. Batmağa başlayınca râkib bağırarak sâhilden istimdâd etmiş. Bu hâli gören biri de bu darb-ı meseli söylemiştir. Şu beyit dahi bu ma'nâyı ifâde eder:

هر که کند بخود کند گر همه نیک و بد کند

کس نکند بحق او آنچه بدست خود کند

"İyi ve kötü her kim ne yaparsa kendine yapar; kendi eliyle yaptığı şeyi, onun hakkında kimse yapmaz."

داد خود از کس نیام جز مگر زانکه هست از من بمن نزدیکتر

2232. *Kendi nasîbimi kimseden bulmam, ancak bana benden daha yakın olan ondan bulurum.*

Tecelliyât-ı ilâhiyyeden olan nasîbimi ben hâriçten hiçbir kimseden almam; o nasîbimi ancak bana benim hakikatim olup benim bu taayyün-i kesîfimden mütehasıl olan benim benliğime bu benliğimden daha yakın olan Hak'dan bulurum.

Bu beyt-i şerîfde الْوَرِيدُ (Kâf, 50/16) "Biz ona şah damarından daha yakınız" ve لَا تَبْصُرُونَ (Vâkıa, 56/85) "Biz ona sizden daha yakınız, velâkin görmemezsiniz" âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfdeki "meger" kelimesi tekmîl-i vezn için zâid olarak vâki' olmuştur.

کین منی از وی رسد دم دم مرا پس ورا بینم چو این شد کم مرا

2233. *Bu benlik bana vakit vakit ondan erişir; binâenaleyh bu benim için kem olduğu vakit onu görürüm.*

Her ân-ı gayr-ı münkasimden benim bu vücûd-ı kesîfim, Hakk'ın bir tecellîsi ile ma'dûm ve diğerk tecellî-i serî'i ile mevcûd olur. Şu halde benim benliğimi teşkil eden taayyünüm, "teceddüd-i emsâl"-i müteâkıbe ile durur. Vak-tâki bu taayyün-i kesîfim mahv ve zâil olur, ben ancak benim kayyûmum olan vücûd-ı Hakk'ı görürüm.

همچو آن کو با تو باشد زر شمر سوی او داری نه سوی خود نظر

2234. *O kimse gibi ki, sana altın sayıcısı olur, sen nazarını onun tarafına tutarsın, kendi tarafına değül.*

Ya'nî, her ân-ı gayr-i münkasimde sana vücûd veren Hak, sana birer birer altın sayıp veren kimse gibidir. Sen, sana altın veren kimseye dikkatle bakarsın; hiç kendi nefsinin tarafına bakıp kendin ile meşgûl olmazsın; ve sana altın sayıp verende müstağrak olursun. İşte bunun gibi her ân sana vücûd bahş eden Hakk'a nazar edip kendin ile meşgûliyyetten vazgeç ki, onda müstağrak olasın ve ehlullâhın "fenâ-fillâh" ve "bakâ-billâh" dedikleri hâle nâil olasın. Beyt-i şerîfdeki "zer şumer" "zer şumâr"ın muhaffefi olup vasf-ı terkîbîdir, "altın saçıcı" demek olur.

همچنین در گریه و در ناله او می شمردی جرم چندین ساله او

2235. *O girye ve nâle içinde böylece bu kadar yıllık kabâhatini saydı.*

Çalgıcı bir taraftan ağlar, bir taraftan da birçok senelerden beri yaptığı kabâhatlerini sayıp döker; ve huzûr-ı Hak'da kendisini terzîl ederdi.

گردانیدن امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه نظر او را

از مقام گریه که هستی است بمقام استغراق که مستی است

Emîrû'l-Mü'minîn Ömer (r.a.)'ın, onun nazarını, varlık olan makâm-ı giryeden, mestlik olan makâm-ı istiğrâka çevirmesi

پس عمر گفتش که این زاری تو هست هم آثار هشیاری تو

2236. *Böyle olunca, Ömer ona dedi ki, senin bu ağılaman da, senin ayıklığının eseridir.*

Ya'nî sen kendinde bir vücûd ve varlık tevehhüm ettin ve bu varlığının netîcesi olarak ona birtakım haller izâfe ettin; binâenaleyh sen varlığından geçmiş oldun; henüz ayık bir haldesin.

راه فانی گشته راهی دیگرست زانکه هشیاری گناهی دیگرست

2237. *Fânî olmuşun yolu başka bir yoldur; zîrâ ayıklık dâîr bir günâhtır.*

Kendi mevhûm olan varlığından fânî olmuş olan kimsenin yolu, başka bir yoldur. Onlar vücûdda Hak'dan başka bir şey görmezler; çünkü bu zevât derler ki وجودك ذنب لا يقاس عليه ذنب آخر ya'nî "Vücûdun, başka günahlara kıyâs olunmayan bir günâhtır." Zîrâ bilcümle muhâlefetler, kişi kendisinde varlık görmesinden inbiâs eder.

هست هشیاری ز راه ما مضی ما مضی و مستقبلت پردهء خدا

2238. *Mâ-mezâ yolundan ayıklık vardır; mâzî ve müstakbel sana Hakk'ın hicâbıdır.*

Tarîk-ı Hakk'a kemâl-i hulûs ile sülûk ettikten sonra, artık geçmişten bahs etmek ve dâimâ mâzîde şöyle ve böyle yapmış idim diye onları yâd etmek, yokluk yolunun revîşî değildir. Belki bu mâzîyi anmak yolundan sana ayıklık gelir; halbuki senin murâdın yok olmaktır. Binâenaleyh geçmiş ve gelecek senin ile Hak arasında bir perde ve hicâbıdır.

آتش اندر زن بهر دو تا بکی پر گره باشی از آن هر دو چو نی

2239. *Her ikisine ateş vur, ne zamâna kadar kâmiş gibi o her ikiden boğum boğum olursun?*

Geçmişin ve geleceğin her ikisini de aşk-ı ilâhî ateşi ile yak! Ne zamâna kadar rûhunu, kâmişların düğümleri gibi geçmiş ve gelecek gamlarıyla düğümlersin?

تا گره با نی بود همراز نیست همنشین آن لب و آواز نیست

2240. *Kâmiş ile boğum hem-râz oldukça, o dudağın ve sadânın hem-nişîni de-ğildir.* [2204]

Kâmişin boğumları mevcûd oldukça içerisi kapalı olacağından neyzenin dudağına yaklaşılamaz ve kendisinden sadâ dahi çıkmaz. Vücûd-ı insânî dahi kâmiş gibidir ve onun ukdeleri mâzî ve müstakbel gamlarıdır. İnsanın içinde bu gamlar bulundukça, nâfih-i hakîkî olan Hak'dan, onun kalbine nefh-i maârif vâkî olmaz ve onun lisânından dahi maârif-i ilâhiyye ve ulûm-i ledüniyye sadâları çıkmaz.

چون بطوف خود بطوفی مرتدی چون بخانه آمدی هم با خودی

2241. *Uaktâki sen kendinin tawfında bir tawf ile mürtedsin, hâneye geldiğin vakit de kendin ilesin.*

Ya'nî vaktâki sen nefsinin etrâfını devr etmekteki bir dönüş ile hakikat-i halden irtidâd etmişsin, kalbin evine geldiğin ve teveccüh ettiğin vakit dahi, orada Hakk'ı değil, ancak kendi nefsini bulursun. Zîrâ senin tövben ve rü-cû'un lutf-ı Hakk'a nâiliyyetten dolaydır; ve nefis kendisine mülâyim olan lutftan memnûn ve kahırdan müteneffirdir. Halbuki hakikatte lutuf ve kah-nın menba'ı birdir. Binâenaleyh lutfundan memnûnen Hakk'a rü-cû' etmek, kendinden ayıklık ve Hak'dan gaflettir; ve kendi nefsine taalluk ettiği içindir ki mâzî ve müstakbeli yâd edip durursun.

ای خبرهات از خبر ده بی خبر توبه تو از گناه تو بتر

2242. *Ey kimse! Senin haberlerin haber vericiden habersizdir; senin tövben günâhından beterdır.*

Ey mutrib! Senin Hak'dan âgâhlıkların, Kur'ân-ı Kerîm ile kendisini haber veren Allah Teâlâ hazretlerinden ayn-ı gaflettir. Zîrâ Hak Teâlâ Kur'ân-ı Ke-rîm'de *كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ* (Kasas, 28/88) ya'nî "Onun vechi ve Zât'ından gayri her şey hâlıktır" diye bizlere haber veriyor; sen ise kendi nefsini ortaya koydun ve ona mâzî ve müstakbel gamlarını yükledin; binâenaleyh kendini haber verici olan Hakk'ın bu haberinden âgâh olmadın. Binâenaleyh senin tövben, günâhından daha beter oldu. Çünkü gafleti, diğer bir gaflet ile izâle-ye çalıştın; bu ise gaflet içinde gaflet olur.

ای تو از حال گذشته توبه جو کی کنی توبه ازین توبه بگو

2243. *Ey geçmiş hâlden tövbe isteyici olan sen, bu tövbeden ne vakit tövbe eder-sin, söyle!*

Ey sâlik, sen vücûd-ı mevhûmunun hazzına âid olarak yaptığın geçmiş günahlardan tövbe etmek istersin. Halbuki bu günahların sebebi, senin sen-liğin idi. Şimdi ise, sen yine senliğin ile tövbeye mübâşeret ediyorsun; binâ-enaleyh tövbeden dahi tövbe etmen lâzımdır. Söyle bakalım bu tövbeyi ne vakit yapacaksın?

گاه بانگ زیر را قبله کنی گاه گریه زار را قبله کنی

2244. *Gâh bang-i zîri kible edersin, gâh hüzü'n ile ağlamaya bûse vurursun.*

"Bang-i zîr" mûsikî istilâhında pest sadâya ve alçak sese derler. Ya'nî bir müddet kendine ve nefesine mûsikînin pest sadâlarını kible yaptın ve ona teveccüh ettin; ve şimdi de hüzn ile ağlamayı nefsin mahbûb ve ma'sûk itti-hâz edip öpmektedir. Bu hakîkî bir tövbe değildir; belki evvelce nefesine müteveccih olduğun gibi, sonra da yine nefesine teveccüh etmendir. Bu ma'nâ, âtîdeki rubâiden güzel tavazzuh eder. Rubâî:

بد کردم و اعتذار بد تر ز گناه چون هست درین عذر سه دعوی تباہ
دعوای وجود و دعوی قوت فعل لا حول و لا قوة الا بالله

"Günâh yaptım; tövbem günâhtan beter oldu; zîrâ bu tövbede üç boş da'vâ vardır ki, varlık ve vücûd da'vâsı ve kuvvet ve fiil da'vâsıdır. Halbuki Allah Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'inde hareket ve kuvvet ancak Allah ile, buyurur."

چونکه فاروق آینهء اسرار شد جان پیر از اندرون بیدار شد

2245. *Uaktâki Fâruk esrârın âyînesi oldu, ihtiyârın cânı içinden uyandı.*

Ya'nî Ömerü'l-Fârûk (r.a) efendimiz, mutribin önünde esrâr-ı ilâhiyyenin âyînesi oldu ve mutrib onun vech-i ma'nevîsinde bu esrârı gördü. İhtiyârın cânı mertebe-i nefsâniyyeden, kendi mertebesine teveccüh etti.

همچو جان بی گریه و بی خنده شد جانیش رفت و جان دیگر زنده شد

2246. *Mutrib cân gibi ağlamasız ve gülmesiz oldu; onun cânı gitti ve başka cân dîri oldu.*

İhtiyâr çalgıcı sıfât-ı nefsâniyyeden kurtuldu, ayn-ı rûh gibi ağlama ve gülme sıfatlarını terk etti; ve onun rûh-i hayvânîsinin ahkâmı zâil oldu ve rûh-i izâfîsi dirildi.

حیرتی آمد درونش آن زمان که برون شد از زمین و آسمان

2247. *O zaman, onun bâtınına bir hayret geldi ki, yerden ve gökten dışarıya gitti.*

Mutribin bâtınında dirilen rûh-i izâfîsinin hâminden kendisine bir hayret geldi ki, bu kendisi için ahvâl-i rûhu müşâhede mertebesi idi; ve kendisi bu rûhunun ahkâm ve ahvâlinde müstağrak olup yerin ve göğün sûret ve taay-yünlerinden hârice çıkıyordu.

جست و جویی از ورای جست و جو من نمیدانم تو میدانی بگو

2248. *Cüst ü cûnun verâsından bir cüst ü cû ki, ben bilmiyorum; sen biliyor isen söyle!*

İnsan görmediği bir şeyi görünce hayrete düşer ve mahiyyetini ve hakikatini araştırmağa başlar. Mutrib dahi rûh-i izâfisinin ahvâlini görünce hayrette kaldı ve ne olduğunu araştırmağa başladı. Bu bir cüst ü cû idi ki, âlem-i sûretteki araştırmanın verâsında ve fevkinde bir araştırmadır. Bu araştırmanın elfâz ile ta'rîfâtını ben bilmiyorum. Ey sâmi'! Sen biliyor isen ve ta'rîf edebilir isen, söyle de dinleyelim. Zîrâ bu zevk-ı azîm idi; zevkî ve vicdânî olan şeylerin elfâz ile ta'rîfi mümkün değildir.

حال و قالی از ورای حال و قال غرقه گشته از جمال ذوالجلال

2249. *Bir hâl ü kâl ki, hâl ve kâlin verâsındadır; Zü'l-Celâl'in Cemâl'inden gark olmuş.*

Mutribin o anda ki hâli ve kâli âlem-i sûretin hâli ve kâlinin fevkinde idi. O Allah Zü'l-Celâl hazretlerinin deryâ-yı Cemâl'ine müstağrak olmuş ve onda boğulup enâniyeti mahv olmuş idi.

غرقه نی که خلاصی باشدش یا بجز دریا کسی شناسدش

2250. *Bir gark değil ki, ona bir halâs ola. Yâhut onu deryâdan gayri bir kimse anlıya.*

Ya'nî mutrib deryâ-yı Cemâl-i ilâhîye öyle bir sûrette gark olmuş idi ki, o "fenâ-yı küllî" deryâsından onun kurtulması mümkün değil idi. Yâhut deryâ-yı vahdete öyle bir vech ile dalmış idi ki, onun hâl-i istiğrâkını ancak deryâ anlar; ve o deryâyâ dalıp ayn-ı deryâ olmayanlar anlamaz. "Deryâ"dan murâd burada makâm-ı ittihâda vâsıl olan kümmel-i evliyâdır. Binâenaleyh mutribin hâli elfâz ile ancak bu kadar tefhîm olunabilir; ve elfâz ile tefhîm dahi âtûdeki sebep tahtında vâki' olur.

عقل جزو از کل گویا نیستی گر تقاضا بر تقاضا نیستی

2251. *Eğer takâzâ, takâzâ üzerine olmasa idi, akl-ı cüz', külden söyleyici olmaz idi.*

"Kül"den murâd zât-ı mutlaktır. "akl-ı cüz"den murâd "akl-ı kül"den in'ikâs eden ukûl-i beşerdir. "Takâzâ"dan murâd" vücûd-ı mutlak'ın merte-

be-i vahdetinde mündemic olan sıfât ve esmânın vücûd-ı hâricî taleb etmeleridir. Ya'nî, eğer mertebe-i vahdette esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye musırran vücûd-ı hâricî talebinde bulunmasalar idi, mutribin müstağrak olduğu deryâ-yı Cemâl-i Zü'l-Celâl olan vücûd-ı mutlakdan ve onun izâfâtundan akl-ı cüz'î bahs edici olmaz idi. Zîrâ esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye o deryâ-yı bî-pâyânı dalgalandırdı.

چون تقاضا بر تقاضا می رسد موج آن دریا بدینجا می رسد

2252. *Uaktâki takâzâ takâzâ üzerine erişir, o deryânın dalgası, buraya vâsıl olur.*

Ya'nî, mertebe-i vahdette mündemic sıfât ve esmânın vücûd-ı hâricî talepleri birbirini ta'kîb ettiği vakit, o deryânın dalgası, ya'nî sıfât ve esmânın âsârı ve ahkâmı bu âlem-i sûrette elfâz ve harf ve savt kisveleriyle zâhir olur.

چونکه قصهء حال پیر آنجا رسید پیر و حالش روی در پرده کشید

2253. *Uaktâki ihtiyarın hâlinin kıssası buraya erişti, ihtiyar ve onun hâli yüzünü perdeye çekti.*

İhtiyar çalgıcının hâli, "fenâ-fillâh" hâli olduğu vakit, gerek ihtiyarın kendisi ve gerek hâli, kendi varlıklarından ihtifâ etti; ya'nî çalgıcıya vahdet-i vücûd sırrı zâhir oldu ve nazarında kendisinin kendiliği Hakk'ın vücûdu ile te-settûr etti.

پیر دامن را ز گفته و کو فشاند نیم گفته در دهان او بماند

2254. *İhtiyar güft ü gû sırrının eteğini yaydı; onun ağızında yarım söz kaldı.*

Çalgıcıya vahdet-i vücûd sırrı zâhir olunca söyleyicilik sırrının, ya'nî Hakk'ın sıfat-ı kelâmının, kendi mazharından zuhûru sırrının eteğini yaydı; ya'nî bu sırdan söylemeğe başladı; fakat onun ağızında bu vahdet-i vücûd sırrından yarım söz kaldı. Zîrâ vahdet-i vücûd sırrı zevkî ve vicdânî bir şey olduğu için, kisve-i elfâza büründürülmek istenildiği vakit o söz yarım olur, tamam olmaz. Bunun için nazarlarında keserât gâlib olan kimseleri bu vahdet-i vücûd meselesi şaşırtır. Nitekim birçok kimseler yanlış anlamak yüzünden dalâlete düşmüşlerdir.

Bu beyt-i şerîfde, şurrâh-ı kirâmdan ba'zıları "Dâmen râ zi güft"daki "râ"yı, edât-ı mef'ûl ve "ze" harfini de teb'îz için alıp "Pîr eteğini güft ü gû-

dan silkti" diye ma'nâ vermişlerdir; ve "feşânden" masdannı, silkmek ma'nâ-sına almışlardır. Ve ikinci mısra'daki "o" zâmîrini "nîm güfte"ye ircâ' etmişlerdir. Fakat fakîr, bu tarzda tekellûf gördüm ve şurrâh-ı Hind'in zehâbını zevke daha muvâfık buldum. Beytin ma'nâsını ona göre şerh ettim. Bu sûretde "dâmen-i râz"ı terkîb-i izâfî olarak almak îcâb eder.

از بی این عیش و عشرت ساختن صد هزاران جان باید باختن

2255. *Bu ayş u işreti tertîb etmek için, yüz binlerce cân fedâ etmek lâzımdır.*

Mutribin nâil olduğu ayş u işreti elde etmek için, insanın yüz binlerce cânı olup onlann hepsini bu uğurda fedâ etmek lâzımdır. Binâenaleyh bu hâl mut-ribe bir inâyet ve ihtisâs-ı ilâhî idi ki, Hz. Ömer (r.a.) gibi bir mürşid-i kâmile onu mülâkî eyledi ve onu çalgısı ile münâcâta çekti. وَاللّٰهُ يَخْتَصُّ بِرَحْمَتِهِ مَنْ يَّشَاءُ (Bakara, 2/105) Ya'nî "Allah Teâlâ dilediğini rahmetine muhtass kılar."

در شکار بیشهء جان باز باش همچو خورشید جهان جانباز باش

2256. *Cân meşeliğinin avında doğan kuşu ol; cihân güneşi gibi cân fedâ edici ol!*

Ey sâlik, meşeliğe benzeyen bu âlem-i keserâtta, cân avlamak için doğan kuşu gibi keskin bir avcı ol. Manzûme-i şemsiyyemizin kalbi olan güneş gi-bi cân fedâ edici ve kendi vücûdunu kemirici ol!

جان فشان افتاد خورشید بلند هر دمى نى میشود پر مى کنند

2257. *Yüksek güneş, cân saçıcı vâki' oldu; her dem kamış olur, doldururlar.*

Ya'nî, manzûme-i şemsiyyemizi teşkil eden seyyârâta güneş harâret ve ziyâsı ile cân ve hayât neşr eder; ve saçtığı harâret ve ziyâ, kendi vücûdun-dan eksilir; binâenaleyh kendi varlığından fedâkârlık eder ve kamış gibi içini boşaltır; fakat milyarlarca senelerden beri vâki' olan bu fedâkârlığından dola-yı büsbütün mahv olmaz. Çünkü verdiği şeye mukâbil Vehhâb-ı hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleri ona her ân bedelini ihsân eder.

جان فشان ای آفتاب معنوی مر جهان کهنه را بنما نوی

2258. *Ey ma'nevî güneş! Cân saç; eski cihâna yenilik göster!*

Şurrâh-ı kirâm "âfitâb-ı ma'nevî"den murâdın sâlik olduğunu beyân bu-yurmuşlardır, bu da bir vecihtir; fakat Cenâb-ı Pîr güneşin âleme harâret ve

ziyâ saçmasından intikâlen, kendi zât-ı şeriflerini murâd buyurdukları anlaşılır; ve bu sûretde bu beytin ma'nâsı, yukarıda geçen 2247, 2248 numaralı beyitlere merbû bulunur. Ya'nî "Ey âlem-i ma'nâya mensûb olan güneş, sûrî güneş nasıl kendi peykleri olan seyyârâta kendi vücûdundan harâret ve ziyâ saçarsa, sen de kendi cânında olan esrâr ve hakâyık-ı ilâhiyye harâret ve ziyâlarını bu *Mesnevî-i Şerîf*'de kendi muhîtime öylece ibzâl et; zîrâ deryâ-yı hakîkatte, bunların zuhûru için, takâzâ takâzâ üzerine vâki' olmaktadır ve bunları bu *Mesnevî-i Şerîf*'de ızhâr etmekle, herkesin bellediği ve eskiden beri bildiği maârif-i ilâhiyye âleminde bir yenilik göster; zîrâ tecelliyyât-ı ilâhiyyenin nihâyeti yoktur." Şu halde Cenâb-ı Pîr bu beyitte وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَخْلَفِينَ (Hadîd, 57/7) ya'nî "Allah Teâlâ'nın sizi onda müstahlef kıldığı şey cinsinden infâk ediniz" âyet-i kerîmesindeki emr-i ilâhîyi kendi nefis-i nefislerine tebliğ buyurmuş olurlar. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber, bu istihlâf mes'alesini *Fusûsu'l-Hikem*'de "Fass-ı Nûhî"de izâh buyururlar.

در وجود آدمی جان و روان می رسد از غیب چون آب روان

2259. *Ücûd-ı âdemîye cân ve rûh, akıcı su gibi gaybdan erişir.*
[2222]

Ya'nî Hak Teâlâ âlem-i keserâta dâimü't-tecellîdir. Her ân-ı gayr-ı münkasimde bilcümle mevcûdât bir tecellî ile ma'dûm ve kemâl-i sür'atle onu ta'kîb eden diğer bir tecellî ile mevcûd olur ki, buna "teceddüd-i emsâl" derler ki, yukarıda 2066 numaralı beyitte izâh edilmiş idi. Binâenaleyh sen, sana ih-sân olunan niam-ı ilâhiyyeyi infâk ettikçe, eksilenin yerine dâimâ yenisi gelir. Beyt-i şerîfde "cân"dan murâd rûh-i hayvânî ve "revân"dan murâd rûh-ı izâfîdir.

هر زمان از غیب نو نو میرسد وز جهان تن برون شو میرسد

2260. *Her zaman gaybdan yeni yeni erişir; ve "Ten cihânından dışarıya çık!" erişir.*

Âlem-i gaybdan her ân-ı gayr-ı münkasimde yeni yeni vâridât-ı ilâhiyye gelir; ve geldikten sonra da, ten âleminden dışarıya çık! hitâbı vâsıl olur. Ya'nî yukarıki beyitte izâh olunduğu gibi Hak Teâlâ dâimü't-tecellîdir; âlem-i keserât her ân-ı gayr-ı münkasimde mütevâliyen "halk-ı cedîd" içindedir. Vücûda gelen şey durmaz, derhal çıkar; ve yerine hemen yenisi gelir; ve bir gelen bir daha gelmez. Zîrâ tecellîde tekrâr yoktur; çünkü tekrâr darlıktan gelir ve Hak Teâlâ ise إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (Bakara, 2/115) [Şübhesiz Al-

lah'ın rahmeti geniştir; O her şeyi bilendir) âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere vâsi'dir.

معنی دعای آن دو فرشته که هر روز بر سر بازار منادی میکنند
 اللهم اعط كل منفق خلفا و اللهم اعط كل ممسك تلفا و بیان کردن
 آنکه منفق مجاهد راه حق است نه مسرف راه هوا

O iki meleğin duâsının ma'nâsı beyânındadır. Her gün pazar başında şöyle nidâ ederler: "Yâ Rab! Her infâk edene ivaz ver ve yâ Rab, her imsâk edene telef ver!" Ve o münfık, Hak yolunun mücâhidi olup hevâ yolunun müsrifi olmadığı beyânındadır

Yukarıda zikr olunan meleklerin nidâsı Buhârî ve Müslim ve Nesâî'nin, Ebû Hüreyre (r.a.)dan nakl ettikleri hadîs-i şerîfe müsteniddir. Ya'nî iki melekten birisi sahîler için Hak'dan hayır taleb eder; ve diğeri de bahiller için bedduâ eder.

- گفت پیغمبر که دائم بهر پند دو فرشته خوش منادی میکنند
2261. Peygamber buyurdu ki: *Dâimâ nasîhat için, iki melek latîf nidâ ederler.*
 [2223]
- کای خدایا منفقانرا سیر دار هر درمشان تو عوض ده صد هزار
2262. Şöyle ki ey Hudâ, münfikları tok tut; her kuruşuna yüz bin bedel ver!
- ای خدایا ممسکانرا در جهان تو مده الا زیان اندر زیان
2263. Ey Hudâ cihânda bahillere sen ancak ziyân içinde ziyân ver!
- ای بسا امساک کز انفاق به مال حق را جز بامر حق مده
2264. Ey çok imsâk ki, infâkdan iyidir; *Hakk'ın malını, Hakk'ın gayrisine verme!*

Ya'nî ba'zı imsâk vardır ki, mahalline masrûf olduğu için iyidir; ve ba'zı infâk vardır ki, mahalline masrûf olmadığı için fenâdır. Binâenaleyh Hakk'ın

ni'met olarak verdiği malı, Hakk'ın emri olmadığı yere sarf etme; eğer böyle yaparsan hayırlı bir imsâk etmiş olursun.

تا عوض یابی تو گنج بی کران تا نباشی از عداد کافران

2265. *Tâ ki sen, nihâyetsiz hazîneyi ivaz bulasın; tâ ki kâfirler idâdından ol-mayasın!*

Ya'nî sen Hakk'ın malını, Hakk'ın emriyle verdiği vakit, ona bedel ol-mak üzere Hak tarafından sana nihâyetsiz hazîne-i ni'met ihsân olunur ve sen kâfirler zümresine dâhil olmazsın. Zîrâ kâfirler mallarını Allah'ın emr et-tiği yere değil, kendi nefis ve hevâlarının emr ettiği mahalle sarf ederler. Ni-tekim hadis-i şerîfde خیر المال ما انفق فی سبیل الله ya'nî "Malın hayırlısı Allah yo-lunda sarf olunan şeydir" buyrulur.

اشتران قربان همی کردند تا چیره گردد تیغشان بر مصطفی

2266. *Kılıçları, Mustafâ (a.s.)a gâlib olmak için develer kurban ederler idi.*

Kâfirler, Cenâb-ı Peygamber'e galebe için [deve] kurban ederler ve kur-banları Allah için değil, belki Allah'a karşı muhârebe niyyetiyle olur idi.

در نبی انداز اهل غفلتست کان همه انفاقها شان حسرتست

2267. *Kur'ân'da ehl-i gafletin inzârı vardır; şöyle ki, onların o bütün infâk-ları hasrettir.*

Bu beyt-i şerîfde, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: **انَّ الَّذِیْنَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدَّوْا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُوْنَهَا ثُمَّ تَكُوْنُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةٌ ثُمَّ يَغْلِبُوْنَ** (Enfâl, 8/36) Ya'nî "Muhak-kak küfr eden kimseler, halkı Allah'ın yolundan alıkoymak için harc ederler. İmdi onlar yakında infâk edeceklerdir; sonra o infâk onların üzerine hasret olacaktır; sonra da mağlûbdurlar." İşte Allah Teâlâ kâfirleri bu âyet-i kerîme ile inzâr eder ve korkutur.

سروران مکه در حرب رسول بودشان قربان بامید قبول

2268. *Resûl-i Ekrem'in harbinde Mekke büyüklerinin kurbanları, kabûl ümîdiyle idi.*

چون غلام باغی کو عدل کرد مال شه بر باغیان او بذل کرد

2269. *Adl eden bâgî bir köle gibi ki, şâhın malını o âsîlere bezl etti.*

Peygamber ile olacak harbde muzaffer olmak için kâfirlerin kestikleri kurban, kendi zanlarınca bir ibâdet ve sebep-i makbûliyyet idi. Bu hâl ona benzer ki, âsî olan bir köle, kendisince adl ve ihsân ettiğini zannederek, pâdişâhının malını ehl-i isyâna tevzî' eder. Onun bu hâli, sebep-i kurbiyyet olduktan başka, üzerine pâdişâhın kahr ve gazabını celbe sebep olur.

عدل این باغی و دادش نزد شاه چه فزاید دوری و روی سیاه

2270. *Bu âsînin adli ve onun ihsânı nezd-i şâhda ne artırır? Uzaklık ve kara yüz!* [2232]

Bu kölenin fiili pâdişâhın indinde onun matrûdiyyetine ve yüzünün kara olmasına sebep olur.

بهر این مؤمن همی گوید ز بیم در نماز اهد الصراط المستقیم

2271. *Bunun için mü'min, korkudan dâimâ namazda [Doğru yola ile] demektedir.*

Bunun için mü'min korkudan namazda اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (Fâtihâ, 1/6) "Yâ Rab, bizi doğru yola hidâyet et!" demektedir. Zîrâ doğru yolu görmek Hakk'ın inâyetindendir ve bu "sırât-ı müstakîm"i bulmak kolay bir şey değildir. Zîrâ "sırât-ı müstakîm" tarîk-i i'tidâldir ve tarîk-i i'tidâlin bir tarafı ifrât ve diğer tarafı tefrîtdir. Bu iki taraf dahi ind-i ilâhîde mebgûzdür.

آن درم دادن سخنی را لایقست جان سپردن خود سخای عاشقست

2272. *O, para vermek cömerde lâıktır; cân teslim etmek ise âşıkın cömertliğidir.*

Ya'nî sâlihler maldan sehâvet gösterirler; âşıklar ise candan fedâkârlık ederler.

نان دهی از بهر حق نانت دهند جان دهی از بهر حق جانت دهند

2273. *Hak için ekmek verirsən sana ekmek verirlər; Hak için cân verirsən, sana cân verirlər.*

گر بریزد بر گهای آن چنار برگ بی بر گیش بخشد کردگار

2274. *Eğer o çınarın yaprakları dökülürse, fâil-i mutlak ona yapraksızlık azığını bağışlar.*

Eğer âlem-i sûretteki çınarın teneffüsüne hâdim olan yaprakları dökülürse Hak Teâlâ, yapraksıza mensûb ve mahsûs olan azığı ve yaşamasına lâzım olan gıdâyı ve havayı ihsân eder. Bu da Hakk'ın âlem-i zâhirde atâsına gösterdiği misallerden birisidir.

گر نماند از جود در دست تو مال کی کند فضل الهت پایمال

2275. *Eğer senin elinde cömertlikten mal kalmazsa, Allah Teâlâ'nın fazlı seni ne vakit pâymâl eder?*

هر که کارد گردد انبارش تهی لیکنش در مزرعه باشد بهی

2276. *Her kim ekerse onun anbarı boş olur; fakat tarlada ona iyilik olur.*

Ya'nî her kim ekin ekerse, evvelâ onun anbarında olan buğday tarlaya gider ve anbar boşalır; fakat tarlada iyilik hâsıl olur ve bir buğday tânesi orada çoğalır.

İkinci mısra'daki "bihî" kelimesi Fârisî olduğuna göre bu ma'nâ verilir; ve kelimedeki "bâ" meksûr okunur. Âhirindeki "yâ" dahi, masdariyyet olur. Eğer kelime Arabî olursa "bâ" meftûh okunup "güzel" ma'nâsına gelir; ve bu sûrette "der mezra'a"daki "der" tekmi'l-i vezn için zâid olarak gelir; ve bu sûrette de "Lâkin o kimsenin güzel tarlası olur" ma'nâsı verilir. Ve "tehî" ile "behî" yekdiğerine tamâmen mutâbık bir kâfiye olur.

وانکه در انبار ماند و صرفه کرد اشپش و موش حوادثهاش خورد

2277. *O kimse ki, anbarda kodu ve tasarruf etti, onu hâdisât biti ve fâresi yedi.*

Buğdayını tarlaya ekmeyip anbarda saklayan ve tasarruf eden kimsenin buğdaylarına, hâdisât-ı kevnîyye musallat olur; yâ mürûr-ı eyyâm ile bitlenir ve böceklenir; veyâ fâreler anbarı delip yerler. Kezâ bu misâle mutâbık olarak, bir kimse malını Hak yolunda sarf etmeyip buhl ve imsâk ederse, ne dünyâda ve ne de âhirette ondan intifâ' edemez. Dünyâda hırsız ve yangın gibi âfetlere ma'rûz kalır ve hastalık gibi birtakım ibtilâ zuhûr edip etubbâya ve ilâçlara bezle mecbûr olur; ve Hak yoluna infâk olunmamış olan bu malın âhirette de ona fâidesi olmaz. Nitekim hadîs-i şerîfde او وارث يا'nî "Bahîlin malını hâdis veyâ vârise müjdeleyin" buyrulur. Bahiller cemî-i ahvâlde Hak Teâlâ hazretlerinin lutfuna i'timâdı unutup, "ak akçe kara gün içindir" darb-ı meselini icâd ve kendi mallarının kuvvetine i'timâd etmişlerdir. Halbuki hâdisât-ı âlem ekseriyâ bu darb-ı meselin aksini isbât ettiğine dikkat etmemişlerdir.

این جهان نفیست در اثبات جو صورتت صفرست در معنیت جو

2278. *Bu cihân nefydir, isbâtda ara! Senin sûretin sıfırdır, ma'nânın içinde ara!*

Bu cihân, ya'nî âlem-i kesâfet nefydir ve fânîdir. Nitekim Hak Teâlâ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (Rahmân, 55/26) ya'nî "Âlemde olan her bir kimse fânîdir" ve كَلِّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) ya'nî "Hakk'ın vechinden gayri her şey hâlikdir" buyurur. Öyle olunca sen, hakîkî olan vücûdu menfî olan bu kesâfet âleminde değil, isbâtda, ya'nî âlem-i ma'nâda ara; ve senin vücûdun ve sûretin dahi, fânî olan bu kevnin mâye-i kesifinden mahlûk olduğundan, o da sıfırdır ve hiçtir. Öyle olunca o hakîkatı sen, ma'nânın içinde ara! Zîrâ onun vücûdu senden ayrı değildir; belki senin ma'nân ve hakîkatın zât-ı Hak'dır.

Hind şârihlerinden İmdâdullâh (k.s.) hazretleri buyururlar ki: "Eğer der isen ki, mâdemki bu cihân menfîdir, o halde onun vücûdu zâten yoktur ve menfîdir. Menfî olan şeyi tekrâr nefy etmeğe ne hâcet vardır? Ve nefyi nefy etmek mümkün değildir." Cevâben deriz ki: Bu cihân hakîkatte ve vâki'de nefy ve fânîdir; vaktâki vehim ve hayâlde bir varlık hâsıl etmiştir, o vücûd-ı vehmî ve hayâlîyi nefy etmek lâzımdır; çünkü gayriyyet cihetinden ancak vehim ve hayâlde mevcûddur. Öyle olunca bu nefy, gayriyyete râci' olur ve gayrin nefyinde de isbât-ı Hak vardır."

جان شور و تلخ پیش تیغ بر جان چون دریای شیرین را بخر

2279. *Acı ve tuzlu canı kılıcın önüne götür; tatlı deniz gibi olan canı satın al!*

"Acı ve tuzlu olan can"dan murâd, rûh-i hayvânî ve "tatlı deniz"e teşbîh olunan can, rûh-i izâfîdir. Ve "kılıç"tan murâd dahi aşk-ı ilâhîdir. Ya'nî sıfât-ı nefsanîyye ile acı ve tuzlu suya benzeyen canı, aşk-ı ilâhî kılıcının önüne götür; bu kılıç o nefsin kellesini uçursun ve ondan sonra sana Hak'da fânî olmak hâli zuhûra gelsin; ve bunun mukâbilinde sende rûh-i izâfînin ahkâmı zâhir olsun ve netîcede acılık ve tuzluluktan kurtulup tatlı su deryâsına müstağrak olasın.

در نمی دانی شدن زین آستان باری از من گوش کن این داستان

2280. *Ve eğer sen bu eşikten gitmeyi bilmiyor isen, bârî benden bu hikâyeyi dinle!*

[2243]

Ya'nî sen bu rûh-i hayvânî kapısının eşîğinden ayrılmasını ve gitmesini bilmiyorsan benden âtîdeki kıssayı dinle de, bu alçak mertebeden yüksek mertebeye nasıl çıkılabileceğini anla! Bu beyt-i şerîfde "Şüden" masdarını "olmak" ma'nâsına alan şârihler de vardır. Fakîr, Hind şârihleri gibi "gitmek" ma'nâsına aldım ve yukarıdaki ma'nâyı verdim.

قصه آن خلیفه که از کرم در زمان خود از حاتم طائی گذشته بود

O halîfenin kıssasıdır ki, kendi zamânında kerem cihetinden
Hâtem-i Tâî'den ileriye geçmiş idi

يك خلیفه بود در ایام پیش کرده حاتم را غلام جود خویش

2281. O zamanda bir halîfe var idi, Hâtem'i kendi sehâvetinin kölesi etmiş idi.

Geçmiş zamanda bir halife var idi ki, Tay kabîlesine mensûb olup cömertliği ile meşhûr olan Hâtem ismindeki zâtın sehâveti, onun sehâvetinin yanında pek aşağı kalmış idi.

رایت اکرام و جود افراشته فقر و حاجت از میان بر داشته

2282. İkrâm ve sehâ bayrağını açmış, fakr ve ihtiyâcı ortadan kaldırmış idi.

بحر در از بخشش صاف آمده داد او از قاف تا قاف آمده

2283. İnci denizi onun atâsından sâf gelmiş idi; onun ihsânı Kâf'tan Kâf'a kadar gelmiş idi.

"Kâf dağı" hakkında bilmünâsebe burada îzâhât i'tâsı fâidelidir. Muhakkukînin âsârında ekseriyâ tesâdüf olunan "Kâf Dağı"nın, evvelce küre-i arzın muhîti tamâmen ma'lûm olmadığından, birtakım zevât, şekil ve taayyünü ile arzın etrâfını ihâta etmiş olan bir dağ olduğuna zâhib olmuşlardır. Halbuki bugün arzın etrâfını vesâit-ı muhtelifa ile devr etmek ve basar-ı hissî ile temâşâ eylemek mümkündür; ve gezenlerden hiçbirisi de, şimdiye kadar böyle bir dağ görmemiştir. Hz. Şeyh-i Ekber dahi bu dağdan ve dağın muhîtiye sarılmış olan bir büyük yilandan bahs buyururlar. Bundan murâd, âlem-i isney-

niyyeti muhîr olan şerîatdır; ve hakikat-i vücûdda isneyniyyet olmayıp bu isneyniyyet mevhûmdur. Binâenaleyh “yılan”dan murâd, cebel-i râsih-i şerîatı muhîr olan vehimdir. Nitekim Yûnus Emre hazretlerinin bu gibi rumûzu hâvî olan bir gazellerinde şöyle buyrulur:

*Kâf dağından bir taş şöyle attılar bana,
Öylelik yola düştü, boza yazdı yüzümü.*

Hiz. Mısırî-i Niyâzî bu gazeli şerh etmiş ve Yûnus Emre hazretleri de âlem-i misâlde onun şerhini tashîh buyurmuşlardır. Bu şerh icmâlen şöyledir:

“Ben lisân-ı hakikatle mütekellim oldum; fakat Kâf dağından ya'nî cebel-i râsih-i şerîatden, ulemâ-yı şerîat bana i'tirâz taşlarını attılar; bereket versin ki, lisân-ı şer' ile lisân-ı hakikatı tevfiğ ettim, i'tirâz taşları yanı yolda kaldı. Yoksa az kaldı, Hiz. Mansûr gibi beni de helâk edeceklerdi.”

İşte Mevlânâ efendimiz hazretleri, bu beyt-i şerîfde, halîfenin adl ü ihsânının ihâtasını, beyne'n-nâs meşhûr olan Kâf dağının âlemi ihâtasına teşbîh buyurmuşlardır. “İnci denizi”nden murâd, kerem denizidir ki, ondan atâ inci-leri çıkar. “Sâf”dan murâd, halîfenin keremi bir kasd-ı dünyeviyyeye müsteniden vâki' olmayıp hâlisân-ı li-vechillâh olduğuna işârettir.

مظهر بخشایش و هاب بود در جهان خاک ابر و آب بود

2284. *Toprak dünyâsında bulut ve su idi; Vehhâb'ın atâsının mazharı idi.*

Hak Teâlâ hazretleri bu toprak âleminde bulut ve sudan nasıl Vehhâb ismiyle zâhir olup arzı ihyâ buyurur ise, âlem-i beşeriyyete bu halîfeden dahi Vehhâb ism-i şerîfiyle zâhir olup atâları ve ihsanları ile halkı ihyâ etmekte idi.

از عطایش بحر و کان در زلزله سوی جودش قافله بر قافله

2285. *Onun atâsından deniz ve ma'den zelzele içinde, onun sehâsı tarafına kâfile kâfile üzerine idi.*

قبله حاجت در و دروازه اش رفته در عالم بجود آوازه اش

2286. *Onun kapısı ve kal'a kapısı, hâcet kıblesi idi; onun sıyıtı sehâvet ile âleme gitmiş idi.*

هم عجم هم روم هم ترك و عرب مانده از جود و سخایش در عجب

2287. *Hem Acem, hem Rûm, hem Türk ve Arab, onun cömertliğinden ve sehâvetinden taaccüb içinde kalmış idi.*

آب حیوان بود و دریای کرم زنده گشته هم عرب زو هم عجم

2288. *Ab-ı hayât ve kerem deryâsı idi; ondan hem Arab ve hem Acem diri olmuş idi.*

“Acem”, Arab’ın gayri olan milletlerin hepsine ıtlâk olunur. Ya’nî halife-nin vücûdu âb-ı hayât ve kerem denizi idi; ondan hem Arab ve hem de Arab’ın gayri olan milletler ihyâ olunmuş idi.

قصه اعرابی و ماجرای زن او بسبب فاقه

A'râbî ve onun zevcesinin ihtiyâç sebebiyle olan mâcerâsının kıssası

يك شب اعرابی زنی مر شوی را گفت و از حد برد گفت و گوی را

2289. *Bir gece, a'râbî olan bir kadın kocasına dedi; ve güft ü gûyu hadden gö-türdü.*

“A'râbî” sahrâlarda göçebe hâlinde yaşayan Arablara derler. Bunlardan bir kadın kocasına söylemeğe başladı ve fakr u ihtiyâç zemînindeki dediko-dusunu hadden ziyâde yaptı.

کین همه فقر و جفا ما می کشیم جمله در عالم خوش و ما ناخوشیم

2290. *Şöyle ki, bütün bu fakr u cefâyı biz çekiyoruz; herkes âlemde hoştur ve biz nâ-hoşuz.*

نان ما نی نان خورش مان درد و رشک کوزه مان نی آب مان از دیده اشک

2291. *Bizim ekmeğimiz yok, bizim ekmek katığımız elem ve haseddir. Testi-miz yok, suyumuz gözden yaştır.*

جامهء ما روز تاب آفتاب شب نهالین و لحاف از ماهتاب

2292. *Bizim elbisemiz gündüz güneşin harâretidir; gece yatak ve yorgan mâh-tâbdandır.*

قرص مه را قرص نان پنداشته دست سوی آسمان بر داشته

2293. *Aydın kursu küt'asını, ekmek kursu ve küt'ası zannedip eli gök tarafına kaldırmışız.*

نگ درویشان ز درویشی ما روز و شب از روزی اندیشی ما

2294. *Bizim fukarâlığımızdan gece ve gündüz, bizim nafaka düşünmekliği-mizden fukarâlara âr vardır.*

Biz öyle fakîriz ki, bizim fukarâlığımızın derecesinden ve gece gündüz işi-miz, gücümüz nafaka düşüncülüğünden ibâret olmasından dolayı, diğer fa-kirler bu mertebede zarûret içinde bulunmadıkları için, fakirlik nâmına bizden âr ederler ve utandıklarından semtimize de uğramazlar.

خویش و بیگانه شده از ما رمان بر مثال سامری از مردمان

2295. *İnsanlardan nefret eden Sâmirî misâli üzere, akrabâ ve yabancı bizden ürkücü olmuştur.*

"Sâmirî" Mûsâ (a.s.) zamânında, ümmet-i Mûsâ (a.s.)a buzağı şeklinde bir put yapıp; هَذَا إِلَهُكُمْ وَاللَّهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ (Tâhâ, 20/88) ya'nî "Bu sizin ve Mûsâ'nın unuttuğu bir îlâhdır" diyerek tapırmıştır. Bu vak'a Mûsâ (a.s.), Tûr'da iken hâdis olmuş idi. Mûsâ (a.s.) Tûr'dan avdetinde kavminin bu hâlini görüp pek ziyâde hiddet buyurdu ve Sâmirî'ye de لَا مَسَاسَ أَنْ تَقُولَ لَأَمْسَاسَ (Tâ-hâ, 20/97) ya'nî "Defol, senin için hayât-ı dünyeviyyede lâ-misâs, ya'nî "Ba-na dokunmayın ve temâs etmeyin!" demek olsun diyerek bedduâ buyurdular. Merkûm dahi sahrâlara firâr etmiş ve bir kimseye tesâdüf ettiği vakit "lâ-mi-sâs" diye haykırır idi. A'râbî kadını, kendilerini bu Sâmirî'ye teşbîh etmiştir.

گر بخواهم از کسی يك مشت نسل مر مرا گوید خمش کن مرگ و جسل

2296. *Eğer bir kimseden bir avuç mercimek istesem, bana "Sus ölüm ve belâ!" der.*

Ya'nî tese'ül için bir kimseye mürâcaat etsem, bana "inâyet ola" yerine, sus bizi rahatsız etme; ölüm ve belâ gibi musallat olma derler.

مر عربا فخر و عزست و عطا در عرب تو همچو خط اندر خطا

2297. *Muhakkak Arab'ın fahri ve izzeti ve atâsı vardır; sen ise Arab içinde, yazı içinde hatâ gibisin.*

چه غزا مایی غزا خود کشته ایم ما بتیغ فقر بی سرگشته ایم

2298. *Gazâ nedir? Biz muhakkak gazâsız ölmüşüz. Biz fakr kılıcı ile başsız olmuşuz.*

Ya'nî bâdiye-nişin Arablar fahr ve izzet için muhâlif ve düşman kabîleler ile harb ederler ve orada ölürler; bizim için gazâ nedir? Biz gazâ etmeksizin ölmüşüz; fukarâlık kılıcı bizim başımızı kesmiştir.

چه عطا ما بر گدائی می تنیم مر مگس را در هوا رگ می زنیم

2299. *Atâ nedir? Biz dilencilik üzerinde dolanıyoruz; muhakkak havada sineğin damarını vuruyoruz.*

Arab kavminin sıfat-ı atâsı bizim için ne demektir? Zîrâ biz, dilencilik üzerinde dolanıyoruz ve havada uçan sineğin incecik damarlarına tama' edip saldırıyoruz; ya'nî hakîr şeylere bile muhtâcız.

گر کسی مهمان رسد گر من منم شب بخسبد دلکش از تن بر کنم

2300. *Eğer bir kimse misâfir olarak erişse, eğer ben ben isem, gece uyuyunca, [2263] onun eski püskü libâsını teninden soyarım.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz sahrâ-nişin olan Arab kadınından, yalancı mürşidlerin hâline; ve barnacak bir yer arayan misâfirden dahi, tarîk-ı Hak'da kendisine bir melce' arayan mürîdin hâline intikâl edip âtîdeki irşâdâta mübâşeret buyururlar.

مغرور شدن مریدان محتاج بمذعیان مزور و ایشان را شیخ و محتشم و
واصل پنداشتن و نقل را از نقد فرق نا دانستن و بر بسته را از بر رسته نشتاختن

Muhtâç olan mürîdlerin, müzevvir olan müddeîlere aldanması ve onları şeyh ve muhteşem ve vâsıl zannetmesi ve nakli nakidden fark etmeyi bilmemesi ve ber-besteyi ber-resteden tanımaması

"Nakl"den murâd, meşâyih-i hakîkiyyenin nakledilmekte olan halleri ve "nakd"den murâd dahi, hâl-i hazırda o ahvâl-i şerîfeyi hâmil olan mürşid-i

kâmilidir. Ve Hind şârihlerine göre "ber-beste"den murâd, nefsânî isteklere ve cismânî hazlara ve taallukât-ı dünyeviyyeye giriftâr olmuş olan kimsedir. Ve "ber-reste"den murâd, nefsânî istekler yolundan kurtulmuş ve kayıt cehen-neminden necât ve hürriyyet cennetine vâsıl olmuş olan kimsedir. Ve İsmâ-îl-i Ankaravî hazretlerine göre "ber-beste" demek, tedbîr ve san'at ile bir şe-yi güzelleştirmek demektir. Ve "ber-reste" zâtından güzel olan şeye derler. Meselâ kâğıtlardan yapılmış gül ve çiçek şekilleri "ber-beste"dir; ve arzdan nâbit olan gül çiçekleri ise "ber-reste"dir.

بهر این گفتند دانایان بفن میهمان محسنان باید شدن

2301. *Bunun için âlimler fen ile derler ki, muhsinlerin misâfiri olmak lâzımdır.*

Âlemde insanın zâhirî ve bâtinî libaslarını soyan kimseler bulunduğu için âlimler, fen ve hikmetle, bir kimse misâfir olacak ise mutlakâ muhsin olan kimselere misâfir olmak lâzımdır. "Muhsin"den murâd, niam-ı zâhire ile ik-râm eden kimseler olduğu gibi niam-ı bâtine ile kalbleri nurlandıran insân-ı kâmillerdir.

تو مرید و میهمان آن کسی کو ستاند حاصلت را از خسنی

2302. *Sen o kimsenin mürîdi ve misâfirisin ki, o kimse denâetinden dolayı senin hâsılını alır.*

Ya'nî sen şeyh ve mürşid diye bir kimseye teslîm-i nefis etmişsin ki, o kim-se senin nûr-ı takvânı ve sıdk-ı i'tikâdâtını bozar ve seni nûr-ı ilâhîden mah-rûm bırakır ve dalâlete düşürür.

نیست چیره چون ترا چیره کند نور ندهد مر ترا تیره کند

2303. *Kavî değildir, seni nasıl kavî eder? Nûr veremez, seni bulandırır.*

Tarîk-ı Hak'da yürümek için o müddeî-i kâzibin kendisinde kuvvet ve ce-sâret yoktur; bu yolda nasıl sana rehber olup kuvvet ve cesâret verebilir? On-da nûr-i ilâhî yoktur ki, sana nûr verebilsin; o kendindeki sıfât-ı nefsâniyye ile seni büsbütün bulandırır.

چون ورا نوری نبود اندر قران نور کی یابند از وی دیگران

2304. *Mâdemki onun için bir nûr olmadı, başkaları mukârenetinde ondan ne vakit nûr bulurlar?*

همچو اعمش کو کند داروی چشم چه کشد در چشمها الا که یشم

2305. *Gözüne ilâç yapan a'meş gibidir; gözlere ne çeker? Ancak yeşim.*

"A'meş" hastalık sebebiyle gözünde za'f olup, su akan kimseye derler. "Yeşim" bir taşın adıdır ki, göze sürülürse zarar verir. Ya'nî yalancı mürşidin kalb gözü hastadır; sâlikin gözüne sürme veyâ tûtiyâ yerine, büsbütün gözü-nü kör edecek yeşim taşı kabîlinden şeyler çeker. Nitekim zâhir gözü hasta olan kimse, kendi gözünü tedâvî ile meşgûl iken başkalarının gözünü nasıl tedâvî eder? Eğer ederse, gözü görmediği için, hastanın gözüne hiç de münâsib olmayan şeyler sürer ve berbâd eder.

Ba'zı nüshalarda "yeşim" yerine "yün" ma'nâsına olan "peşm" vâki' olmuştur; ve "peşm"den murâd, göze zarar veren şeylerdir.

حال ما اینست در فقرو عنا هیچ مهمانی مبا مغرور ما

2306. *Fakr u keder içinde bizim hâlimiz budur; hiçbir misâfir bizim mağrûrumuz olmasın.*

"Mebâ" "kabâ" vezninden "me-bâd"ın muhaffefidir; "Olmasın!" ma'nâsına nehy-i gâibdir. Ya'nî "Bizim fakr u zarûretimiz yukarıdan beri tasvîr ettiğimiz derecede olduğundan, hiçbir misâfir bizim çadırımıza aldanıp gelmesin." Bu söz Arab kadınının kocasına vâki' olan ifâdâtı cümlesindendir.

قحط ده سال ارندیدی در صور چشمها بگشا و اندر ما نگر

2307. *On yılın kılığını eğer sûretlerde görmedin ise gözlerini aç ve bize bak!*

On yıl kılık içinde yaşayanların hallerini fiilen görmedin ise, işte bizim hâlimize bak da bu yaşayışın nasıl olduğunu gör!

ظاهر ما چون درون مدعی در دلش ظلمت برونش شعشی

2308. *Bizim zâhirimiz müddeînin bâtını gibidir; kalbinde zulmet, hâricinde parlaklık vardır.*

Bizim zâhirimizin perîşanlığı, yalancı bir şeyhin bâtınuna benzer ki, o şeyhin içinde zulmet ve dışında da parlaklık ve debdebe ve ihtişâm vardır. İşte bizim dışımız zulmette müddeî-i müzevvin içine benziyor.

از خدا او را نه بویی نه اثر دعوتش افزون ز شیث و بو البشر

2309. *Onun Hak'dan ne bir kokusu ve ne de eseri vardır; onun da'veti Şîs'den ve Ebu'l-Beşer'den ziyâdedir.*

Yalancı mürşid, vahdet-i hakîkiyye-i ilâhiyyeden hiçbir koku ve eser almamıştır; fakat halkı Hakk'a da'vetine gelince; onun da'veti Şîs ve Ebû'l-Beşer Âdem (aleyhime's-selâm)dan daha ziyâde harâretlidir. Halbuki bu da'veti Hakk'a değil, kendisinedir. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'de zikr olunduğu üzere Yûsuf b. el-Hüseyn hazretlerinin dayısı Abdullah ibn Hâzır hazretleri ona nasihat ederken "Sakın halkı Hakk'a da'vet ediyorum diyerek, kendine da'vet etme!" demiştir.

دیو نموده و را هم نقش خویش او همی گوید ز ابدالیم و بیش

2310. *Şeytan ona nakşını bile göstermemiştir; o ise dâimâ "Biz abdaldanız ve ziyâdeyiz" der.*

Bu müddeî-i müzevvire şeytan bile temessül edip sûretini göstermeğe tenezzül etmemiştir. Böyle iken o bîçâre "Biz abdâl zümresindeniz ve daha ilerideyiz." Ya'nî evliyânın havâssı zümresindeniz, der.

حرف درویشان بدزدیده بسی تا گمان آید که خود هست او کسی

2311. *Dervişlerin sözünü çok çalmış; tâ gümân gelsin ki muhakkak o bir kim-sedir.*

Hakîkî derviş olan evliyâullâhın hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeyi beyân husûsunda kullandıkları elfâz ve ıstılâhâtı, o yalancı şeyh efendi, kendisinin dahi âlem-i maârifde bir şahsiyyet olduğunu herkes zannedebilmek için, çalmış ve et-râfına toplananlara onlardan bahs etmiş durmuştur; halbuki söylediği ıstılâhâtın ma'nâsından ve hakikatinden hiçbir koku almamıştır. Nazarı ancak kendisini halkın kabûl etmesinde ve sermâye-i gurûru olan mürîdlerinin çoğalmasındadır.

خرده گیرد در سخن بر بایزید ننگ دارد از درون او یزید

2312. *Sözde Bâyezîd üzerine hurde tutar; onun bâtınından Yezîd âr tutar.*

O müddeî-i kâzib kendi zekâ-yı şeytânîsi sâikasıyla mürîdlerinin karşısında söz söylerken sözlerini inceltip, gûyâ Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin hakâyık ve maârifini tenkîde yeltenir ve ızhâr-ı zekâ eder. Halbuki onun bâtınının berbadlığından ve mülevvesliğinden, evlâd-ı Resûlullâh'a ihânet eden Yezîd bile utanır.

بی نوا از نان و خوان آسمان پیش او نداشت حق یک استخوان

2313. *Âsumânın ekmeğinden ve sofrasından nasıbsızdır; Hak Teâlâ onun önüne bir kemik atmamıştır.*

Âsumân-ı ma'nevînin mâidesi olan ulûm-i ledünniyyeden ona bir nasîb ve hisse verilmemiştir; Hak Teâlâ ona en dûn bir ma'rifeti bile lâîk görme-miştir.

او ندا کرده که خوان بنهاده ام نائب حقم خلیفه زاده ام

2314. *O nidâ etmiştir ki, sofra kurmuşum, Hakk'ın nâibiyim, halîfe-zâdeyim.*

الصلا ساده دلان پیچ پیچ تا خورید از خوان جودم سیر هیچ

2315. *Salâdır, ey birbirine dolaşan sâde diller; tâ ki benim sehâ soframdan yi-yiniz; tok hîçtir.*

Cenâb-ı Pîr, müddeî-i kâzibin şa'sa'a-i zâhîrîsine aldanıp mürîd olmak için onun tekkesine koşan humakânın ahvâlini, yalancı şeyhin sûret-i da'vetini tasvîr buyururlar. Müddeî-i kâzib der ki: "Ey birbirlerini ite kaka tekyeme ko-şan humakâ! Sofra-i zikrime salâdır. Halka-i zikrime girip benim cûd u sehâ soframdan yiyiniz ki, o sofrada mâide-i hakîkıyyeden hiçbir tok olan yoktur. Yalnız meclis-i zikrimde bir sürü vâveylâ kopar; oradan çıktıktan sonra her-kes yine nefislerinin kulluğuna devâm eder.

سالها بر وعدهء فردا کسان گرد آن در گشته فردا نا رسان

2316. *Çok kimseler, senelerce va'de-i ferdâ üzerine, ferdâ erişmeyici olduğu halde o kapının etrâfını dönmüştür.*

Ya'nî müddeî-i kâzibe mürîd olan birçok kimseler, râh-ı Hak'da bir hâl-i şerîf kazanacağız diye o yalancı şeyhin kapısının etrâfını devr edip durmuşlar ve şeyhe "Efendim, bu kadar zamandır hizmet ediyoruz; kendimizde hiçbir tebeddül görmüyoruz" deseler; o şeyh onlara: "Sabr ediniz, bu istediğiniz hâl size âtîde hâsıl olacaktır" diye va'de-i ferdâda bulunmuştur.; fakat o va'd olu-nan ferdâ ve zaman dahi bir türlü gelmemiştir.

دیر باید تا که سر آدمی آشکارا گردد از بیش و کمی

2317. *Ziyâdeden ve mükemmellikten adamın sırrı âşikâr olmak için medîd-i zamân lâzımdır.*

Ey sâlik, sen mürşiddir diye işittiğin kimselere gidip derhal bîat etme; zîrâ adam kapalı bir kutudur, içinde kemâlden ve noksandan neler olduğu az bir zaman zarfında vâki' olan mülâkât ile anlaşılamaz. Onun sırrı ve ahvâl-i bâ-

tunesi zâhir olabilmek için çok zaman lâzımdır. Zîrâ olduğu gibi görünmek ve görüldüğü gibi olmak her insanın kân değildir. Kâmil, eğer bâtını enzâr-ı halkta zâhir oluverse, aslâ utanacak bir hâli olmayan kimseye derler.

زیر دیوار بدن گنجیست یا خانهء مارست و مور و اژدها

2318. *Beden duvarının altında bir hazîne mi vardır; yâhut yılan ve karınca ve ejderhâ yuvası mıdır?*

Ey sâlik-i mübtedî, sen henüz ne firâset-i hikemiyyeye vâkıf ve ne de firâset-i şer'iyye sâhibisin. Binâenaleyh sana bir mürşid olarak tavsiye edilen bir kimsenin sûret-i cismâniyyesinin altında maârif ve hakâyık-ı ilâhiyye hazînesi mi vardır; yoksa akâid-i fâside ve ahlâk-ı seyyie ve efkâr-ı bâtile yuvaları mı vardır, bilemezsin. Bu husûsta çok mutabassırâne hareket lâzımdır.

چونکہ پیدا گشت کو چیزی نبود عمر طالب رفته آگاهی چه سود

2319. *Uaktâki onun bir şey olmadığı zâhir oldu, tâlibin ömrü gitti, âgâhlık ne fâide!*

Vaktâki sâlik, böyle bir yalancı şeyhe senelerce hizmet edip kendisindeki sıfât-ı nefsâniyyeden hiçbirisinin zâil olmadığını ve mâlen ve bedenlen hizmetinin boşa gittiğini görür. Akli başına gelir; fakat bu kadar senelik ömrü de boşuna geçmiş ve isrâf edilmiş olur ki, bu ayılmanın fâidesi yoktur.

در بیان آنکه نادر افتد مریدی در مدعی مزور بصدق

اعتقاد بندد که او کسیست و بدین اعتقاد بمقامی

میرسد که شیخش در خواب ندیده باشد و آب و

آتش او را گزند نکند و شیخش را گزند کند و لکن

بنادر باشد نادر

Onun beyânındadır ki, bir mürîdin müdde-i müzevvire o bir kimsedir diye sıdk ile i'tikâd bağlaması ve bu i'tikâd sebebi ile şeyhinin rü'yâsında görmediği bir makâma vâsıl olması

nâdiren vâki' olur ve su ve ateş ona zarar etmez ve şeyhine
zarar eder; velâkin nâdirin nâdiri olur

لیک نادر طالب آید کز فروغ در حق آن نافع آید آن دروغ

2320. *Lâkin nâdir tâlib gelir ki, fûrûğdan onun hakkında o yalan nâfi' ola.*
[2283]

Ya'nî yalancı şeyhe mürid olan tâlibler arasında, nâdiren bir tâlib zuhûr edebilir ki, isti'dâd-ı ezeliyi parlak ve sıdk u hulûsu da hiçbir şübhe ile sarsılmaz bir halde bulunur. Binâenaleyh bu müride şeyhinden değil, mensûb olduğu tarikat-ı aliyyenin pîrinden füyûzât-ı ilâhiyye vâsıl olur; ve şeyhin yalanı böyle bir tâlib hakkında nâfi' olmuş bulunur. Fakat böyle parlak bir isti'dâd ve bu kadar kuvvetli sıdk u hulûs, binde bir kişide bulunmaz.

او بقصد نیک خود جایی رسد گرچه جان پنداشت آن آمد جسد

2321. *O kendinin iyi kasdı sebebiyle bir makâma erişir; gerçi cân zannetti, o cesed geldi.*

O mürid, kendisinin niyyet-i hasenesi sebebiyle feyz-i ilâhiye nâil ve bir makâma vâsıl olur. Her ne kadar, o yalancı şeyhde ahkâm-ı rûhiyye gâlib olduğunu zannetmiş ise de, onun sırf cismânî bir adam olduğu zâhir oldu.

چون تحری در دل شب قبله را قبلهء نبی و آن نماز او روا

2322. *Gece içinde kibleyi aramak gibi. Bir kible yok; halbuki onun o namazı câiz.*

Böyle bir sâlikin, mechûlât içinde bir mürşid-i kâmil araması, gece ortasında kible arayan kimsenin hâline benzer. Onun müddeî-i kâzibi, mürşid-i hakîkî zannedip intisâb ederek makâmât-ı aliyyeye terakkîsi ve sülûkünün fâide-bahş olması, bu gece kibleyi arayıp da bulamadığı halde namaz kılmış olan kimsenin şer'an namazı câiz olması gibidir.

مدعی را قحط جان اندر سرست لیک ما را قحط نان در ظاهرست

2323. *Müddeînin can kılığı sırdadır; fakat bizim ekmek kılığımız zâhirdedir.*

Bu söz Arab kadınının kocasına söylediği bir sözdür. Müddeî-i kâzib ile kendi hallerini kıyâs eder; yalancı şeyhin fikdânı canı olup gizlidir ve bizim fikdânımız ekmek olup meydandadır.

ما چرا چون مدعی پنهان کنیم بهر ناموس مزور جان کنیم

2324. *Biz niçin müddeî gibi gizliyelim; müzevvir olan nâmûs için can çekişelim?*

Bizim için ne zarûret vardır ki iflâsımızı saklıyalım? Nitekim müddeî-i kâzib halkın nazarından kendisinin hiçliğini setr eder; ve biz halkın hakâretine ma'rûz kalacağız diye, aslı olmayan bir nâmûs için can çekişelim ve bu fakirliğin meşakkatleri içinde kıvranıp duralım? Hâlimizi ızhâr edip bu hâl-i iflâsın def'ine çâre anyalım.

رجوع بقصه اعرابی و زن و تمثیلهای بو العجب

A'râbînin ve kadının kıssasına rüçû' ve çok acib temsiller

شوی گفتش چند گویی دخل و کشت خود چه ماند از عمر افزونتر گذشت

2325. *Kocası ona dedi: Nice bir îrâd ve zirâati söylersin; ömürden ise ne kaldı? En çoğu geçti.*

عاقل اندر بیش و نقصان نگر زانکه هر دو همچو سیلی بگذرد

2326. *Âkil ziyâdeye ve noksana bakmaz; zîrâ her ikisi bir sel gibi geçer.*

خواه صاف و خواه سیل تیره رو چون نمی باید دمی از وی مگو

2327. *Sel ister berrâk, ister bulanık yüzlü olsun, mâdemki sebât etmiyor, bir an ondan söyleme!*

Ömr-i beşer sele ve hâl-i refâh selin berraklığına ve hâl-i zarûret selin bulanık yüzlü olmasına teşbîh olunmuştur. Ya'nî ömr-i beşer mâdemki sel gibi sür'atlı akıp geçmektedir ve sâbit kalmamaktadır; bu ömür ister refâh içinde ve ister zarûret içinde geçmiş olsun, neticede hep berâberdir. Nitekim şâir der:

Yâ bister-i kemhâda ya vîrânede can ver,
Çün bây u gedâ hâke berâber girecektir.

اندین عالم هزاران جانور می زید خوش عیش بی زیر و زیر

2328. *Bu âlemde binlerce zî-rûh, altüst olmaksızın maîşetini latîf olarak yaşar.*

Bu âlemde türlü türlü hayvanlar vardır, hiçbirisi eyyâm-ı müstakbeleleri için yiyecek ve içecek gamı çekmezler; her vakit rızıklarını birer sûretle Rezzâk-ı hakîkî tarafından hazırlanmış bir halde bulurlar ve bu husûsta râhat yaşarlar.

شکر می گوید خدا را فاخته بر درخت و برگ شب تا ساخته

2329. *Gece, gıdâsı tertîb olunmamış olduğu halde, üveyik kuşu ağaç üzerinde Hak'a şükür söyler.*

حمد میخواند خدا را عندلیب کاعتماد رزق بر تست ای مجیب

2330. *Bülbül, "Ey talepleri kabûl eden, rızkın i'timâdı senin üzerinedir!" diye [2293] Hak Teâlâ'ya hamd okur.*

Bu beyt-i şerîfde (Hûd, 11/6) *وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ إِلَّا عَلَى اللَّهِ رِزْقُهَا* (Yer-yüzünde Allah'ın rızıklarını deruhte etmediği bir zî-rûh yoktur) âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

باز دست شاه را کرده نوید از همه مردار بیریده امید

2331. *Doğan kuşu şâhın elini müjde yapmış, bütün leşlerden ümîdini kesmiştir.*

Ma'lûmdur ki, doğan kuşunu avcılar alıştırıp besler ve kuş avına çıkacakları vakit onu ellerinde tutarlar. Doğan alışıktır olduğu için kaçmaz av üzerine saldırır; ve yine avcının nezdine avdet eder. Ve ava çıkan hükümdarların dahi doğanları vardır. Beyt-i şerîfde bu ma'nâyı beyânen buyrulur ki, doğan kuşu pâdisâhın elini kendi rızkının müjdesi yapmış ve ümîdini bütün lâşelerden kesmiştir; çünkü rızkı şâhın elinde hazırdır. "Nüvîd" hoşluk ve hoş haber ma'nâlarına da geldiği cihetle, burada müjde ma'nâsı münâsib görülmüştür.

همچنین از پشه داری تا بفیل شد عیال الله حق نعم المعیل

2332. *Böylece sivrisinekten tutasın, tâ file kadar, Allah'ın ıyâli oldu, Hak ne güzel muîldir!*

Ya'nî en küçük hayvandan tut da, en büyük hayvanlara varıncaya kadar, hepsi Allah Teâlâ hazretlerinin ıyâlidir ve Hak Teâlâ hazretleri ne güzel ıyâl sâ-

hibidir ki, hiç birisini aç bırakmaksızın hepsinin hisselerini muhtelif sebebler tahtında kendilerine tevzi' buyurur. Nitekim hadîs-i şerîfde *الخلق عيال الله و احب الخلق اليه اجمعهم لعياله* ya'nî "Halk Allah Teâlâ'nın ıyâlidir; ve halkın Allah Teâlâ'ya en sevgilisi, ıyâline muhib olanlardır" buyrulur.

این همه غمها که اندر سینهاست از غبار و گرد باد بود ماست

2333. *Bütün bu gamlar ki, sînelerde vardır, bizim varlığımızın rûzgârının gubârından ve tozundandır.*

Bizim rızkımız için kalblerimize musallat olan gamlar ve kederler, hep vücûd-ı Hakk'ın muvâcehesinde kendi vücûdumuzu ve istiklâlimizi isbât etmiş olmamızdandır. Bu vücûd ve enâniyyet fikri dimâğımızda hevâ-yı nefsânî kasırgaları koparır; ve sıfât-ı nefsâniyye tozlarını kaldırır ve bu esnâda kalbimizin gözü, Hakk'ın varlığını ve Râzık'lığını görmez olur.

این غمان بیخ کن چون داس ماست اینچنین شد و آنچنین و سواس ماست

2334. *Bu kök koparıcı gamlar bizim orağımız gibidir; böyle ve şöyle oldu demek bizim vesvâsımızdır.*

Bizim ömrümüzün kökünü koparan ve kemiren rızık ve maîşet gamları, elinizi biçen orak gibidir. Vâridâtımız azaldı, mesârifimize tekâbül etmiyor; yâhut filân iş böyle oldu, bu hâl bizim rızkımızın inkıtâna ve aç kalmamıza sebep olacaktır gibi, düşünceler bizim vesvâs olan şeytanımızdır ki *يُوسُوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ* (Nâs, 114/5) [İnsanların kalblerine vesvese veren...] âyet-i kerîmesinde bunlara işâret buyrulur.

دان که هر رنجی ز مردن پاره ایست جزو مرگ از خود بران گر چاره ایست

2335. *Bil ki, her bir hastalık ölmekten bir parçadır; eğer çâre varsa ölümün cüz'ünü kendinden kov!*

Hastalık insana acz veren bir elemdir ve ölüm de böyledir; binâenaleyh hastalık, ölüm çeşnisinin bir parçasıdır; eğer çâren ve kuvvetin varsa, ölümün cüz'ü olan o marazı kendinden def' et bakalım!

چون ز جزو مرگ نتوانی گریخت دان که کُش بر سرت خواهند ریخت

2336. *Uaktaki ölümün cüz'ünden kaçmağa kâdir değilsin, bil ki onun küllünü senin başına dökeceklerdir.*

جزو مرگ ار گشت شیرین مر ترا دان که شیرین میکند کل را خدا

2337. *Ölümün cüz'ü eğer sana tatlı geldi ise, bil ki Hak Teâlâ küllü de tatlı eder.*

دردها از مرگ می آید رسول از رسولش رو مگردان ای فضول

2338. *Marazlar ölümden elçi olarak gelir; onun elçisinden ey fuzûl, yüz çevirme!*

هر که شیرین میزد او تلخ مرد هر که او تن را پرستد جان نبرد

2339. *Her kim tatlı yaşarsa, o acı öldü. Her kim tene taptı ise can götürmedi.*

Ma'lûm olsun ki insan, esmâ-i ilâhiyye cem'iyetinin tecellisine mazhar olan bir sûrettir. Hak Teâlâ hazretleri ona gâh Mün'im ve gâh Müntakim isimleriyle; ve gâh Mâni' ve gâh Mu'tî isimleriyle tecellî eyler; ve esmâ-i ilâhiyye mütekâbil olduğundan Mün'im ismiyle vâki' olan tecelliyi, Müntakim ismi ta'kîb eder. Bu hâl dâimâ başımızdadır. Dikkat edenler zevkan bu tecelliyâtı âlem-i kevnde de dâimâ müşâhede edebilirler. Meselâ lezîz taâmları Mün'im bize in'âm eder; bir müddet sonra Müntakim bir karın ağrısı taslîf eder; kazâ-yı hâcet için helâya gitmek ve orada murdar kokular içinde kalmak îcâb eder. Binâenaleyh her tatlının sonu acı ve her acının sonu tatlı gelmek bu tecelliyâtın netîcesidir. Ve kezâ kesîf olan cisminin muhâfaza-i letâfeti için ona hizmet ile tapmak, latîf olan rûhun âsâr ve ahkâmından mahrûmiyeti iktizâ eder.

گوسفندانرا ز صحرا میکشند آنکه فربه تر مر او را میکشند

2340. *Koyunları sahrâdan çekerler; o ki en semizdir, onu öldürürler.*
[2303]

شب گذشت و صبح آمد ای ثمر چند گیری این فسانه را ز سر

2341. *Ey Temer, gece geçti ve sabâh geldi; ne vakte kadar bu efsâneyi baştan tularsın?*

Ba'zı nüshalarda "Temer" yerine "semer" vâki'dir; kalbin meyvesi murâd olunur. "Temer" Arab kadının ismidir ve bu söz, kocasının sözüdür. "Gece"den murâd, hayât-ı dünyâdır; "sabâh"dan murâd âhirete intikâl ve ölüm vaktidir. Nitekim hadîs-i şerîfde فانتهوا يا ناس نيام فاذا ماتوا فانتبهوا "Nâs uykudadırlar, öldükleri vakit uyanırlar" buyrulur. Hayât-ı dünyeviyyenin gece ve ölümün

sabâh olduğuna işâret olunur. "Efsâne"den murâd, gece masalıdır ki, kadının hayât-ı dünyeviyye maîşetine dâir söylediği sözler ve düşündüğü fikirlerdir. Ya'nî erkek, zevcesine diyor ki: Yâhû! dünyâ hayâtımız munkatı' olmak üzere-dir ve ölüm tarafına gidiyoruz; ne zamâna kadar bu geçinmek efkâr-ı mev-hûmesi gamı ile muztarib olacaksın?"

تو جوان بودی و قانعتر بدی زر طلب گشتی خود اول زر بدی

2342. *Sen genç idin ve daha kanâatkâr idin, altın isteyici oldun; halbuki evvelce altın idin.*

رز بدی پر میوه چون کاسد شدی وقت میوه پختنت فاسد شدی

2343. *Üzümmü çok asma idin, nasıl kâsid oldun; meyven olmak vakti fâsid oldun.*

Ya'nî sen evvelce ter ü tâze bir asmaya benzerdin ve sende sabır ve kanâat gibi çok meyveler var idi. Şimdi nasıl oldu da, yaşın kemâl bulup tam meyvelerin olan ahlâkının olmak vaktinde böyle fâsid oldun.

میوه ات باید که شیرین تر شود چون رسن تابان نه واپستر رود

2344. *Senin meyvenin pek tatlı olması lâzımdır; ip bükenler gibi ziyâde geriye gitmesin.*

İp bükenler, ipin elyâfını bir bir rabt edip, bu ipin uzunluğu kadar büke büke geriye giderler; meyve de olmak tarafına ileriye doğru gitmek lâzım gelir ki, ip büken gibi gerisi geriye gitmemek lâzımdır demek olur. Burada insanın günden güne ahlâkan ve ahvâlen terakkî etmesi ve tedennîden sakınmasına işâret buyrulur. Nitekim hadîs-i şerîfde من استوي يوماه فهو مغبون و من كان يومه شرا من امسه فهو ملعون ya'nî "İki günü müsâvî olan kimse aldanmıştır ve dünden bu günü şerli olan kimse mel'undur" buyrulur.

جفت مایی جوفت باید هم صفت تا برآید کارها در مصلحت

2345. *Sen bizim eşimiz isen eş hem-sıfat gerektir; tâ ki işler maslahat içinde zâhir ola.*

Ey zevcem, ben sabır ve kanâatı ihtiyâr ettim; eğer sen benim eşim isen, senin dahi bu sıfatlar ile muttasıf olman lâzımdır, tâ ki umûr-ı dünyeviyyemiz salâh içinde hâsıl olsun.

جفت باید هم مثال همدگر در دو جفت کفش و موزه در نگر

2346. *Çift, yekdâğêrinin misâli gerektir; pabucun ve çizmenin iki çiftine bak!*

هر دو جفتش کار ناید مر ترا گر یکی کفش از دو تنگ آید بپا

2347. *İki pabuçtan birisi ayağa dar gelirse, onun her iki çifti senin işine gelmez.*

جفت در یک خرد وان دیگر بزرگ جفت شیر بیشه دیدی هیچ گرگ

2348. *Kapının eşini, biri küçük ve o dâğeri büyük, meşe arslanının eşini de kurt gördüm mü?*

راست ناید بر شتر جفت جوال این یکی خالی و آن یک پر ز مال

2349. *Devenin üzerindeki çuvalın eşi, bu birisi boş ve o biri maldan dolu olarak doğru gelmez.*

من روم سوی قناعت دل قوی تو چرا سوی شناخت می روی

2350. *Ben kanâat tarafına gönül metin olarak giderim; sen niçin şenâat tarafına gidersin?*

مرد قانع از سر اخلاص و سوز زین نسق می گفت باز تا بروز

2351. *Kanâatkâr olan adam ihlâs ve söz cihetinden bu üslûbdan, kadına gündüze kadar söyledi.*

Sabr u kanâat sâhibi olan zevc, ihlâs ve harâret-i kalb ile bu minvâl üzere kendi zevcesine birçok nasihatlerde bulundu.

نهیحت کردن زن مر شوی را که سخن از قدم و مقام خود افزونت مگو که حق

جل و علا می فرماید که لم تقولون ما لا تفعلون و اگر چه این سخن راستست

این مقام تو کل ترا نیست و این سخن گفتن فوق معاملهء خود زبان دارد والسلام

Kadının kocasına, "Sözü kendi kadem ve makâmından pek ziyâde

söyleme; zîrâ Hâk (celle ve alâ) buyurur ki لَمْ تَقُولُوا مَا لَا تَفْعَلُونَ

(Sâf, 61/2) "Yapmadığınız şeyi niçin söylersiniz?" Ve her ne kadar

bu söz doğru ise de, bu makâm-ı tevekkül senin için değildir.
Ve kendi muâmelenin fevkı olarak bu sözü söylemen ziyân tutar,
ve's-selâm" diye nasîhat etmesi

زن برو زد بانگ کای ناموس کیش من فسون تونخواهم خورد بیش

2352. Kadın onun üzerine bağırdı, söyle ki: Ey nâmûs mezhebli, ben senin ef-sûnunu artık yemiyeceğim.

"Nâmûs" sıyt ve şöret ve ev sâhibi ve ismet ve iffet ve ceng ü cidâl ve melâike ve ahkâm-ı ilâhiyye ve avcının pususu' ma'nâlarına gelir. Burada, kendi hâlinin halka ızhârından utanmak ma'nâsınadır. Nitekim ba'zı kimse-ler halk nazarında zelîl olmamak için fakr hallerini gizler; bu kibir ve nahvet-ten ileri gelir. "Füsûn horden" ya'nî efsûn yemek, efsûndan müteessir olmak-tır. Ve efsûn, "büyü" ma'nâsınadır. Türkçe'de tahrîf edip "apsun" derler; bu-rada yalanın te'sîri demek olur. Nitekim Türkçe'de "kırk yalan bir büyü yeri-ni tutar" darb-ı meseli vardır. Kadın zevcine bağıarak dedi ki: "Ey hakîkatî bı-rakıp, yalan sözler ile kibir ve azamet satan nâmûs mezhebli! Ben artık senin hakîkat-ı hâle muhâlif olan sözlerini yutmayacağım." İşte yalancı mürşidle-rin sözleri de böyledir.

ترهات از دعوی و دعوت مگو رو سخن از کبر و از نخوت مگو

2353. Da'vâ ve da'vetten türrehât söyleme; git, kibir ve nahvetten söz söyleme!

"Türrehât" cadde hâricindeki ince yol ma'nâsınadır. İstiâre tarîkıyla saç-ma ve ma'nâsız sözlerle ıtlâk olunur. Ve meşâyihin şathiyyâtına da derler. "Türrehe" kelimesinin cem'i olup Kâmûs'da bâtul ma'nâsınadır. "Nahvet" nâz ve büyüklük ve sarhoşluk ve tekebbür ma'nâlarıdır. Kibir ile müterâdifen kullanılır. Ya'nî kadın diyor ki: İstîgnâ da'vâsından ve adem-i kudret ile be-râber misâfir da'vetinden bahisle, saçma söz söyleme; git nefsinin kibir ve nahvetinden bahs etme!

چند حرف طمطراق و کار و بار کار و حال خود بین و شرم دار

2354. Nice bir tumturak ve kâr u bâr sözü; kendi işini ve hâlini gör ve utan!

"Tamturak" "tam" ile "tırâk" kelimesinden mürekkebdir. "Tam" doldurul-muş olan bir şey ve "tırâk" ferah sebebiyle çıkanlan sadâ; ve mecmû'unun

ma'nâsı kerr ü ferrden ibârettir ve hod-nümâlık ma'nâsına da gelir. Ve meşâ-yihin şatıyyâtına da derler. (Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâ-dî). "Kâr u bâr" iş güç ve meşgûliyyet ma'nâsınadır. Ya'nî "Ne zamâna ka-dar hod-nümâlığa ve işe ve güce dâir söz söyleyeceksin; kendi işini ve hâli-ni gör; ve bir de söylediğin tumturaklı sözlerle bak da utan!" (Yalancı şeyhle-re tevbih olduğu âşikârdır.)

کبر زشت و از گدایان زشت تر روز سرد و برف وانگه جامه تر

2355. *Kibir çirkindir ve dilencilerden daha çirkindir. Gün soğuk ve kar; ve on-dan sonra elbise de ıslak.*

Hadîs-i şerîfde ثلاثة لا يكلمهم الله يوم القيامة ولا ينظر اليهم ولا يزكهم و لهم عذاب اليم شيخ فقير متكبر ya'nî "Üç kimse vardır ki Allah Teâlâ yevm-i kıyâ-mette onlara hitâb buyurmaz ve yüzlerine de bakmaz ve onları tathîr buyur-maz; ve onlar için azâb-ı elîm vardır. Zinâ eden ihtiyâr ve yalancı pâdişâh ve mütekebbir olan fakîr" buyrulur. Ya'nî kadın zevcine der ki: "Kibr-i nefis çir-kin bir şeydir; hele bu kibir dilencilerde olursa çirkinlik çirkinlik üstüne oldu-ğu için, daha çirkin olur. Nitekim Türkçede "Gönüllü dilencinin torbası boş kalır" darb-ı meselini söylerler. Bu hâl ona benzer ki, soğuk bir gün, kar ya-ğyor, elbise de ıslak bir haldedir; bu hâl içinde olan adamı tasavvur ediniz."

چند دعوی و دم باد و بروت ای ترا خانه چو بیت العنکبوت

2356. *Nice bir da'vâ ve dem ve büyük havası; ey kimse senin evin örümcek avı gibidir.*

"Dem" nefes ve hud'a, nahvet ve kibir ve koku ve kuyumcuların potası; ve âh ve efsûn ve vakit ve zaman ve insan ve hayvanın ağzı ma'nâlarına ge-lir; burada kibir ve nahvet demek olur. Ve "bâd-ı bürût" ya'nî, büyük havasın-dan murâd, kibir ve azamet eseri olarak, dudaklarını kabartıp burnundan bı-yık üzerine salıverilen nefesdir. Nitekim müteazzım olan kimselerde bu vazı' çok müşâhede olunur. Ve "örümcek ağı"ndan murâd, zevc ve zevcenin sâkin olduğu çürük çadırıdır.

از قناعت کی تو جان افروختی از قناعتها تو نام آموختی

2357. *Sen kanâattan ne vakit cân parlattın? Sen kanâatlardan nâm öğrendin.*

Ya'nî sen kanâatla nefsinde tahakkuk etmedin; belki kanâatların yalnız adını işittin.

گفت پیغمبر قناعت چیست گنج گنج را تو وانمیدانی زرنج

2358. *Peygamber buyurdu ki: Kanâat nedir? Hazînedir. Sen hazîneyi, kederden açık bilemiyorsun.*

Ya'nî Peygamber (s.a.v.) Efendimiz *القناعة كنز لا يفنى* ya'nî "Kanâat tükenmez bir hazînedir" buyurdu. Sen bu hâl-i iflâs içinde kederden dolayı, bu hazînenin farkında değilsin. Kanâat, alıştığın şeyin yokluğu zamânında nefsinin sükûttur. Binâenaleyh zenginlik vaktinde gönül nasıl mutmain ve sâkin olursa, züğürtlük zamânında da gönül, rızkı hakkında öylece mutmain ve sâkin olursa, o hâle kanâat derler. Eğer hâl-i iflâsın içinde kalb sıkıntı ve elem duyarsa, bu kanâat değildir; belki şerâret peydâ eden bir elem-i kalbdır; ve böyle züğürtlükten Allah Teâlâ'ya sığınmak lâzımdır.

این قناعت نیست جز گنج روان تو مزن لاف ای غم و رنج روان

2359. *Bu kanâat rûhun hazînesinden gayri değildir; ey rûhun gamı ve elemi sen öğrenme!*

تو مخوانم جفت کمتر زن بغل جفت انصافم نیم جفت دغل

2360. *Sen bana çift ta'bîr etme; az koltuk vur! Ben insâfın eşiyim, hîlenin eşi değilim.*

Sen beni kendine eş addetme, benim koltuğuma az gir! Ben ehl-i insâfın eşi olurum; senin gibi hilekârların eşi olmam.

چون قدم با میر و با بگ میزنی چون مگس را در هوا رگ می زنی

2361. *Emîr ile ve bey ile berâber nasıl adım atarsın? Mâdemki havada sinek damarını vurursun.*

Ya'nî sen züğürtlükten havada sinek avlamağa tenezzül ettiğin halde, nasıl emîr ve bey ile berâber yürüyebilirsin?

با سگان زین استخوان در چالشی چون نی اشکم تهی در نالشی

2362. *Köpekler ile berâber bu kemikten niza' içindesin. İçi boş ney gibi nâledesin.*

"Köpekler"den murâd, tâlib-i dünyâ olanlar ve "kemik"ten murâd metâ'-ı dünyâdır. Nitekim hadîs-i şerîfde *الدنيا جيفة و طالبها كلاب* ya'nî "Dünyâ cîfedir ve onun tâlibleri köpeklerdir" buyrulur.

سوی من منگر بخواری سست سست تا نگوم آنکه در رگهای تست

2363. *Benim tarafıma hakâretle müstehziyâne bakma; tâ ki senin damarlarında olan şeyi söylemiyeyim.*

عقل خود را از من افزون دیدهء مر من کم عقل را چون دیدهء

2364. *Kendi aklını benden ziyâde görmüşsün; ben nâkısı'l-aklı nasıl görmüşsün?*

همچو گرگ غافل اندر ما مَجْهٌ ای ز ننگ عقل تو بی عقل به

2365. *Gâfil kurt gibi bize sıçrama; ey kimse, senin aklının ârından aklımız yeğdir.*

“Me-cih” “cihiden” masdarından emr-i hâzırdır, sıçramak ma'nâsınadır. Hasmını âciz zannedip hücum eden gâfil bir kurt gibi, beni de nâkısı'l-akl görüp hücum etme! İnsan akıl nâmına, senin aklının mertebesini görünce, böyle akla mâlik olmaktan ise, akılsız kalmayı tercih ederim.

چونکه عقل تو عقيله مردمست آن نه عقلست آنکه مار و کژدمست

2366. *Mâdemki aklın adamların ayak bağıdır, o şey ki akıl değildir, o yılan ve akrebdir.*

“Akile” devenin ayak bağı ma'nâsınadır; burada, insanların ayak bağı murâd olunmuştur.

خصم مکر و ظلم تو الله باد مکر عقل تو ز ما کوتاه باد

2367. *Senin mekrinin ve zulmünün hasmı Allah Teâlâ olsun; senin aklının mekri bizden kısa olsun.*

Yukarıdan beri îrâd buyrulan sözler, ihlâs sâhibi olan ve aldandıklarını anlayan müridlerin yalancı mürşide karşı söyledikleri sözlerdir. Bu beyit dahi onlar tarafından müdde-i müzevvire karşı olan bedduâdır. Ya'nî, ey müdde-i müzevvir, hâne-i kalbin bomboş ve kendin iflâs-ı ma'nevî içinde olduğun halde, kendini bir şeyh-i muhteşem gösterip, halkı aldattın. Seni Allah Teâlâ hazretlerine havâle ettik; bundan sonra senin mekrin bizden uzak olsun demek olur.

هم تو ماری هم فسونگر ای عجب مار گیر و ماری ای ننگ عرب

2368. *Ey aceb! Sen hem yilansın, hem efsuncusun. Ey Arab'ın aybı, sen yılan tutucusun, yilansın.*

"Yılan"dan murâd, "nefs-i emmâre"dir. "Füsûn-ger"den murâd hilekâr olan şeyh-i kâzibdir. Ya'nî taaccüb olunacak şeydir ki, sen tamâmiyle nefsi emmârenin hükmü altında zebûn iken mürşidlik da'vâsına kalkıp hileler ile nefsi emmâre sâhibi olan halkı başına topladın. Binâenaleyh ey Arab kavminin lekesi! Sen hem yilansın ve hem de yılan tutucu oldun."Cenâb-ı Pîr, şeyh-i kâziblerin ahvâlini, para kazanmak için havâss ile yılanları tutup oynatan ba'zı Arablara teşbîh buyururlar.

زاغ اگر زشتی خود بشناختی همچو برف از درد و غم بگداختی

2369. *Eğer karga kendi çirkinliğini tanıya idi, derd ve gamdan kar gibi erir idi.*

Beyân-ı hakâyık ve maârifde sesi karga gibi çirkin çıkan müddei-i kâzib, kendi bâtınının çirkinliğini bilmiş olsa idi, hayât-ı berzahiyede zâhir olacak olan bir çirkinliğin derd ve gamından kar gibi erir idi.

مرد افسونگر بخواند چون عدو او فسون بر مار و مار افسون براو

2370. *Efsûncu adam düşman gibi okur; o yılana efsûnu, yılan da ona efsûnu.*
[2333]

Efsûncu olan adam, düşman gibi yılana efsun okur, velâkin yılan dahi ona efsûn okur. Ya'nî müddei-i kâzib zâhiren halka karşı hile yapar velâkin halk dahi kendi bâtınıyla ona hile yaparlar. Zîrâ şeyh-i kâzib zâlim ve aldatılan mürîdler mazlûm olurlar. Zâlim, her ne kadar zâhirde gâlib ise de, bâtında mazlûmların mağlûbudur. Nitekim bu beyit meşhurdur:

*Zâlimin rişte-i ikbâlini bir âh keser
Ma'ni-i rızk olanın rızkını Allâh keser*

گر نبودی دام او افسون مار کی فسون مار را گشتی شکار

2371. *Eğer yılanın efsûnu onun tuzağı olmasa idi, ne vakit yılanın efsûnuna şikâr olur idi?*

"Yılanın efsûnu"ndan murâd, kendisini avlamak isteyen kimseyi, bu fâidesiz av ile meşgûl etmiş olmasıdır ki, bu bir efsûn ve tuzaktır ve şekâvet-i ma'neviyyeye sebebedir.

مرد افسونگر ز حرص کسب و کار در نیابد آن زمان افسون مار

2372. *Efsûncu olan adam kesb ü kâr hırsından, o zamanda yılanın efsûnunu anlayamaz.*

Yılanı avlayıp oynatarak para kazanmak isteyen kimse, fikrini menâfi'-i zâile ve fâniyeye nasb edip onda meşgûl olduğundan, bu av zımında düş-tüğü tuzağı anlayamaz. Bu tuzak şekâvet-i ma'neviyyedir.

مار گوید ای فسونگر هین هین آن خود دیدی فسون من بین

2373. *Yılan der: Ey efsûncu, âgâh ol, âgâh ol! Kendi hâssıyyetini gördün, be-nim efsûnumu da gör!*

تو بنام حق فریبی مر مرا تا کنی رسوای شور و شر مرا

2374. *Sen beni, şerr ü şûrun rûsvâyı etmek için, Hakk'ın ismi ile aldatırsın.*

Ey şeyh-i müzevvir, sende benim uğrayacağım akabât-ı ma'neviyyeden beni kurtaracak tasarruf ve kuvvet olmadığı halde, zikr-i Hakk'ı vesîle ittihâz ederek beni aldattın ve kendine mürid yaptın.

نام حقم بست نه آن رای تو نام حق را دام کردی وای تو

2375. *Beni Hakk'ın nâmı bağladı, senin o re'yin değil. Hakk'ın nâmını tu-zak yaptın, vay sana!*

نام حق بستاند از تو داد من من بنام حق سپردم جان و تن

2376. *Benim hakkımı senden Hakk'ın nâmı alsın; ben cân ve teni Hakk'ın nâmına ısmarladım.*

یا بزخم من رگ جانت برد یا که همچون من بزندانت برد

2377. *Ya benim cerhim senin canının damarını keser, yâhut benim gibi seni zindana götürür.*

Bu söz zâhirde havâss ile yılanları teshîr edip halka kerâmet satan kimse-lere, yılanın lisân-ı hâl ile söylediği sözlerdir; fakat bu misâl altında yalancı şeyhlere karşı aldanmış müridlerin lisân-ı hâl ile söyledikleri sözlerdir. Ya'nî, "Ey şeyh-i müzevvir, Allah'ın ismini zikr ederek tarîkat nâmına beni aldattın ve beni mertebe-i rûhâniyyete îsâl edemeyip tabîat zindanı içinde bıraktın; fa-kat ya benim kalbimin safveti yara açarak senin canının damarını, ya'nî ca-

nının hâssa-i saâdetini keser; veyâhut seni de benim gibi dünyâda tabîat zindanı içine ve âhirette de habs-i hasret içine götürür."

زن ازین گونه خشن گفتارها خواند بر شوی خود آن طومارها

2378. *Kadın bu nevi' sert sözlerden, kendi kocasına o tomları okudu.*

Ya'nî kadının zevcine söylediği sözler gûyâ yazılmış olan bir risâlenin münderecâtı idi; ve bunları kadın zevcine birer birer okudu.

مرد چون این طعنہا از زن شنفت مستمع شد بعد ازین بین تا چه گفت

2379. *Uaktâki erkek bu ta'nları kadından işitti, müstemi' oldu, bundan sonra gör ki ne söyledi?*

نصیحت کردن مرد زن خود را کہ در فقیران بخوری منگر

و در کار حق بگمان کمال نگر و طعنہ مزین در فقر و فقیران

بخيال و کمال بی نوابی خویشتن

"Fakîrlere hakâretle bakma, Hak emrinde zann-ı kemâl ile bak! Fakîre ve fakîrlere kendi hayâlin ve zarûretin sebebiyle ta'n etme!" diyerek erkeğin kendi kadınına nasîhat etmesi

گفت ای زن تو زنی یا بو الحزن فقر فخر آمد مرا بر سر مزین

2380. (Erkek) dedi: Ey kadın! Sen kadın mısın, yoksa keder saçıcı mısın?
[2342] *Fakr bana fahr geldi, başıma kakma!*

Ya'nî sen, tab'ı zarîf ve nâzik olması lâzım gelen kadın mısın, yoksa sert ve galîz bir mahal mısın? "Hazen" lügatte sert ve galîz mahalle derler; gam ve keder ma'nâsına da gelir. Ben fakr ile müftehîrim; zîrâ (S.a.v.) Efendimiz *الفقر فخری و به افتخر* ya'nî "Fakr, benim fahrimdir ve ben onunla iftîhâr ederim" buyurdular. Binâenaleyh benim fakrimi ayıb görüp, başıma kakma!

مال و زر سر را بود همچون کلاه کل بود او کز کله سازد پناه

2381. *Mal ve altın başa külâh gibi olur; kel olur o kimse ki külâhtan penâh ittihâz eder.*

Mal ve altın, insanın başındaki külâha benzer. Başını açmayan ve dâimâ başını külâhın hıfzı altında tutan kimsenin başında saç yoktur ve o kimse mutlakâ keldir; kelliğini saklamak için başının külâhını aslâ çıkaramaz.

آنکه زلف جعد و رعنا باشدش چون کلاهش رفت خوشتر آیدش

2382. *O kimsenin kıvrık ve güzel zülfü olur; onun külâhı gittiği vakit, ona daha latîf gelir.*

مرد حق باشد بما نند بصر پس برهنه به که پوشیده نظر

2383. *Hak adamı göz gibi olur; binâenaleyh nazar örtülü olmaktan, açık olmak evlâdır.*

Bu beyit de diğer bir temsildir. Ya'nî Hak adamı, göz mesâbesindedir ve göze münâsib olan inkişâf ve adem-i tesettürdür ve mal ise perde ve hicâb'dır. Binâenaleyh göz gibi olan Hak adamının, maldan üryân olması ve hâl-i zarûreti daha hoş olur.

وقت عرضه کردن آن برده فروش بر کند از بنده جامه عیب پوش

2384. *Arz vaktinde o esîr satıcı, köleden ayıb örtücü olan libâsı soyar.*

"Berde" esîr ma'nâsınadır. Ya'nî bir kimse esîrciden köle satın alacağı vakit esîrci, kölesinde bir ayıb ve bir kusûr yoksa, derhâl elbisesini soyup vücûdunu gösterir. Bu da diğer bir temsildir.

ور بود عیبی برهنه اش کی کند بل بجامه خدعهء باوی کند

2385. *Eğer bir ayıb varsa onu ne vakit üryân eder; belki elbise ile ona bir hîle eder.*

گوید این شرمنده است از نیک و بد زین برهنه کردن از تو می رمد

2386. *(Esîrci) der ki: Bu üryân olmaktan dolayı, iyiden ve kötünden utangandır; senden ürker.*

Esîrci müşteriye der ki: Eğer bu köleyi elbisesinden soyar isen vücûdunun iyi ve kötü mahallerinin inkişâfından utanır; zîrâ pek utangandır, son-

ra senin lâubâli hâinden ürker; iyi bir köle alamamış olursun." Bu beyit dahi bir temsildir.

خواجه در عیست غرقه تا بگوش خواجه را مالست و مالش عیب پوش

2387. *Efendi, kulağına kadar ayıb içinde müstağrakdır. Efendinin malı vardır ve onun malı ayıb örtücüdür.*

Bu beyt-i şerîfde, şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: العلم و المال یستران کل عیب Ya'nî "İlim ve mal, her bir aybı örterler ve fakr ve cehil her bir aybı ızhâr ederler." Zîrâ muhibb-i ilim olanlar âlime muhabbet ederler ve muhibb-i mâl olanlar da zenginlere muhabbet ederler; ve bir kimse bir şeye muhabbet ederse, onun kusûrunu görmez olur. Zîrâ حبك الشيء ya'nî "Senin bir şeyi sevmen kör ve sağır eder" buyrulmuştur. Ve fakîr ve câhili sevmedikleri cihetle, herkes onların dâimâ kusûrlarını ve ayıplarını görür. Nitekim "Fakîrden kaç, zengine sürün de geç!" darb-ı meseli meşhurdur.

کز طمع عیش نبیند طامعی گشت دلها را طمعها جامعی

2388. *Zîrâ bir tama'kâr tama'dan dolayı onun aybını görmez. Tama'lar gönülleri bir cem' edici oldu.*

ور گدا گوید سخن چون زرگان ره نیابد کالهء او در دکان

2389. *Ve eğer fakîr altın ma'deni gibi söz söylese onun metâ'ı dükkâna yol bulmaz.*

Fakîrin sözü ne kadar kıymetli olursa olsun, hiçbir kimse kıymet verip dinlemez; çünkü fakîrdır; fakat zengin birtakım herbeler söylese bile etrâfındaki müdâhinler "Efendim, ayn-ı hikmettir" derler.

کار درویشی و رای فهم تست سوی درویشی بمنگر سست سست

2390. *Fakîrin emri senin anlayışının verâsındadır; fakîr tarafına zayıf zayıf [2352] nazar etme!*

Fakîr-i hakîkinin bir emr-i ma'nevîsi vardır ki, o emir senin fehminin fevkindedir, görüp anlıyamazsın. Binâenaleyh ona nazar-ı hakâret ve istihzâ ile bakma!

زانکه درویشی ورای ملک و مال روزی دارند ژرف از ذوالجلال

2391. *Zîrâ fakîrlerin mülk ü mâlın verâsında celâl sâhibinden azîm bir rızıkları vardır.*

حق تعالی عادلست و عادلان کی کند استمگری بر بی دLAN

2392. *Hak Teâlâ âdildir; ve âdiller gönülsüzlere ne vakit sitemgerlik eder?*

"Bî-dil" âşık ma'nâsına geldiği gibi, gönlü kınk kimselere de ıtlâk olunur. Ya'nî Hak Teâlâ âdil olduğu halde, kalbi mahrûmiyetler içinde kırılmış ve mahzûn olmuş olanlara hiç zulm eder mi?

آن یکی را نعمت و کالا دهد وین یکی را بر سر آتش نهد

2393. *O birine ni'met ve metâ' vere; ve bu birini ateşin başı üzerine koya.*

آتشش سوزد که دارد این گمان بر خدای خالق هر دو جهان

2394. *Onu ateş yaka; her iki cihânın Hâlik'ı olan Hudâ'ya bunu kim zanneder?*

Ya'nî sen zanneder misin ki, Hak Teâlâ bir kuluna ni'met ve metâ' versin ve bir kulunu da fakr u mahrûmiyet ateşi içine atsın; sonra da o ateş o kulu yaksın. Bu bir zulümdür; böyle bir zulmü kim Hak Teâlâ hazretlerine isnâd etmeğe cür'et edebilir? Eğer dersin ki, biz âlemde kullardan bir kısmının müstağrak-ı niam ve bir kısmının dahi müstağrak-ı fakr u elem olduklarını görüyoruz, bu haller **قُلْ كُلٌّ مِّنْ عِنْدِ اللَّهِ** (Nisâ, 4/78)) ya'nî "Her şey Allah Teâlâ cânibindendir" âyet-i kerîmesi mûcibince Hakk'ın tecelliyâtı cümlesinden değil midir. Biz deriz ki, evet, bunların cümlesi Hakk'ın tecelliyâtından olduğuna şübhe yoktur; fakat tecellî isti'dâda göredir. Her kim lisân-ı isti'dâd ile neyi talep ederse Hak Teâlâ onu ihsân eder; zîrâ yed-i feyyâzda buhül yoktur. Bu talep bahsi uzundur. 625 numaralı beyt-i şerîfin şerhinde muhtasaran îzâhât verildi. Bu ma'nânın tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Şîsî'de mezkûrdur. Velhâsıl Hakk'ın tecelliyâtı hikmet üzerinedir ve yerli yerindedir, aslâ zulüm yoktur. Her ferdin zulmü kendi nefsinden, yine kendi nefesine vâki' olur. Nitekim âyet-i kerîmede **وَمَا ظَلَمُونَا وَلَكِنْ كَانُوا أَنفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ** (Bakara, 2/57) ya'nî "Biz onlara zulm etmedik, velâkin onlar kendi nefislerine zulm eder oldular" buyrulur.

فقر فخری از گرافست و مجاز نی هزاران عز پنهانست و ناز

2395. “*Fakr fahrî*” beyhûde ve mecazdan mıdır, binlerce izz ü nâz gizli değil midir?

الفقر فخری “Fakr, benim fahrimdir” hadîs-i şerîfi ma'nâsız olarak buyrulmamıştır; ve mecâz cihetinden de değildir; belki hakikat cihetindendir. Ma'lûm olsun ki, ba'zı kimseler dervişliği sûrî züğürtlükten ve binâenaleyh erbâb-ı sa'y ve gnânın himâyesi altına girip yaşamaktan ibâret zannettiklerinden bu husûsta kendi zanları dâiresinde dervişlere ta'n ve i'tirâz ederler. Halbuki fakr, onların zannı gibi değildir; belki fakr-ı hakîkî, dünyâyâ ve dünyânın izz ü câhına ve malına olan muhabbetleri kalbinden koparıp atmaktır. Muhabbet-i dünyâyı kalbinden koparıp atamamış olan kimselerin fakr-ı sûrîleri başlarında bir belâ-yı ilâhîdir; bu belâdan kurtulmak için Hakk'a yalvarmak lâzımdır. Binâenaleyh kalbinde zerre kadar dünyâ muhabbeti kalmamış olan bir dervişin, milyonlara mâlik olmasında hiçbir zarar yoktur. Belki böyle bir milyoner cem'iyet-i beşeriyyenin en nâfi' bir ferdi olur. Çünkü sehâ ve ihsân ve hemcinsine bol bol muâvenet, böyle bir kimsenin en ziyâde söylediği şeylerdendir. Fakat hubb-i dünyâyâ mübtelâ olup, sûrî züğürtlük içinde bulunan bir kimsenin elinde bir parça ekmek olsa ve yanında açlıktan inleyen bir adam bulunsa, bu hubb-i dünyâ ve nefis sebebiyle, kendi nefisini tercîh eder. (S.a.v.) Efendimiz'in ve ashâb-ı kirâmdan ba'zılarının fakr-ı sûrîleri cebrî değil, ihtiyârî idi. Çünkü ellerine milyonlar geçse halka tevzî' ederler idi; çünkü kulûb-ı şerîflerinde zerre kadar hubb-i dünyâ ve mal yok idi. İşte الفقر فخری hadîs-i şerîfinden zevk alan tâife bunlardır ve bunlar ferd-i âferîdeye el açmazlar ve kimseye bâr olmazlar. Rezzâk-ı hakîkî ile kendi aralarındaki hicâb kalkmıştır ve bizlerin Rezzâk-ı hakîkî önündeki perdelerimiz, rezzâk-ı mecâzî olan insanlardır. İmâm-ı Ali (k.v.) efendimiz şu beyt-i şerîfde ne güzel buyururlar:

رَضِينَا قِسْمَةَ الْجَبَّارِ فِينَا لَنَا عِلْمٌ وَلِلْجُهَّالِ مَالٌ
فَإِنَّ الْمَالَ يَفْتَنِي عَنْ قَرِيبٍ وَإِنَّ الْعِلْمَ بَاقٍ لَا يَزَالُ

“Biz, bizim hakkımızda Hz. Cebbâr'ın taksîmine râzı olduk; bizim için ilim ve câhiller için mal vardır. İmdi muhakkak mal an-karîb fânî olur; halbuki ilim, lâ-yezâl olan bir bâkidir.”

Ve bu gibi zevâtın fakr-ı sûrîleri altında izz ü nâzları ve halka arz-ı ihtiyâçtan istiğnâları vardır.

یار گیر و مار گیرم خواندی

از غضب بر من لقبها راندی

2396. *Gazabdan benim üzerine lakablar takdın. Yâr tutucuyum; bana yılan tutucu ta'bîr ettin.*

Öfkenden bana birtakım lakablar takdın; ben yâr-ı hakîkî olan Hakk'a müteveccih olduğum halde, bana yılan tutuculuk isnâd ettin.

تا ش از سر کوفتن نبود ضرار

کر بگیرم بر کنم دندان مار

2397. *Eğer tutarsam yılanın dişini koparırım; tâ ki baş dögmekten ona zarar olmayı.*

Ben eğer yılanı tutmuş olsam bile, onun dişlerini sökerim, tâ ki başı ezilerek ona hayâtına hâtime çekmek sûretiyle küllî zarara dâ'îr olmasın .

Ma'lûm olsun ki, yukarıdan beri zikr olunan sözler, mürşid-i kâmil tarafından söylenen sözlerdir. Cenâb-ı Pîr bunları zevcin lisânından îrâd ve mürşid-i kâmilin hâlini îzâh buyururlar. Ya'nî ben nefis-i emmâre sâhibi olan kimseleri terbiyem altına alırsam, onların ahvâlinde tasarruf edip ah-lâk-ı zemîmelerini izâle ederim ve bu sebeble onlar dünyâda envâ'-ı belâlara mübtelâ olmak sûretiyle başları ezilmekten ve âhirette de sıfât-ı nefsâniyyelerinin türlü suver-i kabîhada temessül ederek kendilerini ta'zîb etmelerinden kurtarırım.

من عدو را میکنم زین علم دوست

زانکه آن دندان عدو جان اوست

2398. *Zîrâ o diş onun canının düşmanıdır; ben düşmanı bu ilimden dost ederim.*

Benim mürid olarak terbiye ettiğim kimsenin yılanın dişi gibi olan sıfât-ı nefsâniyyesi, onun rûh-i insânîsinin düşmanıdır. Ben onun düşman olan bu sıfât-ı nefsâniyyesini, mürşid-i kâmillere mevhûb-i ilâhî olan ilm-i ledünnî kuvveti ile dost yaparım. Meselâ nefiste sıfat-ı hırs vardır, bu sıfatın hakîkatini insandan izâle etmek mümkün değildir; zîrâ sâbit olan bir hakîkattir; ve hakâyık ne zâil olur ve ne de tebeddül eder. Fakat sâlik bu hırsı dünyâyâ ve celb-i emvâle ve bilcümle fâniyâtın tahsiline sarf ettiği ve onu bu hizmetlerde kullandığı halde, ben onun cihet-i sarfını tebdîl ederim; ilim tahsili cihetine sarfa başlar ve umûr-ı bâkıyâtta kullanmağa heveskâr olur. Sâir sıfât-ı nefsâniyye de bunun gibidir.

از طمع هر گر نخوانم من فسون این طمع را کرده ام من سرنگون
2399. *Aslâ tama'dan dolayı efsûn okumam; ben bu tama'ı baş aşağı etmişimdir.*

حاش لله طمع من از خلق نیست از قناعت در دل من عالمیست
2400. *Tenzîh Allah'a mahsûstur ki, benim tama'ım halktan değildir; benim*
[2362] *gönlümde kanâattan bir büyük âlem vardır.*

"Hâşe-lillâh" kelime-i tenzîhiyyedir. Bir kimse bir iyiliği ve bir kemâli beyân edeceği vakit, söze bu kelime ile başlar. Ya'nî ben halkı kendime müfîd yapmakla, onlardan bir menfaat istihsâline tama' etmiş değilim. Bana mâl-i dünyâyı verseler aslâ iltifât etmem; hediye nâmıyla bir metâ' getirseler, derhâl orada muhtâç olanlara tevzî ederim; zîrâ benim kalbimde kanâattan bir âlem-i azîm vardır.

بر سر امرود بن بینی چنان زان فرود آ تا نماند این گمان
2401. *Armudun tepesi üzerinde dibini öyle görürsün; bu zan kalmamak için*
ondan aşağıya gel!

Bu beyit, bir hikâyeye müstenid olan bir darb-ı mesele işârettir. Bir kimse-
nin yanlış bir zan ve zehâbına karşı "Armut ağacından aşağıya in ki, şüb-
hen kalmasın" derler. Hikâye Mesnevî-i Şerîf'in dördüncü cildinde mezkûr-
dur. Hikâyenin hülâsası budur ki: "Bir kimse zevcesiyle berâber ağaçlık ve ot-
lak bir mahalde teferruce çıkmış. Zevcesinin bir âşıkı varmış, onların arkası-
na saklanmış. Evvelce tasarladıkları plan mûcibince kadın zevcine, ben bu
armut ağacının üstüne çıkmak istiyorum, demiş; ve zevcinin muvâfakatı üze-
rine çıkmış. Aşağıya bakıp, zevcine hitâben bağırarak, o senin yanındaki ya-
bancı kadın kimdir? diye sormuş. Zevci, burada böyle bir şey yok, demiş. Ka-
dın ısrâr etmiş. Zevci, aşağıya in de gör, demiş. Kadın inmiş; hakîkaten yok
imış. Acîb şeydir, ağacın üstünde bana böyle bir şey göründü, demiş. Ve er-
keğin de ağaca çıkmasını teklîf etmiş, kocası da ağaca çıkmış. Erkek ağaçta
iken, otların arasında saklanan âşıkı çıkmış, kucak kucağa gelmişler. Bu def'a
yukarıdan zevc bağırmağa başlamış; o yabancı erkek kimdir, diye sormuş.
Kadın, öyle bir şey yok, aşağıya gel de gör, demiş. Erkek ağaçtan ininceye
kadar zanpara da kaçmış. İkisi de karar vermişler ki, bu ağacın tepesinde
olanların, ağacın dibini böyle görmeleri bu ağacın hâssasındandır. Cenâb-ı Pîr
zevcin lisânından kadının hâlini bu beyt-i şerîfde, ağaç üzerinde bulunanın
hâline teşbîh buyururlar.

چونکہ بر گردی تو سر گشته شوی خانه را گردان بینی آن تو یی

2402. *Vaktâki dönesin, sen sersem olursun; evi dönücü görürsün, o sensin.*

Bulunduğun oda içinde biraz döndüğün vakit başın döner. Durduğun vakit ev dönüyor zannedersin. Halbuki dönen ev değildir, senin başının dönmesidir. Ya'nî, ey mürşid-i kâmile i'tirâz eden kimse, sende hırs-ı dünyâ vardır ve bu hırstan başın dönmüştür; mürşid-i kâmilî de kendin gibi dünyâyâ harîs zannedersin. Onun için hükemâ demişlerdir ki, bir kimsenin diğer bir kimsede gördüğü ilk kusûr, kendi nefsinin pek âşinâ olduğu bir kusûrdur. Meselâ mütekebbir olan kimsenin, karşısındaki kimsenin kusûrlarından en evvel gözüne çarpan kibirdir. Bunun için Türkçede "Kişiyi nasıl bilirsin? Kendin gibi" darb-ı meseli meşhûrdur.

در بیان آنکه جنبیدن هر کسی از آنجا که ویست هر کس را
از چنبرهء وجود خود بیند تابهء کبود آفتابرا کبود نماید
و سرخ سرخ نماید چون تا بها از رنگها بیرون آید
سپید شود از همه تابهای دیگر اوراست گوتر
باشد و امام همه باشد

Onun beyânındadır ki, her bir kimsenin hareketi kendisinin bulunduğu yerdendir ki, herkesi kendi vücûdunun dâiresinden görür. Mâvi sırça, güneşi mâvi gösterir ve kırmızı, kırmızı gösterir.

Sırçalar renklerden ârî olduğu vakit beyâz olur.

Diğer sırçaların hepsinden daha doğru söyleyici olur ve hepsinin imâmı olur

دید احمد را ابو جهل و بگفت زشت نقشی کز بنی هاشم شگفت

2403. *Ahmed (a.s.) Ebu Cehil gördü ve dedi: Benî Hâşim'den bir çirkin nakış açıldı.*

گفت احمد مرورا که راستی راست گفתי گرچه کار افزاستی

2404. *Ahmed (a.s.) ona buyurdu ki: Doğrusun; her ne kadar iş artırıcı isen de, doğru söyledin.*

Her ne kadar dâire-i edebi tecâvüz ettin ise de, doğru söyledin.

دید صدیقش بگفت ای آفتاب نی ز شرقی نی ز غربی خوش بتان

2405. *Onu Sıddîk gördü, dedi: Ey güneş, ne şarkıansın, ne de garbdansın, la-tîf parla!*

گفت احمد راست گفתי ای عزیز ای رهیده تو ز دنیای نه چیز

2406. *Ahmed (a.s.) buyurdu ki: Ey azîz, ey dünyâ-yı nâçîzden kurtulmuş, doğru söyledin.*

حاضران گفتند ای صدر الورا راست گو گفתי دو ضد گورا چرا

2407. *Hâzır olanlar dediler: Ey halkın sadrı; iki zıd söyleyiciye, niçin doğru söyleyici dedin?*

گفت من آینه ام مصقول دہست ترک و هندو در من آن بیند کہ هست

2408. *Buyurdu ki: Ben elin cilâ verilmiş âyînesiyim; Türk ve Hindû bende onu görür ki mevcûddur.*

(S.a.v.) Efendimiz buyurdu ki: Ben Hakk'ın yed-i kudretinin cilâ vermiş olduğu bir âyîneyim; Türk ve Hindû gibi mezhepleri ve mesrepleri yekdiğeri-ne muhâlif olanlar bana baktıkları vakit, bende kendilerinde mevcûd olan şeyin aksini görürler ve gördükleri şeyi bana âiddir zannederler. Halbuki bir âyînenin suver-i mün'akise ile olan münâsebeti ancak bir in'ikâsten ibârettir. Binâenaleyh herkes beni kendi isti'dâdı ve evsâfı kadar görür; yoksa âyînenin sırrı mesâbesinde olan benim sırr-ı Muhammedî'mi göremez. Bu ma'nâya binâen Hz. Mısıfî-i Niyâzî şöyle buyurur:

Halk içre bir âyîneyim her kim bakar bir ân görür

Her ne görür kendi yüzün ger yahşi ger yâman görür

Mevcûd *Mesnevî-i Şerîf* şerhlerinde bu meâlde bir hadîs-i şerîfe tesâdüf edemedim; yalnız İsmâîl-i Ankaravî hazretleri kendi şerhinde نحن مرآة مجلوة قد "Biz cilâ verilmiş bir âyîneyiz; her bir kimse bizde kendi sûretini görür" sözünü nakl etmiş; ve bunun ba'zılanca hadîs ve

ba'zılarınca da kelâm-ı kibâr addedildiğini beyân eylemiştir. Bu vak'anın vukû'unu müteâkıb Resûl-i Ekrem Efendimiz'in huzzân ırşâd buyurmuş olacakları derkârdır. Cenâb-ı Pîr, vâris-i Muhammedî olmak i'tibâriyle bu ırşâd-ı nübüvvet-penâhiye keşfen muttali' olup bu ma'nâyı beyân buyurmuş oldukları fakîrce meczûmdur.

ای زن ار طماع می بینی مرا زین تحری زنانه بر تر آ

2409. *Ey kadın, eğer beni çok tama' edici görüyor isen, bu kadınca olan taharrîden yukarıya gel!*

Ya'nî kadınların âlâyiş-i dünyâyâ meyil ve râğbetleri olduğu için taharrî ve tecessüsleri de bu sâhadan dışarıya çıkamaz. Binâenaleyh bu kadınca olan tecessüsten vaz geç, bende tama' sûretinde gördüğün hâlin sırrına nüfûz et.

آن طمع را ماند و رحمت بود کو طمع آنجا که آن نعمت بود

2410. *O, tama'a benzer ve rahmet olur; orada tama' nerede ki, o ni'met olur.*

[2372]

İrşâd-ı halka me'mûr olan kâmilin halk ile olan münâsebâtı tama'a benzer; velâkin o tama'a benzeyen hâl, rahmet olur. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in bir beytinde تا کند شان رحمة للعالمین ya'nî "Hak Teâlâ evliyâyı yeryüzüne onun için gönderdi, tâ ki âlemlere rahmet olalar" buyururlar. Kâmillerin vâsıl oldukları "fenâ-fillâh" ve "bekâ-billâh" mertebelerinde tama'ın vücûdu olur mu? Orada tama' ayn-ı ni'met olur; çünkü kâmilin tama'ı halkın hidâyetindedir; bu ise ayn-ı ni'mettir.

امتحان کن فقر را روزی دو تو تا بفقر اندر غنا بینی دو تو

2411. *Sen fakrî bir iki gün tecrübe et; tâ fakrî iki kat gınâ içinde göresin.*

Sen nazarından halkı ıskât ve mutasarrıf olarak Hakk'ı isbât etmek ve kendini halka değil, Hakk'a muhtâç görmek sûretiyle fakrî bir tecrübe et; o vakit bu hâl-i fakrî iki kat gınâ içinde görürsün. İki katın birisi budur ki, Hak Teâlâ senin kalbinde rızkın için bir itmi'nân duygusunu uyandırır, ızırâb-ı kalbin sâkin olur. Bu hâl gınâ-yı kalbî ve ma'nevîdir. İkincisi, bu gınâ-yı kalbînin te'sîri zâhirine de sirâyet edip aç kalmış olsan bile, kendini halktan müstağnî addedersin; ve hattâ elinde bulunan cüz'î bir malı bile şuna buna tasadduk edersin.

صبر کن با فقر و بگذار این ملال زانکه در فقرست عز ذوالجلال

2412. *Fakra sabr et ve bu melâli bırak; Zü'l-Celâl'in izzeti fakr içindedir.*

Hâl-i fakra sabr edip ıztırâbât-ı kalbiyyeyi ve melâli terk et; ve bu sabır neticesinde sende, yukarıda izâh olunan iki kat gınâ hâsıl olsun. İşte böyle bir hâl-i fakr içinde Zü'l-Celâl olan Allah Teâlâ'nın izzeti vardır; nitekim bu ma'nâya işâreten İmâm-ı Ali (k.v.) efendimiz طمع ذل من قع ذل من طمع ya'nî "Kanâat eden kimse azîz oldu ve tama' eden kimse zelîl oldu" buyururlar.

Filhakıkada nazar-ı teemmül ile bakılacak olursa, yüz bin lira sâhibi olan bir tâcir, servetine kanâat etmeyip bunu iki yüzbin ve daha ziyâdeye iblâğ için, gece gündüz işinin çıkan için halka yüz suyu döküp temelluk ve tabasbus etmekten yakayı sıyıramaz. Böyle bir kimse sûrette zengin ise de, iç yüzüne bakılırsa dilenciden başka bir şey değildir, zillet içindedir. Fakat gınâ-yı kalb sâhibi olup ihtiyâcını Hak kapısına bağlamış olan kimse, kendisini halkın kapılarını çalmaktan müstağnî addettiği için, hakîkî bir izzet içindedir. Evvelkisi tezyîd-i servet dâyesiyle kalben muztaribdir; ikincisi ferâğ-ı kalb sâhibi olupistirâhat-i dâime içindedir.

سرکه مفروش هزاران جان بین از قناعت غرق بحر انگین

2413. *Sirke satma, binlerce canı kanâatden bal denizine batmış gör!*

Fakr-ı sûrî sebebiyle yüzünü ekşitme; binlerce kâmillerin ervâh-ı aliyyelerini kanâat yüzünden lezzet-i ma'nevî ve zevk-i rûhânî deryâsına gark olmuş gör.

صد هزاران جان تلخی کش نگر همجو گل آغشته اندر گلشکر

2414. *Yüz binlerce acılık çeken câna bak, gül gibi gülşekere karışmıştır.*

Nefse acı gelen mücâhede ve riyâzet zahmetlerini çeken ehl-i sülûkün hâline dikkatle bak; gül nasıl şeker ile ihtilât edip gülşeker (gül-be-şeker) olmuş ise, onlar da bu riyâzetlerinin te'sîriyle şeker gibi tatlı olan rûhâniyetlerine kavuşmuşlar ve maksadlarına bu rûhâniyetleri vâsıtasıyla vâsıl olmuşlardır.

ای دریغا مر ترا گنجا بدی تا ز جانم شرح دل پیدا شدی

2415. *Ey yazık, senin haysalan geniş olaydı; tâ ki canımdan gönül şerhi zâhir olaydı.*

Âh ne olurdu senin havsala-i idrâkin geniş olup da, benim canımın gınâsından gönlümün ahvâlinin şerhi zâhir olaydı, o vakit bende ki fakr-ı sûriye gıpta ederdin.

این سخن شیرست در پستان جان بیکشنده خوش نمی گردد روان

2416. *Bu söz cân memesinde süttür, çekici olmaksızın iyi akmaz.*

مستمع چون تشنه و جوینده شد واعظ ار مرده شود گوینده شد

2417. *Dinleyen teşne ve tâlib olduğu vakit vâiz ölü bile olsa söyleyici olur.*

Bu ma'nâ Mesnevî-i Şerîf'in altıncı cildinde ان الله يلقي الحكمة علي لسان الواعظین Bu ma'nâ Mesnevî-i Şerîf'in altıncı cildinde ان الله يلقي الحكمة علي لسان الواعظین ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ, vâizlerin lisânı üzerine, onların mikdârınca telkîn buyurur" sûrh-i şerîfinde Cenâb-ı Pîr tarafından daha ziyâde îzâh buyrulmuştur.

مستمع چون تازه آید بی ملال صد زبان گردد بگفتن گنگ و لال

2418. *Dinleyici olan kimse vaktâki melâlsiz tâze gele, dilsiz sözde yüz dilli olur.*

Maârif ve hakâyık dinlemeğe tâlib olan kimse usanmış olarak değil, heveskâr olarak geldiği vakit, söyleyecek olan kimse dilsiz, ya'nî söylemeğe isteği olmasa bile, yüz dilli olur.

چونکه نا محرم در آید از درم پرده در پنهان شود اهل حرم

2419. *Kapımdan nâmahrem içeriye girdiği vakit, ehl-i harem perde içinde saklanır.*

ور در آید محرمی دور از گزند بر گشایند آن ستیران روی بند

2420. *Ve eğer zarardan uzak bir mahrem içeriye gelirse, o mestûrlar nikâbını açarlar.* [2382]

هر کرا خوب و خوش و زیبا کنند از برای دیدهء بینا کنند

2421. *Her kimi güzel ve latîf ve yakışıklı yaparlarsa, görücünün gözü için yaparlar.*

کی بود آواز چنگ و زیر و بم از برای گوش بی حس اصم

2422. *Çengin ve zîr ve bamın âvâzı, hissiz olan sağırın kulağı için ne vakit olur?*

"Çenk" âlât-ı mûsikîyyeden birisidir; ve "zîr" ve "bam", mûsikî istilâhında birbirinin mülâyimi olan yüksek ve alçak perdelere itlâk olunur. Meselâ yegâh perdesinin bamı nevâ ve nevâ perdesinin zîri yegâhdır; ve bunlara "pest" ve "tîz" de ta'bîr olunur. Ve kezâ irak perdesinin bamı ve tîzi evcdır ve evc perdesinin zîri ve pesti irakdır. Ya'nî mûsikînin bu mevzû' olan kavâidi sağırlar için değildir, işitenler içindir.

مشك را حق بيهده خوش دم نکرد بهر حس کرد و بی اخشم نکرد

2423. *Hak Teâlâ miski boşuna latîf kokulu etmedi, his için yaptı, burnu ko-
ku almayan için yapmadı.*

حق زمین و آسمان بر ساختست در میان بس نور و نار افراختست

2424. *Hak Teâlâ yeri ve göğü tertîb etmiştir; arada çok nûr ve nâr yükseltmiştir.*

این زمین را از برای خاکیان آسمانرا مسکن افلاکیان

2425. *Bu yeri hâkîler için, göğü de eflâke mensûb olanların meskeni yaptı.*

Yer ehlinin ervâhına bu arz tuzak oldu, bu tuzâğa tutuldular ve onlara âlet-i fiil olmak üzere arz cinsinden bir kalıb verildi. Eflâke mensûb olanların ervâhına da, eflâki teşkîl eden ecrâm tuzak oldu; onlara da onların cinsinden bir libâs giydirildi.

مرد سفلی دشمن بالا بود مشتری هر مکان پیدا بود

2426. *Süflî âdem yukarının düşmanı olur; her mekânın müşterîsi zâhir olur.*

Ma'lûm olsun ki fezâ-yı bî-nihâyede mevcûd olan ecrâmın her birerleri birer mekândır ve bu fezâ-yı nâmütenâhî ayn-ı vücûd-ı mutlak; ervâh-ı mücerrede-i nûrânî olarak gayriyyet libâsıyla bu vücûdda peydâ olmuşlar ve mekân ve zaman kayıtlarından vâreste olarak bu deryâ-yı vücûdda balıklar gibi kemâl-i zevk ve şevk ile yüzmekte bulunmuşlardır. Balıklar oltaya tutuldukları gibi, onlar da bu ecrâmdan hangilerine tutulmaları mukadder ise, ona tutulurlar. Arz oltasına tutulan ervâhın bu tuzaktan kurtulup daha latîf olan avâlîme terakkîleri, peygamberler vâsıtasıyla teblîğ buyrulan evâmîr-i ilâhîye ittîbâ' ile mümkündür. İttîbâ' etmeyenler, hayvânât-ı arziyye mesâbesinde olup kalıplarından ölüm vâsıtasıyla insilâh edince, bu âlem-i tabiatın batinında mahbûs kalırlar. Nitekim âyet-i kerîmede **إِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا لَا تَفْتَحُ لَهُمْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ** (A'râf, 7/40) ya'nî "Bizim âyâtımızı tekzîb ve

ona ittibâ'dan istikbâr eden kimselere semânın kapıları açılmaz ve cennete girmezler" buyrulur. İşte bu beyt-i şerîfde bu ma'nâyâ işâret olunmaktadır. Ya'nî cism-i unsurînin ahkâm-ı süfliyyesi altında zebûn kalan adam, latîf olan âlem-i bâlânın düşmanı olur ve onu inkâr eder ve âlem-i bâlâdan bahs edenler ile istihzâ eder. Zîrâ o bu mekân-ı süflînin müşterisidir. İşte böylece ulvî ve süflî her bir mekânın müşterisi zâhir olur.

ای ستیره هیچ تو بر خاستی خویشتن را بهر کور آراستی

2427. *Ey örtülmüş, sen hiç kalktın da kendini kör için süsledin mi?*

Erkek, zevcesine hitâben "Ey mestûre, sen kendini süslediğin vakit körler için mi süslersin?" diyor. Bunun gibi Hak Teâlâ hazretleri mezâhir-i esmâiyyesi olan suver-i kevnîyyeyi "ülû'l-eksâr" için icâd ve ızhâr buyurmuştur. Ve kezâ evliyâullâh maârif ve hakâyık-ı ilâhiyyeyi işitenler için söyler, sağırılar için değil!

گر جهانرا پر در مکنون کنم روزی تو چون نباشد چون کنم

2428. *Eğer cihânı dürr-i meknûn ile doldursam, senin nasîbin olmayınca, ne yapayım?*

Ya'nî, ben cihânı inci gibi hikem ve maârif ile doldursam, senin nasîbin olmayınca, sana bir şey anlatamam.

ترك جنگ و رهنی ای زن بگو ورنی گویی بترك من بگو

2429. *Ey kadın! Nizâ'ın ve yol vuruculuğun terkini söyle ve eğer söylemez isen benim terkimi söyle!*

Bana artık münâzaadan ve yol vuruculuğundan vazgeçtiğini söyle; ve eğer bundan bahs etmez de fikrinde ısrâr edersen, benden vazgeçtiğini söyle!

مر مرا چه جای جنگ و نیک و بد کین دلم از صلحها هم می رمد

2430. *Benim için nizâ'ın ve iyinin ve kötünün ne yeri vardır ki bu gönlüm [2392] sulhlerden dahi ürker.*

Ya'nî sulh ve nizâ' âlem-i keserâta taalluk eder bir haldir; benim gönlüm ise vahdette müstağrakdır. Mâdemki keserât-ı âleme taalluk ediyor; sulh dahi olsa gönlüm ondan kaçır ve kendi zevk-ı vahdetine rücû' eder.

گر خمش کردی و گرنی آن کنم که همین دم ترک خان و مان کنم

2431. *Ya susarsın veyâhut onu yaparım ki, bu demde evi barkı terk ederim.*

مراعات کردن زن شوهر را و استغفار کردن از گفتهء خویش

Kadının zevcine riâyet etmesi ve kendi sözünden rücû' eylemesi

زن چو دید او را که تند و توسنست گشت گریان گریه خود دام زنست

2432. *Kadın onu sert ve serkeş gördüğü vakit ağlayıcı oldu; ağlama ise kadının tuzağıdır.*

Arab kadını zevcini sert ve serkeş ve karârında kat'î olduğunu gördüğü vakit ağlamağa başladı; zîrâ kadınlar letâfet-i sûriyyeleri nisbetinde nezâket-i tab'a ve za'f-ı kalbe mâlik olduklarından, biraz erkekten huşûnet görseler ağlamağa başlarlar ve erkek dahi onların göz yaşlarını görünce derhâl gevşerler ve onların arzûlarına mütemâil olurlar. Binâenaleyh ağlamak kadınların erkeklere karşı olan tuzaklarıdır.

گفت از تو کی چنین پنداشتم از تو من امید دیگر داشتم

2433. *Dedi ki: Ne vakit senden böyle sandım; ben senden başka ümîd tutardım.*

Ben senin böyle olduğunu zanetmiyordum; benim senden başka ümîdim var idi.

زن در آمد از طریق نیستی گفت من خاک شمايم نیستی

2434. *Kadın yokluk yolundan geldi; dedi ki: Ben sizin toprağınızım, hanımınız değilim.*

"Sittî" Arabça "seyyidetî" kelimesinin muhaffefidir; Arabça bu tahvîfi "sittî" tarzında "tâ" harfini teşdîd ile kullanırlar. Beyt-i şerîfde vezn için teşdîd kaldırılıp tahfîf ile "sittî" vâki' olmuştur; "hanım" ma'nâsınadır. Ya'nî kadın zevci-

nin şiddetini görünce, kendisini yokluk tarafına çekti: Ben sizin ayağınızın bastığı toprağım; senin gibi sâhib-i kemâl bir zâta hanım olmağa lâayık değilim.

جسم جانم هر چه هستم آن تست حکم و فرمان جملگی فرمان تست

2435. *Cismim ve canım her ne varsa senindir; hükküm ve fermân hep senin fermânındır.*

گر ز درویشی دلم از صبر جست بهر خویشم نیست آن بهر تو است

2436. *Eğer benim gönlüm fakîrlikten dolayı sabırdan sıçradı ise kendim için değildir; o senin içindir.*

تو مرا در دردها بودی دوا من نمی خواهم که باشی بی نوا

2437. *Sen bana derdlerde devâ oldun; ben istemem ki sen bî-nevâ olasın.*

جان تو کز بهر خویشم نیست این از برای تست این ناله و حنین

2438. *Cânın hakkı için, bu kendim için değildir; bu nâle ve ağılama senin içindir.*

Senin hayâtına yemîn ederim ki bu maîşette vüs'at talebi kendim için değildir ve fakîrlikten ağılama ve inleme, senin içindir.

خویش من والله بهر خویش تو هر نفس خواهد که میرد پیش تو

2439. *Benim kendim vallâhi senin zâtın içindir; her dem ister ki senin önünde ola.*

کاش جانت کش روان من فدی از ضمیر جان من واقف بدی

2440. *Keşke senin canın ki, ona benim rûhum fedâdır, benim canımın zamîrinden vâkıf olaydı.*

Ya'nî benim canımın fedâ olduğu senin canın, o sana kurbân olan canımın zamîrinden ve sırrından âgâh olaydı, ne olurdu? O vakit anlardın ki ben senin hayır-hâhınım ve aslâ senin fenâlığını istemem.

چون تو با من این چنین بودی بظن هم ز جان بیزار گشتم هم ز تن

2441. *Mâdemki sen zanda benim ile böyle oldun, ben candan da bîzâr oldum, tenden de.*

Sen mâdemki bana karşı böyle sûizan etmekte oldun, ben de hem canımdan ve hem de tenimden bıktım, ya'nî hayattan usandım.

خاك را بر سيم و زر كرديم چون تو چنينى با من اى جانرا سكون

2442. *Ey canımın sükûnu, mâdemki sen benim ile böylesin, gümüş ve altın üzerine toprak ettik.*

Ey rûhuma sükûnet veren zevcim, mâdemki sen benim ile bu haldesin, ben artık altın ve gümüş üzerine toprak saçtım; ya'nî onları toprağa gömdüm ve alâkalarını terk ettim.

تو كه در جان و دلم جا ميكنى زين قدر از من تبرا ميكنى

2443. *Sen ki benim canımda ve gönlümde yer edersin, bu kadardan benden teberri ediyorsun.*

Benim canımda ve gönlümde senin mühim bir mevkuin vardır; böyle olduğu halde benim bu kadcılık ta'rifimden müteessir oldun ve benden yüz çevirdin.

تو تبرا كن كه هستت دستگاه اى تبراى ترا جان عذر خواه

2444. *Sen teberri et ki, sana destgâh vardır. Ey kimse, senin teberrâna can özr-hâhdır.*

Senin benden yüz çevirmeğe hakkın vardır; çünkü senin destgâh-ı kuvvetin vardır; ve sen kavî bir erkeksin, ben ise âciz bir kadını; sana muhâlefete kudret ve tâkatım yoktur. Ancak senin teberrâna karşı sâika-i acz ile canım özür dileyici olur, işte bu kadar!

ياد مى كن آن زمانى را كه من چون صنم بودم تو بودى چون شمن

2445. *O zamânı yâd et ki, ben put gibi idim, sen putperest gibi idin.*

O zamânı hatırna getir ki, ben sana karşı bir put gibi ve sen de bana karşı bir puta tapan gibi idin. Ya'nî ben senin pek çok sevdiğin bir ma'sûkan ve sen de benim âşıkım idin.

بنده بر وفق تو دل افروختست هر چه گویى پخته گویم سوختست

2446. *Kul, senin vefkın üzerine gönül parlatmıştır; her neyi pişmiş midir? dersin, yanmıştır derim.*

Ya'nî ben senin kulun mesâbesindeyim; senin nızânı tahsîle o kadar sa'y ederim ki eğer bir taâm taleb eder ve pişmiş midir dersen, cevâben derim ki, çoktan beri pişmiştir; maahâzâ tencerede çok kaldığı için yanmıştır bile. Yâhut eğer bir şey hakkında pişmiş midir dersen, pişmek ne demek, yanmıştır bile diye cevâb veririm. Ya'nî senin emrini icrâ husûsunda çok ileriye giderim. Bu mütâlaa Hind şârihlerinden Mîr Nûrullâh'ın mütâlaasıdır. Bu beytin ikinci mısra'ı Ankaravî nüshasında *سخت گوید سوختست* sûretindedir ve o hazretin bu mısra'a verdiği ma'nâ şudur: "Her ne işi ki pişir ve hazırla der isen bende, derim ki gönül yanmıştır." Bu iki şerh dahi fakîre zevk-âver gelmez; zîrâ Hind şârihinin mütâlaasına göre kadın zevcinden aldığı emrin haddini tecâvüz ediyor; bu ise muvâfakat değil muhâlefet olur. Ankaravî hazretlerinin şerhinde de tekellûf görünür. Fakîr anladığı budur: "Suhtest" "efrûhtest" kelimesine kâfiye olarak gelmiş ve pişmek ma'nâsında isti'mâl buyrulmuştur. Zîrâ pişen şey ateş üzerinde elbette yanmak lâzımdır. Binâenaleyh ma'nâ şöyle olur: "Ben senin gönlünün murâdı üzerine o derece hareket ederim ki, meselâ benden bir taâmın pişirilip hazırlanmasını murâd etsen ve bana, pişmiş midir diye sorsan; efendim pişmiştir ve hazırlanmıştır, cevâbını veririm."

من سپاناخ تو با هر چم پزی یابه ترشی یا به شیرین می سزی

2447. *Ben senin ıspanakınım; ya ekşi ile ya tatlı ile, her ne ile lââyık görürsen beni pişirirsin.*

Ben senin emrine mutî'im, beni istediğin vech ile idâre edebilirsin.

کفر گفتم نک بایمان آمدم پیش حکمت از سر جان آمدم

2448. *Küfür söyledim, işte îmâna geldim; meyl-i candan dolayı senin hükmünün önüne geldim.*

"Ser-i cân" da "ser" meyl ve arzû ma'nâsınadır. Ya'nî sana itâatım zor ile değil, canımın isteği ve arzûsuyladır.

خوی شاهانه ترا نشناختم پیش تو گستاخ اندر تاختم

2449. *Senin şâhâne olan huyunu anlamadım; senin önünde küstâh olarak koştum.*

Senin tab'-ı kerîmâneni keşf edip anlıyamadım; senin huzûrunda edebe riâyet etmeksizin koştum, ağzıma gelen sözleri söyledim.

چون ز عفو تو چراغی ساختم توبه کردم اعتراض انداختم

2450. *Uaktâki senin afvından bir çerâğ tertîb ettim, tövbe ettim, i'tirâzı attım.*
[2412]

می نهم پیش تو شمشیر و کفن میکشم پیش تو گردن را بز

2451. *Kılıcı ve kefeni senin önüne koyuyorum; boynumu senin önüne uzatıyorum, vur!*

از فراق تلخ میگوی سخن هر چه خواهی کن و لیکن آن مکن

2452. *Acı ayrılıktan söz söylüyorsun; her neyi istersen yap, velâkin onu yapma!*

در تو از من عذر خواهی هست سر با تو بی من او شفیع مستتر

2453. *Sende benim tarafımdan gizli bir özür dileyici vardır; sana bensiz o mestûr şefî'dir.*

Senin varlığın içinde benim tarafımdan gizli bir özür dileyici vardır; o benim için sana karşı mestûr ve gizli bir şefâatçidir, onun şefâati benim te'sîr-i zâhirîm olmaksızın vâki' olur.

عذر خواهم در درونت خلق تست زاعتماد او دل من جرم جست

2454. *Benim özür dileyicim senin bâtınında senin hulkundur; ona i'timâddan dolayı benim gönlüm cürüm istedi.*

Benim gizli şefâatçim ve özür dileyicim senin bâtınında olan ahlâk-ı hamîdendir; ben senin o hulk-ı kerîmine dayandığım için kabâhat yapmağa cür'et ettim.

رحم کن پنهان ز خود ای خشمگین ای خلقت به ز صد من انگبین

2455. *Ey öfkeli! Zâtından bana gizli merhamet et, ey zevcim! Senin hulkun yüz batman baldan iyidir.*

Ey öfkeli olan zevcim, sûretinden değil, zâtından ve rûhundan bana gizlice merhamet et! Ey ahlâkı latîf olan zevcim, senin tatlı hulkun yüz batman baldan daha zevk-âverdir.

زین نسق میگفت با لطف و گشاد در میانه گریهء بروی فتاد

2456. *Yumuşaklık ve inşirâh ile bu üslûbdan söylüyordu; arada ona bir ağılama vâki' oldu.*

گریه چون از حد گذشت و های های زو که بی گریه بد او خود دلربای

2457. *Uaktâki ondan ağlama ve âh, âh deme hadden geçti, zâten ağlamasız da o gönül kapıcı idi.*

Kadının ağlaması ve âh, âh demeleri haddini tecâvüz etti ve göz yaşları latîf yanaklarından aşağıya dökülmeğe başladı; esâsen kadın ağlamasa bile işve-i şûhânesiyle erkeğin gönlünü kapmaya kâfî idi. Bu beytin ikinci mısra'ı Hind nüshalarında *ز جای* *sûretindedir*; bu halde ma'nâsı şöyle olur: "Vaktâki ağlama ve âh, âh deme hadden geçti, onun nâlesinden erkeğin gönlü birden gitti."

شد ازان باران یکی برقی پدید زد شراری بر دل مرد وحید

2458. *O yağmurdan bir şimşek zâhir oldu; vahîd olan adamın gönlüne bir kıvılcım çarptı.*

Kadının göz yaşlarından bir rahm ve şefkat şimşegi çaktı; riyâzet ve tevekkül âleminde teklerden olan adamın gönlüne o şimşekten bir kıvılcım ve yıldırım isâbet etti.

آنکه بنده روی خویش بود مرد چون بود چون بندگی آغاز کرد

2459. *O kimse ki, erkek onun güzel yüzünün kölesi idi, bendeliğe başladığı vakit nasıl olur?*

Erkek, kadının güzel yüzünün âşığı ve kölesi olmuş iken, o kadın o erkeğin önünde tezellül eder ve ona karşı kul ve kölelik etmeğe başlarsa, o erkeğin hâli nasıl olacağını tahmîn et!

آنکه از کبرش دلت لرزان بود چون شوی چون پیش تو گریان بود

2460. *O kimse ki, onun kibrinden senin gönlün titreyici olur, senin önünde ağladığı vakit nasıl olursun?*

Bir mansıb-ı âlî sâhibi olup kibir ve azametden titremekte ve korkmakta olduğun bir kimse, mertebesinden sukût edip senin önünde tezellül ile ağlamağa başlarsa, ne hâle gelirsün tasavvur et?

آنکه از نازش دل و جان خون بود چونکه آید در نیاز او چون بود

2461. *O kimse ki, onun nâzından gönlü ve canı hûn ola, niyâza geldiği vakit, o nasıl olur?*

آنکه از جور و جفایش دام ماست عذر ما چه بود چو او در عذر خاست

2462. O kimse ki, onun cevri ü cefâsından bizim tuzağımız vardır; o özre kalkınca bizim özrümüz ne olur?

O ma'sûka ki, onun cevri ü cefâsı tuzak olup bizi avlamıştır; o bize karşı özür dilemeğe kalkınca, ona karşı bizim dileyeceğimiz özrün mâhiyyeti ne olur? Derhal gevşeyiveriniz.

زین للناس حق آراستست رآنچه حق آراست چون دانند جست

2463. Nâs için tezyîn olundu; Hak süslemiştir; Hakk'ın süslediği şeyden nasıl sıçramayı bilirler?

Bu beyt-i şerîfde Âl-i İmrân sûre-i şerîfesindeki şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: زَيْنَ لِلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ (Âl-i İmrân, 3/14) Ya'nî "Kadın ve evlâd ve kantarlar ile altın ve gümüş ve hayl-i müsevveme (ya'nî hünerli ve nişanlı atlar) ve en'âm (ya'nî deve ve koyun ve keçi gibi hayvânât) ve ekin isteklerinin muhabbeti nâs için tezyîn olundu; bunlar hayât-ı dünyâ metâ'idır ve nihâyet karargâh Allah'ın indindedir." Hak Teâlâ hayât-ı dünyâda istifâde edilecek şeyleri sûret-i umûmiyyede bu âyet-i kerîmede hulâsa buyurmuş ve kadın isteğine âid olan muhabbeti bunların en başında zikr etmiştir. Biz görüyoruz ki, her hangi cinsten olursa olsun, efrâd-ı beşerin hulâsa-i hayâtı çalışıp az çok servet elde etmek ve ondan sonra teehhül edip âile teşkil eylemektir. Hak Teâlâ beşerin gözüne hayât-ı dünyeviyyeyi bu sûretle süslü göstermiştir. Bu îzâhâta nazaran beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur. "Züyyine linnâs... âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere kadın isteği muhabbeti ile hayât-ı beşeri tezyîn etmiştir. Hakk'ın süslemiş olduğu şeyden herkes nasıl yakasını kurtarabilir? Ya'nî kadını sevmemek ve ona meftûn olmamak kâbil olur mu?"

چون پی یسکن الیہاش آفرید کی تواند آدم از حوا برید

2464. Mâdemki ona, onu sükûn için yarattı; Adem Havvâ'dan ne vakit munkatı' olabilir?

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i A'râf da olan şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ إِلَيْهَا (A'râf, 7/189) Ya'nî "O Allah Teâlâ sizi nefs-i vâhideden yarattı ve zêvcini onunla sükûn bulmak için,

ondan yaptı." Ya'nî Hak Teâlâ âlemi yarattı; Âdem'in hayât-ı sûriyyesinde kendisini teskîn edecek bir ni'met-i ilâhiyyesi olmak üzere Havvâ'yı yâr edip ona onu zevce yaptı ve Hz. Âdem Havvâ ile istînâs etti ve sükûnet buldu. İmdi mâdemki Âdem Havvâ'yı kendisiyle istînâs hâsıl olan bir ni'met buldu, hiç böyle bir ni'metten yüz çevirebilir mi?

رستم زال ار بود وز حمزه بیش هست در فرمان اسیر زال خویش

2465. *Eğer Rüstem-i Zâl olsa ve Hamza'dan ziyâde olsa, kendi Zâl'inin fermânında esîrdir.*

Birinci mısra'daki "Zâl", Rüstem'in pederinin adıdır ki, kıssası *Şehnâme*'de mezkûrdur; ve gâyet kuvvetli bir pehlivân ve kahramandır. Ve Hamza (r.a.) Resûl-i Ekrem Efendimiz'in amcaları olup, Uhud gazâsında şehîd olmuşlardır. Zât-ı şerîfleri ashâb-ı kirâmın kahramanlarından idi. İkinci mısra'daki "Zâl"dan murâd kadındır. Beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur: Bir kimse Rüstem-i Zâl gibi seçî ve kavî olsa ve Hamza (r.a.)dan daha kahraman olsa, emre itâat husûsunda kendi zevcesinin esîridir.

آنکه عالم مست گفتش آمدی کلمینی یا حمیرا می زدی

2466. *O kimse ki, âlem onun sözünün mesti gelirdi "kellimînî yâ Humeyrâ!" buyururdu.*

A'ref-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'in kelâm-ı âlîlerinin zevkünden âlem sarhoş olduğu halde, kendi zevce-i muhteremeleri bulunan Ümmü'l-mü'minîn Âişe (radıyallâhu anhâ)ya hitâben "Ey penbe beyaz, söyle!" buyurur ve onların konuşmalarından münşerih olurlar idi. Nitekim bu husustaki izâhât 2002 numaralı beyitte geçti.

آب غالب شد بر آتش از نهیب آتشش جوشد چو باشد در حجیب

2467. *Su, nehîb olması cihetinden ateşe gâlib geldi; hicâb içinde olduğu vakit ateş onu kaynatır.*

"Nehîb" şükûh ve azamet ma'nâsınadır. "Hicîb" hicâb kelimesinin imâle olunmuş sûretidir. Ya'nî su doğrudan doğruya ateş üzerine dökülürse, kemâl-i azametiyle ona gâlib gelir ve o ateşi söndürür; fakat su hicâb içinde ya'nî bir kab ve tencere içinde bulunduğu halde ateş üzerine konursa, ateş onu fıkır fıkır kaynatır.

چونکہ دیگی حایل آمد ہر دورا نیست کرد آن آب را کردش هوا
 2468. *Uaktâki her ikisine bir zarf hâil gele, o suyu yok eder ve onu hava yapar.*

Su ile ateş arasına bir kab hâil olduğu vakit, ateş suyu kaynatır ve tebahur ettirip havaya inkılâb ettirir ve kab içindeki suyu yok eder.

ظاہرا بر زن چو آب ار غالیی باطنا مغلوب ز نرا طالبی
 2469. *Uâkıû su gıbi zâhiren kadına gâlıbsın, bâtinen mağlûb olup kadına tâlıbsın.*

اینچنین خاصیتی در آدمیست مهر حیوانرا کمست آن از کمیست
 2470. *Böyle bir hâssiyet âdemîdedir; hayvanın muhabbeti nâkıstır, o noksanlık-
 [2432] tandır.*

Kadına muhabbet etmek ve ona bâtinen mağlûb olmak insanlığın hâssa-sındandır; zîrâ insanlığın kadına olan muhabbeti yalnız kazâ-yı şehvet için değildir; belki onda müşâhede ettiği tecelliyât-ı cemâliyye-i ilâhiyye kendisini ona cezbe etmiştir. Ve hayvanda bu nevi' muhabbet yoktur; onun dışisine meyli ancak kazâ-yı şehvet içindir. Kazâ-yı şehvetten sonra artık dışisinde görebileceği bir şey kalmaz; bu da hayvanın mertebe-i insâniyyeden noksan olarak mahlûk olmasındandır.

در بیان این خبر کہ اِنَّہُنَّ یَغْلِبْنَ الْعَاقِلَ وَ یَغْلِبُہُنَّ الْجَاحِلُ

Bu "Muhakkak onlar âkile galebe çalar ve câhil onlara galebe çalar" hadîs-i şerîfinin beyânındadır

"Hünne" zamîrleri kadınlara râci'dir. Ya'nî âkıller mertebe-i insâniyyelerini müdrik oldukları için, onlarda tecellî-i cemâl-i ilâhîyi müşâhede ederek onlara müncezib ve mağlûb olurlar. "Âkıl"den murâd, merâtib-i vücûdu ârif olan zevâtır; fakat câhiller sıfât-ı nefsâniyyelerinin esîri olup onların kadınlara meyilleri ancak hissiyyât-ı şehvâniyyelerini teskîn için olduğundan,

müşteheyât-ı hayvâniyyeleri bertaraf olduktan sonra, nazarlarında artık onlara serfûrû etmezler ve bu i'tibâr ile gâlib mevkiinde bulunurlar.

گفت پیغمبر که زن بر عاقلان غالب آید سخت و بر صاحب‌دلان

2471. *Peygamber buyurdu ki: Kadın âkıllara ve sâhib-dillere pek gâlib gelir.*

باز بر زن جاهلان چیره شوند زانکه ایشان تند و بس خیره روند

2472. *Yine kadın üzerine câhillere gâlib olurlar; zîrâ ki onlar sert ve pervâsız giderler.*

کم بود شان رقت و لطف و وداد زانکه حیوانیست غالب بر نهان

2473. *Onların rikkati ve lutfu ve muhabbeti az olur; zîrâ tab'ına hayvanlık gâlibdir.*

Zîrâ câhillere, kadınların mazharında zâhir olan tecelliyât-ı Hakk'ı idrâk edemediklerinden, onlara karşı kalblerinde rikkat ve lutuf ve muhabbet az olur; zîrâ onların tabîatlarına hayvanlık galebe etmiştir; binâenaleyh hayvanlar dışılarına karşı ne muâmelede bulunabilirse, bunlarınkî de o kadar olur.

مهر و رقت وصف انسانی بود خشم و شهوت وصف حیوانی بود

2474. *Muhabbet ve rikkat insanlığın vasfı olur; gazab ve şehvet hayvanlığın vasfı olur.*

پرتو حقست آن معشوق نیست خالقست آن گویا مخلوق نیست

2475. *Hakk'ın pertevîdir, o ma'sûk değildir; o Hâlık'tır, gûyâ mahlûk değildir.*

Cenâb-ı Pîr efendimizin deryâ-yı irfanları burada şiddetle dalgalanmış ve bu beyt-i şerîfî müstemi'lerin önüne koymuştur. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfî dekâyık-ı *Mesnevî*'dendir. Hz. Şeyh-i Ekber Muhyiddîn ibn Arabî efendimiz *Fusûsu'l-Hikem*'lerinde Fass-ı Muhammedî'de الطیب ثلاث النساء والطيب حب الی من دنیاکم ثلاث النساء والطیب "Sizin dünyânızdan bana üç şey sevdirdi ki, kadınlar ve güzel kokular ve namaz içinde gözümün aydın olmasıdır" hadîs-i şerîfini tefsîren kadın hakkındaki tecelliyât-ı ilâhiyyeye dâir birtakım hakâyık beyân buyurmuşlardır. Hind şârihlerinden *Mükâşefât-ı Rızevî* sâhibi Şeyh Muhammed Rızâ hazretleri şöyle hulâsa buyurur: "Erkek, câmi'-i cemî'-i es-

mâ ve sıfât-ı ilâhiyye olduğu cihetle sûret-i ilâhiyye üzerine olduğu gibi, kadın dahi erkek sûreti üzerinedir. Binâenaleyh kadın Allah'ın âyînesinin âyînesi olur. İmdi sûret-i ilâhiyye erkekten münbais olup kadında zâhirdir ve bu in'ikâs diğer şân peydâ eder; ve kadın, sûreti üzerine olduğu erkekten münfaildir; ve erkek, erkek ve kadın arasında a'zam-ı vuslat olan vakt-i cimâ'da kadında fâildir ve kadın onun münfailidir ve vakt-i cimâ'da erkek kadında fânî olur. Bu ise kadının erkeğe olan te'sîrinden ve fâiliyyetindendir. Binâenaleyh kadında müşâhede-i Hak etemm-i müşâhededir; zîrâ fâilde ve münfailde müşâhededir. Ve Server-i kâinât (s.a.v.) Efendimiz'in kadına olan muhabbetin sırrı bu idi. Ârif kâffe-i mezâhirde cemâl-i Hakk'ı müşâhede eder ve kadın âyînesinde sıfât-ı cemâliyyenin pertevini ayân görür ve cezb-i ma'sûku, ma'sûktan bilmez; belki onu cezb-i Hâlık ile cezzâb bilir; yoksa mahlûktan ibâret olan kendi cezbiyle değil. Böyle olunca hâsıl-ı ma'nâ bu olur ki: Nazar-ı ârif Hakk'ın pertevi üzerinedir, yoksa kadının güzelliği üzerine değildir; ve o pertev-i Hak gûyâ Hâlık'tır. Ya'nî kalb-i ârifde muhabbet ve rikkat îcâd eder; ve mahlûk değildir, ya'nî hâdis değildir. Zîrâ pertev-i Zât dâimâ Zât ile berâber olur ve münfek olmaz."

تسلیم کردن مرد خود را بآنچه التماس زن بود از طلب

معیشت و آن اعتراض زن را اشارت حق دانستن بیت :

بنزد عقل هر داندۀ هست که با گردنده گرداندهء هست

Taleb-i maîşet cihetinden kadının iltimâs ettiği şeye
erkeğin kendisini teslim etmesi ve kadının o i'tirâzını

işâret-i Hak bilmesi. Beyit:

"Her bilicinin aklı indinde sâbittir ki, dönücü ile bir
döndürücü vardır"

Bu beytin kâili hakkında *Mesnevî-i Şerîf* şerhlerinde izâhât yoktur. Hind şârihleri bu beytin mâba'di olmak üzere bir beyit daha ilâve etmişlerdir ki şudur:

ازان چرخه که گرداند ورا پیر قیاس چرخ گردان زان همی گیر

"Pîrin döndürdüğü çıkıktan, çerh-i feleğin kıyâs-ı devrini al."

Ankaravî nüshasında yalnız ilk beyit mevcûddur.

مرد زان گفته پشیمان شد چنان کز عوانی ساعت مردن عوان

2476. *Erkek o sözden öyle pişmân oldu ki, bir avân ölmek sâatinde avânlıktan, pişmân oldu.*

"Avân" bir âmir-i zâlimin muîn-i zulmü olan kimsedir. Ya'nî erkek zevce-sine karşı söylemiş olduğu sert ve haşîn sözlerden, bir zâlimin zulmüne yardım eden kimsenin öleceği sâatte bu yardımdan pişmân olması gibi, pişmân oldu. Zîrâ hâl-i ihtizârda bulunan kimseye ahvâl-i berzah münkeşif olup kendi a'mâlinin sûretlerini müşâhede etmeğe başlar ve gördüğü sûretler üzerine sözler söyler; bu sözlerin ahvâl-i dünyeviyye ile aslâ münâsebet ve alâkası bulunmadığı cihetle, etrâfında olanlar sayıkladığına hükmederler. Bu ma'nâya binâen Cenâb-ı Pîr efendimiz erkeğin hâlini muhtezır olan avânın hâline teşbîh buyururlar.

گفت خصم جان جان چون آمدم بر سر جان من لکدها چون زدم

2477. *(Erkek) dedi: Niçin cânın cânının hasmı geldim? Ben cânın başı üzerine niçin tekmeler vurdum?*

"Cân" kadından kinâyedir. Ya'nî cân nasıl tenin hayâtı ise, ma'sûka olan kadın dahi âşık olan erkeğin cânının sebep-i bakâsı ve hayâtıdır. İkinci mısra'daki "cân"dan murâd dahi yine kadındır. Ve "tekme vurmak"tan murâd dahi izlâl ve ihânettir.

چون قضا آید فرو پوشد بصر تا نداند عقل ما پارا ز سر

2478. *Kazâ geldiği vakit basarı görmekten örter; nihâyet bizim aklımız baştan ayağı bilmez.*

Ya'nî bir şey hakkında kazâ-yı mübrem-i ilâhî taalluk ederse, göz görmez olur. Aklımız ne başı, ne de ayağı fark edemiycek bir hâle gelir. Nitekim İmâm-ı Alî (kerremallâhu vechehû) efendimiz البصر اذا جاء القضا عمى ya'nî "Kazâ geldiği vakit göz kör olur" buyurmuşlardır.

چون قضا بگذشت خود را می خورد پرده بدریده گریان میدرد

2479. *Kazâ geçtiği vakit kendisini yer; perde yırtılmış, yaka yırtar.*

Ya'nî bir kimsenin istemediği bir şeyin başından geçmesine kazâ-yı ilâhî taalluk ettiği vakit, o kimse o istemediği şeyin üzerine kendi irâdesiyle gider; fakat hükm-i kazâ geçip o istemediği şey vâki' olduktan sonra bakar ki, aklının ve fikrinin perdesi yırtılmış. Ben nasıl oldu da bu fenâlığı düşünemedim? diyerek kendini yer ve yakasını teessüründen yırtar.

مرد گفت ای زن پشیمان می شوم گر بدم کافر مسلمان می شوم

2480. *Erkek dedi: Ey kadın nâdim oluyorum; eğer kâfir idiysem müslüman oluyorum.*

Ben sana karşı vâki' olan inkârımdan peşimânım, eğer evvelce münkir oldum ise, şimri münkâdım.

من گنهکار توام رحمی بکن بر مکن یکبار گیم از بیخ و بن

2481. *Ben senin günâhkârınım, bana merhamet et; birdenbire beni kökten ve dipten koparma!*

Ben kabâhat yaptım, sen merhamet edip afv et; beni bir günâh için böyle birdenbire reddetme!

کافر پیر ار پشیمان میشود چونکه عذر آرد مسلمان میشود

2482. *İhtiyar kâfir eğer peşimân olursa, özür getirdiği vakit müslüman olur.*

Senelerce yanlış i'tikâd içinde ihtiyarlamış olan bir kimse, hakikatı idrâk edip bu i'tikâdından vaz geçer ve anlayışı nokta-i nazarından bu i'tikâdında ma'zûr bulunduğunu beyân ederse, nefsü'l-emirde onun reddi mümkün olmaz; zîrâ o, hakikatine münkâd olmuş olur ve artık onun hakikate mukârin olan fikir ve i'tikâdını kendisinden nez' etmek kâbil olmaz.

حضرت پر رحمتست و پر کرم عاشق او هم وجود و هم عدم

2483. *Senin hazretin pür-rahmet ve pür-keremdir; hem varlık ve hem yokluk onun âşıkıdır.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz âlem-i keserâta mensûb bulunan kadın ve erkeğin mazharından zâhir olan vücûd-ı vâhid-i hakikîye ve Zât-ı mutlaka-i Hakk'a

rücû' edip buyururlar ki: Senin hazretin ya'nî vücûd-ı hakîkîn rahmet ve kerem ile doludur. Hem vücûd-ı izâfî âlemi ve hem de adem-i izâfî âlemi, kendi asılları olan Zât-ı Hazret'ine âşıkdırlar; çünkü bu âlemlerin ikisi de ondan rahmet ve kerem görmüştür. Vücûd-ı izâfî âleminin gördüğü rahmet ve kerem budur ki, Zât-ı Hak ilm-i ilâhîsinde sâbit ve fakat vücûd-ı hâricîde faâliyetleri ma'dûm olan ve esmâ-i ilâhiyye sûretlerinden ibâret bulunan a'yân-ı sâbiteye kendi vücûd-ı latîfinden alâ-vechî't-teksîf, peyderpey vücûd-ı izâfî bahş eder. 625 numaralı beyitte bu husûsta îzâhât geçti. Ve kezâ teceddüd-i emsâl hakkında da yukarılarda 2066 numaralı beyitte îzâhât verildi. Bakâbillah mertebesinde sâbit olan kümmel-i evliyânın nazarlarında âlem-i keserâ- tın vücûdu, Hakk'ın vücûd-ı hakîkîsine hicâb olmadığı gibi, Hakk'ın vücûd-ı hakîkîsi de vücûd-ı izâfî âlemine hicâb olmaz.

مس و نقره بندهء آن كيميا

كفر و ايمان عاشق آن كبريا

2484. *Küfür ve îmân o Kibriyâ'nın âşıkıdır; bakır ve gümüş o kimyânın bendesidir.*

Küfür ve îmân vücûd-ı izâfî âlemine âid şuûnât-ı ilâhiyyeden bir şe'ndir; zîrâ îmân ism-i Hâdî'nin ve küfür ism-i Mudill'in îcâbâtıdır ve bu isimlerin ahkâm ve âsârı âlem-i keserâtda zâhir olur. Çünkü îmânı temsil eden mü'minlerin sûreti ve küfrü temsil eden de kâfirlerin sûretidir; ve bu isimler onların Rabb-i hâslandır ve Rabbü'l-erbâb Allah Zü'l-Celâl hazretleridir.

İmdi her mazhar kendi Rabb-i hâssı olan ismin ve her bir isim de kendilerinin müsemması olan Hakk'ın âşıkıdır. Binâenaleyh küfür ve îmân o Kibriyâ'nın âşıkı olmuş olurlar. Ve kezâ bakır ve gümüş âlem-i kevnde, bakır ve gümüş olmak için kimyâ-yı hakîkî olan vücûd-ı Hakk'ın te'sîrâtı ve tasarru-fâtı altında olup onun bendesidir; zîrâ "hamse-i muhtefiye" ta'bîr olunan ulûmdan birisi kimyâ olup, bu ilim vâsıtasıyla elde edilen iksîr sâyesinde bakır ve gümüş, altına ve diğer mâdenler bakıra ve gümüşe tebdîl olunabilirler. Ehl-i fen yakın vakitlere kadar anâsır-ı basîtanın yekdiğerine inkılâb edemeyeceklerini ve ilm-i iksîrin mevhûm bir zehâb-ı câhilâneden ibâret bulunduğunu iddiâ ederler idi. Vaktâki son zamanlarda elektron nazariyyesi keşf olundu, ya'nî anâsır-ı basîta zerrelerinin a'dâd-ı muhtelifede müsbet ve men-fî elektronlardan teşekkül ettiği ve bu elektron adedlerinin tezyîd veyâ tenkî-si hâlinde ecsâm-ı latîfenin yekdiğerine inkılâb edebileceği anlaşıldı. Binâenaleyh inkâr edilen ilm-i iksîrin tasdîki zarûrî bir hâle geldi. Bu îzâhâttan anlaşıldı ki bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde elde edilen iksîr ve kimyâ, kimyâ-yı

izâfî ve iksîr-i mecâzîdir. Bîlcümle ecsâm-ı basîta bu izâfî ve mecâzî olan kim-yâ ve iksîrin bendesi değil, kimyâ-yı hakîkî olan vücûd-ı Hakk'ın tasarrufâtı altında olup, O'nun bendesidir.

در بیان آنکه موسی و فرعون هر دو مسخر مشیتند چنانکه زهر
و پاد زهر و ظلمات و نور و مناجات کردن فرعون بخلوت
تا ناموس نشکند

Onun beyânındadır ki, Mûsâ ve Fir'avn'ın her ikisi de, zehir ve panzehir ve zulumât ve nûr gibi müsahhar-ı meşîyyettirler; ve nâmûs kırılmaması için Fir'avn'ın halvette münâcât etmesi

موسی و فرعون معنی را رهی ظاهر آن ره دارد و این بی رهی

2485. *Mûsâ ve Fir'avn ma'nânın bendesidir. Zâhirde o yol tutar ve bu, yol-suzluk.*

Birinci mısra'daki "rehî" "râ"nın fethi ve kesri ile gulâm ve bende ve çâker ma'nâsına gelir. Ma'lûm olsun ki emir ikidir: Birisi "emr-i irâdî", diğeri "emr-i teklîfî"dir. "Emr-i irâdî" abdin ilm-i ilâhîde sâbit olan hakîkatinin ve "ayn-ı sâbite"sinin lisân-ı isti'dâd ile taleb ettiği şey üzerine Hakk'ın verdiği hükümdür. Ve "a'yân-ı sâbite" suver-i esmâ-i ilâhiyyedir. Meselâ ism-i Hâdî'nin sûret-i ilmiyyesi Hak'dan kendi üzerine hidâyetle hükmolunmasını taleb eder; ve Hak da öyle hükmeder. Ve kezâ ism-i Mudill'in sûret-i ilmiyyesi de Hak'dan kendi üzerine dalâletle hükmolunmasını ister; Hak dahi öyle hükmeder. Bu hükümler kazâ-yı ilâhî olup aslâ tebeddül etmezler. Şu halde abd, kendi üzerine olan hükmü kendi istemiştir; binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri لَا يَسْأَلُ عَمَّا يَفْعَلُ (Enbiyâ, 21/23) [Allah yaptığından sorumlu tutulmaz] olur. Ya'nî, işlediği şeyden Hakk'a suâl teveccüh etmez; zîrâ Hak, kulun istediğini vermiştir. Şu halde وَهُمْ يَسْتَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) [Onlar ise sorguya çekileceklerdir] mücibince, suâl onlara teveccüh eder; ve abdin mazharı olan o isim onun "Rabb-i hâssı" olup bîlcümle mevâtında onun nâsiyesinden tutup, kendi sırât-ı müstakîmi üzerinde yürütür.

Vaktâki mevtın-i ef'âl olan vücûdât-ı izâfiyye âleminde bu hakâyıkın taalluk edeceği matâyâ-yı unsuriyye ve merâkib-i cismâniyye zâhir olur, her ferdin kuvvede olan isti'dâdı âlem-i fiilde zâhir olmak için, enbiyâ (aleyhimü's-selâm) vâsıtasıyla "emr-i teklîf" tebliğ olunur ve tebliğ neticesinde ism-i Hâdî ile, ism-i Mudill'in bendeleri birbirinden temeyyüz eder. Mûsâ Fir'avn'dan ve Sıddîk Ebû Cehil'den ayrılır. Binâenaleyh "emr-i teklîf"yi kabûl edenlerin fiili, hem "emr-i irâdî"ye ve hem de "emr-i teklîf"ye muvâfık olur. Ve "emr-i teklîf"ye muhâlefet edenler, yalnız "emr-i irâdî"ye muvâfakat etmiş olurlar. Şu halde her iki tâife hakîkatte "emr-i irâdî"ye mutî olmuş olurlar.

Bu mukaddime anlaşıldıktan sonra beyt-i şerîfin ma'nâsı tavazzuh eder. Ya'nî Mûsâ ve Fir'avn'ın her ikisi de, ma'nâları olan kendi "ayn-ı sâbite"lerinin bendesidirler. Gerçi o Hz. Mûsâ zâhirde "emr-i teklîf"ye hâdim olup râh-ı hidâyete sâliktir; Fir'avn ise "emr-i teklîf"ye nazaran zâhirde yolsuzluk ve muhâlefet eder; fakat "emr-i irâdî"ye nazaran mutî'dir. Şu halde her ikisi de kendi sırât-ı müstakîmleri üzere yürürler.

روز موسی پیش حق نالان شده نیم شب فرعون هم گریان شده

2486. *Mûsâ gündüz huzûr-ı Hak'da nâlân olmuştur; Fir'avn dahi gece yarısı giryân olmuştur.*

کین چه غلست ای خدا بر گردنم ورنه غل باشد که گوید من منم

2487. *Şöyleki: Ey Hudâ, boynumda bu ne zincirdir ve eğer zincir olmasa, kim "Ben benim" der idi?"*

Ya'nî Fir'avn gece yarısı ağlıyarak böyle derdi ki: Yâ Rab benim bu boynumdaki enâniyyet zinciri nedir? Bir türlü bu enâniyyet ve gurûr zincirini koparıp kendimi Mûsâ'nın önünde küçültemiyorum. Mûsâ'yı gördüğüm vakit bu enâniyyet ve gurûr duygusu şiddetleniyor. Ve eğer boynumdaki bu zincir olmasa idi, ben, benim der mi idim?

زانکه موسی را منور کرده مر مرا زان هم مکدر کرده

2488. *Ondan ki Mûsâ'yı münevver etmişsin, muhakkak beni de ondan mükedder etmişsin.*

"Ondan ki" ism-i işâreti sûrh-i şerîfdeki "meşîyyet-i ilâhî"ye râci'dir. "Meşîyyet"ten murâd, yukarıda îzâh olunan "emr-i irâdî"dir. Ya'nî Mûsâ'yı

“emr-i irâdî-i ilâhiyye”nden münevver ettin ve beni de o “emr-i irâdî”den muzlim ve mükedder ettin. İkimizin hâli de bir menba’dan sudûr ediyor; zîrâ îmân ve küfür ve kabûl ve red ve kurb ve bu’d “emr-i irâdî”nin neticesidir. Mûsâ bu “emr-i irâdî” hükmüne tevfikân “emr-i teklîfî”ye hâdim olup îmân ve kabûl ve kurb içindedir; ve ben yine bu “emr-i irâdî” hükmüne tebean “emr-i teklîfî”ye muhâlefetimden dolayı küfür ve red ve bu’d içindeyim.

زانه موسى را تو مهر و کرده ماه جانم را سپهر و کرده

2489. *Ondan ki, sen Mûsâ’yı ay yüzlü etmişsin; benim cânımın ayını, kara yüzlü etmişsin.*

O meşîyyetten sen Mûsâ’nın yüzünü âlem-i ma’nâda ve âlem-i sûrette ay gibi parlak etmişsin; benim cânımın yüzünü, âlem-i ma’nâda “emr-i irâdî”n ile ve âlem-i sûrette de “emr-i teklîfî”n ile kara yaptın.

بهتر از ماهی نبود استاره ام چون خسوف آمد چه باشد چاره ام

2490. *Benim yıldızım bir aydan daha iyi olmadı; vaktâki husûf geldi, çârem ne olur?*

Benim tâli’imin yıldızının parlaklığı ay kadardır ve ondan fazla değildir; fakat böyle iken, benim o yıldızıma husûf-ı ma’nevî vâki’ oldu ve tutuldu. Bu ma’nevî husûfun def’ine aslâ çârem yoktur. “Yıldız”dan murâd Fir’av’n’ın saltanat ve kuvvet-i zâhiresini iktizâ eden “ayn-ı sâbite”sidir; ve “husûf”tan murâd, kendisine Hz. Mûsâ tarafından vâki’ olan “emr-i teklîfî”dir.

نوبتم گر رب و سلطان میزند مه گرفت و خلق پنگان میزند

2491. *Gerçi nevbetimi Rab ve sultân vurdular; ay tutuldu ve halk tas çalarlar.*

Ya’nî halk benim saltanat ve kuvvet-i zâhirem sebebiyle etrâfımda toplanıp nevbet mızıkasını çalarlar. Nitekim pâdişâhların sarayları etrâfında muayyen zamanlarda nevbet mızıkasını çalarlar idi; elyevm onları tasvîr ve temsil eden mehterler teşkil olunup mızıkâ çaldırılmaktadır. Halkın benim etrâfımda nevbet mızıkası çalmaları, ay tutulduğu vakit, husûfu i’lân için halkın tepsi ve tas çalmalarına ve tüfek ve tabanca atmalarına benzer; zîrâ benim de ma’nevî ayım tutulmuştur. Evvelce ay tutulduğu vakit, halk i’lân için tepsi ve tas gibi şeyler çalıp gürültü ederler idi. Bunun sebebi “Ay tutuldu haberi-niz olsun, husûf namazı kılınız” demek için idi. Zîrâ husûf, ahvâl-i felekiyye-de müstesnâ bir hâl vukû’undan ibâret olup, bu gibi zamanlarda halkın

Hakk'a teveccühü maksadıyla salât-ı husûf edâsı sünnet-i seniyyedir. Sonraları câhillere bu i'lânı hurâfâta kalb edip, gûyâ ayın bir ejderhâ tarafından tutulduğu ve bu ejderhâyı ürkütmek için bu gibi gürültüler yapıldığı fikrine zâhib olmuşlar ve bu sûretle ehl-i fen ve hey'et-i kendilerine güldürmüşlerdir.

میزند آن طاس و غوغا میکنند ماہرا زان زخمه رسوا میکنند

2492. *O tası çalarlar ve gürültü ederler; o darbeden ayı rüsvâ ederler.*

Halk benim o tutulmuş olan ayıma karşı tas çalarlar ve gürültü ederler; halbuki o tasa vurdukları darbelerden benim tutulan ayımı rüsvây ederler. Çünkü ayın tutulup kara yüzlü olduğunu halka i'lân ederler.

من کہ فرعونم ز خلق ای وای من زخم طاس آن ربی الاعلای من

2493. *Ben ki Fir'avn'ım, benim eyvâyım halktandır; o benim Rabbiye'l-a'lâm, tas darbesidir.*

Ben ki Mısır sultânı olan Fir'avn'ım, benim eyvâyım ve benim helâkim beni halkın alkışlamasındandır. Zîrâ halkın alkışlamasından bende azamet ve gurûr duyguları kabarr. O halkın "Rabbiye'l-a'lâ" ya'nî "Benim Rabb-i a'lâm" demeleri, benim tutulmuş olan ayıma tas çalmalarıdır ve tasa vurdukları darbelerdir.

خواجه تاشانیم اما تیشه ات می شگافد شاخ را در بیشه ات

2494. *Biz hâce-taşız; ammâ senin baltan, senin meşeliğinde dalı yarar.*

"Hâce-taş" bir efendiye hizmet eden kimseye derler, Türkçesi "kapı yoldaşı"dır. "Balta"dan murâd, "emr-i irâdî"dir. Ve "meşelik"ten murâd vücûdât-ı izâfiyye âlemindeki suver-i müteayyene ve kesîredir. Ya'nî "Yâ Rab, Mûsâ ile ben bir kapı yoldaşıyız ve vahdeti sâbit olan senin gibi bir seyyidin kapısında hizmetkârız; ammâ senin "emr-i irâdî"nin baltası, bu âlem-i dünyâda ve bu keserât meşeliğinde benim gibilerin vücûdât-ı izâfiyyeleri dallarını "emr-i teklîfî"n vâsıtasıyla yarar ve kat' eder, yine dalâlete düşürür.

باز شاخی را موصل میکند شاخ دیگر را معطل میکند

2495. *Kezâ bir dalı bitıştırır, diğer dalı muattal eder.*

Yine o "emr-i irâdî"n bir dalı semerât-ı nâfia vermek için bitıştırır ve tesbît eder ve hidâyete îsâl eder; diğer bir dalı da muattal ve hâib ü hâsir bırakır.

شاخ را بر تیشه دستی هست نی هیچ شاخ از دست تیشه جست نی

2496. *Dal için balta üzerine bir el var mıdır? Hayır, hiç dal balta elinden sıçradı mı? Hayır!*

Bir ferd için "emr-i irâdî" üzerinde kimsenin dest-i tasarrufu var mıdır? Hiç bu âlem-i izâfide bir ferd "emr-i irâdî"nin hükmünden kendisini kurtarabilir mi? Hayır. Bu beyt-i şerîfin zevkine varmak için 623, 624, 625 numaralı beyitler ile, onları ta'kîb eden ebyâtı ve izâhâtını mütâlaa etmek lâzımdır; zîrâ bu bahislerde cebir mes'elesi izâh edilmiştir; burada tekrârı mûcib-i tatvîl olur.

حق آن قدرت که آن تیشه تراست از کرم کن این کزیهارا تو راست

2497. *O kudret hakkı için ki, o balta sana mahsustur, sen kereminden bu eğrilikleri doğru et!*

Yâ Rab, o kudret-i mutlakan hakkı için ki, o meşîyyet baltası senindir ve sana mahsûstur. Sen rahmet-i rahîmiyyen ile bu âlem-i sûrîdeki eğrilikleri doğru et! Bu taleb, sırr-ı kaderin meçhûliyyetine binâen vâki' olmuştur. Zîrâ hiçbir kimse ayn-ı sâbitisinin hangi bir ismin mazharı olarak ilm-i ilâhîde sâbit olduğunu bilemez. Binâenaleyh âlem-i sûretde dalâlet üzere gidenlerden ba'zıları, bilâhire hidâyet bulur; ve hidâyet üzere gidenlerden ba'zıları da dalâlete düşer. Nitekim Fir'avn'ın garkı hengâmında îmân ettiği ve bu îmân üzere âlemden gittiği *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Mûsevî'de cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimiz tarafından delâil-i kur'âniyye ile isbât buyrulmuştur.

باز با خود گفته فرعون ای عجب من نه دریا رینا ام جمله شب

2498. *Tekrâr Fir'avn kendi kendine dedi ki: Acıb şey; bütün geceler ben yâ Rabbenâ'da değil miyim?*

Fir'avn, Hakk'a karşı vâki' olan münâcâtını müteâkîb kendi nefesine rûcû'an hitâb edip taaccüb olunacak şeydir, ben bütün geceler, "Ey bizim Rab-bimiz!" diyerek tazarru' ve niyâz etmekte değil miyim? dedi.

در نهان خاکی و موزون میشوم چون بموسی میرسم چون میشوم

2499. *Gizlide hâkî ve mevzûn olurum; Mûsâ'ya eriştiğim vakit, nasıl olurum?*

Kendi kendime kaldığım vakit Mûsâ'nın azamet-i ma'neviyyesini tefek-kür edip hâkî ve mütevâzi' ve akıl ve mantık dâiresinde mevzûn olurum; Mû-

sâ'ya mülâkî olduğum vakit, o muhâkeme ve tevâzu' derhal zâil olur; bende kibir ve enâniyyet ve gurûr duyguları kabarr.

رنگ زر قلب ده تو میشود پیش آتش چون سیهره میشود

2500. *Kalp altının rengi on kat olur; ateşin önünde nasıl kara yüzlü olur?*
[2462]

Fir'avn, kalp altını kendi nefesine ve Hz. Mûsâ'yı da ateşe teşbîh ediyor.

نی که قلب و قالبم در حکم اوست لحظه مغرم کند یک لحظه پوست

2501. *Benim kalbim ve kalıbım O'nun hükmünde değil midir; beni bir lahza iç ve bir lahza kabuk eder.*

Benim ma'nâm ve sûretim o fâil-i mutlak olan Hakk'ın hükmü tahtında değil midir? İşte O'nun kazâ-yı ilâhîsi beni gâh ma'nâ ve gâh sûret tarafına çeker; binâenaleyh ba'zan iç ve ba'zan kabuk olurum.

سبز گردم چونکه گوید کشت باش زرد گردم چونکه گوید زشت باش

2502. *Ekin ol, dediği vakit yeşil olurum; çirkin ol dediği vakit de sarı olurum.*

Ya'nî ben, hâkim-i mutlak olan Hakk'ın emrine münkâdım; ekin ol derse, zümrüt gibi yemyeşil bir ekin olurum; o latâfeti terk et, kuru ve çirkinleş derse, kuruyup sapsarı saman olurum.

لحظه ماهم کند یکدم سیاه خود چه باشد غیر این کار اله

2503. *Beni bir lahza ay, bir dem kara eder; muhakkak Allah'ın işi bunun gayri ne olur?*

Ya'nî benim ay gibi olan canımı bir lahza îmân tarafına götürüp parlatır; ve bir dem de küfür tarafına sevk edip zulmânî kılar. Muhakkak Allah Te-âlâ'nın işi böyle mütekâbil tecelliyâtın gayri ne olur? Ya'nî Hakk'ın tecelliyâtı ale'd-devâm böyle cemâlî ve celâlîdir. Eğer bu hâl cebir değil midir ve bu tecelliyâta nazaran herkes mecbûr değil midir? diye suâl olunursa; Hakk'ın fiili kudretine ve kudreti irâdesine ve irâdesi ilmine ve ilmi ma'lûma tâbi'dir. Ve ma'lûm ise abdin hakîkatî ve "ayn-ı sâbite"sîdir; ve "a'yân-ı sâbite" ise, zılâl-i esmâdır ve esmâ, müsemmânın gayri değildir deriz. Nitekim bu babdaki îzâhât-ı mufasssala 625 numaralı beytin şerhinde geçti. Burada cebri îcâd eden vücûd-ı vehmî ve vehm-i vücûdîdir.

پیش چو گانهای حکم کن فکان میدویم اندر مکان و لا مکان

2504. "Kün fekân!" hükmünün çevgânları önünde, mekânda ve lâ-mekânda koştaktayız.

"Kün fekân"dan murâd اِنَّمَا قَوْلُنَا لَشَيْءٍ اِذَا ارَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ (Nahl, 16/40) ya'nî "Bizim irâde ettiğimiz şeye ancak kavlimiz, ol' dememizdir; imdi o şey olur" âyet-i kerîmesine işârettir.

"Çevgân" cirit oyununda top çeldikleri ucu eğri sopadır. Vücûd-ı beşer, çevgân önündeki topa teşbîh buyrulmuştur. "Mekân"dan murâd, âlem-i sûrettir; zîrâ sûret mekânı iktizâ eder. "Lâ-mekân"dan murâd, âlem-i ma'nâdır; zîrâ ma'nâ, mekân-ı mahsûs ile muttasıf değildir. Hulâsa-i ma'nâ böyle olur: "Bizim top gibi olan vücûdlarımız, serin çevgân gibi olan "Kün!" emirlerinin hükmü önünde çelindikçe, gâh âlem-i sûret içinde ve gâh âlem-i ma'nâ içinde, oraya buraya yuvarlanıp koştaktadır."

چونکہ بی رنگی اسیر رنگ شد موسیٰ با موسیٰ در جنگ شد

2505. *Vaktâki renksizlik rengin esîri oldu; bir Mûsâ, bir Mûsâ ile cenkte oldu.*

"Renk"ten murâd, suver-i kevniyye ve vücûdât-ı mukayyededir. "Renksizlik"den murâd vücûd-ı hakîkînin mertebe-i itlâkıdır ki, bilcümle sıfât ve nuût ve esmâ o mertebede mahv ve müstehlektir. "Esîr olmak"tan murâd, vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın sûret-i kevniyye ile, bi-hasebi'l-esmâ ta-kayyüd ve taayyünüdür. İkinci mısra'daki birinci "Mûsâ"dan murâd, ma'nâ-yı umûmîsi i'tibâriyle mutlak olan ism-i Hâdî'nin mazharı olan bir sûrettir; ve ma'nâ-yı husûsîsi i'tibâriyle, nebiyy-i mürsel olan Hz. Mûsâ (a.s.)dır. İkinci "Mûsâ"dan murâd, kezâ ma'nâ-yı umûmîsi i'tibâriyle mutlak olan, ism-i Mudill'in mazharı olan bir sûrettir; ve ma'nâ-yı husûsîsi i'tibâriyle, bir adı Mûsâ olan Sâmirî'dir. Zîrâ Sâmirî, Kur'ân-ı Azîmü's-ş-şanda kıs-sası beyân buyrulduğu üzere, Hz. Cibrîl'in atının bastığı mahalden bir avuç toprak alıp Benî İsrâîl'in huliyyâtını ve müzeyyenâtını toplayarak eritti ve içine toprağı da karıştırdı, buzağı heykeli döktü ; heykel sadâ vermeğe başladı. Bunun üzerine Sâmirî Benî İsrâîl'e هَذَا إِلَهُكُمْ وَاللَّهُ مُوسَىٰ فَنَسِيَ (Tâhâ, 20/88) ya'nî "İşte bu sizin ve Mûsâ'nın ilâhıdır ki, Mûsâ onu unuttu" dedi. Bu vak'a Hz. Mûsâ Tûr'da iken vâki' olmuş idi. Bu ma'nâyı işâreten ârifin biri, bu beyti söylemiştir:

فموسى الذى رياه جبريل كافر و موسى الذى رياه فرعون مرسل

"O Mûsâ'yı ki Cibrîl terbiye etti, kâfirdir; ve o Mûsâ'yı ki Fir'avn terbiye etti, mürseldir."

Bu îzâhât anlaşıldıktan sonra beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Vaktâki sûretten münezzeh olan vücûd-ı mutlak, esmâsı hasebiyle, sûret-i kevnîyye ile takayyüd ve taayyün etti, bu esmânın iktizâsı olmak üzere bir Mûsâ, bir Mûsâ ile cenk ve muhâlefet içinde bulundu."

چون به بی رنگی رسی کان داشتی موسى و فرعون دارند آشتی

2506. *Uaktâki bî-renkliğe erişesin ki, onu tuttun idi, Mûsâ ve Fir'avn sulh tutarlar.*

Ey sâlik, bir vakit senin bu vücûd-ı mukayyedini yok idi; sen Hakk'ın ilminde sâbit olmuş bir ismin sûret-i zillîsi idin; ve ondan mukaddem dahi vücûd-ı mutlak-ı Hak'da mahv ve müstehlek idin. Ba'dehû o ilm-i ilâhîde sâbit olan hakîkatinin zillî, vücûd-ı latîf-i Hakk'ın mertebe mertebe kesâfeti tarîkıyla, sana verdiği bir vücûd-ı izâfîde mün'akis oldu. Şimdi ya teemmül ve tefekkür ile veyâhut sülûk tarîkıyla keşf-i sahîh ve şühûd ile o âlem-i itlâkı ve o renksiz ve sûretsiz âlemi idrâk edesin ve ona vâsıl olasın o vakit görürsün ki, o mertebede Hz. Mûsâ ile Fir'avn, hakikat-i vâhideden ibâret olup, sulh ve ittihâd içindedir ve aralarındaki nizâ' ve muhâlefet-i sûrî mürtefi'dir.

گر ترا آید بدین نکته سؤال رنگ کی خالی بود از قیل و قال

2507. *Eğer sana bu nüktede suâl gelirse, renk ne vakit kıyl u kâlden hâlî olur?*

Ey sâlik, sana bu bizim söylediğimiz tevhîd nüktesinde bir suâl gelip der isen ki: "Hz. Mûsâ (a.s.) bir nebiyy-i zîşân idi ve Fir'avn ise bir muannid ve zâlim ve münkir bir hükümdâr idi. الضدان لا يجتمعان "İki zıd müctemi' olmazlar" kâidesince bu iki zıddın sulhü ve ittihâdı nasıl mümkün olur?" Biz de cevâben deriz ki: "Evet renk âleminde ezdâd müctemi' olmaz; zîrâ renk ve sûret âlemi hiçbir vakit kıyl u kâlden hâlî değildir. Bu bizim söylediğimiz sulh ve ittihad, asl-ı hakîkî mertebesine göredir."

این عجب کین رنگ از بی رنگ خواست رنگ با بی رنگ چون در جنگ خواست

2508. *Bu acîbdır ki, bu renk, renksizden kalktı; renk, renksiz ile niçin cenge kalktı?*

Ya'nî sen dikkat etmez misin ki, bu renk renksizden ve sûret sûretsizden peydâ ve zâhir oldu. Ba'dehû bu renk ve sûret kendi aslı olan renksizlik ve sûretsizlik ile niçin muhâlefete ve zıddiyyete kıyâm etti; bu acib bir şey değil midir? Eğer bunun ne demek olduğunu anlamak ister isen, âtîdeki misallere dikkat et!

اصل روغن زاب افزون میشود عاقبت با آب چون ضد میشود

2509. *Yağın aslı sudan ziyâde olur; sonunda su ile nasıl zıd olur?*

Ya'nî zeytin yağının aslı zeytin ağacıdır, bu ağaç *وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ* (Enbiyâ, 21/30) ya'nî "Herşeyin hayâtı sudandır" âyet-i kerîmesi mûcibince sudan neşv ü nemâ ve hayât bulur; ve onun semeresi olan zeytin yetiştir, ondan yağ çıkarılır. Sudan hayât bulmuş, lâkin nihâyet ona zıd olur ve bir tür-lü su ile imtizâc edemez.

چونکه روغن را ز آب اسرشته اند آب با روغن چرا ضد گشته اند

2510. *Mâdemki yağt su ile yoğurmuşlardır, su ile yağ niçin zıd olmuşlardır?*
[2471]

چون گل از خارست و خار از گل چرا هر دو در جنگند و اندر ما چرا

2511. *Mâdemki gül dikenden ve diken de güldendir; niçin her ikisi cenkde ve mâcerâ içindedir?*

Bu beyt-i şerîf dahi diğerk bir misâl-i kevnîdir. Ya'nî gül ve diken asılda müttehid ve zuhûrda ve sûrette birbirine mugâyir ve muhâlifdir. Âlem-i sûrette gül makbûl ve diken mezmûmdur; gül güzel kokusuyla meşâmâmı ta'tîr eder ve diken herkesin ellerini yırtar; vazîfeleri başka başkadır. Bunun gibi mü'minler ile kâfirler asılda müttehid oldukları halde, zuhûrda ve sûrette yek-diğerinin zıddıdır; bu tehâlûf ve tezâd, vücûd-ı vâhid-i hakîkinin esmâ ve sıfâtının âsâr ve ahkâmıdır.

یا نه جنگست این برای حکمتست همچو جنگ خر فروشان صنعتست

2512. *Yâhut bu cenk değildir; hikmet içindir, eşek satanların nizâ'ı gibi san'attır.*

Ya'nî bir asıldan neş'et eden bu mezâhir-i kevnîyye arasında görünen ihtilâf ve nizâ' hakîkaten ihtilâf ve nizâ' değildir; belki bunun vücûd-ı izâfî âleminde böyle görünüşü bir hikmete müsteniddir ve o hikmet dahi suver-i kev-

niyye âyînesinde vücûd-i vâhid-i hakîkinin kendi şuûnâtının ahkâm ve âsârını müşâhededir. Zîrâ bilmek, görmek gibi değildir. Meselâ doğduğu günden beri hiçbir aynaya bakmamış olan kimse, kendisini bilir ve fakat görmez. Vaktâki aynaya bakar, bu müşâhededen evvelki ilmi üzerine zâid olarak, kendi zâtına diğer bir ilim hâsıl olur. Ve o kimse bu ilm-i zâidi yine kendisinden almış bulunur. Böyle olunca, bu âlem-i sûret ve taayyünâtta görülen ihtilâf ve nizâ', at pazarında eşek satan dellâlların, müşterinin nazar-ı tama'ını celb için birbirleriyle pazarlıkta mücâdele ve nizâ'a girişmelerine benzer. Zâhirde iki kişi pazarlık husûsunda birbirleriyle kavgaya tutuşmuş görünür; fakat hakîkatte nizâ' ve muhâlefet yoktur; belki bir san'at vardır ki, zamânımızda bunlara "tavcı" derler.

یا نه اینست و نه آن حیرانیست گنج را جو گنج در ویرانیست

2513. *Yâhut ne budur ne odur; hayranlıktır. Hazîneyi iste; hazîne vîranlıktadır.*

Yâhut bir asıldan neş'et ettikleri halde bu keserât arasında vâki' olan ahvâl ne nizâ' ve ihtilâf-ı hakîkidir ve ne de dellâlların münâzaât-ı ca'liyyesi gibi san'attır; belki vücûd-ı hakîkî-i Hakk'ın, vücûd-ı izâfî âleminde kendi şuûnât-ı ilâhiyyesini müşâhedesinden ibârettir ki, bu illet-i gâiyyeye vukuf ve bu tecelliyâtın seyri, ârifleri hayrette bırakır; ve ârif, bu nazar içinde "seyr-fillâh"dadır; ve "seyr-fillâh"ın ise nihâyeti yoktur. Binâenaleyh ey sâlik, sen nazarından mevhûm olan bu sûret perdelerini yırt ve kaldır! Bu tecelliyâtın hazînesi olan vücûd-ı hakîkîyi iste; zîrâ bu mevhûm olan sûret hicâbları kalkmadıkça ve taayyünât âlemi vîrân ve harâb olmadıkça, o hakîkat sana inkişâf etmez. Binâenaleyh o hazîne vîranlıktadır. Bu beyt-i şerîf, Sûre-i Enbiyâ'da vâki' olan şu âyet-i kerîmenin tefsîridir: وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ لَوْ أَرَدْنَا أَنْ نَتَّخِذَ لَهُمْ أَتَّخِذُوا مِنْ لَدُنَّا أَنْ كُنَّا فَاعِلِينَ بَلْ نَقْذِفُ بِالْحَقِّ عَلَى الْبَاطِلِ فَيَدْمَغُهُ فَإِذَا هُوَ زَائِلٌ (Enbiyâ, 21/16-18) Ya'nî "Biz semâvâtı ve arzı ve aralarında olanları oyun ve abes halk etmedik. Eğer biz lehv ittihâz etmeyi isteseydik, kendi indimizden ittihâz ederdik; bunu yapmayız, belki Hakk'ı bâtil üzerine taslît ederiz Hak onu mahv ve helâk eder; zîrâ zuhûr-ı Hak ile bâtil zâildir. Vâsf ettiğiniz şeyden dolayı vay size!"

Bu âyet-i kerîmede semâ ve arz ve aralarındaki şey ile, vücûdât-ı izâfiyye âlemine ve keserâta işâret buyrulur ki, bunların ızhârı oyun ve abes tarzıyla değildir; belki Hakk'ın bâtil-ı izâfî olan keserât-ı mevhûme âleminde kendi esmâ ve sıfâtı ahkâm ve âsârını müşâhededir. İmdi Hak, tecelliyât-ı zâ-

tiyyesiyle bâtil-ı izâfî olan vücûdât-ı mevhûmeyi izâle eder; binâenaleyh Hakk'ı, bu mevhûm olan vücûdât-ı izâfiyyeye âid elfâz ile vasf edenlerin vay hâline!

آنچه تو گنجش توهم میکنی زان توهم گنج را گم میکنی

2514. *O şey ki, sen onu hazîne tevehhüm ediyorsun, o tevehhümden hazîneyi zâyi' ediyorsun.*

Eğer sen akıl ve fikir ile idrâk ettiğin şeyi vücûd-ı hakîkî hazînesi zan ve tevehhüm ediyor isen, bu tevehhümden dolayı o hazîneyi gâib ediyorsun; çünkü akıl ve fikir perdesi ile o hazîneyi örtmüş oluyorsun.

Ma'lûm olsun ki efrâd-i insânî dört kısımdır: Birincisi, bunlardır ki, mevcûdâtı halk görürler; işte bu kadar. Ve bunlar cemî'-i vücûh ile mevcûdâtı Hakk'ın gayri bilirler. Bunlar mahcûblardır ki, âlem-i sûrette bir Mûsâ'yı bir Mûsâ ile cenk ve nizâ' içinde görürler.

İkincisi, onlardır ki, mevcûdâtı Hakk'ın gayri görmezler ve cemî'-i vücûh ile Hakk'ın aynı bilirler; ve bunlara "muvahhidîn" derler. Bu tâife nizâ'-ı sû-rîyi, eşek satan dellâlların san'atı gibi görürler.

Üçüncüsü, onlardır ki, nazarlarında hem Hak ve hem halk sâbit olur; fakat ahkâm-ı Hak ile ahkâm-ı halk arasını tefrîk edemezler; onlar hayret içinde derler. Mevcûdâta Hak mı, yoksa halk mı desinler bir hükm-i kat'î veremezler. Bunlar ehl-i hayrettir. Yukarıki beyt-i şerîfde bu tâifeye işâret buyrulur. Bunların mertebesi, evvelki iki fırkadan yüksektir.

Dördüncüsü, onlardır ki, mevcûdâtı bir vecihten Hak ve bir vecihten halk görürler ve ayniyyetin vücûduyla berâber Hak ve halk arasındaki tegâyür ve imtiyâz-ı i'tibârî-i nefsü'l- emrîyi ve her ikisinin ahkâmını mülâhaza ederler ve abd, abd ve Rab de Rab derler ve bunlar "muhakkıkîn" tâifesidir ve bu mertebe ma'rifetin nihâyetidir.

چون عمارت دان تو وهم و رأیها گنج نبود در عمارت جایها

2515. *Sen vehmi ve re'yleri ma'mûre gibi bil; ma'mûre içinde hazîne yerleri olmaz.*

Ya'nî defîne ve hazîne harâbelerde olur, ma'mûrelerde olmaz. Sen vehmi ve fehmi ve re'yi vücûdunda ma'mûre mesâbesinde bil! Sen kendindeki varlık tevehhümü ile vücûd-ı Hak hazînesini bulamazsın.

در عمارت هستی و جنگی بود نیست را از هستها ننگی بود

2516. *Ma'mûre içinde varlık ve nizâ' olur; yoka varlıklardan âr-ı azîm olur.*

Ma'mûre kalabalık bir mahal olduğu için, onda varlık yekdiğerine tekâbü'l edip muhâlefet ve nizâ' vâki' olur. Senin vücûdunda vehim ve re'yler kalabalığı vardır. Bu keserât içinde vahdet nasıl olur? Halbuki yok olan ehl-i fenâ için bu varlıklardan ve keserâttan azîm âr ve hicâb vardır.

نی که هست از نیستی فریاد کرد بلکه نیست آن هست را وا داد کرد

2517. *Öyle değildir ki var, bir yoktan feryâd ede; belki yok, o vara adl etti.*

Ya'nî keildi varlığına giriftâr olan kimse, bir fenâ ehli olan velîden feryâd edip firâr etmedi; belki yok ve fânî-fillâh olan zât, o kendi varlığına mübtelâ olan kimseye isti'dâdına göre adl etti. Ya'nî kendinden teb'îd etti. Nitekim bu ma'nâyı Şeyh Gâlib hazretleri âtîdeki beyitlerde şöyle beyân eder:

Gelenler âsitân-ı evliyâyâ
Bütün da'vetlidir Gâlib safâyâ
Sakın sûrette kalma aldanırsın
Komazlar, yoksa sen gelmem sanırsın.

تو مگو که من گریز ام ز نیست بلکه او از تو گریزانست بیست

2518. *Sen deme ki, ben yoktan kaçıcıyım; belki o senden yirmi kaçıcıdır.*

Ya'nî, ey kendi enâniyyetine ve varlığına giriftâr olan ehl-i sûret, sen deme ki, ben yok ve fânî-fillâh olan bir velîden kaçıyorum; hayır öyle değil, belki o senden yirmi derece daha müteneffirdir ve kaçıcıdır; ve senin ondan kaçman, onun seni reddetmesinden ve senden kaçmasındandır.

ظاهرا میخواندت او سوی خود وز درون میراندت با چوب رد

2519. *O zâhiren seni kendi tarafına da'vet eder ve içinden seni red sopası ile kovar.*

Ya'nî kendi nefsinin sıfâtından yok olan veliyy-i kâmil bilâ-tefrîk-i cins ve mezheb insanlara ve bilcümle mahlûkât-ı ilâhiyyeye karşı zâhiren beşûş ve mü-lâyim olur; ve bu beşâset ve mü-lâyemeti sebebiyle zâhirde seni kendi nezdine da'vet eder ve senin ziyâretine gelir; fakat sende gurûr ve enâniyet gördüğü için bânîni senden nefret eder ve senin bânînini, kendi bânînından ma'nevî red sopasıyla kovar. Sen zâhirde bu enâniyyet ve gurûrunla berâber bu zâtın mazhar-ı

iltifâtı olduğunu zannedersin; fakat onun bâtınının nefreti, senin bâtınında on-
dan firâr duygusunu peydâ eder ve sen bu firân kendinden zannedersin.

نعلهای باز گونست ای سلیم نفرت فوعون میدان از کلیم

2520. *Ey sâf kimse, ters nallardır; Fir'avn'ın nefretini Kelîm'den bil!*
[2481]

Ey hakikat-i hâle vâkıf olamayan sâde-dil kimse, ehl-i fenânın, ehl-i dün-
yâyı çağırdığı halde, onların bu zevâtan nefret ve firâr etmeleri, ters nallara
benzer. Nitekim atların izlerini gâib edip düşmanları ta'kîb husûsunda şaşırt-
mak için atlara ters nal mihlarlar. Bu zevât da, bu âlem-i sûrette şakî ve sa-
îd birbirinden temeyyüz edememek için böyle yaparlar. Zîrâ şakî ile saîdin sû-
ret-i kat'ıyyede tefrîk ve imtiyazları ancak âhirette vâki' olacaktır; nitekim
âyet-i kerîmede وَأَمَّا زُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ (Yâsîn, 36/59) ya'nî "Ey mücrimler, bu
günde ayrılın" buyrulur. Bu âlemde eşkiyâ, veliyy-i kâminden firâr ve nefret-
leriyle sezilebilir, o da kat'î değildir. İşte Fir'avn'ın Mûsâ Kelîmullah (a.s.)dan
nefret ve firârını da bu kâideden bil!

سبب حرمان اشقیا از دو جهان که خسر الدنيا و الاخرة

Eşkiyânın dünyâda ve âhirette ziyanda kalıp, iki cihândan
mahrûm olmaları sebebinin beyânındadır

چون حکیمك اعتقادی کرده است کاسمان بیضه زمین چون زرده است

2521. *Uaktâki feylesofcuk bir i'tikâd etmiştir ki, gök yumurta ve küre-i arz sa-
rısı gibidir.*

Cenâb-ı Pîr efendimiz, ilm-i hey'etteki anlayışının nâkıs olduğuna işâreten
"feylesofcuk" buyurur. Zîrâ göğün bir yumurta ve küre-i arzın dahi ortasın-
da o yumurtanın sansı gibi olmadığı, hey'et-i şinâsân-ı hâzıraca ma'lûmdur.

گفت سائل چون بماند این خاکدان در میان این محیط آسمان

2522. *Sâil dedi: Bu âsumânın muhîti ortasında, bu hâkdân nasıl kaldı?*

Ya'nî feylesofcuğun bu mütâlaasını işittiği vakit, birisi çıkıp yeryüzünü kaplamış olan göğün ortasında, bu kesif olan toprak küre nasıl kaldı; sağa ve sola ve yukarı ve aşağı fırlamadı? diye bir suâl sordu.

همچو قنديلی مغلق در هوا نی با سفل می رود نی بر علا

2523. *Bir kandil gibi havada muallak; ne aşağıya gider, ne yukarıya!*

آن حکیمش گفت کز جذب سما از جهات شش بماند اندر هوا

2524. *O feylesof ona dedi ki: Göğün altı cihetten cezbinden dolayı havada kaldı.*

چون ز مقناطیس قبه ریخته در میان ماند آهنی آویخته

2525. *Mıknâtıstan dökülmüş kubbe gibi, asılmış bir demir ortada kaldı.*

Ya'nî o feylesof suâl soran kimseye cevâben dedi ki: Göğü mıknâtıstan dökülmüş, içi boş bir küre gibi tasavvur et ve ortasına da bir demir yuvarlak as! Mıknâtus her taraftan o demiri kendine çeker. Binâenaleyh hiçbir tarafa gidemez. Bu mütekâbil cezbler sebebiyle ortada kalır. Vâkıa zamânımızda dahi ehl-i hey'et indinde câzibe kânûnu vardır; fakat bu hakîmin i'tikâdı gibi değildir; ehli indinde ma'lûmdur.

آن دگر گفت آسمان با صفا کی کشد در خود زمین تیره را

2526. *O diğeri dedi: Âsumân-ı bâ-safâ, kesif olan zemîni kendisine ne vakit çeker?*

Ö diğeri bir feylesof, evvelki feylesofun i'tikâdına i'tirâzen dedi ki: Safvet ve letâfet sâhibi olan gök, kesif olan toprak küreyi kendisine nasıl çekebilir?

بلکه دفعش میکند از شش جهات زان بماند اندر میان عاصفات

2527. *Belki onu altı cihetten def' eder; ondan dolayı âsifât arasında kaldı.*

Ya'nî gök cezbe edemez; belki latîf olan gök, kesif olan arzı her cihetten kendisinden def' ve teb'id eder; işte bu def'den dolayı arz âsifât, ya'nî şiddetli ve sert rüzgârların ortasında muallak kaldı. Bu da ikinci feylesofun mütâlaasıdır ki, kuvve-i dâfiayı beyân eder. Binâenaleyh her iki feylesofun fikirleri birleşirse câzibe ve dâfia kânunları meydana çıkmış olur. Maahâzâ bunların fikirleii ayrı ayrı alındığına göre, nâkıs olduğu gibi, ikisinin fikirleri ictimâ' edince de yine doğru değildir. Zîrâ semâdaki tasavvurları yanlışdır. Cenâb-ı

Pîr efendimiz yalnız feylesofların i'tikâdlarını beyân ile iktifâ buyurup onların red ve cerhleri cihetine gitmemişlerdir; zîrâ *Mesnevî-i Şerîf*'den maksûd olan ilm-i hey'et ta'lîmî değildir; ancak bu mütâlaalardan diğer maksûda muvâfık olan ma'nâlara intikâl buyurmuşlardır.

پس ز دفع خاطر اهل کمال جان فرعونان بماند اندر ضلال

2528. *Böyle olunca, ehl-i kemâlin hâtırının def'inden, Fir'avnların canı dalâlet içinde kaldı.*

İşte hilkatte olan dâfia kânûnu mûcibince latîf olan ehl-i kemâlin hâtırının, kesîf olan ehl-i enâniyyet ve gurûrun canlarını def' etmesinden dolayı, o Fir'avnlar gibi olan gurûr ve enâniyyet sâhiblerinin canları zulmet ve dalâlet içinde kaldı.

پس ز دفع این جهان و آن جهان مانده اند این بیرهان بی این و آن

2529. *İmdi bu cihânın ve o cihânın def'inden bu yolsuzlar, bunsuz ve onsuz kalmışlardır.*

Ya'nî gurûr ve enâniyyet-i fir'avnâneleri sebebiyle enbiyâ ve evliyâyı münkir olan şakîleri, bu cihânda enbiyâ ve evliyânın latîf olan bâtınları def' eder; ve âlem-i âhîret ki, kemâl-i letâfeti hasebiyle dâr-ı hayâtıdır; nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *وَإِنَّ الدَّارَ الْآخِرَةَ لَهِيَ الْحَيَوَانُ* (Ankebût, 29/64) [Âhîret yurduna gelince, işte asıl hayat odur] buyrulur. Şakîleri bu âlem dahi def' eder. Binâenaleyh onlar mezrea-i âhîret olan bu dünyâda ziyân içindedirler; ve âhîrette dahi bî-hâsıl oldukları cihetle, orada da hüsrân içindedirler. Böyle olunca bu yolsuz olan münkirler, bunsuz ve onsuz kalmışlardır. Nitekim sûre-i Hac'da Hak Teâlâ bunların hâline haber verir. *خَسِرَ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ذَلِكَ هُوَ الْخُسْرَانُ* (Hac, 22/11) Ya'nî "Dünyâda ve âhîrette hâsir oldular; işte bu apaçık ziyândır."

سر کشی از بندگان ذوالجلال دانکه دارند از وجود تو ملال

2530. *Zü'l-Celâl'in kullarından baş çekersen, bil ki senin vücûdundan melâl tutarlar.*

Fânî-fillâh ve abd-i mahz olan zevâtın yüz çevirip onlara karşı serkeş olur isen, bil ki onlar senin varlığından melûl olurlar ve senin bâtınına red sopası vurup kovarlar.

کاه هستی ترا شیدا کنند کهربا دارند چون پیدا کنند

2531. *Kehrübâ tutarlar; vaktâki ızhâr ederler, senin çöp varlığını deli ederler.*

Ya'nî abd-i mahz olan evliyânın bâtının kuvve-i câzibesi kehrübâ gibidir; ve senin varlığın dahi saman çöpü gibidir. Kehrübâ saman çöpünü nasıl çekerse, ehl-i kemâl dahi istedikleri vakit seni de öylece cezbe ederler; ve onların bu cezbe-i ma'nevîlerinden sen şûrîde olursun.

کهرباى خویش چون پنهان کنند زود تسلیم ترا طغیان کنند

2532. *Kendi kehrübâlarını sakladıkları vakit, senin teslimini derhal tuğyân ederler.*

Ya'nî evliyâullâh bâtınlarının kuvve-i câzibelerini sakladıkları vakit, senin onlara karşı olan teslim ve inkıyâdını, tuğyân ve serkeşliğe tahvîl ediverirler. Sen de zannedersin ki o velîyi ben reddettim ve tanımadım. Bu ma'nâyı, İsmâîl-i Ankaravî hazretleri kendi şerhlerinde bir menkabe ile te'yîd buyururlar, şöyle ki: Gavsü'l-a'zam Abdülkâdir Gîlânî efendimizin müridlerinden birisi nakl eyler ki: Ben ekseriyâ Hz. Şeyh ile berâber cum'a namazına giderdim. Halk onlara iltifat ve hürmet etmezler idi. Kendi kendime, böyle bir zât-ı şerîfe halkın iltifat ve hürmette kusûru taaccüb olunacak bir şeydir dedim. Bu hâtradan sonra cum'a namazını kılıp dışarıya çıktık; halk hazretin elini öpmek için hücum etmeğe başladı ve güç hâl ile aralarından kurtulup hâne-i sadetlerine gidebildiler. Ba'dehû bana hitâben buyurdular ki: "Bunların kalbleri bizim dest-i irâdemizdedir. Bize iltifat ve hürmet etmeyen onlar değil, belki bizim bâtınımızın nefreti onları benden teb'îd eder."

آنچنانکه مرتبه حیوانیست کو اسیر و سغبه انسانیت

2533. *Nitekim hayvanlık mertebesidir ki, o insanlığın esîri ve mutî'idir.*

"Suğbe" "sîn" in fethi ve zammı ile âşık ve firîfte ve mutî' ma'nâlarına gelir. Ya'nî hayvanlık mertebesi nasıl ki insanlık mertebesinin esîri ve mutî'i ise...

مرتبه انسان بدست اولیا سغبه چون حیوان شناسش ای کیا

2534. *İnsan mertebesi evliyânın elinde hayvan gibi mutî'dir; onu anla ey büyük!*

Yukarıki beyit ile bu beyit yekdiğerinin mütemmimidir. Ya'nî "Hayvanlık mertebesi insanlık mertebesinin nasıl esîri ve mutî'i ise, insanlık mertebesi de,

evliyânın yed-i tasarrufunda hayvan gibi öylece mutî'dir. Ey büyük isti'dâd sâhibi olan sâlik, bu ma'nâyı iyi anla da, bâtınını da sûretin gibi insan etmeğe çalış!" demek olur.

بندهء خود خواند احمد در رشاد جمله عالم را بخوان قل یا عباد

2535. *İrşâdda Ahmed (a.s.) kendi kulu ta'bîr etti; cümle âleme "Kul yâ ibâd" ı oku!*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Zümer'de vâki' olan *قُلْ يَا عِبَادِيَ الَّذِينَ أَسْرَفُوا عَلَىٰ أَنفُسِهِمْ لَا تَقْنَطُوا مِن رَّحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا إِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ* (Zümer, 39/53) ya'nî "Yâ Habîbim, de ki: Ey nefislerine isrâf eden kullarım; Allah Teâlâ'nın rahmetinden me'yûs olmayınız. Muhakkak Allah Teâlâ bütün günahları mağfiret eder; zîrâ O çok mağfiret edici ve rahmet eyleyicidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmeyi insân-ı kâmilin, sâir insanlar üzerindeki tasarrufuna delîl olarak îrâd buyururlar; zîrâ âyet-i kerîmedeki "Ey benim kullarım" ta'bîrini (S.a.v.) Efendimiz, kendi nefs-i şerîflerine izâfe buyururlar ve bu izâfet Kur'ân ile ve emr-i Hak ile vâki' olur. Fakat ehl-i tefsîre göre "Yâ ibâdî" kavî-i Hak'dır ve Server-i âlem Efendimiz onu hikâyeye me'mûr olmuşlardır. Hz. Mevlânâ efendimizin tefsîr-i âlîlerine göre "Yâ ibâdî" cânib-i Hak'dan hikâye değil, belki Risâlet-penâh Efendimiz'in nefs-i nefislerine izâfedir; zîrâ cümle âlem istifâza husûsunda o hazretin nikkıyyet ve ubûdiyyet-i ma'nevîyesi altındadır. Binâenaleyh Hak Teâlâ Hazretleri "Yâ Habîbim kullarımın ubûdiyyetini nefisine izâfe ederek söyle; zîrâ senin lisânının, benim lisânımdır" buyurur. Nitekim âtîde *Mesnevî-i Şerîf*'de bu hakîkati pek açık olarak Cenâb-ı Pîr efendimiz şu beyt-i şerîflerinde beyân buyururlar:

چون جدا بینی ز بنده خواجه را گم کنی هم متن و هم دیباچه را

"Kulu efendisinden ayrı gördüğün vakit, kitâb-ı kâinâtın hem metnini ve hem dîbâcesini gâib edersin."

عقل تو همچون شتران تو شتر میکشاند هر طرف در حکم مر

2536. *Senin aklın deveci, sen de deve gibisin; acı hükümde seni her tarafa çeker.*

Bu "akıl"dan murâd, akl-ı maâşdır ki, insanı ancak umûr-ı dünyevîye ile meşgûl eder; ve umûr-ı dünyevîye ise, umûr-ı uhrevîyeye nazaran acıdır ve deve dikenini gibidir. Binâenaleyh akl-ı maâş insanı bu dünyâ dikenlikleri arasında ve acı hükümler içinde her tarafa çekip durur.

بر مثال اشتران تا انتها

عقل عقلند اولیا و عقلها

2537. *Evliyâ aklın aklıdır; ve akıllar, nihâyete kadar develer misâlidir.*

يك قلاووزست جان صد هزار

اندر ايشان بنگر آخر ز اعتبار

2538. *Nihâyet i'tibâr cihetinden onlara bak, yüzbinlerce câna bir kılavuzdur.*

Evliyâ-yı kirâm, akılları idâre eden akıldır; ve kendileri akl-ı külle vâsıl olduklarından, bütün akılları bu akl-ı kül mertebesine kadar, develere yular takıp çektikleri gibi, çekip götürürler. Binâenaleyh evliyânın akıllarına nazaran sâir akıllar, tâbi' olmakta, develere benzerler. Nihâyet ibretle bir bak, enbiyâ ve evliyâ yüz binlerce câna kılavuz ve rehber olmuşlardır. Elyevm zâhir dünyâda canları ve ma'nâları Server-i âlem Efendimiz'e tâbi' olan üç yüz milyon efrâd-ı beşer vardır ve onun vârisleri olan evliyânın binlerce mu'tekidleri ve müridleri vardır.

ديدهء كان ديده بيند آفتاب

چه قلاووز و چه اشتران ياب

2539. *Kılavuz nedir ve deveci nedir? Bir göz bul ki, o göz güneşi görür.*

Ya'nî biz evliyâyâ kılavuz ve deveci gibi teşbîhler yaptık; fakat bu teşbîhler akla takrîb için vâki' oldu. Yoksa bunların şân-ı azîmlerine karşı bu temsîlât nedir, hiçtir! Öyle bir velîyi sen bu âlemde hakikat güneşini gören bir göz olarak bul ve anla! Zîrâ insân-ı kâmil gözbebeği mesâbesindedir.

نك جهان در شب بمانده ميخ دوز منتظر موقوف خورشيد ست و روز

2540. *İşte cihân gecede mihlanıcı kalmıştır; güneşe muntazır ve gündüze mevkûf'dur.*

İşte cihân ehli zulmet-i tabîyye ve kesâfet-i hayvâniyye içinde mihlanıp kalmıştır. Bu cihânın karanlıkları ve cehâlet ve hayvâniyyet kesâfetleri zâil olmak için, güneş gibi olan enbiyâ ve evliyâyâ muntazırdır; ve onların gündüz mesâbesinde olan ulûm-ı ledünniyelerini beklerler.

شير نر در پوستين برهء

اينت خورشيد نهان در ذرهء

2541. *İşte sana bir zerre içinde gizli güneş; bir kuzu postu içinde bir erkek arslan!*

Sen âlem-i kevnde enbiyâ ve evliyânın küçücük cisimlerine ve kalıplarına

bakma, onlar bir zerre içinde saklanmış güneştir. Kuzu gibi âciz beşeriyet postu içinde, gâyet kavî bir erkek arslandır.

اینت دریای نهان در زیر کاه پا برین که هین منه با اشتباه

2542. *İşte sana çöp altında gizli deniz; sakın bu çöpün üzerine ıstibâh ile ayak koyma!*

Ya'nî veliyy-i Hak, sûret-i beşeriyyesiyle zâhir-bîn olanların nazarında bir saman çöpü gibi görünür; fakat bu hakîr görünen sûret-i beşeriyye altında deryâ-yı hakikat gizlenmiştir. Sakın ey zâhir-bîn olan kimse, bu hakîr sûrete ne olabilir diye şübheye düşüp onu pâ-yi hakâret ile çiğneme; altında der-yâ vardır, sonra gark olursun ve seni bu garktan kurtaran da bulunmaz.

اشتباهی و گمانی در درون رحمت حقست بهر ره نمون

2543. *Bir ıstibâh ve bir zan bâtında, yol gösterici için Hakk'ın rahmetidir.*

Bu beyt-i şerîf, bir suâl-i mukadderin cevâbıdır. Bir sâil çıkıp diyebilir ki: "Yâ Hz. Mevlânâ, sûretâ hakîr görünen evliyâ hakkında ıstibâh etme ! bu yurdun. Halbuki da'vâ-yı irşâd ile zâhir olan birtakım kimseler var. Biz bunların veliyy-i Hak olup olmadıklarını bilemiyoruz. Acabâ bunların da'vetleri doğru mudur; yoksa evhâm-ı enâniyyete kapılmış olan ve halkı Hakk'a değil, kendi nefislerine da'vet eden kimseler midir, diye ıstibâh edersek ve bu ıstibâhımız hakikaten bir veliyy-i kâmile de tesâdüf ederse, bizim gibi hakikat-ı halden gâfil olan aceze ne yapsınlar?" Buna cevâben Hz. Pîr buyururlar ki: "Mürîdlerin bâtında bu maksad ile hâsıl olan ıstibâh ve bir mürşid aramak husûsunda vâki' olan zan, Hakk'ın rahmetidir; zîrâ bu araştırmak tâlibin hakkıdır; mes'ele hiçbir kimseye nazar-ı hakâretle bakmamaktadır."

هر پیمبر فرد آمد در جهان فرد بود و صد جهانش در نهان

2544. *Her peygamber cihâna ferd geldi; ferd idi ve ona gizlide yüz cihân var idi.*

Ahkâm-ı ilâhîyi tebliğa me'mûr olan her bir peygamber bu âleme münferid ve muînsiz olarak geldi; ve onun muînleri ba'dehû peydâ oldu. Meselâ Mûsâ (a.s.) nübüvvetle yalnız başına meb'ûs oldu; fakat birâderi Hârûn (a.s.)ın teşrikinî Hak'dan niyâz etmesi üzerine, o onun muîni oldu. Sâir enbiyânın avenesi de bunun gibidir; fakat bu infirâd zâhire göredir, yoksa bâtı-

na bakılırsa, onların her birinin bâtınında yüz cihân gizli. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz'e melâike-i kirâmın muâvenetleri, bu gizli olan cihân mülkünün, onların bâtınında indimâcına delîldir.

عالم کبری بقدرت سحر کرد کرد خود را در کهن نقشی نور

2545. *Âlem-i kübrâ kudret ile sihir etti; kendisini küçük bir nakış içinde tayy etti.*

"Âlem-i kübrâ"dan murâd, âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûasıdır ki, bil-cümle sıfâtı ve esmâsı ile berâber mâsivâ-yı Hak'dır. Ve vücûdu âlem-i şehâdette peydâ olan insân-ı kâmil ise, âlem-i kübrânın zâhirine nazaran, "âlem-i suğrâ"dır. Ve insan, âlem-i kebrîn hey'et-i mecmûasının icmâli olduğu için, âlem-i suğrâ derler. Halbuki onun bâtını, âlemi ve Hakk'ı ve Hakk'ın sıfâtını ve esmâsını câmi' olmak i'tibâriyle, hakîkatte âlem-i kübrâdır. Ya'nî âlem-i kübrâ, kudret-i Hak ile sihir etti de, kendisi küçük bir nakış ve taayyün sâhibi olan insân-ı kâmilin bâtınına sığdırdı.

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف کی ضعیفست آنکه باشه شد حریف

2546. *Ahmaklar onu ferd ve zayıf gördüler; şâha musâhib olan o kimse ne vakit zayıftır?*

Zâhir-bîn olan humakâ peygamberleri münferid ve muînsiz ve zayıf gördüler. Hiç şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın muhâtabı ve mahremi olan kimse zayıf olur mu?

ابلهان گفتند مردی بیش نیست وای آن کو عاقبت اندیش نیست

2547. *Ahmaklar dediler ki: "Bir adamdır, ziyâde değildir." Uay o kimseye ki âkıbeti düşünücü değildir!*

Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın zâhirine ve cisimlerine bakan humakâ dediler ki: "Bu da bizim gibi bir adamdır; bizden fazla bunun ne meziyyeti olabilir? O da bizim gibi yer, içer ve uyur ve evlenip, çoluk çocuk sâhibi olur. " Ya-zık o kimselere ki, âkıbet düşünücü değildir; ya'nî enbiyânın da'vetlerinin netîcesini ve semerâtını göremezler. Filhakîka da bu kadar ukalâ ve feylesoflar geldiler ve herkesi kendi mesleklerine teşvîk ettiler; bunlara tâbi' olan kaç kişi oldu? Sonra Hz. Mûsâ'ya ve Hz. İsmâ'ya ve Server-i enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazarâtına tâbi' olanlar kaç kişi oldular? Bu âkıbet-endîş olmayan humakâ bir türlü bu ciheti muhâkeme edemezler.

na bakılırsa, onların her birinin bâtınında yüz cihân gizli. Nitekim Peygamber (a.s.) Efendimiz'e melâike-i kirâmın muâvenetleri, bu gizli olan cihân mülkünün, onların bâtınında indimâcına delîldir.

عالم کبری بقدرت سحر کرد کرد خود را در کهن نقشی نور

2545. *Âlem-i kübrâ kudret ile sihir etti; kendisini küçük bir nakış içinde tayy etti.*

"Âlem-i kübrâ"dan murâd, âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûasıdır ki, bil-cümle sıfâtı ve esmâsı ile berâber mâsivâ-yı Hak'dır. Ve vücûdu âlem-i şehâdette peydâ olan insân-ı kâmil ise, âlem-i kübrânın zâhirine nazaran, "âlem-i suğrâ"dır. Ve insan, âlem-i kebîrin hey'et-i mecmûasının icmâli olduğu için, âlem-i suğrâ derler. Halbuki onun bâtını, âlemi ve Hakk'ı ve Hakk'ın sıfâtını ve esmâsını câmi' olmak i'tibâriyle, hakîkatte âlem-i kübrâdır. Ya'nî âlem-i kübrâ, kudret-i Hak ile sihir etti de, kendisi küçük bir nakış ve taayyün sâhibi olan insân-ı kâmilin bâtınına sığdırdı.

ابلهانش فرد دیدند و ضعیف کی ضعیفست آنکه باشد شد حریف

2546. *Ahmaklar onu ferd ve zayıf gördüler; şâha musâhib olan o kimse ne vakit zayıftır?*

Zâhir-bîn olan humakâ peygamberleri münferid ve muînsiz ve zayıf gördüler. Hiç şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın muhâtabı ve mahremi olan kimse zayıf olur mu?

ابلهان گفتند مردی بیش نیست وای آن کو عاقبت اندیش نیست

2547. *Ahmaklar dediler ki: "Bir adamdır, ziyâde değildir." Uay o kimseye ki âkıbeti düşünücü değildir!*

Enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın zâhirine ve cisimlerine bakan humakâ dediler ki: "Bu da bizim gibi bir adamdır; bizden fazla bunun ne meziyyeti olabilir? O da bizim gibi yer, içer ve uyur ve evlenip, çoluk çocuk sâhibi olur. " Yazık o kimselere ki, âkıbet düşünücü değildir; ya'nî enbiyânın da'vetlerinin netîcesini ve semerâtını göremezler. Filhakîka da bu kadar ukalâ ve feylesoflar geldiler ve herkesi kendi mesleklerine teşvîk ettiler; bunlara tâbi' olan kaç kişi oldu? Sonra Hz. Mûsâ'ya ve Hz. İsmâ'ya ve Server-i enbiyâ (aleyhimü's-selâm) hazarâtına tâbi' olanlar kaç kişi oldular? Bu âkıbet-endiş olmayan humakâ bir türlü bu ciheti muhâkeme edemezler.

حقیر و بی خصم دیدن دیده‌های حس صالح و ناقه صالح را علیه السلام
چون خواهد که حق تعالی لشکریرا هلاک کند در نظر ایشان حقیر نماید
خصمانرا و اندک اگر چه غالب باشد آن خصم کما قال الله تعالی
وَيَقْلَلُكُمْ فِي آعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللَّهُ أَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا

Sâlih (a.s.)ı ve Sâlih (a.s.)ın devesini his gözünün hakîr ve hasımsız görmesi. Hak Teâlâ bir orduyu helâk etmek istediği vakit, onların nazarında hasımları hakîr ve az gösterir. Her ne kadar o hasım gâlib olursa da . Nitekim Allah Teâlâ buyurur:
"Mef'ûl ve mukadder olan emri kazâ etmesinden dolayı, Allah Teâlâ sizi, onların gözlerinde az gösterdi."

وَأَذِیْرُکُمْهُمْ (Enfâl, 8/44) Ya'nî "Şu vakti tahattur ediniz kî, kâfirlere mülâkî olduğunuz vakitte Allah Teâlâ onları sizin gözlerinizde az gösterdi ve onların gözlerinde de, mukadder olan emrini Allah Teâlâ icrâ etmek için sizi taklîl etti."

ناقه صالح بصورت بد شتر بی بریدندش ز جهل آن قوم مر

2548. Sâlih'in nâkası sûrette deve idi; o acı kavim cehlinden, onun sinirlerini kestiler.

Ma'lûmdur ki, Sâlih (a.s.) Semûd kavmine meb'ûs oldu ve kayadan deve yavrusu izhârî sûretiyle onlara mu'cize gösterdi. Bu deve yavrusu, Semûd kavminin hayvanlarını suladıkları yerden su içecek idi. Onlar, bu deve suyu bitirir ve kendi hayvanları susuz kalır korkusuyla, onu men'e teşebbüs ettiler. Sâlih (a.s.), bu nâkatullahdır onu men' etmeyiniz, diye nasihat etti; dinlemediler, hayvanı kestiler. Nitekim Sûre-i Şems'deki âyet-i kerîmede buyrulur: كَذَّبَتْ ثَمُودُ بِطَغْوِيهَا إِذْ انبَعَثَ أَشْقَىٰهَا فَقَالَ لَهُمْ رَسُولُ اللَّهِ نَاقَةَ اللَّهِ وَسُقْيَاهَا فَكَذَّبُوهُ فَعَقَرُوهَا (Şems, 91/11-14) Ya'nî "Semûd kavmi azgınlıkları sebebiyle Sâlih (a.s.)ı tekzîb ve o vakitte onların eşkiyası deveyi zebha mübâderet ettiler. Allah'ın resûlü on-

lara dedi ki: Allah'ın nâkasını öldürmekten ve su içmesini men' etmekten sakının!" İmdi onlar Sâlih (a.s.)ı tekzîb edip, deveyi öldürdüler." Beyt-i şerifdeki "Pey", sinir ma'nâsıdır. Ya'nî Sâlih (a.s.)ın mu'cizesi olan nâka, sûrette deve olduğu için, o zâhir-bîn ve zehir gibi acı olan kavim, kemâl-i cehâletlerinden dolayı onun sinirini kestiler, ya'nî öldürdüler.

از برای آب چون خصم شدند نان کور و آب کور ایشان بدند

2549. *Uaktâki sudan dolayı ona düşman oldular; onlar nânkör ve âbkör oldular.*

"Nânkör" yediği ekmeğe karşı ihânet eden kimseye derler ve "Âb-kör" içtiği suyun hakkını ödemeyen demek olur; ve her iki ta'bîr dahi küfrân-ı ni'met ma'nâsına gelir. Ankaravî hazretleri "kör" kelimelerinin kâf-ı fârisî ile okunduğuna göre de bir ma'nâ vermiştir. Bu sûrette "gûr" mezar ma'nâsına olur ve mîsrâ'nın ma'nâsı da şöyle olur: "Onlar mezarın ekmeği ve suyu oldular." Ya'nî bu sebeble üzerlerine azâb-ı ilâhî nâzil olup helâk oldular ve binetîce mezarın ve toprağın gîdâsı oldular, demek olur.

ناقه الله آب خورد از جو و میغ آب حق را داشتند از حق دریغ

2550. *Allah'ın nâkası ırmaktan ve buluttan su içer idi; Hakk'ın suyunu, [2511] Hak'dan diriğ tuttular.*

Allah'ın mu'cize tarîkıyla halk buyurduğu deve yavrusu, yine Allah'ın ırmaktan ve buluttan halk edip akıttığı suyu içer idi. Deve ve su sûretleri Hakk'ın esmâsı hasebiyle taayyününden ibâret olmakla bu şakîler hakîkatte, Hakk'ın suyunu, Hak'dan esirgemiş oldular. Nitekim Hak Teâlâ Hz. Mûsâ'ya "Hasta oldum, hatırlımı sormadın; acıktım beni doyurmadın" buyurmuştur. Hakk'ın suyunu, Hak'dan diriğ etmek dahi bu kabildendir.

ناقه صالح چو جسم صالحان شد کمینی در هلاک طالحان

2551. *Sâlih'in nâkası, sâlihlerin cismi gibi, tâlihların helâkinde bir pusu oldu.*

Ya'nî eşkıyâ-yı akvâmın helâki ve onların üzerine azâb-ı ilâhînin nüzûlü, zamanlarında bulunan sâlihlerle muhâlefet ve onlara zulm etmelerinden neş'et etmiştir. Binâenaleyh Sâlih (a.s.)ın devesi de o vakitteki eşkıyânın sebeb-i helâki olduğu için, sâlihlerin cismi gibi oldu.

تا بران امت ز حکم مرگ و درد ناقة الله و سقيها چه کرد

2552. *Âkâbet o ümmet üzerinde ölümün ve derdin hükmünden Allah'ın nâkası ve onun su içmesi ne yaptı?*

Semûd kavminin şakîleri Sâlih (a.s.)a ve sâlihlerin cismi gibi olan onun devesine tecâvüz ettikleri ve onu su içmekten men' ettikleri için, o nâka-i ilâhî Semûd kavmi üzerine ölümün ve âlâm-ı cismiyyenin hükmünden âkâbet neler yaptığını gör!

شِخْنَه قهر خدا زیشان بجست خوبهای اشتری شهری درست

2553. *Hakk'ın zâbita-i kahır onlardan bir devenin kan bahâsı olarak tamam bir şehir istedi.*

"Şihne" şehrin zabt-ı umûruna me'mûr olan kimsedir "polis müdürü" diye tercüme olunabilir. Ya'nî şakîlerin yaptığı tecâvüzün cezâsı olarak Hakk'ın kahır zabtiyesi onlardan sâkin oldukları şehrin ve kendilerinin harâbisini istedi.

روح همچون صالح و تن ناقة است روح اندر وصل و تن در فاقه است

2554. *Rûh Sâlih ve ten nâka gibidir; rûh vasl içinde ve ten fâka içindedir.*

Evliyânın rûhu, Sâlih (a.s.) ve teni, Sâlih (a.s.)ın devesi gibidir. Onların rûhu Hakk'a vâsıldır; fakat teni ve sûret-i beşeriyyesi ihtiyâcât-ı beşeriyye içindedir.

روح صالح قابل آفات نیست زخم بر ناقة بود بر ذات نیست

2555. *Sâlih olan rûh, kâbil-i âfât değildir; yara deve üzerine olur, zât üzerine değildir.*

Evliyâyâ tecâvüz eden eşkiyânın zararları, onların zâtı olan rûhları üzerine vâki' olmaz; ancak tenleri ve sûret-i beşeriyyeleri üzerine olur.

روح صالح قابل آزار نیست نور یزدان سغیه کفار نیست

2556. *Sâlih olan rûh incitilemez; Yezdân'ın nûru, kâfirlerin münkâdı değildir.*

Sulehânın rûhu, münkir-i hakikat olan küffâr-ı zâhirî tarafından ve küffâr-ı bâtınî olan şeyâtîn ve nefsin sıfâtı taraflarından incitilemez; zîrâ o ervâh Hakk'ın nûrudur ve Hakk'ın nûru bunların mağlûbu değildir.

حق ازان پیوست با جسم نهان تاش آزارند و بینند امتحان

2557. *Onları incitsinler ve imtihan görsünler diye, Hak ondan dolayı cisme gizli muttasıl oldu.*

Ehl-i hakikat indinde cismin bâtını rûh ve rûhun bâtını Hak'dır. Bâtının zâhire ittisâli keyfiyyeti ve kıyâsa ve ta'rife gelmez. Hak Teâlâ'nın bu sûretle ecsâma vâki' olan bî-tekeyyûf ittisâlinin esrârından birisi de budur ki, hayât-ı zâhirede mütefernk olanlar, rûhun ahkâmından gâfil olmak ve hayvâniyyet dâiresine dalmak sûretiyle rûhu incittikleri vakit, türlü türlü belâlara ve imtihanlara giriftâr olurlar; ve bu da ba'zı esmâ-i ilâhiyye ahkâm ve âsâ-nının zuhûru içindir.

بی خبر کازار این آزار اوست آب این خم متصل با آب جوست

2558. *Habersizdir ki, bunun âzârı onun âzârıdır; bu küpün suyu ırmağın suyuna muttasıldır.*

Kâmilî inciten kimsenin haberi yoktur ki, bu kâmilî incitmek, Hakk'ı incitmektir. Nitekim âyet-i kerîmede *ان الذين يؤذون الله ورسوله* (Ahzâb, 33/57) ya'nî "Şu kimseler ki, Allah ve Resûl'üne ezâ ederler" buyrulur. Zîrâ taayyün-i kâmil, kendi sıfât-ı nefsâniyyesinden boşalmış ve onların yerine sıfât-ı ilâhiyye ırmakları akmıştır.

زان تعلق کرد با جسمی اله تا که گردد جمله عالم را پناه

2559. *İlâh, ondan dolayı bir cisme taalluk etti; tâ ki cümle âleme penâh ola.*

[2521]

Allah Teâlâ enbiyâ ve evliyânın cisimlerinden bir cisme, mahzâ âleme bir melce' ve penâh olması için bî-tekeyyûf taalluk etti. Nitekim Hak Teâlâ Peygamber-i zîşân hakkında *وَمَا كَانَ اللَّهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَأَنْتَ فِيهِمْ* (Enfâl, 8/33) ya'nî "Allah Teâlâ, sen onların arasında bulunduğun halde onları ta'zîb etmez" buyurdu.

کس نیابد بر دل ایشان ظفر بر صدف آید ضرر نی بر گهر

2560. *Onların gönlü üzerine kimse zafer bulmaz; zarar sadeğ üzerine gelir, güher üzerine değil.*

Evliyânın bâtınları mahfûzdur; onlara kimse zarar îrâs edemez. Zarar îrâs edenler sûretlerine iderler. Nitekim bir kimse sadeğ üzerine vursa, ancak sadeğ kırılır, içindeki inciye zarar gelmez.

ناقهء جسم ولی را بنده باش تا شوی با روح صالح خواجه تاش

2561. *Velînin deve gibi olan cismine bende ol; tâ ki Sâlih olan rûh ile kapı yoldaşı olasın.*

Velînin sûretini hakîr görme; ona köle gibi hizmet et; tâ ki onun Sâlih olan rûhuyla berâber huzûr-ı Hak'da kâim olasın.

گفت صالح چونکه کردید این حسد بعد سه روز از خدا نقت رسد

2562. *Sâlih (a.s.) dedi: Mâdemki bu hasedi yaptınız; üç gün sonra Hak'dan ukûbet erişir.*

بعد سه روز دگر از جان ستان آفتی آید که دارد سه نشان

2563. *Düğer üç gün sonra can alıcıdan bir âfet gelir ki, üç alâmeti vardır.*

رنگ روی جملتان گردد دگر رنگ رنگ مختلف اندر نظر

2564. *Cümlenizin yüzünün rengi, nazarda renk renk muhtelif olarak başka olur.*

روز اول رویتان چون زعفران در دوم رو سرخ همچون ارغوان

2565. *Evvelki günde yüzünüz zağferân gibi, ikincide erguvân gibi yüz kırmızıdır.*

Birinci günde yüzünüz sararır; ikinci günde kızarır.

در سوم گردد همه روها سیاه بعد ازان اندر رسد قهر اله

2566. *Üçüncüde bütün yüzler siyâh olur; ondan sonra Allah Teâlâ'nın kahr-ı erişir.*

گر نشان خواهید از من زین وعید کرهء ناقة بسوی که دوید

2567. *Eğer benden bu vaîdden alâmet isterseniz, devenin yavrusuna dağ tarafına koşunuz.*

گر توانیدش گرفتن چاره هست ورنه خود مرغ امید از دام جست

2568. *Eğer onu tutabilir iseniz çâre vardır; ve yoksa muhakkak ümîd kuşu tuzaktan sıçradı.*

Ya'nî devenin yavrusunu tutmak için dağ tarafına koşunuz; eğer tutabilirsiniz azâb-ı ilâhîden kurtulmak çâresi vardır; ve eğer tutamaz iseniz, yakanızı azâb-ı ilâhîden kurtarmak ümîdi kalmadığını anlayınız.

کس نتانست اندران کره رسید رفت در کهسارها شد نا پدید

2569. *Kimse o yavruya yetişemedi; dağlar içine gitti, nâ-bedîd oldu.*
[2530]

همجو روح پاک کو از ننگ تن میگریزد جانب رب المن

2570. *Temiz olan rûh gibi ki, ten aybından ihsanların sâhibi tarafına kaçar.*

Ya'nî dağlar içine kaçıp gâib olan Sâlih (a.s.)'ın devesinin yavrusu, cisme âid olan ayıplardan ve noksanlardan, ihsanların ve ni'metlerin sâhibi bulunan Hak Teâlâ cânibine kaçtığı gibi, Semûd kavminden kaçtı.

گفت دیدید آن قضا میرم شدست صورت امید را گردن ز دست

2571. *Dedi ki, gördünüz mü? O kazâ mübrem olmuştur; ümîd sûretinin boyunu vurmıştır.*

Sâlih (a.s.) kavmine dedi ki: "İşte yaptığınızı gördünüz mü? O size haber verdiğim azâb-ı ilâhî, kazâ-yı mübrem hâline gelmiştir; binâenaleyh hiçbir sebep ile def'i mümkün değildir. Artık necât ümîdi kalmamıştır." Kazâ-yı mübrem hakkındaki îzâhât 1256 numaralı beyt-i şerîfin îzâhında geçti.

کرهء ناقه چه باشد خاطرش که بجا آید ز احسان و برش

2572. *Deve yavrusu ne olur? Onun hâtırıdır ki, ihsân ve iyilik cihetinden onu yerine getiriniz!*

Bu vâki' olan hâl, devenin yavrusu için değildir; zîrâ bir deve yavrusunun ne hükmü vardır; ortada Sâlih (a.s.)'ın hâtın vardır ki, ihsân ve iyilik cihetinden onun hâtırına riâyet etmek vazîfesini yerine getiriniz.

گر بجا آید دلش رستید ازان ور نه نومیدیت و ساعد را گزان

2573. *Eğer onun gönlünü yerine getirir iseniz ondan kurtuldunuz; ve yoksa ümîdsizsiniz ve bileklerinizi ısıracısınız.*

چون شنیدند این وعید منکدر چشم بنهادند و آنرا منتظر

2574. *Uaktâki bulanık vaîdi işittiler; göz kodular ve ona muntazır oldular.*

"Çeşm nihâden" gözünü bir yere dikip, beklemek ma'nâsınadır.

روز اول روی خود دیدند زرد می زدند از نا امیدى آه سرد

2575. *Birinci gün yüzlerini sarı gördüler; ümîdsizlikten soğuk âh çektiler.*

سرخ شد روی همه روز دوم نوبت امید و توبه گشت گم
2576. *İkinci gün, hepsinin yüzü kırmızı oldu; ümîd ve tövbe nöbeti gâib oldu.*

شد سیه روز سوم روی همه حکم صالح راست شد بی ملحه
2577. *Üçüncü gün hepsinin yüzü kara oldu; Sâlih'in hükmü cenksiz doğru oldu.*

Sâlih (a.s.)'ın kavmine haber verdiği alâmetler tamâmiyle zuhûr etti; ve onun hükmü, kavmi ile muhârebeye ve cidâle girişmeksizin, kendi kendine vâki' oldu.

چون همه بر نا امیدى سر زدند همچو مرغان درد زانو آمدند
2578. *Vaktâki hepsi ümîdsizliğe baş vurdular, kuşlar gibi iki diz üstü geldiler.*

Semûd kavmi helâk alâmetlerinin zuhûrunu görünce, hayatlarından ümîd kesip artık evlerine çekilip, kuşların ayaklarını altlarına çekip oturdukları gibi, onlar da diz çöküp oturdular ve başlarına gelecek belâyı beklediler.

در نبی آورد جبریل امین شرح این زانو زدن را جاثمین
2579. *Cibrîl-i Emîn, bu diz çökmenin şerhini Kur'ân'da "câsimîn" olarak getirdi.*

Bu beyt-i şerifte فَآخَذَتْهُمْ الرِّجْفَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دَارِهِمْ جَاثِمِينَ (A'râf, 7/78) âyet-i kerîmesinde işâret buyrulur. Ma'nâ-yî münîfi "Semûd kavmini zelzele ve ıztırâb yaladı, binâenaleyh onlar evlerinde diz çökücü olarak sabahladılar" demek olur.

زانو آن دم زن که تعلیم کنند وز چنین زانو زدن بیعت کنند
2580. *Sana ta'lîm ettikleri ve böyle diz çökmekten seni korkuttukları vakit, diz [2540] çök!*

Ey belâ vaktinde diz çöküp Hakk'a yalvaran kimse! Kâmiller sana nasîhat edip emr-i Hakk'ı sana ta'lîm ettikleri ve seni böyle diz çökülüp yalvarılacak zamanlar geleceğini söyleyerek korkuttukları vakit, onlar huzûrunda diz çöküp, başın bu gibi belâlara giriftâr olmazdan mukaddem Hakk'a tazaru' ve niyâz et!

منتظر گشتند زخم قهر را قهر آمد نیست کرد آن شهر را
2581. *Cezbe-i kahra muntazır oldular; kahır geldi, o şehri yok etti.*

Semûd kavmi evlerinde iki diz üstü çöküp kahr-ı ilâhî darbesine muntazır oldular; ve nihâyet recfe ve zelzele başladı. Bulundukları şehri altüst etti.

صالح از خلوت بسوی شهر رفت شهر دید اندر میان دود و تفت

2582. *Sâlih halvette şehir tarafına gitti; şehri duman ve harâret içinde gördü.*

Ya'nî Sâlih (a.s.) üzerlerine kahr-ı ilâhî nâzil olacak olan kavminden ev-velce ayrılmış ve şehir hâricinde bir mahalde tek ü tenhâ oturmuş idi. Bu kazâ-yı ilâhînin nüzûlünden sonra Filistin tarafında vâki' olan kavminin şehrine gitti; şehri, zelzeleden mütehassıl duman ve harâret içinde gördü.

ناله از اجزای ایشان میشنید نوحه پیدا نوحه گویان نا پدید

2583. *Onların eczâsından nâle işitirdi; nevha zâhir, nevha ediciler gâib idi.*

Sâlih (a.s.) bu harâb şehri dolaşırken meskenleri başlarına yıkılıp enkâz altında ezilmiş ve henüz hayatları munkatı' olmamış olan kavminin eczâ-yı vücûdundan nâleler ve iniltieler işitirdi; nevhalar ve âh u enînler zâhir ve işitilir idiyse de, nevha edenlerin kendileri enkâz altında kaldıklarından, görünmez bir halde idiler. Şurrâhdan ba'zıları Semûd kavminin hayât-ı zâhiriyyeleri munkatı' olmuş ise de, onların eczâ-yı vücûdlarının melekûtî olan enînleri var idi ve bu enînleri ve nâleleri Sâlih (a.s.) sem'-i rûhu ile işitir idi, ma'nâsını vermişlerdir. Bu da bir vecihtir ve âfîdeki beyit ile râbıtası vardır.

ز استخوانها شان شنید او نالها اشک ریزان جان شان چون زالها

2584. *Onların kemiklerinden o nâleleri işitti; onların canı çiğ dâneleri gibi göz yaşı dökücü idi.*

Sâlih (a.s.) hayât-ı zâhiriyyeleri munkatı' olup ölenlerin kemiklerinden âlem-i berzaha âid nâlelerini işitti; çünkü onlar âlem-i berzaha intikâl ettikten sonra, onların canı çiğ dâneleri gibi göz yaşı dökücü idi.

صالح آن بشنید و گریه ساز کرد نوحه بر نوحه گران آغاز کرد

2585. *Sâlih onu işitti, ağlamağa başladı; nevha edicilere, nevhaya âgâz etti.*

Sâlih (a.s.) ağlayan ve inleyenleri işittiği vakit, mübârek kalb-i şerîfine rikkat gelip bunların hâline ağlamağa başladı.

گفت ای قومی بیاطل زیسته وز شما من پیش حق بگریسته

2586. *Buyurdu ki: Ey bâtil ile yaşamış bir kavim! 'Ve ben sizden dolayı huzûr-ı Hak'da ağlamışım.*

Sâlih (a.s.)'ın hitâbı helâk olan kavminin ervâhıdır. Nitekim Bedir gazâsının hitâmından sonra (S.a.v.) Efendimiz harb meydanını dolaşırken müşrikîn-i Kureyş'in ekâbirinin maktûl olduklarını görüp, onlara hitâben انا وجدنا ما وعد ربنا حقاً فهل وجدتم ما وعد ربكم حقاً ya'nî "Biz Rabb'imizin va'd ettiği şeyi dosdoğru bulduk; siz de Rabb'inizin va'd ettiği şeyi dosdoğru buldunuz mu?" buyurdu. Hz. Ömer (r.a.): "Yâ Resûlallâh, niçin ölümlere hitâb buyuruyorsunuz, onlar işitirler mi?" dedi. Risâlet-penâh Efendimiz buyurdular ki: "Onlar sizden daha iyi işitirler; velâkin cevâb veremezler." Sâlih (a.s.)'ın hitâbı dahi bu kabildendir.

حق بگفته صبر کن بر جور شان پند شان ده بس نماد از دور شان

2587. *Hak demiş idi ki: Onların cevrine sabr et; onlara nasihat ver, onların devrinden çok kalmadı.*

Ya'nî Sâlih (a.s.) kendi kendine dedi ki: Hak bana, onların cefâsına tahammül et ve nasihat ver; zîrâ onların ilm-i ilâhîde sâbit olan isti'dâdlarına nazaran, hayât-ı dünyeviyelerinin devri çok kalmamıştır ve yakında inzâl edeceğim azâb ile helâkleri mukarrer olmuştur, buyurmuş idi.

من بگفته پند شد بند از جفا شیر پند از مهر جوشد وز صفا

2588. *Ben de demiş idim ki: Nasihat cefâdan bağlandı; nasihat sütü muhabbetten ve safâdan kaynar.*

Ya'nî hitâb-ı Hakk'a cevâben ben de demiş idim ki: İlâhî! onların cevri ü cefâsı benim nasihat vermek isti'dâdımı bağladı; zîrâ nasihat sözünün kaynayıp akmasına sebep muhabbet ve safâ-yı kalbdır. Onların cevri ise bende kendilerine karşı muhabbet bırakmadı ve kalbimin safvetini bulandırdı.

بس که کردید از جفا بر جای من شیر پند افسرد در رگهای من

2589. *Benim makâmıma yaptığınız çok cefâdan dolayı, nasihat sütü damarlarımda dondu.*

Ya'nî ey kavm-i zâlim, benim makâm-ı nübüvvetime karşı yaptığınız hakâret ve cefâdan dolayı, benim zât-ı nübüvvetimde meknûz olan nasihat sütü, canımın ma'nevî damarlarında dondu, akamaz bir hâle geldi.

حق مرا گفته ترا لطفی دهم بر سر آن زخمها مرهم نهم

2590. *Hak bana demiştir ki: Ben sana lutf-ı azîm veririm; o yaraların başı*
[2550] *üzerine merhem koyarım.*

صاف کرده حق دلم را چون سما رفته از خاطر من جور شما

2591. *Hak Teâlâ benim gönlümü semâ gibi sâf etmiştir; hâtırdan sizin cev-*
rinizi süpürmüştür.

در نصیحت من شده بار دگر گفته امثال و سخنها چون شکر

2592. *Ben tekrâr nasihatte olmuşumdur; şeker gibi meseller ve sözler söylemişimdir.*

شیر تازه از شکر آمیخته شیر و شهدی با سخن آمیخته

2593. *Şekerden tâze sût çıkarmış, sûtü ve balı söz ile karıştırmış idim.*

در شما چون زهر گشته آن سخن زانکه زهرستان بدید از بیخ و بن

2594. *Sizde o söz zehir gibi olmuş idi; zîrâ ki aslından ve temelinden zehris-*
tan idiniz.

Ya'nî isti'dâd-ı ezeliniz küfür ve dalâlet üzerine olduğundan, tatlı söz si-
zin zehristân-ı ezeli olan vücûdunuzda, zehre inkılâb etti. Nitekim zamânı-
mızda küfründe ve dalâletinde sâbit-kadem olan bir muannide envâ'-ı delâil
ile ve ma'kulât ile hakâyık-ı ilâhiyyeden bahs etseniz, mülzem olup cevâb
bulamadıkça kızar ve hiddet eder ve nihâyet ağzını bozar.

چون شوم غمگین که غم شد سرنگون غم شما بودید ای قوم حرون

2595. *Niçin gamlı olayım ki, gam baş aşağı oldu. Ey serkeş kavim, gam siz idiniz.*

Ben nübüvvetle muttasıf olduğum için, benim dünyâ ile olan alâkam an-
cak sizin dalâletten hidâyete sevkınızdan ibâret idi ve başka dünyâ alâkam
yok idi. Bu sebeble bende dünyâ umûrundan dolayı gam bulunmak ihtimâli
yoktur. Vaktâki sizi da'vet ettim, dalâlette musırr oldunuz; binâenaleyh be-
nim dünyâda yegâne gamım bana siz oldunuz. Şimdi ise helâk oldunuz ve
benim gamım da baş aşağı olmuş oldu.

هیچ کس بر مرگ غم نوحه کند ریش سر چون شد کسی مو بر کند

2596. *Hiçbir kimse gamın ölmesi üzerine feryâd eder mi? Başın yarası gitti-*
ği vakit, bir kimse saçını yolar mı?

Ya'nî gamlı bir kimsenin gamı gitse "Eyvâh benim gamım var idi, gitti!" diye feryâd eder mi? Veyâhut bir kimsenin başında yarası olsa ve o yara mündefî' olsa, "Eyvâh, benim başımın yarası geçti!" diye saçını, başını yolar mı?

رو بخود کرد و بگفت ای نوحه گر نوحه اترامی نیرزد آن نفر

2697. *Kendisine teveccüh etti ve dedi: Ey feryâd edici! O tâife senin nevhana değmez.*

Sâlih (a.s.) kendi nefesine teveccüh edip: Ey bu tâifenin helâkine ağlayan Sâlih! Bu tâife senin nevhana ve ağlamana lâıyk değildir.

کز مخوان ای راست خوانندهء مبین کیف آسا خلف قوم ظالمین

2598. *Eğri okuma; ey mübînî doğru okuyan, ben zâlim kavmin arkasında nasıl mahzûn olurum?*

Bu beyt-i şerîfde Sûre-i A'râf'da vâki' *الَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ قَتَلُوا عَنْهُمْ* (A'râf, 7/92-93) ya'nî "Şuayb'ı tekzîb edenler ziyâna uğradılar; imdi onlardan yüz çevirip dedi: Ey kavim, muhakkak ben size Rabb'imîn risâletini iblâğ ettim ve size nasîhat ettim; böyle olunca kâfir kavim üzerine nasıl mahzûn olurum?" âyet-i kerîmesine işârettir. Mısra'-ı evveldeki "mübîn" sıfat-ı Kur'ân'dır ve sıfat zıkr olunup mevsûf murâd olunmuştur. Ba'zı şerhlerde "mübîn" kelimesi "mîm" in fethiyle kelime-i fârisî olarak alınmış ve "Ey doğru okuyan, eğri okuma ve eğri görme" ma'nâsı verilmiştir. Ve ba'zı nüshalarda "be-bîn" vâki' olmuştur; bu nüshaya göre ma'nâ "Ey doğru okuyan âyet-i kerîmesini gör de, eğri okuma!" demek olur. Âyet-i kerîme, Şuayb (a.s.) hakkında olduğu halde, bu beyitte Sâlih (a.s.) tarafından îrâdî nübüvvet duyusunun vahdetine ve âyet Kur'ân'da "kâfirîn" ile nihâyet bulduğu halde "zâlimîn" denilmesi, küfrün zulüm olduğuna nazaran, onun yerinde isti'mâli câiz olduğuna işârettir. Hadd-i zâtında Cenâb-ı Pîr tamâmiyle âyet-i kerîmenin ibâresini iktibâs buyurmayıp, yalnız ma'nâsını almıştır; binâenaleyh kelime isti'mâlinde mukayyed değildirler.

باز اندر چشم و دل او گریه یافت رحمتی بی علتی در وی بتافت

2599. *Yine gözünde ve gönlünde o gırye buldu; bir sebebsiz rahmet-i azîm onda zâhir oldu.*

قطره می بارید و حیران گشته بود قطرهء بی علت از دریای جود

2600. *Katre yağdırdı ve hayrân olmuştu. Kerem deryâsından sebebsiz bir kat-*
[2560] *re idi.*

Sâlih (a.s.), “Ey zâlim kavim, size acımayacağım” dediği halde, içinde se-
bebsiz olarak onların hâline karşı bir ağlama geliyor ve gözlerinin yaşları dö-
külüyor idi.

عقل او می گفت کین گریه ز چیست بر چنان افسوسیان شاید گریست

2601. *Akıl ona dedi ki: Bu ağlama nedendir? Böyle istihzâ edenlere ağla-*
mak lâyük müdür?

Sâlih (a.s.)'ın akli, merhamet duyan kalbine dedi ki: “Bu ağlamak neden
neş’et ediyor? Sen onlara ma’kûl misaller ve nasihatler ederek, onları tarîk-ı
Hakk’a da’vet ettiğin [vakit] onlar seninle istihzâ edip eğleniyorlar idi. Bun-
lara ağlamak lâyük müdür?”

بر چه می گریی بگو بر فعلشان بر سپاه کینهء بد فعلشان

2602. *Niye ağlıyorsun söyle? Onların fiiline mi, onların fenâ nallı kîn aske-*
rine mi?

“Serin müessir nasihatleriyle tebeddül etmemiş olan onların kötü fiilleri-
nin ortadan kalktığına mı ağlıyorsun; yoksa onların nalları fenâ vurulmuş ol-
duğu için gidişleri bozuk olan onların kin ve adâvet askerinin mahv ve helâ-
kine mi ağlıyorsun?”

بر دل تاریک پر زنگار شان بر زبان زهر همچون مار شان

2603. *Onların paslı karanlık gönlüne mi, onların yılan gibi zehirli diline mi*
ağlarsın?

بر دم و دندان سگسارانه شان بر دهان و چشم کژدم خانه شان

2604. *Onların köpek gibice olan kuyruğuna ve dişine mi; onların akrep yuvası*
olan ağızlarına ve gözlerine mi ağlarsın?

Gıyâsü'l-Lügât’de “Seg-sâr”, “seg” ile “sâr”dan mürekkebe olduğu gösteril-
miş ve “sâr”ın misil ma’nâsına geldiği beyân olunmuştur. Şu halde “Segsâr”
köpek gibi demek olur. “Âne” edât-ı nisbettir; bu edât ile berâber terkîbin
hepsine “köpek gibice” ma’nâsı verilir. Beyt-i şerîfde Semûd kavmi köpeğe ve

onların fenâ nazarları ve fenâ sözleri insanın kalbini akrep gibi soktuğu için, gözleri ve ağızları akrep yuvasına teşbîh buyrulmuştur. "Dem" kelimesi Ankaravî'de zamme ile [düm] kuyruk ma'nâsına ve Hind şerhlerinde "dâl" in fethi ile nefis ve kelâm ma'nâsına alınmıştır.

بر ستیز و تسخر و افسوسشان شکر کن چون کرد حق محبوسشان

2605. *Onların inâdına ve seni maskara saydıklarına ve istihzâlarına mı ağlar-sın? Hak onları mahbûs ettiği için şükr et!*

"Sen onları Hakk'a da'vet ettikçe, onlar meslek-i dalâletlerinde inâd ederler ve seni kendi aralarında eğlence vesîlesi ittihâz edip alay ederler idi. Hak Teâlâ onların hayât-ı dünyeviyyelerini nez' edip rûhlarını siccînde habs etti ve orada fiillerinin mücâzâtına kavuştular; buna ağlıyacağına, şükr et!"

دستشان کز پایشان کز چشم کز مهر شان کز صلحشان کز خشم کز

2606. *Onların eli eğri, ayağı eğri, gözü eğri; muhabbetleri eğri, sulhleri eğri ve gazabları eğridir.*

Bu eğriliklerin hepsi ma'nâyâ râci'dir. Ya'nî "Elleri Hakk'a uzanmaz ve ayakları Hak tarafına yürümez; ve fisk ve zulüm cânibine gider. Gözleri fenâlık niyyeti ile bakar, muhabbetleri zulme ve fiskadır"; ve sulhları fisk ve dalâlet esâsına müsteniddir; ve öfkeleri Hakk'a ve ma'kulâta karşıdır."

از پی تقلید وز رایات نقل پا نهاده بر سر این پیر عقل

2607. *Taklîd eserinden ve nakil bayrağından dolayı bu pîr-i aklın başı üzerine ayak koymuşlardır.*

Ya'nî Semûd kavmi taklîd izine tâbi' olmuşlar ve nakil ve rivâyât bayrağını açıp akıl denilen pîr-i ma'nevîyi ayakları altında çiğnemişlerdir. Bu beyt-i şerîfde (Hûd, 11/62) ya'nî "Semûd kavmi dediler ki: "Ey Sâlih, bundan evvel aramızda hayır umulur bir kimse idin; sen bizi babalarımızın taptığı şeye tapmaktan men' mi ediyorsun?" âyet-i kerîmesine işâret olunur. Ya'nî Semûd kavmi, muhâkemât-ı akliyyelerini terk edip taklîd izine tâbi' olarak yürüdüler ve babalarımızdan bize intikâl eden usûl ve kâide bize böyle rivâyet edilmiştir, diyerek nakil bayrağını açtılar ve pîr-i aklı çiğnediler. "Pîr-i akıl" dan murâd peygamberleri olan Sâlih (a.s.)dır.

پیر خر نی جمله گشته پیر خر از ریای چشم و گوش همدگر

2608. *Pîr satın alıcı değil; hepsi birbirlerinin gözünün ve kulağının riyâsından dolayı pîr-i har oldular.*

“Pîr” peder ve “har” hariden masdarından emr-i hâzırdır. Şu halde “Pîr-har” vasf-ı terkîbî olup “pîr satın alıcı” ma'nâsına gelir ki “aslı elde eden” demek olur. Hind nüshalarında böyledir. Ankaravî nüshasında noktasız “hür” vâki'dir; ve “pîr-i hür” hür ve âzâd olan pîr demek olur ki; bundan murâd hevâ ve hevesât-ı nefsânîyye ve taallukât-ı dünyevîyyeden âzâd olmuş bulunan Hz. Sâlih (a.s.) olur. İkinci “pîr-i har”daki “har” eşek ma'nâsına gelir ve terkîbin ma'nâsı “hepsi eşek babası” oldular demek olur. Ya'nî birbirlerinin gözüne hoş görünmek ve birbirlerinin hâli yekdiğerlerine mutâbık işitmek için Sâlih (a.s.)a tebaiyyeti terk ettiler ve akıl ve muhâkemeyi terk etmek sûretiyle her birerleri eşek babası oldular.

از بهشت آورد یزدان بندگان تا نماید شان سقر پروردگان

2609. *Hak Teâlâ onlara sakar-perverdeleri göstermek için, cennetten bendeler getirdi.*

Ya'nî Hakk'ın mezâhir-i cemâliyye ve celâliyyesi vardır; cennetten ya'nî âlem-i cemâlden birtakım kullar, ya'nî enbiyâ ve evliyâ gönderdi ki, onlara bu âlem-i ef'âl olan dünyâda cehennem, ya'nî âlem-i celâl için beslediği kullarını göstere. Zîrâ enbiyâ ve evliyânın müşâhedesi, Hakk'ın kendi esmâ ve sıfatının âsârını âlem-i ef'âlde müşâhedesidir. Çünkü enbiyâ ve evliyâ Hakk'ın gözbebeği mesâbesindedir. Onun için “insân-ı kâmil” derler. Ve insân-ı kâmilin bir ma'nâsı kâmil olan ve tamâmiyle gören gözbebeği demektir.

در بیان معنی مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ

“Birbirine bitişen iki denizi salıverdi” ma'nâsı beyânındadır

Bu âyet-i kerîme Sûre-i Rahmân'da vâki'dir: مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ (Rahmân, 55/19-21) Ya'nî “Hak Teâlâ birbirine bitişen acı

ve tatlı denizi salıverdi; aralarında bir berzah vardır ki, birbirlerine tecâvüz edip karışmazlar. İmdi Rabb'inizin hangi âlâsını, ya'nî sıfât ve esmâsını tek-zîb ve inkâr edersiniz?" "İki deniz"den murâd, esmâ ve sıfât-ı mütezâdde-i ilâhiyye âsâr ve ahkâmıdır ki, bu âlem-i ef'âl olan dünyâda yekdiğerinden ayrılmıştır; aslâ birbirlerine karışıp imtizâc edemezler. Nitekim bu ma'nâ nûr ve zulmet ve acı ve tatlı ve gam ve sürûr ve küfür ve îmân ilh... gibi ezdâdın cümlesine şâmilidir.

اهل نار و خلد را بين همدكان در ميانشان برزخ لا يبغيان

2610. *Cennet ve cehennem ehlini bir dükkânda gör; onların arasında bir berzah*
[2570] *vardır ki, birbirine tecâvüz etmezler.*

Ya'nî ehl-i cennet ve ehl-i cehennem her ikisi de âlem-i ef'âl olan dünyâ dükkânında yaşarlar ve iş görürler; sûret-i zâhirede ikisi de yerler, içerler, uyurlar, evlenirler ve ölürler; bu gibi husûsâtta hep birbirine benzerler. Binâ-enaleyh zâhirlerine bakıp bunları ayırd etmek kâbil değildir; fakat ma'nâlarına ve i'tikâdlarına gelince, aralarında bir berzah ve perde vardır ki aslâ o perde sebebiyle biri diğeri ile imtizâc edemez.

اهل نار و اهل نور آميخته در ميان شان كوه قاف انگيخته

2611. *Nâr ehli ve nûr ehli karışmıştır, aralarında Kâf dağı yapılmıştır.*

"Engihten" müteaddid ma'nâsı vardır. Burada, yükseltmek, peydâ etmek ve yapmak ma'nâları münâsibtir.

همچو در كان خاك و زر كرد اختلاط در ميان شان صد ييابان و رباط

2612. *Toprak ile altının menba'da ihtilât ettikleri gibi, aralarında yüz beyâbân ve ribât vardır.*

Dünyâ ma'den menba'ına benzer. Ehl-i cennet ile ehl-i cehennem sûrette yekdiğeri ile ihtilât ederler; aralarında birçok ittihâd ve muâmelât bulunur; fakat ma'nâları kâmilten yekdiğerinden ayrılır. Nitekim ma'den menba'ında altın toprak ile memzûc olarak bulunur. Halbuki toprak ile altının ma'nâları arasında yüzlerce sahrâlar ve ribâtlar vardır. Zîrâ toprağı ve sâir maâdini, mahzâ altını elde etmek için kullanırlar; altın maksûdun-bi'z-zâttır, diğeri altına vusûl için sebebidir. Altın ile toprak, aralarında yüz beyâbân ve ribât bulunduğu beyân buyrulmasındaki işâret budur ki, arzda zuhûr eden bilcüm-

le maâdinin aslı topraktır ve toprak harâret ve ziyâ ve elektrik gibi birtakım kuvvâ-yı tabiiyyenin te'sîri ve terbiyesi altında, birtakım tekâmül menzilleri kat' eder; ve her kat' ettiği menzilde yolcuların ikâmetine mahsûs olan ribât-larda ve kervansaraylarda tevakkuf ettikleri gibi tevakkuf eder ve tekrâr tekâmül beyâbanlarını kat' etmek için sefere çıkar; velhâsıl altın oluncaya kadar, böyle yüzlerce tekâmül sahrâlarını kat' eder ve yüzlerce menzillerde ve ribâtlarda tevakkuf eder ve nihâyet altın olur. Binâenaleyh altının evvelki toprak hâliyle aralarında yüzlerce beyâbân ve ribât bulunur.

همچنانکه عقد در در و شبه مختلط چون میهمان یکشبه

2613. *Gerdanlıktaki inci ve şebe gibidir, bir gecelik misâfir gibi muhtelitdir.*

“Şebe” siyâh ve parlak Yemen taşıdır; inci ile berâber dizip gerdanlık yaparlar. “Ehl-i cemâl” inciye ve “ehl-i celâl” siyâh taşa ve her ikisinin âlem-i sûrette yekdiğeri ile muâmelâtta bulunmaları ve bir mahalde sâkin bulunmaları, gerdanlığa teşbîh buyrulmuştur. İkinci mısra' dahi diğer bir teşbîhtir. Bunlar, bir gecelik bir mahalde misâfir kalanlara benzetilmiştir; zîrâ ehl-i cemâl ile ehl-i celâli sûretleri i'tibâriyle zulmet-i tabîat istîlâ etmiştir, onlar bu zulmet içinde misâfirdirler.

بحر را نیمیش شیرین چون شکر طعم شیرین رنگ روشن چون قمر

2614. *Denizin yarısı şeker gibi tatlı, tu'mu lezzetli, rengi ay gibi parlaktır.*

نیم دیگر تلخ همچون زهر مار طعم تلخ و رنگ مظلم قیروار

2615. *Diğer yarısı yılanın zehiri gibi acı, tu'mu acı ve rengi zift gibi muzlimdir.*

Halk denizinin yarısı tatlı ve yarısı da böyle yılanın zehiri gibi acı ve mü-nâsebeti muzır ve reng-i ma'nevîsi kapkara ve nûrsuzdur. “Kîr” *Burhân*'ın beyânına göre iki ma'nâya gelir: Birisi bir kara yağdır ki, develer gergin olduğu vakit vücûdlarına sürerler ve diğeri bildiğimiz zift ma'nâsıdır. Beyitte her iki ma'nâya da işâret olunabilir.

هر دو بر هم میزنند از تحت و اوج بر مثال آب دریا موج موج

2616. *Her ikisi, dalga dalga olan deniz suyunun misâli üzere, aşağıdan ve yukarıdan birbirine vururlar.*

صورت بر هم زدن از جسم تنگ اختلاف جانها در صلح و جنگ

2617. *Dar cisimden birbirine vurmanın sûreti, sulhda ve cenkde canların ihtilâfıdır.*

Ma'lûmdur ki, sûret-i cismin muharriki irâdedir; ve irâde rûhdan inbiâs eder. Vücûd-ı izâfî denizinin dalgaları mesâbesinde olan efrâd-ı beşerin sulh veyâ nizâ' hâli üzere birbirleriyle temasları, ancak rûhlarının ve ma'nâlarının sûretidir; zîrâ ma'nâ sûret ile mahsûs olur. Eğer nizâ' ederlerse, rûhlarında ve ma'nâlarında ihtilâf olduğu ve eğer sulh ve selâmet dâiresinde temâs ederlerse rûhlarında ve ma'nâlarında ittihâd bulunduğu anlaşılır. Bu sebeble şakîler ile saîdler, âlem-i cisimde dâimâ münâzaa ve muhâlefet içindedirler. Nitekim Cenâb-ı Peygamber Ebû Cehil ve emsâline ve Cenâb-ı Mûsâ Fir'avn'a ve Cenâb-ı İsmâ yahûdilere ve İbrâhîm (a.s.) Nemrûd'a hayvanlıktan ve sıfât-ı nef-sâniyyeden vazgeçiniz ve insanlık ve sıfât-ı rûhâniyye tarafına geliniz dediler. Bunlar şekâvetleri hasebiyle, bu da'vete hiddet edip dâimâ muhâlefet üzere bulundular. Cismâniyet âleminde bu kâide-yi umûmiyye-i ilâhiyye zevâl-i cismâniyyete kadar ale'd-devâm bâkîdir.

موجهای صلح بر هم میزند کینهها از سینها بر میکند

2618. *Sulh dalgaları birbirine çarpar; sînelerden kinleri koparır.*

موجهای جنگ بر شکل دگر مهرها را میکند زیر و زبر

2619. *Cenk dalgaları başka şekil üzere muhabbetleri altüst eder.*

مهر تلخانرا بشیرین میکشد زانکه اصل مهرها باشد رَشَد

2620. *Muhabbet, acıları tatlıya çeker; zîrâ muhabbetlerin aslı reşed olur.*

[2580] "Reşed" lügatte, doğru yol ma'nâsınadır. Ya'nî âlem, mezâhir-i esmâ-i ilâhiyyeden müteşekkildir ve esmâ mütekâbildir ve mütezâddır; binâenaleyh suver-i âlemin bir kısmı mazhar-ı lutf u cemâl ve bir kısmı, mazhar-ı kahr u celâldir. Ve mezâhir-i cemâliyye mahbûb ve mergûb ve mezâhir-i celâliyye mağzûb ve merdûddur. Tatlı deniz dalgalandığı, ya'nî esmâ-i cemâliyye feyezân ettiği vakit, kalblerden kinleri ve adâvetleri izâle edip muhabbet getirir. Acı deniz dalgalandığı vakit de, tecelliyât-ı ilâhiyye başka bir şekil alır; ve muhabbetleri altüst eder. Tecelliyât-ı cemâliyye kalblerde muhabbet peydâ ettiğinden tatlı deryâ tarafına çeker; çünkü muhabbetlerin aslı hidâyet ve doğru yoldur.

فهر شیرین را بتلخی می برد تلخ با شیرین کجا اندر خورد

2621. *Kahır, tatlıyı acılığa götürür; acı tatlı ile nerede lâayık olur?*

Tecelliyât-ı kahriyye ve celâliyye, tecelliyât-ı lutfiyye ve cemâliyyeyi izâle eder; zîrâ biri diğèrinin zıddıdır ve iki zıddın bir yerde ve bir anda ictimâ'ı ve ittihâdı mümkün değildir. Birinin hükmü gâlib olduğu vakit, diğèrinin hükmü ihtifâ eder; zîrâ acının tatlı ile bir yerde bulunması lâayık ve münâsib olmaz.

تلخ و شیرین زین نظر ناید پدید از دریچہء عاقبت دانند دید

2622. *Acı ve tatlı bu nazardan zâhir gelmez; âkıbet penceresinden görmeyi bilirler.*

Acı ve tatlı denize mensûb olanlar, bu cisim gözüyle görünmez; zîrâ cisim gözü ancak sûreti müşâhede eder. Ehl-i basîret olanları âkıbet gözüyle görmeyi bilirler.

چشم آخر بین تواند دید راست چشم آخر بین غرورست و خطاست

2623. *Son görücü olan göz doğruyu görebilir; ahır görücü olan göz gurûr ve hatâdır.*

Tecelliyât-ı ilâhiyyenin sonunu gören göz doğru görebilir ve kasd-ı tecellîyi hakkıyla idrâk edebilir. Rûh-ı izâfînin ahır mesâbesinde olan cismi gören ve tecelliyât-ı ilâhiyyeyi ahkâm-ı cisme göre muhâkeme eden kimse, kasd-ı tecellîyi anlayamaz, hatâ eder ve aldanır. Meselâ fakr u ihtiyâç âlem-i cismâniyyete nazaran nâhoş bir şeydir ve Hakk'ın Mâni' ismi icâbından olan bu tecellisini, cismânî olan kimseler hoş görmezler; fakat أَذْهَبْتُمْ طَيِّبَاتِكُمْ فِي حَيَاتِكُمُ الدُّنْيَا (Ahkâf, 46/20) ya'nî "Siz tayyibâtınızı dünyâ hayâtınızda tükettiniz" âyet-i kerîmesine nâzır olanlar, âkıbete ve sona nazar ettikleri için, doğru görürler. Diğèr tecelliyât dahi bunun gibidir.

ای بسا شیرینکه چون شکر بود لیک زهر اندر شکر مضمر بود

2624. *Ey, nice tatlı vardır ki, şeker gibi olur; fakat şeker içinde zehir muzmer olur.*

Ya'nî bu dünyânın birçok lezâiz ve huzûzât-ı cismâniyye ve ma'neviyyesi vardır ki, nefse şeker gibi tatlı gelir; fakat o lezâiz ve huzûzât içinde gizli zehirler vardır. Meselâ birçok muharremât nefse hoş ve cisme lezîz gelir. Ve kezâ riyyâ ve süm'a gibi kendisini halka medh ettirecek ba'zı ahlâk-ı fâzıla da

nefsin hazz-ı ma'nevîsidir. Fakat sırf cismin ve nefsin hazzına âid olan bu şeylerin altında, âkıbette nâr-ı hırmân vardır. Nitekim (S.a.v.) Efendimiz buyururlar: حفت الجنة بالمكاره و حفت النيران بالشهوات Ya'nî "Cennet mekrûhlar ile örtülmüştür ve cehennem de şehvetler ile örtülmüştür." Binâenaleyh cennet bu âlemde nefsin kerîh gördüğü ve iğrendiği şeylerin altındadır; ve cehennem de nefsin sevdiği ve imrendiği şeyler altındadır. İşte bu görüş, âkıbeti görüştür; ve hayvâniyet ahırın olan âlemin zâhirini görüş değildir.

آنکه زیر کتر شود بشناسدش و آن دگر چون بر لب و دندان زدش

2625. O kimse ki, pek zekî olur, onu tanır. Ve o birisi dudağına ve dişine vurduğu vakit tanır.

Akıllı ve zekî olan kimse o altında zehir olan huzûzât-ı nefsâniyyeyi uzak-tan görünce bilir; akıl ve zekâca onlardan aşağı olan kimseler ise, o huzûz ve şehvâtı dudağına ve dişine vurduğu, ya'nî temâs ettiği vakit bilirler.

پس لبش ردش کند پیش از گلو گرچه نعره میزند شیطان کلو

2626. İmdi boğazından evvel onu dudağı reddeder; her ne kadar şeytan, yiyiniz na'rasını vursa da!

Ya'nî o altında zehir ve ateş bulunan huzûz ve şehvât-ı nefsâniyyeyi dudağına ve dişine götürdüğü ve temâs ettiği vakit, fenâlığını anlıyabilen kimselere, nâsın kalblerine vesvese ilkâ eden şeytan, "ye, iç ve icrâ et!" diye na'ra vurursa da, onlar bunları yutmadan, ya'nî icrâ etmeden evvel reddederler.

وان دگر را در گلو پیدا کند و آن دگر را در بدن رسوا کند

2627. Ve o birine boğazında zâhir kılar ve o birini bedende rüsvây eder.

Ya'nî irfânı evvelkilerden daha az olan kimseye lokma-i harâmı yutacağı veyâ şehvât-ı meşrû'u icrâ edeceği vakit, onun fenâlığı zâhir olur; ve bu mertebeden daha aşağı olan kimseyi de o yaptığı muharremât, ba'de'l-icrâ perîşân eder. Ve eğer yediği lokma-i harâm ise vücûduna zarar ve fikrine sakâmet verir; veyâ ri'yâ ve süm'a gibi ahlâk ise, halk nazarında fesâdı zâhir olup rezîl ve rüsvây olur.

وان دگر را در حدث سوزش دهد ذوق آن زخم جگر دوزش دهد

2628. Ve o birine hades vaktinde yakma verir; onun zevkî ciğer delici yara verir.

Yaptığı fiil ekl-i harâm ise kazâ-yı hâcet vaktinde em'âsına ve mak'adına yanma verir; ve eğer zinâ ise âlet-i tenâsülüne illet verir. Velhâsıl o zevk-ı harâm vücûdda ciğer delici elemli yara verir.

وان دگر را بعد ایام و شهور وان دگر را بعد مرگ از قعر گور

2629. *Ve o birine günler ve aylar sonra; ve o birine ölümden sonra mezar dibinde.*

Bu nâmeşrû' huzûz ve şehevâtın sû-i eseri, ba'zı kimselere hayât-ı dünyâda günler ve aylar geçtikten sonra isâbet eder ve ba'zı kimselere de, öldükten sonra mezarında zâhir olur.

ور دهندش مهلت اندر قعر گور لابد آن پیدا شود يوم النشور

2630. *Ve eğer ona mezar dibinde mühlet verirlerse, lâbüd o, yevm-i nüşûrda zâhir olur.*

Ya'nî, irtikâb-ı muharremât eden kimseye kabirde mühlet verip azâb etmezlerse, mutlakâ onun eseri haşr u neşr gününde zâhir olur. İmdi irtikâb olunan huzûz ve şehevât-ı nâ-meşrûanın mâhiyyetinde ittihâd olunduğu halde, mürtekibleri üzerindeki te'sîrâtın, muhtelif zaman ve sûretlerde zuhûrunun hükmü nedir? diye bir suâl vârid olabilir. Cenâb-ı Pîr bunun cevâbını âtîde beyân buyururlar.

هر نبات و شکری را در جهان مهلتی پیداست از دور زمان

2631. *Her nebât ve şeker için cihânda, devr-i zamândan bir mühlet zâhirdir.*

Ya'nî yere dikilen nebât tohumlarının hepsi bir zamanda çıkmaz; belki kimi bir ayda, kimi iki ve kimi üç ve kimi altı ayda ve kimi de bir senede neşv ü nemâ bulur. Binâenaleyh her birisi için âlem-i sûrette devr-i zamân cinsinden bir mühlet lâzımdır. Şeker kamışından ve pancardan ve sâir nebâtattan çıkarılan şekerler de, bu nebâtın neşv ü nemâ mühletlerine tâbi' olarak, muhtelif zamanlarda istihsâl olunur. İşte bunun gibi her bir ferdin amel tohumlarının te'sîrâtı da böyle mühletlere tâbi'dir; bu da isti'dâdâtın netâicidir.

سالها باید که اندر آفتاب لعل باید رنگ و رخسانی و تاب

2632. *Yıllar gerektir ki, güneşte, la'l, renk ve berraklık ve parlaklık bula.*

La'l denilen kırmızı renkteki parlak ve şeffâf kıymetli taş, o rengi ve parlaklığı ve şeffaflığı bulmak için, senelerce güneşin harâret ve ziyâsı altında terbiyeye muhtâttır.

باز تره در دو ماه اندر رسد باز تا سالی گل احمر رسد

2633. *Kezâ sebze iki ayda yetişir; kezâ kırmızı gül bir seneye kadar erişir.*

بهر این فرمود حق عز و جل سورة الانعام در ذکر اجل

2634. *Bunun için Hak (azze ve cell) Sûre-i En'âm'da ecel zikri hakkında buyurdu.*

Bu beyt-i şerîfde, şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: هُوَ الَّذِي خَلَقَكُمْ مِنْ طِينٍ ثُمَّ يُعْصِي أَجَلًا وَأَجَلٌ مُّسَمًّى عِنْدَهُ ثُمَّ أَنْتُمْ مَمْرُُونٌ (En'âm, 6/2) Ya'nî "O Âllah ki, sizi topraktan yarattı; sonra eceli ve kendi indinde müsbet olan ecel-i müsemmâyı kazâ etti; sonra da siz, Allah'ın vücûdunda ve kudretinde şekkedersiniz." Cenâb-ı Pîr'in yukarıdan beri beyân buyurduğu maânî ile âyet-i kerîme mazmûn-ı münîfinin münâsebâtı teemmül olunursa, âyet-i kerîmede zikr buyrulan ecelin birisi müddet-i tekâmüle ve diğeri, tekâmülden sonra sûretin fenâsına âid olduğu anlaşılır. Nev'-i beşerin topraktan zuhûr eden nebât ve hayvânâtın tekâmülü netîcesinde zuhûruna kâil olanlara göre mazmûn-ı âyet-i kerîme "Hak Teâlâ bizim aslımızı topraktan yarattı; sonra bu aslın, rûy-i arzda, sûret-i beşerîyye mertebesine bi't-tekâmül terakkî edinceye kadar, bir ecel ve bir müddet kazâ etti ve sûret-i beşerîyyeyi iktisâb edip mükellef olduktan sonra da, her bir ferd-i beşer için, ind-i ilâhîsinde sâbit olan ecel-i müsemmâyı kazâ eyledi" demek olur ki, Ni'metullâh Nahcivânî hazretlerinin tefsîrinde وَاللَّهُ أَنْبَتَكُمْ مِنَ الْأَرْضِ نَبَاتًا (Nûh, 71/17) [Allah sizi de yerden ot gibi bitirmiştir.] âyet-i kerîmesinin tefsîrinde bu tekâmüle sarîh bir sûrette işâret buyrulmuştur. Ve bu ma'nâ Hz. Mevlânâ efendimizin yukarıki beyitte "La'l, güneşte renk ve berraklık ve parlaklık bulmak için yıllar gerektir" kelâmıyla münâsebetdârdır.

Amma asl-ı Âdem'in böyle tekâmül sûretiyle değil, def'î olarak topraktan yaratıldığına kâil olanlara göre evvelki ecel, ölüm zamânına kadar geçen müddet ve ecel-i müsemmâ dahi kıyâmete kadar geçen müddettir. Ey kâri-i muhterem, sen bu tefsîrleri zevkine göre al, zîrâ her iki sûrette de Hakk'ın varlığı ve kudreti sâbit olur.

این شنیدی مو بمویت گوش باد آب حیوانست خوردی نوش باد

2635. *Bunu işittin ise her bir kılın kulak olsun; âb-ı hayâtür, içtin ise, âfiyet olsun.*

آب حیوان خوان مخوان این را سخن روح نو بین در تن حرف کهن

2636. *Âb-ı hayât de, buna söz deme; eski harfin teni içinde yeni rûh gör!*

Ya'nî meşrû' ve gayr-i meşrû' huzûzât ve şehvât-ı nefsâniyyenin, muhtelif kimseler üzerindeki te'sîrâtının, muhtelif zamanlarda ve mevtinlerde kâide-i tekâmüle tebean zuhûru hakkındaki beyânât ve bu husûsta îrâd olunan kevnî misaller ve Kur'ân-ı Kerîm'deki ecel ve ecel-i müsem mânın tefsîrî maârif ve hakâyık-ı ilâhiyyeye susamış olan kimse için âb-ı hayâtür, söz değildir. O maâni-i latîfe, eskiden beri kullandığımız harflerin ve kelimelerin teni içinde taalluk etmiş olan yeni rûhlardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz vücûd-ı beşerin, kâide-i tekâmüle tebean istihâlât dâiresinde zuhûrunu *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde de şöyle beyân buyururlar: *فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا فَنَّم وَجْهَ اللَّهِ* (Bakara, 2/1157) [Nereye dönerseniz, Allah'ın vechi orâdadır] dan murâd lâ-yenkâtı' cârî ve râyic olan o vecihdir ki, bâkîdir. Âşıklar kendilerini bu vech ile fedâ etmişlerdir ve ivaz taleb etmezler. Onlardan mütebâkîsi en'âm, ya'nî hayvânât-ı ehliyye gibidir. Vâkiâ onlar en'âmdırlar, ya'nî hayvandırlar; fakat müstehakk-ı in'âmdırlar. Ve vâkiâ ahırdadırlar; velâkin emîr-i ahırın makbûlûdürler. İsterse onları bu ahırdan halâs edip, nakl eyler ve tavîle-i hâssına götürür. Nitekim onun mebdei adem idi, ona vücûd verdi ve vücûdunu tavîle-i cemâdiye getirdi; ve tavîle-i cemâdîden nebâtîye ve nebâtîden hayvânîye ve hayvânîden insânîye ve insânîden melekîye ilâ-mâ-lâ-nihâye getirdi. İmdi bunların cümlesini, onun bu cinsten tavîleleri çok olduğu ve *طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ* (İnşikâk, 84/19-20) [Halden hâle geçersiniz. Onlar acabâ neden îmân etmezler?] âyet-i kerîmesi mücibince, birinin diğëerinden daha âlî bulunduğunu ikrâr etmek için sana gösterdi."

نکته دیگر تو بشنو ای رفیق همچو جان او سخت پنهان و دقیق

2637. *Ey refîk, sen başka bir nükteyi dinle; o, cân gibi pek gizli ve incedir.*

در مقامی هست هم این زهر مار از تضرایف خدای خوشکوار

2638. *Bir makâmda da bu yılanın zehri, Hudâ'nın tasrîflerinden hazmı kolay oldu.*

این شنیدی مو بمویت گوش باد آب حیوانست خوردی نوش باد

2635. *Bunu işittin ise her bir kılın kulak olsun; âb-ı hayâtür, içtin ise, âfiyet olsun.*

آب حیوان خوان مخوان این را سخن روح نو بین در تن حرف کهن

2636. *Âb-ı hayât de, buna söz deme; eski harfin teni içinde yeni rûh gör!*

Ya'nî meşrû' ve gayr-i meşrû' huzûzât ve şehvât-ı nefsânîyyenin, muhtelif kimseler üzerindeki te'sîrâtının, muhtelif zamanlarda ve mevâtınlerde kâide-i tekâmüle tebean zuhûru hakkındaki beyânât ve bu husûsta îrâd olunan kevnî misaller ve Kur'ân-ı Kerîm'deki ecel ve ecel-i müsem mânın tefsîrî maârif ve hakâyık-ı ilâhiyyeye susamış olan kimse için âb-ı hayâtür, söz değildir. O maânî-i latîfe, eskiden beri kullandığımız harflerin ve kelimelerin teni içinde taalluk etmiş olan yeni rûhlardır. Cenâb-ı Pîr efendimiz vücûd-ı beşerin, kâide-i tekâmüle tebean istihâlât dâiresinde zuhûrunu *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde de şöyle beyân buyururlar: *فَإِنَّمَا تَوَلَّوْا فَنِّم وَجْهَ اللَّهِ* (Bakara, 2/1157) [Nereye dönerseniz, Allah'ın vechi orâdadır] dan murâd lâ-yenkâtı' cârî ve râyic olan o vecihdir ki, bâkîdir. Âşıklar kendilerini bu vech ile fedâ etmişlerdir ve ivaz taleb etmezler. Onlardan mütebâkîsi en'âm, ya'nî hayvânât-ı ehliyye gibidir. Vâkıâ onlar en'âmdırlar, ya'nî hayvandırlar; fakat müstehakk-ı in'âmdırlar. Ve vâkıâ ahırdadırlar; velâkin emîr-i ahırın makbûlûdürler. İsterse onları bu ahırdan halâs edip, nakl eyler ve tavîle-i hâssına götürür. Nitekim onun mebdei adem idi, ona vücûd verdi ve vücûdunu tavîle-i cemâdiye getirdi; ve tavîle-i cemâdîden nebâtîye ve nebâtîden hayvânîye ve hayvânîden insânîye ve insânîden melekîye ilâ-mâ-lâ-nihâye getirdi. İmdi bunların cümlesini, onun bu cinsten tavîleleri çok olduğu ve *طَبَقًا عَنْ طَبَقٍ فَمَا لَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ* (İnşikâk, 84/19-20) [Halden hâle geçersiniz. Onlar acabâ neden îmân etmezler?] âyet-i kerîmesi mücibince, birinin diğëerinden daha âlî bulunduğunu ikrâr etmek için sana gösterdi."

نکتهء دیگر تو بشنو ای رفیق همچو جان او سخت پنهان و دقیق

2637. *Ey refîk, sen başka bir nükteyi dinle; o, cân gibi pek gizli ve incedir.*

در مقامی هست هم این زهر مار از تصاریف خدای خوشکوار

2638. *Bir mukâmda da bu yılanın zehri, Hudâ'nın tasrîflerinden hazmı kolay oldu.*

Ya'nî o nükte-i nihân ve dakîk budur ki, huzûzât-ı meşrûa-i nefsâniyye, hakîkatte yılanın zehri gibi sıfât-ı rûhu ibtâl etmekte müessir olduğu halde, insâniyyetin bir mertebesinde Hak Teâlâ hazretlerinin döndürmesiyle kolayca kâbil-i hazm olur ve aslâ sıfât-ı rûhunu muattal kılmaz.

در مقامی زهر و درجایی دوا در مقامی کفر و درجایی روا

2639. *Bir makâmda zehir ve bir yerde ilâçtır; bir makâmda küfür ve bir yerde câizdir.*

گرچه آنجا او گزند جان بود چون بدینجا در رسد درمان بود

2640. *Uâkıâ orada o cânın zararı olur; vaktâki buraya erişir, dermân olur.*

[2600] "Orada" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr sâliklere ve "buraya" ta'bîriyle, makâm-ı kemâle işâret buyururlar. Ya'nî o huzûz-ı nefsâniyye insanın sâliklik mertebesinde canına zarar olur ve sıfât-ı rûhâniyyesini muattal kılar; fakat burada, ya'nî benim bulunduğum makâm-ı kemâle vâsıl olduğu vakit, ulûm ve ma'ârif-i ilâhiyyeye inkılâb edip beşeriyyete dermân olur. Zîrâ kâmil yer ve içer; ve ondan hâsıl olan netâyic ancak bunlar olur. Fakat henüz sıfât-ı nefsâniyyesinde müstağrak olan sâlik yer ve içerse, vücûdunda hâsıl olan kuvvet onu hayvâniyyet tarafına sürükleyip götürür; zîrâ henüz nefesine hâkim değildir.

آب در غوره ترش باشد و لیک چون نا نگوری رسد شیرین و نیک

2641. *Su, koruk mertebesinde ekşi olur; velâkin üzümlüğe eriştiği vakit tatlı ve iyi olur.*

Sâlik kuruğa ve üzüm kâmile ve gıdâ suya teşbîh buyrulmuştur.

باز در خم او شود تلخ و حرام در مقام سرکگی نعم الادم

2642. *Tekrâr küp içinde o acı ve harâm olur; sirkelik makâmında ne güzel katık olur!*

Gıdâ-yı unsurf, vücûd-ı beşerde sûret-i umûmiyyede birisi sûrf ve diğeri ma'nevî olmak üzere iki mecrâyı ta'kîb eder. Bir kısmı vücûdun kuvveti ve diğeri kısmı vücûdun ifrâzâtı olur. Eğer vücûdda sıfât-ı hayvâniyye gâlib ise, bu gıdâ bu sıfatları azdırır; ve eğer sıfât-ı insâniyye gâlib ise, bu sıfatların kemâliyle inkişâfına sebep olur. Binâenaleyh su gibi olan bu gıdâ, ham ve koruk gibi olan nâkısın bedeninde ekşi ve olmuş üzüm gibi olan kâmilin vücû-

dunda tatlı olur. Fakat bir küpe mümâsil olan hem nâkısın ve hem kâmilin vücûd-ı unsurîlerinde, bu gıdânın mecrâ-yı sûrîyi ta'kîb eden kısmı, küp içinde kalıp şarâb olan üzüm suyu harâm olur. Vaktâki bu ifrâzât sebze ve meyveyi takviye ettiği veyâ suver-i sâire ile inhilâl edip âlem-i unsuriyyâta karıştığı vakit, içine tuz atılarak sirkeye tahvîl edilmiş olan şarâb gibi helâl olur ki, sirke hakkında hadîs-i şerîfde نعم الادم الخل ya'nî "Sirke ne güzel katıktır!" buyrulmuştur.

در معنی آنکه هر چه ولی کامل کند مریدان را نشاید گستاخی کردن
و همان فعل کردن که حلوا طیب را زیان ندارد اما رنجور را زیان
دارد و سرما و برف انگور را زیان ندارد اما غوره را زیان دارد که
در راه است (لیغفر لك الله ما تقدم من ذنبك و ما تأخر) نشده

O ma'nânın beyânındadır ki, veliyy-i kâmil her ne yaparsa, müridlere cür'et etmek ve o fiili yapmak lâıyk olmaz; zîrâ tatlı tabîbe zarar vermez fakat hastaya zarar verir; ve soğuk ve kar üzüme ziyân vermez, fakat kuruğa ziyan verir. Çünkü henüz yoldadır. "Allah senin geçmiş ve gelecek günâhlarını mağfîret etmek için sana feth-i mübîn müyesser etti" (Fetih,48/2) hitâbına mazhar olmamıştır

Bilcümle günâhların menşei vücûd-ı izâfî-i abdânîdir. Onun için وجودك ذنب وجودك ذنب و لا يقاس عليه ذنب آخر ya'nî "Senin vücûdun, sâir günâhlara kıyâs olunamayan bir günâhdır" denilmiştir. Sâlik henüz bu vücûdun taht-ı hükmünde ve vücûd-ı hakkânîye vüsûl yolunda olduğu için, vücûd-ı hakkânî, vücûd-ı abdânîsi ahkâmını setr eden ve binâenaleyh geçmiş ve gelecek günâhları mağfûr olan tâifenin yaptığını yapmak ona câiz olmaz.

گر ولی زهری خورد نوشی شود و ر خورد طالب سیه هوشی شود

2643. Eğer velî bir zehir içse bir bal şerbeti olur ve eğer tâlib içse, bir muzlim akıllı olur.

رب هب لي از سليمان آمدست که مده غير مرا اين ملك و دست

2644. *Bu mülkü ve desti benim gayrime verme! diye* رَبِّ هَبْ لِي Süleyman'dan gelmiştir.

Bu beyt-i şerîf Sâd sûre-i şerîfesinde vâki' رَبِّ اغْفِرْ لِي وَ هَبْ لِي مَلِكًا لَا يَتَّبِعِي لِأَحَدٍ (Sâd, 38/35) ya'nî "Yâ Rab, beni mağfiret et ve bana bir mülk bağışla ki, benden sonra bir kimseye lâıyk olmasın" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu beytin evvelki beyte cihet-i merbûtiyyeti budur ki, mülk ve saltanat-ı sûrî, nefse gurûr ve enâniyyet verdiği için bir zehr-i kâtil mesâbesindedir. Bu gibi tasarrufât-ı sûriyye insân-ı kâmil için muzır değildir; çünkü o, zehrin te'sîrin-den kurtulmuştur ve çünkü onda sıfât-ı nefsânîyyeden eser kalmamıştır. Fakat ehl-i nefis olanlar için bu mülk ve saltanat son derecede muzırdır. Nitekim târihler bu gibi nefsânî hükümdarların vekâyi'-i zulûmleriyle doludur. Burada bir suâl vârid olur: "Süleyman (a.s.) böyle bir talebde bulundu ve Hak Teâlâ da bu tasarrufu kendisine ihsân etti. Binâenaleyh, kendisinden sonra gelecek olan hiçbir kimseye bu tasarruf verilmemek îcâb eder. Şu halde bilcümle enbi-yâ-yı izâm hazarâtının hasâis ve ezvâkını câmi' olan Sultân-ı enbiyâ ve Hâtem-i enbiyâ Efendimiz hazretlerinin bu tasarruf husûsundaki hâl-i âlîleri nedir?" Bu ciheti Müslim ve Buhârî'nin müttefikân beyân ettikleri bir hadîs-i şerîf îzâh eder; hadîs-i şerîf budur: ان عفريتاً من الجن تفلت البارحة ليقطع على صلوتي فامكنتني الله منه فاخذته فاردت ان اربطه على سارية من سواري المسجد حتى ينظروا اليه كلكم فذكرت دعوة اخي سليمان فرددته خاسئاً Ya'nî " Muhakkak cinden bir ifrît dün gece namazımı kesmek için bana taarruz etti; hemen Allah Teâlâ bana kudret verdi, imdi onu tuttum. Sizin hepiniz onu temâşâ etmeniz için, onu mescidin direklerinden bir direğe bağlamak istedim; derhal kardeşim Süleyman'ın duâsını tahattur ettim; binâenaleyh onu zelîl olarak reddettim." Bu hadîs-i şerîfden anlaşılıyor ki, bu kuvvet ve tasarruf Hâtem-i enbiyâ Efendimiz'de mevcûd idi; fakat Habîb-i edîb-i Kibriyâ Efendimiz, kemâl-i edeblerinden bi'l-ihtiyâr bu tasarrufu terk buyurdular. Bu bâbdaki îzâhât *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Süleymânî'de Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimiz tarafından i'tâ buyrulmuştur.

تو مکن با غير من اين لطف وجود اين حسد را ماند اما اين نبود

2645. *Sen benim gayrime bu lütuf ve cûdu yapma! Bu, hasede benzer ammâ bu olmadı.*

Ya'nî Süleyman (a.s.) Yâ Rab, Sen bu lütuf ve cûdu benden başkasına yapma dedi; ve bu söz hasede benzedi; velâkin hased cinsinden değil idi.

سر من بعدی ز بخل او مدان

نکتهء لا ینبغی میخوان بجان

2646. "Lâyık olmasın" nüktesini cân ile oku! "Benden sonra" sırrını onun buhlünden bilme!

Ya'nî Süleyman (a.s.)ın "Lâyık olmasın" demesini sen nefsinin sıfâtıyla vezn ederek okuma; belki rûhunun sıfâtıyla muvâzene ederek oku! Onun "Benden sonra" demesindeki sırrı da, nefsin sıfâtından olan buhülden bilme; belki ehl-i nefis olanlara karşı hissettiği şefkatinden ve onlara olan şefâat cinsinden bil!

مومو ملک جهان بد بیم سر

بلکه اندر ملک دید او صد خطر

2647. Belki o, mülkte yüz hatar gördü; mülk-i cihân inceden inceye baş korkusu oldu.

Ya'nî Süleyman (a.s.) mülk-i dünyâya mâlik olmakta, pek çok tehlikeler gördü de, ibâdullâha kemâl-i şefkatinden bu mülke mâlikîyyeti câiz görmedi. Zîrâ cihânın mülküne mâlikîyyette ince ince baş korkuları, helâk-i nefis tehlikeleri vardır. Şuarâ-yı hindiyyeden Mîr-i İlâhî bu ma'nâyı bir beytinde güzel tasvîr eder:

سر برهنهء خورشید را زوالی نیست ز شمع پرس که چون تاج میخورد سر را

"Güneşin çıplak başına bir zevâl yoktur; tâcın nasıl baş yediğini şem'den sor!"

Ya'nî mumun başında alev nasıl mumu başından eritmekte ise, tâc-ı saltanat dahi mumun alevi gibi sâhibinin başını yer.

امتحان نیست ما را مثل این

بیم سر با بیم سر با بیم دین

2648. Din korkusu ile, can korkusu ile, baş korkusu! Bize bunun gibi bir imtihan yoktur!

Zîrâ mülk-i dünyâya mâlikîyyette, muhîtinin hasedi sebebiyle baş korkusu vardır ve umûr-ı mülküne meşgûliyyet hasebiyle de, Mâlikü'l-mülkten gaflet korkusu vardır; ve terk-i ubûdiyyet ve da'vâ-yı enâniyyet sebebiyle de din korkusu vardır. Binâenaleyh Hak Teâlâ hazretleri bir kuluna bu üç korkuyu hâvî olan mülk-i dünyâyı verdiği vakit, onu pek büyük bir imtihâna ve azîm bir ibtilâya çekmiş olur.

پس سلیمان ہمتی باید کہ او بگذرد زین صد ہزاران رنگ و بو

2649. *Böyle olunca bir Süleymân-himmet lâzımdır ki o, bu yüzbinlerce renkten ve kokudan geçsin.*

Ya'nî bu cihânın yüz bin türlü âlâyışine kapılmamak için, Süleyman (a.s.) gibi himmeti âlî bir kimse olmalıdır; böyle bir himmet sâhibi olmak ise pek güçtür.

با چنان قوت کہ او را بود ہم موج آن ملکش فرو می بست دم

2650. *Ona mahsûs olan öyle kuvvet ile dahi onun mülkünün dalgası, nefesini bağladı.*

Bu beyt-i şerîfde, Sâd sûre-i şerîfesinde vâki' اذْ عُرِضَ عَلَيْهِ بِالْعَشِيِّ الصَّافَاتُ الْجَيَادُ (Sâd, 38/31-32) ya'nî "Vaktâ-ki ona öğle vaktinden sonra makbûl ve serî koşan atlar arz olundu. Onu müteâkıb dedi ki: Ben bunların temâşâsına muhabbet ettim. Hayırlı muhabbet olan Rabb'imın zikrinden hicâb arkasına gidinceye kadar gaflet ettim" [âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.]

İmdi "Süleyman (a.s.)'ın mülkünün dalgası" bu güzel atlar ve "onun nefesinin tutulması" da bu güzel atların temâşâsında müstağrak olmasıdır. Maahâzâ bir nebiyy-i zîşânın bu gibi mezâhir-i ilâhiyyeyi temâşâsındaki istiğrâkı âhâd-ı nâsın istiğrâkına benzemez; ve onlar bilirler ki bu tezâhür, sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin ma'kesleridir; fakat onların teveccühü Zât olmak i'tibâriyle, sıfât ve esmâyı hicâb-ı Zât görürler. Fakat ne çâre ki, beşerîyyet âleminde sıfât ve esmâ ahkâmından tamâmiyle vâreste kalmak kâbil değildir. Zîrâ bu vücûdât-ı izâfiyye zevk-ı isneyniyyet içinde yuvarlanmaktadır. Bunun için Kur'ân-ı Kerîm'de bir taraftan الدُّنْيَا مِنَ الدَّيْنِ لَا تَنْفَعُ نَفْسِيكَ مِنَ الدُّنْيَا (Kasas, 28/77) ya'nî "Dünyâdan nasîbini unutma!" buyurmakla berâber, diğer taraftan وَادْكُرْ رَبَّكَ إِذَا نَسِيتَ (Kehf, 18/24) ya'nî "Ve unuttuğun vakit Rabb'ini zikr et!" buyrulur. Bu revîş رَجَالَ لَا تُلْهِيمُهُمْ رِجَالًا لَا تُلْهِيمُهُمْ رِجَالًا (Nûr, 24/37) ya'nî "Ricâl vardır ki, onları ticâret ve satış Allah'ın zikrinden meşgûl etmez" âyet-i kerîmesindeki beyân-ı âliye muhâlif değildir. Zîrâ ticâret ve bey' âlem-i keserâtta vâki' olur ve âlem-i keserâtın, âlem-i sıfât ve esmâ olduğuna vâkıf olanlar, bu muâmelât içinde zikr-i Hak'dan gâfil ve dünyâ ile meşgûl sayılmazlar; fakat teveccühleri dâimâ mahz-ı Zât-ı Kibriyâ olan enbiyâ ve ehass-ı evliyâ için, âlem-i sıfât ve esmâ hicâb addolunur. Bu ma'nâyâ binâen İbrâhîm (a.s.) وَاجْنِبْنِي وَبَنِيَّ أَنْ نَعْبُدَ الْأَصْنَامَ (İbrâhîm, 14/35) ya'nî "Yâ Rab, beni ve oğlumu puta sapmaktan müctenîb kıl!" buyurdu.

چون برو بنشست زین اندوه گرد بر همه شاهان عالم رحم کرد

2651. *Uaktâki bu gamdan onun üzerine toz oturdu, bütün âlemin şâhlarına merhamet etti.*

Süleyman (a.s.) sıfât ve esmânın, Zât'a hicâb olduğunu gördüğü vakit, onun kalb-i şerîfi üzerine gam tozu kondu; kendisinden sonra gelecek olan âlemin pâdişâhlarına acıdı; zîrâ onlarda teshîr-i suverden yakalanını kurtarabilecek kuvvet olmadığını, irfân-ı nübüvvet ile bildi.

شد شفیع و گفت این ملک و لوا با کمالی ده که دادی مر مرا

2652. *Şefî' oldu ve dedi: 'Bu mülk ve livâyı bana verdiğin bir kemâl ile ver!'*

Ya'nî Süleyman (a.s.) kendisinden sonra gelecek olan hükümdârlara nezd-i ilâhîde şefâat edip "İlâhî! Bu mülk ve saltanatı ve devlet sancağını, benden sonra gelecek olan şâhlara, bana ihsân etmiş olduğun bir kemâl ve kuvvet ile berâber ihsân et! Zîrâ onlar zayıftır; bu mülk-i sûretin fitneleri içinde müstağrak ve sıfât-ı nefsanîyyelerine mağlûb olurlar ve seni unuturlar" dedi.

هر کرا بدهی و بکنی آن کرم او سلیمانست آنکس هم منم

2653. *Her kime verir ve o keremi ederse, o Süleyman'dır; o kimse de benim.*

Her kime mülk ve sancağı verir ve o mülkün fitnesine aldanmamak keremini edersen, o kimse Süleyman olmuş olur ve o kimse benim "ayn"ımdır.

او نباشد بعدی او باشد معی خود معی چه بود منم بی مدعی

2654. *O "ba'dî" olmaz, o "maî" olur; "maî" ne olur? Bî-müddeî benim.*

"İlâhî, Sen'in kemâl-i kuvvet ve metânet ile berâber mülk ve saltanat vermiş olduğun kimse, "Benden sonra" gelenler meyânına dâhil değildir; o kimse benim ile berâber olur. Benim ile berâber olur ne demek? Belki o kimse müddeîsiz ve isbâta muhtâç olmaksızın "Ben" olur ve aramızda ikilik nisbeti bulunmaz."

شرح این فرضت گفتن لیک من باز می گردم بقصهء مرد و زن

2655. *Bunun şerhini söylemek farzdır; velâkin yine ben, erkek ve kadın kıssasına rücû' ediyorum.*

Ya'nî bu berâberlik ne demek olduğunu şerh etmek farzdır; velâkin bahis uzadı. Ben kadın ve erkek kıssasının beyânına rücû' ediyorum. Bu berâberlik hakkında Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şerhinde mün-deric âtîdeki izâhâtı bi't-tercûme nakl ediyorum: " Ma'lûm olsun ki, evliyâ-yı ümmetten ba'zısı kalb-i Âdem ve ba'zısı kalb-i Şîs ve İbrâhîm ve Mûsâ ve İsâ ilh... (aleyhimü's-selâm) üzerinedir. Binâenaleyh enbiyâdan bir nebînin ka-demi üzerine olan her bir velî, hakîkatte o nebînin "ayn"ıdır. *Fütuhât-ı Mekkiyye*'nin yetmiş üçüncü bâbında mastûrdur ki: Din beyt menzilesindedir; ve onun rûkûnleri risâlet ve nübüvvet ve velâyet ve îmândır. Ve risâlet beytî ve onun erkânının rûkn-i câmiidir ve nev'-i insânîden maksûd olan ancak bu risâlettir. Böyle olunca, nev'-i insânîde rusûlden bir resûl dâimdir ve o resûl de, nazar-ı Hakk'ın mevzi'i olan kutubdur. İmdi Hak Teâlâ dâr-ı dünyâda bu nev'-i insânîyi o resûl ile kâim tutar; ve kendi cismi ve rûhu ve hakîkati ile dâr-ı dünyâda mevcûd olmadıkça insana, insan itlâkı sahih değildir. Binâena-leyh bu nev' içinde, bu nev'in hâfızı olan resûlün kendi cismi ve rûhu ile mevcûd olması zarûrîdir. Şu halde, yeryüzü cisim ile diri olan bir resûlden hâ-lî değildir. Zîrâ o âlem-i insânînin kutbudur. Eğerçi bin resûl olsa bile, onlar-dan birinin imâm olması zarûrîdir. Binâenaleyh Hak Teâlâ, Resûlullâh (s.a.v.)den sonra, bu dâr-ı dünyâda rusûlden, ecsâd ile diri olan üç kimseyi bâkî tuttu. Birisi İdrîs (a.s.)dır ki, dördüncü gökte diridir; ve semâvât-ı seb'a âlem-i dünyâdandır. Diğerleri İlyâs ve İsâ (aleyhimü's-selâm)dır. Binâena-leyh risâleti müttetekun-aleyh olan bu üç kimsedir. Hızır'a gelince, bu dör-düncüdür. Bu bizim gayrimizin indinde muhtelefun-fihîr; bizim indimizde değildir. İşte bu dört kimse, dâr-ı dünyâda kendi cesedleriyle bâkîdirler. Ve bu dört kimse evtâddırlar; onlardan ikisi imâmdır ve birisi kutubdur. İmdi onlar-dan birisi ile îmân; ikincinin birisi ile velâyet, üçüncü ile nübüvvet ve dördün-cü ile risâlet mahfûzdur. Ve mecmû'u ile dîn-i hanîfî hıfz olunur. Ve muhak-kak bu dört kimseden her birisine mahsûs olarak bu ümmet içinde, her za-manda onun "kalb"i üzerine bir şahıs vardır; ve onların kalbi üzerine olanlar, onların nüvvâbıdır. İmdi ümmetten ve onun etbâ'ından resûlleri devr ettiren Muhammed (s.a.v.)in kerâmetidir. Her ne kadar halk tarafına gönderilmemiş ise de, onlar makâm-ı risâletin sâhibidirler ve bundan evvel de resûl idiler. İş-te *Fütuhât-ı Mekkiyye*'deki beyânâtın hulâsası budur; ve buradan anla ki, ce-mî'-i enbiyâ ve rûsulün hükmü böyledir, bu dörde münhasır değildir. علماء امتی [Ümmetimin âlimleri, Benî İsrâîl nebîleri gibidir] bu ma'nâya işârettir. Binâenaleyh evvelki beyt-i şerîfde enbiyâdan bir nebînin kalbi üye-

rine bir şahsın taayyün ve teşahhus i'tibâriyle onun gayri ve onun nâibi olduğuna ve hakikatı ve rûhu i'tibâriyle da onun "ayn"ı olduğuna işâret buyrulur. Zîrâ zâhir mazharın ve nâib menûbun aynıdır. Nitekim *Fütûhât*'ın ibâresinde de bu iki ibâre vâki'dir. Bu beyt-i şerîfde "Bunun şerhi farzdır" buyrulması ile *Fütûhât* dan nakl olunan bu ma'nâya işâret buyrulur."

مخلص ماجرای عرب و جفت او

Arabın ve onun zevcesinin mâcerâsının mahlası
(ya'nî zübdesi mahalli)

ماجرای مرد و زن را مخلصی باز می جوید درون مخلصی

2656. *Erkek ve kadın mâcerâsının bir zübde mahallini bir muhlasın bătını tek-râr istiyor.*

Birinci mısra'daki "mahlas" "mîm" in fethi ile ism-i mekân olup, mahall-i hülâsa ya'nî süzgü mahallî demek olur. Ve ikinci mısra'daki "muhlas" "mîm" in zammı ile, temiz ve riyâsız dost ma'nâsınadır ki, murâd, nâm-ı şerîfine bu *Mesnevî-i Ma'nevî* ithâf buyrulan Hüsâmeddîn Çelebi hazretleridir. Ya'nî Hüsâmeddîn Çelebi hazretlerinin kalb-i şerîfi, erkek ve kadından murâd ne olduğunu hulâsaten ve açık olarak beyân etmemi istiyor.

ماجرای مرد و زن افتاد نقل این مثال نفس خود میدان و عقل

2657. *Kadın ve erkek sergüzeşti nakil vâki' oldu; bunu nefsinin ve aklının misâli bil!*

Bu kadın ve erkek sergüzeşti bir hikâye sûretinde vâki' oldu; bu hikâyedeki kadını nefsinin ve erkeği de aklının misâli olmak üzere bil ve teemmül et! Bu hikâyedeki tafsilâtın zevkine var!

این زن و مردی که نفسست و خرد نیک بایستست بهر نیک و بد

2658. *Bu kadın ve erkek ki nefistir ve akıldır; iyi ve kötü için pek lâzımdır.*

Bu hayât-ı dünyeviyyede iyiyi ve kötüyü tefrîk için, kadının timsâli olan nefis ve erkeğin timsâli olan akıl pek lâzımdır; zîrâ nefis kötülük ile ve akıl iyilik ile berâberdir. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de nefis zem ve akıl medh buyrulur.

وین دو پابسته درین خاکی سرا روز و شب در جنگ و اندر ماجرا

2659. *Ve bu toprağa mensûb olan evde ayağı bağlanmış olan bu iki, gece ve gündüz nizâ'da ve mâcerâ içindedir.*

Ya'nî akıl ve nefis, toprağın istihâlâtundan husûle gelen bu cism-i unsurî-de, dâimâ yekdiğerine muhâlefet ve mücâdele ederler. Zîrâ nefis, âlem-i dünyâdandır; ve akıl rûhun sıfatı olup âlem-i emirdendir. Bu mücâdele ve nizâ', mevzunleri ahkâmının yekdiğerine muhâlif olmasındandır.

زن همی خواهد حوایج خانقاه یعنی آب رو و نان و خوان و جاه

2660. *Kadın dâimâ evin levâzımını ister; ya'nî âb-ı rû ve ekmek ve sofra ve câh.*
[2620]

Kadın sâkin olduğu evin içini mükellef ve muhteşem ister. Ya'nî kendisi hanım olup, hizmetçiler ve câriyelerin kendisine karşı yüz suyu dökmelerini ve erkeğin kendisine serfûrû etmesini ve gıdâ ve türlü yemekleri hâvî mükellef sofra ve izzet ve mertebe ve güzel giyinip kuşanma ve herkesten daha yukarı olmak ve parmakla gösterilmek ister. İşte bu sıfatlar tamâmiyle nefsin sıfatlarıdır; ve nefis, bunlardan başka bir şey istemez; zîrâ enâniyet ve tahakküm ve teferrüd, nefsin şânındandır.

نفس همچون زن بی چاره گری گاه خاکی گاه جوید سروری

2661. *Nefis kadın gibi çâre edicilik için gâh hâkî ve gâh serverlik ister.*

Nefis, maksadını elde etmek için ba'zan tezellül ve tevâzu' eder ve ba'zan da azamet ve riyâset satmak ister. Nitekim ehl-i nefis olanların hâlî meydandadır. Kendisinin mâfevkine temelluk ve tabasbus eder; ve kendisinden aşağı olanlara da azamet satar ve tahakküm eder.

عقل خود زین فکرها آگاه نیست در دماغش جز غم الله نیست

2662. *Akıl ise bu fikirlerden âgâh değildir; onun dimâğında Allah gamından başkası yoktur.*

"Akıl"dan murâd, akl-ı maâş değildir, akl-ı maâddır. Zîrâ akl-ı maâş kuvve-i nefsânîyyeden mütehasıl olan idrâkdir; ve akl-ı maâd ise kuvve-i rûhânîyyeden mütehasıl olan aklın idrâkidir. Ve onun sıfatı olan akl-ı maâd dahi bittabî' ona tâbî'dir.

گرچه سر قصه این دانه است و دام صورت قصه شنو اکنون تمام

2663. *Gerçi kıssanın sırrı bu dâne ve tuzaktır; şimdi kıssanın sûretinin tamâmını dinle!*

Hikâyenin zâhiri ve bâtını vardır. Bu kıssanın sûreti tuzaktır ve onun ma'nâsı olan akıl ve nefis dânedir. Binâenaleyh ma'nâ dânesi, sûret-i kıssa tuzâğına vaz' edilmiştir. Nitekim rûh, ma'nâdır ve cism-i unsurî onun tuzâğıdır; zîrâ sûretsiz ma'nâ ve ma'nâsız da sûret olmaz. Böyle olunca, şimdi kıssanın sûretinin tamâmını dinle de, bu sûret tuzâğına ne gibi ma'nâ dâneleri vaz' edilmiş olduğunu anla!

گر بیان معنوی کافی شدی خلق عالم عاقل و باطل بدی

2664. *Eğer beyân-ı ma'nevî kâfî olaydı, âlemin halkı âtıl ve bâtil olurdu.*

Ya'nî ma'nâdan ibâret olan hubb-i ilâhî ve onun beyânı kâfî olaydı, emr-i ilâhîye itâat ve nehy-i ilâhîden ictinâb etmek icâb etmez idi; ve halk-ı âlem, sûretten ibâret olan amelden âtıl ve kezâ âlem-i sûrete taalluk eden emir ve nehiy bâtil olurdu.

گر محبت فکرت و معنیستی صورت روزه و نمازت نیستی

2665. *Eğer muhabbet senin fikrin ve ma'nân olaydı, senin orucunun ve namazının sûreti olmaz idi.*

Muhabbet-i ilâhî senin bir fikrin ve ma'nândan ibârettir. Eğer muhabbet mücerred bundan ibâret olaydı, sûretten ibâret olan oruç ve namaz gibi ibâdete hâcet olmaz idi. Zîrâ bu âlem âlem-i ef'âldir; fiil, kişinin fikrinin ve ma'nâsının şâhididir.

هدیه‌ای دوستان با همدگر نیست اندر دوستی الا صور

2666. *Dostların birbirine hediyeleri, dostluk husûsunda ancak sûretlerdir.*

تا گواهی داده باشد هدیه‌ها بر محبت‌های مضمهر در خفا

2667. *Tâ ki gizlide mestûr olan muhabbetler üzerine hediyeler şâhidlik vermiş ola.*

زانکه احسانهای ظاهر شاهدند بر محبتهای سرای ارجمند

2668. Ey azîz! Zûrâ zâhir ihsanlar, gizlide olan muhabbetler üzerine şâhiddirler.

شاهدت گه راست باشد گه دروغ مست گاهی از می و گاهی ز دوع

2669. Senin şâhidin gâh doğru, gâh yalan olur; sarhoş gâh meyden ve gâh ay-randan olur.

Sen, sevmediğin bir adama, sûret-i zâhirede muhabbet ızhârıyla hediyeler gönderdiğin vakit bu fiilin yalancı şâhid olur; ve hakîkaten sevdiğin bir ada-ma gönderdiğin hediyeler ise, muhabbetinin doğru bir şâhidi olur. Nitekim mey içen bir adamın ızhâr ettiği sarhoşluk doğrudur ve onun hakîkî hâlidir; fakat ayran içen kimse sarhoşluk refân ızhâr ederse, bu onun hakîkî hâli de-ğildir, yalandır.

دوع خورده مستی پیدا کند های و هوی سرگرائنها کند

2670. Ayran içmiş olan bir sarhoşluk ızhâr eder; kafa tutmanın hây u hây-u-
[2630] nu yapar.

Ayran içtiği halde, gûyâ mey içmiş gibi sarhoşluk ızhâr eden kimse sar-hoş taklidleri yapar; onun hâli, hakîkî sarhoşun hâli değildir.

آن مرایی در صیام و در صلاست تا گمان آید که او مست ولاست

2671. O mürâî, kendisinin mest-i muhabbet olduğu zannı gelmek için, oruçta ve namazdadır.

Ya'nî riyâkâr olan kimse, halk kendisini hubb-i ilâhî ile sarhoş olmuş ve ehl-i kemâl mertebesini bulmuş zannetmek için, dâimâ oruç tutar ve namaz kılar ve bunları da halka gösterir.

حاصل افعال برونی دیگرست تا نشان باشد بر آنچه مضمربست

2672. Elhâsıl, ef'âl-i hâriciyye, muzmer olan şey üzerine alâmet olmak için, başkadır.

Ef'âl-i zâhiriyye, insanın hâl-i bâtınına alâmet olduğu için, âlem-i sûrette başka bir şe'n sâhibidir ve lâzımdır; fakat bu zâhirî fiiller ya doğru olur veyâ-hud yalan olur. Bu doğruyu ve eğriyi tefrîk edebilmek, temyîz-i sahîhe muh-tâttır.

یا رب این تمییز ده مارا بخواست تا شناسیم آن نشان کز ز راست

2673. *Yâ Rab! O eğri nişanı doğrudan tanımamız için, bize taleb sebebiyle, o temyîzi ver!*

Mâdemki ahvâl-i bâtineden doğru ve eğri haber veren şâhidler ve alâmetler vardır, yâ Rabbî, doğru ve eğri alâmetleri fark etmemiz için bize, niyâzımız sebebiyle bu temyîzi ihsân et!

حس را تمییز دانی چون شود آنکه حس ينظر بنورالله بود

2674. *His için temyîz nasıl olur bilir misin? O his ki ينظر بنورالله ola.*

Hissin bir temyîzi vardır, o temyîzin nasıl olduğunu bilir misin? O temyîz, Allah'ın nûruyla nazar eden hisde olur. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhı Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âlilerinde buyururlar ki, firâset iki nevi'dir: Birisi firâset-i hikemiyye, diğeri firâset-i şer'iyyedir. Firâset-i hikemiyye insanın eşkâl ve kıyâfet-i zâhiriyyesinden ahvâl-i bâtinesine intikâldir; ve firâset-i şer'iyye ise kalbdeki nûr-i ilâhî ile insanın bâtınını müşâhededir. Bu beyt-i şerîfde فانہ ينظر بنورالله ya'nî "Mü'minin firâsetinden sakının; zîrâ Allah'ın nûruyla nazar eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. *Nefehâtü'l-Üns*'de beyân olunduğu üzere Hz. Cüneyd'in meclisine müslümanlar kıyâfetinde bir hıristiyan genci gelip "Ey Şeyh, Resûlullah (s.a.v.)in الخ... اتقوا فراسة المؤمن" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı nedir? diye sorar. Hz. Cüneyd bir müddet başını önüne eğip tevakkuf buyurur, ba'dehû "Müslüman ol ki, senin islâmiyyetinin vakti gelmiştir" der. Ve o genç, hazretin bu nûr-ı nazarını görmesiyle derhal müslüman olur.

گر اثر نبود سبب هم مظهرست همچو خویشی کز محبت مخبرست

2675. *Eğer eser olmasa, muhabbetten haber veren yakınlık gibi sebep de muzhirdir.*

ya'nî "Hediyeleşsin, sevişin!" hadîs-i şerîfindeki işâret mücibince dostların arasında hediyeleşmek gibi ızhâr-ı muhabbete vesîle olan âsâr olmasa, muhabbetten haber veren yakınlık gibi sebep de, kalbdeki muhabbeti muzhirdir. Zîrâ bir kimseyi, bir kimseye takrîb ve musâhabete sevk eden sebep, muhabbet-i kalbiyyedir. Kişi elbette sevmediğinden kaçır.

نبود آنکه نور حقش شد امام هر اثر را یا سببها را غلام

2676. *Kendisine nûr-ı Hak imâm olan kimse, muhakkak esere, yâhut sebeblere köle olmaz.*

Çeşm-i bâtinîsinin önünde nûr-ı Hak imâm olan kimse, firâset-i hikemiyeyeye veyâ ef'âl-i zâhiriyye gibi esbâba bağlı olmaz; zîrâ firâset-i hikemiyyede veyâ ef'âl-i zâhiriyyede aldanabilir; fakat firâset-i şer'iyyede aldanmak olmaz.

تا محبت در درون شعله زند زفت گردد وز اثر فارغ کند

2677. *Nihâyet muhabbet bâtında şu'le vurur; kavî olur ve eserden fâriğ eder.*

Nûr-i ilâhînin husûlüne sebep olan hâl bâtında muhabbet-i ilâhiyyenin parlamasıdır. Bu şu'le-i muhabbet kuvvet bulunca, o kalbin sâhibi artık âsâr-ı zâhiriyyeden vâreste kalır.

حاجتش نبود بی اعلام مهر چون محبت نور خود زد بر سپهر

2678. *Muhabbet kendi nûrunu sipîhr üzerine vurduğu vakit, mihrin i'lâmı için ona hâcet olmaz.*

Ya'nî ahvâl-i bâtinenin şâhidi olan ameldir ve amelin ihlâsa müstenid olması lâzımdır; ve ihlâsın husûlû ise ancak hubb-i ilâhî nûrunun kalbe istilâsına mütevakıftır. Böyle bir kalb sâhibinin hâli âsâr-ı zâhiriyyeye muhtâç değildir. Onun kalbindeki muhabbetin nûru zâhirine aks eder; ve kezâ amel sâhiblerinin ahvâlini temyîzde böyle bir kimsenin hatâsı vâki' olmaz; zîrâ firâset-i şer'iyye sâhibidir.

هست تفصیلات تا گردد تمام این سخن لیکن بجو تو والسلام

2679. *Bu söz tamâm olmak için tafsîlât vardır; lâkin sen iste ve selâmette ol!*

Ya'nî muhabbet-i ilâhiyye hakkında çok sözler ve tafsîlât vardır; velâkin muhabbet dediğimiz hâl, vîcdânî ve zevkî bir şey olduğundan, ta'rîf olunsa, dinleyeni doyurmaz. Nitekim Cenâb-ı Pîr bir beyt-i şeriflerinde buyururlar:

پرسید یکی که عا شقی چیست گفتم که چو من شوی بدانی

"Birisi âşıklık nedir diye sordu; dedim ki, benim gibi ol ki, bilesin."

Binâenaleyh sen o hâli bir mürşid-i kâmile intisâb edip Hak'dan iste; sana bu muhabbet ihsân olunduğu vakit, dünyâda ve âhirette selâmette olursun.

گرچه شد معنی درین صورت پدید صورت از معنی قریبست وبعید

2680. *Gerçi ma'nâ, bu sûrette zâhir oldu. Sûret, ma'nâdan yakındır ve uzaktır.*

[2640]

Ma'nâdan ibâret olan aşk ve muhabbet hakkındaki tafsîlâtı beyân için söz isti'mâl edilecek; çünkü ma'nâ, sûret vâsıtasıyla zâhir olur; fakat sûret ma'nâya hem yakındır ve hem de uzaktır. Meselâ balı ta'rîf etmek için, sûretten ibâret olan lafız ve savt ile onun evsâfını beyân ettiğimiz vakit, bu ta'rîf, bal mefhûmunu yaklaştırır, fakat onun lezzeti bu ta'rîfât sûretinden pek uzaktır. Bu ma'nâya binâen Hakîm Senâî hazretleri şöyle buyururlar:

باز گشتم ز آنچه گفتم ز آنکه نیست در سخن معنی و در معنی سخن

"Söylediğim şeyden rücû' ettim; zîrâ sözde ma'nâ ve mâ'nâda da söz yoktur."

در دلالت همچو آبد و درخت چون بماهیت روی دورند سخت

2681. *Delâlette su ve ağaç gibidir; vaktâki mâhiyyete gidersin, pek uzaktırlar.*

Bu beyt-i şerîf, sûretin ma'nâya hem uzak ve hem de yakın olduğuna misâldir. Ya'nî sûretin ma'nâya delâleti, ağacın suya delâleti gibidir; zîrâ nebâtât sudan neşv ü nemâ bulur. Ve nebâtât olan mahallerde, suyun vücûdunu görmediğimiz halde, su bulunduğuna hükm ederiz. Nebâtın vücûdu suya delâlet eder; fakat mâhiyyetlerine gelince, birbirlerinden uzaklaşırlar; zîrâ suyun terkîbi başka, ağacın terkîbi başkadır ve ikisinin evsâfı muhtelifdir. İşte bunun gibi, suver-i mümkinâtın vücûdu, vücûd-ı Hakk'a delâlet eder. Nitekim âyet-i kerîmede دَابَّةٌ مِّنْ دُونِهَا وَمِنْ أَيْدِيهِمْ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ (Şûrâ, 42/29) ya'nî "Semâvât ve arzı yaratması ve onlarda hayvânât cinsinden şeyler neşr etmesi, Allah Teâlâ'nın varlığının âlâmetlerindendir" buyrulur. Fakat mâhiyyete gelince vücûd-ı vâcib başka ve vücûd-ı mümkün başkadır.

ترك ماهيات و خاصيات گو شرح كن احوال آن دو ماهرو

2682. *Mâhiyyât ve hâssıyyâtın terkini söyle; o iki mâh-rûnun ahvâlini şerhet!*

Ya'nî vücûd-ı mutlakın merâtibinden her bir mertebenin bir mâhiyyet ve hâssıyyeti vardır. Meselâ hazret-i şehâdetin ve misâlin ve ervâhın ve a'yân-ı sâbitenin ve esmâ ve sıfâtın başka başka mâhiyyât ve hâssıyyâtı vardır. Bunların her birerlerinden bahs etmek uzundur. Sonra mâhiyyet-i ilâhiyye de vardır ki, o mâhiyyet cins ile fasıldan mürekkeb değildir; binâenaleyh o aslâ bahse sığmaz. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber "Fass-ı Müsevî"de Fir'avn'ın وَمَا رَبُّ الْعَالَمِينَ (Şuarâ, 26(23) [Âlemlerin Rabbi'nin mâhiyeti nedir?] tarzında vâkı' olan mâhiyyet-i ilâhiyyeden suâli hakkında bu babda tafsîlât i'tâ bu-

yurmuşlardır; binâenaleyh bunların tafsîlâtını bırak. O iki mâh-rûnun, ya'nî Arab kadını ile erkeğin ahvâlini şerh et!

Hız. Pîr ikisine "ay yüzlü" ta'bîr buyururlar; zîrâ biri aklın ve diğeri nefsin timsâlidir; ve ay güneşten nûr aldığı gibi, akıl ve nefis dahi hayât-ı ma'nevîyeleri nûrunu şems-i Zât'dan alırlar.

دل نهادن مرد عرب بر التماس زن خویش و سوگند خوردن که

درین تسلیم مرا حیلتی و امتحان نیست

Zevcesinin iltimâsı üzerine, Arab erkeğinin muvâfakat etmesi ve bu inkıyâdda "Benim bir hilem ve imtihânım yoktur" diye yemîn etmesi.

مرد گفت اکنون گذشتم از خلاف حکم داری تیغ بر کش از غلاف

2683. *Erkek dedi: Şimdi muhâlefetten geçtim; hüküm tutarsın; kılıcı kınından çek!*

هر چه گویی من ترا فرمان برم در بدو نیک آمدم وی ننگرم

2684. *Her ne söylersen ben sana mu'tî'im; bana iyi ve kötü de gelmesine bakmam.*

Ya'nî sen hüküm sâhibisin; artık senin söylediğin şeylerin iyi veyâ fenâ olmasına bakmıyarak kabûl ederim ve muhâlefet etmem.

در وجود تو شوم من منعدم چون محبم حب یعمی و یصم

2685. *Ben senin vücûdunda mün'adım olurum; çünkü ben muhibbim, muhabbet kör ve sağır eder.*

Bu beyt-i şerîfde حب یعمی و یصم ya'nî "Senin bir şeye muhabbetin, seni kör ve sağır eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Zîrâ muhibbin kalbini, mahbûbunun muhabbeti kapladığı vakit kendi irâdesini, mahbûbunun irâdesine tâbî' kılar ve kendi irâdesinden geçer; zîrâ insanın varlığını ihdâs eden

şey, ancak kendisinin irâdesidir; ve enâniyet de ancak bundan ibârettir. Ve nitekim Fir'avn'ı Fir'avn yapan ancak irâdesinde teferrüd dâyesidir; binâ-enaleyh irâdesinde teferrüd dâyesi olan kimsede, bu teferrüd dâyesi ne de-recede ise, Fir'avunluğu da o nisbette olur. İmdi kıssada "erkek"ten murâd akıl ve "kadın"dan murâd nefis olduğundan, bu nefis, terbiye-i mürşid ile mutmainne mertebesine geldiği vakit aklın sıfatına bürünür ve akıl da kendi sıfatını görüp nefse tâbi' olur.

گفت زن آهنگ برم می کنی یا بحیلت کشف سرم می کنی

2686. *Kadın dedi, sen bana birr âhengi mi ediyorsun; yâhud hîle ile benim sırrımı mı keşf ediyorsun?*

Ey zevcem, sen bana münkâd olmakla, hayât-ı zevciyyetimizde lutuf ve ihsân âhengi mi tertib ediyorsun; yoksa bu inkıyâdın bir hîle midir ve bu hîle ile benim zamîrimi keşf etmek mi kasd ediyorsun?

گفت و الله عالم السر الخفی کافرید از خاک آدم را صفی

2687. *(Erkek) dedi, Âdem-i safi'yi topraktan yaratan, gizliyi ve âşikârı bilici Allah Teâlâ'ya yemîn ederim.*

"Âdem-i safî"den murâd, nefis-i sâfiye mertebesinde tahakkuk eden her bir insân-ı kâmindir.

در سه گز قالب که دادش و نمود هر چه در الواح و در ارواح بود

2688. *İnsân-ı kâmile verdiği üç arşın kalıpta, elvâhda ve ervâhda her ne var idiyse, açık gösterdi.*

Ya'nî Hak Teâlâ Hazretleri, insân-ı kâmile verdiği üç arşın tûlundaki cism-i unsurî içinde, bilcümle merâtibinin ahkâmını cem' etti ve her bir mer-tebe-i vücûd bir levh olduğundan, bu levhalarda olan şeyleri ve her bir mer-tebenin mâfevkî mâdûnunun rûhu olduğundan, bu ervâhda olan şeyleri o in-sân-ı kâmile açık bir sûrette gösterdi. Zîrâ sûret-i unsurînin rûhu, sûret-i mi-sâliyye ve sûret-i misâliyyenin rûhu, cevher-i mücerred nûru; ve bunun rûhu, onun ayn-ı sâbitesinden ibâret olan sûret-i ilmiyye; ve sûret-i ilmiyyenin rû-hu onun tâbi' olduğu isim; ve ismin rûhu, onun menşei olan sıfat-ı Hak ve bu sıfatın rûhu, Zât-ı Hak'dır. Nitekim âyet-i kerîmede *وَأَنَّ إِلَىٰ رَبِّكَ الْمُنْتَهَىٰ* (Necm, 53/42) [Ve şübhesiz en son varış Rabb'inedir] buyrulur. Ve bunların cümlesi icmâlen yedi mertebedir; ve her birisi bir levhdir ki, "levh-i kazâ" ve "levh-i

kader" ve "levh-i mahv ve isbât" bunlarda dâhildir. Ve sâhib-i *Mesnevî* hazretleri dahi bu asfiyâdan birisidir.

تا ابد هر چه بود او پیش پیش درس کرد از علم الاسماء خویش

2689. *O ebede kadar her ne var idiyse evvel be-evvel, kendi "alleme'l-esmâ" sından ders aldı.*

Bu beyt-i şerîfde *وَعَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا* (Bakara, 2/31) ya'nî "Ve Allah Teâlâ Âdem'e esmânın hepsini ta'lîm etti" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu sûretle kâmilin alleme'l-esmâsı Hak olur; zîrâ insân-ı kâmil cemi'-i esmâyı câmi' olan "Allah" ism-i şerîfinin mazhandır ve halîfe-i Hak'dır.

تا ملک بیخود شد از تدریس او قدس دیگر یافت از تقدیس او

2690. *Nihâyet melek onun tadrîsinden kendisinden geçti; onun takdîsinden başka kuds buldu.*

Ya'nî Hak Teâlâ melâikeye: "Ben yeryüzünde halîfe yapacağım" buyurduğu vakit, melâike "Yâ Rab, yeryüzünde fesâd yapan ve kan döken kimseyi nasıl halîfe yaparsın? Biz sana tesbîh ve seni takdîs ediyoruz, dediler. Hak Teâlâ onlara, siz benim bildiğimi bilmezsiniz buyurdu." (Bakara, 2/30) Ve Âdem'e de "Ey Âdem, onlara esmâdan haber ver!" buyurunca Âdem, melâikenin bilmediği esmâdan haber verdi; melâike hayrette kaldı. *سُبْحَانَكَ لَا إِلَهَ إِلَّا مَا عَلَّمْتَنَا* (Bakara, 2/32) ya'nî "Yâ Rab, biz seni tenzîh ederiz ve ancak senin bildirdiğini biliriz" dediler. Zîrâ melâike, Âdem gibi cem'iyet-i esmâiyyeye mâlik değildirler; onlar ancak "Sübbüh, Kuddûs, Tayyib, Tâhir, Nûr, Ahad, Vâhid ve Aliyy gibi kendilerine mahsûs olan tenzîh ve takdîse müteallık esmâ-i ilâhiyyeye vâkıfdırlar. Diğer esmânın dahi bulunduğunu bilmezler. Ve Hakk'ı ancak, bildikleri isimler ile tesbîh ve takdîs ederler. Nitekim bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de beyân buyrulmuştur.

صائب ز ملائک مطلب رتبت انسان آئینه بی پشت چه صورت بنماید

"Ey sâib, mertebe-i insâniyyeyi, melâikeden isteme, zîrâ sırsız bir ayna ne sûret gösterebilir?"

İmdi sâir esmâ-i ilâhiyyeye adem-i vukûfları hasebiyle amelleri noksan olan melâike, Âdem'in o isimleri onlara haber vermesi ve tadrîs etmesi üzerine, ilim cihetinden terakkî ettiler ve cehil kirliliğinden temizlendiler.

آن گشادی شان کز آدم رو نمود در گشاد آسمانها شان نبود

2691. Onlara Âdem'den yüz gösteren açıklık; onlara göklerin açıklığından olmadı.

Âdem, melâikeye esmâ-i ilâhiyyeden haber verdiği vakit, onlar bilmediklerini öğrendiler. Bu ihbârdan onlara emr-i ma'rifette bir küşâdelik ve açıklık hâsıl oldu ki, bu ma'rifet, onlara göklerin açıklığından, ya'nî mezâhir-i semâviyyeden hâsıl olmadı; zîrâ ecrâm-ı semâviyye cirm ve sûret i'tibâriyle, cism-i Âdemî'den azîmdir. Nitekim âyet-i kerîmede لَخْلَقَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ أَكْبَرَ مِنْ خَلْقِ النَّاسِ (Mü'min, 40/57) ya'nî "Göklerin ve yerin halkı, nâsın halkından pek büyüktür" buyrulur. Fakat i'tibâr ma'nâyadır; Âdemdeki ma'nâ ve cem'iyet-i esmâiyye onların hiçbirisinde yoktur. Binâenaleyh mezâhir-i kudret-i ilâhiyyeden olan ervâh-ı melâikeye, Âdem gibi cism-i unsurîde mukayyed olmayıp semâvâtta seyerân hassası bahş edilmiş olması, onlara böyle bir ma'rifet vermedi.

در فراخی عرصه آن پاک جان تنگ آمد عرصه هفت آسمان

2692. O temiz canın meydanının genişliğinde, yedi göğün meydanı dar geldi.

İnsân-ı kâmilin ma'nâdan ibâret olan rûh-ı mukaddesinin meydanı gâyet geniştir. Zîrâ bilcümle tecelliyât-ı esmâiyyeyi kabûl eder; fakat yedi gök sûret ve taayyün sâhibi olduğundan, fezâ-yı bî-nihâyede işgâl ettiği sâha, bu ma'nâya nisbeten gâyet dardır.

گفت پیغمبر که حق فرموده است من نگنجم هیچ در بالا و پست

2693. Peygamber buyurdu ki: Hak Teâlâ "Ben aslâ yukarıya ve aşağıya sığmadım" buyurmuştur.

"Yukan"dan murâd semâvât ve "aşağı"dan murâd dahi arzdır. Nitekim âtîdeki beyitte tefsîr buyrulur.

در زمین و آسمان و عرش نیز من نگنجم این یقین دان ای عزیز

2694. Ey azîz, yakînen bil ki, ben yere ve göğe ve arşa da sığmadım.

"Yer"den murâd küre-i arz ve "gök"ten murâd bilcümle taayyünât-ı semâviyye ve "arş"dan murâd dahi, tekevvün etmiş ve edecek olan bilcümle vücûdât-ı izâfiyye âlemdir. Zîrâ vücûdât-ı izâfiyye âlemi rahmet-i rahmâniyye-

nin müstevâsıdır; onun için Kur'ân-ı Kerîm'de الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى (Tâhâ, 20/5) ya'nî "Rahmân, arş üzerine müstevî oldu" buyrulur. Ve rahmet, sıfât-ı ilâhiyyeden bir sıfat olduğundan, kâffe-i esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin hey'et-i mecmûası ona sığmaz; binâenaleyh bu hey'et-i mecmûa arşa da sığmaz.

در دل مؤمن بگنجم ای عجب کر مرا جویی دران دلها طلب

2695. *Acıbdır ki, mü'minin kalbine sığarım; eğer beni istersen o gönüllerde iste!*

Ya'nî insân-ı kâmil, kâffe-i esmâyı câmi' olan "Allah" isminin mazhan olduğundan, bilcümle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin hey'et-i mecmûası insân-ı kâmilin kalbine sığar. Bu ma'nâya mebnî Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri "Eğer arş ve onun muhtevâsının milyonlarca misli, ârifin kalbinin köşelerinden bir köşesinde olsa, onu hissetmezdi" buyurur. Zîrâ vücûdât-ı izâfiyye arşı taayyünâtta ibâret olduğundan mütenâhîdir; ve mütenâhî olan şey, nâmütenâhîyi istîâb edemez; fakat kalb-i ârif, bir ma'nâ-yı nâmütenâhîden ibâret olduğundan, nâmütenâhî olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin tecelliyâtını kabûl eder; ve kalb denildiği vakit, insân-ı kâmilin kalbi murâd olunur. Ba'zı esmâyı ârif olan kulûb-ı cüz'îyyeye ve gayr-i ârifin kalbine ve âsinin ve câhilin ve şakînin kalblerine "kalb" denilmesi, mecâzen vâki' olur. Bir rubâîsinde Efdalüddîn Hâkânî buyurur:

صحرای دل افزون ز جهان آمده است بیرون ز زمین و آسمان آمده است
از وسعت آن عجب بدان گر دارد گنجایش آنکه لا مکان آمده است

Nazmen tercüme:

"Gönül sahrâsı efzûndur cihândan
O hâricdir zemînden, âsumândan
Acîb olmaz olursa vüs'atinden
Onun mazrûfu ancak lâ-mekândan."

İmdi bu üç beyt-i şerîfde لَا يَسْعَى اَرْضِي وَلَا سَمَائِي وَلَكِنْ يَسْعَى قَلْبَ عَبْدِي الْمُؤْمِنِ التَّقَى ya'nî "Ben yerime ve göğüme sığmadım; velâkin takî ve nakî olan mü'min kulumun kalbine sığdım" hadîs-i kudsîsine işâret buyrulur. Onun için insân-ı kâmilin kalbine "beytullâh" ve "arşullâh" ta'bîr ederler. Böyle olunca Hakk'ı taleb eden insân-ı nâkîsların, onların muhabbeti vâsıtasıyla insân-ı kâmilin kalbine girmeleri icâb eder.

گفت اَدْخُلْ فِي عِبَادِي تَلْتَقِي
جَنَّةٍ مِنْ رُؤْيَايَ يَا مُتَّقِي

2696. (Hak) dedi: Ey muttakî, benim kullarıma dâhil ol, benim rü'yetimden cennete dâhil olasın.

Bu beyt-i şerîf, sûre-i Fecr'in âhîrindeki يَا أَيُّهَا النَّفْسُ الْمُطْمَئِنَّةُ ارْجِعِي إِلَىٰ رَبِّكِ رَاضِيَةً (Fecr, 89/27-30) ya'nî "Ey nefs-i mutmainne, râzîyye ve merzîyye olarak Rabb'ine rücû' et; benim kullarıma dâhil ol ve cennetime gir!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Pîr efendimiz, cenneti makâm-ı rü'yet ve ibâda duhûlü de havâss-ı ibâdın bâtını ve kalbi ile tefsîr buyurmuşlardır. Hulâsası budur ki: "Ey nefs-i mutmainne, havâss-ı ibâdının kalbine gir ve o kullarımın kalbinde olanı gör ve benim rü'yetime dâhil ol ki, ben havâss-ı ibâdımın kalbindeyim."

عرش با آن نور با پهنای خویش چون بدید او را برفت از جای خویش

2697. Arş kendisinin o genişliği nûru ile berâber, onu gördüğü vakit kendi yerinden gitti.

Fezâ-yı bî-nihâyedeki vücûdât-ı izâfîyye arşı, ucu bucağı bulunmayan genişliğin nûru ile berâber Âdem cinsinin azamet-i ma'neviyyesini gördüğü vakit, kendi azamet-i sûriyye ve cismâniyyesini hiçe saydı ve kendisinin makâm-ı azametini terk edip o büyüklüğü âdeme verdi.

خود بزرگی عرش باشد بس پدید لیک صورت کیست چون معنی رسید

2698. Muhakkak arşın büyüklüğü çok zâhir olur; lâkin ma'nâ eriştiği vakit sûret kimdir?

"Arş", taht ve binâ ma'nâlarına gelir; vücûdât-ı izâfîyye, vücûd-ı mutlakın tenezzülâtından husûle gelmiş olduğundan, vücûd-ı hakîkînin tahtı ve binâsıdır; ve fezâ-yı bî-nihâyede gayr-i kâbil-i ta'dâd olan manzûme-i şemsiyyelerin azamet-i sûriyyeleri ise erbâb-ı hey'et nazarında pek âşikârdır. Fakat bu hey'et-i mecmûanın hiçbirisinde "âdem"deki azamet-i ma'nâ yoktur. Azamet-i ma'nâ indinde sûret büyüklüğünün kıymeti yoktur. Meselâ yüz kiloluk altın kütlesinin indinde, yüz bin kiloluk toprak yığınının ne kıymeti olur?

هر ملک می گفت ما را پیش ازین الفتی می بود بر روی زمین

2699. Her bir melek diyor idi ki: Bundan evvel bizim için yeryüzü üzerinde bir ülfet var idi.

- تخم خدمت در زمین می کاشتیم زان تعلق ما عجب می داشتیم
2700. *Arzda hizmet tohumunu ekdik; o taalluktan biz taaccübe düştük.*
[2660]
- کین تعلق چیست با این خاک مان چون سرشت ما بدست از آسمان
2701. *(Dedik) ki: Mâdemki bizim hilkatimiz âsumândan olmuştur; bizim toprağa taallukumuz nedir?*
- الف ما انوار با ظلمات چیست چون تواند نور با ظلمات زیست
2702. *Biz nûrların zulmetler ile ülfeti nedir; nûr zulmet ile nasıl yaşayabilir?*
- آدم آن الف از بوی تو بود زانکه جسمت را زمین بد تار و پود
2703. *Ey âdem, o ülfet senin kokundan idi; zîrâ arz senin cismine arış ve ar-gaç idi.*
- جسم خاکت را در اینجا یافتند نور پاکت را در اینجا یافتند
2704. *Senin toprak cismini buradan dokudular; senin nûr-ı pâkini burada buldular.*
- این که جان ما ز روح یافتست پیش پیش از خاک آن می یافتست
2705. *Bunu ki bizim canımız senin rûhundan bulmuştur, o evvel be-evvel topraktan parlamıştır.*
- در زمین بودیم و غافل از زمین غافل از گنجی که در وی بد دفین
2706. *Zemînde idik ve zemînden gâfil idik; onda medfûn olan bir hazîneden gâfil idik.*
- چون سفر فرمود ما را زان مقام تلخ شد مارا از ان تحویل کام
2707. *Uaktâki o makâmdan bize sefer emr etti, o tahvîl-i mekândan dimâğımız acı oldu.*
- تا که حجتها همی گفتیم ما که ما بجای ما که آید ای خدا
2708. *Tâ ki ey Hudâ, bizim yerimize kim gelecek diye biz hüccetler söyledik.*

نور این تسبیح و این تهلیل را می فروشی بهر قال و قیل را

2709. *Bu tesbîh ve tehlîlin nûrunu, kıyl u kâl için satar mısın?*

حکم حق گسترد بهر ما بساط که بگوئید از طریق انبساط

2710. *Tarîk-ı inbisâtta söyleyiniz diye hükm-i Hak bize bisât döşedi.*
[2670]

هر چه آید بر زبانتان بی حذر همچو طفلان یگانه با پدر

2711. *Yegâne çocuklar babalarına söyledikleri gibi, dilinize ne gelirse korkusuz söyleyin.*

زانکه این دمها چه گر نالایقست رحمت من بر غضب هم سابقست

2712. *Zîrâ bu sözler her ne kadar lâıksız ise de, benim rahmetim gazabım üzerine sâbıktır.*

Ya'nî, "Ey melâikem, biz seni tesbîh ve takdîs edip dururken, yeryüzünde kan döken ve fesâd yapan Âdem'i kendine halîfe mi yapacaksın? demeniz, bana karşı bir nizâ' ve i'tirâz olmak i'tibâriyle her ne kadar lâıksız ise de, bu sözler çocukların babalarına hakikat-ı hâli müdrik olmaksızın söyledikleri söz kabîlinden olduğundan, mahzâ benim rahmetim, gazabımdan fazla olduğu için, bu lâıksız sözlerinizden dolayı sizi muâheze etmem. Bu beyt-i şerîfde غصبی رحمتی علی غصبی ya'nî "Benim rahmetim, gazabımı geçmiş-tir" hadîs-i kudsîsine işâret buyrulur.

از بی اظهار این سبق ای ملک در تو بنهم داعیئه اشکال و شک

2713. *Ey melek, bu sebkati ızhâr için, sana işkâl ve şek dâiyesi koyarım.*

Ey melek zümresi, rahmetimin gazabımı geçtiğini fiilen ızhâr için yaptığım işler hakkında senin içine işkâl ve şek ve şübhe dâiyesini koyarım. Ef'âlimin hükmünü ve sırrını idrâk edemediğin için sana benim fiillerimin kabûlü güç görünür ve ef'âl-i ilâhiyyemdeki isâbetten şekke düşersin.

تا بگوئی و نگیرم بر تو من منکر حلمم نیارد دم زد

2714. *Nihâyet söylersin ve ben seni muâheze etmem; hilmimi inkâr eden dem vuramaz.*

Nihâyet adem-i idrâkenden, lâıyksız sözleri söylersin; ben de bundan dolayı seni muâheze etmem. Benim bu adem-i muâhezem Halîm ism-i şerîfimin hükmünü fiilen ızhâr eder ve artık eser-i filîsi ile zâhir olan hilmimi münkir olanların söz söylemeğe mecalleri kalmaz.

Buraya kadar olan ebyât-ı şerîfede Cenâb-ı Pîr-i destgîr, insân-ı kâmilî yer, gök ve arş ile mukâyese buyurdular ve ondan sonra da âlem-i melekîyyete geçtiler. Ve Hak Teâlâ hazretlerinin melâike ile muhâtabasını beyân buyurdular. Bu muhâtabada Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i Bakara'da *وَاذْكُرْ رَبَّكَ لِلْمَلَائِكَةِ اِنِّيْ جَاعِلٌ فِي الْاَرْضِ خَلِيْفَةً قَالُوا اَتَجْعَلُ فِيْهَا مَنْ يُفْسِدُ فِيْهَا وَيَسْفِكُ الدِّمَاءَ وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ وَنُقَدِّسُ لَكَ (Bakara, 2/30)* ya'nî "Ey Habîbim, senin Rabb'in melâikeye muhakkak ben yeryüzünde halife yapacağım dediği vakit, melâike, "Yâ Rab, sen orada, fesâd eden ve kan döken kimseyi halife yapar mısın? Halbuki biz sana tesbîh ediyoruz ve seni takdîs ediyoruz" dediler. Hak Teâlâ, muhakkak ben sizin bilmediğiniz şeyi bilirim, buyurdu" âyet-i kerîmesinde ve Âdem'in fazlı da bu âyeti ta'kîb eden âyetlerde mezkûrdur. Ancak yukanki beyitlerde Âdem'den evvel melâikenin arza taallukları ve hizmetleri beyân buyrulmuş olduğundan, bu husûsta îzâhât i'tâsı fâideden hâlî değildir.

Ma'lûmdur ki bir vücûdun kudreti olmasa, ondan hiçbir eser zuhûra gelmez. Onun için Allah'ın vücûdundan sonra, onun meleklerine inanmak dahi îmânın şartlarından birisi olmuştur. Melâikenin nizâ'ı ve Âdem'in melâikeden efdaliyyeti mes'elesi *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de ve hizmetleri dahi yine *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı İsevî'de mezkûrdur. Melâikenin arza taalluk ve hizmetlerinin hulâsası budur ki, fezâda avâlimin teşekkülü "nefes-i rahmânî"nin inbisâtındandır ve bu nefes, suver-i âlem için cevher-i heyûlânî gibidir; ve bu nefes-i rahmânî rutûbet ve yübûset ve harâret ve bürûdetin hey'et-i mecmûasından ibâret olan destgâh-ı tabîatte inbisât eder ve nefes-i ilâhî hubb-i zuhûr ile menfûh olduğu için hârdır. Merâtib-i süfliyyeye tenez-zülünde bi-hasebi'l-esmâ suver-i muhtelif ile müteayyen olur. Suver-i âlemin heyûlâsı olan bu nefes-i rahmânî "amâ" hâlinedir; ve "amâ" lügatte rakîk bulut ma'nâsındır; bu da rakîk dumandan başka bir şey değildir. Âyet-i kerîmede *ثُمَّ اسْتَوٰى اِلَى السَّمَاءِ وَهِيَ دُخَانٌ* (Fussilet, 41/11) [Sonra duman hâlinde bulunan göğe yöneldi] buyrulmakla, bu mertebeye işâret buyrulur. Bu sehâbeler, manzûme-i şemsîyyelerin heyûlâsıdır ve gaz kitleleridir; ve ter-kîbleri, anâsır-ı basîta zerrâtından müteşekkildir ve bu nefes-i ilâhîden kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olan ervâh, ya'nî kuvâ-yı unsuriyye tekevvün eyledi. Bunlara lisân-ı şerî'atte Âdem'e secde ve serfûr ile ve hizmet ile mükel-

lef olan melâike derler. ve “Melek” lügatte kuvvet ma'nâsına gelir. Bu kuvvetlerin âsân nazar-ı hissî ile görülebilir ise de, kendilerinin mâhiyyet ve hakikatleri gayr-i mer'îdir. Bu kuvâ, külliyyâtı i'tibâriyle ta'dâd olunabilir ise de, cüz'îyyâtı i'tibâriyle lâ-yüad ve lâ-yuhsâdır. Nitekim her bir yağmur dânesinin bir melek tarafından inzâl olunup, bir dâneyi indiren meleğin, bir daha rücû' etmediği ihbâr buyrulur. Filhakîka da hiç şübhe yok ki, yağmur dânesinin sath-ı arza nüzûlü bir kuvvetle olur; ve ondan sonraki dânenin nüzûlü için masrûf olan kuvvet, evvelki kuvvetin aynı değildir; ve evvelki kuvvetin rücû'u imkânı yoktur. Sâir kuvâ da buna makıyştır. Bunlara “melâike-i unsuriyyûn” derler ki, âlem-i anâsırdan münfekk değildirler ve dâimâ âdeme hizmetle mükelleftirler. Bir de anâsırın fevkinde olan melâike vardır. Bunlar ecrâm-ı kesîfe arasındaki fezâda olup Âdem'e secde ve serfûrû ile mükellef değildirler. Bunlara “ervâh-ı ulviyye” derler. Nitekim Âdem'e serfûrû etmeyen İblîs'e *أَمْ كُنْتَ مِنَ الْعَالِينَ* (Sâd, 38/75) ya'nî “Sen âlîn cinsinden misin?” tarzında itâb vâkî' oldu. Bu ervâh-ı ulviyye suver-i tabiyyedendir; ve tabîat rutûbet, yübûset, harâret ve bürûdetten ibâret olan erkân-ı erbaanın hey'et-i mecmûasıdır. Ve anâsırdan hâlî olan fezâda bu erkân-ı erbaa mevcûddur. Nitekim cismâniyetleri hava ile harâretten mürekkeb olan cin ve şeyâtîn, bu ervâh-ı ulviyyeden istirâk-ı sem' için fezâyâ çıkmak istediklerinde, bunlar tarafından tard olunurlar. Kendi mertebelerine göre, bu ervâh-ı ulviyyede zuhûr vardır ve “nefes-i rahmânî” bunlara nazaran bâtındır; velâkin bu ervâh a'yân-ı anâsıra nisbeten bâtın ve a'yân-ı anâsır, bunlara nazaran zâhirdir. Ta'bîr-i diğere ile ervâh-ı ulviyye, insanın nefesini ihrâc ettiği vakit yavaş ve bilâ-sadâ söz söylemesine, ve a'yân-ı anâsır ise cehren ve sadâ ile tekellümüne müşâbihtir; ve ihtisâm ve nizâ ile zâhir olan melâike, bu ervâh-ı ulviyyedir. Nitekim âyet-i kerîmede *مَا كَانَ لِيَ مِنْ عِلْمٍ بِالْمَلَأِ الْأَعْلَىٰ إِذْ يَخْتَصِمُونَ* (Sâd, 38/69) [Mele-i a'lâda, kendi aralarındaki tartışmalarına dâir benim hiçbir bilgim yoktu] buyrulur; zîrâ bunlar tabiyyûndur. Ve tabîat, yekdiğerinin zıddı olan erkân-ı erbaadan ibârettir. Ve suver-i tabiyye ise kendilerine anâsır taalluk etmeksizin bu dört esas dâiresinde mütekevvin olurlar.

İmdi, yukarıdaki ebyât-ı şerîfede beyân buyrulduğu üzere, bu ervâh-ı ulviyye ecrâm-ı unsuriyyenin tekevvinüne hâdim oldular; fakat ecrâm-ı kesîfenin tekevvinünden sonra kendi âlemlerine çekildiler ve unsuriyât âleminde sefer ettiler; ve bu ecrâm-ı kesîfede yalnız unsuriyâtta mütekevvin olan ervâh kaldı ki, bunlar her ân âdeme secde ve serfûrû ve hizmet ile mükelleftirler.

صد پدر صد مادر اندر حلم ما هر نفس زاید در افتد در فنا

2715. *Bizim hilmimizde her nefes yüz baba, yüz ana doğar, fenâya düşer.*

Babalar ve analar Halîm ismimizin mezâhiri ve âyînesidir; onların birçoğu bozulup fenâya gider. Halbuki bizim Halîm ismimiz bâkî ve onun ahkâm ve âsârı "halk-ı cedîd" içinde olan mezâhirde cârîdir.

حلم ایشان کف بحر حلم ماست کف رود آید ولی دریا بجاست

2716. *Onların hilmî bizim hilmî denizimizin köpüğüdür; köpük gider gelir; fakat deniz yerindedir.*

Ya'nî bu mezâhirin her biri, deniz mesâbesinde olan bir ismin mazharıdır; ve onlardan zâhir olan ahkâm ve âsâr ise denizin köpüğü mesâbesindedir. Köpük gibi olan mezâhir bir taraftan gider ve bir taraftan gelir; esmâ ise bâkî kalır. Zîrâ esmâ, bâkî olan müsemmâdan münfekk değildir.

خود چه گویم پیش آن در این صدف نیست الا کف کف کف کف

2717. *Hoş, ben o incinin önünde bu sade fi ne söyleyeyim? O ancak köpüğün köpüğünün köpüğünün köpüğüdür.*

Bu beyt-i şerîfde, müsemmânın "ayn"ı olan isim inciye ve onun vücûd-i izâfî âleminde müteayyen olan mazharı sade fi ve o sade fi dahi o isim deryâsında mütekâsif olan köpüğe teşbîh buyrulmuştur. Köpüğün dört mertebe üzerine zikr edilmesi ile merâtib-i tenezzülâtâ işâret buyrulmuştur. Zîrâ her bir mazhar sûret-i misâliyyesinin zillî ve sûret-i misâliyye rûhun zillî ve rûh, ayn-ı sâbitesinin zillî ve ayn-ı sâbite ise mazhar olduğu ismin zillidir.

حق آن کف حق آن دریای صاف کامتجانی نیست این گفت و نه لاف

2718. *O köpüğün hakkı, o sâf denizin hakkı için ki, bu söz bir imtihan ve lâf değildir.*

O mezâhir-i esmâ olan vücûdât-ı izâfiyye hakkı için ve onlarda zâhir olan esmâ denizi hakkı için, benim bu söylediklerim, senin zamîrini ızhâr kasdıyla vâki' bir imtihan ve bir kuru lâf değildir. Bu sözler zâhirde Arab erkeği tarafından zevcesine ve bâtında akıl tarafından nefse vâki' bir hitâbdır.

از سر مهر و صفا است و خضوع حق آنکس که بدو دارم رجوع

2719. *Kendisine rücû'um olan zât hakkı için, muhabbet ve safvet ve huzû' ci-hetindendir.*

ثُمَّ الْيَنَّا تُرْجَعُونَ (Ankebût, 29/57) [Sonunda bize döndürüleceksiniz] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, kendisine dönecek olduğum Zât-ı Ecell ve A'lâ'ya yemîn ederim ki, sözlerimi muhabbet ve safvet ve tevâzu' cihetinden söyledim.

گر به پیشست امتحانست این هوس امتحانرا امتحان کن یکنفس

2720. Eğer bu heves senin önünde imtihân ise, bir nefes benim imtihânımı im-
[2680] tihân et!

Eğer benim sana karşı itâata meylimin ve hevesimin, seni tecrübe ve im-
tihân etmek için olduğunu zannediyor isen, benim bu tecrübemi bir an için
olsun tecrübe edebilirsin.

سر مپوشان تا پدید آید سرم امر کن تو هر چه بروی قادرم

2721. Benim sırrım zâhir gelmek için sırrını örtme! Sen bana emr et, her şe-
ye ki, ben onun üzerine kâdirim.

Ya'nî zamîrini benden saklama ki, ben de zamîrimde olan şeyi ızhâr ede-
yim; tâ ki iki tarafda yekdiğerine karşı gıll ü gış kalmasın. Benim elimden ge-
lebilen bir şey hakkında bana emr et, derhâl yapayım.

دل مپوشان تا پدید آید دلم تا قبول آرم هر آنچه قابلم

2722. Benim kalbim zâhir gelmek, kâbil olduğum her şeyi kabûle getirmek için
kalbini örtme!

Benim kalbimin hâli meydana çıkmak ve isti'dâdımın kabûl edebileceği
her bir şeyi kabûl edebilmek için, sen de kalbinin hâlini meydana koy!

چون کنم در دست من چه چاره است در نگر تا جان من چه کاره است

2723. Nasıl edeyim? Benim elimde ne çâre vardır; bak acabâ benim cânım ne
emre meşgûldür?

Ya'nî bana olan emrini tebliğ edeceğin vakit, benim elimden ne gibi bir
tedbîr gelebileceğini ve benim cânımın isti'dâdı, senin istediğin emr-i ma-
îşetin tevsî'i husûsunda ne gibi işle meşgûliyyete müsâid olduğuna nazar
et!

تعیین کردن زن طریق طلب روزی کدخدای خود را و قبول کردن او

Kadının rızık talebi yolunu kendi zevcine ta'yîn etmesi,
onun dahi kabûl eylemesi

عالی زو روشنائی یافتست

گفت زن يك آفتابی تافتست

2724. *Kadın dedi ki: Bir azîm güneş parlamıştır; tamâmen âlem ondan aydınlık bulmuştur.*

شهر بغدادست از وی چون بهار

نائب رحمان خلیفه کردگار

2725. *Rahmân'ın nâibi fâil-i hakîkînin halîfesidir; Bağdâd şehri ondan bahâr gibidir.*

Ya'nî kadın devâm-ı hayâta sebep olan rızkın tahsîli için, zevcine Bağdâd şehrinde Rahmân'ın nâibi ve fâil-i hakîkî olan Hakk'ın halîfesi olan bir pâdi-şâhın zuhûr ettiğini ihbâr ediyor. "Nâib-i Rahmân" ve "halîfe-i Hak"dan murâd, kutb-ı âlem olan insân-ı kâmilidir. Ve "Bağdâd şehri"nden murâd "velâyet-i hâssa-i muhammediyye"dir ki, âlem-i ervâhın merkezidir. Nitekim Hz. Pîr bir gazellerinde:

ما ببغداد جهان جان انا الحق می زدیم پیش ازان کین دارو گیر و نکته منصور بود

"Biz dünyâ ma'rekesinden ve Mansûr'un nüktesinden evvel, cân âleminin Bağdâd'ında "Ene'l-Hak" na'rasını vurur idik."

Mürşid-i kâmilin zâhirde Bağdâd'a nisbeti, Bağdâd şehrinin birçok zamanlar makarr-ı hilâfet olmasındandır. Ve bâtında "bâğ-ı dâd" terkîbinin tahfifiyle, "kutb-ı âlemin ihsân ve atâ bağı" olduğuna işâret olunur; zîrâ atâyâ-yı ilâhiyye kutb-ı âlem yediyle ehl-i âleme tevzî olunur.

سوی هر ادبار تاکی میروی

گر به پیوندی بدان شه شه شوی

2726. *Eğer o şâha vâsıl olursan şâh olursun; Ne vakte kadar her idbâr tarafına gidersin?*

Ey sâlik, eğer hakîkate âgâh olmak istersen insân-ı kâmil tarafına git; ne vakte kadar insân-ı kâmil zannı ile nâkısların arkasında koşup duracaksın?

همنشینی مقبلان چون کیمیاست چون نظرشان کیمیایی خود کجاست

2727. *Mukbillerin hem-nişinliği kimyâ gibidir; onların nazarı gibi bir kimyâ ise nerededir?*

Makbûl-i ilâhî olan insân-ı kâmillerle berâber oturup kalkmak, "kimyâ" dedikleri "iksîr" gibidir. Iksîr bakıra katıldığı vakit mâhiyyeti nasıl altına inkılâb ederse, bakır gibi olan nâkıslar dahi, onların iksîr gibi olan nazarlarıyla kâmil olurlar. Onların nazarları gibi müessir bir iksîr var mıdır? Nitekim Hz. Mevlânâ efendimiz bir gazellerinde buyururlar: ای عاشقان ای عاشقان من خاگرا کوهر ای عاشقان من خاگرا کوهر Ya'nî "Ey âşıklar, ey âşıklar, ben toprağı gevher yaparım."

چشم احمد بر ابوبکری زده او ز يك تصديق صديق آمده

2728. *Ahmed (a.s.)'ın gözü bir Ebû Bekir üzerine çarpmış, o bir tasdikden Sıddîk gelmiştir.*

(S.a.v.) Efendimiz'in nazar-ı saâdetleri Hz. Ebû Bekir (r.a.) üzerine isâbet etti ve iksîr gibi olan nazar-ı mübârek, Hz. Ebû Bekir'i mu'cize görmeğe hâcet kalmaksızın derhâl tasdik-i nübüvvete sevk edip, sıddıkiyyet mertebesine çıkardı. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât*'da "sıddîk" ve "sıddıkiyyet"i îzâh edip buyururlar ki: "Sıddîk mücerred muhbirin kavlinden Allah'a ve Resûl'üne îmân eden bir kimsedir ki, kalbine istilâ eden nûr-i îmân, muhbirin kavli hakkında şek ve tereddüd vukû'una mâni' olur. Sıddıkiyyete gelince o, resûle îmân ile mu'teber olur; velâkin sıddîkın Allah'a îmânda ba'zan nazarı olur; zîrâ Kur'ân-ı Kerîm nazarı âmirdir; fakat sıddîkın resûle îmânı istilâ-yı nûr sebebiyle bilâ- delîl vâki' olur; ve sıddîk sâhib-i nûrdur. O nûru nûr-ı basar gibi kalbinde bulur. Ve sıddıkiyyet ile nübüvvet-i teşrî' arasında bir makâm vardır ki, sıddıkiyyetin fevkı ve nübüvvet-i teşrî'in tahtıdır, bu da risâlettir. Ve bu makâma "nübüvvet-i âmme" ve "makâm-ı kurbet" derler; ve bu makâmın sâhibi Resûl (s.a.v.)'in gördüğünü görür ve Hak'dan aldığını alır; ve bu mertebeye hadîs-i şerîfde Ebû Bekir hazretlerinin kalbine dökülmüş olan sır ile işâret buyrulmuştur. Binâenaleyh Ebû Bekir (r.a.) sıddîk olup, bu mer-tebe sebebiyle sâir sıddıklar üzerine tafdîl edilmiştir ve (S.a.v.) ile, Hz. Ebû Bekir arasında hiçbir kimse yoktur. Eğer bir kimse bu mertebeye gelirse Hz. Ebû Bekir ile berâber olur, onun fevkı olamaz." Bu îzâhât cenâb-ı Şeyh-i Ek-

ber efendimizin kavlinden hulâsâ olunmuştur. Bu beyt-i şerîfde Hz. Mevlânâ efendimiz dahi bu ma'nâya işâret buyurmuşlardır.

گفت من شه را پزیرا چون شوم بی بهانه سوی او چون می روم

2729. (Erkek dedi): *Ben şâhı nasıl kabûl edici olurum; ben bahânesiz onun tarafına nasıl giderim?*

Şâhın huzûruna gitmek için bir sebep lâzım; onun tarafına bir sebep olmaksızın nasıl gideyim?

نسبتی باید مرا یا حیلتی هیچ پیشه راست شد بی آلتی

2730. *Bana bir münâsebet veyâ bir vesîle lâzımdır; hiç âletsiz san'at doğru olur mu?*

همچو مجنونی که بشنید از یکی که مرض آمد بلیلی اندکی

2731. *Leylâ'ya biraz hastalık geldi diye birisinden işiten Mecnûn gibi ki;*

گفت آوه بی بهانه چون روم ور بماتم از عیادت چون شوم

2732. *Dedi: Eyvâh bahânesiz nasıl giderim; ve eğer iyâdetten kalır isem, nasıl olurum?*

لَیْتَنی کُنْتُ طَیْباً حَادِقاً کُنْتُ أَمْشِی نَحْوَ لَیْلِ سَابِقاً

2733. *Keşke ben bir tabîb-i hâzık olsa idim de, Leylâ tarafına koşa koşa yürüye idim.*

قل تعالوا گفت حق مارا بدان تا بود شرم اشکنی مارا نشان

2734. *Bil ki bize hayâ kırıcılığa nişân olmak için, Hak Teâlâ bize قل تعالوا [Kul teâlev] buyurdu.*

Vâkiâ biz Hak Teâlâ'nın azamet ve kudreti karşısında, kendi hiçliğimize ve kemâl-i zilletimize bakarak, o dergâh-ı azamete yaklaşımağa utanırız; fakat kerîm olan Hak Teâlâ bizim bu hayâmızın inkisârına nişân olmak ve bu husûsta bizim cür'etimizi artırmak için, bize Kur'ân-ı Kerîm'de: قُلْ تَعَالَوْا (En'âm, 6/151) ya'nî "Yâ Habîbim, kullanıma gelin, de!" buyurdu. قل تعالوا "Kul teâlev" ile başlayan âyât-ı kur'âniyye müteaddiddir; şurrâh-ı kirâm hazârâtı bu âyetlerden ba'zılarını alıp tefsîr buyurmuşlardır; fakat hangi âyet

olursa olsun yalnız تعالوا [Teâlev] hitâbının, Hz. Pîr efendimiz cezb-i ilâhîye nişân olduğunu beyân buyururlar. Ve nitekim bir gazellerinde de şöyle buyururlar:

قل تعالوا آیتست از جذب حق ما بجذب حق تعالی میرویم
 “قل تعالوا [Kul teâlev], Hak Teâlâ'nın kullarını cânib-i ulûhiyyete cezbine alâmettir. Binâenaleh biz Hak Teâlâ'nın cezbi ile gideriz.”

شب پرانرا گر نظر و آلت بدی روز شان جولان و خوش حالت بدی
 2735. *Yarasaların eğer nazarı ve âleti olaydı, gündüz onlara cevelân ve hoş hâlet olurdu.*

Yarasa kuşlarının eğer ziyâdan müteessir olmayan nazarları ve âlet-i basarları olaydı, sâir kuşlar gibi gündüz kemâl-i şevk ile uçarlar idi.

گفت چون شاه کرم میدان رود عین هر بی آلتی آلت شود
 2736. *(Kadın) dedi: Kerem şâhı meydana gittiği vakit, her bir âletsizin aynı, âlet olur.*

Kadın zevcine dedi: Nâib-i Hak olan şâhın huzûruna yaklaşmak için, bir münâsebet ve sebep lâzımdır deme; zîrâ dâmâ keremini ibzâl eden o halîfe-i Hakk'ın keremi zâhir olunca, her bir âletsizlik ve sebebsizlik, âletin ve sebebin “ayn”ı olur. Çünkü kerîm, keremini ibzâl için karşısında müflis ister; binâenaleyh huzûr-ı şâha takarrub için amelini ve hünerini ve isti'dâdını görme ve şöyle söyle: Beyit:

Müstaid kıl, yok ise lutfuna isti'dâdım
 Sana güçlük mü var ey şâh-ı kerem-mu'tâdım.

زانکه آلت دعویست و هستیست کار در بی آلتی و پستیست
 2737. *Zîrâ ki âlet da'vâ ve varlıktır; iş âletsizlikte ve zillettedir.*

Ya'nî benim elimde huzûr-ı şâha takdîme lâyık amel ve hüner vardır ve bu amel ve hüner vesîle-i takarrübdür fikrini beslemek, da'vâ-yı enâniyyet ve varlıktır. Asıl amel, kişi amelini görmemekte ve kendisini huzûr-ı şâhda müflis ve zelîl görmektedir.

Bu kıssada kadın nefsin timsâli idi; binâenaleyh nefis kendi enâniyyetini terk etmemiş iken, kendisini müflis zannederek bu fikirde bulunur.

گفت کی بی آلتی سودا کنم تا نه من بی آلتی پیدا کنم

2738. (Erkek) dedi: *Ben âletsizlik peydâ etmedikçe, ne vakit âletsizliğe heves ederim?*

Aklın timsâli olan erkek dedi ki, bende henüz irâde ve tedbîr bâkî olduğu için, kendimi âletsiz görmüyorum. Ben bu hâl içinde iken nasıl âletsizliğe heves ederim ve kendimi nâib-i Hak muvâcehesinde irâdesiz ve tedbirsiz gösterebilirim?

پس گواهی بایدم بر مفلسی تا شہی رحم کند با مونس

2739. *Binâenaleyh şâh-ı azîm bana mûnislik ile merhamet etmek için, bana çok şâhid lâzımdır.*

“Gevâhî” ile “şehî”de “yâ”lar ta’zîm içindir. “Müflis”, elinde “benimdir” diyecek bir malı olmayan kimseye derler; ve bu hâli isbât için de inde’l-îcâb huzûr-ı hâkimde şâhidler ikâmesi lâzım gelir. Halbuki ben dâimâ “benim re’yim” ve “benim tedbîrim” ve “benim vücûdum” diyerek gezip duruyorum. Bu hâl içinde iken kuru laf ile müflislik iddiâsında bulunmak yalan olmaz mı?

تو گواهی غیر گفت و گو و رنگ و انما تا رحم آرد شاه شنگ

2740. *Şâh-ı zarîf, merhamet getirmek için, sen güft ü gûdan ve renkten başka bir şâhid göster!*

“Şenk” serkeş ve şûh ve zarîf ma’nâlarına gelir. Burada zarîf ma’nâsını almak mûnâsib olur. Ya’nî sen irfân-ı Muhammedî’yi hâiz ve kemâl-i zerâfet ile muttasıf olan nâib-i Hakk’ın merhametini celb için kuru lâftan ve riyâdan, ya’nî müflis rengine bürünmekten başka, iflâsa delâlet edecek bir şâhid göster.

کین گواهی که ز گفت و رنگ بد نزد آن قاضی القضاة آن جرح شد

2741. *Zîrâ lâftan ve renkten olan bu şâhid, o kadıların kadısı indinde mecrûh oldu.*

Eğer sen müflisliği söz ile ve şekl-i zâhirî ile isbâta kalkar isen, bu şâhidler insanın hakikatine ve bâtınına nâzır olan o kadıların kadısı huzûrunda merdûddur.

“Kadıların kadısı” ta’bîrî, şâh-ı hakîkî olan Hakk’a râcî’ olabileceği gibi, halîfe-i Hakk’a dahi râcî’ olabilir; zîrâ halîfe, müstahlifin aynıdır.

صدق می خواهد گواه حال او تا بتابد نور او بی قال او

2742. *Onun nûru, kâli olmaksızın parlamak için, onun hâlinin şâhidi, sıdk ister.*

Hakîkî müflisin kalbinde nûr-ı ihlâs vardır ve bu nûr-ı ihlâs onun bâtınından zâhirine de taşar; ve bu taşkınlık onun hâlinin doğru bir şâhidi olur. Zî-râ her bir kabın içindeki şey dışarısına sızar.

هدیه بردن عرب سبوی آب باران از میان بادیه سوی بغداد

با امیر المؤمنین بر پنداشت آنکه آنجا قحط آبست

Orada su kıtlığı vardır zannı üzerine, Arab'ın bâdiye
ortasından yağmur suyu testisini Bağdad tarafına
Emîrü'l-mü'minine hediye götürmesi

گفت زن صدق آن بود کز بود خویش پاک بر خیزی تو از مجهود خویش

2743. *Kadın dedi: Sıdk o olur ki, kendi vücûdundan pâk olarak kendi mec-hûdundan kalkasın.*

Kadın dedi ki: Sen sıdktan bahsediyorsun; sıdk budur ki, kendi varlığından ve kendi kudret ve sa'yinden tecerrüd edip, hediyesiz ve hizmetsiz şâhın huzûruna gidesin; fakat mâdemki nazârın sebebe ve vesîleyledir, bu da mevcûddur.

آب بارانست مارا در سبو ملکت و سرمایه و اسباب تو

2744. *Bizim için testide yağmur suyu vardır; senin mülkûn ve sermâyen ve es-bâbındır.*

این سبوی آب را بردار و رو هدیه ساز و پیش شاهنشاه شو

2745. *Bu su testisini kaldır ve git; hediye yap ve şâhenşâhın huzûruna git!*

گو که ما را غیر این اسباب نیست در مفازه هیچ به زین آب نیست

2746. *De ki: Bizim bundan başka esbâbımız yoktur; sahrâda hiç bundan iyi su yoktur.*

گر خزینش پر متاع فاخرست ایچنین آبش نباشد نادرست

2747. Gerçi onun hazînesi metâ'-ı fâhîr ile doludur; onun böyle suyu olamaz, nâdirdir.

O şâhın hazînesinde şâyân-ı iftîhâr eşyâ çoktur; fakat onun böyle latîf suyu yoktur; zîrâ bu su her vakit ele geçmez, nâdirdir.

چیست آن کوزه تن محصور ما اندرو آب حواس شور ما

2748. O testi nedir? Bizim mahsûr olan tenimizdir. Onun içinde bizim şûr olan havâssimizin suyu vardır.

O bâdiye-nişîn Arab'ın "testi"sinden murâd, bizim ahkâm-ı tabîyye içinde mahsûr kalmış olan ten-i unsurîmizdir; bizim havâss-i hamsemiz dahi testi içindeki şuya mümâsildir.

ای خداوند این خم و کوزه مرا در پذیر از فضل الله اشتری

2749. Ey efendim, bu benim küpümü ve testimi fazlından kabûl et!

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Tevbe'de olan *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ أَنْفُسَهُمْ وَأَمْوَالَهُمْ* (Tevbe, 9/111) ya'nî "Allah Teâlâ mü'minlerden, nefislerini ve mallarını, cennet mukâbilinde satın aldı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî "Yâ Rab, küpe ve testiye müşâbih olan bu topraktan mahlûk, vücûd-i unsurîmizde müterâkim olup ahkâm-ı tabîyye levsile mülevves olan i'tikâd ve inkâr suyunu mahzâ *إِنَّ اللَّهَ اشْتَرَىٰ* [Innallâhe's-terâ] âyet-i kerîmesiyle va'd buyurduğun fazlın cihetinden huzûr-ı kudsüne kabûl buyur" demek olur.

Bu âyet-i kerîme, Hak yolunda fedâ-yı nefse ve bezl-i emvâle teşvîktir; zîrâ nefis şerr ü şûrun mâyesi ve mal, tuğyân ve gurûrun sebebidir. Ya'nî bu iki nâkis ve ma'yûb olan şeyleri bizim yolumuzda fedâ et ve mergûb olan cennet-i bâkîyi al, demektir. Nazım:

سنگ بینداز گوهر می ستان خاک زمین می ده و زر می ستان

در عوض فانی خوار و حقیر نعمت پاکیزه باقی بگیر

"Taşı at, cevheri al; toprağı zemîne saç! Altını al, zelîl ve hakîr olan fânîye mukâbil, bâkî olan ni'met-i tâhireyi al!"

Hakîkat-i hâl budur ki, Allah Teâlâ kullarına enfüs ve emvâli evvelen ih-sân buyurdu ve kullar ona mâlik oldular. Bundan sonra onları mü'minlerden

satın aldı; ya'nî bedâva verdi, ivaz mukâbilinde aldı. Binâenaleyh اَللّٰكُ يَوْمَئِذٍ لّٰهُ (Hac, 22/56) [O gün mülk Allah'ındır] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, mülk hakîkatte Hakk'ındır ve mü'minlerin elinde âriyettir. Böyle olunca mü'min, nefsinde ve malında âriyet tarîkıyle tasarruf eder; mülkiyet tarîkıyle tasarruf etmez. Binâenaleyh mü'min bu hakîkati zihnine yerleştirirse Allah yolunda sarf ettiği şey, kendi elinde âriyet olan Hakk'ın mülkü olduğunu bilir ve nefsin ve malın sarfı bu zihniyyet ile kendisine kolay gelir.

کوزه با پنج لوله پنج حس پاک دار این آب را از هر نجس

2750. *Beş lüleli beş hissin testisini, bu suyu her necisten pâk tut!*
[2710]

Bu beyt-i şerîf münâcâtın mâba'di i'tibâr olunursa Hakk'a; ve i'tibâr olunmazsa Hz. Pîr tarafından sâlike hitâbdır. "Beş his"den murâd sâmia, bâsıra, şâmme, zâika ve lâmise kuvvetleridir; ve "beş lüle"den murâd, bu hislere mahsûs olan, kulak, göz, burun, ağız, el ve a'zâ-yı sâiredir. İnsanın kuvve-i müfekkire ve hayâliyyesinde toplanan efkâr ve hâlât, hep bu lülerden bu hislere gelen şeylerin hey'et-i mecmûasıdır ki, "küp"e müşâbih olan vücûd-ı unsurîde su gibi terâküm eder. Muvâfık-ı şer' olan efkâr ve hayâlât sâf ve temiz su ve muhâlif olanlar da mülevves ve münecces olan su gibidir.

تا شود زین کوزه منفذ سوی بحر تا بگیرد کوزهء من خوی بحر

2751. *Tâ ki bu testiden deniz tarafına menfez ola, tâ ki benim testim denizin huyunu tuta.*

Bu beyt-i şerîf dahi münâcâtın mâba'di i'tibâr olunursa "İlâhî, vücûdumun testisindeki i'tikâd ve efkâr suyumu, şer'ine muhâlefetten hıfz eyle ki mülevves olmasın; ve bu tahâret sebebiyle benim testimden sâf olan deryâyı itlâkına menfez hâsıl olsun ve benim bu destim تَخْلُقُوا بِاخْلَاقِ اللَّهِ [Allah'ın ahlâkıyla mütehallî olunuz] emri mûcibince, senin deryâ-yı itlâkının huyunu tutsun ve sıfât-ı nefsâniyye içinde mahsûr kalmasın" demek olur. Ve eğer münâcâtın mâba'di i'tibâr olunmayıp, sâlike hitâb olursa; "Ey sâlik, hissin-den gelen i'tikâd ve efkârı temiz tut ki, cisim testisinden deryâ-yı itlâka menfez olsun ve atâ-yı ilâhî testisi deryâ-yı ulûhiyyetin huyunu tutsun, bu sûrette "küze-i men" deki "men" Fârisî zamîr-i mütekellim değil, ihsân ma'nâsına olan kelime-i Arabîdir; ve bu sûrette "küze-i men" ihsân-ı ilâhî testisi ma'nâsına gelir.

تا چو هديه پيش سلطانش بری پاک بیند باشدش شه مشتری

2752. *Nihâyet sen hediyyeyi sultânın huzûruna götürdüğün vakit, temiz görsün de şâh ona müşteri olsun...*

Ey sâlik, Allah Teâlâ (Tevbe, 9/111) [Allah Teâlâ mü'minlerden satın aldı] âyet-i kerîmesinde müşteri olduğunu beyân buyurduğu nefis, temiz olursa satın alır ve senin nefsin, havâssinin hey'et-i mec-mûasıdır ve bunların her birisi sana ihsân-ı ilâhîdir. Binâenaleyh senin bu unsurî olan cismin ihsân-ı ilâhî testisidir; eğer bu ihsân-ı ilâhînin kadrini bilip havâs lûlelerini şerîat dâiresinde kullanır isen bu testi, ulûm-ı ilâhiyye suyu ile dolar.

بی نهایت گردد آبش بعدازان پر شود از کوزهء من صد جهان

2753. *Ondan sonra onun suyu nihâyetsiz olur, atâ testisinden yüz cihân dolar.*

Ulûm-ı ilâhiyye suyu dolduktan sonra, artık o testi boşalmak bilmez, sarf ettikçe ziyâdeleşir ve bu atâ-yı ilâhî testisinden, her biri bir cihân mesâbesinde olan yüzlerce insan istifâde eder ve senin bezl ettiğin ulûm-ı ledünniyye ile onlar da dolar.

لولها بر بند بر دارش زخم گفت غصوا عن هوا أبصاركم

2754. *Lûleleri bağla ve onu küpten dolu tut; basarlarınızı hevâdan bağlayın, dedi.*

Lûleler mesâbesinde olan havâs-i hamse âletlerini menhiyyâta karşı bağla ve kuvâ-yı nefsâniyye bardaklarını ulûm-ı ilâhiyye küpü olan vücûdunun küpünden doldur; ya'nî havâssini hâricten gelen hevâ ile değil, içeriden gelen vâridât-ı ilâhiyye ile doldur. Çünkü Hak Teâlâ gözlerinizi hevâdan yu-mun, dedi.

Bu beyt-i şerîf sûre-i Nûr'da vâki' *قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُصُّوا مِنْ أَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ* (Nûr, 24/30) ya'nî "Ey Peygamberim, mü'minlere söyle ki, gözlerini menhî olan şeylerden kapasınlar ve ferclerini saklasınlar; bu onlar için pek temizdir. Muhakkak Allah Teâlâ onların yaptıkları şeyi ilm-i zevkî ile bilir" âyet-i kerîmesine işârettir. Zâhir-i âyet, mü'minlerin harâm olan kadınlara bakmamalarını ve kendilerini fuhuştan muhâfaza etmelerini âmiridir; fakat Hz. Pîr, cüz'den külle intikâlen bîcümle hevâ-yı nefsânîden göz yummak ma'nâ-yı şâmilini verirler.

ریش او پر باد کین هدیه کراست لایق چون او شهی اینست راست

2755. *O, kimin bu hediyesi vardır; onun gibi bir şâha lâıyk budur; uygundur diye sakalı pür-bâddır.*

Arab erkeği testideki yağmur suyunu şâha hediye olarak götürmeğe kasd ettiği vakit, suyunun letâfetine mağrûr olup başını havaya kaldırdı ve esen rüzgârlar sakalına ıslık çaldırdı ve kemâl-i gurûrundan "Kimin böyle bir hediyesi vardır? Öyle bir şâha ancak, böyle bir hediye lâıktır ve onun şân ve şevketi ile bu hediye mütenâsibdir!" dedi. "Rîş-i pür-bâd" gurûrdan kinâyedir. Nitekim Türkçemizde "etekleri ıslık çalmak" aceleden kinâyedir; zîrâ acele ile giden kimsenin eteğine rüzgâr çarpıp kemâl-i sür'atinden ıslık çaldırır. Mağrûr olan kimse de başını havaya kaldırır; sakalı göğsüne temâstan hâlî kalınca, rüzgâr ona da ıslık çaldırır.

زن نمیدانست کانجا بر گذر هست جاری دجلهء همچون شکر

2756. *Kadın bilmezdi ki orada, geçecek yerde, şeker gibi bir Dicle cârîdir.*

Zevcine yağmur suyu hediye götürmeyi tavsiye eden kadın, şâhın şehrinde güzergâhda, suyu şeker gibi tatlı olan bir Dicle nehri akmakta olduğunu bilmez idi.

در میان شهر چون دریا روان پر ز کشتیها و شست ماهیان

2757. *Şehrin ortasında gemilerden ve balıkların oltasından dolu deniz gibi cârîdir.*

O suyu şeker gibi olan Dicle nehrinde çok gemiler yüzer ve balıkçılar bir çok oltalar atıp balık tutarlar. İşte o nehir, böyle bir nehirdir.

رو بر سلطان و کار و بار بین حس تجری تحتها الانهار بین

2758. *Sultanın nezdine git ve azamet ve şevketi gör! = Tecrî tah-tiha'l-enhâr] hissini gör!*

Âlem-i hakîkatten hicâb içinde olan her insanın ilmi, havâss-i hamse vâsıtasıyla dimâğına aks eden suver ve maânînin idrâkâtından ibârettir. Sen sultân-ı hakîkatin nezdine git de, oradaki ilmin azamet ve şevketini gör! Cennet-i âcile olan vuslat-ı ilâhî hâsıl olduğu vakit, o cennetin altında akan his ve idrâk nehirlerini temâşâ et ve bak ki, senin hiss-i zâhirînden cârî olan suver ve maânî ırmaklarına benzer mi? Bu beyt-i şerîf sûre-i Tevbe'de olan وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ يَحْسَنُونَ رِضَى اللَّهِ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَأَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا أَبَدًا ذَلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ

(Tevbe, 9/100) ya'nî "Ve o kimseler ki, ihsâna tâbi' oldular; Allah onlardan râzı oldu ve onlar da Allah'dan râzı oldular ve Allah onlar için ebedî oldukları halde, altundan nehirler akan cennetler hazırladı; işte bu, büyük bir kurtuluş-tur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "İhsân"ın ma'nâsı ان تعبد الله كانك تراه و ان يا'nî "Senin Allah Teâlâ'yı görür gibi O'na kulluk etmendir ve eğer sen O'nu görür gibi olmazsan, O seni görür olarak kulluk etmendir." Ve mertebe-i ihsân müşâhede mertebesidir.

اینچنین حسها و ادراکات ما قطرهء باشد دران بحر صفا

2759. *Bizim böyle hislerimiz ve idrâklerimiz, o safvet denizinde bir katre olur.*

Bizim bu havâss-i hamsemiz ve bunlar vâsıtasıyla olan idrâklerimiz, o sâf olan hakikat denizinde bir katre mesâbesindedir.

در نمد دوختن زن عرب سبوی آب بارانرا و مهر نهادن بر وی
از غایت اعتقاد عرب

Arab kadınının yağmur suyu testisine keçe dikmesi ve Arab'ın son derecede olan i'tikâdından dolayı ona mühür vaz' etmesi

مرد گفت آری سبورا سر ببند هین که این هدیه است ما را سود مند

2760. *Adam dedi ki: Evet testinin başını bağla; âgâh ol ki, bu hediye bizim için fâidelidir.*
[2720]

Zevc, zevcesine dedi ki: "Aman gözünü aç, bu hediye bizim için fâidelidir; testinin ağzını iyice bağla!

در نمد در دوز تو این کوزه را تا گشاید شه بهدیه روزه را

2761. *Şâh bu hediye ile orucunu açmak için, sen bu testiye keçe dik!*

کین چنین اندر همه آفاق نیست جز رحیق و مایهء ادواق نیست

2762. *Zîrâ böylesi bütün âfâkta yoktur; rahîkın ve mâye-i ezvâkın gayri değildir.*

“Rahîk” sâf su ve hâlis şarâb ma'nâlarına gelir. Ya'nî “Bu suyun misli dünyânın hiçbir tarafında yoktur; öyle bir hâlis sudur ki, bütün zevklerin esâsını teşkil eder.”

زانکه ایشان ز آبهای تلخ و شور دائما پر علتند و نیم کور

2763. *Zîrâ ki, onlar acı ve tuzlu sudan dâimâ pür-illettirler ve yarım kördürler.*

Bu beyt-i şerîfde “hediye götürülecek şâh”dan murâd, mürşid-i kâmil ve onun tevâbiidir. “Su”dan murâd dahi ulemâ-i zâhirin ilmidir; ve “erkek” dahi ulemâ-i zâhirin timsâlidir; zîrâ ilm-i zâhir ulemâsı kendi ilimlerini pek yüksek görüp ehl-i hakîkatin ilmini acı ve tuzlu [su] gibi ve onları da fesâd-ı i'tikâd ile ma'lûl görürler ve onları ilm-i hakîkîyi rû'yetten kör zannederler.

مرغ کاب شور باشد مسکنش او چه داند جای آب روشنش

2764. *Bir kuş ki, onun meskeni tuzlu su ola; onun berrâk suyunun yerini o, ne bilir?*

“Kuş”dan murâd rûhdur. Ya'nî bir rûh ki, tuzlu su gibi olan havâss-i hamsenin verdiği ilmi mesken ittihâz etmiş ola; o rûh, ehl-i hakîkatin berrâk su gibi olan ulûm-ı ledünniyyesinin mahallini ne bilir? Ya'nî öyle bir rûh vâridât-ı kevniyye ile meşgûldür, vâridât-ı ilâhiyyenin ne demek olduğunu bilmez.

ای که اندر چشمه شورست جات تو چه دانی شط و جیحون و فرات

2765. *Ey kimse ki, senin yerin tuzlu su pınarındadır; sen Şatt'ı ve Ceyhun'u ve Fırat'ı ne bilirsin?*

Ey ilm-i zâhirî sâhibi olan kimse, sen henüz tuzlu su pınarı olan havâss-i zâhiren ile mukayyedsin ve makâmın âlem-i sûrettir. Sen insân-ı kâmilin mukîm bulunduğu mak'ad-i sıdkda, Şattu'l-arab ve Ceyhun ve Fırat şehirlerinin tatlı suları gibi dâimü'l-cereyân olan ulûm-ı ledünniyyeyi ne bilirsin?

ای که نارسته ازین فانی رباط تو چه دانی محو و سکر و انبساط

2766. *Ey bu fânî ribâtta kurtulmamış olan kimse, sen mahvı ve sekri ve inbisâtı ne bilirsin?*

Ey bu fânî olan âlem-i sûret misâfirhânesinden yakasını kurtaramamış olan kimse, sen ehl-i hakîkatin bahs ettikleri “mahv” ve “sekir” ve “inbisât”

hallerinin zevkünü ne bilirsin? “Mahv” abdin, aklından gâib olması haysiyetiyle, kendisinden evsâf-ı âdetin kalkması ve ondan şarâbdan sarhoş olan gibi, aklın medhali olmayan ef’âl ve akvâl hâsıl olmasıdır. “Sekk” kavî bir vârid sebebiyle kendinden gâib olmaktır ki, bu hâl, tarab ve iltizâz verir; ve bu hâl, “gaybet” hâlinde akvâdir. “İnbisât” rahmet ve ünse işareti mûcib olan bir vârid-i ilâhîdir ve inkıbâzın zıddıdır. Bu izâhât, Hz. Şeyh-i Ekber’in beyânât-ı aliyyelerinden nakl edilmiştir ve ulemâ-i zâhire bu evzâktan bîhaberdirler.

ور بدانی نقلت از آب و جدست
پیش تو این نامها چون ابجدست

2767. *Ve eğer bilir isen, senin naklin babadan ve ceddendir; senin indinde bu isimler ebced gibidir.*

Ey ilm-i zâhirî sâhibi; sen ehl-i hakîkatin bu ıstılâhâtını bilsen bile şundan bundan işitmek veyâ bir kitâbda okumak sûretiyle bilir ve nakl edersin.

ابجد و هوز چه فاشست و پدید
بر همه طفلان و معنی بس بعید

2768. Ebced ve hevvez gerçi çocuklara zâhir ve âşikârdır; ma'nâ ise çok uzaktır.

Ya'nî ebced ve hevvezin lafızlarını çocuklar pek iyi bilirler ve dâimâ okurlar; fakat ma'nâlarından aslâ haberleri yoktur ve ma'nâsı, onların zevkinden pek uzaktır. Zîrâ bu ebcedin her bir kelimesi, lisân-ı Arab'da, bir ma'nâya delâlet eder ve bunlara şöyle ma'nâlar verilir: "Ebced" ابی آدم عن الطاعة جد "Âdem tâattan ibâ edip şecereye takarrûbe mücidd oldu." "Hevvez" تحرك الى التوبة "Rü-cû'a hareket etti" "Huttî" حط و سقط عنه الذنب "Ondan günâhı sukût etti" "Kelemen" سعى فصار مقبولا "Sa'fas" "Rabb'inden kelâm telakkî etti." "Sa'fas" سعى فصار مقبولا "Çalıştı, makbûl oldu." "Karaşet" كسبت نفس آدم درجة عالية و فضائل سامية "Karaşet" كسبت نفس آدم درجة عالية و فضائل سامية "Allah Teâlâ nefsi yüksek derece ve âlî fazîletler kazandı." "Sehaz" انعم الله عليه "Allah Teâlâ ona in'âm etti." "Dazıglen" خلص من الغل والغش "Gill ü gışdan kurtuldu."

İşte çocuklar böylece bu elfâzı okuyup ma'nâlarının zevkine vâkıf oldıkları gibi, ehl-i zâhir dahi istilâhât-ı evliyâyı böylece işitip telaffuz ederler; fakat zevklerinden ve ma'nâlarından pek uzaktırlar.

پس سبو بر داشت آن مرد عرب در سفر شد می کشیدش روز و شب

2769. İmdi o Arab erkeği testiği kaldırdı, sefere gitti; gece gündüz onu taşıdı.

بر سبو لرزان بد از آفات دهر هم کشیدش از بیابان تا بشهر

2770. *Dehrin âfellerinden testi üzerine titreyici oldu; o testiği sahrâdan şehre*
[2730] *kadar taşıdı.*

Bu beyt-i şerîfde akıl ve nefsin sülûküne ve Hakk'a teveccühüne işâret buyrulur.

زن مصلا باز کرده از نیاز رب سلم ورد کرده در نماز

2771. *Kadın seccâdesini açmış, niyâz cinsinden "Yâ Rab, selâmet ver!" de-*
meği namazda vird etmiş idi.

که نگه دار آب مارا از خسان یارب آن گوهر بدان دریا رسان

2772. *(Derdi) ki: Bizim suyumuzu alçaklardan hıfz et; yâ Rabb, o gevheri o*
deryâyâ ulaştır!

گرچه شویم آگهست و پر فنست لیک گوهر را هزاران دشمنست

2773. *Uâkıâ zevcim müteyakkızdır ve zû-fünûndur; fakat gevherin binlerce*
düşmanı vardır.

خود چه باشد گوهر آب کوثرست قطرهء زینست کاصل گوهرست

2774. *Hoş, gevher ne ola, âb-ı kevserdir; gevherin aslı olan şey bundan bir kat-*
redir.

Bu suya gevher demek ne demek? O âb-ı kevserdir. Gevherin aslı olan şey bu suyun katresidir. Bu beyt-i şerîfde sâlikin ilim ve ameline ziyâde kıymet verdiği ve ona i'timâd ettiğine işâret buyrulur. Zîrâ sâlik, bidâyet-i sülûkünde nüfûz-ı nazara mâlik değildir. Beyt-i Sâib:

کس را بخیر طاعت خود اعتماد نیست آن بی بصر بود که کند تکیه بر عصا

"Kimsenin kendi tâatının hayrına i'timâdı yoktur; o bî-basardır ki, değneğe dayanır."

از دعاهاى زن و زارئ او وز غم مرد و گران بارئ او

2775. *Kadının duâlarından ve onun niyâzından ve erkeğin gamından ve onun*
ağır yüklülüğünden;

سالم از دزدان واز آسیب سنگ
برد تا دار الخلافه بی درنگ

2776. *Hırsızlardan ve taş zararından tevakkufsuz dârü'l-hilâfeye kadar götürdü.*

Bir taraftan kadının duâları ve Hakk'a olan münâcâtı ve erkeğin testiye zarar isâbeti ihtimâli gamı ve hâmil olduğu testi ve suyun ağırlığı, rahmet-i ilâhiyenin tecellisine sebep olduğu ve esnâ-yı râhda hırsızların tecâvüzüne ma'rûz kalmaksızın ve testi bir taşla çarpıp kırılmaksızın bilâ-tevakkuf halife-nin bulunduğu şehre kadar o testiye götürdü. "Hırsızlar"dan murâd, sudûra vesvese ilkâ eden gülâne tabiattır ve "taş"tan murâd dahi, rehzen-i tarîk olan insan şeytanlarıdır.

دید درگاهی پر از انعامها
اهل حاجت گستریده دامها

2777. *În'âmlardan dolu bir dergâh gördü; ehl-i hâcet tuzaklar döşemişler.*

Erkek hediyesiyle berâber dârü'l-hilâfeye vusûlünde in'âm ve ihsânlardan dolu bir dergâh gördü ki, ehl-i hâcetten her birisi ihsânları avlamak için birer tuzak kurmuş, ya'nî bir vesîle ihzâr etmiş idi.

دمبدم هر سوی صاحب حاجتی
یافته زان در عطا و خلعتی

2778. *Her dem, her tarafta bir sâhib-i hâcet, o kapıdan atâ ve bir hil'at bulmuş.*

بهر گیر و مؤمن و زیبا و زشت
همچو خورشید و مطر نی چون بهشت

2779. *Kâfir ve mü'min ve güzel ve çirkin için, güneş ve yağmur gibi idi; cennet gibi değil.*

Dergâhdan çıkan ihsân, güneş ve yağmur gibi kâfir ve mü'min ve güzel ve çirkin olanların üzerine müsâvâten müstevlî olurdu. O dergâhın ihsânı, cennetin in'âmı gibi, yalnız mü'minlere münhasır değil idi. Ya'nî onun tecellisi "rahmet-i rahmâniyye" idi ki, rahmet-i âmme-yi sıfâtiyyedir; ve kâfir ve mü'minin kâffesi ve hattâ İblis bu rahmet ile merhûmdur; fakat cennetteki tellî "rahmet-i rahîmiyye"dir ki, bu rahmet rahmet-i hâssa-i sıfâtiyyedir. Ba'zı nüshalarda bu beyt-i şerîfin ikinci mısra'ı همچو خورشید و مطر بل چون بهشت vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ "O dergâhın ihsânı, güneş ve yağmur gibi idi ve belki herkes istediğine nâil olmakta, cennete müşâbih idi" demek olur.

Hind nüshalarında ise bu mısra', büsbütün başka olarak گستریده حضرتی kstiride حضرتی olarak vâki'dir. "O dergâhda cennet gibi bir hazret müretteb idi" demek olur ki, ikinci ma'nâya muvâfık olur.

قوم دیگر منتظر بر خاسته

دید قومی در نظر آراسته

2780. *Bir kavmi nazarda müzeyyen, diğer kavmi de ayakta muntazır gördü.*
[2740]

Erkek Arab, halifenin huzûruna gittiği vakit, iki tâife gördü. Birisi halifenin nazarında müzeyyen ve mükemmel olmuş, biri de emre müheyîyâ bir halde ayakta bulunmuştur. Müzeyyen olanlar, mürşid-i kâmil olan halifenin terbiye ve irşâdıyla vâsıl-ı Hak olanlardır; ayakta olanlar ise henüz sülûkünü itmâm etmemiş bulunanlardır.

خاص و عامه از سلیمان تا بمور زنده گشته چون جهان از نفع صور

2781. *Süleyman'dan karıncaya kadar, hâs ve âm, cihân gibi nefh-ı sûrdan diri olmuştur.*

Ya'nî cihân, İsrâfîl (a.s.)'ın nefh-i sûrundan nasıl diri olursa, kutb-ı âlem olan halifenin nefh-ı sûrundan dahi, Süleyman'dan karıncaya varıncaya kadar; ya'nî yukarı sınıftan, aşağı sınıfa varıncaya kadar bütün havâss ve avâm diri olmuş idi. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in aşağılarda gelecek olan bir beytinde اولیا وقتند اسرافیل و قنند اولیا ya'nî “Âgâh ol ki evliyâ vaktin İsrâfîl'idirler” buyrulur. Zîrâ ma'mûriyyet-i âlem halife-i Hakk'ın vücûdu iledir; ve kutb-ı âlem olmaksızın vücûd-ı âlem, rûhsuz bir cesed hükmündedir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Âdemî'de bu ma'nâyı îzâh buyurmuşlardır. Ve *Tedbirât-ı İlâhiyye* nâmındaki eser-i âlîlerinin dîbâcesinde de اياح له التصرف في الاكوان ya'nî “Ekvânda tasarrufu ona mübâh kıldı” buyururlar. Ve bir fıkrada da و سوى قبضته الاخذ بين من آمن به و كفره واشهده على تلك القبضة ya'nî “İmân eden ile küfür eden kimse arasında ahzı, onun kabzasında müsâvî kıldı ve bu kabza üzerinde ızhâr eyledi” buyururlar. Halife-i Hak, yeryüzünde hazîne-i ilâhiyyenin emîni olduğundan ism-i Zâhir ve Bâtın'ın tecelliyâtı, cemî'-i zerrât-ı âleme halifenin kabzasından vâki' olur ve o kabzadan tevzî' olunur. Ve imân ve küfür, tecelliyât-ı esmâiyyeden ibâret olup bu her iki şe'nin iktizââtı, onların mezâhiri olan mü'minler ile kâfirlere, ya'nî şerîf ve vazî' olanlara tevzî' olunur.

اهل معنى بحر معنى يافته

اهل صورت در جواهر بافته

2782. *Ehl-i sûret, cevherler içinde örülmüş; ehl-i ma'nâ da ma'nâ bahrini bulmuştur.*

Ehl-i sûret olan ulemâ-i zâhire ve mütekellimîn, suver-i âlemi “cevher” ve “araz” kısımlarına taksîm etmişlerdir; ve cevher “sûret” ve “araz” ise

"ma'nâ" dan ibâret bulunmuştur. Ve ehl-i ma'nâ ise, âlemin hey'et-i mecmû-asını arazdan ibâret görüp ma'nâ denizine dalmışlardır. Meselâ mütekellimîn, "Cisim cevherdir" derler ve cismi, "Kendisinde tûl ve arz ve umk olan şey" diye ta'rîf ederler. Halbuki tûl ve arz ve umk ise arazdır; zîrâ bunlar, bir cisme mukârin olmaksızın görünmezler. Ve bu arazlar cismin hudûd-ı zâtîyye-sidir; binâenaleyh birtakım arazlar toplanıp cismi vücûda getirmişlerdir. Böyle olunca cisim hakîkatte cevher değildir; belki a'râzın hey'et-i mecmûasıdır. Fakat ulemâ-i zâhire ve mütekellimîn sûrette ve cevherlerde müstağrak olduklarından bu hakîkatı idrâk edememişlerdir; bu hakîkatı ancak ehl-i ma'nâ görürler.

آنکه بی همت چه با همت شده وانکه با همت چه با نعمت شده

2783. *Ne acıbdır ki, himmetsiz olan kimse himmetli olmuş; ve ne acıbdır ki, himmetli olan kimse de ni'met bulmuştur.*

Taaccüb olunacak şeydir ki, Hakk'a teveccüh husûsunda, himmet sâhibi olmayan kimseye, halîfe-i Hak huzûrunda himmet gelmiş ve Hakk'a teveccüh etmiştir; ve himmeti âlî olan kimseye de Hakk'a vusûl ni'meti hâsıl olmuştur.

در بیان آنکه چنانکه گدا عاشق کرمست عاشق کریم کرم هم عاشق
گداست . اگر گدا را صبر بیش بود کریم بر در او آید . و کریم را صبر بیش بود .
گدا بر در او آید اما صبر گدا کمال گداست و صبر کریم نقصان اوست

Onun beyânındadır ki, fakîr nasıl keremin âşıkı kerîmin âşıkı ise, kerîm keremi dahi fakîrin âşıkıdır. Eğer fakîrin sabrı ziyâde olursa kerîm onun kapısına gelir; ve kerîmin sabrı ziyâde olursa fakîr onun kapısına gelir; lâkin fakîrin sabrı fakîrin kemâlidir; ve kerîmin sabrı onun noksânıdır

بانگ می آمد که ای طالب بیا جود محتاج گدایان چون گدا

2784. *Nidâ geldi ki: Ey tâlib gel! Cûd, dilenci gibi, dilencilere muhtâçdır.*

Mürşid-i kâmilin ihsân ve irşâdı, bir dilenci gibi, nâkıslara muhtâçdır; ve irşâd için nâkısları arar.

جود می جوید گدایان و ضعاف همچو خوبان کاینه جویند صاف

2785. *Sâf ayna isteyen gözler gibi, cûd fakîrleri ve zayıfları ister.*

Ma'lûm olsun ki, âlemin sıfât ve [esmâ-i] Hakk'a mazhariyyeti iki vecih ile: Birisi odur ki, âsâr-ı esmâ mazhar üzerine müretteb olur; nitekim abd merzûk ve Allah Teâlâ Rezzâk'tır; ve merzûkıyyet, rezzâkıyyetin eseri olup abd üzerinde mütehakkık olmuştur; binâenaleyh râzıkıyyet de zâhir olmuştur. Eğer merzûk olmasa idi Hak Teâlâ Rezzâk olmazdı. Ve kezâ abd, âbid olunca, Hak Teâlâ da Ma'bûd olmuş olur. İşte esmâ-i ilâhiyye hepsi böyledir. Ve mazhariyyetin diğer vechi de budur ki, Hak o sıfatla mevsûf ve o isim ile müsemma olur. Nitekim bir şahıs, diğer bir şahsa, bir şey hibe etse, o şahıs Hakk'ın Vâhib olması gibi vâhib olur. Ve mezâhirde zuhûr eden bu sıfât-ı ilâhiyye, mezâhirde zâhir olan sıfât-ı Hak'dır ve mazharın sıfâtı değildir; ve o ancak te'sîr sebebiyle mazharın sıfâtıdır. Ve Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz işâret buyururlar ki, sıfât-ı cûd ihsân etmek için fakîr ister ki, o muhsenün-ileyh olsun. Eğer bu olmasa, Hak Muhsin ve Cevâd olmaz idi. Güzelin ma'sûk olmak için âşık istemesi de böyledir. Ve işte Hakk'ın cûdu zâhir olmak için şer'-i şerîfinde, sâilî suâlinden zecr etmek memnû' oldu. (Bu bahis, Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh (kuddise sirruhumâ) şerhlerinden tercüme edilmiştir.)

روی خوبان زاینه ز بیا شود روی احسان از گدا پیدا شود

2786. *Güzellerin yüzü aynadan yakışıklı olur; ihsânın yüzü de fakîrden zâhir olur.*

پس ازین فرمود حق در والضحی بانگ کم زن ای محمد بر گدا

2787. *Binâenaleyh bu sebebden Hak والضحی [Ve'd-duhâ]da, ey Muhammed (s.a.v.) sâil üzerine ses vurma buyurdu.*

Bu beyt-i şerîf وَأَمَّا السَّائِلُ فَلَا تَنْهَرْ (Duhâ, 93/10) ya'nî "Ey Habîbim, dilenci-yi kovma!" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve sâilin zecr olunmamasının hikmeti yukarıda îzâh olundu.

چون گدا آینهء جودست هان دم بود بر روی آینه زیان

2788. *Mâdemki sâil cûdun âyînesidir, sakın ki o nefes âyînenin yüzüne ziyân olur.*

Ya'nî sâili kovman, ihsân âyinesinin sathını nefesle bulandırmak ve içine aks edecek sûrete mâni' olmak kabîlindendir.

آن یکی جوش گدا آرد پدید وین دیگر بخشد گدایانرا مزید

2789. *O birisi, cûş-ı fakîri zâhire getirir; ve bu birisi sâillere ziyâdelik bahş eder.*

O birisi, ya'nî fakîrin kereme âşık olması, fakîrde cûş ve hareket ızhâr ederek onu kerîmin kapısına götürür; ve kerîmin fakîre âşık olması da fakîrlere ziyâdelik ve ihsân bahş eder.

پس گدایان آینهء جود حقند وآنکه با حقند جود مطلقند

2790. *Böyle olunca, fakîrlar cûd-ı Hakk'ın aynasıdır ve o kimseler ki, [2750] Hak iledirler, cûd-ı mutlakdır.*

Ya'nî *وَاللَّهُ الْغَنِيُّ وَأَنْتُمُ الْفُقَرَاءُ* (Muhammed, 47/38) ya'nî "Allah Teâlâ ganîdir ve sizler muhtâcsınız" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, a'yân-ı mümkinâtın hepsi fukarâ sınıfına dâhil olup Hakk'ın ihsânına muhtâcdırlar; ve enbiyâ ve evliyâ ise, kendilerinden fânî olup Hakk'ın sıfâtıyla kâim bulunduklarından, onların cûd ve ihsânı dahi, Hakk-ı mutlakın cûd ve ihsânı olmuş olur. Ve Hâfız Şîrâzî hazretleri dahi bu ma'nâyı şu beyitte şöyle buyururlar:

سایهء معشوق اگر افتاد بر عاشق چه شد ما باو محتاج بودیم او بما مشتاق بود

"Ma'sûk-i hakîkinin sâyesi âşık üzerine düştü ise ne oldu? Biz vücûdda O'na muhtâç idik; O da zuhûrda bize müştâk idi."

وآنکه جز این دوست او خود مرده ایست او برین در نیست نقش پرده ایست

2791. *Ve o kimse ki, bu ikiden gayridir, o bir ölüdür. O, bu kapı üzerinde değildir, bir perdenin nakşıdır.*

Ya'nî Allah'a muhtâç olmayan veyâ Allah'da fânî olmayan kimse, bir ölüdür. O, bu Hak kapısında değildir; belki bir perde mesâbesinde olan halkın kapısındadır ve bu perdenin nakşıdır. zîrâ efrâd-ı mahlûkâtın her birisinin sûreti, bu âlemde bir ma'nâdan dolayı nakş olunmuştur; ve onun ma'nâsı mazhar olduğu isimdir; ve o nakış, kendi ma'nâsının perdesi ve hicâbıdır. Bi-nâenaleyh mahlûk kapısına ilticâ edenler, o perdenin nakşı olur.

فرق میان آنکه درویشست بخدا و تشنهء خدا و میان آنکه
درویشست از خدا و تشنهء غیر او ست

O kimsenin arasını farktır ki, Hakk'a muhtâc ve Hakk'ın
teşnesidir; ve o kimsenin arasını farktır ki, Hudâ cânibinden
fakîrdir ve O'nun gayrinin teşnesidir

Bu bahiste, Hakk'a muhtâc olan ve Hakk'ın teşnesi ve âşıkı olan kimse ile, Hak cânibinden, kendisine hidâyet nâmına bir şey verilmemiş ve fakîr bırakılmış ve Hakk'ın mâsivâsına teşne ve âşık olmuş olan kimse arasındaki fark beyân olunur.

نقش درویشست او نی اهل جان نقش سگ را تو مینداز استخوان

2792. O fakîrin nakşıdır, ehl-i cân değildir; köpek nakşına kemik atma!

Kendisine Allah Teâlâ cânibinden hidâyet verilmemiş olan kimse dahi muhtâc ve fakîrdir; velâkin fakîrin nakşı ve heykelidir, cân sâhibi değildir. Hiç sen, köpek nakşını ve heykelini görsen, onun önüne kemik atar mısın? Ya'nî insân-ı kâmilin huzûruna, Hakk'a vusûl kasdıyla değil, belki dünyâ ve âhiretin hırs-ı ni'meti emeliyle giden bir derviş, ehl-i cân olmadığı için, insân-ı kâmil ona gıdâ-yı ma'nevî olan feyz-i ilâhiyi lâayık görmez. Zîrâ dünyânın huzûz ve şehvâtı insanı cehenneme ve âhiretin huzûz ve şehvâtı cennete götürür; cennet-i zâta götürmez.

فقر لقمه دارد او نی فقر حق پیش نقش مردهء کم نه طبق

2793. O, lokma fakrını tutar, fakr-ı hakkı değil; ölü nakşın önüne sen tabak koyma!

Öyle bir derviş, bir kâmilin dergâhına gelirse, dünyâda ve cennette yemek ve içmek için ve nefsinin hazzı için gelir; ve feyz-i zâta muhtâc olduğu için gelmez. Binâenaleyh o kimse, bir ölü cesed hükmündedir. Sen, ölmüş bir cesedin önüne gıdâ-yı ma'nevî tabağı koyma!

ماهى خاکی بود درویش نان شکل ماهی لیک از دریا رمان

2794. *Ekmek fakîri toprağa mensûb balık olur, balık şeklidir; lâkin denizden ürkücüdür.*

Gıdâ-yı sûrî arkasında koşan fakîr, kara balığı gibidir. Vâkıâ şeklen balığa benzer ammâ, denize tahammülü yoktur, kaçır. Ya'nî sûret fakîri ile ma'nâ fakîri muhtaçlık nokta-i nazarından birbirine benzerler; velâkin ehl-i sûret ma'nâdan ürkerler ve bu sebeble iki fakîr birbirinden ayrılır.

مرغ خانه است او نه سیمرخ هوا لوت نوشد او ننوشد از خدا

2795. *O ev kuşudur; sîmurg-ı havâ değildir; o gıdâ yer, Hak'dan yemez.*

O ekmek fakîri, cisim evinde mahbûs olan bir kuştur; gâyet geniş olan havâ-yı hakîkatin zümürü-i ankâsı değildir. Öyle bir fakîr gıdâ-yı sûrî yer, içer. الدنیا حرام علی اهل الاخرة والاکرة حرام علی اهل الدنیا ya'nî "Ben Rabb'imın indinde beytütet ederim; bana yedirir ve içirir" hadîs-i şerîfnde işâret buyrulduğu üzere, Allah Teâlâ'dan yiyip, içmez.

عاشق حقست او بهر نوال نیست جاناش عاشق حسن و جمال

2796. *O atâ için Hakk'ın âşıkıdır; onun cânı, hüsn-i cemâlin âşıkı değildir.*

Bu beyt-i şerîfde iki sınıfa işâret buyrulur: Birisi insân-ı kâmilin huzûruna gıdâ-yı sûrîden intifâ' için gidenlerdir; ve diğeri de ni'am-ı sûriyye-i uhreviyyeye tama' edenlerdir. Bunların her ikisi de Zât-ı Hakk'ın âşıkı değil, belki kendi nefislerinin âşıkıdır. Hüsün ve cemâl-i mutlakın âşıkı olanlar, bu iki tama'dan vârestediler. Nitekim الدنیا حرام علی اهل الاخرة والاکرة حرام علی اهل الدنیا ya'nî "Dünyâ, ehl-i âhirete harâmdır ve âhiret de, ehl-i dünyâyâ harâmdır ve onların ikisi de ehlullâha harâmdır" buyrulur.

گر توهم میکند او عشق ذات ذات نبود وهم اسما و صفات

2797. *Eğer o, aşk-ı zâtı tevehhüm ederse, esmâ' ve sıfât vehmi, zât olmaz.*

Birisi çıkıp derse ki "Yukarıda zikr olunan her iki sınıf, mezâhirde zâhir olan sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin âşıkıdır; ve sıfât mevsûfun ve isim müsemmanın aynıdır." Biz cevâb veririz ki: Sıfât ve esmânın âşıkı, zâtın âşıkı gibi değildirler; zîrâ zât mertebesinde, sıfat, na't ve isim mahv ve müstehlektir; ve sıfât ve esmâ ancak, tenezzül-i zâtî neticesinde vâki' olan taayyünât mer-

tebesinde mevzû-i bahs olur; ve bu mertebe-i taayyünât ise mevhûm ve i'tibârî olan merâtıbdır. Ve biz sıfât ve esmâya bu âlemin vücûdundan intikâl ederiz; âlem ise vücûd-ı hakîkî sâhibi değildir, onun varlığı mevhûmdur; binâenaleyh esmâ ve sıfât vehmi, zât değildir. Çünkü sıfât ve esmâ taakkul olunur, zât ise, senin taakkul ve tevehhüm ettiğin şeyden münezzehtir. Hz. Pîr, bu beyt-i şerîf ile âtîdeki beyitlerde kemâl-i tenzîhi beyân buyururlar.

وهم مخلوقست و مولود آمدست حق نراییدست او لم یولدست

2798. *'Uehim mahlûktur ve mevlûd gelmiştir; Hak doğurmamıştır, O doğrulmamıştır.*

Ey sâlik, senin taakkul ve tevehhüm ettiğin şey mahlûktur ve senden doğmuştur. Halbuki zât-ı Hakk'ın kendisi doğmamıştır ve bir şeyi de doğurmamıştır. Eğer biri çıkıp derse ki: "Bu gördüğümüz suver-i eşyâ nereden çıktı?" Cevâben deriz ki: Bu eşyâ ve mahlûkât, zât-ı Hakk'ın, kendi zâtı ile, kendi zâtına, yine kendi zâtında vâki' olan bir tecellîsidir. Ya'nî zâtın kendi vücûdunda merâtib-i muhtelifeye vâki' olan tenezzülü ve her bir mertebe-i tenezzülünde o mertebeye mahsûs olan sıfât ve esmâ ile zuhûrudur; ve bu merâtib, hakikatleri i'tibâriyle birbirinin aynı iseler de, taayyünleri i'tibâriyle birbirinin gayridirler; ve bu merâtib ve onların sıfât ve esmâsı ve gayriyyetleri hep hayâldir ve mevhûmdur; ve hakikat-ı vücûd ancak zât-ı Hakk'ındır. Binâenaleyh her kim bu merâtibin âsârına taaşşuk eder ve bu aşkı zâta olan aşkı zannederse, hatâ eder; zirâ sıfât ve esmâ mevhûm olan bu merâtibden doğmuştur ve onların âsân ise, kezâlik mevhûmdur; ve vehim ise mahlûktur ve hâdistir. Binâenaleyh hakikat-ı vücûd ne doğurmuştur ve ne de bir yerden doğmuştur. Zirâ hakikat-ı vücûda menşe' tasavvuru; evvelce yok idi, sonradan var oldu demek, ma'nâsınadır; bu ise varlık olmaz, onun zıddı olan yokluk olur. Halbuki hadd-i zâtında yoktan hiçbir şey çıkmaz, her şey vardan vâir olur ve var olan şeyler de izâfî ve mecâzî ve hayâlî ve mevhûm olan vücûdlardır; başka türlü olmak ihtimâli yoktur.

عاشق تصویر و وهم خویشتن کی بود از عاشقان ذو المن

2799. *Kendi tasvîrinin ve vehminin âşıkı, ne vakit zü'l-minenin âşıklarından olur?*

Vücûd-ı hakîkî merâtibinin sıfâtı ve esmâsı âsârına âşık olan kimse, eğer kendisi, bilcümle sıfât ve esmânın müstehlek olduğu zât-ı ahadiyyeye âşık ol-

muş zannederse, o kimse kendi tasvîr ve vehmine âşık olmuş olur. Kendi tasvîrine ve vehmine âşık olan bir kimse, ihsânlar sâhibinin âşıklarından olur mu?

عاشق آن وهم اگر صادق بود آن مجاز او حقیقت کش شود

2800. *O vehmin âşıkı eğer sâdık olursa, onun o mecâzı, hakikat çekici olur.*
[2760]

Bir sâlik, âşk-ı zât hayâlî ile vücûd-ı hakîkî merâtibinin âsârına ve vücûd-ı izâfî ve mecâziye âşık olursa onun o mecâzı, o sâlikî vücûd-ı hakîkî cânibine cezb edici olur. Sâlikin bidâyet-i sülûkünde Hakk'a vusûlüne delîl, onun hayâlidir; onun için sâliklerden birçokları tecellî-i sıfâtîyi, tecellî-i zâtî zannedip aldanırlar. Bu vartalardan mürûr için behemehâl bir mürşid-i kâmil lâzımdır.

شرح می خواهد بیان این سخن لیک می ترسم ز افهام کهن

2801. *Bu sözün beyânı şerh ister; fakat eski fehimlerden korkarım.*

Hiz. Pîr efendimiz buyururlar ki: Vücûd-ı hakîkînin vahdeti ve merâtibe tenezzülü ve esmâ ve sıfat sözünün lâyıkıyla ızhâr ve beyânı, şerhe ve tafsîlâtta muhtâçdır; fakat ulemâ-i zâhirenin, mütekellimînin efkânıyla meşbû' olan eski fehimlerinden korkarım; ve ukûl-i zaîfe erbâbının birtakım dekâyıkı ihâta edemiyerek, ta'tîl-i şeriat vâdisine sapmalarından havf ederim.

فهمهای کهنهء کوتاه نظر صد خیال بد در آرد در فکر

2802. *Kısa nazarın eski anlayışları, fikirlere yüz kötü hayâl getirir.*

Meselâ zâtı ve Hâlık'ı mahlûktan tenzîh edeyim derken, nazarının kısılığı kendisini zât-ı vâcibi tahdîde düşürür ve onun kısa nazarı bu tahdîdi göremez; ve kezâ yukarıda 2782 numaralı beyitte îzâh olduğu üzere cismi, cevher adeder ve arazlar ile ta'rîf eder; ve arazlar cismin hadd-ı zâtîsi olduğunun ve binâenaleyh cisim, a'râzın hey'et-i mecmûası olduğunun farkına varamaz; fakat bu eski anlayış içinde mahsûr kalır. Eğer ben ona vahdet-i vücûdu ve merâtibi îzâh edersem, bana, sen Hâlık'ı mahlûk ve kadîmi hâdis yaptın diye i'tirâz eder ve bu gibi birçok kötü ve nâ-sezâ hayâlleri fikrine getirir.

بر سماع راست هر کس چیر نیست لقمهء هر مرغکی اینجیر نیست

2803. *Doğru işitmeğe herkes kâdir değildir; her bir kuşcağızın lokması incir değildir.*

خاصه مرغی مرده و پوسیدهء
پر خیالی اعمی بی دیدهء

نقش ماهی را چه دریا و چه خاک

2804. *Husûsiyle ölmüş ve çürümüş bir kuş; bir hayâl dolu gözsüz bir kör.*

“Kuş”tan murâd, rûhdur; ya'nî husûsiyle bir rûh ki, ulûm-ı zâhiriyye ile veyâ sıfât-ı nefsâniyye ile ölmüş ve çürümüş ve kuvve-i vâhimenin te'sîriyle hayâli bâtil ile dolmuş ve binâenaleyh ulûm-ı evliyâyı göremiyecek derecede basîretsiz ve kör kalmış olursa, artık ona hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeyi işittirmek ve göstermek kâbil olmaz.

نقش ماهی را چه دریا و چه خاک رنگ هندو را چه صابون و چه زاک

2805. *Balığın nakşına deniz ne ve kara ne? Hindûnun rengine sabun ne ve zâc ne?*

Balık resmini ve heykelini ister denize bırak, ister karaya bırak; ne denizden hayât bulur, ne de karadan mevt ârız olur; ona ikisi de müsâvîdir. Kezâ kara renkli olan Hindûyu ha sabun ile yıkamışsın, ha vücûduna zâc yağı sürmüşsün, ikisi de birdir; sabun beyazlatmaz, zâc da karartmaz. Bunun gibi, ulûm-ı ledünniyyeye veyâ imâna ehliyyet-i asliyyesi olmayan kimselere ne kadar telkîn olursa fâide vermez; onlar insan resmine veyâ heykeline benzerler.

نقش اگر غمگین نگاری بر ورق او ندارد از غم و شادی سبق

2806. *Sûreti kâğıt üzerine gamlı nakş edersen, o gam ve şâdîden sebat tutmaz.*

Eğer bir kâğıt üzerine gamlı bir insan sûreti tersîm etsen, o sûretin gamdan ve onun zıddı olan şâdîden haberi yoktur. Onun gamlı sûreti mecâzîdir, hakîkî değildir.

صورتش غمگین و او فارغ ازان صورتش خندان و او زان بی نشان

2807. *Onun sûreti gamlıdır ve o ondan fâriğdir; onun sûreti handandır ve o, ondan nişânsızdır.*

Kendi tasvîr ve vehmine âşık olanlar ile zât-ı Hakk'a âşık olanların ikisi de sûrette âşık görünürler ve âh, of ederler; fakat ikisi kâğıt üzerine yapılan gamlı resme benzer; aşk-ı hakîkîden bî-haberdîr ve onun aşkı mecâzîdir.

وین غم و شادی که اندر دل خطیست پیش آن شادی و غم جز نقش نیست

2808. *Ue bu gam ve şâdî ki, gönülde bir hazdır, o şâdî ve gamın önünde nakşın gayri değildir.*

Sûret âşıklarının gamı ve meserreti, ma'sûklarının firâkı ve visâli ile gö-nülde hâsıl olan bir haz ve hâlettir; fakat zâta âşık olanların gam ve şâdîsî-nin önünde nakıştan başka bir şey değildir. Zîrâ avâmın gam ve şâdîsî havf ve recâdır; ve havf ve recâ ise hubb-i nefisten zuhûr eder; nefis ise vücûd-ı vehmîden ibârettir. Binâenaleyh bunlar vehmin âşıkıdır; fakat kâmile te-cellî-i cemâlîden üns ve bu tecellînin istitârından ibâret olan tecellî-i celâlîden de heybet âriz olur. Binâenaleyh hakîkî olan gam ve şâdî bunlardır.

صورت غمگین نقش از بهر ماست تا که مارا یاد آید راه راست

2809. *Nakşın gamlı sûreti bizim içindir; tâ ki doğru yol bizim hâtırımıza gele.*
[2769]

İnsan nakşı gibi olan ehl-i sûretin gamlı sûretini görmek, bizim gibi züm-re-i mürşidân içindir; ve bizim işimize yarar. Çünkü bu sûret, bizim gibi mür-şidlere ma'sûk ve matlûbdur; firâkı ve bir doğru yol olan ma'sûkun tarîk-ı vuslatında sebâtı ihtâr eder.

صورت خندان نقش از بهر تست تا ازان صورت شود معنی درست

2810. *Nakşın handân olan sûreti senin içindir; tâ ki o sûretten ma'nâ dürüst ola.*

Yine o ehl-i sûretin gülen ve beşûş olan hey'eti, ey sâlik senin içindir; çün-kü sen o sûret-i handânı gördüğü vakit, onun matlûbunu ve ma'sûkunu el-de edip keyiflenmiş olduğunu anlarsın; ve senin matlûbun ve ma'sûkun ise, Hak olup, O'na vuslat için bezl-i himmet lüzûmunu idrâk edersin. Binâena-leyh o sûret-i handân senin ma'nânı dürüst kılar. Nitekim Cenâb-ı Şâh-ı Nakşbend buyururlar ki: Sülûküm esnâsında, oyun oynayan iki kumarbaza rast geldim; birisi yutulduğu halde refikına der idi ki: "Ey arkadaş, bu uğur-da başımı bile fedâdan çekinmem." Bunu işitince Hakk'a vusûl için olan him-metimde bir kat daha reh-i şiddet peydâ oldu."

نقشهای کاندین گرما بهاست از برون جامه کن چون جامه است

2811. *Bu hamamlarda olan nakışlar, câmekânın hâricinden, elbiseler gibidir.*
[2770]

Bu beyt-i şerîfde, zamân-ı Hz. Pîr'deki hamamların tertîbât-ı dâhiliyyele-rine taalluk eden bir misâl olduğu anlaşılır; fakat ne Ankaravî'de ve ne de Hind şerhlerinde "Câme-ken" hakkında vâzıh bir ma'nâ görülemedi. Hind şerhlerinden bir dereceye kadar anlaşılan ma'nâ şudur: O vakitte hamamlar-da, soyunanlar elbiselerini asmak için camlı dolaplar varmış; ve bu câmekân-

ların iç tarafı duvar olup, oralara asılmış elbise nakışları yaparlarmış. Zamânımızdaki hamamlarda böyle şeyler görmediğimiz için, bu misâli anlamak bize müşkil gelir. Beyt-i şerîfde hamamlarda olan bu resimlerin câmekânın hâricinden bakıldığı vakit, asılmış elbiseler gibi göründükleri beyân buyrulur ki, vech-i teşbîh âtûdeki beyitte îzâh olunur.

تا برونی جامها بینی و بس جامه بیرون کن در آ ای هم نفس

2812. *Sen hâricte oldukça elbiseler görürsün ve bu kadar. Ey hem-nefes, elbiseyi çıkar, içeriye gel!*

Ey tarîk-ı Hakk'ın sâliki olan arkadaş, henüz riyâzet ve mücâhede hamamının içine girmeyenler, âşık-ı vehm ile, âşık-ı Hakk'ı tefrîk edemezler. Onların görüşü, hamam câmekânının hâricinden bakıp da içindeki elbise resimlerini, hakîkî elbise görmelerine benzer. Nefsin enâniyeti libâsını soyun da, riyâzet ve mücâhede hamamının içine gir, o vakit nakış ile libâs ve âşık-ı vehm ile âşık-ı Hakk'ı fark edesin.

زانکه با جامه در آن سو راه نیست تن ز جان جامه ز تن آگاه نیست

2813. *Zîrâ elbise ile o tarafa yol yoktur; ten cândan, elbise de tenden âgâh değildir.*

Taayyün-i unsurî ile âlem-i hakikat tarafına yol yoktur, zîrâ ten cânın libâsı gibidir; binâenaleyh elbise tenden nasıl haberdâr değilse, ten de candan öylece bî-haberdîr.

پیش آمدن نقیبان و دربانان خلیفه از بهر اکرام اعرابی
و پذیرفتن هدیه او

A'râbîye ikrâm ve onun hediyesini kabûl için, halîfenin
bekçilerinin ve nakîblerinin ileriye gelmesi

آن اعرابی از بیابان بعید بر در دارالخلافه چون رسید

2814. *O a'râbî, uzak sahrâdan vaktâki dârü'l-hilâfe kapısına erişti.*

بس نقيبان پيش او باز آمدند . بس گلاب لطف بر جيبش زدند

2815. İmdi nakîbler onun önüne geldiler; onun ceybine çok lutuf gül suyunu döktiler.

حاجت او فهم شان شد بی مقال کار ایشان بد عطا پیش از سؤال

2816. Onun hâceti, söz söylemeksizin onların fehmi oldu. Onların işi talebden evvel atâ idi.

A'râbînin ihtiyâcını söz söylemeksizin o nakîbler anladılar; onların işi, talebden evvel ihsân ve atâ idi.

پس بدو گفتند یا وجه العرب از کجائی چونى از راه تعب

2817. Böyle olunca, ona dediler: Ey Arab'ın vechi neredensin; yoldan ve zahmetten nasılsın?

Bir insân bir kimsenin yüzünü gördüğü vakit, onun kim olduğunu tanıyabilir. Binâenaleyh tanımak husûsunda vücûd-ı insânînin zübdesi, vecihdir. Bu ma'nâyâ binâen العرب "Yâ veche'l-Arab" ey Arabın zübdesi, demek olur. Halife nakîbleri "Ey Arabın zübdesi, nerelisin, ya'nî nefsin hangi mertebededir; ve esnâ-yı sülûkde çektiğin riyâzet ve mücâhededen ne haldesin?" diye sordular.

گفت وجهم گر مرا وجهی دهید بی وجوهم چون پس پشتم نهید

2818. (Arab) dedi: Eğer bana vecih verir iseniz, ben vechim; beni arkanıza koyduğunuz vakit, ben bî-vücûhum.

Eğer bana yüz verir ve beni ta'zîz ederseniz, ben zübde ve şerîf olurum; ve eğer bana iltifât etmezseniz, benim vücûh-ı şeref ve izzetten hiçbir vechim olmaz.

ای که در روتان نشان مهتری فرتان خوشتر ز زر جعفری

2819. Ey kimseler ki, sizin yüzünüzde büyüklük alâmeti vardır; sizin fikriniz Ca'ferî altından daha hoştur.

Ey halife-i Hakk'ın nakîbleri, sizin yüzlerinizde ma'nevî büyüklük alâmeti görüyorum; sizin yüzlerinizdeki nûr-ı ilâhî parlaklığı, hulefâ-yı Abbâsiyye vüzerâsından Ca'fer Bermekî'nin darb ettirdiği hâlis altının parlaklığından da-

ha latîf ve daha hoştur. Târihte mastûrdur ki, Ca'fer Bermekî'nin vezâretinden evvel, bakır ile kanşık sikke darb ederlermiş. Kimyâger olan Ca'fer Bermekî, vezîr olunca sikkelerin hâlis altından darbını emr etmiş. Nitekim Enverî'nin kasîdelerinde mezkûrdur. Bu ma'nâya binâen hâlis altın denecek yerde, "Ca'ferî altın" ta'bîri kullanılmağa başlanmıştır.

ای که یک دیدار تان دیدارها ای نثار دیدتان دینارها

2820. Ey kimseler, sizin bir dîdârınız dîdârlardır. Ey kimseler, sizin dîdârınıza altınlar saçılınsın!

Ya'nî sizi bir kere görüş, birçok görüşlere mukâbildir ve sizin bir kere görölmenize altınlar fedâ olsun. Ya'nî "Ben sizin huzûrunuza menfaat-i dünyeviyye istihsâli kasdıyla geldim; fakat vaktâki sizi gördüm ve sizin nazârınızdan hâlim başkalaştı ve bende nef'-i ma'nevî kasdı hâsıl oldu. Binâenaleyh sizin bu bir nazârınıza menfaat-i dünyeviyye fedâ olsun" demek olur.

ای همه ينظر بنور الله شده دربر شه بهر بخشش آمده

2821. Ey kimseler, hepiniz Allah'ın nûruyla nazar eder olup, şâhın kapısında atâ için gelmiştir.

Bu beyt-i şerîf الله ينظر بنور الله فاتوا فراسة المؤمن يا'nî "Mü'minin firâsetinden sa-kınınız, zîrâ o Allah'ın nûruyla nazar eder" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i şerîfde "firâset-i şer'iyye"ye işâret buyrulmuştur; ve firâset iki nevi' olup, birisi "firâset-i hikemiyye", diğeri "firâset-i şer'iyye"dir. Firâset-i hikemiyye, şekil ve şemâilden şahsın ahvâlini keşiftir; ve firâset-i şer'iyye ise şahsın bâtınından ahvâline itulâ'dır. Ya'nî "Sizin hepiniz, ahvâl-i bâtneye nazar eder bir hâlde olup, kutb-ı zamân olan şâhın kapısına isti'tâf için gelenlere bahşış ve atâ ibzâli kasdıyla o kapıda durmuşsunuz" demek olur. Bu beyt-i şerîfde kezâ ان الله ثلاثاً قلوبهم كقلب آدم ya'nî "Allah Teâlâ'nın üç yüz kimsesi vardır ki, kalbleri kalb-i Âdem gibidir" hadîs-i şerîfinde beyân buyrulan nukabâ-i ilâhiyyeye işâret olunur. Bu zevât "ebrâr" ve "ahyâr" tâifesinden daha ileridir. İçlerinden birisi fevt olursa yerine ibâdullâhdan bir münâsibini getirirler. Bunların vazîfeleri muhtâç olan ibâdın umûrunu tesviye etmektir; cümlesi kutb-ı zamânın emri altındadır.

بر سر مسهای اشخاص بشر

تا زید آن کیمیاهای نظر

2822. *Tâ ki o nazar kimyâlarını, beşer şahıslarının başı üzerine vurasınız.*

Şâhın kapısında durmanızın sebebi, kimyâ mesâbesinde olan nazarlarını-
zı, ahkâm-ı tabîat altında bakır gibi nâkıs bir ma'den hâlinde kalan, eşhâs-ı
beşerin başı üzerine atf edip, onları altın yapmak kasdıdır. Hâfız Şîrâzî dahi
bu ma'nâda buyururlar:

آنانکه خاک را بنظر کیمیا کنند آیا بود که کوشهء چشمی بما کنند

"O kimseler ki, toprağı nazarlarıyla kimyâ ederler; olabilir mi ki, bize de göz
ucu ile baksınlar."

بر امید لطف سلطان آمدم

من غریم از بیابان آمدم

2823. *Ben garîbim, sahrâdan geldim, sultânın lutfu ümidi üzerine geldim.*

Ben garîbim, esfel-i sâfilîn-i tabîat sahrâsından geldim; ve bu kapıya ge-
lişim sultân-ı vakt olan kutbun ve halîfe-i Hakk'ın lutfuna nâiliyyet ümidi
iledir.

ذره‌ای ریگ هم جانها گرفت

بوی لطف او بیابانها گرفت

2824. *Onun lutfunun kokusu sahrâları tuttu; kumun zerrelere de cânları tuttu.*

Kutb-ı zamânın feyzinin kokusu bütün çöllere yayıldı; kumların zerrâtı bi-
le hayât-ı ma'neviyye bulup cânlara karıştı ve te'sîr etti. Bu duygu üzerine
nâil-i feyz olmak için, ben de bu kapıya geldim.

چون رسیدم مست دیدار آمدم

تا بدینجا بهر دینار آمدم

2825. *Buraya kadar dînâr için geldim, vaktâki eriştim, dîdârın sarhoşu oldum.*

Buraya kadar, para ve maîşet gibi menfaat-i dünyeviyye kasdıyla geldim;
vaktâki huzûra eriştim; cemâl-i ma'nevînin sarhoşu oldum ve artık gönülde
menfaat-i dünyeviyye alâkası kalmadı.

داد جان چون حسن نانبارا بدید

بهر نان شخصی سوی نانبا دوید

2826. *Bir şahıs ekmek için, ekmekçi tarafına koştu; ekmekçinin hüsnünü gör-
düğü vakit cân verdi.*

Bir kimsenin, bir maksad ile bir yere gidip, orada bu maksadından başka bir netice hâsıl olduğunu beyân için getirilmiş olan bir misâldir ki, bu misâl Arabın hâlini tasvîr eder.

بهر فرجه شد یکی تا گلستان فرجه او شد جمال باغبان

2827. *Birisi teferrüc için gûlistâna gitti; onun teferrücü, bahçevanın cemâli oldu.*

Bu da, diğer bir misâldir.

همچو اعرابی که آب از چه کشید آب حیوان از رخ یوسف چشید

2828. *A'râbî gibi ki, kuyudan su çekti; Yûsuf'un yüzünden âb-ı hayâtı tattı.*

Ma'lûmdur ki Yûsuf (a.s.) birâderleri tarafından sâika-i hased ile kuyuya atıldı ve oraya bir kervân kondu. Kervan efrâdından bir Arab su çekmek için kovasını kuyuya salıverdi. Yûsuf (a.s.) kovaya sarılıp yukarıya çıktı. Su çeken Arab cenâb-ı Yûsuf'u يا بشری هذا غلام ya'nî "Müjde yâhû! İşte bir köle!" diye bağırdı. Nitekim kıssası sûre-i Yûsuf'da beyân buyrulur. Su çekmek maksadıyla gelen Arab, başka bir netice elde etmiş olduğundan, bu da huzûr-ı halîfeye gelen A'râbînin hâlini tasvîren diğer bir misâl olarak zikr olunmuştur.

رفت موسی کاتش آرد او بدست آتشی دید او که از آتش برست

2829. *Mûsâ gitti ki, ele bir ateş getire; bir ateş gördü ki, o âteşten kurtuldu.*

Ma'lûmdur ki Mûsâ (a.s.) Medyen tarafına gittiği vakit Şuayb (a.s.)'ın kerîmesini tezevvüc etmiş idi. Vâlidesini ve kardeşini görmek için, Şuayb (a.s.)'dan izin alıp harem-i âlîsiyle berâber yola çıktı. Esnâ-yı seferde yolu gâib edip Vâdî-i Eymen tarafına düştüler. Gece karanlık olmakla berâber, hava da pek soğuk idi. O esnâda harem-i muhteremleri de vaz'-ı haml ediyordu. Biraz ateş yakmak icâb etti. Cenâb-ı Mûsâ her ne kadar çakmak ile ateş yakmak teşebbüsünde bulundu ise de, bir türlü ateş tutturamadı. Bu sırada uzaktan bir ateş gördü; o ateşten tarafa gittiği vakit, beyaz ateşle muhîr yeşil bir ağaç gördü ki, o ateşin aslâ yeşil ağaca zararı yok idi. Ve o havâlide ferd-i vâhid de mevcûd değil idi. Mûsâ (a.s.) bu hâlle tahayyürde iken, ağaçtan إِنِّي أَنَا اللَّهُ (Tâhâ, 20/14) [Muhakkak ki ben, Allah'ım] hitâbı geldi. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Fass-ı Mûsevî nihâyetinde buyururlar ki: "Ateş cenâb-ı Mûsâ'nın muhtâc olduğu bir şey bulunduğu için, Allah Te-

âlâ hazretleri ona matlûbunda tecellî etti ve bu tecellîyi de, O'na teveccüh etmesi ve O'ndan i'râz etmemesi için yaptı. Zîrâ cenâb-ı Mûsâ'ya o sırada matlûbu olan ateş sûretinden gayri bir sûrette tecellî ede idi, Mûsâ (a.s.) himmetini ateş aramak gibi bir matlûb-ı hâs üzerine cem' ettiği için, matlûbunun gayri olan sûretteki tecellîye iltifât etmez idi ve der idi ki: "Bana şimdi ateşin lüzûmu vardır; hele ben ihtiyâcım olan ateşi tedârik edeyim; sonra şu hâl-i acibin tahkîkine mübâşeret edeyim." Binâenaleyh o Hak'dan yüz çevirmiş olur idi; ve o Hak'dan yüz çevirince, Hak dahi ondan yüz çevirir idi. Bundan anlaşılır ki, Hak Teâlâ lutf edeceği bir kuluna matlûbu sûretinde tecellî buyurur." İşte beyt-i şerîfde bu vak'aya ve hakîkate işâret buyrulur.

جست عیسی تا رهد از دشمنان برد آن جستن بچارم آسمان

2830. *İsâ düşmanlardan kurtulmak için sıçradı; o sıçramak, dördüncü âsumâna götürdü.*

Ya'nî İsâ (a.s.)a kasd eden düşmanların teşebbüsleri başka bir netîce verdi. Nitekim bu vak'a sûre-i Nisâ'nın nihâyetlerinde beyân buyrulmuştur; bu da diğerk bir misâldir.

دام آدم خوشهء گندم شده تا وجودش خوشهء مردم شده

2831. *Âdem'in tuzağı buğday başağı olmuş; nihâyet onun vücûdu, insanların başağı olmuş.*

Ya'nî Âdem, şecere-i menhiyyeye bir niyyetle kasd etti; fakat onun zımında başka netîce hâsıl oldu. Bu da diğerk bir misâldir.

باز آید سوی دام از بهر خور ساعد شه یابد و اقبال و فر

2832. *Doğan kuşu gıdâ için tuzak tarafına gelir; şâhın bileğini ve ikbâl ve fer bulur.*

Ma'lûmdur ki doğan kuşunu tutup terbiye ederler ve avlarda, kuşları tutmak için istihdâm ederler; ve bunları avcılar bileklerinin üstünde tutarlar; ve böyle terbiyeli doğan kuşları, ekseriyâ ava giden pâdişâhların kolları üzerinde ikbâl ve fer içinde yaşarlar. Ya'nî doğan kuşu gıdâ bulmak kasdıyla gelir tuzağa tutulur; ve netîcede şâhın kolu üzerinde devlet içinde yaşar. Bu da diğerk bir misâldir.

طفل شد مکتب پی کسب هنر بر امید مرغ و با لطف پدر

2833. Çocuk kuş ümîdi üzere ve babasının lutfu ile kesb-i hüner için mektebe gitti.

Çocuğu mektebde tahsîle teşvîk için babası, lutuf ve ikrâmlar va'd eder ve sana güzel kuşlar alacağım, mektebe gît oku, der.

پس ز مکتب آن یکی صدری شده ماهگانه داده و بدری شده

2834. O birisi mektebden sonra sadra mensûb olmuş, aylık vermiş ve bir bedir olmuş.

Çocuk, babasının va'd ettiği kuşa nâil olup oynamak için mektebe gider ve bu maksad ile tahsîle sa'y eder. Çocuklardan birisi nihâyet idâre-i hükûmette sadra geçer ve reîs olur; ve evvelen tahsîl için aylık verir; sonra da ayın bedir hâlindeki parlaklığı gibi, ilim ve mansıb i'tibâriyle akrân ve emsâli arasında parlak olur.

آمده عباس حرب از بهر کین بهر قمع احمد و استیز دین

2835. Kîn için, Ahmed'in kam'ı, din inâdı için Abbâs harbe gelmiş.

Ahmed (aleyhi's-salâtü ve's-selâm) Efendimiz'in amcaları olan Hz. Abbâs (r.a.) zamân-ı câhiliyyette intikâm almak ve (S.a.v.) Efendimiz'i kahr etmek için kîn ve taassub-ı dîn sâikasıyla Bedir muhârebesinde hâzır olmuş idi. O harb netîcesinde mağlûb ve esîr oldu; ve o esnâda da İslâmiyyeti kabûl etti.

گشت دین را تا قیامت پشت و رو در خلافت او و فرزندان او

2836. Hilâfette o ve onun evlâdı, kıyâmete kadar dîne zahîr ve muîn oldu.

Hiz. Abbâs (r.a.) islâm olduktan sonra, kendisi dîne zahîr olduğu gibi İbn Abbâs hazretleri de tevcih-i risâlet-penâhî ile Kur'ân-ı Kerîm hakkında sultânü'l-müfessirîn oldu; ve onun evlâdı Bağdad'da nâil-i hilâfet olup, dîn-i İslâm'a hizmet ettiler. Bu beyt-i şerîfde "kıyâmete kadar" ta'bîri hakkında Ankaravî hazretleri "Onun neslinden olanlar hilâfet-i ma'neviyye mazhan olup dîn-i mübîne, kıyâmete kadar zahîr ve muîn olsa aceb değildir" buyururlar. Hind şârihleri bu husûsta bir şey yazmamışlardır.

من درین در طالب چیز آمدم صدر گشتم چون بدهلیر آمدم

2837. *Ben bu kapıya, bir şey isteyici olarak geldim; dehlîze geldiğim vakit sadr oldum.*

Huzûr-ı halîfeye yağmur suyu getiren Arab der ki: "Ben bu halîfenin kapısına, emr-i maîşetime medâr olmak için bir şey istemek üzere geldim; âlî bir mertebe-i ma'nevîyeye nâil oldum."

آب آوردم بتحفه بهر نان بوی نانم برد تا صدر جنان

2838. *Ekmek için hediye olarak su getirdim; ekmek kokusu, beni cennetlerin sadrına götürdü.*

نان برون راند آدمی را از بهشت نان مرا اندر بهشتی در سرشت

2839. *Ekmek âdemîyi cennetten dışarıya sürdü; ekmek beni cennetliklere karıştırdı.*

Esfe-i sâfilîn-i tabîat içinde kayd-ı gıdâ, insanları ezvâk-ı rûhâniyye cennetinden hârice çıkardı; halbuki yine o ekmek ve gıdâ kaydı, beni cennete mensûb olan rûhânîler arasına karıştırdı.

رستم از آب و زنان همچون ملک بی غرض کردم درین در چون فلك

2840. *Melek gibi sudan ve ekmekten kurtuldum; bu kapıda felek gibi garazsız oldum.*

Melekler gibi rûhânî olup yemek ve içmek kaydından kurtuldum; artık ben, bu halîfe-i Hakk'ın kapısında, felekler gibi aslâ bir garaz-ı nefsanî olmaksızın devr ediyorum.

بی غرض نبود بگردش در جهان غیر جسم و غیر جان عاشقان

2841. *Cihânda âşıkların cisminden gayri ve canından gayri garazsız devr olmaz.*

Cihânda hiçbir kimsenin devri ve hareketi garazsız ve maksadsız değildir. Ya dünyevî veyâ uhrevî bir garaz ile vâki' olur; fakat âşıklarda ne dünyevî ve ne de uhrevî bin emel kalmamış olduğu için, onların devir ve hareketleri, bir garaz ve maksada müstenid değildir.

در بیان آنکه عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوارست که برو آفتاب
زده باشد و او جهد نکرد تا فهم کند که این تاب و رونق از
دیوار نیست از قرص آفتابست در آسمان چهارم لا جرم
کلی دل بر دیوار نهار و چون پرتو آفتاب بافتاب پیوست
او محروم ماند و حیل بینهم و بین ما یشتهون مثل عرب
اِذَا زَنَيْتَ فَازِنْ بِالْحُرَّةِ وَ اِذَا سَرَقْتَ فَاسْرِقِ الدُّرَّةَ

Onun beyânındadır ki, dünyânın âşıkı, üzerine güneşin ziyâsı
aksetmiş olan duvarın âşıkı gibidir; ve o, bu ziyâ ve parlaklık
duvardan olmayıp, dördüncü felekteki güneş cirminden olduğunu
anlamak için cehd ve sa'y etmedi; şübhesiz gönlünü kâmlen
duvara verdi; ve vaktâki güneşin ziyâsı güneşe ulaştı, o mahrûm
kaldı. "Onların arası ile iştiâ ettikleri şeyin arasına hâil olundu."
"Zinâ ettiğin vakit hürre ile et ve çaldığın vakitte dahi büyük inci
çal" Arab darb-ı meselidir

Hız. Pîr 2797 numaralı beyitte "Esmâ ve sıfât vehmine âşık olan kimse,
âşık-ı zât değildir" buyurmuşlar idi. Bu ma'nâyı, bu bahiste te'yîd ve izâh bu-
yururlar. Ma'lûm olsun ki, dünyâ dediğimiz bu mevân-ı kesîf-i keserât, vü-
cûd-ı hakîkînin merâtibe tenezzülâtından bir mertebedir. Zât-ı mutlak merte-
besinde müstağrak ve muzmahil olan esmâ ve sıfât, o Zât-ı mutlakın her bir
mertebeye tenezzülünde, bu mertebenin isti'dâdına göre zâhir olurlar ve her
mertebe yekdiğerinin gayridir. Nitekim âlem-i melekîyyet, âlem-i insâniyye-
tin aynı değildir ve her birerleri başka başkadır. Ve bu merâtib i'tibârî olduk-
ları için, aslâ sâbit değildir; cümlesi bozulup kendi asılları olan zâta rücû'
ederler. Nitekim âyet-i kerîmede تَرْجِعُونَ وَ إِلَيْهِ رُجُوعُكُمْ (Kasas, 28/88) ya'nî "O'nun zâtı müstesnâ olmak üzere her bir şey hâliktir; hüküm
O'nundur ve O'na rücû' olunur" buyrulur.

Mâdemki dünyâ dahi, merâtib-i ilâhiyyeden bir mertebe olup mevân ve
hâliktir ve aslına rücû' edecektir; binâenaleyh dünyâyâ âşık olan kimse, üze-

در بیان آنکه عاشق دنیا بر مثال عاشق دیوارست که برو آفتاب
 زده باشد و او جهد نکرد تا فهم کند که این تاب و رونق از
 دیوار نیست از قرص آفتابست در آسمان چهارم لا جرم
 کلی دل بر دیوار نهار و چون پرتو آفتاب بافتاب پیوست
 او محروم ماند و حیل بینهم و بین ما یشتیهون مثل عرب
 إِذَا زَنَيْتَ فَازَنْ بِالْحُرَّةِ وَإِذَا سَرَقْتَ فَاسْرِقِ الدُّرَّةَ

Onun beyânındadır ki, dünyânın âşıkı, üzerine güneşin ziyâsı
 aksetmiş olan duvarın âşıkı gibidir; ve o, bu ziyâ ve parlaklık
 duvardan olmayıp, dördüncü felekteki güneş cirminden olduğunu
 anlamak için cehd ve sa'y etmedi; şübhesiz gönlünü kâmilten
 duvara verdi; ve vaktâki güneşin ziyâsı güneşe ulaştı, o mahrûm
 kaldı. "Onların arası ile iştihâ ettikleri şeyin arasına hâil olundu."
 "Zinâ ettiğin vakit hürre ile et ve çaldığın vakitte dahi büyük inci
 çal" Arab darb-ı meselidir

Hız. Pîr 2797 numaralı beyitte "Esmâ ve sıfât vehmine âşık olan kimse,
 âşık-ı zât değildir" buyurmuşlar idi. Bu ma'nâyı, bu bahiste te'yîd ve izâh bu-
 yururlar. Ma'lûm olsun ki, dünyâ dediğimiz bu mevtûn-ı kesîf-i keserât, vü-
 cûd-ı hakîkînin merâtibe tenezzülâtından bir mertebedir. Zât-ı mutlak merte-
 besinde müstağrak ve muzmahil olan esmâ ve sıfât, o Zât-ı mutlakın her bir
 mertebeye tenezzülünde, bu mertebenin isti'dâdına göre zâhir olurlar ve her
 mertebe yekdiğerinin gayridir. Nitekim âlem-i melekîyyet, âlem-i insâniyye-
 tin aynı değildir ve her birerleri başka başkadır. Ve bu merâtib i'tibârî olduk-
 lan için, aslâ sâbit değildir; cümlesi bozulup kendi asılları olan zâta rücû'
 ederler. Nitekim âyet-i kerîmede تَرْجِعُونَ إِلَيْهِ (Kasas, 28/88) ya'nî "O'nun zâtı müstesnâ olmak üzere her bir şey hâliktir; hüküm
 O'nundur ve O'na rücû' olunur" buyrulur.

Mâdemki dünyâ dahi, merâtib-i ilâhiyyeden bir mertebe olup mevhum ve
 hâliktir ve aslına rücû' edecektir; binâenaleyh dünyâyâ âşık olan kimse, üze-

rine güneş ziyâsı aks etmiş olan duvarın âşıkı gibi olur. Vaktâki o âşık olduğu sûret-i mevhûme zâil olur, artık âşıkın aşkının taalluk edeceği mahal kalmaz. Binâenaleyh iştihâ ettiği şey ile âşık arasında Hak hâil olur. Böyle olunca, eğer âşık olacak isen zilâl-ı esmâ ve sıfâta değil, zâta âşık ol! Nitekim bu ma'nâda Arabların kullandığı bir darb-ı mesel hâtıra gelir ki, şöyle söylerler : "Eğer zinâ edersen hürre ile et ve eğer çalar isen, büyük inciye çal!" Ya'nî bir şeyin iyisini ve a'lâsını intihâb et, demektir. Bunun Türkçe'de mukabili olan "Eğer asılır isen, frenk sicimine asıl" darb-ı meselidir.

عاشقان کل نی عشاق جزو ماند از کل آنکه شد مشتاق جزو

2842. Küllün âşıkları cüz'ün âşıkları değildir; cüz'ün müştâkı olan kimse, küllden kaldı.

"Küll"den murâd, mutlak ve "cüz"den murâd mukayyedir. Zîrâ cemî-i merâtibde esmâ ve sıfât hasebiyle takayyüd ve taayyün eden vücûd-ı mutlaktır. Ve "cüz"den murâd, bir şeyin küllünü terkib eden eczâ değildir; belki vücûd-ı mutlakın her mertebesinde, esmâ ve sıfâtın âsârının taalluk ettiği mezâhirdir.

چونکه جزوی عاشق جزوی شود زود معشوقش بکل خود رود

2843. Vaktâki bir cüz' bir cüz'e âşık olur, onun ma'sûku çabuk kendi küllüne gider.

Ya'nî mezâhirden birisi diğer bir mazhara âşık olursa, o âşıkın ma'sûku olan sûret derhâl fenâ-pezîr olup kendi küllü tarafına avdet eder. Meselâ birisi bir güzel kadına âşık olur; mürûr-ı eyyâm ile onun güzelliği kalmaz, ihtiyarlar. Ondaki hüsn, hüsn-i mutlakdan bir pertev olmakla, kendi küllü tarafına rücu' eder.

ریش او بندهء غیرى شد او غرقه شد کف در ضعیفی در زد او

2844. O bir gayrin kulunun maskarası oldu; o gark oldu, elini bir zayıfa vurdu.

Cüz'in âşıkı olan ve merâtib-i vücûdda zâhir olan esmâ ve sıfâtın âsârına gönül bağlayan kimse, Zât-ı Hakk'ın kulu değil, zâtın kulunun kulu ve maskarası ve mağlûbu oldu. O kimse filhakika aşk deryâsına gark olmuştur; fakat kurtulmak için elini, bir zayıf olan şeye atıp çabalar durur. Zîrâ eşyâ, esmâ ve sıfâtın hicâbı ve esmâ ve sıfât dahi zâtın hicâbıdır; şu halde eşyâ, zâ-

tın hicâbının hicâbı olur; ve eşyâda bir şeye âşık olan kimse ise, bir gayrin kulunun maskarası ve mağlûbu olmuş olur.

نیست حاکم تا کند تیمار او کار خواجهء خود کند یا کار او

2845. *Hâkim değildir, tâ ki ona tîmâr etsin; ya kendi efendisinin kârını veyâ kendi kârını yapsın.*

Cüz'e âşık olan kimsenin, o âşık olduğu şey hâkim ve tasarruf sâhibi değildir ki, o aşk hastasını tedâvî edip çâresini bulsun; veyâhut efendinin murâdına muvâfık bir iş yapsın veyâ kendi arzûsuna mutâbık bir iş yapabilsin. Zîrâ bilcümle eşyâ yed-i kudret-i Hak'da zebûn ve mağlûbdur. Onlardan zâhir olan ef'âlin cümlesi, Hakk'ın tasarrufu ile dir.

فازن بالحره پی این شد مثل فاسرق الدرہ بدین شد منتقل

2846. "Hürre ile zinâ et!" bunun için mesel oldu; "Büyük inciği çal!" bu sebeb ile müntekıl oldu.

Arabların . . . اذا زنت فازن بالحره الخ. darb-ı meseli bunun için, ya'nî yapacağın işin en iyisini yap diye seni ikâz için nakl edildi. *Mesnevî-i Şerîf* de, haklarında şer'an memnû' olan zinâ ve sirkatin darb-ı mesel olarak îrâdına, ba'zı kimseler tarafından i'tirâz edilmiş ise de, bunların üslûb-ı Kur'ân-ı Kerîm'den gâfil oldukları anlaşılır. Zîrâ Kur'ân-ı Kerîm'de *أَنْ يَضْرِبَ مَثَلًا مَّا بَعُوضَةٌ* (Bakara, 2/26) ya'nî "Allah Teâlâ sivrisineği darb-ı mesel olarak îrâd etmekten istihyâ muâmelesi yapmaz" buyrulur. Çünkü darb-ı meselden murâd olunan ma'nâ, ancak ukûl-i beşeri doğru ve meşrû' yollara sevtir. Binâenaleyh zâhiri ne olursa olsun, ona iltifât olunmaz; ancak maksûd olan doğru ve meşrû' ma'nâyâ bakılır. Bu ma'nâ âtîde *Mesnevî-i Şerîf* de gelecektir.

بنده سوی خواجه شد او ماند زار بوی گل شد سوی گل او ماند خار

2847. *Kul, efendisinin tarafına gitti, o mahzûn kaldı. Gülün kokusu gül tarafına gitti, ona diken kaldı.*

Cüz', kül tarafına gitti, o cüz'e âşık olan kimse, onun firâkından dolayı mahzûn kaldı demek olur.

او بمانده دور از مطلوب خویش سعی ضایع رخ باطل پای ریش

2848. *O kendi matlûbundan uzak, sa'yi zâyi', zahmeti bâtil, ayağı mecrûh kalmıştır.*

همچو صیادی که گیرد سایهء سایه کی گردد ورا سرمایہء

2849. *Bir gölge tutan avcı gibi ki, gölge ne vakit ona bir sermâye olur?*

Mahlûkâtın bir şeye âşık olan kimse, havada uçan kuşun, yere düşen gölgesini tutan avcıya benzer. O gölge, o avcıya sermâye olur mu.

سایهء مرغی گرفته مرد سخت مرغ حیران گشته بر شاخ درخت

2850. *Adam bir kuşun gölgesini sıkı tutmuş; kuş ise ağacın dalı üzerinde hayrân olmuştur.*

Ahmak adam, ağaç üstünde duran bir kuşun yerdeki gölgesini sıkı sıkı tutmuş; kuş dahi o adamın hareketine hayretle baka kalmıştır. İşte esmâ ve sıfâtın zıllı olan bir mahlûku sıkı sıkı tutan ve ona âşık olan kimsenin hâli de buna benzer.

کین مدمغ بر که می خندد عجب اینت باطل اینت پوسیده سبب

2851. *Şöyle ki, bu dimâğî ezilmiş acabâ kime gülüyor? Acîb bâtil, acîb çürümüş sebeb!*

Ya'nî gölgesi tutulan kuş, o ahmak adam hakkında hayretle der ki: Bu be-yinsizin sıkı sıkı tuttuğu nedir ki sevinip gülüyor? Ne acîb bâtil hareket ve sevinerek gülmesi için dahi ne acîb çürük bir sebeb! Bu âlemin suver-i hayâliyyesine âşık olanların ve onları elde etmekle mesrûr ve elden çıkarmakla mağmûm olanların hâli de böyledir.

ور تو گویی جزو پیوستهء گلست خار می خور خار مقرون گلست

2852. *‘Ve eğer sen, cüz’ külle muttasıldır dersin; diken ye, diken makrûn-ı güldür.*

Vahdet-i vücûd hakâyıkının zevkine varmayanlardan birisi çıkıp: “Bu merâtib, Zât-ı Hakk’ın merâtibi ve onlardaki âsâr ve merâtib de, Hakk’ın sıfât ve esmâsının âsân değil midir; binâenaleyh cüz’e muhabbet külle muhabbeti iktizâ etmez mi?” Diyecek olursa, ona cevâben deriz ki: Mâdemki öyledir, git diken ye! Zîrâ diken güle mukârandır ve çünkü gül ağacının zuhûru güldendir ve onun dikenleri de kezâlik güldendir. Gülün mertebesi başka, dikenin mertebesi başkadır.

جز زیک رو نیست پیوسته بکل ور نه خود باطل بدی بعث رسل

2853. *Cüz’ bu yüzden külle muttasıl değildir; ve yoksa muhakkak ba’s-i rusûl bâtil olurdu.*

Evet cüz' külle bir yüzden muttasıldır; fakat bir yüzden de muttasıl değildir. Ya'nî âlem taayyün cihetinden Hakk'ın gayridir ve hakîkati cihetinden Hakk'ın "ayn"ıdır. Vahdet-i vücûda i'tirâz edenler veyâhut bu mes'elede bûsbütün gulûvve düşüp şerîatı ta'tîl fikrine gidenler bu ayniyyet ve gayriyyet mes'elesini lâıyıkıyla idrâk edememek vartasına düşmüşlerdir. Binâenaleyh bu ayniyyet ve gayriyyet mes'elesini lâıyıkıyla idrâk etmemiş olanların vahdet-i vücûddan bahs etmeleri câiz değildir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Fass-ı Süleymânî'de şöyle buyururlar:

انما الكون خيال و هو حق في الحقيقة والذى يفهم هذا حاز اسرار الطريق

"Kevn ancak hayâldir ve o hakîkatte Hak'dır; ve bunu anlayan kimse esrâr-ı tarîkı hâiz olur."

İmdi taayyün cihetiyle âlem-i kevn ve şehâdet Hakk'ın gayri olduğu için, peygamberler vâsıtasıyla şerîat gönderilmiştir; ve eğer her cihetten Hak eşyânın aynı ola idi, şerîata ve peygamberler irsâline ne lüzûm kalırdı?

چون رسولان از پی پیوستند پس چه پیوندند شان چون يك تنند

2854. *Mâdemki peygamberler ulaştırmak içindirler, imdi bir ten oldukları vakit, neyi ulaştırırlar?*

این سخن پایان ندارد ای غلام روز بیگه شد حکایت کن تمام

2855. *Ey gulâm, bu sözün nihâyeti yoktur. Gün vakitsiz oldu, hikâyeyi tamâm et!*

Vahdet-i vücûd ve ayniyyet ve gayriyyet mes'elesinin nihâyeti yoktur; geç kaldık, hikâyeyi bitirelim.

سپردن عرب هدیه را یعنی سبوی را بغلامان خلیفه

Arab'ın hediye, ya'nî testi, halîfenin gulâmlarına tevdi' etmesi

آن سبوی آب را در پیش داشت تخم خدمت را دران حضرت بکاشت

2856. *O su testisini ileri tuttu; o hazret de hizmet tohumunu ekti.*

گفت این هدیه بدان سلطان برید سائل شه را ز حاجت وا خرید

2857. *Dedi ki: 'Bu hediyeyi o sultâna götürünüz; şâhın sâili için hâcet cinsinden satın alınız.*

Ya'nî hediye mukâbilinde benim ihtiyâcımı satın alınız.

آب شیرین و سبوی سبز و نو ز آب بارانی که جمع آمد بگو

2858. *Tatlı su ve yeni ve yeşil testidir; çukurda toplanmış yağmur suyundandır.*

Ya'nî sâlik, mürşid-i kâmil kapısına, vücûd-ı unsurî testisindeki ilim ve idrâkini mühim ve kıymetli bir şey zannederek takdîm ve medh ü senâ etti.

خنده می آمد نقیبانرا ازان لیک پذیرفتند آتراهمچو جان

2859. *Ondan nakîblere gülme geldi; fakat onu cân gibi kabûl ettiler.*

O dergâhda sâlikin getirdiği akıl ve ilm-i cüz'ünün fevkinde pek çok ilim ve irfan ve idrâk olduğundan; onun getirdiği şeyi, büyük bir şey zannetmesine nakîbler güldüler; fakat onu mahcûb etmiyerek kabûl de ettiler.

زانکه لطف شاه خوب با خبر کرده بود اندر همه ارکان اثر

2860. *Zîrâ haberli olan güzel şâhın lutfu, bütün erkâna eser etmiş idi.*

[2819] *تخلقوا باخلاق الله [Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız!] hadîs-i şerîfi mûcibince, ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk etmiş olan halîfe-i Hakk'ın ahlâk-ı latîfi, bütün erkânına ve tevâbiine de te'sîr etmiş idi.*

خوی شاهان در رعیت جا کند چرخ اخضر خاک را خضر کند

2861. *Şâhların huyu tebeada yer eder; yeşil felek toprağı yeşil yapar.*

شه چو حوضی دان حشم چون لولها آب از لوله روان در گولها

2862. *Şâhı bir havuz gibi, tevâbii de lüleler gibi bil; su lüleden bardaklara cârîdir.*

"Lüle" su olukları ma'nâsına geldiği gibi, musluk ma'nâsına da gelir. "Gül" su hazînesi ve bardak ma'nâsıdır. Ya'nî şâh, şadırvanın havuzu gibi ve kurenâsı da musluklar gibidir. Ve şâhın ahlâkı kurenâsına sirâyet eder ve kurenâsından da efrâd-ı ahâlîye te'sîr eder.

چونکہ آب جملہ از حوضیست پاک ہر یکی آبی دہد خوش ذوقناک

2863. *Mâdemki cümlesinin suyu temiz bir havuzdandır; her birisi latîf zevk-
li bir su verir.*

ور در آن حوض آب شورست و پلید ہر یکی لولہ همان آرد پدید

2864. *Ve eğer o havuzdaki su acı ve pis ise, her bir lüle ancak onu zâhire ge-
tirir.*

زانکہ پیوستست ہر لولہ بحوض خوض کن در معنی این حرف خوض

2865. *Zîrâ ki o lüle havuza muttasıldır; bu havuz kelimesinin ma'nâsına havz
et!*

Ya'nî biz her lüle havuza muttasıldır diyoruz; fakat sen bu "havuz" keli-
mesinin ma'nâsına iyice dal ve ne demek istediğimizi teemmül et! Zîrâ bu mi-
sâl muhtelif derecelerde, muhtelif ma'nâları hâizdir. Evvelen "tevhîd-i zât" ve
"tevhîd-i esmâ ve sıfât" ve "tevhîd-i ef'âl"e işârettir. Sâniyen, "havuz" ta'bî-
ri ile atâyâ-yı ilâhiyyenin mevrîdi olmak i'tibârıyla, kalb-i âlem olan "kutb-ı
zamân"a ve lüleler ile "imâmân"a ve "evtâd"a ve "abdâl-ı seb'a"ya ve "kırk-
lar"a ve "üç yüzler"; ve bardaklar ile efrâd-ı âleme işâret buyrulur. Sâlisen,
hükûmet-i sûriyyede havuz ile "hükümdâr"a ve lüleler ile "vüzerâ"sına ve
bardaklar ile efrâd-ı tebeaya işâret olunur. Râbian, havuz ile cism-i beşerin
kalbine ve lüleler ile havâss-i hamsesine ve bardaklar ile a'zâ-yı zâhîrisine
işâret buyrulur. Nitekim hadîs-i şerîfde *إذا صلح الملك صلحت جنوده و إذا فسد الملك فسدت جنوده*
ya'nî "Kalb pâdişâhtır, pâdişâh sâlih olduğu vakit, onun
cünûdu da sâlih olur ve fâsid olduğu vakit, onun cünûdu da fâsid olur" buy-
rulur. Birinci mısra'daki "havuz" noktasız "hâ" ile, ikinci mısra'daki "havuz"
kelimeleri, noktalı "hâ" iledir.

لطف شاهنشاه جان بی وطن چون اثر کردست اندر کل تن

2866. *Bî-vatan olan can şâhının lutfu, tenin küllüne nasıl eser etmiştir?*

Bu beyit "havuz" ma'nâsına dalmak için Cenâb-ı Pîr tarafından îrâd buy-
rulan bir meseldir. Lâ-mekân ve bî-vatan olan can şâhenşâhının letâfeti ve
sıfâtı tenin hey'et-i mecmûasına nasıl te'sîr eder? Zîrâ ten cemâddır; ona ta-
alluk eden can ise bir ma'nâdır; ve ma'nâ taalluk ettiği sûretin ne dâhilinde
ve ne de hâricindedir; binâenaleyh lâ-mekândır ve bî-vatandır. Ve tenin

hey'et-i mecmûasında his ve hareket ve idrâk gibi latîf olan sıfatları ızhâr eder.

لطف عقل خوش نهاد خوش نسب چون همه تن را در آرد در ادب

2867. *Nisbetleri güzel olan hoş tabîatlı aklın letâfeti bütün teni nasıl edebe getirir?*

Akıl, rûh-i insânînin sıfatı olduğundan, aslı ve tabîatı latîftir. Binâenaleyh ona mensûb olan şuûnât dahi latîftir. Aklın aslının ve şuûnâtının letâfeti, cesed-i insânînin zâhirine te'sîr edip, onu kavâid-i insâniyye dâiresine getirir. Bu beyit dahi bir misâldir. Akıl havuza ve aklın zuhûr-ı nisebine delâlet eden a'zâlar lûlelere teşbîh buyrulmuştur.

عشق شنگ بی قرار و بی سکون چون در آرد کل تن را در جنون

2868. *Sükûnsuz, karârsız olan aşk, bütün teni nasıl cünûna getirir?*

İnsana ârız olan aşk, ya aşk-ı hakîkî-i Hak'dır veyâ aşk-ı mecâzî-i mah-lûktur. Her hangisi olursa olsun aşk oynak, kararsız ve sükûnsuz bir hâldir. İnsana ârız olduğu vakit, cesedi ve a'zâ-yı insânîyi deli gibi harekete sevk eder ve gayr-i ma'kûl ve mantikî sözler söyler. Nitekim *Fütûhât-ı Mekkiyye*'de mezkûrdur ki, Süleymân (a.s.) zamânında, mescid-i Süleymânî'nin kubbesinde olan kırlangıcın birisi dışısına: "Emr et, şu kubbeyi Süleymân'ın başına yıkayım!" der. Lisân-ı hayvânâta vâkıf olan Hz. Süleymân bu sözü işitince kırlangıcı huzûruna celb edip ve "Söylediğin söz nedir?" diye sorar. Hayvan cevâben der ki: "Yâ nebiyyallâh, o dışı kuşun âşıkıyım ve benim sözüm lisân-ı aşktır; beni ma'zûr gör!" Ve Cenâb-ı Süleymân, bu sözlerden te-bessüm buyurur. Bu gibi akvâl ve ef'âlin nazîri, uşşâk-ı insâniyye arasında pek çoktur.

لطف آب بحر کو چون کوثرست سنگ ریزه ش جمله در و گوهرست

2869. *Deniz suyunun letâfeti ki, kevser gibidir, onun taşının kırıntısı hep inci ve gevherdir.*

Deniz suyunun letâfeti parlaklıkta âb-ı kevsera benzer; onun taşının kırıntısı, ya'nî emlâhının tekâsüfû hep inci ve mercan gibi gevherlerdir. Bu beyt-i şerîfde *يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ* (Rahmân, 55/22) ya'nî "O iki denizden inci ve mercân çıkar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu beyt-i şerîfde denizin

muhtelif gevherlerin menba'ı olduğuna işâret buyrulur. Bunların istihsâli erbâb-ı fennin keşfine muallaktır. Hulâsa-i ma'nâ, bir şeyin aslı temiz ve latîf olursa, onun hâsılâtı da temiz ve latîf olur, demektir.

هر هنر کاستا بدان معروف شد جان شاگردان بدان موصوف شد

2870. *Her hüner ki, usta onunla ma'rûf oldu, şâkirdlerin canı da onunla mev-sûf oldu.*
[2829]

Bir ustanın hüneri ve ma'rifeti ne ise, ona hizmet eden çıraklar da o hüneri ve ma'rifeti öğrenirler. İnsân-ı kâmilin yegâne hüneri ise tarîk-ı Hak'da mahv ve fenâ olduğu için ona hizmet eden sâlikler de bunu öğrenirler ve kendilerini enâniyet ve varlık cehenneminden tahlîs ederler.

پیش استاد اصولی هم اصول خواند آن شاگرد چست با حصول

2871. *Usûle mensûb olan muallim önünde de, o husûllü zeyrek olan şâkird usûl okudu.*

"Usûl-i fıkıh" ilmini bilen muallimin huzûrunda da, tahsîli müsmir ve zeyrek ve serîu'l-intikâl olan şâkird, mesâil-i fıkhiyyeyi edille-i şer'iyyeden istihrâc ve istinbât ilmi olmak i'tibârıyla çetin olan bu ilm-i usûlû okur ve bu ilmi öğrenir.

پیش استاد فقیه آن فقه خوان فقه خواند نه اصول اندر بیان

2872. *Fakîh olan muallimin önünde de o fıkıh okuyucu, beyânda usûl değil, fıkıh okudu.*

Yalnız mesâil-i fıkhiyyeyi bilen muallimin huzûrunda şâkird, ilm-i usûlû değil, beyân ve îzâh husûsunda sâdece fıkıh okur.

پیش استادی که او نحوی بود جان شاگردش ازو نحوی شود

2873. *Nahvî olan muallimin önünde de şâkirdin canı, ondan nahvî olur.*

باز استادی که او محو رهست جان شاگردش ازو محو شهست

2874. *Kezâ bir üstâd ki, o tarîkın mahvıdır, şâkirdin canı ondan şâhın mahvıdır.*

Tarîk-ı Hak'da mahv ve fânî olan bir üstâda hizmet eden şâkirdin canı da o üstâddan, kendi varlığını ve enâniyyetini, şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın huzûrunda mahv etmeyi öğrenir.

زین همه انواع دانش روز مرگ دانش فقرست ساز راه و برگ

2875. *Bütün bu envâ'-ı ilimden ölüm günü, yolun azığı ve düzeni ilm-i fakr-
dır.*

Ya'nî bu saydığımız ilimlerden hiçbirisi, ölüm günü insana fâide etmez; zî-râ hepsi ilm-i kâldır, ilm-i hâl değildir; ilm-i hâl ancak fakr u fenâdır ve mev-hûm olan enâniyyeti terktir. Ve tarîk-ı âhiretin zâd u zahîresi de ancak bu ilm-i fakrdır. Eğer ilm-i şerîatı, tarîk-ı Hak'da fanî olmak ve kendi varlığını terk etmeğe âlet olmak için okursa, fâide verir; ve eğer, bana âlim desinler ve herkes beni parmakla göstersonlar ve bana hürmet edip mansıb-ı âlî versinler kasdıyla okursa, râh-ı âhirette başına belâ olur vesselâm.

حکایت ماجرای نحوی و کشتیان

Nahvî ile gemici mâcerâsının hikâyesi

آن یکی نحوی بکشتی در نشست رو بکشتیان نهاد آن خود پرست

2876. *Nahvînin biri gemiye bindi; o hod-perest gemiciye teveccüh etti.*

گفت هیچ از نحو خواندی گفت لا گفت نیم عمر تو شد در فنا

2877. *Dedi ki: Sen hiç nahiv okudun mu? Hayır! dedi. Ömrün yarısı fenâ-
ya gitti, dedi.*

Nahiv hocası gemiciye: "Sen hiç nahiv okudun mu?" dedi. Gemici de: "Hayır!" diye cevâb verdi. Nahvî: "Vâh vâh ömrünün yarısı boşa gitti," dedi.

دلشکسته گشت کشتیان ز تاب لیک آن دم گشت خامش از جواب

2878. *Gemici hiddetten dil-şikeste oldu; fakat o anda cevâbtan sâkit oldu.*

Gemici nahvînin bu sözünden öfkelenerek incindi; fakat sükût etti, cevâb vermedi.

باد کشتی را بگردابی فکند گفت کشتیان بدان نحوی بلند

2879. *Rüzgâr gemiyi bir girdâba düşürdü; gemici o nahvîye bağıırıp dedi:*

هیچ دانی آشنا کردن بگو گفت نه ای خوش جواب خوب رو

2880. *Hiç yüzmek bilir misin söyle? Ey hoş sözlü, güzel yüzlü! Hayır! dedi.*
[2839]

گفت کل عمرت ای نحوی فناست زانکه کشتی غرق این گردابهاست

2881. *(Gemici) dedi ki: Ey nahivci ömrünün hepsi fenâdır; zîrâ ki gemi, bu girdâbların garkıdır.*

Gemici nahivciye cevâben dedi ki: "Mâdemki yüzmek bilmiyorsun, ömrünün hepsi gitti; zîrâ bu girdâblar gemiyi batırır."

محو می باید نه نحو اینجا بدان گر تو محوی بی خطر در آب ران

2882. *Bil ki burada nahiv değil, mahv lâzımdır; eğer sen mahvî isen tehlikesiz suya sür!*

"Nahiv"den murâd sûret ve "mahv"den murâd fenâ hâlidir. Ya'nî "Âlem-i hakîkate vusûl ânı olan ölüm günü, sûretin ve cismâniyetin fâidesi olmaz; hâl-i fenâ lâzımdır. Eğer sen, ilm-i kâli bırakıp hâl-i fenâ ehli olmuş isen, korkusuz ve tehlikesiz olarak deryâ-yı hakîkate atıl!"

آب دریا مرده را بر سر نهد ور بود زنده ز دریا کی رهد

2883. *Denizin suyu, ölüyü başı üzere koyar; ve eğer diri olursa, ne vakit deryâdan kurtulur?*

Denize düşen kimsede bir denizin, bir de düşenin hareketi vardır. İki hareket birbirine taâruz edince, deniz onu boğar. Vaktâki boğulup ölür; artık onun hareketi kalmaz ve ancak denizin hareketi kalır. Bu sûretle boğulan kimsenin hareketsiz olan cesedi, denizin sathında yüzmeğe başlar. Binâenaleyh boğulmanın sebebi, düşenin irâdesi ve hareketi olmuş olur.

چون بمردی تو ز اوصاف بشر بحر اسرار ت نهد بر فرق سر

2884. *Sen beşer vasıflarından öldüğün vakit, esrâr denizi seni başı üzerine koyar.*

Yukarıdaki misâle mutâbık olarak, ey sâlik sen evsâf-ı beşeriyeden موتوا ya'nî "Ölmeden evvel öl[ünüz!]" emri mûcibince ölür; ve irâdeni terk edersen, esrâr denizinin muharriki olan irâde-i ilâhiyyeye tâbi' olursun; ve esrâr denizi artık seni başı üstünde tutar.

ای که خلقانرا تو خرمی خوانده این زمان چون خر برین یخ مانده

2885. *Ey kimse ki sen halâyika eşek ta'bîr edersin, bu zaman eşek gibi buz üzerinde kalmışsın.*

Bu beyt-i şerîf ilimlerine mağrûr olup halkı tahkîr ve techîl eden ulemâ-i zâhireye hitâbdır. Ya'nî "Ey nahiv ve mantık vesâire gibi ulûm-ı zâhireye mağrûr olmuş olan kimse, sen bunları bilmeyen kimseleri gördüğün vakit, onlara "eşek" ve "hayvan" gibi ta'bîrleri revâ görürsün. Halbuki bu kıyl u kâl ilmi bu âlem-in sûretine taalluk eder. Bu âlem-i sûret ise, incimâd ve kesâfet âlemidir ki, her ân ve zamân fenâya ve inhilâle mahkûmdur. Binâenaleyh asıl senin kendin buz üzerinde tırmanıp ayakları kayan eşeğe benzer. İşte sen, bu âlem-i incimâd ve kesâfette tırmana tırmana kayıp düşmüş ve ileriye gidememişsin.

Ulûm-ı zâhire hakkında Cenâb-ı Pîr *Fîhi Mâ Fîh*'lerinde şöyle buyururlar: "Sen i'tizâr edip dersin ki, ben kendimi âlî hizmetlere meşgûl ediyorum; fıkıh ve hikmet ve tıb ve mantık ve nücûm vesâire gibi ulûm tahsîl ediyorum. Cevâb veririm ki, nihâyet bunların cümlesi kendin içindir; eğer fıkıh tahsîlinde isen bunu, elinden ekmeğini bir kimse kapmasın ve elbiseni yırtmasın ve seni öldürmesin, tâ ki selâmetle yaşayasın diye öğreniyorsun. Ve eğer nücûm tahsîl ediyor isen, ahvâl-i felek ve onun te'sîrâtı ve zemîndeki bolluk ve kesâdlık ve emn ü havf hep senin ahvâline taalluk eder ve senin içindir ilh..."

گر تو علامهء زمانی در جهان نک فنای این جهان بین وین زمان

2886. *Eğer sen cihânda zamânın allâmesi isen, işte bu cihânın ve zamânın fenâsını gör!*

Ey ilm-i zâhirine mağrûr olup, kendisini zamânının allâmesi gören kimse! Eğer ilminde kıymet varsa, içinde yaşadığın cihânın ve geçirmekte olduğun zamânın ânen-fe-ânen fenâsını gör ve her ân-ı gayr-i münkasimde âlemin tecellî-i kahrî ile ma'dûm ve tecellî-i lutfî ile mevcûd olduğunu, kendi nefsinde zevkan müşâde et!

مرد نحوی را ازان در دوختیم تا شمارا نحو محو آموختیم

2887. *Size mahv nahvini öğrenmemiz için, nahvî âdemini o cihetten diktik.*

“Mahv” lügatte kasd, misâl, cihet, mikdâr, nev' ve isim ma'nâlarına gelir. Burada, cihet ve taraf ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî “Ey sâliklerim, bu A'râbî kıssasına nahvî hikâyesini zam ve ilâve etmemizin sebebi, sizlere mahv ve fenâ ciheti öğretmemizdir. Zîrâ bu cisim gemisi, vücûd-ı hakîkî-i Hak deryâsında yatıp mahv olmak mukarrerdir. Binâenaleyh mahv-ı ıztırâfî ve tabîiden evvel, mahv-ı ihtiyârî tarafını öğrenirseniz, vücûd-ı hakîkînin herhangi bir mertebesine intikâl ederseniz râhat ve cennet içinde bulunursunuz.

فقه فقه و نحو نحو و صرف صرف در کم آمد یابی ای یار شگرف

2888. *Ey yâr-ı şigerf, fıkḥın fıkḥını ve nahvin nahvini ve sarfın sarfını yoklukta bulursun.*

“Şigerf” lügatte büyük, iyi, muhteşem, kavî, kalın, heybetli ve yakışıklı ma'nâlarına gelir. “Fıkḥ” mefhûm ve “nahiv” maksûd ve “sarf” tebdîl ve tağyîr ma'nâlarıdır. Ya'nî “Ey latîf olan dostum, mefhûmun mefhûmunu ve maksûdun maksûdunu ve tebdîlin tebdîlini yoklukta ve kendi enâniyetinin terkinde bulursun.” Zîrâ mefhûmun mefhûmu anlamanın zübdesidir; ve maksûdun maksûdu da neticedir: Meselâ âlet, doğramacının maksûdudur; fakat bu maksûd, dolap vesâire yapmak maksadıyla maksûddur. Binâenaleyh masnû' olan şey, maksûdun maksûdudur; ve tahsîl-i ilm-i hâl cehlin tebdîli içindir ve hâl-i cehlin tebdîli de idrâk-i hakâyık içindir. Ve idrâk-i hakâyika îsâl edemeyen ilim ise beyhûdedir.

آن سبوی آب دانشهای ماست وان خلیفه دجلهء علم خداست

2889. *O su testisi, bizim ilimlerimizdir; ve o halîfe, ilm-i Hudâ'nın Dicle'sidir.*

Bu A'râbî kıssasında zikr ettiğimiz “su testisi”nden murâd, bizim ilimlerimizdir. Ve “Arab”dan murâd dahi, ulûm-ı nâkîsa erbâbı olan bizleriz; ve “halîfe”den murâd, ilm-i ilâhînin Dicle'si mesâbesinde olan kutb-ı zamân ve in-sân-ı kâmilidir.

ما سبوها پر بدجله می بریم گر نه خردانیم خودرا ما خرم

2890. *Biz dolu testilerimizi Dicleye götürürüz; eğer biz kendimizi eşek bilmez isek, biz eşekleriz.*

Beyt-i şerîfdeki “eşek” ta'bîri, ahmak ma'nâsınadır. Bu hayvanın kemâl-i belâdeti hasebiyle isminin insanlara izâfesi, hamâkatın beyânı içindir. Ya'nî biz, bir şey zannettiğimiz ilimlerimiz ile dolu olan cismimizi, ilm-i Hakk'ın Dicle'si olan insân-ı kâmilin huzûruna götürürüz ve bu ilmimize mağrûr oluruz. Eğer bu hâlimizden dolayı kendi hamâkatımızı idrâk etmez isek hakîkaten ahmak oluruz, demek olur.

باری اعرابی بدان معذور بود کو ز دجله غافل و بس دور بود

2891. *Bârî, A'râbî ondan ma'zûr idi; zîrâ Dicle'den gâfil ve çok uzak idi.*

“A'râbî”den murâd, ulûm-ı zâhireden bî-behre olan âmmî ve ümmî kimse-lerdir. Böyle bir kimse, hiç olmazsa, kendi idrâkını bir şey bilmek ve ona kıymet vermekte ma'zûrdur; çünkü o, ulûm-ı ilâhiyyenin mevridi olan kutbun ve insân-ı kâmilin hâliminden gâfildir ve onu idrâk edebilmekten çok uzaktır.

گر ز دجله با خبر بودی چو ما او نبردی آن سبو را جابجا

2892. *Eğer bizim gibi Dicle'den haberi ola idi, o testiği, o menzil be-menzil götürmezdi.*

Eğer âmmî ve ümmî olan kimse, ulûm-ı zâhiriyye ile muttasıf olan bizler gibi, âlemde kutb-ı zamânın vücûdundan haberdâr olsa idi, bilgisine mağrûren bu vücûd testisini gurûr ve enâniyet menzillerinden nakl etmezdi. Bu hâlin nazîri Hz. Pîr efendimizin zamân-ı şerîflerinde de vâki' olmuştur. Zîrâ ulemâ-i zâhireden ba'zıları kendi ilimlerine mağrûr olup, kendi anlayışlarını ayn-ı şerîat zannederek, Cenâb-ı Pîr efendimizin semâ'larına i'tirâz etmişlerdir. Nitekim menâkıb-ı şerîfelerinde Mevlânâ Şemseddin Mardîni ve emsâli ile olan mâcerâ mezkûrdur. Ve ilm-i Hudâ Dicle'lerinden birisi de bu *Mesnevî-i Şerîf*'in sâhibi olan Hz. Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî efendimiz hazretleri olduğu meydandadır.

بلکه از دجله چو واقف آمدی آن سبو را بر سر سنگی زد

2893. *Belki Diceden âgâh geldiği vakit, o testiği bir taşın başına vururdu.*

Âmmî ve ümmî olan kimse, kutb-ı zamâna mülâkî olup onun azamet-i ahvâline muttali' olduğu vakit, derhâl kendi bilgilerini terk eder ve yokluk tarafına gider idi. Nitekim Ebû Hasan eş-Şâzelî (k.s.) buyururlar ki: “Kâmil o kimse değildir ki, bin avâmı tarîk-ı Hakk'a getire; belki kâmil o kimsedir ki, ulemâ-i zâhireden birisini yüz yılda tarîk-ı Hakk'a çevire.”

قبول کردن خلیفه هدیه را و عطا فرمودن با کمال بی نیازی
ازان هدیه و ازان سبو

Halifenin hediye kabûl etmesi ve o hediyeden ve o
testiden bî-niyâzlığın kemâli ile berâber atâ buyurması

- چون خلیفه دید و احوالش شنید آن سبو را پر ز رز کرد و مزید
2894. *Uaktâki halife gördü ve onun ahvâlini işitti, o testiği altından dolu ve ih-sânı ziyâde etti.*

- آن عرب را کرده از فاقه خلاص داد بخششها و خلعتهای خاص
2895. *O Arabı fâkadan kurtardı; bahşişler ve hâs hil'atler verdi.*

- پس نقیبانرا بفرمود آن قباد آن جهان بخشش و آن بحر داد
2896. *İmdi o Kubâd, o bahşiş cihânı ve adl deryâsı nakîblere emir buyurdu.*

"Kubâd" İrân şâhlarından Nûşirevân'nın babasının adıdır. Ve ta'zîm maksa-dıyla her pâdişâha itlâk olunur. "Nakîb" iş başı ve maslahat-güzâr demektir. Burada halifenin emriyle işlerin tesviyesine me'mûr olanlar demek olur.

- کین سبو پر زر بدست او دهید چونکه وا گردد سوی دجلش برید
2897. *Ki bu altın dolu testiği onun eline veriniz; avdet ettiği vakit, onu Dicle tarafına götürünüz.*

- از ره خشک آمدست و از سفر از ره دجله ش بود نزدیکتر
2898. *Kara yolundan gelmiştir; halbuki seferden Dicle yolundan daha yakın olur.*

Ya'nî Arab buraya gelirken karadan, bu unsuriyyet âleminden gelmiştir. Halbuki mekânı ve vatânı olan kendi hakikatine Dicle yolundan ve tarîk-ı

ma'rifetten avdet etmesi ve bu tarîkten sefer etmesi daha kestirme ve daha yakın olur. Tarîk-ı ma'rifetin tarîk-ı mecâzîden daha kestirme olduğuna işâret buyrulur.

چون بکشتی در نشست و دجله دید سجده می کرد از حیا و می خمید

2899. *Uaktâki gemiye bindi ve Dicle'yi gördü, utanmaktan secde etti ve eğildi.*

Ya'nî sâlik-i tarîk-ı Hak olan Arab, insân-ı kâmile intisâb etti ve ondaki ma'rifet-i ilâhiyyeyi gördü ve kendi bilgisinin hiçliğini idrâk ederek utandı ve yerlere eğildi. Nitekim Cenâb-ı Pîr, *Mesnevî-i Şerîf*'in diğer bir mahallinde şöyle buyururlar:

چونکه با شیخی تو دور از زشتی روز و شب سیاری و در کشتی

"Şeyhinle berâber olduğun vakit, sen çirkinlikten uzaksın, gece gündüz seferîsin ve bir gemi içindesin."

کای عجب لطف این شه وهاب را وان عجبتر کو ستد آن آب را

2900. *Dedi ki: Bu Vehhâb olan şâhın acib lutfu vardır; ve çok taaccüb oluncak şeydir ki, o suyu aldı.*
[2859]

چون پذیرفت از من آن دریای جود آنچنان نقد دغل را زود زود

2901. *O deryâ-yı cûd öyle hakîr nakdi, benden çabuk çabuk nasıl kabûl etti?*

کل عالم را سبودان ای پسر کو بود از علم خوبی تا بسر

2902. *Ey oğul, bütün âlemi testi bil ki o, başa kadar ilimden güzellik olur.*

Cenâb-ı Pîr, ilm-i halîfeden ilm-i ilâhîye intikâl edip buyururlar ki: Ey sâlik oğlum; âlem dedidiğimiz bu sûret-i eşyânın hey'et-i mecmûasını baştan başa ilm-i ilâhîden ve O'nun sıfât ve esmâsının güzelliklerinden zâhir olduğunu bil!

قطره از دجلهء خوبی او ست کان نمی گنجد ز پری زیر پوست

2903. *Onun güzelliğinin Dicle'sinden bir katredir ki, o doluluktan post altına sığmaz.*

Ya'nî âlem O'nun güzelliğinin Dicle'sinden bir katredir ki, o güzellik Dicle' si doluluğundan, sûret perdesi altına tamâmiyle sığmaz. Âlemin sûretinde

görünen cemâl ve kemâl o nehr-i letâfetin dâimü'l-cereyân olan cemâl ve kemâlinden bir katredir.

گنج مخفی بد ز پری چاک کرد خاک را تا بانتر از افلاک کرد

2904. *Gizli hazîne idi, doluluktan çâk etti; toprağı eflâkten pek ziyâde tâbân etti.*

Bu beyt-i şerîfde *يا'نئ* "Ben bir gizli hazîne idim; bilinmeğe muhabbet ettim; halkı bilinmek için yarattım" hadîs-i kudûsine işâret buyururlar. Hz. Şeyh-i Ekber buyururlar ki: " Bu hadîs-i şerîf seneden zayıf ve keşfen sahîhdir." Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz tarafından dahi işâret buyrulması, keşfen olan sıhhatini te'yîd eder. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: "Dâvûd (a.s.) Hak Teâlâ hazretlerine olan münâcâtında arz eyledi ki: Yâ Rab, halkı niçin yarattın? Hak (Celle ve Âlâ) hazretleri buyurdu ki: Ben esmâ ve sıfât ve şuûnât-ı zâtıyyemden dolayı gizli bir hazîne idim, ma'rûf olmaya muhabbet ettim; binâenaleyh halkı bilinmem için yarattım. Zât'ın ve esmâ ve sıfâtın kabiliyyetleri mezâhirde zâhir ve cilvege oldular. Burada Zât-ı Hakk'ın bir vakit mahfî ve pinhân olduğunu ve âlem ve Âdem'in mevcûd olmamış bulunduğunu tevehhüm etme; aslâ böylesi vâki' değildir."

Fakîr bu bahsi birâz daha tavzîhan arz ederim ki, Hak Teâlâ hazretleri Cenâb-ı Şeyh-i Ekber efendimizin buyurdıkları gibi ezelen ve ebeden hâliktir. Halkın ne ibtidâsı ve ne de intihâsı vardır; fakat her bir mahlûkun elbette bir ibtidâsı ve intihâsı vardır. İmdi henüz sâha-i hilkatte mevcûd olmamış olan herhangi bir mahlûkun, Hak Teâlâ "kenz-i mahfî"sidir; ve sâha-i hilkat ise, ayn-ı vücûd olan fezâ-yı bî-nihâye olup, her bir ân-ı gayr-i münkasimde kâinât ve zâilâtan hâlî değildir. Binâenaleyh *كنت كنزا مخفيا* [Küntü] kelimesi Hakk'a nisbeten sîga-i mâzî değildir; zîrâ keyfiyyet-i hilkatin evveli ve âhiri yoktur; fakat mahlûka nisbeten sîga-i mâzîdir; çünkü mahlûkun evveli ve âhiri vardır. Şu halde beyt-i şerîfin mısra'-ı evvelinin ma'nâsı böyle olur: "Zât-ı Hak gizli bir hazîne idi; şuûnât-ı zâtıyyesinin doluluğundan o hazîneyi yırttı ve çatlattı." İkinci mısra'da "Toprağı, ya'ni küre-i hâki eflâkten pek ziyâde parlattı" buyrulur. Bunda da iki ma'nâya işâret buyrulur; birisi: "Küre-i arzı eflâkten daha ziyâde parlattı" demek olur ki; bu sûrette arz, eflâke tafdîl edilmiş ve onun nûru, üstünde zuhûr eden enbiyâ ve evliyânın nûr-i ma'nevîleri olmuş olur. İkinci ma'nâ budur ki: *أَوَلَمْ يَرِ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنَّ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ كَانَتَا رَتْقًا* (Enbiyâ, 21/30) *يا'نئ* "Münkirler nazar etmezler mi ki, semâvât ve arz bitişik idiler; biz onları ayırdık" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere kü-

re-i arzın eflâkten ayrılıp رُبَّهَا وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا (Zümer, 39/69) ya'nî "Arz, Rabb'inin nûruyla işrâk eyledi" âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, üstünde benî beşerin zuhûruyla pek ziyâde münevver olmasıdır.

گنج مخفی بد ز پری جوش کرد خاک را سلطان اطلس پوش کرد

2905. *Kenz-i mahfî idi, doluluktan kaynadı; toprağı atlas giyici sultân etti.*

Âlemin hey'et-i mecmûası, ism-i Zâhir'in mazhandır ve efrâd-ı âlemden her birisi bu ismin taht-ı hîtasında bir ism-i hâssın mazhandır. Kimisi Azîz isminin mazharı olup kuvve-i zâhire-yi kâhireyi hâiz olarak atlaslar ve mükemmel libâslar giymiş bir sultân olur; ve kimisi Müzill isminin mazharı olmakla, hor ve hakîr olup tezellül ve tese'ül eder. Ve bunların her birisi de topraktan peydâ olur; ve bu mezâhirde zâhir olan âsâr ve ahkâm, kenz-i mahfiden fişkırr.

وز بدیدی شاخی از دجلهء خدا آن سبو را او فنا کردی فنا

2906. *Ve eğer Dicle-i Hak'dan bir cedveli göre idi, o testiği o fenâ ederdi, fenâ!*

Yağmur suyunu hediye götüren Arab, Hakk'ın Dicle-i ilminin bir cedvelini ve bir şu'besini görmüş olsa idi, o götürdüğü ilim testisini muhakkak sûrette mahv ve ifnâ ederdi. "Arab"dan murâd, ilm-i cüz'î-i sûrisine mağrûr olanlar; ve "Dicle-i Hudâ'nın şâhı"ndan murâd, ulûm-ı ledünniyyenin mevrîdi olan insân-ı kâmilidir.

آنکه دیدندش همیشه بی خودند بیخودانه بر سبو سنگی زدند

2907. *Onu gören kimseler dâimâ bî-hoddurlar; testi üzerine bî-hodça bir taş vurdular.*

O ilm-i Hudâ Dicle'sinin şu'besini görenler, dâimâ kendilerinden geçtiler ve kendilerinden geçmiş bir halde, topraktan ma'mûl olan bu cisim testisi üzerine riyâzet ve mücâhede taşını vurdular. Ya'nî bir mürşid-i kâmile intisâb edip onun azamet-i hâlini görenler, kendi varlıklarını hiçe saydılar ve onun emriyle vücûd-ı cismânî kaydından da geçtiler.

ای ز غیرت بر سبو سنگی زده وین سبو ز شکست کامل تر شده

2908. *Ey o kimse ki, gayretten testi üzerine bir taş vurmuş ve bu testi kırılmaktan daha ziyâde kâmil olmuştur.*

Himmetinin yüksekliğinden ve tarîk-ı Hak'da gayretinden dolayı, bu vücûd-ı izâfîsi testisi üzerine mücâhede ve riyâzet taşları darbelerini indirmiş olan kimsenin cismâniyetinde âsâr-ı rûhâniyyet hâsıl olmakla, daha ziyâde kâmil bir hâle gelmiş olur.

خم شکسته آب ازو ناریخته صد درستی زین شکست انگیخته

2909. *Küp kırılmış ve ondan su dökülmemiş; ve bu kırılmadan yüz sağlamlık koparmıştır.*

Bu vücûd küpünün enâniyyeti kırılmış ve onun suyu olan havâss-i hamse-i zâhire mahsûlû bulunan ilimler dökülmemiştir. Fakat bu ilimlerin kûnhü ve esrânı kendisine münkeşif olmakla, ilimde ve amelde ve i'tikâdda birçok sağlamlıklar hâsıl olmuştur.

جزو جزو خم در رقعت و حال عقل جزوی را نموده این محال

2910. *Küpün parçasının parçası raks u hâl içindedir; akl-ı cüz'îye bu, muhâl* [2868] *görülmüştür.*

"Cüz'-i cüz'-i hum" ibâresine şurrâh-ı kirâm, terkîb-i izâfî üzere ma'nâ vermişlerdir. Ya'nî bu cisim küpünün parçasının parçası demek olur. Ankara-vî hazretleri "cüz"den murâd a'zâ; ve onların cüz'ünden murâd, onların tevâbiidir, buyurur. Eğer terkîb-i izâfî olarak alınmazsa, kırılmış olan küp, parça parça raks u hâl içindedir, demek olur; ve bu sûrette yukarıki beyitin ma'nâsı daha ziyâde kesb-i râbîta eder. Ya'nî bu vücûd, kırılmaktan daha ziyâde kâmil bir hâle gelmiş ve bu kırık küp, parça parça olduğu halde raks etmeğe başlamıştır. Fakat akl-ı cüz'î bir küpün hem kırılıp parçalanmış ve hem de daha sağlam bir halde raks etmiş olmasını muhâl görür.

نه سبب پیدا درین حالت نه آب خوش بین و الله اعلم بالصواب

2911. *Bu hâlet içinde ne testi, ne su zâhirdir; hoş gör! Allah Teâlâ doğruyu daha çok bilir.*

Bu beyt-i şerîfde, vasat-ı sülûkde sâlikin varlığı, vahdet-i vücûd-ı Hak'da nâ-bûd olduğuna işâret buyrulur. Meselâ içi su ile dolu olan bir testiye, denize atınca gark olur. Ne testi ve ne de su görünmez. Bu "fenâ-fillâh" makâmıdır. Bu makâmda sâlikin nazarında ne kendi ve ne de ilmi kalır; ancak Zât-ı Hak bâkîdir. Ey sâlik, bizim bu sözlerimizi hoş gör; insân-ı kâmilin mazharında söyleyen Hak'dır; ve Allah Teâlâ doğruyu çok bilir.

چون در معنی زنی بازت کنند پر فکرت زن که شهبازت کنند

2912. *Ma'nâ kapısını çaldığın vakit sana açarlar. Fikir kanadını çırp ki, seni şehbâz etsinler.*

Ey sâlik, sen mezâhirin sûretlerine bakma, ma'nâlarına nazar et; zîrâ her bir mazhardan türlü türlü şuûnât-ı ilâhiyye zâhir olur. Binâenaleyh onların akvâl ve ahvâl ve ef'âlini de Hakk'ın mahlûku bil! Eğer bu sûretle ma'nâ kapısını çalarsan, sana açarlar; ve ma'nâ kapısını çalmak dahi, fikir kanadını çırpma ve esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyeyi tefekküre dalmak ile olur. Nitekim hadîs-i şerîfde تفکروا فی الاء الله "Allah Teâlâ'nın âlâsında tefekkür ediniz" buyrulur.

پر فکرت شد گل آلود و گران زانکه گل خواری ترا گل شد چو نان

2913. *Senin fikrinin kanadı çamura bulaşık ve ağır oldu; zîrâ ki çamur yiyicisin; senin için çamur ekmek gibi oldu.*

Ya'nî yaşamayı yemek için zannettin ve gece ve gündüz fikrin, gıdâ-yı sûrî tedârîki ile meşgûldür; ve gıdâ ise, senin cismin gibi çamur ve topraktır. Binâenaleyh fikrinin kanadı çamura bulaşmıştır ve fikrinin ekmeği ve gıdâsı ma'nâ olduğu halde, o çamur, senin fikrine ekmek gibi olmuştur.

نان گلست و گوشت کمتر خوار ازین تا نمائی همچو گل اندر زمین

2914. *Ekmek ve et çamurdur, bundan az ye! Tâ ki çamur gibi arzda kalmıyasın.*

Bu beyt-i şerîfde taklîl-i taâma ve riyâzete işâret buyrulur; zîrâ kesret-i taâm kesâfet-i cisme; ve kesâfet-i cisim kesâfet-i rûha sebep olur ve bu sebeple rûh kesâfet-i tabîyye âleminde mahbûs kalır. Binâenaleyh ifrâtdan ictinâb lâzımdır.

چون گرسنه میشوی سگ میشوی تند و بد پیوند و بد رگ میشوی

2915. *Acıktığın vakit köpek olursun. Sert ve mukâreneti kötü ve fenâ damarlı olursun.*

Bu beyt-i şerîfde de tefrîtden ictinâba işâret buyrulur. Nitekim hadîs-i şerîfde نفسك مطينك فارقت بها Ya'nî "Nefsin senin binek hayvanındır, ona rıfk ile muâmele et!" buyrulur. Ya'nî nefsin çok aç bırakma ki, köpek gibi harîs olup saldırmayın ve kötü huylu olmasın.

چون شدی تو سیر مرداری شدی بی خبر بی پا چو دیواری شدی

2916. *Doyduğün vakit bir murdar oldun; bir duvar gibi habersiz ve ayaksız oldun!*

Bu beyt-i şerîfde dahi gıdâda ifrâtın fenâlığına işâret buyrulur. Pek çok yer isen bir leş gibi sakîl oldun ve bir duvar gibi âlem-i ma'nâdan habersiz oldun; ve o âlem için bî-hareket kaldın.

پس دمی مردار و دیگر دم سگی چون کنی در راه شیران خوش تگی

2917. *İmdi bir vakit murdârsın ve diğer vakit köpeksin; arslanların yolunda nasıl koşu yaparsın?*

Gıdâda ifrât ettiğin vakit, bir leşe döndün; ve tefrît edip büsbütün aç kaldığın vakit de harîs bir köpeğe benzedin. Bu haller içinde Allah'ın arslanları olan evliyânın yolunda nasıl iyi koşabilirsin?

آلت اشکار خود جز سگ مدان کمترک انداز سگ را استخوان

2918. *Şikârının âletini köpektan başka bilme; kemiği köpeğe azıcık at!*

Av âleti nefis-i hayvâniyyedir; zîrâ ma'rîfet-i teşbîhî ona vâbestedir; yoksa rûh-ı mücerredten ve akl-ı sırfdan ancak ma'rîfet-i tenzîhî hâsıl olur. Nitekim nefis-i hayvâniyyeden ârî olan melâike Hak Teâlâ'ya وَنَحْنُ نُسَبِّحُ بِحَمْدِكَ (Bakara, 2/30) ya'nî "Biz seni hamd ile tenzîh ederiz ve seni takdîs ederiz" dediler; fakat ma'rîfet-i teşbîhîyi avlamaya me'mûr olan nefis-i hayvâniyyeyi zayıf bırakmaya da gelmez, bünyeyi ve dimâğı takviye edecek kadar gıdâ vermek lâzımdır.

زانکه سگ چون سیر شد سرکش شود کی سوی صید و شکار خوش دود

2919. *Zîrâ köpek tok olduğu vakit serkeş olur; latîf olan sayd ve şikâr tarafına ne vakit koşar?*

"Köpek"ten murâd, nefis-i hayvâniyyedir; "sayd" ve "şikâr"dan murâd sülûkdeki hâlât-ı latîfe-i rûhâniyye ve ulûm-ı ledünniyyedir.

آن عرب را بی نوایی می کشید تا بدان درگاه وان دولت رسید

2920. *O Arabı azıksızlık çekti; nihâyet dergâha ve o devlete erişti.*

[2878]

"Arab"dan murâd, sahrâ-yı tabîatte maârif-i ilâhiyyeden bî-behre kalmış olan kimsedir. Böyle bir kimse, kendisini maârif-i ilâhiyye fakr ve ihtiyâcı

içinde görür ve kalbinde bu ma'rifetin tahsili için bir himmet uyanırsa, bu himmet, o kimseyi insân-ı kâmilin kapısına götürür.

در حکایت گفته ایم احسان شاه در حق آن بی نوای بی پناه

2921. *Hikâyede o penâhsız olan azıksız hakkında, şâhın ihsânını söylemişiz.*

Bir himmet-i âlî ile insân-ı kâmilin kapısına giden bir sâlike, halife-i Hakk'ın ihsânını hikâye zımında söylemiş bulunuyoruz.

هر چه گوید مرد عاشق بوی عشق از دهانش می جهد در کوی عشق

2922. *Âşık adam her ne söylerse, aşk mahallesinde onun ağzından aşk kokusu sıçrar.*

Ya'nî, söylediğimiz bu hikâyede "Arab erkeği, Arab kadını, testi, yağmur suyu ve Bağdâd ve halife gibi" elfâz-ı zâhiriyyeyi bir masal gibi dinleme; biz aşk-ı ilâhî ile yanıp tutuşan zümreden olduğumuz için, bu elfâz-ı zâhiriyye altında ma'sûk-ı hakîkiye âid türlü türlü ma'nâlar söyledik.

گر بگوید فقه فقر آید همه بوی فقر آید از ان خوش دمدمه

2923. *Eğer fıkıh söylerse bütün fakr gelir; o demdemesi hoş olandan fakr kokusu gelir.*

ور بگوید کفر دارد بوی دین آید از گفت شکش بوی یقین

2924. *Ve eğer küfür söylerse din kokusu tutar; onun şek sözünlen yakîn kokusu gelir.*

Meselâ Bâyezîd-i Bistâmî hazretleri "Sübhanî mâ a'zame şânî" [Kendimi tesbîh ederim, benim şâhım ne büyüktür!] buyurdu. Bu ve emsâli sözler zâhir-i şer'a nazaran küfür görünür. Fakat اذ احببت عبدا كنت له سمعا وبصرا و لسانا الخ [Bir kulumu sevdiğim zaman, onun kulağı, gözü ve lisânı olurum ilh.] hadîs-i kudsîsi mücibince Hak Teâlâ Bâyezîd'in lisânı olup cenâb-ı Bâyezîd, nutk-ı Hak ile nâlık olduğundan, bu sözden din kokusu gelir; ve kezâ insân-ı kâmil, bir sâlike hitâben "Hak" var mı ve nerededir? gibi zâhiren şek görünen bir sözü söylerse, maksadı o sâliki yakîne teşvîktir.

کف کز بحر صافی خاست است اصل صاف آن فرع را آراست است

2925. *Eğri köpük ki, bahr-ı sâfiden kalkmıştır, sâf olan asıl, o fer'i tezyîn etmiştir.*

"Eğri köpük"ten murâd, zâhir-i şer'a muhâlif görünen söz ve "bahr-ı sâfi"den murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. Meselâ Ebu'l-Hasen Harakânî (k.s.) *ya'nî* "Ben Rabb'immin iki seneden daha ekalliyim" buyurur. Bu söz eğri bir köpüktür; fakat hakikat deryâsının dalgalarından peydâ olmuştur. Ma'nâsı "Bende cemî-i sıfât-ı ilâhî mevcûddur; ancak iki sıfat yoktur ki, birisi vücûb-ı zâtî, diğeri gınâ-yı zâtîdir" demek olur. Binâenaleyh asıl sâf olan vücûd-ı hakîkî-i Hak, fer' olan vücûd-ı izâfi-i Harakânî'yi bir köpük ile tezyîn etmiş ve mertebe-i ulyâsını ehl-i hakikat nazarında göstermiştir.

آن کفش را صافی و محقوق دان همچو دشنام لب معشوق دان

2926. Onun o köpüğünü sâfi ve doğru bil; ma'sûkun dudağının söğmesi gibi bil!

گر بگوید کز نماید راستی ای کزئی که راست را آراستی

2927. Eğer eğri söylerse doğruluk gösterir; ey bir eğri ki, doğruyu söyledi.

Allah âşıklarının sözleri zâhirde eğri görünür. Fakat zâhirî olan doğru kelimeleri süsler. Meselâ Hâfız Şîrâzî (k.s.) şöyle buyurur:

پدرم روضهء جنت بدو گندم بفروخت نا خلف باشم اگر من بجوی نفروشم

"Babam cennet bahçesini iki buğdaya sattı; eğer ben bir arpaya satmazsam hayırsız evlât olayım."

Bu kelâm zâhirde emr-i ilâhîye muhâlefet eden Hz. Âdem'in hareketini tahsîn gibi görünür; fakat Hak Teâlâ'nın meleklere hitâben *انّی جاعل فی الارض خلیفة* (Bakara, 2/30) ya'nî "Ben yeryüzünde halife yapacağım" buyurması cihetiyle, murâd-ı ilâhînin husûlüne teveccüh ma'nâsını mutazammın olduğundan pek doğrudur; binâenaleyh bu öyle bir eğridir ki, doğruya letâfet verir.

از شکر گر شکل نانی می پزی طعم قند آید ترا چون می می

2928. Eğer şekerden bir ekmek şekli pişirir isen, onu emdiğin vakit sana şeker tu'mu gelir.

"Şeker"den murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak; "ekmek"ten murâd, vücûd-ı izâfi-i abddir. Ya'nî vücûd-ı izâfi-i abd, makâm-ı fenâda sıfât-ı abdânîsinden fânî olup sıfât-ı hakkânî ile kâim olduğu vakit, artık o şekerden yapılmış bir ekmeğe benzer. Onun sözlerini kulağın emdikçe, hakâyık ve maârif-i ilâhiyye lezzetlerini duyarsın.

ور ییابد مؤمنی زرین وثن کی هلد انرا برای هر شمن

2929. *‘Ue eğer mü’min altın put bulursa, ne vakit onu her putpereste bırakır?*

Ya'nî matlûb olan sûret değildir, ma'nâdır. Binâenaleyh insân-ı kâmile ma'nâsından dolayı i'tibâr olunur. Nitekim bir mü'min altından ma'mûl bir put bulursa, onu putpereste vermez.

بلکه گیرد اندر آتش افکند صورت عاریتش را بشکند

2930. *Belki tutar ateşe atar; onun âriyet olan sûretini kırar.*
[2889]

تا نماند بر ذهب نقش وثن زانکه صورت مانعست و راهزن

2931. *Tâ ki altın üzerinde put nakşı kalmıya; zîrâ sûret mâni'dir ve yol vurucudur.*

ذات زرش داد ربانیتست نقش بت بر نقد زر عاریتست

2932. *Onun altın olan zâtı, rabbâniyyetin atâsıdır; putun nakşı altın nakdi üzerine âriyettir.*

İnsân-ı kâmilin altın olan zâtı ve hakîkati rabbâniyyetin atâsıdır ve onun put gibi olan nakşı ve taayyünü, kendi hakîkati üzerine âriyettir. Sakın bu sûrete aldanıp “Bu da bizim gibi beşerdir, yer içer ve uyur” diyerek hakîkatinden gâfil olma! Nitekim küffâr, Pelgamber-i zîşânın hakîkatinden gâfil olup مَال هَذَا الرَّسُولُ يَا كُلُّ الطَّعَامِ وَيَمْشِي فِي الْأَسْوَاقِ (Furkân, 25/7) ya'nî “Bu Resûle ne oldu ki, taâm yer ve sokaklarda gezer!” dediler.

بهر کیکی تو گلیمی را مسوز وز صدای هر مگس مگذار روز

2933. *Sen bir pire için bir kilimi yakma; ve her sineğin sadâsından günü bırakma!*

Sûret, pire gibi ehemmiyetsiz bir şeydir; ve hakikat, kilim gibi ihâta sâhibidir. Sen bir pire için bir kilimi yakma; ve seni insân-ı kâminden teb'îd ve tenfir etmek isteyen ehl-i sûretin sözleri, sinek vızıltısı gibidir; bu vızıltılardan dolayı gün gibi aydınlık olan rûhâniyet âlemini terk etme ve karanlık olan ta-bîat ve kesâfet âleminde kalma.

بت پرستی چون بمانی در صور صورتش بگذار و در معنی نگر

2934. *Sûretlerde kaldığın vakit putperestsin; onun sûretini bırak ve ma'nâya bak!*

مرد حجی همره حاجی طلب خواه هندو خواه ترك و يا عرب

2935. *Hacca mensûb adam isen ister Hindû, ister Türk veyâ Arab bir hacıyı yoldaş iste!*

منگر اندر نقش واندر رنگ او بنگر اندر عزم و در آهنگ او

2936. *Onun nakşına ve rengine bakma; onun azmine ve âhengine bak!*

گر سیاهست او هم آهنگ تواست تو سپیدش خوان که هم رنگ تواست

2837. *Eğer siyâh olsa da, o senin hem-âhengindir; sen ona beyaz de; zîrâ senin hem-rengindir.*

این حکایت گفته شد زیر و زبر همچو فکر عاشقان بی پا و سر

2938. *Bu hikâye âşıkların başsız ve ayaksız fikri gibi, altüst söylenmiş oldu.*

Muhakkıkîn indinde bir "ezel" ve bir de "ezel-i âzâl" vardır. Ezel-i âzâl mertebe-i vahdettir. Bu mertebede esmâ ve sıfât-ı ilâhiyye müttehid olup, birbirinden mütemeyyiz değildir. Ve ezel, mertebe-i vâhidiyyettir ki, ebede kadar olan ahvâl hakkında işâret olduğundan, ezelden ileri olan ezel-i âzâle taalluku hasebiyle başı ve ibtidâsı yoktur; ve ebede mukârin ve onunla berâber olduğu için ayağı ve nihâyeti de yoktur. Binâenaleyh bu hikâyeden herkes kendi mertebesinin zevkını duyar.

سر ندارد چون ز ازل بودست پیش پا ندارد با ابد بودست خویش

2939. *Başı yoktur; çünkü ezelden ileridir; ayağı yoktur, ebede karâbeti vardır.*

"Ezel"den murâd, a'yân-ı sâbite mertebesidir. "Ebed"den murâd, a'yân-ı sâbiteden ibâret olan suver-i ilmiyye-i ilâhiyyenin vücûd-ı Hak ile kâim olup, aslâ fenâ bulmamasıdır. Ya'nî bu *Mesnevî-i Şerîf*'de beyân olunan esrâr ve hakâyık, a'yân-ı sâbite mertebesinden ileri ve Zât-ı Hak'da mahfî olan esmâ ve sıfâttan, ya'nî mertebe-i vahdettendir. Ve mertebe-i vahdet, vâhidiyyet mertebesi olan a'yân-ı sâbiteden ileridir. İlm-i ilâhîde sâbit olan sûretlerin suver-i ilmiyye-i insâniyye gibi, fânî olması mümkün olmadığından, ebed ile alâkası ve karâbeti vardır.

بلکه چون آبست هر قطره ازان هم سرست و پا و هم بی هر دو آن

2940. *Belki su gibidir; ondan her katre hem baştır ve ayaktır ve hem de o ikisizdir.*

Bu hikâyede ezel-i âzâlden ebede kadar olan vücûd-ı mutlakın merâtibi-ne işâret olunduğundan nüzûl ve urûc bir akarsu gibidir; ve bu nüzûl ve urûc, vücûd-ı mutlakın o merâtibde takayyüdü ile vâki' olduğundan ve her bir mertebenin bir ibtidâ ve intihâsı bulunduğundan, bu akar suyun her katresi ya'nî her bir mertebesi bir baş ve ayaktır; zîrâ mukayyedir. Ve mâhiyeti ancak vücûd-ı mutlakın merâtibe nüzûlü ve bu merâtibden urûcu olmak i'tibâriyle, hey'et-i umûmiyyesi başsız ve ayaksızdır. Ya'nî bu nüzûl ve urûcun ne ibtidâsı ve ne de intihâsı vardır; zîrâ Hak ezelen ve ebeden Hâlık'tır ve İlâh'tır ve Rab'dir. Binâenaleyh vücûd-ı mutlakın nüzûl ve urûcunun aslâ inkîât'ı yoktur.

حاش لله این حکایت نیست هین نقد حال ما و تست این خوش بین

2941. *Ben Allah'ı tenzîh ederim ki, bu hikâye değildir. Âgâh ol, bu bizim ve senin nakd-i hâlimizdir; iyi bak!*

Bu hikâyeyi masal olarak dinleme! Ey sâlik, bu bizim şimdiki hâlimizi tasvîr eder. Ya'nî bu hikâyede "Bağdâd", halîfenin dergâhı, Hz. Pîr efendimizin dergâh-ı irşâdîdır ve sâliklerin her birisi de sahrâ-yı tabîatte bî-nevâ kalan "Arab erkeği"; ve onların nefisleri de, onların "zevce"leridir. Ve bu hikâye her zamanda, her bir mürşid-i kâmil ile sâliklerinin hâlimden haber verir.

زانکه صوفی با کرو با فر بود هر چه آن ماضیست لا یدکر بود

2942. *Zîrâ sûfî kerr ü ferli olur; her ne ki o mâzîdir "lâ-yüzker" olur.*

Ya'nî sûfî olan kimsenin geçmişi ve gelecek ile alâkası yoktur; zîrâ geçmişin fâidesi olmadığı için, zikre ve uzun uzadıya onunla meşgûl olmağa değmez. Onun için الماضی لا یدکر "Geçmiş zikr olunmaz" darb-ı meseli meşhurdur ve geleceğin de ne olacağı mechûldür; çünkü hâdisât-ı âlem, hiçbir vakitte insanın re'y ve tedbîrine uymaz. Şu halde sûfînin nazarında mühim olan zaman, ancak zamân-ı hâldir. Binâenaleyh onların nazarında vukûât-ı mâziyeden olan hikâyâtın kıymeti yoktur ki, birtakım hikâyât ile meşgûl olsunlar. Eğer bir hikâye söylerlerse hâle taalluku olduğu için söylerler.

هم عرب ما هم سبو ما هم ملك جمله ما يؤفك عنه من أفك

2943. *Arab da biziz, testi de biziz, şâh da biziz, hep biziz. Dönen ondan döndürüldü.*

Bu hikâye zımında beyân ettiğimiz şeylerin hepsi, şimdiki halde biziz. Sahrâ-yı tabiatte kalmayı ihtiyâr edip, dergâh-ı irşâdımızın kapısından dönen kimseler, isti'dâd-ı ezelîleri iktizâsınca döndürülmüş olanlardır. Bu beyt-i şerîfde şu âyet-i kerîmeye işâret buyrulur: *يُؤَفِّكُ عَنْهُ مَنَافِكُ قَتَلَ الْخَرَّاصُونَ* (Zâriyât, 51/9-11) Ya'nî "Dönerler döndürüldü. Kur'ân'ı tekzîb edenler matrûd olsunlar ki, cehâletde müstağrak olan gâfillerdir." Beyt-i şerîfe vech-i rabt budur ki *الانسان تَوَّامَان* و القرآن ya'nî "Kur'ân ve insân, ikizdirler" buyrulduğu vech ile, insân-ı kâmil Kur'ân-ı nâtıktır; onu tekzîb edip dergâh-ı irşâddan dönerler, ezelde döndürülmüş ve mahrûm edilmiş olan kimselerdir.

عقل را شودان و زن را نفس و طمع این دو ظلمانی و منکر عقل شمع

2944. *Aklı zevc ve kadını da nefis ve tama' bil! Bu ikisi zulmânî ve şem olan aklı münkirdir.*

Akl-ı beşer, akl-ı küllün cüz'ü ve nefis-i beşer dahi nefis-i küllün cüz'üdür. Nefs-i küllün tab'ında cezb ve def kuvvetleri olduğu gibi, vücûd-ı beşerde dahi aynı kuvvetler mevcûddur. Akl-ı küll, nefis-i küllün müdebbiri olduğu gibi, akl-ı cüz'î dahi nefis-i cüz'ide aynı mâhiyyettedir. Akl-ı küll, ism-i Bâtın'ın ve nefis-i küll, ism-i Zâhir'in mazharlarıdır. Ve bu isimlerin ahkâmı ise yekdiğerine zıddır. İsm-i Zâhir "benim" der; ism-i Bâtın "hayır, benim" der. İsm-i Zâhir'in mezâhiri olan nefis ve tabiat âlemi zulmânî ve ism-i bâtının mazhan âlem-i akıl nûrânîdir.

بشنو اکنون اصل انکار از چه خاست زانکه کل را گونه گونه جزؤ هاست

2945. *Şimdi dinle ki, inkârın aslı neden kalktı? Küllün türlü türlü cüz'leri vardır.*

İnkârın sebebi budur ki, nefis-i küllün ve akl-ı küllün türlü türlü cüz'leri vardır. Zîrâ görüyoruz ki, âlemde nüfûs-i cüz'îye arasında türlü türlü tefâvût ve zıddiyyet olduğu gibi, ukûl-i cüz'îye dahi tefâvût ve merâtib üzerinedir. Ve bu tefâvût ve zıddiyyetlerin menşe'i, sıfât ve esmâ-i ilâhiyye arasındaki tefâvût ve tekâbüldür. Ve isti'dâdât-ı mütenevvi'a, bu sıfât ve esmânın hâssiyetleridir. Meselâ ism-i Nâfi', ism-i Dârr'a ve ism-i Bâsıt, ism-i Kâbız'a ve ism-i Muhyî, ism-i Mümt'e muhâliftir. Bunların mezâhiri olan nüfûs ve ukûl dahi bittabi' yekdiğerini münkir olurlar.

جزؤ کل نه جزؤها نسبت بکل نه چو بوی گل که باشد جزؤ گل

2946. *Küllün cüz'ü, külle nisbet olunan cüz'ler değildir; gülün kokusu gibi değildir ki, gülün cüz'ü olsun.*

Ya'nî benim bu sözümünden hakîkî olan külliyyet ve cüz'iyeti anlama! Zîrâ küll, cüz'den mürekkeb olur ve mürekkeb vücûd da kendi cüz'lerine muhtâç olduğu için nâkis olur. Ve kezâ küll, her cüz'üne mahmûl olamaz; meselâ Zeyd'in eline "Zeyd" denemez; ve vücûd-ı Hakk'ın ihâtası küllün cüz'lerini ihâtası gibi değildir ve kezâ cüz'lerden de mürekkeb değildir. Belki bizim bu sözden maksudumuz, vücûd-ı mutlakın sıfâtı ve esmâsı hasebiyle takayyüdünü ve mukayyedâtın mutlaka nisbetini beyândır. Ve mutlak, hadd-i zâtında taayyün ve takayyüd etmekten ve etmemekten müberrâdır. Ve mertebe-i zuhûrda hakikat cihetinden her mukayyedin "ayn"ıdır; velâkin taayyün i'tibâriyle akıldan onun gayridir. Binâenaleyh sözümüzü gülün kokusuna teşbîh etme!

لطف سبزه جزؤ لطف گل بود بانگ قمری جزؤ آن بلبل بود

2947. *Yeşilliğin letâfeti gülün letâfetinin cüz'ü olur; kumrunun sadâsı, o bülbülün cüz'ü olur.*

Bu beyt-i şerîf cüz' ile küllden maksad ne olduğunu ukûle takrîb için bir misâl-i kevnîdir. Meselâ gülün bir şe'n-i latîfî vardır; bu şe'ni gül farz edersen, yeşilliklerde olan şuûnât-ı latîfe onun cüz'üdür denebilir. Ve kezâ bülbülün sadâsındaki şe'n-i latîf, alelîtlâk bir küll farz olunursa, kumrunun sadâsındaki letâfet onun cüz'ü addolunabilir. Binâenaleyh bu külliyyet ve cüz'iyet maddiyyât âlemindeki külliyyet ve cüz'iyet ma'nâsına değildir.

گر شوم مشغول اشکال و جواب تشنگانرا کی توام داد آب

2948. *Eğer işkâl ve cevâba meşgûl olursam, susamışlara ne vakit su verebilirim?*

Ey sâlik, benim bu sözlerimden senin fikrinde bâzı müşkiller peydâ olur ve onları halletmek için suâller sormak istersin; fakat bu bahiste sana vârid olacak müşkilâtı birer birer zikr edip cevâblarıyla meşgûl olursam, maârif-i ilâhiyyeye susamış olan kimselere ma'rifet suyunu ne vakit verebilirim?

گر تو اشکالی بکلی و حرج صبر کن الصبر مفتاح الفرج

2949. *Eğer sen kâmilen işkâle ve zahmete mensûb isen, sabr et, sabır ferahın anahtarıdır.*

Eğer benim söylediklerim büsbütün sana müşkil gelmiş ve anlıyamamak zahmetine düşmüş isen, sabr et ki, âtîde sana yavaş yavaş anlamak isti'dâ-dı gelecektir; zîrâ العسر مفتاح الفرج ["Sabır, ferahın anahtarıdır"] hadîs-i şerîfi mûcibince sabır ferah ve sürûrun anahtarıdır.

احتما کن احتما زانديشها فکر شیر و گور و دلها بیشها

2950. *Düşüncelerden perhîz et, perhîz! Fikir arslan ve yaban eşeği; ve gönüller meşeliktir.*

Ya'nî fikirler iki kısımdır: Birisi Hakk'a îsâl eden fikirlerdir ki, arslan gibidir; diğeri de Hak'dan teb'îd eden fikirlerdir ki, onlar da yaban eşeği gibidirler; ve gönüller dahi meşeliğe benzer. Bu iki nevi' fikirler gönül meşeliğinde dolaşırlar. Sen bu fikirleri temyîz edemediğin için, idrâk-i hakikat zamânına kadar fikirlerden perhîz et!

احتماها بر دواها سرورست زانکه خاریدن فزونئ گریست

2951. *Perhîzler ilâçlar üzerinde serverdir; zîrâ ki kaşımak uyuzun ziyâdeliğidir.*

Bu *Mesnevî-i Şerîf*'de illet-i cehlin izâlesi için beyân ettiğimiz hakâyık ve maârif-i ilâhiyye ilâcdır; ve perhîzlerin ilâçlara büyük te'sîri vardır. Ey sâlik, kaşımak nasıl ki uyuz hastalığının tezâyüdüne sebep olursa, senin de muhtelif fikirler ile gönlünü meşgûl etmen öylece illet-i cehli ziyâdeleştirir.

احتما اصل دوا آمد یقین احتما کن قوت جانت بین

2952. *Perhîz yakînen devânın aslı geldi; perhîz et, canının kuvvetini gör!*

قابل این نکتها شو گوشوار تا که از زر سازمت من گوشوار

2953. *Bu nükteleri kulak gibi kabûl edici ol; tâ ki ben sana altından küpe yapayım.*

حلقه در گوش مه زر گر شوی تا بمه و تا ثریا بر شوی

2954. *Kuyumcu olan ayın kulağında halka olasın; aya kadar ve Süreyyâ'ya kadar gidesin.*

Ya'nî, seni âlemi ziyâdâr eden ayın kulağına halka yapayım; manzûme-i şemsiyye dâhilinde olan aya kadar ve bu manzûme hâricinde olan Süreyyâ'ya kadar gidesin. "Süreyyâ" fezâda "Pervîn" dedikleri altı yıldızdan mü-

rekkeb bir hey'et-i mecmûadır. Bunlar teşbîhâtır. "Meh-i zerger"den murâd rûhdur; zîrâ sûrî ay güneşten aldığı ziyâ ile nasıl bir kuyumcu gibi yeryüzünü yaldızlarsa, rûh-i insânî dahi şems-i zâtıtan aldığı sıfat-ı hayât ile, arz me-sâbesinde olan cesedi, öylece nûrlandırır. Ya'nî, seni rûhun kulağına küpe yapayım ve bu hakâyık ve maârif ile aya, ya'nî manzûme-i vücûdundan olan rûhunun âlemine terakkî edesin; ve ba'dehû ondan ileri olan Süreyyâ'ya, ya'nî manzûme-i vücûdundan daha ileri olan fenâ-fillâh mertebesine ve âlem-i iltâka kadar gidesin. Bu beyt-i şerîfde sâlikin evvelen tecelliyât-ı rûhâ-niyyeye ve ba'dehû tecelliyât-ı rabbâniyyeye terakkîsine işâret buyrulur.

مختلف جانند از یا تا الف

اولا بشنو که خلق مختلف

2955. *Evvelâ dinle ki, muhtelif olan halk, yâ'dan elif'e kadar muhtelif cân-dırlar.*

Cenâb-ı Pîr 2845 numaralı beyitte "Dinle ki inkârın aslı neden vâki' oldu?" buyurmuşlar idi. Buradan i'tibâren dahi bu husûsa müteallık olan nûk-telerin beyânına başladılar. Ey sâlik dikkatle dinle ki "yâ" harfinden "elif" harfine kadar olan hurûf nasıl şekilde ve telaffuzda birbirlerine muhâlif ise, zâhîren hâl ve şânları birbirine uymayan halk dahi öylece muhtelif rûhlara mâliktirler.

Ma'lûm olsun ki, âlem-i sûrette her ne mevcûd ise, cümlesi sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin mazhandırlar; ve bu sıfât ve esmâ mütekâbil ve yekdiğerine zıd hâssiyetleri hâiz olmakla berâber, gayr-i kâbil-i ta'dâd ve ihâtadır. Binâena-leyh âlem-i halkta bu ihtilâf dâimîdir. Nitekim âyet-i kerîmede لَا يَرَأُونَ مُخْتَلِفِينَ (Hûd, 11/118) [Onlar ihtilâfa düşmeğe devâm ederler] buyrulur. Bu sebebdan efrâd-ı beşerin kimi mü'min, kimi kâfir, kimi fâsık ve kimi sâlih olarak birçok muhtelif şânlarda zâhir olur.

Hurûf-ı teheccînin ibtidâsı "elif" harfi olduğu halde, Hz. Pîr'in, son harf olan "yâ"dan "elif'e" kadar buyurması, merâtib-i vücûda riâyeten vâki' olmuştur. Zîrâ gerek kendi taayyün-i şerîfleri ve gerek diğerk halkın taayyünâtı, esfel-i sâfilîn olan âlem-i şehâdet mertebesinde mütekevindir; binâena-leyh sülûkde esfelden a'lâya urûca işâret buyururlar.

در حروف مختلف شور و شکست گرچه از يك روى سر تا پا يکست

2956. *Hurûf-ı muhtelifede bir şûr u şek vardır; gerçi bir cihetten baştan ayağa kadar birdir.*

Ya'nî hurûfun şekillerinde, telaffuzlarında ve havâss-ı bâtinelerinde bir ihtilâf ve kargaşalık vardır; zîrâ kiminin mahreci "mîm" gibi dudak ve kiminin "hâ" gibi boğaz ve kiminin "sîn" gibi dişlerin arası ve kiminin "nûn" gibi dil ile damak arasındır. Ve havâs i'tibâriyle de kiminin tab'ı nâî ve kiminin hâkî, kiminin havâî ve kiminin mâîdir; ve kezâ kimi mülkî, kimi melekûtîdir. Bunların havâss-ı bâtiniyyeleri ve ahvâli hakkında Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinin ibtidâsında ma'lûmât i'tâ buyurmuşlardır. Bu ihtilâfın mevcûdiyyeti ile berâber, bunların hepsi de bir cihetten baştan ayağa kadar bir ve müttehidirdirler. Bu ebyât-ı şerîfe 2505 ve 2506 numaralı beyt-i şerîflerin de îzâhıdır.

چونکہ بی رنگی اسیر رنگ شد موسیٰ با موسیٰ در جنگ شد
چون بہ بیرنگی رسی کان داشتی موسیٰ و فرعون دارند آشتی

[*"Vaktâki renksizlik, rengin esîri oldu, bir Mûsâ bir Mûsâ ile cenkte oldu."*]

[*"Vaktâki bî-renkliğe erişesin ki, onu tuttun idi, Mûsâ ve Fir'avn sulh tutarlar."*]

Ya'nî hurûfun hepsi çizgiden ve çizgi de noktadan hâsıl olur. Nitekim ilm-i hendesenin mebâdisinde hattın noktadan terekkeb ettiğî gösterilir. Bu i'tibâr ile vücûdda hepsi bir asıldandır. Bu hâl şekilde böyledir; telaffuza gelince hepsinin aslı nefesle çıkarılan bir sadâdır. Elif harfini meftûh olarak telaffuz edersek, sadâyı îtlâk üzere salıveririz. Dîğerlerinde bu sadâ-yı mutlakı ağzımızın muhtelif mahallerine çarptırıp takyîd ile çıkarırız. Şu halde bu elifdeki sadâyı mutlak, hurûfun hepsine sâîdir. Nitekim Mevlânâ Câmî (k.s.) bir rubâîsinde şöyle buyurur:

اعیان حروف در صور مختلف اند لیکن همه ذات الف مؤلفند
از روی تعین همه با هم غیر اند وز روی حقیقت همه عین الف

"Hurûfun aynları sûretlerde muhtelifdirler; fakat hepsi elif'in zâtında mü'teliflerdir. Taayyün cihetinden hepsi birbirinin gayridirler; ve hakikat cihetinden hepsi elif'in aynıdır."

Müşârunileyh bu rubâîsini ayrıca şerh dahi buyurmuştur; burada tafsîli uzun olur.

از یکی رو ضد و از یک رو متحد از یکی رو هزل و از یک رو جد

2957. *Bir yüzden zıd ve bir yüzden müttehiddirler; bir yüzden hezl ve bir yüzden ciddirler.*

Hurûfun zıddıyyet ve ittihâdları yukarıda îzâh olundu. Bir yüzden hezl olmaları budur ki: Her bir harfin ayrı ayrı telaffuzu hiçbir ma'nâyı mukayyed değildir. Meselâ "mîm" harfi yüz def'a telaffuz olursa, âlem-i sûrette hezl ve beyhûde olur; fakat bu hurûf birleşip kelimeler teşkil ederse, ma'nâyı delâlet ettikleri için ciddıyyet hâsıl olur. Ve kezâ hurûfun yalnız başına zâhirde resm edilmesi veyâ telaffuz olunması hezldir ve boştur; fakat bâtınına nazar olursan havâssı ve delâleti i'tibâriyle ciddîdir. Nitekim hurûf-ı mukattaât-ı kur'âniyye zâhirde bî-ma'nâ görünür; fakat bâtında azîm delâlet ve ma'nâ sâhibi olduğundan, şeklinde ve telaffuzunda ciddıyyet vardır. İşte âlem-i halktaki mezâhir de tamâmiyle bu misâle mutâbıktır.

پس قیامت روز عرض اکبرست عرض آن خواهد که با زیب و فرست

2958. *İmdi kıyâmet arz-ı ekber günüdür; arzı zîb ve ferli olan kimse ister.*

Mâdemki hâl ve şânları zâhiren muhtelif olan halkın cânları ve bâtınları da muhtelifdir, kıyâmet-i kübrâ vâki' olduğu vakit, bu taayyünât kalkar ve neş'et-i âhiret zâhir olup herkesin ahvâl-i bâtinesi meydana çıkar. Binâenaleyh kıyâmet, arz-ı ekber günüdür; bu arz-ı ekber gününü ancak hey'et-i bâtinesi zînetli ve parlak olan kimse ister.

هر که چون هندوی بد سودائی ست روز عرضش نوبت رسوائی ست

2959. *Her kim ki, kötü Hintli gibi sevdâidir, arz günü ona rüsvâyıktır.*

"Hindû-yı bed" ile eşkiyâ murâd buyrulur; çünkü Hind halkının kısm-ı a'zamı ehl-i dalâlet ve putperest olduğundan "şakî"ye âlem olarak isti'mâl buyrulmuştur. Ya'nî meslek-i dalâlete mensûb olan kötü Hindli gibi bâtınının yüzü kara olan kimseler, arz günü olan kıyâmette, bâtınları meydana çıkınca rezil ve rüsvây olurlar.

چون ندارد روی همچون آفتاب او نخواهد جز شبی همچون نقاب

2960. *Çünkü onda güneş gibi yüz yoktur; o nikâb gibi olan geceden başkasını istemez.*

"Gece"den maksad zulumât-ı tabîiyye-i beşeriyyedir; zîrâ dünyâda cisim ve sûret i'tibâriyle mü'min ve kâfir birdir; bâtınlarını sözleri vâsıtasıyla ızhâr etmezlerse, ikisi de insân görünürler. Fakat bâtınları inkişâf edince birinin nû-rânî, diğèrinin zulmânî olduğu müşâhede olunur. Nitekim karanlıkta beyaz

ile zenci bir görünür; fakat ziyâ karanlığı izâle edince tefrîk olunurlar. Binâenaleyh sûret-i beşerîyye gece karanlığı gibi nikâbdır.

برگ يك گل چون ندارد خار او شد بهاران دشمن اسرار او

2961. *Onun dikenini bir gül yaprağına mâlik olmayınca, bahârlar onun esrârına düşman oldu.*

Öyle bir kimsenin vücûd-ı unsurîsi gül yaprağı gibi olan hasenâttan bir şeye mâlik olmazsa, bahârlara müşâbih olan ölüm ve kıyâmet, onun esrârına ve bâtınına düşman olur. Kıyâmetin envâ'ı vardır, birisi de مات فقد قامت قيامته ya'nî "Ölen kimsenin kıyâmeti kopar" hadîs-i şerîfi mûcibince ölümdür; ve diğeri de arz-ı ekber günü olan kıyâmet-i kübrâdır. يوم تبلى السرائر فَمَالَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ (Tânk, 86/9-10) Ya'nî "Zamâirin âşikâr olduğu günde o kimse için kuvvet ve yardımcı yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.

وانكه سرتا پا گلست و سوسنست پس بهار اورا دو چشم روشنست

2962. *O kimse ki, baştan ayağa kadar gül ve susen çiçeğidir, imdi bahâr onun için iki parlak gözdür.*

خار بى معنى خزان خواهد خزان تا زند پهلوى خود با گلستان

2963. *Yanını gülîstâna vurmak için ma'nâsız olan diken hazân ister hazân!*

"Pehlû-zeden" yanını dayamak ve berâber oturmak ma'nâsınadır. İnsân sûretinde olup sîret-i insânîyyeyi hâiz olmayan kimse, zâhiri ve bâtını insan olan kimseler ile berâber oturmak ve onlar ile müsâvât da'vâsında bulunmak için hayât-ı dünyeviyyenin devâmını ister.

تا بپوشد حسن آن و تنگ این تا نبینی رنگ آن و رنگ این

2964. *Tâ ki onun hüsnünü ve bunun aybını örte; tâ ki onun rengini ve bunun pasını görmüyesin.*

Sonbahârda yaprakları dökülen gül ağacı ile diken ağacı, müsâvî bir manzara alırlar. Binâenaleyh hazân birinin hüsnünü ve diğerrinin kusûrunu ve aybını örtmüş olur.

پس خزان او را بهارست و حیات يك نمايد سنگ و ياقوت زکات

2965. *Böyle olunca hazân, onun için bahâr ve hayâttır; taş ve yûkût-ı zekât bir görünür.*

“Yâkût-ı zekât” pek temiz yâkut ma'nâsınadır. Zîrâ “zekât” lügatte tahâret ma'nâsına gelir. Masdarın sıfat makâmında yâkûta izâfesi, mübâlağa tarrîkıyladır. Nitekim “recül-i âdil” deneceği yerde, “recül-i adl” derler.

لیک دید یک به از دید جهان باغبان هم داند او را در خزان

2966. *Bâğbân hazânda da onu bilir; lâkin birinin görüşü, cihânın görüşünden iyidir.*

Bahçıvan sonbaharda dahi yaprakları dökülmüş olan gül ve diken ağaçlarını bilir; zîrâ nebâtâtın esrârına vâkıftır. Bunun gibi zamânın yektâsı ve kalb-i Muhammedî üzere bulunan kutbu'l-aktâb dahi, neş'et-i âhiret olmazdan mukaddem, hazâna müşâbih olan dünyâda da saîd ile şakînin ve sâlih ile fâsıkın bâtınlarını ve esrârını müşâhede eder. “Dünyâda herkes birbirinin bâtınını görse de saîd saîd ile ve şakî şakî ile musâhib olsa daha iyi olmaz mı?” Suâl-i mukadderine cevâben Hz. Pîr: “Fakat cihânın görmesinden, birinin görmesi daha iyidir” buyururlar. Zîrâ kutbu'l-aktâb Allah Teâlâ'nın halîfesi ve emînidir; cihânın gözbebeği mesâbesindedir. Bu makâmı hâiz olmayanlarda bu derece emânet yoktur; ve insanın a'zâsının her tarafı göz olmaktadır, bir tarafının mahall-i rü'yet olması hikmete daha muvâfıktır; zîrâ her tarafın göz olmasından nizâm-ı vücûd bozulur; ve herkesin esrâra vukûfundan dahi nizâm-ı âlem muhtell olur.

Şurrâh-ı hindiyeden Hz. İmdâdullâh (k.s.) bu beyt-i şerîfin şerhinde şöyle buyururlar: “Kutbu'l-aktâb saîdi ve şakîyi dâr-ı dünyâda bilir; kutbu'l-aktâb kendi seyrini tamâm ettikten ve fenâdan sonra, bakâya vâsıl olduktan sonra a'yân-ı sâbiteyi müşâhede eder ve o a'yânın isti'dâdı ona münkeşif olur. Binâenaleyh a'yândan cârî olan ve olacak bulunan her bir hâl icmâl üzere münkeşif olur. Böyle olunca saâdet ve şekâvet-i ezeliyyenin her ikisi ona âşikâr olur. Ve bu beyân ona tamâmiyle a'yân-ı mümkünâtın tafsîl üzere bilcümle ahvâliyle münkeşif olması ma'nâsına değildir. Bu, beşer hakkında muhâldir; ve böylesi nasıl vâki' olur? Ve illâ onun Allah Teâlâ ile müsâvî olması lâzım gelir.” Bu îzâhdan dahi anlaşılır ki, vahdet-i vücûd mes'elesinde gâyet gâmız nükteler vardır; bunlar lâyıkıyla anlaşılmazsa i'tikâdda fesâd hâsıl olur ve fesâd-ı i'tikâd, ef'âle de sirâyet eder ve nihâyet beşeriyyetin şânından olan teklîfât-ı şer'iiyenin ta'tîli cihetine gidilir. Allah Teâlâ ehl-i sülûkü bu halden muhâfaza buyursun.

خود جهان آن يك كست او ابلهست هر ستاره بر فلک جزو مهست

2967. *Cihân muhakkak o bir kimsedir; o eblehdir; her yıldız felek üzerinde ayın cüz'üdür.*

Bu beyt-i şerîfin elfâzı nüshalarda muhtelifdir. Fakîr, Ankaravî'deki sûreti aldım; bu nüshaya göre şerhi şöyle olur: Cihân muhakkak o kutbu'l-aktâb olan bir zât-ı şerîfden ibârettir; o eblehdir. "Ebleh" ahmak ma'nâsına olduğu gibi, selâmet-i sadrın galebesi ma'nâsına da gelir. Nitekim hadis-i şerîfde اهل الجنة البه يا'nî "Ehl-i cennetin çoğu ehl-i belehdir" buyrulur. Bu ma'nâya göre, o kutbu'l-aktâbın kalb-i şerîfi hicâbât-ı zulmâniyye ve nûrâniyyeden sâlimdir ve tecelliyât-ı zâtiyyeye nâzırdır. Bircümle füyûzât-ı ilâhiyye ehl-i âleme, isti'dâdlarına göre bu zât-ı saâdet-simâtın kalb-i şerîfinden tevzî' olunur. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Tedbîrât-ı İlâhiyye*'sinde ve *Fusûsu'l-Hikem*'lerinde bu hakîkati beyân ve îzâh buyururlar. Ve Ankaravî hazretleri "ebleh" ta'bîrinden meşhûr olan ahmak ma'nâsına göre nâsa kerâhat gelmek için "o eblehest" ibâresini istifhâm i'tibâr etmek de münâsib olacağını beyân buyurmuştur. Bu sûrette ma'nâ "Cihân o bir kimseden ibârettir, o ahmak mıdır?" demek olur. Beyt-i şerîfin diğer nüshalarda birinci mısra'nın sûreti şunlardır:

1. خود جهان آن يك كست او آگهست Ya'nî "Cihân muhakkak o kimsedir ve âgâhdır."

2. خود جهان آن يك كست و آن مهست Ya'nî "Cihân muhakkak o kimsedir ve o büyüktür." Maahâzâ yukarıdaki îzâhât bu sûretlere de şâmilidir. "Her sitâre"den murâd, kutba tâbi' olan evliyâ-yı sâiredir.

پس همی گویند هر نقش و نگار مژده مژده نك همی آید بهار

2968. *Binâenaleyh her nakış ve nigâr, müjde müjde! işte bahâr geliyor, demektedirler.*

Her rengi latîf ve sûreti güzel olanlar, işte bahâr geliyor; letâfetimiz meydana çıkacak diye sevinip birbirlerine müjde verirler. Ehl-i îmân ve erbâb-ı hasenât dahi böyle mevte ve kıyâmete müştâkırlar.

تا بود تابان شکوفه چون زره کی کند آن میوها پیدا گره

2969. *Nihâyet çiçekler zırh gibi tâbân olur; o meyveler ne vakit düğüm peydâ ederler?*

Nihâyet bahâr gelir; ağaçların çiçekleri zırhlar gibi parlamaya başlar; çiçekler bu hâlde iken meyvelerin tomurcukları zâhir olur mu?

چون شکوفه ریخت میوه سر کند چونکه تن بشکست جان سر بر زند

2970. *Uaktâki çiçekler dökülür, meyveler baş gösterir; vaktâki ten kırılır, cân*
[2929] *baş kaldırır.*

Çiçekler dökülüp meyve tomurcukları nasıl baş gösterirse, bahâr gibi olan mevt gelince çiçekler mesâbesinde olan cisim fenâ bulur; o vakit rûh âlem-i berzâhda baş kaldırır.

میوه معنی و شکوفه صورتش آن شکوفه مزده میوه نعمتش

2971. *Meyve ma'nâ ve çiçek onun sûretidir; o çiçek müjdedir, meyve onun ni'metidir.*

Ağacın meyvesi ma'nâsı ve çiçek o ma'nânın sûretidir. Ve kezâ çiçek, gelecek olan meyvenin müjdesidir ve meyve ise müjdenin ni'metidir; zîrâ müjde, gelecek olan bir ni'metten haber vermektir.

چون شکوفه ریخت میوه شد پدید چونکه آن گم شد شد این اندر مزید

2972. *Çiçek döküldüğü vakit meyve zâhir oldu; o gâib olduğu vakit, bu ziyâde-lik içinde oldu.*

تا که نان نشکست قوت کی دهد نا شکسته خوشها کی می دهد

2973. *Ekmeğ parçalanmadıkça ne vakit kuvvet verir; sıkılmamış olan salkımlar ne vakit mey verir?*

Cenâb-ı Pîr sâlikin vücûdunu ekmeğe ve üzüm salkımına teşbîh buyururlar. Ekmeğ ve üzüm salkımı bir âkıl kimse tarafından parçalanmadıkça ve sıkılmadıkça kuvvet verecek ve şarâb olacak hâlde gelmediği gibi, sâlikin vücûdu dahi, bir mürşid-i kâmil ve âkıl tarafından riyâzet ve mücâhede ile kırılmadıkça kuvve-i ma'neviyye hâsıl etmez ve salkım gibi olan vücûdundan aşk-ı ilâhî şarâbı çıkmaz.

تا هلیله نشکند با ادویه کی بود خود صحت افزا ادویه

2974. *Helîle edviye ile döğülmedikçe, muhakkak edviye ne vakit sıhhat-efzâ olur?*

“Helîle” nebâtî bir çekirdektir, bağırsakların faâliyyetini tezyîd için isti'mâl olunur. Bu helîle muslih olan devâlar ile berâber dögülmedikçe, o devâlar vücûdun sıhhatini ziyâdeleştirmez. Ya'nî helîle gibi olan vücûd-ı sâlik, mürşid-i kâmilin ta'yîn edeceği riyâzât ve mücâhedât ile terbiye edilmedikçe, illet-i enâ-niyyet ve cehâletten kurtulup sıhhat-ı ma'neviyyeyi iktisâb edemez.

در وصف پیر و مطاوعت وی

Pîrin vasfı ve onun mutâvaatı hakkındadır

ای ضیاء الحق حسام الدین بگیر یک دو کاغذ بر فرا در وصف پیر

2975. *Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn! Bir iki kâğıt al, pîrin vasfında ziyâde et!*

Yukarılarda dahi beyân olunduğu üzere, Hz. Hudâvendigâr efendimiz *Mesnevî-i Şerîf*'i bizzât kendileri yazmazlar, onların lisân-ı şerîflerinden bu hakâyık mâ-i cârî gibi akar ve Hüsâmeddîn Çelebi efendimiz tarafından zabt buyurulur idi. Bu beyt-i şerîf dahi o vaziyeti gösterir. Buyururlar ki: “Ey Hakk'ın ziyâsı olan Hüsâmeddîn Çelebi! Mürşid-i kâmilin evsâfı hakkında daha tafsilât ihsân edeceğim; bir iki kâğıt al da, onları kayd ve zabt et!”

گرچه جسم نازکت را زور نیست لیک بی خورشید مارا نور نیست

2976. *Uâkıâ senin nâzik cisminin kuvveti yoktur; lâkin güneşsiz bize nûr yoktur.*

Riyâzât ve mücâhedât ile senin cismin nâzik olmuştur ve kuvvet-i unsuriyyesinde za'f vardır; velâkin rûhun güneş gibi parlaktır; senin rûhunun yardımı olmaz ve *Mesnevî*'yi imlâ etmez isen âlem nûr-ı *Mesnevî* ile münevver olmaz.

گرچه مصباح و زجاجه گشته لیک سرخیل دلی سر رشته

2977. *Gerçi sen kandîl ve kandîlin camı gibi olmuşsun; lâkin sen bir gönlün ser-haylisin ve ipliğin ucusun.*

Ey Hz. Çelebi Hüsâmeddîn! Sen tarîk-ı Hak'da kemâl-i vera' ve takvâ ve mücâhede ve riyâzet ile nûrâniyet iktisâb edip kalb-i şerîfin kandîl gibi parıldar ve cism-i şerîfinin kesâfeti zâil olup kandîlin camı gibi şeffâf bir hâle gelmiştir. Kalbinin nûrunun hârice intişârına mâni' olmaz. Binâenaleyh Hak yolunun mürşid-i kâmilî oldun; fakat sen benim gönlüme vârid olan ilhâmât-ı ilâhiyye ve ulûm-ı ledünniyye kâfilesinin başısın; ve makaradan sağılıp uzayan iplik gibi lâ-yenkâtı' kalbime vârid olan bu *Mesnevî-i Şerîf* ebyâtının ucu-sun. Çünkü bu hakâyıkı senin gâyet vâsi' olan isti'dâd-ı latîfin cezbe eder.

چون سر رشته بدست و کام تست در های عقد دل ز انعام تست

2978. *Mâdemki iplik ucu senin elinde ve murâdındadır, gönül gerdanlığının incileri senin in'âmındandır.*

Gönüllere gerdanlık gibi takılacak olan bu *Mesnevî*'nin inciler gibi olan ebyât-ı latîfesi, senin ihsânın cümlesindendir. Çünkü bu incileri dizdiğimiz ipliğin ucu senin elindedir ve bu *Mesnevî-i Şerîf* senin talebine müsteniden zâhir oldu.

بر نویس احوال پیر راهدان پیر را بگرین و عین راه دان

2979. *Yol bilen mürşidin ahvâlini yaz; ve mürşidi ihtiyâr et ve yolun "ayn"ı bil!*

Eline aldığın kâğıda, Hak yolunu bilen mürşidin ahvâlini söyleyim de yaz; ve tarîk-i Hakk'a mürşidsiz gidilemeyeceğinden, onu ihtiyâr et ve mürşidi Hak yolunun "ayn"ı bil!

پیر تابستان و خلقان تیر ماه خلق مانند شبند و پیر ماه

2980. *Mürşid yaz ve halâik sonbahârdır; halk gece ve mürşid ay gibidirler.*
[2939]

İnsân-ı kâmil harâret ve letâfette yazıya benzer ve nâkıs insanlar ise bürûdette ve zevâlde sonbahâra benzerler; ve kezâ halk zulumât-ı tabîat içinde müstağraktırlar. Mürşid ise o zulumât içinde ay gibi nûr saçır.

کرده ام بخت جونرا نام پیر کو ز حق پیرست نه از ایام پیر

2981. *Ben genç olan bahtıma pîr tesmiye etmişimdir ki, o Hak'dan pîrdir; günlerden pîr değildir.*

Ben dâimâ genç halde bulunan bahtıma ve hakikatime "pîr" nâmını verdim; benim o hakikatim üzerinden günler ve seneler geçerek tecârib-i medî-

de netîcesinde aklı kemâle ermiş olan bir ihtiyâr değildir; belki ezelde Hak câ-nibinden kemâl-i aklı bulmuş olan bir pîrdir.

او چنان پیرست کش آغاز نیست با چنان در یتیم انباز نیست

2982. *O öyle pîrdir ki, ona ibtidâ yoktur; böyle bir dürr-i yetîme şerîk yoktur.*

Benim hakikatim öyle bir pîrdir ki, ona ibtidâ yoktur; zîrâ o hakikat-i muhammediyyedir ve "hakikat-ı muhammediyye"nin ibtidâsı yoktur. O öyle bir nâdir incidir ki, onun şerîki ve nazîri yoktur. Bu beyt-i şerîfde Hz. Hüdâvendigâr efendimiz kutbiyyetlerini haber verirler; zîrâ kutb, kalb-i Muhammedî üzere olup zamânın ferîdidir ve asr-ı şerîfinde bu makâmda kendilerine aslâ şerîk ve nazîr bulunmaz. Nitekim *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şöyle buyururlar:

بگشادند و خزینه همه خلعت پوشید مصطفی باز پیامد همه ایمان دارید
Nazmen tercüme:

"Açtılar kenz-i füyûzu olunuz hil'at-pûş
Mustafâ geldi yine, cümleiniz îmân ediniz."

خود قوی تر می شود خمر کهن خاصه آن خمری که باشد من لدن

2983. *Muhakkak eski şarâb pek kuvvetli olur; husûsiyle o bir şarâb ki Allah indinden ola.*

Sultânü'l-âşıkîn efendimiz bu beyt-i şerîfde aşk-ı ezeliilerine işâret buyururlar. Ya'nî benim hakikatime içirilen şarâb-ı aşk-ı ilâhî ezeldir ve muhakkak eski şarâb elbette pek kuvvetli olur; hele o şarâb-ı aşk, sülûk ve mücâhedât-ı medideden sonra iktisâb edilmiş olmayıp da vehbî olursa, artık kuvvetini tasavvur et! Bu hâli beyânen *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde de şöyle buyururlar:

بکمال بود عشقم ز ازل که آفریدی نه زمین بدو نه گردون که دعای من شنیدی
نه خوری بدو نه ماهی نه سری بدو نه کلاهی که مرا برای عشقت ز گزیدان گزیدی

"İlâhî, benim aşkım a'yân-ı sâbite mertebesinden beri kemâlinde idi. Ne arz vardı, ne de eflâk var idi. Benim talebimi iştir idin. Ne bir güneş var idi, ne de bir ay! Ne bir baş ve ne de bir külâh var idi ki, sen beni aşkın için seçilmişler içinden seçtin."

پیرا بگزین که بی پیر این سفر هست بس پر آفت و خوف و خطر

2984. *Pîri ihtiyâr et ki, pîrsiz bu sefer, çok âfet ve korku ve tehlike ile doludur.*

Ey sâlik, âlem-i hakîkate urûc seferinde, kendine bu yolu bilen bir mürşid ve bir rehber ihtiyâr ve intihâb et; zîrâ bu yolda çok âfetler ve korkular ve türlü türlü tehlikeler vardır.

آن رهی که بارها تو رفته‌ای قلاووز اندران آشفته‌ای

2985. *O bir yola ki, sen def'alarca gitmişsin, kılavuzsuz o yolda şaşırmissin.*

Âlem-i sûrette birkaç def'alar geçmiş olduğun yolları bile, kılavuzsuz gittiğin halde şaşırdığın vâki'dir.

پس رهی را که ندیدستی تو هیچ هین مرو تنها ز رهبر سر میبچ

2986. *İmdi, bir yolu ki, sen hiç görmemişsindir, sakın yalnız gitme, rehberden baş çevirme!*

گر نباشد سایه او بر تو گول پس ترا سرگشته دارد بانگ غول

2987. *Eğer sen gül üzerine onun sâyesi olmazsa, gülün nidâsı seni hayrân tutar.*

"Gül" ahmak ve câhil ve mekr ve baykuş ma'nâlarına gelir; burada câhil ma'nâsı münâsibdir. Ve "gül" tâife-i cinnin bir nev'idir ki, istedikleri şekle girip yolcuları şaşırtırlar ve onları helâk olacak vâdîlerde düşürürler. Cin hakkındaki ma'lûmât-ı mufasssala Mısır'da tab' edilmiş olan *Âkâmü'l-Mercân fî-Ahkâmi'l-Cân* isimindeki Arabça bir kitâbda mevcûddur. Ya'nî senin gibi tarîk-ı Hakk'ın korkularından ve tehlikelerinden câhil olan bir kimsenin üzerinde bir mürşid-i kâmilin sâyesi ve himâyesi olmazsa; sahrâ-yı tabîatta dolaşan gûlyabânîlerin sesleri seni sersem eder. "Gül"den murâd, görünmeyen ve görünen ins ve cin şeytanlarıdır ki, tarîk-ı Hakk'a giden kimseleri dâimâ inhirâf ettirmeğe çabalar. İnsan şeytanlarının envâ'ı vardır; bir kısmı ehl-i hakîkati inkâr eden ulemâ-i zâhiredir ki, bunlar kendi kısa nazarlarıyla tarîkati ve evliyâullâhın maârifini şer'a muhâlif görürler. Ve bir kısmı, ehl-i tarîkat kisvesine bürünen zındıklardır ki, bunlar da mü'minleri tarîkat nâmına şerîatten teb'îd ederler. Ve bir kısmı da din ile alâkalan olmayan humakâdır ki, bunlar şerîat ve tarîkatın hurâfât olduğunu iddiâ edip insanları hayvâniyyet sâhasına da'vet ederler. Ve görünmeyen şeytanlar ise *يُوسُوسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ* (Nâs, 114/5) [İnsanların sadırlarına vesvese sokar] olan tabîat-ı beşeriyye gûlya-

bânîleridir ki, onlar da nefis ve hevâ ve bilcümle sıfât-ı nefsânîyyedir ve bunların muharriki İblîs'dir.

غولت اندر افکند اندر گزند از تو داهی تر درین ره بس بدند

2988. *Gül seni yoldan zarara bırakır; bu yolda senden daha zekî, çok idiler.*

از نبی بشنو ضلال رهروان که چه شان کرد آن بلیس بدروان

2989. *Yolcuların şaşkınlığını Kur'an'dan dinle ki, kötü rûhlu şeytân onlara ne yaptı?*

Seferde olan ehl-i dünyânın peygamberlerini tekzîb yüzünden uğradıkları avâkıb-ı mühlikeyi dinle de gör ki, bak rûh-ı habîs sâhibi olan o şeytan envâ'-i iğvâlanıyla onlara neler yaptı.

صد هزاران ساله راه از جاده دور برد شان و کرد شان ادبیر و عور

2990. *Onları caddeden yüz binlerce yıllık yol uzak götürdü ve onları idbîr ve ûr eyledi.* [2949]

"İdbîr" "İdbâr"ın imâle olunmuşudur. Geri gitmek ve tâlî'i tersine dönmek ma'nâsındır. Burada mef'ûl ma'nâsına müsta'meldir; "müdbir" demek olur. Ya'nî cadde-i şerîatte yürüyerek tarîk-ı Hakk'a giden sâlikleri, görünen ve görünmeyen şeytanlar şaşırttı ve onları bu caddeden pek uzak vâdîlere düşürdü. Binâenaleyh onları "müdbir" yaptı; ve libâs-ı takvâ ve şerîatten soyup çırpıplak bıraktı. "Ûr" üryân ma'nâsındır.

استخوانهاشان بین و موی شان عبرتی گیر و مران خر سوی شان

2991. *Onların kemiklerini ve kollarını gör; bir ibret al ve eşeği onlar tarafına sürme!*

قُلْ سِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ (En'âm, 6/11) Ya'nî "Ey Peygamberim! Ümmetine de ki, arzda geziniz; enbiyâyı tekzîb edenlerin âkıbeti nasıl olduğunu görünüz!" âyet-i kerîmesinde emir buyrulduğu üzere, Hak Teâlâ'nın helâk ettiğini haber verdiği geçmiş ümmetlerin sâkin oldukları şehirlerin hâline bakınız ve hafriyât netîcesinde oralarda çıkan kemiklere ve onların âsâr-ı sâiresine ibretle bakınız ve bu cism-i unsurî eşeğini, onların gittikleri yola sürmeyiniz.

گردن خر گیر و سوی راه کش سوی ره بانان و ره دانان خوش

2992. *Eşegin boynunu tut, yol tarafına, hoş olan yolcular ve yol biliciler tarafına çek!*

Nefs-i hayvâniyyenin yularını çek; tarîk-ı Hakk'a ve tarîk-ı Hak'da doğru giden sâlikler ve yol bilici olan mürşidler tarafına döndür.

هین مهل خر را و دست از وی مدار زانکه میل اوست سوی سبزه زار

2993. *Sakın eşeği bırakma ve ondan el kaldırma; zîrâ onun meyli yeşillik tarafıdır.*

Nefs eşegini serbest bırakma ve yularını elinden salıverme; çünkü onun meyli huzûzât-ı dünyeviyye tarafıdır.

گر یکی دم تو بغفلت وا هلیش او رود فر سنگها سوی حشیش

2994. *Eğer sen bir an onu gafletle salıwerirsen, o fersahlarca otlak tarafına gider.*

Ya'nî şerîat ve mücâhede yularını eğer elinden bir an gaflet ile bırakıverirsen, nefis hayvanı fersahlarca huzûzât ve lezzât-ı dünyeviyye tarafına koşar gider.

دشمن راهست خر مست علف ای بسا خر بنده را کرد او تلف

2995. *Eşek yolun düşmanıdır; yemek sarhoşudur; hey gidi hey!...O çok har-bende-yi telef etti.*

"Har-bende" nefis-i hayvâniyyeye münkâd ve musahhar olan kimsedir.

گر ندانی ره هر آنچه خر بخواست عکس آن کن خود بود آن راه راست

2996. *Eğer yol bilmezsen, eşegin istediği her bir şeyin aksini yap; muhakkak o doğru yoldur.*

Nefs-i hayvâniyyenin bütün arzûlarına muhâlefet et ki, doğru yol o muhâlefettir.

Mervîdir ki, Ma'rûf-ı Kerhî hazretleri zamânında bir râhib zuhûr etmiş; kendisinden havânk-ı âdât zâhir olur imiş. Müslümanlar arasında kıyl ü kâl vâki' olup demişler ki: Bu râhibe zâhir olan havânk bizim evliyâmızın ahvâline mûmâsîldir. Halbuki mûmâileyh İslâmiyet'i musaddık değildir; bun-

daki hikmet nedir? Ulemâ-yı zâhire onlara bir cevâb-ı müskit verememiş. Muhakkıkînden Marûf-ı Kerhî hazretlerine mürâcaât etmişler. Hz. Ma'rûf kalkıp râhibin yanına gitmiş ve râhibe selâm verip derhâl müslüman olmasını teklîf etmiş. Râhib, olmam demiş. Hz. Ma'rûf, "Niçin olmazsın?" buyurmuşlar. Râhib, "Çünkü bu kadar zamandır temessük ettiğim bir dîni tebdîl etmeyi nefsim kerîh görür," demiş. Hz. Ma'rûf, "Sen bu havârîka ne ile nâ-îl oldun?" demiş. Râhib, "Riyâzât sebebiyle," demiş. Hz. Ma'rûf, "Bu riyâzâtı nefsin kerîh görmemiş mi idi?" diye sormuş. Râhib, "Evet kerîh gördü, fakat ben onun kerâhatine bakmayıp riyâzâtı ihtiyâr ettim," demiş. Hz. Ma'rûf cevâben: "Demek ki nefsinin kerîh gördüğü şeyi icrâda isâbet var imiş; eğer mesleğinin eri isen nefsinin kerîh gördüğü İslâmiyet'i de kabûl etmen îcâb eder, demiş ve râhib bir hayli teemmülden sonra İslâmiyet'i de kabûl etmiştir.

اِنْ مِنْ لَمْ يَعْرِهِنَّ تَالِقُوا

شاوروهن و آنگه خالفوا

2997. Onunla müşâvere ediniz ve ondan sonra muhâlefet ediniz; muhakkak ona âsî olmayanlar telef oldular.

Bu beyt-i şerîfde شاوروهن خالفوهن ya'nî "Kadınlar ile müşâvere ediniz ve onlara muhâlefet ediniz" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i şerîfin zâhiri kadınlar hakkındadır; zîrâ kadınlar tab'an istihâr ve temeyyüze ve medh olunmaya ve huzûzât-ı nefsâniyyeye ve tezeyyünâta meclûbdurlar. Bu hal-ler ise tamâmiyle nüfûs-ı beşeriyyenin sîfâtı olup, bunları kadınlar temsîl ederler.

Ma'lûm olsun ki, hristiyan uleması, erkekler ile kadınlar arasında bir fark olmadığını iddiâ edip, İslâmiyet'te erkekler ile kadınlar arasında fark olduğu iddiâsının boş bir fikirden ve cehilden münbais olduğunu beyân ederler; ve kadınların akıldâ ve dinde nâkıs oldukları meâlindeki hadîs-i şerîfe i'tirâz ederler. Fakat erbâb-ı tıb tarafından son zamanlarda yapılan tedkîkât-ı fenniyye netîcesinde kadınların beyni, hilkatte erkeklerin beyninden vasatî bir hesâb ile 150 gram noksan olduğu tahakkuk etmiş ve fen onların inkâr ağızlarını tıkayarak, bilakis ma'nâ-yı hadîsi tasdîk etmiş ve onların cehillerini meydana koymuştur. Eğer erkekler de nefsin bu temâyülâtına mümâşât ederler ise, sûrette her ne kadar erkek iseler de, sûrette kadın hükmüne girerler. Binâenaleyh kadınlar ile müşâvere edip onlara muhâlefet etmek, hakîkatte sîfât-ı nefsâniyyeye muhâlefet demek olur. Bu münâsebetle Cenâb-ı Pîr bu hadîs-i şerîfi, nefs-i hayvâniyye hakkında îrâd

buyurmuşlardır. تالفوا [tâlefû] kelimesinde Ankaravî hazretleri üç vecih beyân buyururlar: Birisi "tâlefû" "telef"ten, fiil-i mâzînin cem'i olmaktadır; bu sûrette ma'nâ "Muhakkak nefisine âsî olmayanlar, nefislerini telef ettiler" demek olur. İkincisi "ülfet"ten "t(e)âlefû" kırâat olunmaktadır. Bu sûrette de ma'nâ, nefisle müşâvere edin ve sonra da ona muhâlefet edin; zîrâ ona âsî olmayanlar muvâfakat ettiler" demek olur. Üçüncü vecih de "t(e)ellifû" (تألفوا) emir sîgası olmaktadır. Bu sûrette ma'nâ "Nefislerine isyân etmeyen kimselere nefsinizi te'lif ediniz deriz" demek olur. Ankaravî hazretleri bu üçüncü vechi en muvâfık görürler.

با هوا و ارزو کم باش دوست چون یضلك هن سبيل الله اوست

2998. *Hevâ ve arzû ile az dost ol; çünkü seni Allah'ın yolundan şaşırtan odur.*

Bu beyt-i şerîf (En'âm, 6/116) وَ إِنْ تَطِيعْ أَكْثَرَ مَنْ فِي الْأَرْضِ يُضِلُّوكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ ya'nî "Eğer sen yeryüzünde olanların çoğuna uyarsan, seni Allah'ın yolundan şaşırtırlar." Ve kezâ يَا دَاوُدُ إِنَّا جَعَلْنَاكَ خَلِيفَةً فِي الْأَرْضِ فَاحْكُم بَيْنَ النَّاسِ بِالْحَقِّ وَلَا تَتَّبِعِ الْهَوَى فَيُضِلَّكَ عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ (Sâd, 38/26) ya'nî "Ey Dâvud biz seni yeryüzünde halîfe yaptık, nâs arasında doğrulukla hükmet ve hevâyâ tâbi' olma ki, seni Allah yolundan şaşırtır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Beyt-i şerîfde ta'bîriyle bir nükteye işâret buyrulur; şöyle ki: Nefs-i hayvânî kendi kıvâmına âid olan yemek ve içmek ve uyumak ve nikâh gibi hazları talebden aslâ fâriğ olmaz. Huzûzât-ı mezkûre hudûd-ı şer'iyye dâiresinde olursa, umûm mü'minler için mubâh olur; fakat tarîk-ı Hak sâlikleri için bu mubâhâta da dalmak aslâ câiz değildir. Zîrâ vücûd-ı unusrînin kesâfetine ve letâfet-i rûhâniyyeden mahrûmiyyete sebep olur. Onun için Hz. Pîr hevâ ve arzû ile az dost ol; ya'nî nefsin arzûlarını zarûret mikdârından fazla verme buyururlar.

این هوا را نشکند اندر جهان هیچ چیزی همچو سایهء همراهان

2999. *Bu hevâyı, cihânda hem-râhların sâyesi gibi hiçbir şey kırmaz.*

"Hem-râhlar"dan murâd, mürşid-i kâmillerdir. Ya'nî sâliklerin gayr-i meşrû' olan hevâ ve hevesâtını ve meşrû' olan arzûlarındaki mübâlagayı ancak cihânda mürşid-i kâmilin sâyesi ve terbiye ve himâyesi kesr edebilir. Sâlikin hiçbir tedbîri, mürşid-i kâmilin terbiye ve himâyesi kadar müessir olamaz.

وصیت کردن رسول علیه السلام علی را کرم الله وجهه که چون هر کسی
بنوع طاعتی تقرب جویند بحق تو تقرب جوی بصحبت عاقل و بنده
خاص تا از ایشان همه پیش قدم باشی

Resûl (a.s.)'ın Alî (k.v.)'ye, "Mâdemki her bir kimse bir nevi' tâatla
Hakk'a takarrub isterler, sen âkılın ve bende-i hâssın sohbeti ile
takarrub iste; tâ ki onların hepsinden ileriye ayak basasın, diye
vasiyet buyurması beyânındadır

گفت پیغمبر علی را کای علی شیر حقی پهلوانی بر دلی

3000. *Peygamber Ali'ye buyurdu ki: Ey Ali; Hakk'ın arslanısin, pehlivân-*
[2959] *sın, kalbi kuvvettisin.*

لیک بر شیریں مکن هم اعتماد اندر آ در سایه نخل امید

3001. *Fakat arslanlığa da i'timâd etme; ümîd nahlinin gölgesine gel!*

"İ'temîd" i'timâd masdârının imâle olunmuşudur ki, *Mesnevî-i Şerîf* de bu
gibi imâlât çok vâki' olmuştur. "Nahl" hurma ağacıdır; murâd, semerât-ı fû-
yûzât-ı ilâhiyyeyi hâiz olan insân-ı kâmilidir. Ya'nî, yâ Ali, arslanlığına da-
yanma; nahl-i ümîd olan insân-ı kâmilin terbiyesi altına gir demek olur. Bu
bahis şu hadîs-i şerîfe müsteniddir: یا علی اذا تقرب الناس الی خالقهم بانواع البر فتقرب الی
Ya'nî "Yâ Ali, vak-
tâki nâs hâlîklarna envâ'-ı birr ile takarrub ederler, sen Rabb'ine envâ'-ı akl
ile takarrub et ki, dünyâda nâs indinde ve âhirette Allah Teâlâ indinde dere-
ce ve yakınlıkta onları geçesin."

اندرا در سایه آن عاقلی کش نتاند برد از ره ناقلی

3002. *O bir âkılın sâyesine gel ki, onu bir nâkil yoldan götürmez.*

Hakk'a vâsıl ve hakîkati zevkan ve hâlen müdrîk olan bir âkılın himâye-
si altına gir ki, onu görünen ve görünmeyen şeytânlardan hiçbirisi kendi yo-
lundan ve makâmından çeviremez.

ظل او اندر زمين چون كوه قاف روح او سپرغ بس عالي طواف

3003. Onun sâyesi yeryüzünde Kâf dağı gibidir; onun rûhu da âlî-tavâf olan sîmurgdur.

“Kâf dağı”ndan murâd âlem-i taayyün ve “sîmurg”dan murâd hakikat-ı muhammediyyeyi hâmil olan kutbu'l-aktâbın rûh-ı şerîfleridir. Ve o rûh-ı mübârek taayyünât-ı âlemi muhît olup, cümlesinin fevkünde uçar ve tasarruf eyler. Binâenaleyh *Fusûsu'l-Hikem* şârihi Abdullâh Bosnevî (k.s.) hazretlerinin buyurdukları gibi, kutbu'l-aktâbın terbiyesine isâbet eden sâlik tamâmiyle “ayn”a isâbet eder. Zamân-ı Risâlet-penâhîde insân-ı kâmil bi'l-asâle (S.a.v.) Efendimiz'in zât-ı nübüvvet-penâhîleridir; ve onlardan sonra âlem-i taayyünde onların bi'l-verâse hakikatlerini hâmil olan aktâbdır. Ve Cenâb-ı Mevlânâ efendimiz dahi onlardan birisidir.

کر بگویم تا قیامت نعت او هیچ آنرا مقطع و غایت مجو

3004. Eğer kıyâmet kadar onun na'tını söylersem; onun için aslâ makta' ve nihâyet isteme!

“Na't” evsâf-ı haseneye derler. Ya'nî insân-ı kâmil “Allah” ism-i câmi'inin mazharı olup, âlem-i taayyünde sıfat-ı ilâhiyye ile zâhir olduğundan kıyâmette kadar evsâf-ı cemîlesinden bahs edilse, nihâyeti gelmez.

در بشر رو پوش کردست آفتاب فهم کن و الله اعلم بالصواب

3005. Güneş beşerde nikâb yapmıştır; anla! Doğrusunu en çok Allah Teâlâ bilir.

İnsân-ı kâmilin taayyününden sıfatı ve esmâsıyla zâhir olan ve güneş gibi bilcümle taayyünât âlemine ziyâ-pâş olan Hak'dır; ve Hak insân-ı kâmilin sûret-i müteayyinesini nikâb yapmıştır. İyi anla da, insân-ı kâmilî Hak'dan ayrı görme. Bu i'tibâr ile (S.a.v.) Efendimiz ile, onların vârislerinin lisân-ı şerîfleri lisân-ı Hak'dır ve onların kelâmı da, kelâm-ı Hak'dır; ve doğruyu en çok bilen ise yine Hak'dır. Binâenaleyh bu sözleri kabûl et! Cenâb-ı Pîr efendimiz bu ma'nâyı *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şu beyt-i şerîflerinde de beyân buyururlar:

این هیكل آدمست رو پوش ما قبلهء جمله سجدهایم

“Bu heykel-i âdem nikâbdır; biz bütün secdelerin kıblesiyiz.”

یا علی از جمله طاعات راه
بر گزین تو سایه خاص ال

3006. *Yâ Ali, yolun tâatlarının cümlesinden sen hâss-ı ilâhın sâyesini ihtiyâr et!*

Hak yolunun türlü türlü tâatları vardır; en mühimmi de Allah Teâlâ hazretlerinin bir abd-i hâssının terbiyesi altına girmeyi ihtiyâr etmektir. Bunların içinden sen bu mühim olanı ihtiyâr et!

هر کسی در طاعتی بگریختند
خویشان را مخلصی انگيختند

3007. *Her bir kimse ki, bu tâate kaçtılar, kendilerine bir mahall-i halâs ihdâs ettiler.*

تو برودر سایه عاقل گریز
تا رهی زان دشمن پنهان ستیز

3008. *Sen git, âkılın sâyesine kaç, tâ ki o inâdı gizli olan düşmandan kurtulasın.*

“İnadı gizli olan düşman”dan murâd nefis-i hayvâniyyedir; zîrâ nefis arzûlarında muanniddir; onun için ehl-i tarîk, havâtır-ı nefsâniyyeyi kuvvet ve isrârından bilir. Zîrâ havâtır-ı şeytâniyye zayıftır ve kuvvet ve isrân yoktur; çabuk zâil olur.

از همه طاعات اینت بهترست
سبق یایی بر هر آن سابق که هست

3009. *Bu sana bütün tâatlerden daha iyidir; mevcûd olan her bir sâbık üzere sebk bulursun.*

Nefsin kuvvet ve isrârını mürşid-i kâmilin terbiyesi kesr ettiği için, onun sâyesine ilticâ etmek senin için bütün tâatlerden daha hayırlıdır. Eğer böyle yaparsan, tarîk-ı Hak'da her biri birer nevi'-i tâatla müsâbakaya girmiş olanların hepsinden ileriye geçersin.

چون گرفتی پیر هین تسلیم شو
همچو موسی زیر حکم حضر رو

3010. *Pîri tuttuğun vakit sakın hâ! teslîm ol, Mûsâ gibi Hızır'ın hükmü altında git!*

Mürşid-i kâmile mülâkî olduğun vakit, sakın hâ! ona i'tirâz etme; her emrine teslîm ol! O zât-ı şerîf ilm-i ledünde Hızır (a.s.)a benzer; Mûsâ (a.s.) bir nebiyy-i zîşân iken, nasıl cenâb-ı Hızır'ın hükmü altında hareket etti ise sen de öyle yap!

صبر کن بر کار حضری بی نفاق تا نگوید حضر رو هذا فراق

3011. *Hızır'a mensûb olan işe nifâksız sabr et, tâ ki Hızır, güt bu firâkdır, demesin.*

Ey sâlik, ma'lûmdur ki cenâb-ı Hızır, Hz. Mûsâ muvâcehesinde bir çocuğu öldürdü; ve bir gemiyi deldi; zâhırde hiçbir sebep yok idi. Nübüvveti hasibiyle zâhire nâzır olan Hz. Mûsâ i'tirâz buyurdu. Ve cenâb-ı Hızır da, üç def'a vâki' olan i'tirâzından sonra هَذَا فِرَاقُ بَيْنِي وَبَيْنِكَ (Kehf, 18/78) [İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır] buyurdu. Nitekim kıssanın tafsîli Kur'ân-ı Kerîm'de mezkûrdur. Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber bu bâbdaki hikmetleri *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Müsevî'de beyân buyurmuşlardır; burada tafsîli uzundur. Ey sâlik, mürşid-i kâmil dahi zâhırde senin nokta-i nazarına uymayan işler yapar; sakın i'tirâz etme! Sabr et ki, o zât-ı şerîf sana "Senin tarîk-ı hakîkatte yürümeğe isti'dâdın yoktur; git yalnız zâhir-i şerîatle amel dâiresinde kâim ol!" demesin.

گرچه کشتی بشکند تو دم مزن گرچه طفلی را کشد تو مو مکن

3012. *Eğer gemiyi delerse, sen söyleme. Eğerçi bir çocuğu öldürürse, sen saç yolma!*

Ya'nî eğer mürşid-i kâmil senin vücûd-ı unsurînin gemisini riyâzet ve mücâhede ile rahnedâr ederse, i'tirâz etme; ve eğer senin çocuk gibi olan akıl ve tedbîrini amelden iskât ederse, sakın saçını yolup, feryâd etme!

دست او را حق چو دست خویش خواند تا يد الله فوق ايديهم براند

3013. *Hak mâdemki onun eline kendi eli ta'bîr etti, nihâyet يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ [Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir] diye da'vâ buyurdu.*

Hudeybiye musâlahasında Bîat-ı Rıdvân'da nâzil olan sûre-i Fetih'de Hak Teâlâ اِنَّ الَّذِيْنَ يَبَايِعُوْنَكَ اِنَّمَا يَبَايِعُوْنَ اللّٰهَ يَدُ اللّٰهِ فَوْقَ اَيْدِيهِمْ (Fetih, 48/10) ya'nî "Ey Peygamberîm, sanâ bîat edenler, ancak Allah'a bîat ederler; Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir" buyurdu. Ve hadîs-i kudsîde de سمعنا وبعرنا و ya'nî "Ben bir kulumu sevdiğim vakit, onun sem'i ve basarını ve lisânı ve eli ilh... olurum" buyrulur.

Muhakkıkîn hazarâtı bu mertebeye "kurb-i ferâiz" derler; ve bu mertebe Nebiyy-i zîşân efendimizin ümmetinden kâmil olanlara mevrûsdur. Binâenaleyh mürşid-i kâmilin yedi, yed-i Hak'dır.

دست حق میراندش زندش کند زنده چه بود جان پاینده کند

3014. *Hakk'ın eli onu öldürür; onu diri eder. Diri nedir? Onu cân-ı bâkî yapar.*

ش "şın" zamîrleri yukanda işâret buyrulan Hızır'ın öldürdüğü çocuğa ve bi'l-intikâl insân-ı kâmilin terbiye ettiği sâliklere işâret buyrulur.

هر که تنها نادرا این ره برید هم بعون همت پیران رسید

3015. *Bu yolu nâdiren yalnız kat' eden bir kimse dahi, pîrlerin himmetinin yardımı ile erişti.*

Zâhiren bir mürşide intisâb etmeksizin bu tarîk-ı Hakk'ı yalnızca kat' edenler de bulunur; fakat nâdirdir ve bunlar da yine pîrân hazarâtının ma'nen rûhâniyetlerinden yardım görmek sûretiyle terakkî ederler ve bunlara istilâh-ı meşâyihde "Üveysî" ta'bîr olunur.

دست پیراز غائبان کوتاه نیست دست او جز قبضهء الله نیست

3016. *Pîrin eli gâiblerden kısa değildir; onun eli Allah'ın kabzasından başka değildir.*

Mürşid-i kâmil, huzûrundan gâib olan sâliklerini terbiyeden âciz değildir. Kendisi şarkta ve mürîdi garbta olsa, onun imdâdına yetişir. Menâkıb-ı evliyâda emsâli pek çoktur. Bu fakîr-i pür-taksîr dahi bu tasarrufu re'ye'l-ayn müşâhede etmiştir. Çünkü mürşidin eli, kabza-i Hak'dan başka bir şey değildir. Bu beyt-i şerîf, yukarıdaki beyt-i şerîfin ma'nâsını dahi te'yîd eder. Ya'nî "Bilâ-intisâb, yalnızca tarîk-ı Hakk'a sâlik olan kimselere pîrlerin himmeti nasıl yardım edebilir?" suâline cevâben "Pîrlerin eli, gâiblere de yetişir" buyrulur.

غائبانرا چون چنین خلعت دهند حاضران از غائبان لا شک به اند

3017. *Mâdemki gâiblere böyle hil'at verirler, şübhesiz hâzırlar gâiblerden daha iyidirler.*

Hâzırların, gâiblerden daha iyi olmasının vechi budur ki, sâlik bidâyet-i sülûkünde kolay kolay sûretten tecerrüd ederek, âlem-i ma'nâyâ teveccüh edemez. Binâenaleyh kendi havâssinden gâib olmak için, onun nazarında mürşidin sûret-i müteayyinesi pek müessirdir. Nitekim *Gülşen-i Râz*'da Mahmûd Şebisterî hazretlerine suâlleri îrâd buyuran Emîr Hüseyinî hazretleri buyururlar:

اول قدمی که عشق دارد ابريست جمله کفر بارد
زانروی که چشم تست احول معبود تو پیر تست اول

"Sâlikin aşkı olan ilk adımı, bütün küfür yağdıran bir buluttur. Zîrâ senin gö-zün şaşıcıdır, biri iki görürsün. Binâenaleyh senin ma'bûdun evvelen pîrin olur."

Burada "küfür"den murâd setirdir. Mürşid-i kâmilin sûreti, vech-i Hakk'a nikâb olup onu setr eder; binâenaleyh Ka'be gibi onu tavâf eder ve ona sâcid olursun. Nitekim Ka'be taş ve topraktan ma'mûl bir sûret iken, ona secde et-mektesin.

غائبانرا چون نواله می دهند پیش مهمان تا چه نعمتها نهند

3018. *Mâdemki gâiblere nevâle verirler, acabâ misâfirlerin önüne ne ni'met-ler koyarlar?*

کو کسی کو پیش شان بندد کمر تا کسی کو هست بیرون سوی در

3019. *Kapının dış tarafında olan bir kimseye kadar, onların huzûrunda kemer bağlayan bir kimse hani?*

"Kemer-besten" hizmet etmek ma'nâsınadır; burada kemâl-i teveccûhe işâret buyrulur. Bu beyt-i şerifin ma'nâsında iki vecih vardır; birisi: "Mürşid-i kâmile gerek zâhirde intisâb ile rabt-ı kalb eden ve gerek zâhirde intisâbsız te-veccüh-i kâmil ile onun tarîkine ve usûlüne riâyet eden hani?" Bu sûretle hu-lâsa-i ma'nâ: Halk ahkâm-ı tabîatte müstağrak olup, ne yakından ne de uzak-tan insân-ı kâmile müteveccih olmazlar, demek olur. Şurrâh-ı Hind'in beyân ettikleri vecih dahi şudur: "Onların hizmetinde olan bir kimsenin mertebesi ile, onlardan uzak olan bir kimsenin mertebesi nerede! Bu mertebeden, o merte-beye kadar çok tefâvüt vardır."

چون گزیدی پیر نازک دل مباش سست ورزیده چو آب و گل مباش

3020. *Uaktâki pîri ihtiyâr ettin nâzik-dil olma; su ve çamur gibi sa'yi gevşek olma!*
[2979]

Ya'nî mürşid-i kâmile intisâbdan sonra onun emrini cesûrâne kabûl et; nâziklik ve kıbarlık gösterip emirlerini icrâda gevşek olma! Eğer sana kuru ekme-yemeyi teklîf ederse, ye! Benim vücûdum buna tahammül edemez de-

me! Eğer seni yalın ayak ve baş açık gezdirirse, akrân ve emsâlim arasında bunu nasıl yapabilirim, bana deli olmuş derler ve ta'yîb ederler deme; ve su ve çamur gibi şekil kabûlü husûsunda gevşek olma!

ور بهر زخمی تو پر کینه شوی پس کجا بی صیقل آینه شوی

3021. *‘Ue eğer bir darbeden dolayı sen pür-kîne olursan, imdi cilâsız ayna olman nerede olur?*

Mürşidim benim hâl ve şânımı nazar-ı i'tibâre almaksızın emirler veriyor deyip gönlün incinirse, tarîk-ı Hak'dan behre-yâb olamazsın; zîrâ üzeri kirli paslı olan bir âyîne silinmek ister. Senin gönlünün âyînesi dahi kir ve enâniyet ve ruûnât-ı nefsiyye pasları ile kararmıştır; onları mürşidin bu tedbîrler ile temizlemek ister.

کبودی زدن قزوینی برشانگاه صورت شیر
و پشیمان شدن او بسبب زخم سوزن

Kazvinli'nin sırtına arslan sûretinde mâvilik vurdurması ve
iğne darbesi sebebiyle onun pişman olması

Ba'zı kimseler, bedenlerini iğne ile deldirip ba'dehû çivit veyâ barut ile o delikleri doldururlar ve bu sûretle vücûdlarına hayvânât resimleri veyâ sâir eşkâl tersîm ederler. Bu nişan, yıkamak ile çıkmaz ve dâimâ bedende kalır. Buna Arabî'de “veşm” derler. “Kebûdî zeden” veşm yaptırmak ma'nâsınadır. Nitekim kabadayılık sevdâsında bulunan balıkçılar ve tulumbacılar gibi ba'zı eşhâsın elyevm kollarında veyâ göğüslerinde görülür.

این حکایت بشنو از صاحب بیان در طریق و عادت قزوینیان

3022. *Sâhib-i beyândan Kazvinliler'in tarîkı ve âdeti hakkındaki bu hikâyeyi dinle!*

Bu veşm usûlüne zamân-ı Hz. Pîr'de Kazvinliler'in mübtelâ oldukları anlaşılr.

بر تن و دست و کتفهای گزند از سر سوزن کبودیها زنند
 3023. *Tenleri ve elleri ve omuzları üzerine zararsız, iğne ucundan mâvilikler vururlar.*

سوی دلاکی بشد قزوینی که کبودم زن بکن شیرینی
 3024. *Bir Kazvinli bana mâvilik vur; tatlılık et diye bir dellâk cânibine gitti.*

گفت چه صورت زنم ای پهلوان گفت برزن صورت شیر ژیان
 3025. *(Dellâk) dedi: Ey pehlivân ne sûret vurayım? Kükremiş arslan sûreti vur, dedi.*

طالع شیرست نقش شیر زن جهد کن رنگ کبودی سیرزن
 3026. *Benim tâli'im arslandır; arslan nakşı vur; gayret et, mâvilik rengini tok vur!*

Ben yıldıznâmede tâli'ime baktırdım. Esed burcuna taalluku vardır; binâ-enaleyh arslan sûretini isterim; fakat mâvilîğin koyu olmasına da gayret et!

گفت بر چه موضعت صورت زنم گفت بر شانه گهم زن آن رقم
 3027. *(Dellâk) dedi: Sûreti ne tarafına vurayım? O nişanı sırtıma vur! dedi.*

چونکه او سوزن فرو بردن گرفت درد آن در شانه گه مسکن گرفت
 3028. *Uaktâki o iğneyi batırmağa başladı, onun acısı sırtta mesken tuttu.*

پهلوان در ناله آمد کای سنی مر مرا کشتی چه صورت می زنی
 3029. *Pehlivân, ey ulu beni öldürdün, ne sûret vuruyorsun? diye feryâda geldi.*

گفت آخر شیر فرمودی مرا گفت از چه عضو کردی ابتدا
 3030. *(Dellâk) dedi: Nihâyet bana arslan emr ettin. (Kazvinli) dedi: Han-
 [2990] gi a'zâdan başladın?*

گفت از دمگاه آغازیده ام گفت دم بگذار ای دو دیده ام
 3031. *Kuyruk mahallinden başlamışım, dedi. Ey iki gözüüm, kuyruğu bırak! dedi.*

از دم و دُمّاه شیرم دَم گرفت دُمّگه او دَمگهم محکم گرفت

3032. *Arslanın kuyruğundan ve kuyruk mahallinden benim nefesim tutuldu; onun kuyruk yeri, benim nefes yerimi sıkı tuttu.*

شیر بی دم باش گوی شیر ساز که دلم سستی گرفت از زخم گاز

3033. *Ey arslan yapıcı de, arslan kuyruksuz olsun; zîrâ kalbimi iğne darbesinden zayıflık yakaladı.*

جانب دیگر گرفت آن شخص زخم بی محابا و مواسایی و رحم

3034. *O şahıs darbeyi çekmeksizin ve müdârâsız ve merhametsizce başka tarafa tuttu.*

بانگ کرد او کین چه اندامست ازو گفت این گوشست ای مرد نکو

3035. *O, ondan, bu ne endâmdır? diye bağırdı. Ey iyi adam, bu kulaktır, dedi.*

گفت تا گوشش نباشد ای حکیم گوش را بگذار کوتاه کن گلم

3036. *'Dedi, ey hakîm, kulağı da olmasın; kulağı bırak kilimi kısa et!'*

"Kûteh kün kilîm" kilimi kısa etmek, işi ihtisâr etmekten kinâyedir.

جانب دیگر خلش آغاز کرد باز قزوینی فغانرا ساز کرد

3037. *Diğer tarafa batırmağa başladı; Kazvinli de figâna başladı.*

کین سوم جانب چه اندامست نیز گفت اینست اشکم شیر ای عزیز

3038. *(Dedi) bu üçüncü taraf dahi ne endâmdır? Ey azîz bu arslanın karnıdır, dedi.*

گفت تا اشکم نباشد شیر را گشت افزون درد کم زن زخمها

3039. *Dedi: Arslanın karnı da olmasın, acı ziyâde oldu, darbeleri az vur!*

خیره شد دلاک و بس حیران بماند تا بدیر انگشت در دندان بماند

3040. *Dellâk uyuştu ve çok hayrân kaldı, çok vakte kadar parmağı dışında kaldı.*
[2999]

بر زمین زد سوزن از خشم اوستاد گفت در عالم کسی را این فتاد

3041. *Üstâd öfkesinden iğneyi yere vurdu; dedi ki: Âlemde bir kimseye vâki' oldu mu?*

شیر بی دم و سرو اشکم که دید اینچنین شیرى خدا خود نافرید

3042. *Kuyruksuz ve başsız ve karınsız arslanı kim gördü? Hak Teâlâ da böyle bir arslan yaratmadı.*

ای برادر صبر کن بر درد نیش تا رهی از نیش نفس گیر خویش

3043. *Ey birâder iğnenin acısına sabr et, tâ ki kâfir nefsinin iğnesinden kurtulasın.*

Bu kıssada "Kazvinli"den murâd sâlik ve "dellâk"dan murâd mürşid-i kâmil ve "iğne"den murâd kâmilin mevhûm olan varlığını ifnâ eden riyâzât ve mücâhedât; ve "arslan resmi"nden murâd, sâlikin mevhûm olan vücûduna, arslan gibi olan hakîkatın hâlen ve zevkan ilkâsı ve "iğnenin acısından vâki' olan fer-yâd"dan murâd, riyâzet ve mücâhedât sebebiyle nefs-i sâlikin kıvrınmasıdır. Bu işârete binâen cenâb-ı Pîr buyururlar ki: Ey sâlik kardeşim, nefesine acı gelen mürşidin terbiyesine sabr et, tâ ki vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde dâimâ "ben, ben" diye bağırın bu da'vâ-yı enâniyyeti hasebiyle vücûd-ı hakîkîyi fi-ilen setr ve inkâr eden nefsinin, her an rûhuna sapladığı iğnelerden kurtulasın.

کان گروهی که رهیدند از وجود چرخ و مهر و ماه شان آرد سجود

3044. *Zîrâ o bir tâife ki vücûddan kurtuldular, felek ve güneş ve ay onlara secde getirir.*

Zîrâ vücûd-ı hakîkî muvâcehesinde mevhûm olan varlıkların ıan kurtulan bir tâifenin önünde mevcûdâtın kâffesi secde ve serfûrû ederler v onların ta-sarrufları altına girerler.

هر که مرد اندر تن او نفس گیر مرورا فرمان برد خورشید و ابر

3045. *Her kimin teninde onun kâfir nefsi ölürsa, güneş ve bulut ona fermân götürür.*

Kâfir nefsi ölmüş olan kimsenin, güneş ve bulut emrine mutî' olur.

چون دلش آموخت شمع افروختن آفتاب اورا نیارد سوختن

3046. *Çünkü onun kalbi şem' parlatmayı öğrendi, güneş onu yakamaz.*

Vücûd-ı abdânîsi vücûd-ı Hakkânî ile kâim olan kimsenin kalbi artuk mu-hîtime rahmet olur. Nitekim cenâb-ı Pîr *Mesnevî*'de diğer bir beyitlerinde bu-yururlar:

تا کند شان رحمة للعالمين

زان بياورد اوليا را بر زمين

Nazmen tercüme: "Getirdi evliyâyı Hak zemîne
Ki rahmet olsun onlar âlemîne"

Binâenaleyh onlar şem' gibi olan kulûb-ı mü'minînin nasıl parlatılacağını öğrenir ve irşâd-ı ibâdullâh'a meşgûl olurlar. Böyle bir velînin bir kere hakîkat güneşi ile yanmış olan vücûdu, artık o hakîkat güneşi muvâcehesinde bir daha yanmaz. Böyle bir kimseyi sûrî güneş yakabilir mi?

گفت حق در آفتاب منتجم ذکر تراور کذا عن كهفهم

3047. *Hak Teâlâ âfitâb-ı müntecimde buyurdu: "Tezâver an kehfihim" âyetinde kezâ zikr etti.*

"Âfitâb-ı müntecim"den murâd Hind şârihlerinden ba'zılarına göre Kur'ân-ı kerîmdir. Ankaravî hazretlerine göre "âfitâb-ı felekî"dir. Sûre-i Kehf'de olan *وَتَرَى الشَّمْسُ إِذَا طَلَعَتْ تَرَاوُرَ عَنْ كَهْفِهِمْ* (Kehf, 18/17) ya'ni "Ve sen güneşi tulû' vaktinde onların mağarasından meyl eder bir halde görür idin" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîme, küffânın şerrinden mağaraaya ilticâ eden Ashâb-ı Kehf'in hâlini beyânen zikr olunmuştur, tafsîli kütüb-i tefâsirde mezkûrdur.

Ya'nî sûrî güneşin evliyâ-yı Hakk'a te'sîr edemediğine delîl istersen, sûre-i Kehf'de olan bu âyet-i kerîmeye nazar et. Beyt-i şerîfde "tezâverü" kelimesinin teşdîd ile zikri, zarûret-i vezinden nâşîdir; bu da kavâid-i şî'riyyedendir. Tercüme, Hind şârihlerine göre yazıldı, Ankaravî hazretlerini şerhine göre tercüme şöyle olur: "Hak Teâlâ şems-i felekî hakkında kezâ "tezâverü an kehfihim" âyetinin zikrini buyurdu."

خار جمله لطف چون گل میشود پیش جزوی کو سوی گلی رود

3048. *Diken, gül tarafına giden bir cüz'ün indinde, gül gibi hep latîf olur.*

"Diken"den murâd, sâlikin enâniyyet da'vâsına sebep olan vücûd-ı izâfîsidir. "Gül"den murâd letâfet-i esmâ ve sıfâtıyla tecellî buyuran vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. "Bir cüz"den murâd, insân-ı kâmilin vücûd-ı abdânîsidir. "Gül"den murâd kezâ, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır. Ya'ni Hakk'a vâsıl ve vücûd-ı abdânîsi vücûd-ı hakkânî ile kâim bulunan mürşid-i kâmilin indinde terbiye görüp Hakk'a vâsıl olan bir sâlik, kâmil olup bilcümle esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin mazharı olur. Ve diken gibi olan vücûd-ı izâfîsi, gül gibi olan vücûd-ı hakkânî ile kâim ve bâkî olur.

چيست تعظيم خدا افراشتن خويشتن را خوار و خاکی داشتن

3049. *Hak Teâlâ'nın ta'zîmini yükseltmek nedir? Kendini zelîl ve toprağa mensûb tutmaktır.*

چيست توحيد خدا آموختن. خويشتن را پيش واحد سوختن

3050. *Tevhîd-i Hak, ancak vücûdda vahdâniyyet ve ferdâniyyet sâhibi olan Hakk'ın bu varlığı önünde, kendi mevhûm olan varlığını terk edip, bütün varlıkları O'nun varlığına bırakmaktır; ve nazarında kökleşen ikiliği kaldırmaktır.*

Tevhîd-i Hak, ancak vücûdda vahdâniyyet ve ferdâniyyet sâhibi olan Hakk'ın bu varlığı önünde, kendi mevhûm olan varlığını terk edip, bütün varlıkları O'nun varlığına bırakmaktır; ve nazarında kökleşen ikiliği kaldırmaktır.

گر همی خواهی که بفروزی چو روز هستی همچون شب خود را بسوز

3051. *Eğer istersen ki gündüz gibi parlayasın, kendinin gece gibi olan varlığını yak!*

هستیت در هست آن هستی نواز همچو مس در کیمیا اندر گداز

3052. *Varlığını, varlık okşayıcı olan O'nun varlığında, kimyâ içindeki bakır gibi erit!*

Ya'nî mevhûm olan varlığını, Hakk'ın her ân-ı gayr-i münkasimde bu vücûdât-ı izâfiyye âlemine tecelliyâtıyla imdâd buyuran hakîkî varlığı içinde erit de, vücûd-ı abdânîni vücûd-ı hakkânîye tebdîl et! Nitekim kimyâcılar bakır iksîr içine atıp, altına kalb ederler.

در من و ما سخت کردستی تو دست هست این جمله خرابی از دو هست

3053. *"Ben" e ve "biz" e elini sıkı yaptın; bütün bu harâblık iki varlıktandır.*

Ey sâlik, sen vücûd-ı izâfinin iktizâsı olan bu "ben" ve "biz" ta'bîrlerine sıkı sıkı yapıştın; onun için nazarında bir Hakk'ın varlığı, bir de senin varlığın kökleşti. Halbuki senin varlığın nedir? Buzun sudan husûlü gibi izâfî bir varlıktır. Suyun muvâcehesinde buzun varlığının ne kıymeti olur? Eğer dikkatle bakarsan meydanda ancak suyun vücûdu vardır; buzların vücûdu bir nümâyiştan ibârettir. İşte bütün bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde gördüğün ceng ü cidâl ve münâzaât ve binnetîce harâblık hep iki varlıktan ve iki görüşten neş'et eder. Binâenaleyh enâniyetten kurtulmayan kimselerin âkıbetini temsîlen Cenâb-ı Pîr, âtîdeki kıssanın beyânına şurû' buyururlar.

قصه شیر و گرگ و روبه که بشکار رفته بودند

Ava gitmiş olan arslan ve kurt ve tilkinin kıssasıdır

شیر و گرگ و روبهی بهر شکار رفته بودند از طلب در کوهسار

3054. *Arslan ve bir kurt ve bir tilki av için, talebden dolayı dağlığa gitmiş idiler.*

تا به پشت همدگر بر صیدها سخت بر بندند بار و قیدها

3055. *Tâ ki birbirinin müzâheretiyle avlara yolları ve bağları sıkı bağlıyalar.*

Ya'nî arslan kuvvetini, kurt keskin görüşünü, tilki hilesini isti'mâl ederek gâyet güzel avlar yakalamak üzere ittihâd ettiler.

هر سه باهم اندر آن صحرای ژرف صیدها گیرند بسیار و شگرف

3056. *Her üçü birbiriyle o geniş sahrâda çok ve büyük avlar tutalar.*

Bu kıssada "arslan"dan murâd, kendini Hak'da fânî ve vücûd-ı Hak'la bâ-kî olan insân-ı kâmilidir. "Kurt"dan murâd, enânîyyetini terk edemeyen ve kendi kuvvetine ve ilmine mağrûr olan sâlik; ve "tilki"den murâd, insân-ı kâmilin kuvve-i tasarrufiyyesini müdrîk olup, kendi irâdesini ona teslîm eden sâlik; "ava çıkmak"tan murâd, mürşidin mürîdlerini teslîki ve esnâ-yı sülûk-de onların isti'dâdlarını tecrübe etmesidir; ve "av"dan murâd dahi tecelliyât-ı Hak'dır.

گرچه زیشان شیر نررا تنگ بود لیک کرد اکرام و همراهی نمود

3057. *Uâkıâ erkek arslana onlardan âr var idi; lâkin onlara ikrâm etti ve yoldaşlık gösterdi.*

Ya'nî insân-ı kâmil "seyr-fillâh" içinde bulunduğundan, kendisince sülûkde onlara yoldaş olmağa lüzûm yok idi; fakat onlara merhameten vâki' olan ikrâmdan dolayı refâkat etti; zîrâ sehâ ve kerem insân-ı kâmilin yegâne hasletidir.

اینچنین شه را ز لشکر زحمتست لیک همره شد جماعت رحمتست

3058. *Böyle bir şâha leşkerden zahmet vardır; lâkin yoldaş oldu, cemâat rahmettir.*

İnsân-ı kâmile müridlerden zahmet vardır; çünkü müridleri terbiye için mutlakâ cihet-i halkıyyete teveccüh ve onlar ile meşgûl olmak lâzımdır. Fakat الجماعة رحمة ya'nî "Cemâat rahmettir" hadîs-i şerîfi mûcibince onlara yoldaş oldu.

اینچنین مه را ز اختر ننگهاست او میان اختران بهر سخاست

3059. *Böyle aya, yıldızlardan âr vardır; o, yıldızlar arasında sehâ içindir.*

"Allah" ism-i câmi'ine mazhariyyeti hasebiyle ay gibi olan insân-ı kâmile, esmâ-i müteferrikaya mazhariyetleri hasebiyle yıldızlara müşâbih bulunan sâliklerden ona âr vardır; fakat onların arasında bulunması kendisine ihsân olunan füyûzât-ı rabbâniyyeyi وَأَنْفَقُوا مِمَّا جَعَلَكُمْ مُسْتَحْلِفِينَ فِيهِ (Hadîd, 57/7) ya'nî "Allah Teâlâ'nın sizi müstahlef kıldığı şeyden infâk ediniz!" âyet-i kerîmesindeki emir mûcibince, mahzâ sehâvet cihetinden onlara infâk içindir.

امر شاورهم پیمر را رسید گرچه رأیی نیست رأیش را ندید

3060. *"Şâvir-hüm!" [Onlarla müşâvere et!] emri Peygamber'e erişti; her ne [3019] kadar onun re'yine nedîd bir re'y yok ise de.*

Ya'nî bi'l-asâle insân-ı kâmil bulunan Server-i enbiyâ (s.a.v.) Efendimiz'in re'y-i âlîlerinin bu âlemde bir nazîri yok iken, yine Hak Teâlâ azretleri Âl-i İmrân sûresinde وَشَاوَرَهُمْ فِي الْأَمْرِ (Âl-i İmrân, 3159) ya'nî "Emirde onlar ile müşâvere et!" buyurdu. Zîrâ esmâ-i müteferrikanın mazharı olan cemâat-i müslimîne Hakk'ın rahmet-i rahîmiyyesiyle tecellîsi vardır.

در ترازو جو رفیق زر شدست نی ازان که جو چو زر گوهر شدست

3061. *Terâzide arpa, altına refîk olmuştur; ondan dolayı değildir ki, arpa altın gibi cevher olmuştur.*

Evezân-ı atıkada "arpa," dirhem-in eczâsındandır ve altın-ın dirhem-i kesirleri "arpa" ile vezn olunur. Binâenaleyh altın vezn etmek için terâzinin bir gözüne arpaları ve bir gözüne de altın koyup tartarlar. Burada insân-ı kâmilin re'yi altına ve sâliklerin re'yleri de "arpa"ya teşbîh buyrulmuştur.

روح قالب را کنون همره شدست مدتی سگ حارس در گه شدست

3062. *Rûh şimdi kalıba yoldaş olmuştur; bir müddet köpek, dergâhın bekçisi olmuştur.*

Kâmilin, nâkısa refâkatinin birçok sır ve hikmetleri vardır. Nitekim âlem-i halkta rûh-ı latîf cism-i kesîfe yoldaş olmuştur. Bunun sır ve hikmeti yukarıda Hz. Ömer (r.a.) efendimize gelen Rum elçisi kıssasında îzâh olundu. Bu hâl, bir müddet köpeğin kapı bekçisi olmasına benzer; zîrâ nefis-i hayvâniyye köpek tabîatındadır; ve rûh ise, âlem-i emirden olup ulüvv-i mertebe sâhibidir.

چونکه رفتند این جماعت سوی کوه در رکاب شیر با فر و شکوه

3063. *Uktâki bu cemâat, şevketli ve azametli olan arslanın rikâbında dağ tarafına gittiler.*

"Dağ"dan murâd, kalbdır. Ya'nî sâlikler mazhar-ı ism-i zât olan mürşid-i kâmilin rikâbında kalb cânibine teveccüh ettiler.

گاو کوهی و بز و خرگوش زفت یافتند و کار ایشان پیش رفت

3064. *Dağ sığırı ve keçi ve semiz tavşan buldular; ve onların işi ileriye gitti.*

"Dağ sığırı"ndan murâd, mürşid-i kâmilin kalb-i şerîfine olan tecellî-i azîmdir. "Keçi" ve "tavşan"dan murâd, sâliklerin isti'dâdına göre olan tecelliyât-ı muhtelifedir.

هر که باشد در پی شیر حراب کم نیاید روز و شب او را کباب

3065. *Her kim muhârib arslanın izinde olursa, gece ve gündüz ona kebâb eksik olmaz.*

Her kim nefis ve şeytân ile harb edici olan mürşid-i kâmilin izini ta'kîb ederse, ona gece ve gündüz gıdâ-yı rûh olan tecelliyât-ı Hak eksik olmaz.

چون ز که در بیشه آوردند شان کشته و مجروح و اندر خون کشان

3066. *Uktâki onları dağdan çekerek öldürülmüş ve yaralanmış ve kan içinde meşeliğe getirdiler.*

Vaktâki kalbe teveccühden ferâgatle, âlem-i beşeriyyete rücû' ettiler.

گرگ و روبه را طمع بود اندران که رود قسمت بعدل خسروان
3067. *Taksîm, hüsrevlerin adliyle olsun diye, onlarda kurdun ve tilkinin tama'ı var idi.*

Ya'nî sâlikler kalb âlemindeki bu tecelliyâtta kendi sa'ylerinin medhali olduğu zehâbına düşüp kendilerine birer hisse ayrılması tama'ına düştüler ve bu tecelliyâtın ve mürşid-i kâmilin himâye ve terbiyesi altında vâki' olduğunun farkına varamayıp enâniyetlerine müteveccih oldular.

عکس طمع هردو شان بر شیر زد شیر دانست آن طمعها را سند
3068. *Onların her ikisinin tama'ı arslana aks etti; arslan o tama'ların senedini bildi.*

Onların bu avlara tama'ları mürşid-i kâmilin kalbine aksetti ve bu tama'ın menbai, onların enâniyeti olduğunu bildi.

هر که باشد شیر اسرار و امیر او بداند هر چه اندیشد ضمیر
3069. *Her kim ki esrârın arslanı ve emûri olur, o, zamûrin düşündüğü her şeyi bilir.*

Ya'nî âlem-i esrârın arslanı ve beyi olan mürşid-i kâmil, kalblere vârid olan hâtûrâtı bilir; zîrâ hadîs-i şerîfde الله يتنظر بنور الله ya'nî "Mü'minin firâsetinden sakınınız; zîrâ o Allah'ın nûruyla nazar eder" buyrulmuştur.

هین نگه دار ای دل اندیشه خو دل ز اندیشهء بدی در پیش او
3070. *Ey düşünce huylu gönül, müteyakkız ol! Gönülünün önünde fenâ düşünceden hıfz et!*
[3029]

Ey gönlüne mütevâliyen havâtır-ı mütenevvia gelmek şânından olan sâlik, müteyakkız ol! İnsân-ı kâmilin huzûrunda gönlü havâtır-ı mezmûmeden hıfz et!

داند او خررا همی راند خموش در رخت خندد برای روی پوش
3071. *O bilir; eşeği sâkit sürer; setr için senin yüzüne güler.*

Mürşid-i kâmil, senin kalbine gelen havâtıra muttali' olur; fakat senin merkeb-i vücûdunu tarîk-ı Hak'da sâkit olarak sürer. Senin zamâirini örtmek için hiçbir şey bilmiyormuş gibi yüzüne güler. Sen de onun bu hâlimden havâtırına muttali' olmadığını zannedersin.

شیر چون دانست آن وسواس شان وا نگفت و داشت آن دم پاس شان

3072. *Vaktâki arslan onların o vesvâsını bildi, açık söylemedi ve o anda onları mahfûz tuttu.*

Vaktâki mürşid-i kâmil, sâliklere vesvese ilkâ eden enâniyet vesvâsını anladı, zâhırde onların bu havâtırını yüzlerine vurmadi ve o anda onların havâtırına karşı i'tirâzdan onları mahfûz tuttu.

ليك با خود گفت بنمايم سزا مر شمارا ای خسيسان و گدا

3073. *Lâkin kendi kendine dedi ki: Ey hasîsler ve dilenciler; muhakkak size lâyıkı göstereyim.*

Mürşid-i kâmil kendi kendine dedi ki: Ey sıfât-ı nefsâniyyenin zebûnu olan hasîsler; ve ey füyûzât-ı Hak dilencileri! Muhakkak ben size bu sıfât-ı nefsâniyyelerin içinde lâyıknız olan mertebeyi fiilen göstereyim.

مر شمارا بس نيامد رأي من ظن تان اينست در اعطای من

3074. *Size benim re'yim kâfî gelmedi; benim ihsânımda sizin zannınız bu mudur?*

Ben sizi kalbime aldım ve re'y ve tedbîrimle sizi teslîk ettim. Nâil olduğunuz füyûzât-ı ilâhiyye, benim kalbime olan füyûzâtıdır. Benim vâsitam ile olan ihsânda, siz kendinizi görmek zannına düştünüz öyle mi?

ای عقول و رأيتان از رأي من از عطاهاى جهان آرای من

3075. *Ey kimseler, sizin akıllarınız ve re'yiniz, benim re'yimdendir ve benim cihânı süsleyen atâlarımdandır.*

Ey sâlikler sizin vâridât-ı akliyyeniz ve re'yiniz, benim re'y ve tedbîrimden ve benim tasarrufumdan vâki' olur; ve benim cihânşümûl atâlarımdandır. Bu sözler makâm-ı kutbiyyet icâbındandır. Nitekim kutbu'l-aktâb hakkındaki izâhât biraz yukarıda "Kâf dağı" hakkındaki 3003 numaralı beyitte geçti.

نقش با نقاش چه سگالد دگر چون سگالش اوش بخشيد و خبر

3076. *Nakış nakkâşa ne zan eder? Çünkü zannı ve haberi dahi ona o bahş etti.*

Bu beyt-i şerîfin nesren beyânı böyle olur: نقش نسبت به نقاش چه سگالد چون سگالش: Bu beyt-i şerîfin nesren beyânı böyle olur: Ya'nî "Nakış, nakkâşa nisbetle ne zan ve zehâbda bulunabilir? Mâdemki zannı ve haberi dahi o nakşa nakkâş bahş etti." Tavzîhan ma'nâ böyle olur: "Bakınız ki nakış nakkâşa karşı ne zehâbda bulunuyor. Nakış, nakkâşın eseri olduğu halde, o nakış enâniyet ve istiklâl da'vâsına kıyâm ediyor; halbuki zunûn ve havâtır dahi o nakış mesâbesinde olan sâliklerin kalbine mürşidlerinden bahş olunur; zîrâ mürşid, sâliklerin kalblerinde mutasarrıftır.

اینچنین ظن خسیسانه بمن مر شمارا بود ننگان زمن

3077. Ey zamânın ârları, bana böyle hasîsâne zan, sizin için mi oldu?

Ey zamanlarının nâkışları, beni kendinize mürşid-i râh bildiğiniz halde, benim sizler üzerinde tasarrufa adem-i kudretim zann-ı hasîsânesi size mi kaldı?

ظانین بالله ظنّ السوء را گر نبرم سر بود عین خطا

3078. Eğer Allah'a kötü zannı, zan edicilerin başını kesmezsem, ayn-ı hatâ olur.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Fetih'de vâki' وَ يُعَذِّبُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْمُشْرِكِينَ وَالْمُشْرِكَاتِ (Fetih, 48/6) ya'nî "Allah'a kötü zannı zannedici olan münâfık erkeklere ve münâfık kadınlara ve müşrik erkeklere ve müşrik kadınlara, Allah Teâlâ azâb eder" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. İnsân-ı kâmil bilcümle sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin mazharı olan halife-i Hak'dır ve halife müstahlifin min-haysü'l-hakîka "ayn"ı olduğundan, insân-ı kâmile olan sû-i zan, Hakk'a sû-i zan olur. Cenâb-ı Pîr bu ma'nâyâ binâen insân-ı kâmil lisânından bu âyet-i kerîmeyi zikr ettiler; ya'nî "Sizin bana olan kötü zannınız, Allah'a olan kötü zandır. Binâenaleyh eğer ben sizin sıfât-ı nefsâniyyenizin başı olan enâniyet-i mevhûmenizi kesmezsem, ayn-ı hatâ olur; zîrâ vazîfemde kusûr etmiş olurum ve benim teslikdeki vazîfem, sâliklerin enâniyet-i mevhûmelerini kaldırmaktır.

وا رهامم چرخ را از ننگتان تا بماند در جهان این داستان

3079. Çerhı sizin aybınızdan kurtarayım; tâ ki bu kıssa cihânda kalsın.

Sıfât-ı nefsâniyyenizi kesr edip sizi mertebe-i kemâle getireyim. Çerh-ı felekte halk-ı âlem sizin ma'yûbât-ı nefsâniyyenizden kurtulsun ve sizin bu sü-lûkünüzün kıssası ve menâkıbı cihâna şâyi' olsun.

شیر با این فکر می زد خنده فاش بر تبسمهای شیر ایمن مباش

3080. *Arslan bu fikir ile açık hande vurdu; arslanın tebessümleri üzerine ey-*
[3039] *min olma!*

İnsân-ı kâmil, sâliklerin havâtır-ı mezmûmelerine karşı bir şey söylemek-
sizin âşikâr olarak güldü. Ey sâlik, mürşid-i kâmil sûret-i zâhirede sana gü-
ler ve iltifât eylerse sakın aldanma ve seni beğendiği için iltifât ettiğini zan-
netme; kendi bâtınına ve sıfâtına nazar et!

مال دنیا شد تبسمهای حق کرد مارا مست و مغرور و خلق

3081. *Dünyânın malı, Hakk'ın tebessümleri oldu; bizi sarhoş ve mağrûr ve*
pejmürde etti.

Bu beyt-i şerîfin şerhinde şurrâh-ı hindiyyeden Cenâb-ı İmdâdullâh (k.s.)
buyururlar ki: "Tebessüm, mekr-i ilâhîden kinâyedir ve mekr-i ilâhî avâm
hakkında irtikâb-ı ma'siyet ile berâber i'tâ-yı ni'mettir; ve sâlik hakkında
sû'-i edeb ile berâber ibkâ-yı hâldir; ve ârif-i gayr-ı kâmil hakkında emr-i Hak
olmaksızın havârik-ı âdât izhânna meşgûliyettir; ve kâmil hakkında dahi, hiç
durmaksızın tecelliyât-ı mütevâride-i mütetâliye ile kendisinde rahmet-i ha-
fiyye olan tecelliyât-ı gazabiyye haddine kadar tecellî vukû'udur. Binâena-
leyh avâma, ni'metle mağrûr olmayıp muhâsebe-i nefis etmek ve irtikâb-ı
ma'siyetten vazgeçmek lâzımdır. Ve sâlike de, kendi hâline mağrûr olmayıp
muhâsebe-i nefis etmek ve âdâbı muhâfaza eylemek lâzımdır. Ve ârife dahi
havânk-ı âdâta kudret ihsânına karşı şükür vâcib olduğunu ve bu şükürün ih-
lâli, mertebe-i ulyâdan mertebe-i süflâya düşüreceğini mülâhaza etmek lâ-
zımdır. Ve kâmile de, ulûm ve müşâhede her an teceddüd etmek için, him-
metini âlî tutmak ve tecelliyâta kâni' olmamak ve هَلْ مِنْ مَزِيدٍ (Kâf, 50/30)
ya'nî "Daha var mı?" na'rasını vurmak lâzımdır.

فقر و رنجوری بهستت ای سند کان تبسم دام خود را بر کند

3082. *Ey âli-kadr, sana fakr u hastalık iyidir; zîrâ o tebessüm, kendi tuzağını*
döşer.

Ey himmeti yüksek ve kadri âlî olan sâlikim! Sülûkünü itmâm edinceye
kadar, senin için fukarâlık iyidir; zîrâ henüz terbiye olmamış olan nefsin, âlet-
i hevâ ve hevesât olan serveti bulamaz; ve eğer servetin varsa hastalık dahi
iyidir. Çünkü vücûdunda kudret olmadığı için yine hevâ ve hevesât-ı nefsâ-

niyyeyi icrâya muktedir olamazsın. Eğer sıhhatin ve servetin yerinde olursa, bu mekr-i ilâhî muhakkak sûrette senin nefsinde güzel bir tuzak kurmuş olur.

امتحان کردن شیر گرگ را و گفتن که پیش آ ای گرگ
و بخش کن صیدها را میان ما

Arslanın kurdu tecrübe etmesi ve "Ey kurt, ileriye gel! bizim aramızda avları taksîm et!" demesi

گفت شیر ای گرگ این را بخش کن معدلت را نوکن ای گرگ کهن

3083. *Arslan dedi: Ey kurt, bunu taksîm et! Ey eski kurt, adâleti tecdîd et!*

نائب من باش در قسمتگری تا پدید آید که توجه گوهری

3084. *Senin ne gevher olduğun zâhir olmak için, kassâmlıkta benim nâîbim ol!*

گفت ای شه گاو وحشی بخش تست آن بزرگ و تو بزرگ و زفت و چست

3085. *(Kurt) Ey şâh, yaban sığırı senin hissendir, o büyüktür; sen de büyüksün ve azîm ve çeviksîn.*

بز مرا که بز میانه ست و وسط روبها خر گوش بستان بی غلط

3086. *Keçi banadır; zîrâ orta ve vasattır. Ey tilki, tavşanı al, galatsız.*

Ya'nî bu taksîm böyle olursa, galatsız ve hatâsız olur demektir.

شیر گفت ای گرگ چون گفتی بگو چون که من باشم تو گویی ما و تو

3087. *Arslan dedi: Ey kurt nasıl dedin? Söyle benim bulunduğum vakit sen, biz ve sen diyorsun hâ!*

گرگ خود چه سگ بود کو خویش دید پیش چون من شیر بی مثل و ندید

3088. *Kurt ne köpek oluyor ki, benim gibi misilsiz ve nazîrsiz arslanın huzûrunda kendini gördü.*

گفت پیش آای خری کو خود خرید پیشش آمد پنجه زد او را درید

3089. (*Arslan*) dedi: *Ey kendini satın alan bir eşek, ileriye gel! Önüne geldi, pençe vurdu, onu yırttı.*

"Kendini satın almak", kendine kıymet takdîr etmek ma'nâsınadır. Ya'nî mürşid-i kâmil, sâlik-i müddeîye: Ey kendine kıymet takdîr eden eşek, ileriye gel! dedi; ve huzûruna gelince, ona tecellî-i kahrî ile nazar etti ve onun nefsinin hayvanlığını ezdi. Bu tecellî-i kahrî, iki türlü olur. Birisi sâlikî bâtînen veyâ zâhîren red ve dîğeri sâlikî kabûl ve onun kuvve-i nefsâniyyesini kahrıdır. Evvelki sûrî ve ma'nevî helâki müeddîdir. İkincisi sâlikî bâdî-i saâdetidir. Bunların her ikisi de sâlikî isti'dâdına göre vâki' olur; zîrâ mürşid-i kâmil, sâlikî ayn-ı sâbitisini ve hakikatini müşâhede eder.

چون ندیدش مغز و تدبیر رشید در سیاست پوستش از سر کشید

3090. *Uaktâki onu mağz ve doğru tedbîr görmedi, siyâsette onun postunu başından çekti.*

Ya'nî mürşid-i kâmil sâlik-i müddeîyi iç ve doğru tedbîr görmedi ya'nî aklın ve doğru tedbîrin aynı görmedi, siyâset-i mürşidânesiyle onu helâk etti. "Posteş ber-ser-keşiden" helâk etmekten kinâyedir. Nitekim Türkçe'de dahi "postunu yüzdü" ta'bîri bu ma'nâda müsta'meldir.

گفت چون دید منت از خود نبرد اینچنین جانرا بیاید زار مرد

3091. (*Arslan*) dedi: *Mâdemki senin beni görmeyen kendinden gidermedi, böylele cânâ zâr olman lâzımdır.*

Mürşid-i kâmil, sâlik-i müddeîye dedi: "Sen benim huzûruma geldin ve beni gördün; fakat beni görmeyen, ne çâre ki isti'dâd-ı ezelinin hükmünce seni kendinden ve enâniyetinden fânî kılmadı; böyle cânâ hakîr olmak icâb eder."

چون نبودى فانى اندر پیش من فرض آمد مرا ترا گردن زدن

3092. *Mâdemki benim önümde fânî olmadın, senin boynunu vurmak bana farz geldi.*

"Benim huzûrumda fânî olmayıp, da'vâ-yı enâniyyete kıyâm eden sâlikî nefsinin boynu olan enâniyyeti selb-i ilim veyâ selb-i servet veyâ selb-i sıhat gibi tedâbîr ile vurmak bana farz oldu."

کل شیء هالك جز وجه او چون نهء در وجه او هستی مجو

3093. *O'nun vechinden gayri her bir şey hâliktir; mâdemki sen O'nun vechinde değilsin, varlık arama!*

Zîrâ *كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ* (Kasas, 28/88) [O'nun vechinden başka her bir şey hâliktir] âyet-i kerîmesinden beyân buyrulduğu üzere, O'nun zâtından ve vechinden gayri her bir şey hâliktir. Mâdemki sen O'nun vechinde, ya'nî zâtında değilsin ve kendi vücûd-ı mev'hûmundan fânî olup O'nunla bâkî olmadın, artık varlık arama. Mürşid-i kâmil ise Hakk'ın zâtıyla ve sıfâtıyla kâimdir; ve onun varlığı, Hakk'ın varlığıdır."

هر چه اندر وجه ما باشد فنا کل شیء هالك نبود جزا

3094. *Her şey ki bizim vechimizde fânî ola; كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ [Küllü şey'in hâlikün] ona cezâ olmaz.*

Bu beyt-i şerîfde Hz. Mevlânâ (r.a.) cihet-i rubûbiyyette, cihet-i ubûdiyyetin fenâsı sebebiyle, zebân-ı Hak'la mütekellim olup buyururlar ki: "Bizim vechimizde ve zâtımızda fânî olan her bir şey hakkında *كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ* [Her şey helâk olucudur] hükmü kâbil-i tatbîk değildir; zîrâ helâk, vücûdda varlığa taalluk eder ve zâtımızda fânî olan her bir şeyde vücûd kalmamıştır ki hâlik olsun."

زانکه در اِلَست او از لا گذشت هر که در الاست او فانی نگشت

3095. *Zîrâ ki "illâ" dadır; o "lâ"dan geçti. Her kim ki "illâ" dadır, o fânî olmadı.*

Ya'nî "Mürşid-i kâmil, isbât-ı vücûd-ı hakîkî mertebesi olan "illâ" dadır ve "İllallâh" der ki, vücûdda ancak Hak vardır, başka bir şey yoktur demektir ve o vücûdât-ı izâfiyyeyi ve mev'hûm olan varlıkları nefy etmek mertebesinden, ya'nî "lâ ilâhe"den geçmiştir. "İllallâh"da olan kimsede ise fânî olmak yoktur. Zîrâ onun mev'hûm olan ikiliği kalkmış ve vücûd-ı hakkânî ile kâim olmuştur. Vücûd-ı hakkânî için fenâ mutasavver değildir."

هر که بر در او من و ما می زند رد بابست او و بر لا می تند

3096. *Kapı üzerinde "ben" ve "biz" vuran her bir kimse, redd-i bâbdır; ve o "lâ" üzerinde dolaşır.*

"Her kim vücûd-ı hakkânî ile kâim olan kâmilin kapısı önünde "ben" ve "biz" sözleri söylerse, o henüz vücûd-ı hakkânî ile kıyâm kapısından merdûddur ve mev'hûm olan vücûd-ı izâfinin nefyi zevkinde dolaşıp durur."

قصه آنکس که دریاری بکوفت از درون گفت کیست آن گفت منم
گفت چون تو تویی در نمیگشایم هیچ کس را از یاران
نمیشناسم که او من باشد

O kimsenin kıssasıdır ki, bir dostun kapısını çaldı; içeriden, "Kimdir o?" dedi. "Benim" dedi. "Mâdemki sen sensin, kapıyı açmam. Dostlarımdan hiçbir kimseyi tanımıyorum ki, o "ben" olsun", dedi

Hz. Pîr efendimiz bu bahiste şu hadîs-i şerîfe işâret buyururlar: قال جابر رضى الله عنه اتيت باب النبي صلى الله عليه وسلم فدفقت الباب فقال من ذا فقلت انا فقال انا انا كأنه كرهها Ya'nî "Câbir (r.a.) buyurdu ki, Nebî (s.a.v.)in kapısına geldim; kapıyı çaldım. "Kimdir o?" buyurdu. Benim, dedim. "Ben, ben!" buyurdu; sanki onu çirkin gördüler." Bu hadîs-i şerîfden anlaşılır ki, Nebiyy-i zîşân Efendimiz da'vâ-yı enânîyyeti müş'ir olan "ben" ta'bîrini vücûd-ı Hak muvâcehesinde kerîh görmüşlerdir. İşte bunun için tarîkat-ı Mevleviyye'de "ben" yerine "fakîr" ve sen yerine de "nazarın" ta'bîrleri kullanılır.

آن یکی آمد در یاری بزد گفت یارش کیستی ای معتمد
3097. O birisi geldi, bir dostun kapısını çaldı; dostu, "Kimsin ey mu'temed?" dedi.

گفت من گفتمش برو هنگام نیست بر چنین خوانی مقام خام نیست
3098. "Ben", dedi, ona: "Git vakti değildir; böyle bir sofra üzerinde çiğın makâmı yoktur!" dedi.

Kendisinin vehmî olan varlığında müstağrak olan kimse bir kâmilin kapısına geldi ve da'vâ-yı enânîyyette bulundu. Kâmil ona dedi ki: "Bizim sofra-i ma'rifetimizde çiğ olan kimselerin makâmı ve meclis-i irfânımızda enâniyet sâhiblerinin yeri yoktur."

خام را جز آتش هجر و فراق که بزد که وار هاند از نفاق
3099. Hamı, hecr ve firâk âteşinden gayri kim pişirir? Nifâktan kim kurtarır?

رفت آن مسکین و سالی در سفر در فراق دوست سوزید از شرر

3100. *O miskin gitti ve bir yıl seferde dostun firâkı içinde şererden yandı.*

پخته گشت آن سوخته پس باز گشت باز گرد خانهء انباز گشت

3101. *O yanmış, pişmiş oldu, ba'dehû avdet etti; yine şerîkinin evinin etrâfını dolaştı.*

خلقه زد بر در بعد ترس و ادب تا بنجهد بی ادب لفظی ز لب

3102. *Dudağından edebsiz bir lafız sıçramamak için, yüz havf ve edeb ile kapı üzerindeki halkayı vurdu.*

بانگ زد یارش که بر در کیست آن گفت بر در هم تویی ای دلستان

3103. *"Kapıda olan kimdir?" diye onun dostu bağırdı. "Ey gönül alıcı, kapıda olan da sensin!" dedi.*

گفت اکنون چون منی ای من در آ نیست گنجایی دو من را در سرا

3104. *Dedi ki: "Mâdemki şimdi bensen, ey ben, içeriye gel; iki benin ev içine sığması yoktur."*

نیست سوزن را سر رشته دوتا چونکه یکتایی درین سوزن در آ

3105. *İğne için, iki kat iplik ucu yoktur; mâdemki bir katsın, bu iğnenin içine gel!*

رشته را با سوزن آمد ارتباط نیست در خور با جمل سم الحیاط

3106. *İpliğin iğneye irtibatı geldi; iğnenin deliği deveye lâayık değildir.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i A'râf'da vâki' *ان الذين كذبوا بآياتنا واستكبروا عنها لا تفتح لهم ابواب السماء ولا يدخلون الجنة حتى يلج الجمل في سم الخياط* (A'râf, 7/40) ya'nî "Bizim âyâtımızı tekzîb eden ve onlardan istikbâr edenlere semânın kapıları açılmaz ve deve iğne deliğinden geçmedikçe cennete girmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Binâenaleyh Hak Teâlâ müşriklerin cennete girmesini, devenin iğne deliğinden geçmesine ta'lîk buyurdu. Ve şîrk iki nevi'dir; birisi celî, diğeri hafîdir. Şîrk-i celî, îmân ile ve şîrk-i hafî, tarîk-ı evliyâya sülûk ile zâil olur. Nitekim ehl-i îmânın şîrki hakkında hadîs-i şerîfde buyrulur: *الشرك في امتي اخفى من* Ya'nî "Benim ümmetimde şîrk, musaffâ bir mahal üzerindeki kanncanın yürümesinden daha gizlidir." Bu şîrk cennet-i a'mâle duhûle

mâni' değildir; fakat cennet-i zâta duhûle mâni'dir. Beyt-i şerîfde bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı bâtinîsine intikâlen, cennet-i zâta duhûl murâd buyrulur.

کی شود باریک هستی جمل جز بمقراض ریاضت و عمل

3107. *Devenin vücûdu ne vakit, riyâzât ve amel makasının gayri ile ince olur?*

Ey sâlik, nefis devesinin vücûd-ı mevhumu, ancak tarîk-i evliyâda ihtiyâr olunacak riyâzetler ve ameller ile yontulup incelebilir.

دست حق باید مر آنرا ای فلان کو بود بر هر محالی کن فکان

3108. *Ey filân, ona Hakk'ın eli lâzımdır ki, o herbir muhâl üzere "Kün fe-kân" olur.*

Ya'nî ey sâlik, devenin iğne deliğinden geçmesine Hakk'ın yed-i kudreti lâzımdır; zîrâ o yed-i kudret, her bir muhâl üzerine Kün= "Ol!" emrini verdiği vakit, o muhâl olan şey derhal vücûda gelir. Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri kendi şerhlerinde buyururlar ki: "حَتَّى يَلِجَ الْجَمَلُ فِي سَمِّ الْحَيَاةِ" (A'râf, 7/40) âyet-i kerîmesinin zâhiri, vâcibü'l-îmândır. Binâenaleyh Hak Sübhânehü kudreti, deveyi büyüklüğü ile berâber iğne deliğinden geçirir. Zîrâ Hak Teâlâ bu âlemde akl-ı cüz'înin "Kün!" emrinden olmasını muhâl gördüğü şeyi ızhâr etmeğe kâdirdir. Nitekim Şeyh-i Ekber, *Fütûhât-ı Mekkiyye*'nin üç yüz dördüncü bâbında buyururlar ki: "فَيَعْلَمُ أَنَّ اللَّهَ قَادِرٌ عَلَى الْحَالِ الْعَقْلِيِّ كَادَ" ya'nî "Bilinir ki, muhakkak Allah Teâlâ, devenin iğne deliğinden geçmesi gibi; bunun küçüklüğü ve onun büyüklüğü bâkî olmakla berâber, muhâl-i aklîye kâdirdir."

Bu hâl, akl-ı cüz'î dâiresinde mahsûr kalanlar için müsteb'addir; zîrâ akl-ı cüz'î sâhibi kendini müdrîk olduğu bir zamandan beri muhîtinde gördüğü kâidelere alışmıştır; bunun hilâfî kendisine acıb gelir. Halbuki dâimâ görmeğe alıştığı bu kavâid-i tabüyyeyi teemmül edecek olursa, hepsi hârîka nev'indendir. Ezcümle hilkat-ı beşerin bir katre sudan, rahm-i mâderde neşv ü nemâsı ve geçirdiği etvâr-ı muhtelif ve sonra mertebe-i akl ve tasarrufa gelmesi hayret-efzâ değil midir? Fakat insan bunu görmeğe alışmıştır. Görmeğe alışmadığı bir şeyi gördüğü vakit taaccüb eder; ve görmediği böyle bir hârîka kendisine nakl edilse, hurâfâtır deyip inkâr eder. Binâenaleyh muhakkıklar indinde, akl-ı cüz'înin muhâl gördüğü her şey mümkündür. Nitekim bast-ı zamân, tayy-ı mekân ve az bir taâmın hâriçten bir şey ilâve etmeksizin çoğalması, muhakkıklar indinde umûr-ı âdiyedendir.

هر محال از دست او ممکن شود هر حرون از بیم او ساکن شود

3109. *Her muhâl, O'nun elinden mümkün olur; her serkeş O'nun korkusundan sâkin olur.*

اکمه و ابرص چه باشد مرده نیز زنده گردد از فسون آن عزیز

3110. *Anadan doğma kör ve ebras ne olur! O azîzin efsûnundan ölü dahi diri olur.* [3069]

"Ekmeh" ya'nî anadan doğma körün gözünü açmak ve baras illetine mübtelâ olan hastayı şifâyâb etmek nedir; ve bunların ne ehemmiyeti olur! O azîz olan Hak Teâlâ hazretlerinin efsûn gibi olan tecelliyât-ı esmâiyyeden ve O'nun "Kün!" emrinden ölüler dahi dirilir.

وان عدم کز مرده مرده تر بود در کف ایجاد او مضطر بود

3111. *Ve o adem ki, ölüden daha ölü olur, O'nun kabza-i icâdında muztar olur.*

"Adem"den murâd, adem-i izâfîdir; zîrâ adem, ya'nî "yokluk" ademü'l-vücûd, ya'nî "varlığın yokluğu" diye ta'rîf olunur. Meselâ çekirdek içindeki ağaç ve sulb-i pederdeki evlâd, hâl-i ademdedir; fakat onun yokluğu, mutlak ve hakîkî bir yokluk değildir; belki varlıkta mahv ve müstehlek olan bir yokluktur. Zîrâ adem-i mutlak için hâricde bir vücûd olamaz; eğer olsa, o sıfat-ı ademiyyetten çıkıp ayn-ı vücûd olmuş olur. Ve vücûd-ı hakîkinin nihâyeti yoktur ki, onun hudûdu bitsin de ademin hudûdu başlasın. Velhâsıl adem-i hakîkî vâkî' değildir. Binâenaleyh bu beyt-i şerîfdeki "adem"den murâd sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin, zât-ı ahadiyyetteki hâl-i istihlâki ve ihûfâsıdır; ve onun ölüden ölü olması budur ki, ölü adem-i izâfî mertebesinde çıkıp mertebe-i şehâdetde zâhir olmuştur. Ve adem-i izâfî ise henüz zuhûr mertebesinde değildir; ve Hakk'ın kabza-i icâdında muztar olan dahi işte bu adem-i izâfîdir.

کل یوم هو فی شأن بخوان مر و را بی کار و بی فعلی مدان

3112. *[Külle yevmin hüve fî şe'n] âyetini oku; muhakkak onu işsiz ve fiilsiz bilme.*

Sûre-i Rahmân'da olan *يَسْأَلُهُ مَنْ فِي السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ كُلُّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ* (Rahmân, 55/29) ya'nî "Göklerde ve yerdé olanlar O'ndan isterler; O her anda bir şândadır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî Hak Teâlâ hazretleri, adem-i

izâfî mertebesinden, her ân-ı gayr-i münkasimde nefes-i rahmânîsi ile sıfât ve esmâsını tenfîs eder ve onlara kendi vücûd-ı hakîkîsinden libâs-ı gayriyyetle vücûd-ı izâfî bahş eder. Semâvât ve arzda olanlar, kendisinden isti'dâdlarının iktizâsı olan atâyâyı taleb ederler. Hak Teâlâ da her ân-ı gayr-i münkasimde onlara müstehak oldukları, ya'nî isti'dâd-ı ezeliyyelerinin iktizâ ettiği atâyâyı ihsân eder. İşte Hak Teâlâ hazretleri gerek göklerde ve gerek yerde bu sûretle her anda bir şe'nde bulunduğundan, sen O'nu işsiz ve fiilsiz bilme!

کمتین کارش بهر روز آن بود کوسه لشکر را روانه میکند

3113. O'nun en ehemmiyetsiz işi her günde o olur ki, üç orduyu seferber eder.

لشکری ز اصلاب سوی امهات بهر آن تا در رحم روید نبات

3114. Bir orduyu rahimde nebât bitmek için, sulblerden analar tarafına;

لشکری ز ارحام سوی خاکدان تا ز نر و ماده پر گردد جهان

3115. Bir orduyu, cihân erkekten ve dişiden dolmak için, rahimlerden arz tarafına;

لشکری از خاک زان سوی اجل تا ببیند هر کسی حسن عمل

3116. Bir orduyu, herbir kimse hüsn-i ameli görmek için, topraktan ecel tarafına.

این سخن پایان ندارد هین بتاز سوی آن دو یار پاک پاکباز

3117. Bu sözün nihâyeti yoktur; müteyakkız ol, âgâh ol, o sîreti pâk olan iki temiz dost tarafına koş!

پشیمان شدن آن گوینده که گفت منم و ریاضت کشیدن او یکسال
و جهت استغفار و باز گشتن آن مستغفر بدر آن خانه پرسیدن صاحب خانه که
کیست برادر و جواب گفتن آن مستغفر که تویی برادر

“O benim” diyen kâilin pişman olması ve istiğfâr için onun bir sene riyâzet çekmesi; ve o müstağfirin o evin kapısına avdet

etmesi ve sâhib-i hânenin, "Kapıda olan kimdi diye sorması ve o müstağfirin, "Kapıda olan da sensin diye cevâb vermesi

گفت یارش اندر آ ای جمله من نی مخالف چون گل و خار چمن

3118. *Onun dostu dedi: Çimenin gülü ve dikenini gibi muhâlif değilsin; ey hep ben, içeriye gel!*

Mâdemki benim "Kimdir?" suâlime, "Sensin" diye cevâb verdin; ve sen, ben oldun; ve bir asıldan oldukları halde, yekdiğerine muhâlif olan çimenin gülü ve dikenini gibi olmayıp aradan muhâlefeti kaldırdın ve ikilik vehmini izâle ettin; artık içeriye gel!

رشته یکتا شد غلط گم شد کنون گر دو تا بینی حروف کاف و نون

3119. *İplik bir kat oldu, galat şimdi gâib oldu; gerçi "kâf" ve "nûn" harflerini iki kat görürsün.*

Birer iplik gibi olan benim ve senin varlığın bir kat oldu ve âlem-i sûrette bir hakikati iki görmek galat idi; şimdi bu galat zâil oldu. Meselâ "Kün!" emri olan "kâf" ve "nûn" harfleri sûrette ikidir; fakat bir ma'nâyı hâizdir ve te'sîri de birdir.

کاف و نون همچون کمند آمد جذوب تا کشاند مر عدم را در خطوب

3120. *"Kâf" ve "nûn" ademi büyük işlere çekmek için kemenâ gibi çekici geldi.*

[3079] "Hutûb" hatbın cem'idir; büyük işler ma'nâsınadır. "Adem"den murâd, yukarıda 3111 numaralı beyitte izâh olunan, adem-i izâfîdir. Sûrette iki harften ve ma'nâda bir emir ve te'sîrden ibâret olan "kâf" ve "nûn" ya'nî "Kün!" kelimesi, adem-i izâfiyî vücûd-ı Hakk'ın merâtibinde, mezâhir-i nâmütenâhiye ızhâr etmek için kemend gibi çekici olarak vâki' oldu.

پس دو تا باید کمند اندر صور گرچه یکتا باشد آن دو در اثر

3121. *Binâenaleyh kemend sûretlerde iki kat gerektir; gerçi eserde o iki, bir kat olur.*

Meselâ vahşî bir hayvanı tutmak için kemend atarlar; o kemend sûrette iki kat ipten ibârettir; o iki kat ipin te'sîri birdir ki, o da o hayvanı çekmek ma'nâsından ibârettir.

گر دو پا گر چارپاره را برد
همچو مقراض دو تا یکتا برد

3122. *Gerek iki ayak, gerek dört ayak, yola götürür; iki kat makas gibi bir kat keser.*

Ayak insanda ve horoz ve tavukta olduğu gibi ister iki olsun; veyâhut at ve koyun vesâire gibi dört olsun, yola götürmekte müsavîdir. Nitekim makas sûrette iki kat bıçaktan ibâret olduğu halde, kesmek fiili birdir. Velhâsıl sûretin taaddüdü, ma'nânın teksîrini icâb etmez.

آن دو همبازان گازررا بین
هست در ظاهر خلافی زان و این

3123. *O iki, bez yıkayan ortakları gör; zâhirde bunun ve onun bir hilâfı vardır.*

Meselâ bez yıkamak san'atı ile meşgûl olan iki ortağın fiillerine bak; sûret-i zâhirede birisi, diğèrinin yaptığı işin aksini yapar; fakat netîcede ikisi de bir şey yapmış olurlar.

آن یکی کر پاس را در آب زد
وان دیگر همباز خشکش می کند

3124. *O birisi kirpâsı suya çarpar; ve o diğèr ortak onu kurutur.*

Ya'nî iki ortaktan birisi "kirpâs" denilen bezi suya çarpar, ıslatır; birisi de kurutur. Bu işler birbirinin zıddı olur; fakat ikisi de bir san'ata hizmet ederler.

باز او آن خشک را تر می کند
کویا زاستیزه بر ضد می تند

3125. *Tekrâr o, o kuruyu ıslatır; sanki inâdına zıd üzerine dolanır.*

Ya'nî birinin ıslatıp diğèrinin kurutması ve kezâ birinin o kuruyanı ıslatması aynı san'atın icâbından olmakla berâber, birbirine karşı inâd üzere zıddiyyetle hareket eder gibi görünürler.

لیک این دو ضد استیزه نما
یک دل و یک کار باشد در رضا

3126. *Lâkin bu iki inad gösterici zıd, rızâda bir gönül ve bir iş olur.*

هر نبی و هر ولی را مسلکیست
لیک تا حق می برد جمله یکیست

3127. *Her nebînin ve her velînin bir mesleki vardır; fakat Hakk'a kadar götürür; hepsi birdir.*

Her bir peygamberin kendi zamanlarında bir şerîatı ve tarîk-i Hak'da bir mesleki vardır ki, ümmetinin isti'dâdına göredir. Ve her bir velî de böyle ay-

nı bir meslek sâhibidir. Kimi Kâdirî, kimi Mevlevî, kimi Nakşî ve kimi Rifâî'dir. O sülûkde kimi rûh ve kimi nefis yollarından gider ve hepsi başka başka üslûb ve âdâb üzeredir; fakat cümlesi sâliklerini Hakk'a götürür. Sûrette üslûb ve âdâbın ihtilâfı, Hakk'a vusûl netîcesine mâni' değildir.

چونکہ جمع مستمع را خواب بُرد سنگهای آسیار آب بُرد

3128. 'Uaktâki müstemi' cem'ini uyku götürdü, değirmenin taşlarını su götürdü.

Bu beyt-i şerîfin yukarıya rabtı budur ki, her nebînin ve her velînin bir mesleki vardır; fakat bu mesâlikin Hakk'a götürmesi ancak dinleyenlerin gaflete dalmayıp kabûl ve icrâ etmesiyledir. Dinleyenler gaflet uykusuna daldıkları vakit, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyenin nâili olan velîye de fütûr ve sükût ânz olur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî ve Şeyh Muhammed Efdal (kuddise sirruhümâ) "İki dudağı" değirmenin iki taşına; ve "nutuk" ve "ilm"i de suya ve "değirmen taşlarını suyun götürmesini" de sükûte teşbîh buyurduğunu beyân ederler. Bu beyân-ı âlîde Mesnevî-i Şerîf'in yazıldığı meclisde bulunanlardan ba'zılarına bi-hasebi'l-beşeriyye uyku veyâ esneme ânz olduğu ve binâenaleyh Hz. Hudâvendigâr efendimiz tarafından dahi bu vâdide nasâyihâ mübâşeret buyrulduğu anlaşılır. Nitekim bu haller, zamânımızda ba'zı va'z meclislerinde de görülmür.

رفتن این آب فوق آسیاست رفتش در آسیا بهر شماست

3129. 'Bu suyun gitmesi, değirmenin fevkindedir; onun değirmene gitmesi sizin içindir.

Ya'nî "değirmen"den murâd, insân-ı kâmilin vücûd-ı unsurîsidir. "Değirmenin fevkî"nden murâd kâmilin rûh-ı pür-fütûhudur. Ya'nî bu maârif ve ulûm-i ledünniyye suları, insân-ı kâmilin vücûd-ı unsurîsinin fevkî olan rûh-ı pür-fütûhundan akar. Nutuk hâlinde onun vücûd-ı unsurîsinden zuhûru, mahzâ, ey müstemi'ler sizin fâideniz içindir.

چون شما را حاجت طاحون نماند آب را در جوی اصلی باز راند

3130. 'Uaktâki sizin için değirmene hâcet kalmadı, suyu, asla mensûb olan ırmağa geri sürdü.
[3089]

Ya'nî mürşid-i kâmil, dinleyenlerde şevk-ı istimâ' olmadığını görünce, su gibi olan nutk-ı zâhirîlerini, bu nutkun aslı olan rûh ırmağı tarafına çevirir.

Nitekim değirmenci, öğütülecek buğday olmadığı vakit, suyun mecrâsını ırmak tarafına çeviriverir.

ناطقه سوی دهان تعلیم راست ورنه خود آن نطق را جویی جداست

3131. *Nâtuka, ağız tarafından ta'lîm içindir; yoksa o nutuk için ayrı bir ırmak vardır.*

Ya'nî harf ve savt ile ağızdan çıkan nutuk mahzâ sâmi'lere maârif-i ilâhiyyeyi ta'lîm etmek içindir. Eğer kasd-ı ta'lîm olmazsa o nutuk, harf ve savt kisvesiyle zâhire çıkmayıp, kâmilin bâtınında cereyân eder. Zîrâ hadd-i zâ-tında insan zâhiren söylese de söylemese de, nutuk kendisinde mevcûddur ve harf ve savt ile söyleyeceği sözü evvelen bâtınında söyler, sonra ağzından çıkarır.

می رود بی بانگ و بی تکرارها تحتها الانهار تا گلزارها

3132. *Sesler ve tekrârlar olmaksızın, onun altında nehirler gülzârlara kadar gider.*

Nutuk iki kısımdır: Birisi zâhirdir ki, tekellümdür; diğeri bâtındır ki, idrâk ve müşâhededir. Bâtin, zâhirin aslıdır ve burada murâd nutk-ı bâtındır; binâenaleyh rûhun isti'dâdı mikdârı maârif-i ilâhiyye, evvelen rûhdan kalbe vârid olur ve orada nutk-ı bâtin hâsıl olur. Ve bu nutukta savt ve tekrâr-ı elfâz yoktur. Ya'nî bir kere bâtından ve bir kere de zâhirden söylemek yoktur. Eğer sâhib-i vâridât müstemi' bulamazsa, bu maânîyi harf ve savt kisvesiyle çıkarmaz. Bu maârif nehirleri, bu nutk-ı zâhirinin altında gülzârlara kadar gider. "Gülzârlar"dan murâd müstaid olan müridlerin kalbleridir; zîrâ kâmil, müstaid olan müridlerinin kulûb-i sâfiyelerine harf ve savt ile nutuk etmeksizin, kendi kalb-i şerîfine vârid olan maânîyi dökmek ve intıba' ettirmek kuvvetini hâizdir.

ای خدا جانرا تو بنما آن مقام که درو بی حرف می روید کلام

3133. *Ey Hudâ, sen o makâmı cânlara göster ki, onda kelâm harfsiz biter.*

Harfsiz ve savtsız olan kelâm-ı nefsi'dir; ve kelâm-ı nefsinin merâtibi vardır. İlk mertebesi sıfât ve esmâ-i ilâhiyyenin gayr-i mütemeyyiz olduğu mer-tebe-i ulûhiyyet ve vahdettir. Burada sıfât ve esmâ mevsûfları ve müsem-mâları olan zât-ı ilâhîden bî-harf ve savt zuhûr taleb ederler. İkinci mertebesi hakikat-ı insâniyye ve vâhidiyyet mertebesidir. Bu mertebede esmâ ve sıfât, isti'dâd-ı zâtiyyelerine ve hâssiyetlerine göre, bî-harf ve savt temeyyüzü ve kazâ-yı ilâhîyi isterler; ve ondan sonra da yine bî-harf ve savt gayriyyet li-

bâsıyla zuhûr taleb ederler; ve sûretten mücerred bir libâs-ı nûrânî giyerler. Ve bunlar ervâh olup hitâb-ı Hakk'ı bî-harf ü savt işitirler ve bî-harf ü savt Hakk'a hitâb ederler; ve ondan sonra da, yine bî-harf ve savt sûret libâsına bürünmek isterler. Allah Teâlâ onları suver-i misâliyye ile âlem-i melekûtta ızhâr eder. Burada hem kelâm-ı nefsî ve hem de kendi âlemlerine mahsûs kelâm-ı lafzî vardır; fakat bunları sem'-i sûrî ile işitmek mümkün değildir. Nitekim rû'yâ âleminde vâki' olur, ondan sonra da kesâfet âlemine nüzûlü taleb ederler. Burada da hem kelâm-ı nefsî ve hem de kelâm-ı lafzî vardır. Hz. Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde buyururlar ki: "Yâ Rab, benim sâliklerimin cânına da inâyetinle kendisinde harfsiz kelâm bulunan ve kendi mertebelerinin fevki olan mertebe-i vahdeti göster ki, kendilerinde olan bu gayriyyet libâsının vehmî olduğunu anlasınlar."

تاكه سازد جان پاك از سر قدم سوى عرصه دور و پهنای عدم

3134. *Tâ ki cân-ı pāk uzak ve geniş olan adem arsası tarafına baştan ayak yapsın!*

"Uzak ve geniş olan adem arsası"ndan murâd, zât-ı ulûhiyyetin mertebe-i vahdetidir ki, o mertebede a'yân-ı sâbite dahi hâl-i ademdedir; ve bilcümle sıfât ve esmâ-i ilâhiyye arasında temeyyüz olmayıp hâl-i ittihâddadır. Ve o arsa-i vücûd, hakâyık-ı eşyâya nisbetle sâha-i adem olmakla berâber, gâyet geniştir. Zîrâ, إِنَّ اللَّهَ وَاسِعٌ عَلِيمٌ (Bakara, 2/115) [Şübhesiz Allah'ın rahmeti geniştir ve O âlîmdir] buyrulmuştur. Ve mertebe-i şehâdete nisbeten bu mertebe uzaktır; ve zât-ı ilâhiyyeye nisbetle cemî'-i merâtib karîbdir. Nitekim âyet-i kerîme-de سَأَلَ سَائِلٌ بِعَذَابٍ وَاقِعٍ لِلْكَافِرِينَ لَيْسَ لَهُ دَافِعٌ مِنَ اللَّهِ ذِي الْمَعَارِجِ تَعْرَجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ سَائِلٌ مَقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ فَأَصْبَرَ صَبْرًا جَمِيلًا إِنَّهُمْ يَرَوْنَهُ بَعِيدًا وَنَرَاهُ قَرِيبًا (Meâric, 72/1-7) ya'nî "Bir sâil azâb-ı vâki'î suâl etti. Kâfirler için o azâbı def' edici yoktur; maâric ve merâtib sâhibi olan Allah tarafındandır ki, melâike ve rûh ona, mikdârı elli bin yıl olan bir günde urûc eder; imdi sabr-ı cemîl ile sabr et; muhakkak onlar onu uzak görürler, halbuki biz onu yakın görürüz" buyrulmuştur. Bu âyet-i kerîmenin maânî-i dakîkası uzundur. Beyt-i şerîfde bu ma'nâya işâret buyrulur. "Cân-ı pâkin, baştan ayak yapması" ser-i enâniyyeti, pây-ı zillete tahvîl edip vücûd-ı hakîkî mertebesinde kendini mahv etmesidir.

عرصه بس با گشاد و با فضا وین خیال و هست یابد زو نوا

3135. *Çok küşâdlı ve vüs'atlı bir arsadır; ve bu hayâl ve vücûd ondan nevâ bulur.*

O arsa-i vahdet çok açık ve geniş bir arsadır; ve bizim bu hallerimiz ve vücûd-ı izâfîmiz, o mertebe-i vahdetten kût ve kuvvet bulur.

تنگتر آمد خیالات از عدم زان سبب باشد خیال اسباب غم

3136. *Hayâlât ademden pek ziyâde dar geldi; o sebebdan hayâl esbâb-ı gam olur.*

Ma'lûm olsun ki, bir "hakikat" ve bir de "hayâl" vardır; hakikat ancak vücûd-ı vâhid-i Hak'dır. Ve bu hakikat, Hakk'ın mertebe-i vahdeti olup, bu mertebede keserât ma'dûmdur. Binâenaleyh bu mertebe keserât için, mertebe-i ademdir. Ve bu mertebenin mâdûnu olan merâtibin cümlesi, ya'nî "a'yân-ı sâbite", "ervâh" ve "misâl" ve "âlem-i şehâdet" mertebeleri hep "hayâl"dir. Nitekim bu *Mesnevî-i Şerîf*'in ibtidâsında 72 numaralı beyitte Cenâb-ı Pîr, a'yân-ı sâbite âlemi hakkında [O hayaller ki evliyânın tuzağıdır; Hudâ'nın mehrûlarının aksidir] buyurmuşlar idi. Şu kadar var ki, merâtib-i hayâliyye dahi yekdiğerinden latîf ve kesîf olmak üzere tekevvin etmiştir. Eksefi, mertebe-i şehâdet ve eltafi, "a'yân-ı sâbite" âlemidir. Bu iki mertebenin berâzihi "ervâh" ve "misâl" mertebeleridir. Ve bu merâtib-i hayâliyyenin arasında yekdiğerine nazaran genişlik ve darlık vardır; en dan mertebe-i şehâdetir ve en geniş a'yân-ı sâbite âlemidir. Ve bunların cümlesi, bu hayâlâtın adem mertebesi olan vücûd-ı vâhid-i hakîkiye nisbeten pek dardır. Bu sebebdan cümlesi esbâb-ı gam olur. Meselâ a'yân-ı sâbite mertebesi, isti'dâdât-ı ezeliyyenin ilmen taayyün ettiği bir mertebedir; ve burada saâdet ve şekâvet-i ezeliyye ve isti'dâdât-ı gayr-i mec'ûlenin âlisi ve sâfili sâbit olur; işte bu sübût, esbâb-ı gam olur. Onun mâdûnu olan merâtib-i hayâliyyenin hepsi de böyledir. Bu zikr olunan şeyler desâtîr-i hakîkattir. Kâil kendi zevkine ve vüs'at-ı irfânına göre bu desâtîri tevsîf edebilir.

باز هستی تنگتر بود از خیال زان شود روی قمر همچون هلال

3137. *Kezâ varlık hayâlden daha dar olur; ondan dolayı ayın yüzü hilâl gibi olur.*

Kezâlık bu kesîf bir varlık âlemi olan avâlim-i şehâdiyye mertebesi, mâ-fevkı olan "hayâl" mertebesine nazaran daha dardır. Ondandır biz ayın yüzünü olduğu gibi göremeyiz. Belki esbâb-ı mânia haylûletiyile hilâl gibi görürüz. Zîrâ hissî görüşümüzde darlık vardır. Belki biz ayın hâlini, nazar-ı akli ve istidlâlimiz ile görür ve anlarız. Bu görüşümüz ise, basar-ı hissîmizin fev-

künde olan hayâl âlemine geçmemiz ile vâki' olur; çünkü "hayâl" âlemi, bu kesîf varlık âleminden daha geniştir. Bu beyt-i şerîfde fezâda kâin bilcümle avâlim-i şehâdiyyeye işâret buyrulur.

باز هستی جهان حسن و رنگ تنگتر آمد که زندانیست تنگ

3138. *Kezâ güzellik ve renk âleminin varlığı, pek dar geldi; zîrâ dar bir zindandır.*

Bu beyt-i şerîfde de avâlim-i şehâdiyyeden hüsün ve renk cihânı olan arzımızın vücûduna işâret buyrulur. Vâkıâ sâir avâlim-i şehâdiyye dahi hüsün ve renk cihânı ise de, onların ebsâr-ı hissiyyemize kurbiyyeti yoktur; ve biz onların hüsün ve renk cihânı olduğunu istidlâlâtımıza ve ihbârâta müsteniden idrâk ederiz. Havâssimiz ile idrâk ettiğimiz âlem, ancak içinde yaşadığımız arzımızdır; ve bizim havâssimizi hâmil olan vücûd-ı unsurimiz, hakikatimizin ve rûhumuzun zindanıdır.

علت تنگیست ترکیب و عدد جانب ترکیب حسها می کشد

3139. *Darlığın illeti terkîb ve adeddir; hisler terkîb tarafına çeker.*

Ya'nî darlığın sebebi, vücûd-ı unsurinin mürekkeb olması ve aded dâiresinde mahsûr ve mukayyed olmasıdır. Meselâ vücûd-ı insânîdeki idrâk, meşâir-i aşere tesmiye edilen, beş havâss-i zâhire ile, beş havâss-i bâtunenin terakkübünden husûle gelir. İnsan mahsûsâtı ve tahayyülâtı ve mevhumâtı ve ma'kulâtı hep bunlar ile idrâk eder; ve tasarrufâta bu kuvâsı ile kıyâm eder. Bunlar olmasa vücûd-ı unsurî cemâd mertebesinde kalır. İşte bu hisler, beşerin idrâkını terkîb ve aded, ya'nî keserât tarafına çekip götürür ve bir hakikat bin görür.

زان سوی حس عالم توحید دان گریخی خواهی بدان جانب بران

3140. *O his tarafından âlem-i tevhîdi bil; eğer birlik istersen, o tarafa sür!*
[3099]

Böyle olunca ey sâlik sen, hissinin seni sürükleyip çektiği keserât tarafına gitme; belki yine o havâssin verdiği idrâk sebebiyle âlem-i tevhîdi bil! Eğer birliği istersen, hislerini o tarafa sür!

امر کن يك فعل بود و نون و كاف در سخن افتاد و معنی بود صاف

3141. *"Kün!" emri bir fiil oldu ve "nûn" ve "kâf" sözde vâki' oldu; ve ma'nâ sâf oldu.*

Ma'lûmdur ki Arabîde "Kûn!" lafzı emr-i hâzırdır ve bir fiildir. Halbuki bu bir emri söylerken "nûn" ve "kâf" harflerini terkîb ederiz. Binâenaleyh sûrette bir terkîb vâkî' olur; fakat ma'nâda sâf ve sâdece "Ol!" emrini vermekten ibârettir.

این سخن پایان ندارد باز گرد تا چه شد احوال گرگ اندر نبرد

3142. *Bu sözün nihâyeti yoktur, rücû' et; acabâ kurdun ahvâli nizâ'da ne oldu?*

ادب کردن شیر گرگ را که در قسمت بی ادبی کردی

Taksîmde edebsizlik ettin diye, arslanın kurdu te'dîb etmesi

گرگ را بر کند سر آن سر فراز تا نماند دو سری و امتیاز

3143. *O ser-firâz, iki reîs ve imtiyâz kalmamak için, kurdun başını kopardı.*

"Ser-firâz" "ser" ile "efrâhten" masdarının emr-i hâzırı olan "firâz" dan mürekkeb olarak vâsf-ı terkîbîdir; başını yukarı kaldıracı ma'nâsınadır. Rif'at-i câh ve izzet ve i'tibâr ve devlet ma'nâlarından kinâyedir; ve mütekebbir ma'nâsına da gelir. Burada "âlf-kadr" ma'nâsı münâsibdir. Ya'nî o âlf-kadr olan arslan makâm-ı riyâsette iki vücûd ve imtiyâz ve gayriyyet olmak için kurdun başını kopardı. Ya'nî müşşid-i kâmil, huzûrunda da'vâ-yı enâniyyette bulunan kimsenin sermâye-i enâniyyetini izâle etti.

فانتقمنا منهم است ای گرگ پیر چون نبودى مرده در پیش امیر

3144. *Ey koca kurt, mâdemki emîrin huzûrunda ölmüş olmadın; "fe'ntekamnâ minhüm" dūr.*

Kur'ân-ı Kerîm'de فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ (A'râf, 7/136) ya'nî "Biz onlardan intikâm aldık" âyet-i kerîmesi müteaddiddir. Ezcümle sûre-i Zuhruf'da فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَانْظُرْ (Zuhruf, 43/25) ya'nî "Biz onlardan intikâm aldık; imdi bâk ki, mükezzib olanların âkubeti nasıl oldu?" âyet-i kerîmesi vâkî'dir. Bu beyt-i şerîfde bu âyetlere işâret buyrulur. Ya'nî halîfe-i Hak huzûrunda ey mütekebbir, kendi enâniyyetini ve tedbîrini terk edip, bir ölmüş gibi olman lâ-

zım idi. İşte ey kurt sîretinde olan mütekebbir, benim sana bu yaptığım cezâ, "fe'ntekamnâ minhüm" âyet-i kerîmesinin ma'nâsıdır.

بعد از آن رو شیر با روباه کرد گفت این را بخش کن از بهر خورد

3145. *Ondan sonra arslan tilkiye teveccüh etti; dedi ki: "Bunu taâm için tak-sîm et!"*

سجده کرد و گفت کین گاو سمین چاشت خوردت باشد ای شاه گرین

3146. *Secde etti ve dedi ki: "Ey şâh-ı güzîn! Bu semiz sığır senin kuşluk taâmın olsun."*

Arslanın bu emri üzerine tilki, vecîbe-i ta'zîmi îfâ için secde etti, dedi ki: "Bu semiz sığır kuşluk vaktinde ye!"

وآن بز از بهر میان روز را یخنی باشد شه پیروز را

3147. *Ve o keçi öğle vakti için, şâh-ı muzaffere yahni olsun.*

وآن دگر خر گوش بهر شام هم شب چرهء این شاه با لطف و کرم

3148. *Ve o tavşan dahi akşam için de, bu lutuf ve keremli olan şâhın gece taâmı olsun."*

"Şeb-çere" gece taâmı ma'nâsınadır.

گفت ای روبه تو عدل افروختی اینچنین قسمت ز که آموختی

3149. *(Arslan) dedi: "Ey tilki, sen adli parlattın; böyle taksîmi kimden öğrendin?"*

از کجا آموختی این ای بزرگ گفت ای شاه جهان از حال گرگ

3150. *Ey büyük! Bunu nereden öğrendin? (Tilki) dedi: "Ey cihânın şâhı kurdun hâlinden."*

Arslan tilkiye dedi ki: "Sen kendi enâniyyetini ortadan kaldırmak şûretiyle yapmış olduğun bu güzel taksîmi nereden öğrendin?" Tilki de cevâben "Kurdun başına gelen belâdan ibret almak şûretiyle öğrendim," dedi.

گفت چون در عشق ما گشتی گرو هر سه را بر گیر و بستان و برو

3151. *(Arslan) dedi: "Mâdemki bizim aşkımızda rehin oldun, her üçünü de kaldır ve al ve git!"*

"Girev" rehin ma'nâsınadır. Ve "rehin", lûgat-ı Arabîde, habsetmek ma'nâsına gelir. Nitekim bir deyn mukâbilinde dâyine bir mal verilir ve borç ödenin-

ceye kadar dâyin, nezdinde o malı habs eder. Ya'nî mâdemki sen bizim aşkı-mızda kendi enâniyyetini ve tasarrufunu mahbûs kıldın, biz de senin muvâce-hemizde varlığını ifnâ etmene mükâfâten bunların hepsini sana verdik.

رو بها چون جملگی ما را شدی چونت آزاریم چون تو ما شدی

3152. *Ey tilki, mâdemki sen hep bizim için oldun; seni nasıl incitelim, çünkü sen, biz oldun!*

ما ترا و جمله اشکاران ترا پای بر گردون هفتم نه برآ

3153. *Biz seniniz ve bütün avlar da senindir; ayağını yedi felek üzerine koy, yukarıya gel!*

Bu beyt-i şerîfde *له* *من* *كان الله* *له* *يا'nî* "Kim ki Allah için oldu; Allah da onun için oldu" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. *Ya'nî* "Mâdemki sen bizim için oldun; benim zâtım da senin için oldu; ve sıfât ve esmâm dahi senin oldu. Binâenaleyh sen, ben oldun; artık isneyniyet ve taayyün âlemleri olan yedi feleğin fevkine, *ya'nî* "lâ-taayyün âlemi"ne yüksel!"

Bu beyt-i şerîfde maksada vusûl için merâtib-i nefsiyyenin tamâmıyle kat' edilmesi lâzım geleceğine de işâret vardır; o merâtib-i nefsiyye de "emmâre, levvâme, mülhime, mutmainne, râziye, marziyye ve bâkiye"dir. Ve yedi felek ta'bîriyle bu merâtibe işâret buyrulur.

چون گرفتی عبرت از گرگ دنی پس تو روبه نیستی شیر منی

3154. *"Mâdemki alçak kurttan ibret aldın, binâenaleyh sen tilki değilsin, benim arslanımsın."*

عاقل آن باشد که عبرت گیرد از مرگ یاران در بلای محترز

3155. *Akil o olur ki, ihtirâz olunmuş olan belâ içinde, dostların ölümünden ibret alır.*

رو به آن دم بر زبان صد شکر راند که مرا شیر از پس آن گرگ خواند

3156. *Tilki, o anda arslan beni kurttan sonra çağırdı diye lisânı üzerinde yüz şükür sürdü.*

Tilki lisânen, "Cenâb-ı Hakk'a hamd ve senâ olsun ki, arslan beni kurttan sonra avlan taksîme da'vet etti. Eğer bu taksîmi evvelen bana teklîf ede idi, hâlim ne olurdu?" dedi.

گر مرا اول بفرمودی که تو بخش کن این را که بردی جان ازو
 3157. *Eğer, bunu sen taksîm et diye evvel bana emr ede idi, ondan kim cân kurtarır idi?*

پس سپاس او را که مارا در جهان کرد پیدا از پس پیشینیان
 3158. *Binâenaleyh şükür ona ki, bizi cihânda evvelkilerin arkasından ızhâr etti.*

Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimiz tarafından âmme-i mü'minîne hitâbdır. Buyururlar ki, "Ey mü'minler bu kıssadan hisse alınız. Hak Teâlâ'ya şükr edelim ki bizi, cihânda bizden evvel geçen akvâmdan sonra ızhâr buyurdu."

تا شنیدیم آن سیاستهای حق بر قرون ماضیه اندر سبق
 3159. *Tâ ki sebakda kurûn-ı mâziye üzerinde Hakk'ın o siyâsetlerini işitelim.*

Hak Teâlâ bizim bu lutf-ı te'hîrimizi, akvâm-ı sâbika hakkında kurûn-ı mâziyede icrâ buyurduğu siyâsetlerini işitmemiz için yaptı.

تا که ما از حال آن گرگان پیش همچو روبه پاس خود داریم بیش
 3160. *Tâ ki bir o evvelki kurtların hâlinden, tilki gibi kendimizi ziyâde muhâfaza edelim.*
 [3119]

Kurt sîretinde olup enâniyyet da'vâsıyla peygamberlerini tekzîb eden ve onlara muâriz bulunan ümmetlerin uğradıkları felâketlerden, tilki gibi ibret alıp kendimizi son derece muhâfaza etmemiz için Hak Teâlâ bizi sonradan ci-hâna getirmek lutfunda bulundu.

امت مرحومه زان رو خواند مان آن رسول حق و صادق در بیان
 3161. *O Hakk'ın resûlü ve beyânında sâdık, bize o cihetten ümmet-i merhûme ta'bîr etti.*

Sözünde sâdık olan o Hakk'ın Resûl-i zîşânı (s.a.v.) Efendimiz, ümem-i amti امة مرحومة از امتی امته مرحومه sonra gelip, onların hallerinden ibret alabilecekleri için ya'nî "Benim ümmetim, ümmet-i merhûmedir" buyurdu.

استخوان و پشم آن گرگان عیان بنگرید و پند گیرید ای مهان
 3162. *Ey büyükler, o kurtların kemiğine ve kılına açık nazar ediniz ve nasîhat tutunuz.*

Ey tefekkür sâhibleri olan büyükler; o kurt sîretinde olan geçen ümmetlerin yeryüzündeki âsâr-ı münderiselerine apaçık nazar ediniz ve onların hallerinden mütenassih olunuz. Nitekim âyet-i kerîmede فَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَانظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكْذِبِينَ (Âl-i İmrân, 3/137) ya'nî "Yeryüzünde geziniz de, enbiyâyı tekzîb edenlerin âkıbeti nasıl olduğuna bakınız" buyrulur.

عاقل از سر بنهد این هستی و باد چون شنید انجام فرعونان و عاد

3163. *Âkıl, Fir'avnlr'ın ve Âd'in âkıbetini işittiği vakit, başından bu varlığı ve hevâyı bırakır.*

Âkıl olan kimse, peygamberlerine muhâlefet eden Fir'avn ve Âd kavimlerinin âkıbetlerini Kur'ân-ı Kerîm'de duyduğu vakit, dimâğında yerleşmiş olan mevhûm varlığını ve nefsinin hevâlarını terk eder.

ور نه بنهد دیگران از حال او عبرتی گیرند از اضلال او

3164. *Ve eğer bırakmazsa, başkaları onun hâlinden ve ıdlâlinden bir ibret alırlar.*

Bütün bu teblîgât-ı ilâhiyyeyi, ümmetler arasında teferrüd dâyesiyle çıkan bir âkılın uydurmuş olduğu ahkâmıdan ibâret telâkkî edip "Benim de onlar kadar aklım ve zekâvetim vardır" diyerek enâniyyet-i mevhûmesine ve hevâyı nefsâniyyesine tâbi' olan ahmaklar, Hakk'ın pençe-i kudretinden aslâ yakalarını kurtaramazlar; ve bunlar ümem-i mâziyenin ahvâlinden ibret almamış bulundukları halde, onların başlarına gelen felâketten ve halkı ıdlâllerinden bu def'a da başkaları ibret alırlar.

تهدید کردن نوح علیه السلام مر قوم را که با من میپیچید که من روی

پوشم با خدای پیچید در میان این بحقیقت ای مخذولان

Nûh (a.s.)'ın kavmini "Ey mahzûller bana sarılmayınız; zîrâ ben nikâbım. Bu arada hakîkatte Hakk'a sarılınız" diye tehdîd etmesi

Bilcümle kevnin suverî Zât-ı Hakk'ın gayridir ve cümlesi hâlikdir; fakat hakikat i'tibârıyla kevnin hey'et-i mecmûası Hak'dır. Ve Hak Teâlâ insân-ı

kâmilde cemî-i esmâ ve sıfâtıyla, âsâr ve ahkâmıyla mütecellî olduğundan, onun sûret-i beşerîyyesi âlem-i şehâdetde Hakk'ın nikâbıdır. Nitekim yukarıda dahi bilmünâsebe zikrolunduğu üzere Hz. Pîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde şu beyit ile bu hakîkate işâret buyururlar:

این هیكل آدمست رو پوش ما قبلهء جمله سجدهائیم

"Âdemin bu heykeli nikâbdır; biz bütün secdelerin kiblesiyiz."

Bu ma'nâya mebnî Nûh (a.s.) ümmetine hitâben buyururlar ki: "Beni si-ze ba's eden Hak'dır; ve benim zuhûrum zuhûr-ı Hak'tır; benim sûret-i beşerîyyem hakîkatte ancak bir nikâbdan ibârettir. Binâenaleyh bana hücum edip sarılmayınız. Ey hakîr ve metrûk olan millet, Hak Teâlâ'ya sarılınız!"

گفت نوح ای سرکشان من من نیم من ز جان مردم بجانان می زیم

3165. *Nûh (a.s.) dedi: Ey serkeşler! Ben, ben değilim; ben cândan öldüm, cânân ile yaşıyorum.*

Ya'nî ben, rûh-i hayvânîden öldüm, bende وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي (Sâd, 38/72) [Ona rûhumdan üfürdüm] sırrı zâhir oldu. Hakk'ın sıfât-ı hayâtı ile kâimim ve o hayât ile yaşamaktayım.

چون مردم از حواس بو البشر حق مرا شد سمع و ادراك و بصر

3166. *Uktâki beşerin babasının havâssinden öldüm, Hak benim sem'im ve idrâkim ve basarım oldu.*

Ya'nî rûh-i hayvânînin iktizâsı olan ve beşerin aslına mahsûs bulunan havâss-i zâhire ve bâtinenin hüküm ve te'sîrinden kurtuldum. اِذَا أَحْبَبْتُ عَبْدًا كُنْتُ لَهُ (Bir kulumu sevdiğim zaman, onun sem'i, basarı ve lisânı ilh... olurum] hadîs-i kudsîsi mücibince, Hak benim sem'im ve idrâkim ve basarım oldu; binâenaleyh bendeki izâfî sıfatlar gitti, yerine sıfât-ı Hak kâim oldu.

چونکہ من من نیستم این دم ز هوست پیش این دم هر که زد کافر اوست

3167. *Mâdemki ben ben değilim, bu nefes Hû'dandır; her kim bu nefes önünde dem vurursa o kâfirdir.*

Ya'nî benim benliğim fânî olmuştur; vücûd-ı abdânîmi, vücûd-ı hakkânî istilâ etmiştir. Binâenaleyh artık benim bu nefesim hüviyyet-i Hak'dandır. Her kim hüviyyet-i Hak'dan zâhir olan bu nefes önünde, ona karşı söz söy-

lerse, o kimse kâfirdir; ya'nî o kimse kemâl-i cehâletinden dolayı hakîkati sûret-i beşeriyye ile tenkîr eder ve setr eyler.

هست این دم نقش این روباه شیر سوی این روبه نشاید شد دلیر

3168. *Bu tilkinin nakşında bu dem arslan vardır; bu tilki tarafına cesûr olarak gitmek lâıyk değildir.*

Bu tilkinin sûretinde ve taayyününde bu anda arslan muhtefîdir ve arslan tilki postuna bürünmüştür; binâenaleyh onu tilki zannedip, onun huzûruna cesûrâne ve pervâsız olarak gitmek münâsib değildir.

گر ز روی صورتش می نگروی غرهء شیران ازو می نشنوی

3169. *Eğer sûret cihetinden ona inanmıyor isen, ondan arslanların na'rasını işitmiyor musun?*

Eğer enbiyâ ve evliyânın sûret-i beşeriyyelerine bakıp onların kuvve-i kudsiyye sâhibi olduklarına inanmıyor isen, onlardan zâhir olan mu'cizâta ve tasarrufât-ı ilâhiyyeye bakmıyor musun? Eğer görmedin ise, kıssalarını işitmiyor musun? Niçin onları da kendin gibi âciz görürsün?

گر نبودی نوح را از حق یدی پس جهانی را چرا برهم زدی

3170. *Eğer Nûh'un Hak'dan bir eli olmasa idi, o hâlde koca âlemi niçin bir-
[3129] birine vurur idi?*

Eğer Nûh (a.s.)'ın eli, Hak tarafından kendisine mevhûb olan bir yed-i kudret olmasa idi, koskoca bir âlemi tûfân ile altüst edebilir mi idi?

صد هزاران شیر بود او در تنی او چو آتش بود و عالم خرمنی

3171. *O bir tende, yüz binlerce arslan idi; o ateş gibi ve âlem bir harman idi.*

Hız. Nûh'un sûret-i beşeriyyesi tahtında yüz binlerce arslan var idi. Ya'nî onun vücûd-ı izâfisi zımnında kuvvet-i azîme mevcûd idi; ve meselâ ateşin cirmi küçük ve harmanın cirmi büyük olduğu halde, o küçük ateş, koca harmanı nasıl harâb ederse, Hız. Nûh'un küçük görünen sûret-i beşeriyyesi de böyle bir ateş gibi ve koca âlem de bir harman gibi idi.

چونکه خرمن پاس عشر او نداشت او چنان شعله بر آن خرمن گماشت

3172. *Mâdemki harman onun ösrünü muhâfaza etmedi, o böyle şu'leyi, o harman üzerine havâle etti.*

Cenâb-ı Pîr, sûret âlemini harmana ve evâmîr-i ilâhiyyeyi öşre teşbîh buyururlar. Ya'nî kavm-i Nûh, bu âlem-i sûretin iktizâsı olan vazîfe-i tâatı ifâ etmediler ve Hz. Nûh'a muhâlefet ettiler; Hz. Nûh dahi tûfân gibi bir kahr-ı ilâhî kıvılcımını, sûret-i âlem harmanına havâle etti.

هر که آن در پیش این شیرنهان بی ادب چون گرگ بگشاید زبان

3173. *Her kim ki o, bu gizli arslanın huzûrunda, kurt gibi edepsiz ağız açar,*

همچو گرگ آن شیر بر دراندش فانتقمنا منهم بر خواندش

3174. *O arslan, kurt gibi, onu yırtar; ona "Fe'ntekamnâ minhüm"ü okur.*

Ya'nî her kim Allah Teâlâ'nın beşer sûretinde arslanları olan enbiyâ ve evliyânın huzûrunda, kendi enâniyyetini ve benliğini ortaya koyar ve onlara muhâlefete kıyâm ederse, bu zikr ettiğiniz kıssadaki arslanın kurdu parçaladığı gibi, onlar da bu müddeilere kahr-ı ilâhî ile zâhir olup فانتقمنا منهم (A'râf, 7/136) [Kendilerinden intikâm aldık] âyet-i kerîmesinin ma'nâsını fiilen ve zevkan okurlar.

زخم یابد همچو گرگ از دست شیر پیش شیر ابله بود کو شد دلیر

3175. *Arslanın elinden kurt gibi yara bulur; arslanın önünde cesûr olan ahmak olur.*

کاشکی آن زخم برتن آمدی تا بدی کایمان و دل سالم شدی

3176. *Keşke o yara, cisim üzerine gele idi; ola idi de, îmân ve gönül sâlim olaydı.*

Ma'lûm olsun ki, lisân-ı enbiyâ ile vâki' olan Hakk'ın emrine ve basîrete da'vet eden evliyâyâ karşı muhâlefet ve tekebbür, evvelen kalbi karartır ve hakikat-ı emr ona giremez olur; ve kasâvet ârız olup haşyet-i Hak'dan bî-nasîb kalır. Binâenaleyh ona îmân dâhil olmaz; onun muhâlefeti ve inâdı artar. Nihâyet ism-i Muntakim hazretinden intikâm zâhir olup helâk eder ve bu intikâm netîcesinde, kalbi îmandan hâlî olduğu halde neş'e-i uhrâyâ intikâl eder. Cenâb-ı Pîr efendimiz; "Keşke bu intikâmın te'sîri yalnız cesede ola idi; o kadar ehemmiyeti haiz olmaz idi; velâkin bâtını helâk eder ve bu helâk ise, helâk-i ebedîdir," buyururlar.

قوتم بکسست چون اینجا رسید چون توانم کرد این سر را پدید

3177. *Uaktâki buraya erişti, kuvvetim geldi, bu sırrı nasıl ızhâr edebilirim?*

Ya'nî söz intikâm ve î mân bahsine intikâl ettiği vakit, sırr-ı kader muvâcehesinde kaldım ve bu sırr-ı kaderin ifşâsı ise âmmeye karşı câiz olmadığından, nutkumun kuvveti kesildi.

Malûm olsun ki Cenâb-ı Pîr efendimiz yukarıda "Mûsâ (a.s.) ile Fir'avn'ın her ikisi de meşîyyet-i ilâhiyyenin musahhardırlar" bahsinde sırr-ı kadere âid esrârı bir nebze beyân buyurmuş idiler. Burada ise li-hikmetin bu sırrın îzâhından keff-i lisân buyurup, halâs ve necât yolunu ta'lîm buyururlar:

همچو آن روباه کم اشکم کنيد پيش او روباه بازی کم کنيد

3178. O tilki gibi karnı nâkıs ediniz; o tilkinin önünde oyunu az yapınız.

Şurrâh-ı kirâm bu beyt-i şerîfe muhtelif ma'nâlar vermişlerdir; fakîrin anladığı ma'nâ budur ki, "tilki"den murâd, insân-ı kâmilidir. Zîrâ kıssada tilki, arslanın huzûrunda kendi enâniyyetini terk edip avların hepsini arslana bıraktı. Ve "arşlan"dan murâd dahi Hak'dır; ve insân-ı kâmil huzûr-ı Hak'da, kıssadaki tilki gibi kendi varlığı ve enâniyyetini kâmilten Hakk'a terk etmiş ve varlık lokmasını batn-ı enâniyyete doldurmaktan vaz geçmiştir; buna mukâbil de Hak Teâlâ, kendi sıfât ve esmâsı ile zuhûr kuvvetini ihsân etmiştir. Binâenaleyh kıssadaki tilki gibi enâniyetinden ve benliğinden vazgeçmiş olan insân-ı kâmilin huzûrunda Hakk'a karşı varlık ve enâniyet oyununu az yapınız ve onun gibi Hakk'a karşı varlık lokmasını batn-ı enâniyyete az doldurunuz.

جمله ما و من به پيش او نهيد ملك ملك اوست ملك او را دهيد

3179. Cümle bizi ve beni onun önüne koyunuz. Mülk O'nun mülküdür, mülkü O'na veriniz.

Ya'nî bütün bizlikleri ve benlikleri, hakîkî varlık sâhibi olan Hakk'ın önüne koyunuz. اَللّٰكُ يَوْمَئِذٍ لّٰه (Hac, 22/56) Ya'nî "Bugünde mülk Allah'ındır" âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere, cemî'-i mevâtında her ân ve şe'nde mülk, hakîkatte O'nun mülküdür; binâenaleyh Hakk'ın mülküne işti-râk da'vâsına kıyâm etmeyip, kendi mülkünü kendisine bırakınız.

چون فقير آييد اندر راه راست شير و صيد شير خود آن شماست

3180. Siz doğru yola fakîr olarak geldiğiniz vakit, arşlan ve arşlanın adı mu-
[3139] hakkak sizin içindir.

Ya'nî ey sâlikler, siz doğru yol olan tarîk-ı Hak'da bilcümle harekât ve sekenâtınızda Hakk'a muhtâç olduğunuzu yakînen idrâk ederek geldiğiniz vakit, Hakk'ın tecelliyât-ı zâtıyye ve sıfâtıyye ve esmâiyyesi hep sizin içindir. Nitekim من كان لله كان الله له [Kim Allah için olursa, Allah da o kimse için olur] hadîs-i şerîfi, yukarıda geçti.

زانکه او پاکست و سبحان وصف اوست بی نیازست او ز نغز و مغز و پوست

3181. *Zîrâ ki O mukaddestir ve Sübhân O'nun vâsfıdır; nağz ve mağzdan ve kışırdañ ârîdir.*

Ya'nî Hakk'ın zâtı mukaddestir ve "Sübhân" şânına lâıyk olmayan nakâyisden münezzeñ ve mukaddeñ olmak O'nun vâsfıdır. O'nun zâtı "nağz"dan, ya'nî ervâh gibi latîf olan şeylerin cümlesinden ve "mağz"dan, ya'nî zâtında esmâ ve sıfâttañ ve "post"tan, ya'nî âlem-i kesâfetten bî-niyâz-ıdır. Ya'nî zât-ı şerîfinin zâtıyyeti için, bunların hiç birisine lüzûm yoktur ve Hak Teâlâ bunların cümlesinden ganîdir. Nitekim ان الله لغنى عن العالمين (Ankebût, 29/6) [Şübhesiz Allah âlemlerden müstağnîdir] buyrulur.

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî bu beytin şerhinde şöyle buyurur: "Mağz, lafzının îrâdı, mahzâ "şîr" lafzının münâsebeti içindir; ve ondan murâd, kemâlât ve kerâmâtur. "Nağz"dan murâd, kemâlât-ı bâtinîdir; ve "post"tan murâd, ibâdât ve mücâhedât ve riyâzât-ı zâhirîdir. Ve bu her iki lafızda arslanla münâsebet vardır. Ya'nî insân-ı kâmilin kemâlât-ı zâhire ve bâtineden her nesi varsa, tâlibler ve müridler içindir; ve illâ onun için bunlara ihtiyâç kalmamıştır; zîrâ ki o zâtın "ayn"ında istiğrâkı sebebiyle, zât olmuştur. Nakâis ve kemâlât-ı beşerîyyeden münezzeñ ve pâk olmuştur. İmdi eğer onun riyâzet ve mücâhedesi varsa, halk içindir. Nitekim III. cildde Dâvud (a.s.) lisânından gelecektir ki:

من چو خورشیدم درون نور غرق می ندانم کرد خویش از نور فرق

رفتم سوی نماز و آن خلا بهر تعلیمست ره مر خلق را

"Ben güneş gibi nûr içine garkım; kendi muhîtimi nûrdan ayrı bilmiyorum. Benim namaz ve halvet tarafına gidişim, halka yolu ta'lîm içindir."

Ve eğer kemâlât-ı bâtinî varsa, o da onlar içindir; zîrâ onun âlem-i fenâdan, âlem-i bakāya rücû'u ve tırâz-ı kemâlâttañ mutarraz ve nukûş-ı kerâmât ile münakkaş olan hil'at-ı hilâfete bürünmesi, halâıkın irşâd ve hidâyeti

içindir. Tâ ki her bir kimse onun ahlâkıyla tahalluku ve evsâfıyla ittisâfî mîk-dânınca Hakk'a vâsıl ola. Binâenaleyh o getirdiği kemâlâtı onlar için getirmiştir; tâ ki o kemâlâtı, onun sohbeti ve hizmeti sebebiyle kendilerine çeksinler ve Hz. Hakk'a vâsıl olsunlar ve onun kemâlâtını kendilerine çekmeleri, aynıyle Hakk'a vusûldür. Nitekim onu görmek, aynıyle Hakk'ı görmektir. Vaktâki Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerine Cenâb-ı Hak hilâfetini ve niyâbetini giydirdi ve buyurdu ki: "Benim sûretim ile benim halkım tarafına git; seni görmek isteyen kimse, beni görmek ister; ve halkı benim tarafıma da'vet et!" Bâyezîd hazretleri bayıldı ve bî-hûş oldu. Ba'dehû nidâ geldi ki, "Benim habîbîmi tekrâr bana getiriniz ki, onun benim ayrılmıya sabrı ve tâkatı yoktur." Binâenaleyh Hz. Bâyezîd müstehleklerden olmuştur. Nitekim Hz. Şeyh-i Ekber *Esrârü'l-Halvet* risâlelerinde buyururlar ki *وان منهم المستهلك في ذلك المقام كابي عقاب* و ان منهم المستهلك و غيرہ كابي يزيد البسطامي و منهم المردود الى بداية و هو اكمل من المستهلك Ya'nî "Muhahhak bu makâmda onlardan ba'zıları Ebî İkal Mağribî vesâire ve Ebî Yezîd-i Bistâmî gibi müstehlektir. Ve onlardan ba'zıları da bidâyete redd olunmuştur; ve o merdûd olanlar müstehlekten ekmeldir." İmdi anlaşıldı ki, kâmilin her nesi varsa, hep halk içindir.

Yine Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm hazretleri buna i'tirâzen şöyle buyururlar: "Şeyh Velî Muhammed (rahimehullâh) demiştir ki, "mağz"dan murâd kemâlât-ı bâtniyyedir ilh...Bu takdîrde "Sübhan" ve "pâkî"nin insana itlâkı lâzım gelir; bu ise müteeddiblerden baîddir. Maahâzâ onun takrîrinden kemâlât-ı bâtineye de muhtâç olmaması lâzım gelir; bu ise galattır. Zîrâ kemâlât-ı bâtineye had yoktur. Fenâdan sonra bakāya, nüzûlden sonra, her vakit izdiyâd-ı kemâle muhtâçdır ve zâtta istiğrâkından onun taayyünü vâkî'de mürtefi' değildir, ancak şühûddan mürtefi'dir. Ve bu şühûdun kalkması, fenâdan sonra bakāda değildir. İmdi mâdemki o abddir, ibâdete muhtâçdır. Evet, o kendini tekâmîl için mendûbâta muhtâç değildir. Nitekim III. cildde tavzîh olunacaktır; velâkin ferâiz[i ifâ] ve muharremâtta ve mekrûhâtta ictinâb zarûrîdir, bir vakit sâkıt olmaz. Ve kâmilin ibâdeti şükür için olur; yoksa halk için ve ittibâ' edenler için değildir."

Bu i'tirâzâta da şöyle cevâb vermişlerdir: "Bahru'l-Ulûm hazretlerinin "Sübhan" ve "Kuddûs"ün insana itlâkı lâzım gelir buyurmasında ne bu'd vardır. Zîrâ insân-ı kâmil vaktâki ayn-ı Hak olmuştur ve sıfât-ı beşerîden fânî olmuştur; binâenaleyh elbette sıfât-ı Hak ile muttasıf olur. Evet, sıfât-ı vücûb bir mazharda zâhir olmaz; ve nitekim Mevlânâ Câmi (aleyhi'r-rahme) buyurmuşlardır: "...ve sû-i edeb bir vakit lâzım gelir ki, o insân-ı kâmil kendisini

"Sübhân" ile kıla ve abdiyyet ile zâhir olmaya ve kendi fakr u ihtiyâcına nazaretmeye ve ammâ eğer diğer bir şahıs o insân-ı kâmilin bakâ-billâhına nazaran onu sıfât-ı Hak ile mevsûf kılarırsa, sû'-i edeb değildir."

Fakîr derim ki, beyt-i şerîfin ma'nâsı Hakk'a tevcih olunursa bu tavzîhâta lüzûm kalmaz. Nitekim yukanda yazıldı ve İsmâîl-i Ankaravî hazretleri dahi bu sûretle tevcih buyurmuştur; ve insân-ı kâmile tevcihi için de bir zarûret yoktur.

هر شکار و هر کرامتیکه هست از برای بندگان آن شهست

3182. *Mevcûd olan her şikâr ve her kerâmât, o şâhın kulları içindir.*

İnsân-ı kâmilden zâhir olan esmâ ve sıfât-ı ilâhiyyenin âsân ve hâvârik-ı âdât hep Hak Teâlâ'nın kullarını cânib-i Hakk'a celb içindir.

نیست شه را طمع بهر خلق ساخت این همه دولت خنک آنکو شناخت

3183. *Şâhın tama'ı yoktur; bütûn bu devleti halk için yaptı; saâdet o kimseye ki, anladı.*

Hak Teâlâ ganiyy-i mutlak; âlemi halk buyurması, bir şeye tama'ından dolayı değildir; belki esmâsına ve sıfâtına ve onların mezâhirine rahmet-i rahmânîyyesi olduğu için, onları ızhâr buyurdu ve bu rahmet sebebiyle onları ketm-i ademden, vücûd-ı ızâfî âlemine çıkardı; ve ma'dûm olan şeyin mevcûd olması, onun hakkında rahmet ve devlettir. Ne mutlu o kimseye ki, bu hakîkatı anlayıp kendisinin ve bilcümle avâlimin merhûm olduğunu bildi!

آنکه دولت آفرید و دو سرا ملک و دولتها چه کار آید و را

3184. *O zât ki, devleti ve iki serâyı yarattı; mülk ve devletler O'nun ne işine yarar?*

Devleti ve dünyâyı ve âhireti yaratan Zât-ı Ecell ve A'lâ'nın emlâk-i dünyevîyye ve uhrevîyye ve onların devlet ve saâdetleri ne işine yarar? Zât-ı ahadiyyesi kemâl-i istiğnâdadır.

پیش سبجان پس نگه دارید دل تا نگرید از گمان بد حجل

3185. *Sû'-i zandan hacil olmamanız için, Sübhân'ın huzûrunda kalbi hıfz ediniz.*

Hakk'a sû-i zannın nevi'leri vardır; cümlesinin menşe'i cehl ve gaflettir. Bir nev'i, suver-i âlemi her vech ile Hakk'ın gayri görmektir; bu görüş insana enânîyyet ve varlık ve gurûr verir; ve bu tenzîh-i sırfdır. Ve bir nev'i dahi suver-i âlemi her vech ile zât-ı Hakk'ın "ayn"ı görmektir; bu da mertebe-i abdiyyetin ve şerâyi'in ibtâlini icâb eder; ve bu teşbîh-i sırfdır. Bu iki görüşün zımnında Cebriyye ve Kaderiyye tâîfelerinin i'tikâdları gibi birçok kötü i'tikâdlar mündemcidir. Binâenaleyh Hakk'ın huzûrunda bu gibi sû-i zanlardan kalbinizi muhâfaza ediniz ve Kur'ân-ı Kerîm'in ta'lîmi vech ile Hakk'ı tenzîhde teşbîh ve teşbîhde tenzîh ediniz.

کو ببیند سر و فکر و جست و جو همچو اندر شیر خالص تار مو

3186. *Zîrâ ki o, hâlis sût içindeki saç teli gibi sırrı ve fikri ve cüst ü cûyu görür.*

Ya'nî kalbinizi huzûr-ı Hak'da muhâfaza ediniz, çünkü O, فَانَّهُ يَعْلَمُ السِّرَّ وَأَخْفَى (Tâhâ, 20/7) ya'nî "Zîrâ O, sırrı ve ahfâyı bilir" ve إِنَّ اللَّهَ لَا يَخْفَى عَلَيْهِ شَيْءٌ فِي الْأَرْضِ وَلَا فِي السَّمَاءِ (Âl-i İmrân, 3/5) ya'nî "Muhakkak Allâh Teâlâ'ya arzda ve semâda olan bir şey gizli değildir" âyet-i kerîmelerinde beyân buyrulduğu üzere gizliyi ve düşüncüyü ve bâtının taharrîsini bilir; zîrâ bu havâtır, hâlis sût gibi sâf olan rûh-i insânîye ânz olan ve saç teline müşâbih olan şeylerdir.

آنکه او بی نقش ساده سینه شد نقشهای غیب را آینه شد

3187. *O kimse ki, nakışsız sâde-sîne oldu, gaybın nakışlarına âyîne oldu.*

Ya'nî havâtır-ı mezmûme ve mahmûdeden sâf olan kimsenin kalbi, bir âyîne gibi mücellâ olunca, ona âlem-i gaybın nakışları, ya'nî suver-i ilmiyye-i ilâhiyye aks eder ve o vakit mezâhirin isti'dâdâtına ve sırr-ı kadere mutali' olur.

سر ما را بی گمان موقن شود زانکه مؤمن آینه مؤمن شود

3188. *Bizim sırrımıza şübhesiz mûkın olur; zîrâ ki mü'min, mü'minin aynası olur.*

Kalbi sâf olan velî, şübhesiz bizim sırrımıza kemâl-i yakîn ile muttali' olur. Çünkü الْمُؤْمِنُ مِرْآةُ الْمُؤْمِنِ [Mü'min mü'minin aynasıdır] hadîs-i şerîfi mûcibince, Mü'min mü'minin aynasıdır. Birinci "mü'min"den murâd Hak'dır; zîrâ "Mü'min" الْمَلِكُ الْقُدُّوسُ السَّلَامُ الْمُؤْمِنُ الْمُهِيمُنُ (Haşr, 59/23) [O Melîk'dir, Selâm'dır, Mü'min'dir, Müheymin'dir] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere "esmâ-i hü-

nâ"dandır; ve ma'nâsı emn bahş edicidir. "Mü'min" olan Hak Teâlâ, kalbi sâf olan mü'minde, bu isim ile zâhir olduğu vakit, ona şeklerden emn bahş eder; ve onun esrâr, ber-vech-i yakîn ona mekşûf ve ma'lûm olur. Bundan anlaşılır ki, kalbi sâf olmayan bir mü'mine esrâr-ı ilâhiyye münkeşif olmaz.

چون زند او نقد ما را بر محك پس يقين را باز داند او ز شك

3189. *O bizim nakdimizi mihek üzerine vurduğu vakit, imdi yakîni şekden açık olarak bilir.*

"Nakid"den murâd, havâssimiz vâsıtasıyla kalbimize gelen vâridât-ı fikriyye ve "mihek"den murâd, insân-ı kâmilin rûh-ı pâkidir. Ya'nî bizim vâridât-ı fikriyyemizi, insân-ı kâmil rûh-ı pâkinin mihekkine vurduğu vakit, onlar şek dâiresinde midir, yoksa yakîn mertebesinde midir; onları açıktan açığa görür ve bilir.

چون شود جانش محك نقدها پس ببیند نقد را و قلب را

3190. *Mâdemki onun cânı nakidlerin mihekki olur, binâenaleyh nakdi ve kal-*
[3149] *pı görür.*

İnsân-ı kâmilin mihek mesâbesinde olan cânı, nakid para mesâbesinde olan yakîn derecesindeki efkâr ve kalp para mesâbesinde olan şek ve zan derecesindeki havâtırı görür; ve binâenaleyh karşısında olan şahsın vâridât-ı kalbiyyesinin kıymetini takdîr eder.

نشاندن پادشاهان صوفیان عارف را پیش روی خویش

تا چشمشان بدیشان روشن شود

Gözleri onlar ile rûşen olmak için, pâdişâhların ârif sûfileri
kendi karşılıklarına oturtmaları

پادشاهانرا چنان عادت بود این شنیده باشی ار یادت بود

3191. *Pâdişâhların öyle âdeti var idi ki, bunu, eğer hâtırında ise, işitmiş olacaksın.*

Yukanda "Mü'min, mü'minin âyînesidir" hadîs-i şerîfinin ma'nâsı geç-
miş idi. Dünyâ ve âhiret devletinin hıfzı için selâtîn-i mâziyenin, sâfî olan
sûfîleri âyîne makamında karşılarna oturttuklarını beyânen Cenâb-ı Pîr bu
kıssayı îrâd eylemişlerdir. Zîrâ mü'min-i hakîkî olan sûfîlerin kalbleri,
Mü'min ism-i şerîfiyle tecellî buyuran Hakk'ın âyînesidir; ve Hakk'ın bu
ism-i şerîfinin mazhar-ı tecellîsi olan sûfîlerin karşısında oturmak tahâret-i
kulûba sebebdır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de şöyle buyrulur: (Cild II, 3149
numaralı beyit.)

هر که خواهد همنشینى با خدا و نشیند در حضور اولیا

Nazmen tercüme: "Oturmak isteyen nezd-i Hudâ'da
Otursun o, huzûr-ı evliyâda."

دست چپشان پهلوانان ایستند زانکه دل پهلوی چپ باشد بند

3192. Onların sol yanlarında pehlivanlar dururlar; zîrâ ki kalb sol yanda bend-
de olur.

Yine selâtîn-i mâziyenin, pehlivanları sol taraflarında oturtmaları âdetleri
idi; çünkü kalb-i insânî sol tarafına bağlıdır ve pehlivanların kalb tarafında
oturmaları, onların kuvvet ve şecâatlerinin kulûb-ı selâtîne aks etmesi için-
dir. Nitekim birlikte taâm edenlerin iştihâları birbirine sirâyet eder.

مشرف و اهل قلم بر دست راست زانکه علم و خط و ثبت آن دست راست

3193. Defterdâr ve ehl-i kalem sağ taraftadır; zîrâ ki ilim ve yazı ve sebt o el
içindir.

"Müşrif" defterdâr ve "ehl-i kalem" kâtib demektir. Ya'nî eski pâdişâhlar
defterdârları ve kâtibleri sağ taraflarına oturturlar idi; çünkü ilmi kâğıt üzeri-
ne yazı ile tesbît etmek, sağ elin san'atıdır. İşte vaktiyle ta'yîn-i mevâzi'de
böyle münâsebetler gözetilir idi.

صوفیانرا پیش رو موضع دهند کاینهء جانند و زآینه بهند

3194. Sûfîlere muvâcehede mevzi' verirler; zîrâ cânın âyînesidirler ve âyîneden
iyidirler.

سینه صیقلها زده در ذکر و فکر تا پزیرد آینهء دل نقش بکر

3195. *Gönül aynası nakş-ı bikri kabûl etmek için, zikir ve fikirde sîneye saykaller vurmuştur.*

"Nakş-ı bikr"den murâd, işitilmemiş ve görülmemiş olan maârif ve hakâik-ı ilâhiyyedir. Ya'nî gönül âyînesi işitilmemiş ve görülmemiş olan ulûm-ı ledünniyye nukûşunu kabûl etmek için, zikir ve fikr-i ilâhîde müstağ-rak olmak sûretiyle şîneye saykal vurup parlatmıştır. "Saykal" eskiden ma'deniyyâtтан yapılan âyînelere cilâ vermek için müsta'mel âlettir. Mutlakâ mücellâ olan şeylerdeki pası izâle edecek bir âlet ma'nâsında kullanılır; buna "muskale" de derler. "Zikr ü fikr-i ilâhî" dahi kalbin saykalleridir; mâsivâ pas-larını kalbdan izâle eder.

هر که او از صلب فطرت خوب زاد آینه در پیش او باید نهاد

3196. *Her kim ki o, sulb-i fitratdan güzel doğdu, aynayı onun önüne koymak lâzımdır.*

"Sulb" lügatte, bel kemiğine derler; ve "fitrat" yaradılış ve işlerin bidâ-yeti ma'nâsındır. Burada "sulb-i fitrat" ta'bîri ile asl-ı hilkat ma'nâsı mu-râd buyrulur; ve asl-ı hilkat ise, suver-i ilmiyye-i ilâhiyye mertebesinden başlar. Ya'nî ilm-i ilâhîde ayn-ı sâbitesi saîd olarak doğan bir kimseyi, âyî-ne-i sâf olan insân-ı kâmilin karşısına koymak lâzımdır ki, böyle bir kim-seye âlem-i fesâdda ârız olan mâsivâ pasları, onun telkîn edeceği zikir ve fikirler ile silinerek, kendi kalbinin safvetini o âyîne-i sâfda müşâhede et-sin.

عاشق آینه باشد روی خوب صیقل جان آمد از تقوی القلوب

3197. *Güzel yüz âyînenin âşığı olur; cânın saykali de takve'l-kulûbdan geldi.*

Ya'nî yüzü güzel olan kimse dâimâ âyîneye bakmak ister ve âyînenin âşı-kıdır ve âyîne onun dostudur; ve çirkin olan kimsenin ayna düşmanıdır. Bi-nâenaleyh sulb-i fitratdan güzel olarak doğanlar, ayna mesâbesinde olan in-sân-ı kâmilin âşığı olur ve cânların saykali de kalblerin tahâretinden ve kalb-lerin tahâreti şerîata riâyetten olur. Zîrâ havâss-i hamse, ahkâm-ı şer'iyye hudûdu dâiresinde kullanılırsa, kalb havâtır-ı mezmûmeden pâk ve kalb pâk olunca rûh da mücellâ olur.

آمدن مهمان پیش یوسف علیه السلام و تقاضا کردن
یوسف علیه السلام از تحفه وارمغان

Yûsuf (a.s.)'ın huzûruna misâfir gelmesi ve Yûsuf (a.s.)'ın
tuhfe ve hediye talep etmesi

آمد از آفاق یاری مهربان یوسف صدیق را شد میهمان
3198. *Âfâkdan merhametli bir dost geldi; Yûsuf-ı siddîka misâfir oldu.*

کاشنا بودند وقت کودکی بر و ساداء آشنایی متکی
3199. *Ki çocukluk vaktinde âşinâ idiler; âşinâlık yastığı üzerine dayanıcı idiler.*

یاد دادش جور اخوان و حسد گفت کان زنجیر بود و ما اسد
3200. *Ona kardeşlerinin cevri ve hasedini hatırlattı; dedi ki: O zincîr idi ve*
[3158] *biz arslan.*

Misâfir Yûsuf (a.s.)a, kardeşlerinin kendisine karşı yaptıkları cevri ve hasedi hatırlattı. Hz. Yûsuf ona cevâben dedi ki: O cevri ve hased zincir gibi idi ve biz de bir arslan gibi idik.

عار نبود شیر را از سلسله نیست ما را از قضای حق گله
3201. *Arslana zincirden âr olmaz; ve bizim için kazâ-yı Hak'dan şikâyet yoktur.*

İhvânın hasedi yüzünden başımıza gelen cevri, bir arslanın zincire bağlanması kabilinden bir kazâ-yı ilâhî idi. Arslanın zincire bağlanması, kendisinin şiddet-i kuvvetini i'lân olduğu için, ona âr değildir. Biz zümre-i enbiyânın kazâ-yı Hak'dan şikâyetimiz yoktur.

شیر را بر گردن او زنجیر بود بر همه زنجیر سازان میر بود
3202. *Arslanın boynunda zincir var idi; bütün zincir yapanların üzerine bey oldu.*

Vâkıâ benim boynuma esâret zincirini takıp köle diye sattular; fakat bilâhare Mısır hükûmetinde bey oldum ve bütün zincir yapan ustalar zîr-i idâremde kaldılar.

گفت چون بودی ز زندان و ز چاه گفت همچون در محاق و کاست ماه

3203. *Dedi: Zindandan ve kuyudan nasıl oldun? Dedi: Muhâkda ve noksânda ay gibi!*

"Muhâk" şuhûr-ı kameriyyede ayın nihâyetinde ayın görünmez bir hâle gelmesi ma'nâsınadır. Ya'nî misâfir dedi ki: "Seni kardeşlerin kuyuya attılar ve seni Mısır'a köle diye sattıkları vakit, azîz-i Mısır'ın zevcesi olan Züleyhâ'nın iftirâsı yüzünden seni habse koydular. Sen kuyuda ve zindanda ne halde idin?" Hz. Yûsuf cevâben: "Muhâk hâlinde, nûru görünmez olan ay gibi oldum" buyurdu.

در محاق ار ماه نو گردد دو تا نی در آخر بدر گردد بر سما

3204. *Muhâkda her ne kadar yeni ay iki kat olur; nihâyetle gök üzerinde bedir olmaz mı?*

Muhâk hâlinde yeni ay hilâl olup belî bükülerek iki kat görünür; sonra git gide gökyüzünde bedir hâline gelmez mi? İşte ben de böyle oldum.

گرچه در دانه بهاون کوفتند نور چشم و دل شد و بیند بلند

3205. *Gerçi inci dânesini havanda döğdüler, gözün ve gönlün nûru oldu, yüksek görür.*

İnci dânesini havanda döğüp gözlere sürme yaparlar ve ma'cûn terkîbi yapıp yerler. Gözün nûrunu ziyâdeleştirir ve keskin görür ve ma'cûnu da kalbe kuvvet verir. Hz. Yûsuf kendisini inciye ve kuyu ve zindanı havana ve çektiği ezâ ve cefâyı döğülmeğe teşbîh buyururlar; ve netîcede isti'dâd-ı nübüvvet-penâhîlerinin ziyâde parladığına işâret ederler.

گندمی را زیر خاک انداختند پس ز خاکش خوشها بر ساختند

3206. *Birçok buğdayı toprak altına attılar; sonra topraktan ona başaklar yaptılar.*

Bu da Hz. Yûsuf'un hâline bir misâldir.

بار دیگر کوفتندش ز آسیا قیمتش افزود و نان شد جانفزا
3207. *Tekrâr onu değirmenden döktüler; onun kıymeti ziyâde oldu, cân artırıcı ekmek oldu.*

باز نانرا زیر دندان کوفتند گشت عقل و جان و فهم هوشمند
3208. *Yine ekmeği diş altında ezdiler; akıl ve cân ve fehm-i âkılân oldu.*

باز آن جان چونکه محو عشق گشت يعجب الزراع آمد بعد کشت
3209. *Yine o cân aşkın mahvı olduğu vakit, ekinden sonra zürrâ'ı i'câb eder geldi.*

Bu beyt-i şeriflerde vücûdun nüzûl ve urûc-ı dâimisine ve bir taraftan da hilkatteki kâide-i tekâmüle işâret buyrulur. Nitekim buğday toprağa ekilir; neşv ü nemâ bulup başak mertebesine gelir; ve bir buğday, birçok buğday olur. Onlar değirmende öğütülüp un olur; sonra ekmek yapılır. Ondan sonra vücûd-ı beşere gıdâ olur. Ve gıdâ rûh-ı hayvânînin kuvveti olur ve havâssin kuvveti dahi rûh-i hayvânînin kuvveti derecesinde tezâyüd eder; dimâğın fa'âliyyeti çoğalır. Binâenaleyh o ekmek, istihâlât-ı dâimeden sonra, akıl ve idrâk derecelerine urûc eder; ve akıl ve idrâk kuvvetlenince, kendi aslı olan vücûd-ı hakîkiyi müdrîk olup, ona vusûl esbâbına tevessül eder ve binnetice onun aşkında mahv olur. Ve hubûbâtın bu nüzûl ve urûcu ekin-cileri taaccübe sevk eder. Beyt-i şerîfde sûre-i Feth'de vâki *كَزَرَخَ أَخْرَجَ شَطْأَهُ* (Feth, 48/29) [Onlar filizini yarıp çıkarmış, gittikçe onu kuvvetlendirerek kalınlaşmış, gövdesi üzerine dikilmiş bir ekine benzerler ki, bu zirâatçıların da hoşuna gider] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Bu âyet-i kerîmenin tefsîri, yukarıda 1369 numaralı beytin şerhinde geçti. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmede misâlen zikr buyrulan yere ekilmiş buğdayın filizlenip sâkı üzerinde kalınlaşarak, birçok buğdayları hâvî başak hâline gelmesini tevsîân tefsîr ve buğdayın başak hâlinden sonra, mertebe-i insâniyyeye ve ondan sonra rûh ve aşk mertebelerine terakkisini beyân buyururlar.

این سخن پایان ندارد باز گرد تا که با یوسف چه کرد آن نیک مرد
3210. *'Bu sözün nihâyeti yoktur; rücû' et! Tâ ki o iyi adam Yûsuf ile ne yaptı?*
[3169]

Bu nüzûl ve urûc ve kâide-i tekâmül sözlerinin nihâyeti yoktur; kıssaya rücû' edip, o iyi bir adam olan misâfirin Yûsuf (a.s.) ile ne muâmele yaptığı-
nı söyle!

طلب کردن یوسف علیه السلام ارمغان از مهمان

Yûsuf (a.s.)'ın misâfirden hediye talep etmesi

بعد قصه گفتنش گفت ای فلان هین چه آوردی تو ما را ارمغان

3211. Ona kıssayı söyledikten sonra dedi ki: Ey filân! Ağâh ol, bize hediye olarak ne getirdin?

بر در یاران تهی دست آمدن هست بی گندم سوی طاحون شدن

3212. Dostların kapısına eli boş gelmek, değirmen tarafına buğdaysız gitmektir.

Bu beyt-i şerîfde تَهَادَوْا تَحَابُّوا ya'nî "Hediyeleşin, sevişin" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Binâenaleyh dostların kapısına hediyeler ile gitmek, peygamberân hazarâtının sünnet-i seniyyeleridir.

حق تعالی خلق را گوید بحشر ارمغان کو از برای روز نشر

3213. Hak Teâlâ haşirde halka der: Neşir günü için hediye hani?

"Haşir" toplanmak ve "neşir" dağılmak ma'nâsınadır; her ikisi de kıyâmet gününe işârettir. Zîrâ yevm-i kıyâmette suver-i âlemin kâffesi yed-i kudret-i ilâhiyyede cem' olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَالْأَرْضُ جَمِيعاً قَبْضَتُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَالسَّمَوَاتُ (Zümer, 39/67) [Yeryüzü O'nun tasarrufundadır; gökler O'nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır] buyrulur. Ondan sonra neş'e-i uhrâya neşr olunur. "Hediye"den murâd, ma'rîfet-i ilâhiyye ve a'mâl-i sâlihadır. Ya'nî Hak Teâlâ yevm-i kıyâmette halka der ki: "Neşir günü olan hayât-ı uhreviyye için ne getirdiniz?" Bu hâlin nazîri âlemde el-ân meşhûddur. Meselâ kış günü bütün ağaçların yaprakları ve çiçekleri ve meyveleri ağaçların kendinde cem' olunmuştur. Neşir günü olan bahâr geldiği vakit, onlara ne getirdiniz? diye hitâb vâki' olur. Hepsî isti'dâdlarında olan şeyleri ızhâr edeler. Ni-

tekim âyet-i kerîmede bu hâle işâreten buyrulur: فَسُقْنَاهُ إِلَى بَلَدٍ مَيِّتٍ فَأَحْيَيْنَا بِهِ الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا كَذَلِكَ النُّشُورُ (Fâtır, 35/9) Ya'nî "Biz bulutları belêd-i meyyite sevk ettik, onunla ölümünden sonra arzı dirilttik; işte nüşûr böyledir."

جَتُّمُونَا وَفُرَادَى بِي نَوَا هم بدان سان كه خلقناكم كذا

3214. *Siz bana azıksız ve münferid olduğunuz halde geliniz; hem o üslûb ile ki, sizi öylece halk eyledik.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i En'âm'da vâki' وَلَقَدْ جَتُّمُونَا فُرَادَى كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ (En'âm, 6/94) ya'nî "Siz muhakkak, sizi ilk def'a halk ettiğimiz gibi, bize münferid olarak geldiniz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî Hak Teâlâ, ey kullarım sizi evvelki def'a da ana rahminde yalın ayak, başı kabak ve çı-
nıl çıplak olarak münferid bir hâlde yarattığım gibi; öldüğünüz vakit dahi öy-
lece çırpıplak ve münferid olarak geldiniz, buyurur.

هين چه آوردید دست آویز را ارمغانی روز رستاخیز را

3215. *Âgâh olun! Tevessül için kıyâmet gününe bir armağan ne getirdiniz?*

"Dest-âvîz" elin asılacağı şey demektir; tevessül olunacak şey ma'nâsına-
dır. Ve kıyâmette insanın tevessül edeceği şey, ancak a'mâl-i sâlihâsıdır. Ni-
tekim âyet-i kerîmede كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ (Müddessir, 74/38) ya'nî "Her bir
nefis kazandığı şey sebebiyle rehînedir" buyrulur. Yevm-i kıyâmet, muhâse-
be günüdür ve ekdiğini biçme zamânıdır.

یا امید باز گشتن تان نبود وعدهء امروز باطلتان نمود

3216. *Ya size rücû' ümîdi olmadı mı? Bugünün va'di size bâtil mı göründü?*

Sizde hayât-ı dünyeviyyeden hayât-ı uhreviyyeye rücû' etmek ümîdi yok
mu idi? Sizlere peygamberler ve kitablar gönderdim; ahvâl-i âhireti haber ver-
dim. Bugünün va'di size bâtil mı göründü? Bu beyt-i şerîfde أَفَحَسِبْتُمْ أَنَّمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ (Mü'minûn, 23/115) ya'nî "Biz sizi abes olarak halk et-
tiğimizi mi ve bize rücû' etmiyeceğinizi mi zannettiniz?" âyet-i kerîmesine
işâret buyrulur.

منکری مهمانیش را از خری پس ز مطبخ خاک و خاکستر بری

3217. *Onun misâfirliğini eşeklikten münkir isen, imdi malbahtan toprak ve kül
götürürsün.*

Sen bu âlemden âlem-i âhirete, Hakk'ın huzûruna misâfirliğe gidersin. Ve misâfirin bir münâsib hediye götürmesi lâzımdır. Eğer sen, hamâkat sebebi ile O'nun misâfirliğini münkir isen, O'nun huzûruna lâıyk olmayan a'mâl-i seyyie ile gidersin. "Hâk ve hâkister" a'mâl-i seyyieden kinâyedir. Bu beyt-i şerîf Hz. Pîr efendimizin lisânından vâki'dir.

ور نهء منكر چنين دست تهی بر در آن دوست چون پا می نهی

3218. *Ve eğer münkir değil isen, o dostun kapısına böyle boş el, nasıl ayak basarsın?*

اندکی صرفه بکن از خواب و خور ارمغان بهر ملاقاتش بیر

3219. *Uykudan ve yemeden biraz tasarruf et; O'nun mülâkâtı için hediye götür.*

شو قليل النوم مما يهجعون باش در اسحار از يستغفرون

3220. *Uyuyanlardan uykusu az olan kimse ol; şehirlerde istiğfâr edenlerden ol!* [3179]

Bu beyt-i şerîf sûre-i Zâriyât'da vâki' *انَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ آخِذِينَ مَا آتَاهُمْ رَبُّهُمْ* (Zâriyât, 51/15-18) ya'nî "Muhakkak muttakiler Rablerinin verdiği şeyleri alarak cennetlerde ve pınarlardadır; zîrâ onlar bundan evvel muhsinin idiler; geceden biraz uyurlar idi ve şehirlerde onlar istiğfâr ederler idi" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Cenâb-ı Abdürrezzâk Kâşânî *Tefsîr*'nde şöyle buyurur: "Taalukât-ı tabiiyyeden ve nefis-i hayvâniyye sıfâtından tecerrüd eden kimseler, tecelliyât-ı sıfâtın nûrlarından Rablerinin verdiği şeyleri alarak, sıfât cennetleri ve onların ulûmu içindedirler. Onlar, tecelliyât-ı sıfât makâmına vusûlden evvel, ibâdât ve muâmelât ve ihsân makâmındadırlar; ve ihsân ان تعبد الله كانك ان تنى O'nu görür gibi ibâdet etmendir; ve eğer sen O'nu görür gibi olmazsan, O seni görür gibi ibâdet etmendir"; ve onlar sülûkden gaflet veren zulmet-i nefis hicâbından az şey içinde idiler. Tecelliyât nûrlarının tulû'u ve sıfât-ı nefis zulmetlerinin ıngışası vaktinde, sıfât-ı nefsi örten nûrları taleb ederler idi."

اندکی جنبش بکن همچون جنين تا بيخشندت حواس نور بين

3221. *Cenîn gibi biraz hareket et, tâ ki sana nûr görücü havâs bağışlasınlar.*

Ana rahmindeki çocuk gibi biraz kımlıda; çocuğun bu hareketi üzerine kendisine havâs bağışlandığı gibi, sen de meşîme-i zulmet-i dünyâda tâat-ı

Hak yolunda hareket et! Bu hareketin üzerine havâssine nûr-ı ilâhîyi idrâk edebilecek kuvvet ihsân etsinler.

وز جهانی چون رحم بیرون روی از زمین در عرصهء واسع شوی

3222. *‘Ue rahim gibi olan bir cihândan hârice gidesin; zemînden geniş olan ar-sada olursun.*

Dünyâ âlemi kesâfet-i unsuriyyeden mütehassıl olduğundan, ana rahmi gibi dar ve karanlıktır. Vaktâki mevt-i ihtiyârî ile veyâ mevt-i ıztırârî ile bu âlem-i mülkûn hâricine çıkarsın, ondan sonra bu zemînden gâyet geniş bir sâha ve âlem olan melekût âlemine gidersin; ve orada, bu âlem-i kesâfetin kâidelerine ve âdetlerine uymayan şeyler görürsün.

آنکه ارض الله واسع گفته اند عرصهء دان کانیا می رفته اند

3223. *Allah'ın arzı geniştir, demiş oldukları o yeri, enbiyânın gitmiş oldukla-rı bir arsa bil!*

Bu bizim zikr ettiğimiz arsa, “Allah’ın arzı geniştir” dedikleri bir arsa ve sâhadır ki, enbiyâ (aleyhimü’s-selâm) mi’râclarında bu arsaya gitmişlerdir. Nitekim *وَكَذَٰلِكَ نَرَىٰ إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَوَاتِ وَٱلْأَرْضِ* (En’âm, 6/75) [Böylece biz İb-râhîm’e göklerin ve yerin melekûtunu gösteriyorduk] âyet-i kerîmesinde bu arsaya işâret buyrulur. Ve kezâ (S.a.v.) Efendimiz hakkında da *سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِّنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَى الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لَنُرِيَهُ مِن آيَاتِنَا* (İsrâ, 17/1) [Bir gece kendisine âyetlerimizden bir kısmını gösterelim diye kulunu Mes-cid-i Harâm’dan, çevresini mübârek kıldığımız Mescid-i Aksâ’ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir] âyet-i kerîmesinde bu ma’nâya işâ-ret buyrulmuştur.

دل نگرده تنگ از عرصهء فراخ نخل تن آنجا نگرده خشک شاخ

3224. *Geniş arsadan gönül dar olma; ten nahlinin dalı orada kurumaz.*

Ya’nî o âlem-i melekûtta gönüle darlık ve sıkıntı ânz olmaz. Melekûtî olan ten nahlinin dalı ve a’zâsı o âlem-i melekûtta kurumaz, dâimâ ter ü tâze olur. Zîrâ âlem-i melekûtun sûretleri besâitdendir; bu âlem-i unsurînin sûretleri gibi mürekkebâtıdan değildir. Orada bu vücûd-ı unsurîde vâki’ olan hastalık ve ihtiyârlık gibi âsâr-ı inkırâz bulunmaz. Nitekim *Reşehât-ı Ay-nu’l-Hayât*’da mezkûrdur ki: Bir zât, kümmel-i Nakşîyye’den Raziyyüddîn Abdülgafûr hazretlerini vefâtından sonra âlem-i ma’nâda görüp “O âlemde

aşk ve âşıklık var mıdır?" diye sorar. AbdülGafûr hazretleri de cevâben "Ne söylersin? Asıl aşk ve âşıklık bu âlemedir; zîrâ bu âlemin sûretleri besâitdendir; onlara aslâ fesâd târî olmaz ve aşk bir karâr üzere bulunur" buyurdular.

حاملی تو مر حواست را کنون کند و مانده میثوی و سرنگون

3225. *Şimdiki hâlde sen havâssini hâmilisin; yorgun ve âciz ve ser-nigûn olursun.*

Sen el-ân hayât-ı dünyeviyyede havâssini yüklenmişsin ve havâssin seni yorgun ve âciz ve düşkün bir hâle getirmiştir. Ya'nî söylemen, dinlemen, düşünmen, bakman ve yemen ve içmen hep senin vücûd-ı unsurîne yorgunluklar getirir. Binâenaleyh gece olunca uyku hâli içinde düşüp kalırsın.

چونکہ محمولی نہ حامل وقت خواب مانده گی رفت و شدی بی رنج و تاب

3226. *Vaktâki uyku zamânında mahmûlsun, hâmil değilsin; âcizlik gitti ve meşakkatsiz ve harâretsiz oldun.*

چاشنی دان تو حال خواب را پیش محمولی حال اولیا

3227. *Evliyâ hâlinin mahmûl olması önünde, uyku hâlini sen bir çâşni bil!*

Evliyâ-yı izâm hazarâtının hâlini anlamak istersen, kendinin uyku hâlini, onların hâlinden bir çeşni bil!

اولیا اصحاب کہفند ای عنود در قیام و در تقلب هم رُقود

3228. *Ey inâdçı, evliyâ ashâb-ı Kehf'dirler; kuyâmda ve tekallübde onlar uykudadırlar.*

Sûre-i Kehf'de vâki 'رُقود' (Kehf, 18/18) ya'nî "Sen onları uyanık zannedersin, halbuki onlar uykudadırlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî, ey evliyânın hâl ve şânını inkârda inâd eden kimseler; evliyânın hâli, ashâb-ı Kehf'in hallerinin aynıdır. Uykuda olanların harekât ve sekenâtı, idrâklerini isti'mâl ve irâdelerini sarf sûretiyle olmadığı gibi, onların da kıyâmları ve sağa ve sola hareketleri kendi irâdeleriyle değildir. Onlar da uykudadırlar.

می کشد شان بی تکلف در فعال بی خبر ذات الیمین ذات الشمال

3229. *Hak Teâlâ onları habersiz oldukları halde sağ yanına, sol yanına, te-kellüfsüz fiillere çeker.*

Ya'nî insân-ı kâmil mahviyyet içinde ahkâm-ı şer'îyyede ve ekl ve şürb gibi cismin levâzımına âid meşâgilde Hak cânibinden hıfz olunur. Bu beyt-i şerîfde dahi, yukandaki âyet-i kerîmenin mâba'di olan ذَاتَ الْيَمِينِ وَ ذَاتَ الشِّمَالِ (Kehf, 18/18) [Biz onları sağ ve sol taraflarına çeviririz] âyet-i kerîme-sine işâret buyrulur.

چیست آن ذات الیمین فعل حسن چیست آن ذات الشمال اشغال تن

3230. *O sağ yan nedir? Güzel fiildir; o sol yan nedir? Tenin şugulleridir.*
[3189]

Ya'nî "zâtü'l-yemîn" den murâd, meşâgil-i rûhiyyeden ibâret olan a'mâl-i hasenedir ve "zâtü's-şimâl"den murâd dahi, ekl ve şürb ve nikâh vesâire gibi cismin meşâgilidir.

میروند این هر دو کار از انبیا بی خبر زین هر دو ایشان چون صدا

3231. *Bu her iki fiil enbiyâdan sâdır olur; onlar bu her ikiden sadâ gibi habersizdir.*

Rûha ve cisme âid olan bu her iki türlü fiil, enbiyâdan ve onların vârisle-ri olan evliyâdan sâdır olur. Onlar ise bu iki nevi' fiilden, dağlardan çıkan aks-i sadâdan dağlar nasıl bî-haber bulunurlar ise, öylece habersiz olurlar. Zî-râ irâdelerini Hakk'ın irâdesinde mahv etmişlerdir. Bu bir hâldir ki, tatmayan bilmez.

گر صدایت بشنوند خیر و شر ذات که باشد ز هر دو بی خبر

3232. *Eğer sana hayır ve şer olan sadâyı işittirir ise, dağın zâtı her ikisinden habersiz olur.*

Meselâ bir kimse dağa karşı iyi ve fenâ sözleri bağırarak söylese, dağ bu sözleri ona aynen işittirir; fakat dağın kendisi, bu sözlerden ve onların ma'nâlarından bî-haberdur. Binâenaleyh kâmilin vücûdu dağ gibidir ve onun nâdisi Hak'dır. Ondandır sudûr eden hâl ve kâlden onun haberi ve irâ-desi olmaz. Böyle olunca kâmilin kavl ü fiiline i'tirâz, Hakk'a i'tirâz olaca-ğı için, ondan tevakkî lâzımdır. Kâmilleri kendi hallerine kıyâs eden nâkis-lar aldanırlar.

گفتن مهمان یوسف را که آئینه آوردمت ارمغان تاکه هر باری که
در وی نگری روی خوب خویش را بینی و مرا یاد کنی

Misâfirin Yûsuf (a.s.)a "Hediye olarak sana âyîne getirdim; tâ ki
her ne zaman ona bakar isen, kendinin güzel yüzünü göresin ve
beni hatırlayasın" demesi

گفت یوسف هین بیاور ارمغان او ز شرم این تقاضا زد فغان
3233. Yûsuf (a.s.) dedi: *Âgâh ol, hediye getir. O bu talebe karşı utanmaktan
figân etti.*

Yûsuf (a.s.) misâfire hitâben dedi ki: "Hediye getirmek âdettir; ne hediye
getirdin?" Misâfir de bu talebe karşı utanıp içinden ızırâba düştü.

گفت من چند ارمغان جستم ترا ارمغانی در نظر نامد سزا
3234. *Dedi ki: Ben senin için o kadar hediye aradım; lâyük olan bir hediye
nazara gelmedi.*

Ya'nî senin için o kadar münâsib bir hediye aradığım halde, bulamadım.

حبهء را جانب کان چون برم قطرهء را سوی عمان چون برم
3235. *Bir habbeyi kân tarafına nasıl götüreyim; bir katrayı ummân tarafına
nasıl götüreyim?*

"Bulacağım hediye her ne olursa olsun, sana karşı bir altın habbesinin al-
tın menba'ı tarafına ve bir katre suyun da Ummân Denizi cânibine götürül-
mesi kabîlinden idi."

زیره را من سوی کرمان آورم گر به پیش تو دل و جان آورم
3236. *Dil ve cânı senin huzûruna getirsem, kimyonu Kirmân'a götürürüm.*

Ya'nî "Senin huzûruna gönlümü ve cânımı takdîm etsem, kıymetsiz şey-
leri takdîm etmiş olurum. Kirmân vilâyetinde pek mebzûl olan kimyonu, Kir-
mân vilâyetine götürmüş gibi olurum."

نیست تخمی کاندیرین انبار نیست غیر حسن تو که آترا یار نیست

3237. *Nazîri olmayan senin hüsniünden başka, bu anbârda olmayan bir tohum yoktur.*

Ya'nî "Senin indinde nazîr ve misli olmayan hüsnün bulunduğu gibi, ondan başkaca da eşyâ cinsinden getireceğim hediyelerin hepsi de mebzûldür; bi-nâenaleyh nazarımda senin huzûruna münâsib olan bir hediye kalmamıştır."

لایق آن دیدم که من آینهء پیش تو آرم چو نور سینهء

3238. *Onu lâıyk gördüm ki, senin huzûruna, bir sînenin nûru gibi olan bir âyîneyi getireyim.*

Bu sûret Ankaravî hazretlerinin verdiği ma'nâdır. "Çü nûr-ı sîneî" de olan "çü" edât-ı teşbîh olduğuna göre, ma'nâ böyle olur. Fakat ta'lîl için olmak ihtimâli de vardır. Bu sûrette tercüme şöyle olur: "Sen sînenin nûru olduğu için, senin huzûruna bir ayna getirmeyi lâıyk gördüm." Ya'nî senin vechin, nûr-ı kalb gibi parlaktır; bunun için sana ayna getirdim, demek olur.

تا به بینی روی خوب خود در آن ای تو چون خورشید شمع آسمان

3239. *Tâ ki kendinin güzel yüzünü onda göresin; ey sen ki semânın şem'i olan güneş gibisin.*

آینه آوردمت ای روشنی تا چو بینی روی خود یادم کنی

3240. *Ey nûrânî, kendi yüzünü gördüğün vakit, beni hatırlaman için sana ayna getirdim.* [3199]

آینه بیرون کشید او از بغل خوب را آینه باشد مشتغل

3241. *Aynayı o koltuğundan çıkardı; ayna güzelin mahall-i iştigâli olur.*

Misâfir hediye olarak getirdiği aynayı koltuğunun altından çıkarıp, Yûsuf (a.s.)a takdîm etti. Zîrâ güzeller dâimâ aynaya nâzırdır ve ayna onların dâimâ temâşâ mahallidir. Bu beyt-i şerîfde, vücûd-ı mümkinât aynalarında Hak Te-âlâ hazretlerinin cemâlini dâimâ müşâhede buyurduğuna işâret buyrulur. Nitekim Hâce Muhammed Pârsa hazretleri *Risâle-i Kudsiyye*'lerinin ibtidâsında ya'nî "O'nun vücûdunun delîli yine kendi vücûdudur; ve O'nun şühûdu, ancak kendisinin şühûdudur" buyurur-

lar. Zîrâ her vücûddan zâhir olan varlık, Hakk'ın vücûdudur ve her gözden vâkî' olan müşâhede, ancak Hakk'ın müşâhededir.

آینهء هستی چه باشد نیستی نیستی بر گر تو ابله نیستی

3242. *Varlığın aynası ne olur? Yokluk. Eğer ahmak değil isen, yokluk götür!*

Ya'nî eşyâ zıddı ile inkişâf ettiği için, varlığın mukâbili de yokluktur. Hakikî varlık, ancak Hakk'ın varlığıdır; binâenaleyh Hakk'ın varlığı zâhir olmak için, vücûd-ı hakîkinin izâfâtından olan kendi vücûd-ı mev'hûmunu nazarından kaldır ve huzûr-ı Hakk'a yokluk götür. Sen kendi varlığını kaldırıncı, karşına Hakk'ın varlığı dikilir.

هستی اندر نیستی بتوان نمود مالداران بر فقیرآرند جود

3243. *Varlık, yoklukta görünebilir; mal sâhibleri fakîr üzerine cûd götürürler.*

Ma'dûmâtan ibâret olan vücûd-ı mümkünâtın ânen-fe-ânen helâk olması, bize Hakk'ın varlığını gösterir ve bu yokluk, varlığın aynası olur. Nitekim hep zengin olup hiçbir fakîr bulunmasa, cûd ve sehânın ve fakr u gınânın ma'nâları anlaşılmaz idi. Binâenaleyh fakr gınânın ve gınâ da fakrın aynası olur.

آینهء صافی نان خود گرسنه است سوخته هم آینهء آتش زنه است

3244. *Muhakkak ekmeğin sâfi aynası açtır; kav dahi çakmağın aynasıdır.*

Ekmeğin hâssıyyeti ve te'sîri, karnı aç olan kimsede zâhir olur; ve çakmağın eseri de kavda ve fitilde görünür. Aç olmasa, ekmeğin ve kav olmasa çakmağın kıymeti kalmaz.

نیستی و نقص هر جای که خاست آینهء خوبی جمله پیشهاست

3245. *Her yerde hâsıl olan yokluk ve noksan, bütün sıfatların güzelliğinin aynasıdır.*

Meselâ hânesi olmayıp yaptırmak isteyen kimse, mi'mârın san'atına muhtaç olur ve bu yokluk mi'mârın san'atının güzelliğinin aynası olur. Nitekim âtîdeki beyitlerde Cenâb-ı Pîr efendimiz misâller ile bu ma'nâyı tavzîh buyururlar.

چونکه جامه چست و دوزیده بود مظهر فرهنگ درزی چون شود

3246. *Elbise sağlam ve dikilmiş olduğu vakit, nasıl terzinin san'atının mazharı olur?*

نا تراشیده همی باید جذوع تا دروگر اصل سازد یا فروع

3247. Cüzû' yontulmamış olmalıdır ki, dülger asıl, ya fer' yapsın.

Ağaç kütükleri yontulmamış olmalıdır ki, dülger onlardan temel direği ve-yâ döşeme ve kaplama tahtaları yapsın ve san'atını göstere.

خواجهء اشکسته بند آنجا رود که در آنجا پای اشکسته بود

3248. Kırık bağlayıcı efendi, kırılmış ayak olan yere gider.

کی شود چون نیست رنجور و نزار آن جمال صنعت طب آشکار

3249. Hasta ve zayıf olmadığı vakit, tıb san'atının cemâli ne vakit âşikâr olur?

خواری و دونئ مسها بر ملا گر نباشد کی نماید کیمیا

3250. Bakırların enzâr-ı nâsda horluğu ve aşâğılığı olmasa idi, ne vakit kim-yâ görünürdü?
[3209]

Bakır halk nazarında mübtezel ve kıymetsiz bir ma'den olup, ehl-i kimyâ indinde ma'lûm olan iksîr vâsıtasıyla altına kalb olunduğu için, "san'at-ı kim-yâ" zâhir olmuştur.

نقصها آینهء وصف کمال وان حقارت آینهء عز و جلال

3251. Noksanlar vasf-ı kemâlin aynasıdır; ve o hakâret izz ü celâlin aynasıdır.

Ne kadar noksanlar varsa, yukarıda gösterildiği vech ile hepsi zuhûr-ı ke-mâl için bir aynadır; ve mahlûkâtın hakâret ve zilleti ise Hakk'ın izzet ve ce-lâlinin aynasıdır.

زانکه ضد را ضد کند پیدا یقین زانکه با سر که پدیدست انگبین

3252. Zîrâ ki muhakkak zıddı, zıd peydâ eder; zîrâ ki bal, sirke ile zâhirdir.

Ya'nî bir şeyin vücûdu onun zıddı ile bilinir. Meselâ aydınlığın vücûdu, karanlık ile ve tatlı, ekşi ile ve soğuk, sıcak ile bilinir. Sâir zıddlar da böyledir. Onun için lâzımdır ki "Eşyâ zıddıyla inkişâf eder" denilmiştir.

هر که نقص خویش را دید و شناخت اندر استکمال خود ده اسبه تاخت

3253. Her kim ki, kendi noksanını gördü ve anladı, kendinin istikmâlinde on at ile koştu.

"Deh esbe tâhten" yedinde on at olduğu halde koşmak ma'nâsınadır ki, kemâl-i sür'atten kinâye olur. Nitekim vaktiyle hükûmet tarafından çıkarılan posta tatarları, gidecekleri mahallere sür'atle vusûl için, gece ve gündüz atları koşturarak giderler ve bindikleri hayvan çatlarsa, yanlarındaki yedek hayvanlarına binerler idi. Eğer yedek hayvan bir ise "Yek esbe", iki ise "dü esbe" ve on ise "deh esbe" derler. Ya'nî kendinin noksânını görüp anlayan kimse, kendinde kemâl husûlü için son derece sür'atle sa'y etti; zîrâ noksânını gören kimse sâhib-i irfândır ve o irfân onu tahsîl-i kemâle sevk eder.

زان نمی پرد بسوی ذو الجلال کو گمانی میرد خود را کمال

3254. *Kendinin kemâlini zanneden kimse, o sebebdan Zü'l-Celâl tarafına uçmaz.*

Kendinin ehl-i kemâlden olduğunu zan ve tevehhüm eden kimse; bu zannı sebebinden Zü'l-Celâl olan Hak tarafına uçup gidemez.

علتی بد تر ز پندار کمال نیست اندر جان تو ای ذو دلال

3255. *Ey nâz sâhibi, senin canında kemâl vehminden beter bir illet yoktur.*

Ey kendini beğenip kibr eden ve nazlanan kimse; senin bâtınında merkûz olan kemâl vehminden berbâd bir hastalık yoktur. Çünkü sen kendinde kemâl gördükçe, aslâ kendi noksânına vâkıf olamazsın.

از دل و از دیده ات بس خون رود تا ز تو این معجبی بیرون رود

3256. *Bu mu'ciblik senden dışarıya gidinceye kadar, gönlünden ve gözünden çok kan gider.*

Bu kendini beğenmek duygusu, senin içinden çıkıncaya kadar, kalbin çok ezilir ve sıkıntılar çeker ve gözlerin kanlı yaşlar döker. Ya'nî bu duygu senden kolay kolay mündefî olmaz. Nitekim bir bahs-i ilmîde hakîkatı teslim etmek, ashâb-ı ilimden pek çok kimselerin nefislerine ağır gelir.

علت ابلیس انا خیر بدست وین مرض در نفس هر مخلوق هست

3257. *İblîsin illeti "Ene hayrun" [Ben hayırlıyım] olmuştur; ve bu maraz her mahlûkun nefsinde vardır.*

İblîs'in huzûr-ı ilâhîden koğulmasına sebep olan hastalık "Ben Âdem'den hayırlıyım" demesi ve da'vâ-yı kemâlde bulunması olmuştur.

Nitekim âyet-i kerîmede طينَ مِنْ نَارٍ وَ خَلَقْتُهُ مِنْ طينَ (A'râf, 7/12) ya'nî "İblîs dedi, ben ondan hayırlıyım; benî ateşten ve onu topraktan yarattın, dedi" buyrulur. Ve bu "Ben ondan hayırlıyım" demek marazı, her mahlûkun nefsinde vardır. Kiminde zâhirdir ve kiminde hafîdir ve kiminde ahfâdır.

گرچه خود را بس شکسته بیند او آب صافی دان و سرگین زیر جو

3258. Gerçi o kendisini çok şikeste görür; âb-ı sâfî ve ırmak altında gübre bil!

Vâkîâ o nefsinde kemâl tevehhüm eden kimse, kendisini halka karşı çok kınk ve mütevâzi' görür; fakat onun hâli, dibinde gübre tortusu bulunan ve üstünde berrâk su akan bir ırmağa benzer. Zâhiren latîf görünen onun tevâzu'u altında, berbâd bir enâniyet mahfidir.

چون بشوراند ترا در امتحان آب سرگین رنگ گردد در زمان

3259. İmtihanda seni karıştırdığı vakit, su derhâl gübre renkli olur.

Ey kendini mütevâzi' gören kimse, herhangi bir sûretle imtîhân için Hak Teâlâ hazretleri kullarından birisini senin üzerine musallat edip, o kimse kavli veyâ fiili ile seni karıştırdığı vakit, sâfî ve berrâk su gibi olan tevâzu'un, gübre gibi olan enâniyet rengine boyanır.

در تک جو هست سرگین ای فتا گرچه جو صافی نماید مر ترا

3260. Ey delikanlı, ırmak sana sâfî görünürse de ırmağın dibinde gübre vardır.
[3219]

Ey genç sâlik, senin kırıklığın ve boyun bükmen, sana bir ırmağın suyu gibi sâfî ve berrâk görünürse de, onun tahtında enâniyyet-i mevhûme gübresi vardır.

هست پیر راهدان پر فطن باغهای نفس کل را جوی کن

3261. Fatîn olan yol bilici pîr, nefs-i kü'l bağlarına ırmak kazıcıdır.

Bu beyt-i şerîfin ma'nâsı "kü'l" kelimesi Arabî olduğuna göre verilmiştir. Bu ma'nâyâ göre "pîr"den murâd, makâm-ı kutbiyyette bulunan zâta işâret olunur. Zîrâ bu vücûdât-ı izâfiyye âlemine vâkî olan tecelliyât-ı ilâhiyyenin maksemi, bu zât-ı şerîfin kalbidir; ve füyûzât-ı ilâhiyye, ehl-i âleme onun kalb-i şerîfinden tevzî olunur. "Nefs-i kü'l"den murâd, vücûd-ı izâfî âleminin

hey'et-i mecmûasıdır. "Nefs-i kül bağları"ndan murâd, efrâd-ı beşerdir. "İrmak kazmak"dan murâd, efrâd-ı beşerin kalblerindeki gübrelerin tathîridir. "Gil" kelimesi Fârisî olduğuna göre, beyt-i şerîfin ma'nâsı şöyle olur: "Fatîn olan yol bilici pîr, çamur olan nefsin bağlarına ırmak kazıcıdır." Bu sûretde "pîr"den murâd, bakâ-billâh mertebesine kâim ve irşâda me'zûn bulunan bil-cümle evliyâ-yı izâmdır. "Nefs-i Gil"den murâd, topraktan mahlûk olan efrâd-ı beşerdir; ve "bağ"dan murâd onların kalbleridir. "İrmak kazmak"tan murâd, kalbdeki neces-i enâniyetin tathîridir.

Hind nüshalarında "nefs ü ten" ve "nefs ü gil" vâki' olup, bu ikinci ma'nâ verilmiştir; ve bu ma'nâ, vâkıa mutâbık olmak îcâb eder. Çünkü âlemde kutbu'l-aktâb, her zamanda zât-ı vâhiden ibâret olduğu halde, irşâda me'zûn olan evliyâ-yı Hak çoktur ve onların cümlesi tathîr-i kulûba me'mûrdur. İsmâîl-i Ankaravî hazretleri dahi kendi şerhlerinde bu iki nüsha üzerine ma'nâ vermiştir.

جوى خود را كى تواند پاك كرد نافع از علم خدا شد علم مرد

3262. *Kendi ırmağını ne vakit temizleyip kişinin ilmi, ilm-i Hudâ'dan nâfi' oldu?*

Ya'nî bir kimse kendi kalbini, kendi kendine tathîr edip havâssinden kalbine lâyihi olan ulûmu, ilm-i Hakk'a tahvîl etmek sûretiyle menfaat hâsıl edebilir mi? O kimsenin havâss-i hamsesi yolundan kalbine lâyihi olan bilgileri, bi'l-irşâd ilm-i Hakk'a tebdîl sûretiyle kalbini temizliyecek bir mürşid-i kâmil lâzımdır.

كى تراشد تيغ دستهء خویش را رو بجراحی سپار اين ريش را

3263. *Kılıç kendi sapını ne vakit yontar; git bu yarayı bir cerrâha tevdi' et!*

Meselâ kılıç kendi sapını i'mâl edebilir mi? Ona bir usta lâzımdır; ve kezâ kişi kendi yarasını tedâvî etmek pek zordur. Onu bir cerrâh tedâvî etmek îcâb eder. Binâenaleyh ey sâlik, git kalbindeki alâkât-ı nefsâniyye yarasını tedâvî için, onu cerrâh mesâbesinde olan bir mürşid-i kâmile tevdi' et!

بر سر هر ريش جمع آمد مگس تا نبيند قبح ريش خویش كس

3264. *Kişi kendi yarasının çirkinliğini görmemek için, her yaranın başı üzerine sinekler toplandı.*

آن مگس اندیشها و آن مال تو ریش تو آن ظلمت احوال تو

3265. O sinek, düşüncelerin ve o malındır; yaran o ahvâlinin zulmetidir.

Ya'nî muhîtiden havâssin vâsıtasıyla kalbine bin türlü düşünceler gelir; ve mâl ve mülküne alâkât ve muhabbet duyguları toplanır. Bunların hepsi senin rûhunun nûrâniyyeti önünde birer zulmet peydâ eder. Binâenaleyh ahvâlînin nefsânî ve zulmânî olur. Kalbinde toplanan bu efkâr ve alâkât, sinekler gibi senin kalbinde yer tutan benlik yarası üzerine konarlar.

ور نهد مرهم بر آن ریش تو پیر آن زمان ساکن شود درد و نفیر

3266. Eğer pîr, senin o yaran üzerine merhem koyarsa, derd ve figân o zaman sâkin olur.

تا که پندارد که صحت یافته ست پرتو مرهم بر انجا تافته ست

3267. Hattâ zanneder ki sıhhat bulmuştur; merhemini pertevi onun üzerine parlamıştır.

Ya'nî sâlik, mürşid-i kâmilin tasarruf-ı ma'nevîsi ile hâlinde salâh olduğunu görünce, kendisinin emrâz-ı ma'neviyyeden kurtulduğunu ve kemâle geldiğini zanneder. Halbuki onun bu zannı hatâdır; zîrâ bu salâh, mürşidin merhem-i ma'nevîsinin te'sîridir. Eğer mürşid onu bırakırsa, yarası yine azmağa başlar. Bu akabe, sâlikler için pek tehlikeli bir akabedir; zîrâ kendisinin makâm-ı irşâda geldiğini zanneden sâliklerden merdûd olanlar çoktur. Ve bunlara "sâlik-i ebter" derler; çünkü kendilerinde illet-i enâniyyet bâkî olduğu halde, irşâda kıyâm ederler ve bunlara aldanmış kimseler de acınacak bir halde bulunurlar.

هین ز مرهم سر مکش ای پشت ریش وان ز پرتو دان مدان از اصل خویش

3268. Ey arkası yaralı, kendine gel; merhemden baş çekme ve onu pertevden bil; kendi aslından bilme!

Ey emrâz-ı ma'neviyye ile ma'lûl olan kimse, mürşidin tasarrufuna ihtiyâcım kalmadı deyip ona karşı serkeş olma; ve o kalbinde hâsıl olan salâhı ve vâridât-ı ma'neviyyeyi, ancak onun teveccühünden ve tasarruf-ı ma'nevîsinden bil, kendi aslından bilme!

مرتد شدن کاتب وحی بسبب آنکه پرتو وحی برو زد آن آیت را
از پیش پیغمبر علیه الصلوة و السلام بخواند و گفت پس من هم
محل وحیم

Vahyin pertevi onun üzerine vurması, o âyeti Peygamber
(a.s.v.)dan evvel okuması sebebiyle, kâtib-i vahyin mürted olması
ve "İmdi ben de mahall-i vahyim!" demesi

Gerek Ankaravî'de ve gerek diğer Hind şârihlerinde, bu mürted olan vahiy kâtibinin Abdullâh b. Sa'd ibn Ebî Serh olduğu zıkr olunur. Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî şerhinde bunun Müseylemetü'l-Kezzâb olduğu beyân olunmakta ise de, merkûmun vahiy kâtibi olduğu sâbit değildir. Huzûr-ı Risâlet-penâhîde ancak bir def'a bulunabilmiş ve eğer kendilerinden sonra riyâseti bana verirse tâbî' olurum demiş idi. Binâenaleyh Abdullâh ibn Sa'd ibn Ebî Serh'in kâtib-i vahy olup irtidâd etmesi sahîh ve sâbittir. Vâk'anın hulâsası budur: Sûre-i Mü'min nâzil oldu. (S.a.v.) Efendimiz okur ve kâtib-i vahy olan Abdullâh dahi yazar idi. **وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ سُلَالَةٍ مِنْ طِينٍ ثُمَّ جَعَلْنَاهُ نُطْفَةً فِي قَرَارٍ مَكِينٍ ثُمَّ خَلَقْنَا النُّطْفَةَ عَلَقَةً فَخَلَقْنَا الْعَلَقَةَ مُضْغَةً فَخَلَقْنَا الْمُضْغَةَ عِظَامًا فَكَسَوْنَا الْعِظَامَ لَحْمًا ثُمَّ أَنْشَأْنَاهُ خَلْقًا آخَرَ** (Mü'min, 23/12-14) [Andolsun biz insanı çamûrdan bir sülâleden yarattık; sonra onu emîn ve sağlam bir karargâhda nutfe hâline getirdik; sonra nutfeyi bir kan pıhtısı hâline soktuk; müteâkıben kan pıhtısını, bir lokmacık et yaptık; ve bir lokmacık eti, kemiklere çevirdik; bu kemikleri etle kapladık. Sonunda onu bambaşka bir mahlûk olarak teşekkül ettirdik.] Âyet-i kerîmesini yazdığı vakit, hilkat-i beşerin etvârına taaccüb edip, Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kırâatinden evvel, **فَتَبَارَكَ اللَّهُ أَحْسَنُ الْخَالِقِينَ** (Mü'min, 23/14) [Yapıp-yaratanların en güzeli olan Allâh pek yücedir] dedi. Nebiyy-i zîşân Efendimiz dahi "Evet böyle yaz!" buyurdular. Abdullâh "Eğer Muhammed kendisine vahy olunan peygamber ise, ben de bana vahy olunan peygamberim" deyip irtidâd etti ve Mekke'ye gitti. Hz. Pîr Efendimiz, mürîdin kalbine vâki' olan sü-nûhâtın, mürşidinin aks-i pertevi olduğunu îzâh için bu kıssayı beyân buyurmuşlardır.

پیش از عثمان یکی نساخ بود کو بنسخ وحی جدی می نمود

3269. *Osman'dan evvel bir yazıcı var idi ki, o vahiy yazmakta azîm cidd gösterirdi.*

Osman Zî'n-nûreyn (r.a.) hazretlerinden evvel, vahy-i ilâhîyi istinsâh eden kâtib vardı ki, o kâtib vahyin istinsâhı emrinde büyük bir gayret gösterirdi.

چون نبی از وحی فرمودی سبق او همانرا و انبشتی بر ورق

3270. *Uktâki Peygamber vahiyden ta'lîm buyurdu, o, onu hemen kâğıt üzerine yazdı.*

پرتو آن وحی بروی یافتی او درون خویش حکمت یافتی

3271. *O vahyin pertevi onun üzerine parlar idi; o kendi bâtınında, hikmet bulur idi.*

عین آن حکمت بفرمودی رسول زین قدر گمراه شد آن بو الفضول

3272. *Peygamber o hikmetin "ayn"ını buyururdu; o bü'l-fuzûl, bu kadardan gümrah oldu.*

"Bü'l-fuzûl" her şeyde haddi tecâvüz eden kimsedir. "Güm-râh" doğru yoldan çıkan demektir. Ya'nî Resûl-i Ekrem Efendimiz, vahiy pertevinin kalbine aks etmesinden dolayı, o kâtibin kendi bâtınında bulduğu hikmeti söyleyince, vahiy kâtibi bu hikmeti kendi isti'dâdından bildi; ve bu kadar bir nûra tahammül edemeyip, yolunu şaşırıp zulmet-i irtidâda düştü.

کآنچه می گوید رسول مستنیر مرا هست آن حقیقت در ضمیر

3273. *Dedi ki: O şeyi ki, müstenîr olan Resûl söylüyor, o hakikat muhakkak benim zamîrimde vardır.*

Kâtib-i vahy kendi bâtınına mün'akis olan vahyin pertevini görünce dedi ki: Cânib-i Hak'dan nûr-i vahyin tâlibi olan Peygamber'in söylediği hakikat, muhakkak benim de bâtınımda vardır.

پرتو اندیشه اش زد بر رسول قهر حق آورد بر جانیش نزول

3274. *Onun düşüncesinin pertevi Resûl'e vurdu; Hak'ın kahrını onun canı üzerine nüzûl getirdi.*

Kâtib-i vahyin bu fenâ düşüncesinin eseri, (S.a.v.) Efendimiz'in kalb-i şerîflerine aks etti; bu akis, Hakk'ın kahrını kâtibin canı üzerine indirdi.

هم ز نساخی بر آمد هم ز دین شد عدو مصطفی و دین بکین
3275. Hem kâtiblikten, hem dinden çıktı; kin sebebiyle Mustafâ'ya ve dînine düşman oldu.

مصطفی فرمود کای گبر عنود چون سیه گشتی اگر نور از تو بود
3276. Mustafâ buyurdu ki: Ey inâdçı kâfir! Eğer nûr senden idiyse, niçin kara oldun?

گر تو ینوع الهی بودی اینچنین آب سیه نگشودی
3277. Eğer sen yenbû'-i ilâhî ola idin, böyle kara suyu açmazdın.

“Yenbû” büyük pınar demektir. “Kara su”dan murâd, zulmet-i küfür ve inkârdır. Ya'nî eğer senin kalbin, içinde nûr-i vahy-i ilâhî fişkırان büyük bir pınar olaydı, o kalbindeki küfür ve inkâr zulmetini açıp izhâr etmezdin.

تا که ناموسش به پیش این و آن نشکند بر بست این او را دهان
3278. Bunun ve onun önünde nâmûs kırılmamak için bu, onun ağzını bağladı.

Şunun bunun önünde nâmûs-ı mevhûmu kırılmamak, ya'nî kendisi için, “Bu adam mesleksiz ve dâimâ mütelevvindir” dedirtmemek için, bu nâmûs-ı mevhûm, yaptığı hatâ-yı azîmden rücû'dan ve tövbe ve istiğfardan ağzını bağladı.

اندرون می سوختش هم زین سبب توبه کردن می نیارست این عجب
3279. Bu sebebdan de içi yandı; tövbe etmeğe kâdir olmadı; bu acîbdır.

Hind şârihlerinden Bahrü'l-Ulûm hazretleri kendi şerhinde buyururlar ki : “Eğer o kâtib Müseylemetü'l-Kezzâb ise emr-i zâhirdir ve âtîdeki beyitler ile intibâk-ı tâm hâsıl olur. Ve eğer Abdullâh b. Sa'd ibni Ebî Serh ise, bu ebyâta intibâkı müşkildir. Zîrâ o, feth-i Mekke'den sonra islâma gelip Resûl-i Ekrem Efendimiz'e bîat etti. Onun için tövbeye tevfiğ-ı ilâhî oldu. Ve târîh kitablarında muhaddisler onun îmânı kıssasını böyle nakl etmişlerdir ki: Feth-i Mekke günü Resûl-i Ekrem Efendimiz birkaç kişinin kanını mübâh kılmış idi; ve buyurdular ki: “Kim bulursa, eğer Ka'be'nin örtüsüne yapışmış olsalar bile onla-

rı öldürsün." Onlardan birkaç kişi îmân etti ve îmânlarını kabûl buyurdular; lâkin Abdullâh ibn Sa'd Emîrû'l-Mü'minîn Hz. Osman'ın evinde saklandı. Hz. Osman efendimiz ise onu Server-i âlem Efendimiz'in huzûruna getirdi, yâ Resûlallâh, bâyi' Abdullâh'dır dedi ve onun bîatını kabûl buyurdular. Bu rivâyet *Kitâbü'l-İsâbe*'de mezkûr olduğu gibi, Emîrû'l-Mü'minîn Hz. Osman efendimizden İbn Asâkir de rivâyet etmiştir. Ondan sonra Abdullâh İbn Sa'd cihâda iştirâk etti. *Kitâbü'l-İsâbe*'de esâmî-i ashâb arasında mezkûrdur. İmâm Beğavî Yezîd ibn Ebî Habîb'den sened-i sahîh ile rivâyet eder ki Abdullâh ibn Sa'd ibn Ebî Serh, Remle tarafında sabah vakti olunca *اجعل آخر عملي صلاة الصبح* ya'nî "Yâ Rab, benim son amelimi sabah namazı kıl!" diye duâ etti; ondan sonra abdest alıp sabah namazını kıldı; ve sağa ve sola selâm verdi, Allah Teâlâ rûhunu kabz etti. İmdi bu rivâyât-ı sahîha, ona tövbe nasîb olduğuna delîldir. Binnâenaleyh Hz. Mevlânâ (k.s.)nun murâd-ı âlîleri budur ki; hatâsından dolayı içi yanardı; fakat nâmûsu kırılmamak için derhâl tövbe edemedi."

Bu îzâhâta nazaran beyt-i şerîfdeki ma'nâ şöyle olur: Yaptığı hatâdan dolayı Abdullâh'ın içi yandı; fakat bir kere irtidâden Mekke'ye gitmiş ve irtidâdını i'lân eylemiş olduğundan, nâmûs-ı mevhûmunu kırıp tövbe edemedi; ve bu tövbesini ehl-i İslâm'ın galebe-i seyfi olan feth-i Mekke gününe kadar te'hîr etti.

آه می کرد و نبودش آه سود چون در آمد تیغ و سر را در ربود

3280. *Âh ederdi ve ona âh fâide olmadı; vaktâki kılıç geldi ve başı kaptı.*
[3239]

Ya'nî kâtîb-i vahy hatâsından pişmân olup âh eder idiyse de, kendisi irtidâden Mekke'ye azîmet etmiş olduğu ve nâmûs-ı mevhûmunu bertaraf edemediği için, fâide vermedi. Vaktâki ehl-i İslâm'ın baş kesen seyfi satveti zâhir olup, Mekke-i Mükerreme feth olundu, kâtîb-i vahy dahi o mevhûm olan nâmûsunu çiğneyip tövbe ve istiğfâr ile serfûrû etmeğe ve içinin nedâmetini ızhâra muvaffak oldu.

کرده حق ناموس را صد من حدید ای بسا بسته به بند نا پدید

3281. *Hak nâmûsu yüz batman demir yapıp, ey, çok kimseyi zâhir olmayan bağla bağlamıştır.*

Efrâd-ı beşeriyyenin bâtunını takyîd eden birtakım gizli bağlar vardır; onlardan birisi de halkın kendisini ta'yîb edeceği düşüncesidir; bu düşünce ekseriyâ kendisini Hak ve hakîkate inkıyâd etmekten vazgeçirir.

کبر و کفر آنسان بیست آن راه را کو نیارد کرد ظاهر آه را

3282. *Kibir ve küfür o merteye yolu bağladı ki, o kimse âhi zâhire getirmeğe kâdir olmaz.*

Kibir ve inkâr, o nedâmet ve tövbe yolunu öyle bağlayış bağladı ki, nâdim olan kimse bâtınındaki âhi ve nedâmeti izhâr edemez.

گفت اغلالاً فهم به مقمحون نسیت آن اغلال بر ما از برون

3283. *Hak Teâlâ buyurdu; zincirler bizim üzerimize hâricden değildir.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Yâsîn'de olan اَنَا جَعَلْنَا فِيْ اَعْنَاقِهِمْ اَغْلَالًا فَهِيَ اِلَى الْاَذْقَانِ فَهُمْ مُّقْمَحُونَ (Yâsîn, 36/8) ya'nî "Biz onların boyunlarına, çenelerine kadar zincirler taktık; binâenaleyh onların başları yukarıda kalmış ve gözleri kapanmıştır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Hz. Pîr efendimiz buyururlar ki: Hak Teâlâ hazretlerinin, mütekebbirlerin ve münkirlerin çenelerine kadar dolayarak taktığı zincirler, biz insanların kendi vücûdumuzun hâricinden değildir; belki bu zincirleri bizler, bâtınımızda kendimiz îcâd ettik ve bu zincirlerin kimi kibir ve inkâr ve kimi alâkât-ı muhtelif-i dünyeviyye ve kimi, hay-siyyet-i mevhûmedir. Bu zincirler kat kat boynumuza sarılmış ve çenelerimize kadar dayanmıştır. Bu sebeble başımız gurûr ve enâniyet ile yukarıya kalkmış ve gözlerimiz Hak ve hakîkati görmekten kapanmıştır.

خلفهم سداً فاغشيناهم می نبند بند را پیش و پس او

3284. *Biz onların arkalarında sed kıldık ve onların gözlerini örttük; o önünde ve arkasındaki bağı görmez.*

Bu beyt-i şerîfde de yukarıki âyet-i kerîmenin mâba'di olan وَ جَعَلْنَا مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ سَدًّا وَ مِنْ خَلْفِهِمْ سَدًّا فَاعْشَيْنَاهُمْ فَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ (Yâsîn, 36/9) ya'nî "Ve biz onların önlerine ve arkalarına sed ve hâil koyduk; onların gözlerini örttük; binâenaleyh onlar görmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

رنگ صحرا دارد آن سدی که خاست او نمی داند که آن سد قضااست

3285. *O hâsıl olan sed, sahrâ rengini tutar; o bilmez ki, o kazâ seddidir.*

Ya'nî Hak Teâlâ hazretlerinin, önde ve arkada ikâme ettiği sed ve hâil, bu vücûd-ı izâfî sahrâsında olan şeylerin renginde ve îcâbâtındadır. Ve meselâ bu vücûd-ı izâfî sahrâsının rengi âr ve nâmûs ve kibir ve nahvet ve inkâr ve

taassub ve da'vâ-yı enâniyet gibi sıfatlardır ki, bunların her birerleri, kişinin etrâfındaki Hak ve hakîkati görmeğe hâil olan birtakım sedlerdir; ve bu vücûd-ı izâfî âleminin temeli, vehm-i isneyniyyet üzerine kurulmuş ve kazâ-yı ilâhî bu âlemde bu sedleri ve hâilleri ihdâs eylemiştir.

شاهد تو سد روی شاهدست مرشد تو سد گفت مرشدست

3286. *Senin şahidin, şahidin yüzünün seddidir; senin mürşidin, mürşid sözlerinin seddidir.*

Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Senin âlem-i sûretteki mahbûbun, mahbûb-i hakîkinin yüzünün hicâbıdır; ve seni âlem-i keserâta istiğrâka sevk eden rehberin, sana âlem-i vahdetden bahs eden veliyy-i kâmilin sözünün hicâbıdır." Burada diğer bir ma'nâ daha hâtura gelir: Birinci "şâhid"den murâd Arabî ve beyyine ma'nâsına olan şâhiddir. İkinci "şâhid"den murâd Fârisî ve mahbûb ma'nâsına gelen şâhiddir. Birinci "mürşid"den murâd kuvâ-yı nefsâniyye ve ikinci "mürşid"den murâd, Hak yoluna rehber olan veliyy-i kâmidir. Ya'nî, ey vücûd-ı izâfî sahrâsında hayrân olan kimse, senin Sâni'-i kâinât ve hakâyık-ı eşyâ hakkında havâss-i zâhiren ve bâtunen ile ihzâr eylediğin beyyinât ve delâil, mahbûb-ı hakîkinin vechinin hicâbıdır. Nitekim Hz. Mısırî buyurur: Mısırâ':

Zâhir iken ol anı örter delâil beyyinât

Ve senin bu husûsta mürşidin olan nazar-ı aklî, Hak yolunun rehberi olan veliyy-i kâmil sözünün seddi ve hicâbıdır. Zîrâ sen bu rehberi sûrette kendine kıyâs edip, ona tâbi' olmayı kendince zül addedersin; ve kibir ve gurûrun idrâk-i hakîkate mâni' olur.

ای بسا کفار را سودای دین بند شان ناموس و کبر و آن و این

3287. *Ey, çok küffârın din sevdâsı vardır; onların bağı nâmûs ve kibir ve bu ve odur.*

Ya'nî enbiyâ ve evliyâyı münkir olan birçok kimseler vardır ki, bâtınlarında, onların din ve meslekini kabûle meyilleri vardır; fakat tebdîl-i din ve meslek etti diye, şunun bunun kendilerine vâki' olacak ta'n ve ta'yîbleri, nâmûslarına ve kibirlerine dokunacağı için, bu meyillerini bir türlü ızhâr edemezler.

پند پنهان لیکن از آهن بتر بند آهن را کند پاره تبر

3288. *Bağ gizlidir; fakat demirden beterdur; demir bağı balta parçalar.*

بند آھن را توان کردن جدا بند غیبی را نداند کس دوا

3289. *Demir bağı ayırmak mümkündür; gaybî olan bağa kimse ilâc bilmez.*

Sıfât-ı nefsâniyye bağları kalb-i beşerde gizlidir; fakat demir zincirden daha kuvvetlidir. Zîrâ demir zinciri balta ve keski ile parçalamak kolaydır; fakat gizli olan sıfât-ı nefsâniyye bağlarını çözenin çâresini bir kimse kendi kendine bilemez.

مرد را زنبور اگر نیشی زند طبع او آن لحظه بر دفعی تند

3290. *Eğer adamı arı soksa, o lahza onun tab'ı def'i üzere sa'y eder.*

[3249] Ya'nî kendini arı sokan bir kimse, o arının sapladığı iğneyi çıkarmağa çalışır; ve bunu çıkarmadıkça tab'ında râhat olmaz.

زخم نیش اما چو از هستی تست غم قوی باشد نگردد درد سست

3291. *İğnenin yarasına gelince, mâdemki o senin varlığındandır, gam kavî olur ve derd zayıf olmaz.*

Senin bâtınındaki iğnenin yarasına gelince; o yara mâdemki senin mevhûm olan varlığından ve enâniyyetinden peydâ olmaktadır, bu mevhûm olan varlığından geçmedikçe gamın kuvvetli ve şiddetli olur; ve bâtında dembede duyduğun elem ve ıztırâb gevşer ve zayıf olmaz.

شرح این از سینه بیرون می جهد لیک می ترسم که نومیدی دهد

3292. *Bunun şerhi sîneden dışarıya sıcıyor; lâkin korkuyorum ki ümîdsizlik verir.*

Bu bağ mes'elesinin şerhi yukarıdaki şu رنك صحرا دارد آن سدى كه خاست beytinde beyân eylediğimiz "Sedd-i kazâ"nın îzâhını iktizâ ediyor; ve bu îzâhât dahi bâtınımın dışarı sığramak üzeredir; fakat korkarım ki, gönüllere ümîdsizlik ve ye's verir; binâenaleyh sırr-ı kaderin mestûr kalması hikmettir.

نی مشو نومید خود را شاد کن پیش آن فریادرس فریاد کن

3293. *Hayır, ümîdsiz olma, kendini şâd et! O feryâd-resin huzûrunda feryâd et!*

Her ne kadar sırr-ı kader, isti'dâd-ı ezeliye muallak ve saâdet ve şekâvet de bu isti'dâdâta tâbi' ise de, hadd-i zâtında mestûr olan bu mes'ele hakkında me'yûs olma ve o feryâda yetişen Hakk'ın huzûrunda:

Müstaid kıl, yok ise lutfuna isti'dâdım
Sana güçlük mü var ey şâh-i kerem-mu'tâdım

diye münâcât ve feryâd et!

کای محب عفو از ما عفو کن ای طیب رخ ناسور کهن

3294. *De ki: Ey afvın muhibbi, bizden afv et; ey eski nasır zahmetinin tabîbî!*

Feryâd-res olan Hakk'a münâcâtında şöyle de ki: "Ey afvı seven Rabbim, bizi afv et! Ey bizim eski nasırımızdan hâsıl olan ağrı ve sayrılarımızı tedâvî eden tabîb-i hakîkîmiz!" "Eski nasır"dan murâd, beşerin bu âlem-i izâfiye göz açtığı günden beri kendisinde hâsıl olan enâniyyet duygusudur. Bu duygu ef-râd-ı beşerin her devre-i sinninde kat kat nasırlaşır; ve eğer serbest kalır ve fırsat da bulursa, soluğu Fir'avnlık mertebesinde alır.

عکس حکمت آن شقی را یاوه کرد خود مبین تا بر نیارد از تو گرد

3295. *Hikmetin aksi o şakîyi zâyi' etti; kendini görme, tâ ki senden toz kaldırmasın.*

Mâdemki bizdeki bu eski nasır, enâniyettir ve insanın kendisini görmesi-dir; böyle olunca, sen de kendini görme ki, bu enâniyyetin kalbinde inkâr tozlarını kaldırıp zulmet peydâ etmesin. Nitekim Resûl-i Ekrem Efendimiz'in kalb-i şerîfinden aks eden hikmeti, vahiy kâtibinin kendinden bilmesi ve hu-zûr-ı risâletde kendisini görmesi, o şakîyi zulmet-i inkâr içine düşürüp, hîn-i rücû'a kadar, ömrünün bir kısmını zâyi' etti.

ای برادر بر تو حکمت جاریه است آن ز ابدالست و بر تو عاریه است

3296. *Ey birâder, senin üzerine hikmet cârîdir; o, abdâldandır ve senin üzerinde âriyettir.*

Ey sâlik kardeşim, senin kalbine vârid olan hikemiyât-ı ilâhiyye, abdâl-ı ilâhîye vârid olan hikemiyâtın aksidir; ve akis sûreti ile senin kalbinde cârîdir. Binâenaleyh sen onları kendinden bilme; zîrâ sen henüz sıfât-ı nefsâniyyeni sıfât-ı hakkâniyyeye tebdîl etmediğin için abdâl-ı ilâhî sırasında değilsin.

گرچه در خود خانه نوری یافته امنت آن ز همسایه منور تافته است

3297. *Uâkıâ ev kendinde bir nûr bulmuştur; o münevver olan komşudan parlamıştır.*

Meselâ karşı karşıya olan iki evin birisi karanlık ve diğeri ıııklı olsa; eğer karanlık ev bir ııık bulursa, bu ııık, komşunun penceresinden aks eden ııık olur. Binâenaleyh bu odanın ııığı kendisinden olmadığı halde "Benimdir" diye da'vâ etse, kâzib olur. Kâmilin kalbi ile nâkısın kalbi de tamâmiyle bu mi-sâle mutâbıktır.

شکر کن غره مشو بینی مکن گوش دار و هیچ خود بینی مکن

3298. *Şükr et, mağrûr olma, burun yapma, kulak tut; ve aslâ hodbînlik etme!*

"Bînî me-kûn" tekebbürden kinâye olur. Nitekim Türkçe'de dahi mütekebbir yerine "burnu büyük" ve "burnu Kâf dağında" ta'bîrleri kullanılır. Ya'nî ey sâlik, eğer kalbine hikemiyât-ı ilâhiyye ve maânî-i ledünniyye vârid olursa şükr et; buna mağrûr olma ve kibirlenme. Bunları mürşidinin kalbinden vâkı' olan bir akis bil ve onun sözlerine kulak tut ve kendini ondan müstağ-nî bilme; ve aslâ hodbînlik etme!

صد دریغ و درد کین عاریتی امتانرا دور کرد از امتی

3299. *Yüz teessüf ve elem ki, bu âriyeti, ümmetleri ümmetlikten dâr etti.*

Pek çok teessüf olunur ki, bu âriyete mensûb olan hâli birçok ümmetler, kendilerinden bildiler de, peygamberlerinin ümmetliklerinden matrûd oldular.

من غلام آن که اوهر در رباط خویش را واصل نداند بر سباط

3300. *Ben o kimsenin kölesiyim ki, o her rebâtta, kendisini simâta vâsıl bilmez.* [3259]

"Rebât" rânın fethi ile, kervânların konduğu misâfirhânedir ve zamânımızda "otel" derler. Ve "simât" sînin kesri ile, sofra ma'nâsıdır. "Rebât"dan murâd, tarîk-ı Hak'da seferde bulunan sâlikin uğradığı makâmât ve "simât"dan murâd, maksûd-ı aslî olan makâm-ı kemâldir. Cenâb-ı Pîr efendimiz buyururlar ki: "Ben o sâlikin kölesiyim ki, o esnâ-yı sülûkünde uğradığı her bir makâmı, maksûd-i aslî bilmeyip himmetini âlî tutar ve kendisini makâm-ı kemâle vâsıl olmuş bilmez ve mürşidinin terbiyesinden aslâ müstağnî görmez." Ve Hâfız-ı Şîrâzî dahi bu ma'nâda buyurur:

غلام همت آنم که زیر چرخ کبود زهر چه رنگ تعلق پذیرد آزادست

"Ben o himmetin kölesiyim ki, çerh-i felek altında, reng-i taallukdan kabûl ettiği her şeyden âzâddır."

بس رباطی که بیاید ترک کرد تا بمسکن در رسد یک روز مرد

3301. *Kişi bir gün meskenine erişmek için, çok rebâtı terk etmek lâzımdır.*

Sâlik, maksûd-ı aslî olan mesken-i kemâle vâsıl olabilmek için, esnâ-yı sülûkünde vâsıl olduğu birçok makâmların alâkasını terk etmek lâzımdır. Çünkü uğradığı makâmlar kendisini rehberinin götürdüğü makâmlardır. Rehberi onun elini ancak mertebe-i kemâle vusûlünde bırakır. Eğer mürşidi onun makâm alâkasını ve kendinde kemâl duygusu hâsıl olup, mürşidden istiğnâ duygusu hâsıl olduğunu görürse, onu âriyet olan o makâmda bırakır ve sâlik de bu âriyet olan makâmdan sukût eder.

گرچه آهن سرخ شد او سرخ نیست پرتو آریّت آتش زنیست

3302. *Gerçi demir kırmızı oldu; kırmızı değildir; bir ateş vurucunun âriyet olan pertevidir.*

Ateşte kızan bir demir, kıpkırmızı bir renge girer; fakat o kırmızılık demirin değildir; demirci onu ateşe koymuştur; ona âriyet olan pertev ateşten aks etmiştir.

گر شود پرنور روزن یا سرا تو مدان روشن مگر خورشید را

3303. *Eğer pencere yâhut hâne pür-nûr olursa, sen rûşen bilme; ancak güneşi!*

Eğer pencere veyâhut ev nûrlu olursa, sen onları hakîkatte nûrlu bilme; ancak güneşi nûrlu bil!

هر در و دیوار گوید روشنم پرتو غیری ندارم این منم

3304. *Her kapı ve duvar, ben nûrluyum, bir başkasının pertevini tutmam, bu benim der.*

پس بگوید آفتاب ای نا رشید چونکه من غارب شوم آید پدید

3305. *Böyle olunca güneş der ki: Ey nâ-reşîd, ben gurûb ettiğim vakit, zâhir olur.*

Kapının ve duvarın da'vâsına cevâben güneş der ki: "Ey nâ-lâyık, ben gurûb ettiğim vakit, senin da'vânın butlânı zâhir olur. Ben pertevimi çekince, zulmet içinde kaldığını görürsün."

سبزها گویند ما سبز از خودیم شاد و خندانیم و بس زیبا خدیم
 3306. Yeşillikler, biz kendimizden yeşiliz, şâd ve handânız ve çok yüzü yakışıklıyız, derler.

فصل تابستان بگوید کای ام خویش را بینید چون من بگذرم
 3307. Yaz faslı der ki: Ey ümmetler, ben geçtiğim vakit kendinizi görün!

Ya'nî ağaçlar yeşillikleri ve letâfeti kendilerinden bilip, bilfarz deseler ki, "Bu letâfet ve yakışıklılık bizdendir." Yaz faslı, "Hele ben geçeyim, kış faslı gelsin, kendinizi görürsünüz" diye cevâb verir. Bu misâlden anlaşılır ki, isti'dâdât, müessirât ile zâhir olur.

تن همی نازد بخوبی و جمال روح پنهان کرده فرو پر و بال
 3308. Ten güzellik ve cemâl ile nazlanır; rûh ise ferini ve perr ü bâlini gizlemişdir.

Ya'nî rûhun parlaklığı ve kuvveti cisimde müstetirdir.

گویدش کای مزبله تو کیستی يك دو روز از پرتو من زیستی
 3309. Ona der ki: Ey mezbele! Sen kimsin? Bir iki gün benim pertevimden yaşadın.

Cenâb-ı Pîr cisme "mezbele" ta'bîr buyururlar. Hakîkaten de mezbeleden başka bir şey değildir. Zîrâ bidâyeti iğrenç bir katre sudan, nihâyeti de birkaç kürek cifeden ibârettir. Bu iki hâl arasında muammer oldukça, burnunda, kulağında ve karnında hammâl-ı necâsettir.

غنچ و نازت می نگنجد در جهان باش تا که من شوم از تو جهان
 3310. Senin şîven ve nâzın cihâna sığmıyor; dur, tâ ki ben senden sıçrayıcı olayım!
 [3269]

گرم دارانت ترا گوری کنند طعمهء موران و مارانت کنند
 3311. Senin germ-dârların senin için mezâr kazarlar; seni karıncaların ve yılanların tu'mesi ederler.

"Germ-dârân" harâretle seven dostlardan kinâyedir. Ya'nî rûh der ki: "Ey mezbele olan ten! Seni harâretle seven dostların, mezarını kazıp seni haşerâ-

ta gıdâ olmak üzere defn ederler; sana karşı olan muhabbetleri bu işi yapma-
ğa mâni' olmaz."

بینی از گند تو گیرد آن کسی کو به پیش تو همی مردی بسی

3312. *O bir kimse senin kokundan burnunu tutar ki, o senin huzûrunda çok-
luk ölürdü.*

Senin üzerinde benim pertevim mevcûd iken, huzûrunda sana karşı pek
ziyâde hürmetkâr olan bir kimse, senin berbâd kokundan burnunu tutar.

پرتو روحست نطق و چشم و گوش پرتو آتش بود در آب جوش

3313. *Söylemek ve görmek ve işitmek, rûhun pertevîdir; suda olan kaynama,
ateşin pertevi olur.*

Nasıl ki, söyleme ve görme ve işitme rûhun pertevi ve eseri; ve suda olan
kaynayış da ateşin eseri ve pertevi ise, ey sâlik sende olan hâlât-ı cezbe ve
aşk ve vâridât-ı ilâhiyye de, insân-ı kâmilin kalbinden aks eden pertev ve
eserdir. Sakın bunları kendinden bilme!

آنچنانکه پرتو جان بر تنست پرتو ابدال بر جان منست

3314. *Ten üzerinde canın bir pertevi olduğu gibi, abdâln pertevi de benim ca-
nım üzerindedir.*

Cesedin havâssi üzerinde canın pertevi ve eseri bulunduğu gibi, benim
canımın üzerinde de abdâl-i ilâhînin te'sîrâtı vardır. "Abdâl"dan murâd, sı-
fât-ı nefsâniyyesi, sıfât-ı hakkâniyyeye mübeddel olan kümmel-i evliyâdır.
Veyâhud, evliyâdan "abdâl" tesmiye olunan bir tâifedir ki, istedikleri yerde,
kendilerinin misli olan sûret-i rûhâniyyelerini ikâme ederler ve görenler far-
kına varmazlar. Ve onlar yedi kişidir ki, her birisi ekâlîm-i seb'adan birisinin
müdebbiridir. Ve Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Fütûhât-ı Mekkiyye*'lerinde buyurur-
lar ki: "Abdâl yedi kimsedir. Ne ziyâde ve ne de eksik olurlar. Allah Teâlâ
onlar sebebiyle yedi iklîmi hıfz eder. Her birisi bir iklîme bedeldir. Onlardan
birisı kadem-i Halîl, ikincisi kadem-i Kelîm, üçüncüsü kadem-i Hârûn, dör-
düncüsü kadem-i İdrîs, beşincisi kadem-i Yûsuf, altıncısı kadem-i İsâ, yedin-
cisi kadem-i Âdem (aleyhimü's-selâm) üzerinedir. Ve onlara "abdâl" derler.
Zîrâ bunlardan birisi bir mahalden mufârakat edeceği vakit, eğer bu mev-
zi'de onların emni için bir emirden dolayı maslahat murâd ederse, kendi sû-

reti üzerine bir şahsı terk eder. Onu gören bir kimse bu şahsın rü'yetinden sekk etmez. Zîrâ bu, o adamın ayıdır; halbuki o değildir; belki o bir şahs-ı rûhânîdir ki onu kâd ile kendi bedeline bıraktı." Fakat Hz. Pîr efendimizin beyt-i şerîfde buyurdıkları "abdâl"dan murâd, evvelki ma'nâ olmak daha müreccah görünür.

جان جان چون وا کشد پارا ز جان جان چنان گردد که بی جان تن بدان

3315. *Cânın cânı candan ayak çektiği vakit, cân öyle olur ki, cansız ten bil!*

Sâlikin cânına kuvvet vermek i'tibâriyle cânın cânı olan insân-ı kâmil, sâlikin terbiye-i rûhundan yüz çevirdiği vakit, cansız bir ceset nasıl bî-revna olur, o sâlikin rûhu dahi öylece bî-revna olur ve onda bilkuvve mündemic olan kemâlât zuhûra gelmez. Binâenaleyh insân-ı kâmile karşı kendini müstağnî bilme ve onun huzûrunda enâniyyetini kırıp mütezellil ol! Zîrâ yevm-i kıyâmette o seni terbiye eden kâmil senin şâfi'in ve şâhidin olacaktır. Nitekim âyet-i kerîmede buyrulur: *وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا* (Nahl, 16/84) Ya'nî "Yevm-i kıyâmette her ümmetten şâhid getiririz."

سر ازان رو می نهم من بر زمین تا گواه من بود در يوم دين

3316. *O cihetten başı zemîn üzerine koyarım; tâ ki yevm-i dînde benim şahidim olsun.*

"Dîn" inkıyâd ve cezâ ve âdet ma'nâlarına gelir. Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretleri bu üç ma'nâyı *Fusûsu'l-Hikem*'de, Fass-ı Ya'kübî'de îzâh buyururlar. "Yevm-i dîn" yevm-i cezâ demek olur ki, "yevm-i kıyâmet" murâd olunur. Zîrâ yevm-i kıyâmet Hak Teâlâ hazretlerinin Hakem ve Adl ism-i şerîfleriyle olan tecellîsidir ve bu isimler a'mâl-i ibâdın muvâzenesini ve beyyine ve şühûda müsteniden hüküm i'tâsını icâb eder. Bu ma'nâya binâen Cenâb-ı Pîr bu beyt-i şerîfde yeryüzü üzerinde vâki' olan secdenin sırrını beyân buyururlar.

يوم دين که زلزلت زلزالها اين زمين باشد گواه حالها

3317. *Yevm-i dîn ki, bir sarsılış sarsılır; bu yeryüzü hallerin şâhidi olur.*

Yevm-i cezâda arz bir sarsılış sarsılır ve bu sarsılış içinde ahvâl-i beşerin şâhidi olur. Bu beyt-i şerîfde *اِذَا زُلْزِلَتِ الْأَرْضُ زِلْزَالَهَا وَأَخْرَجَتِ الْأَرْضُ أَثْقَالَهَا وَقَالَ الْإِنْسَانُ مَا لَهَا يَوْمَئِذٍ تُخْبِرُهَا أَنَّ رَبَّكَ آوْحَىٰ لَهَا* (Zilzâl, 99/1-5) ya'nî "Vaktâki arz bir sar-

sılış sarsılır ve arz eskâlini dışarıya çıkarır ve beşer arza ne oldu, der. Rabb'in arza vahyetmesiyle işte bu günde haberleri söyler" âyât-ı kerîmesine işâret buyrulur.

Ni'metullâh Nahcivânî hazretleri bu sûre-i şerîfenin tefsîrinde şöyle buyurur: "Ebû Hüreyre (r.a.) rivâyet eder ki: Resûlullâh (s.a.v.) Efendimiz ﷺ âyet-i kerîmesi hakkında buyurdular ki: "Arzın ihbâr ettiği şey nedir bilir misiniz?" Allah Teâlâ ve Resûlü bilir dedik. Buyurdular ki: "Onun haberleri kendi üstünde her bir abdin ve ümmetin işledikleri şeye şehâdetidir; ya'nî benim üzerimde şu günde şunu ve şunu işlediler; işte arzın haberleri budur." Bu hadîs-i şerîfden anlaşılır ki, arz kendi üzerinde secde eden kulların secdelerine de şehâdet eder.

فلسفی منکر شود در فکر و ظن گو برو سر را بر آن دیوار زن

3318. *Felsefî fikir ve zanda münkir olur; git başını o duvar üzerine vur, de!*

Feylesof haşrı ve yeryüzünün haber vermesini, kendi havâssinden mülhem olan fikre ve zanna göre münkir olur. Zîrâ o, ism-i Zâhir'in ahkâmı tahında mahsûr kalmıştır ve ism-i Bâtın'ın ahkâmından câhildir. İsm-i Zâhir'in ahkâmı altında cemâdın kelâm-ı fiilîleri vardır; kelâm-ı kavîlîleri ise bâtınlarında mahfîdir. Çünkü cemâddan her birisi birer ismin mazharıdır ve her bir isim, cemî'-i esmâyı hâvidir; fakat bu esmânın kâffesinin zuhûr-ı ahkâmına onların taayyünü müsâid değildir; bu müsâade ancak taayyün-i beşerîye mahsûstur. Vaktâki kıyâmet günü zuhûr butûna inkılâb eder; onların bâtınlarındaki kelâm o âleme göre zâhir olur. Nitekim âyet-i kerîmede أَنْطَقْنَا اللَّهُ الَّذِي أَنْطَقَ كُلَّ شَيْءٍ (Fussilet, 41/21) ya'nî "Her şeyi söyleten Allah Teâlâ, bizi söyledi" derler. İmdi feylesof ism-i Zâhir'in ahkâmı tahtında mahsûr kaldığı için, Cenâb-ı Pîr efendimiz "Sen o feylesofa de ki, git başını cemâddan olan duvara vur ki, sana kelâm-ı fiilîsi olan başını yarmakla mukâbele etsin ; ve kelâm-ı kavîlisini inkâr ediyorsun, bâri bu sûretle onun kelâm-ı fiilîsi nazarında sâbit olsun" buyurur.

نطق آب و نطق خاک و نطق گل هست محسوس حواس اهل دل

3319. *Suyun nutku ve toprağın nutku ve çamurun nutku; ehl-i dilin havâssinin mahsûsüdür.*

Ey yalnız ism-i Zâhirin ahkâmında esîr kalan feylesof, cemâdâtın nutku ehl-i bâtının havâssi tarafından his ve idrâk olunur. Binhaenaleyh bunların ke-

lâm-ı kavlılerini duymak için onlar kıyâmete intizâr etmezler. Bu âlem-i zâhirin mâverâsından onu duyarlar ve senin inkârına ve hurâfât demene gülerler.

فلسفی کو منکر حناہ است از حواس اولیا بیگانه است

3320. *Felsefî ki, o hannâneyi münkirdir, evliyânın havâssinden bîgânedir.*
[3280]

Sütûn-ı hannânenin nâlesini inkâr eden o feylesof, ehl-i bâtın olan evliyânın havâssine yabancıdır; zîrâ onun inkârı, evliyâyı kendisine kıyâs etmesinden ve onların ahvâl-i bâtnesine yabancı olmasındandır. Sütûn-ı hannânenin kıssası yukarıda 2145 numaralı beyt-i şerîfden i'tibâren zikr edilmiştir.

گوید او کہ پرتو سودای خلق بس خیالات آورد در رای خلق

3321. *O der ki: Halkın sevdâsının pertevi, halkın re'yine çok hayâlât getirir.*

O feylesof evliyâ hakkında der ki: "Ehl-i ri'yâzet olan kimselerin açlık sebebiyle ve hilt-ı sevdânın galebesiyle buhâr dimâğına çıkar ve mâlihulyâ peydâ eder; birtakım suver-i hayâliyye görürler ve ona keşf ve aşk derler."

بلکہ عکس آن فساد و کفر او این خیال منکری را زد بر او

3322. *Belki onun o fesâd ve küfrünün aksi, bu münkirlîk hayâlini onun üzerine vurdu.*

Feylesofun nutk-ı cemâdâtı inkâr etmesi, muhâkemesinin ve aklının bozukluğundandır; ve bu bozukluk onun nazarında hakîkati örtmüş olmasındandır. İşte bu fesâd ve setrin aksi onda bu hayâl-i inkârı onun üzerine musallat kıldı da, hakîkate hayâlât ve hurâfât dedi.

فلسفی مر دیورا منکر شود در هماندم سخرهء دیوی بود

3323. *Feylesof şeytanı münkir olur; o demde bir şeytanın maskarası olur.*

Ya'nî feylesof ism-i Zâhir'in ahkâmında mahsûr kaldığı için, ism-i Bâtın'ın mezâhiri olan şeytanı ve periyi ve cinnin envâ'ını inkâr eder. Onun bu inkârı görünmeyen ve fakat âsârı zâhir olan kuvâyı inkâr etmek kabîlinden olur. İmdi o feylesof şeytanı inkâr edince, şeytan kendi âleminden onun ile istihzâ eder.

گز ندیدی دیو را خود را بین بی جنون نبود کیودی بر جبین

3324. *Eğer şeytanı görmedin ise, kendini gör! Cünûnsuz alın üzerinde mâvilik olmaz.*

Ya'nî görünmeyen mahlûk eseri ile bilinir. Meselâ elektrik kuvveti görünmez; fakat eseri ile vücûdu bilinir. "Ey feylesof, eğer Mudil isminin mazhan olan şeytanı zâhirdе görmedin ise, kendini gör; zîrâ onun eser-i ıdlâli sende zâhirdir. Nitekim delilik zâhirdе görünür bir şey değildir; fakat bir deli kafasını taşa çarpıp alnı morarır ise, o morluk veyâ mâvilik eserinden onda delilik olduğunu anlarsın.

هر که را در دل شک و پیچانیست در جهان او فلسفی پنهانیست

3325. *Her kimin gönlünde şek ve dolaşıklık varsa, o cihânda gizli feylesofdur.*

Ya'nî Cenâb-ı Hakk'a ve Peygamber'e î mân eden kimselerden her kimin gönlünde, nutk-ı cemâdât gibi havânk hakkında şübhe veyâhut onu te'vîl ci-hetine gîtmek gibi bir dolaşıklık varsa, o kimse cihânda gizli bir feylesoftur.

می نماید اعتقاد و گاه گاه آن رگ فلسف کند رویش سیاه

3326. *Vakit vakit i'tikâd gösterir; o felsefe damarı yüzünü karartır.*

Nutk-ı cemâdât ve havânk-ı âdât gibi zâhire muhâlif olan ahvâlden bahs olunup, ba'zı delâil-i kaviyye îrâdî üzerine, böyle bir kimse vakit vakit i'tikâd gösterir; fakat kalbinde kökleşmiş olan felsefe damarı harekete gelince, böyle şey olmaz diye yine inkâr vâdisine sapar; ve bu inkâr rûhunun yüzünü karartır, haberi olmaz.

الحذر ای مؤمنان کاندر شماست در شما بس عالم بی منتهاست

3327. *Ey mü'minler, sizde olandan korkun; sizde çok nihâyetsiz âlem vardır.*

Ey mü'minler, sizin de zamîrinizde bulunan feylesoflukta ve akâid-i fâsideden korkun; zîrâ farkında olmadığınız halde sizde de Cebrîlik ve Kaderîlik ve halk-ı ef'âl ve rezzâkıyyet-i Hakk'a sû-i zan gibi pek çok nihâyetsiz âlemler vardır.

جمله هفتاد و دو ملت در تو است و ه که روزی آن برارد از تو دست

3328. *Bütün yetmiş iki millet sendedir; eyvâh ki, bir gün o senden el kaldırır.*

Bu beyt-i şerîfde واحدة الا و سبعین فرقة کلهم فی النار یا'nî "Benim ümmetim yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır; onlardan birisi müstesnâ olmak üzere, hepsi nâradır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Zîrâ bu hadîs-i şerîf mûcibince yetmiş iki fırka dalâlet içindedir ve bu yetmiş iki fırkanın i'tikâdları Mil-

İl ve Nihal ismindeki kitâbda ta'dâd ve îzâh olunmuştur. Bu fırkalardan kurtulmuş olan bir fırka, Kur'ân'a ve Peygambere îmân edip aslâ ukûl-i zaîfesiyle te'vîlâta kıyâm etmeyen kimselerdir. Onun için hadîs-i şerîfde عليكم بدین المعجزات ya'nî "Kocakarıların dînini iltizâm edin!" buyrulur. Fakat bu derece teslîmiyet kolay bir şey değildir; hele akli felsefe ve mantık gibi ulûm-ı nazariyyede müstağrak olan kimseler için pek müşkildir; meğer ki tevfiğ-ı ilâhî refik ola. İbâdullâhı bu gibi girdâblardan tahlîs için, pîrân-ı izâm hazarâtı usûl-i sülûkü vaz' buyurmuşlardır. Bu ma'nâya binâen Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Ey nazar-ı akîlsine i'timâd etmiş olan kimseler; Cebriye ve Kaderiyye ve Mücessime ve Müşebbihe gibi, bütün yetmiş iki fırkanın i'tikâdları sizlerde gizlidir; arazdan ibâret olan bu i'tikâdlar a'râzın sûret bağlayacağı yevm-i kıyâmette, çirkin sûretlerde zâhir olup ellerini kaldıracaklardır."

هر که او را برگ آن ایمان بود همچو برگ از بیم آن لرزان بود

3329. Her kim ki, onun için o îmân yaprağı ola, onun korkusundan yaprak gibi lerzân olur.

(Tânk, 86/9) [Gizlenenlerin ortaya döküldüğü günde] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere, i'tikâdât ve a'mâlin birer sûretle zâhir olacağı hakkında îmân yaprağı olan kimse, bu zuhûrun korkusundan ağaç yapraklarının rüzgârdan titrediği gibi, tir tir titrer.

بر بلیس و دیو زان خندیدهء که تو خود را نیک مردم دیدهء

3330. İblîs ve şeytan üzerine o sebebden gülmüşsün ki, sen kendini iyi adam görmüşsün.

İblîs'in ve onun avanesi olan şeytanların azgınlıklarına, mahzâ kendini iyi bir adam gördüğün için gülmektesin. Ey nefsinin azgınlığından gâfil olan kimse! Sen nefsinin sıfatlarını tedkîk edip İblîs ve şeyâtûnden daha temiz mi gördün?

چون کند جان باز گونه پوستین چند و اوایی بر آید زاهل دین

3331. Can körüğü ters ettiği vakit, ehl-i dinden ne kadar vâveylâ zâhir olur.

Rûz-i cezâda, canın bâtını zâhire çıktığı vakit, âlem-i dünyâda ehl-i dîn geçinen kimselerden bilsen ne kadar vâveylâ kopar. Nitekim sûre-i Mücâdele'de buyrulur. يَوْمَ يَبْعَثُهُمُ اللَّهُ جَمِيعًا فَيُحْلِفُونَ لَهُ كَمَا يَحْلِفُونَ لَكُمْ وَيَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ عَلَىٰ شَيْءٍ إِلَّا أَنَّهُمْ هُمُ الْكَاذِبُونَ (Mücâdele, 58/18) Ya'nî "Yevm-i kıyâmette Âllah Teâlâ onların

hepsini cem' edip, size yemîn ettikleri gibi ona da yemîn ederler. Ve zannederler ki onlar bir şey üzeridedir. Âgâh ol ki, onlar ancak yalancılardır." İşte ehl-i dîn geçinen firak-ı dâllenin halleri budur.

بر دکان هر زر نما خندان شدست زانکه سنگ امتحان پنهان شدست

3332. *Dükkân üzerinde her altın gösterici handân olmuştur; zîrâ imtîhân taşı gizli olmuştur.*

"Dükkân"dan murâd, makâm-ı irşâd; "altın gösterici"den murâd, zâhirde takvâ ve salâh gösteren ve fakat bâtında sıfât-ı nefsâniyyenin esîri bulunan kimsedir. "İmtîhân taşı"ndan murâd mihekdir; ve mihek, rûz-i cezâdır. Ya'nî dünyâda takvâ ve salâh libâsı ile görünüp; bâtını sıfât-ı nefsâniyye ile mülevves olan kimse, makâm-ı irşâda geçip ibâdullâhı terbiye azminde bulunur ve herkes de buna aldanır. Çünkü dünyâda kıymet-i bâtiniyyeyi izhâr eden mihek taşı gizlidir. Hak Teâlâ onu Settâr ism-i şerîfiyle örtmüştür.

پرده ای ستار از ما بر مگیر باش اندر امتحان مارا مجیر

3333. *Ey Settâr, bizden perdeyi kaldırma, imtîhânda bize emân verici ol!*

قلب پهلوی می زند بازر به شب انتظار روز میدارد ذهب

3334. *Kalp, geceleyin altına yan vurur; altın gündüze intizâr tutar.*

Kalp altın gece vakti hâlis altın ile müsâvât da'vâsında bulunur; hâlis altın ise "Dur, sabâh olsun!" diyerek, gündüze intizâr eder. Bunun gibi dünyâ tılsımı içinde mürşid-i hakîkî ile müsâvât da'vâsında bulunan müddeî-i kâzibe o mürşid-i hakîkî, "Dur, rûz-ı kıyâmet olsun, hakikatler meydana çıksın, o vakit kıymetin anlaşılır," der.

با زبان حال زر گوید که باش ای مزور تا بر آید روز فاش

3335. *Hâl dili ile altın der ki: Dur, ey müzevvir gündüz zuhûra gelsin!*

صد هزاران سال ابلیس لعین بود ز ابدال و امیر المؤمنین

3336. *İblîs-i laîn yüz binlerce sene, abdâldan ve emîrü'l-mü'minînden oldu.*

Ya'nî huzûr-ı ilâhîden matrûd olan İblîs, yüz binlerce sene ma'bûduna karşı âbid ve mütezellil olup abdâldan, ya'nî sıfât-ı nefsâniyyesini tebdîl etmiş olan kimselerden ve melâike-i kirâmın emîri oldu.

پنجه زد با آدم از نازی که داشت گشت رسوا همچو سرگین وقت چاشت

3337. *Mâlik olduğu nâzdan dolayı, Âdem'e pençe vurdu; kuşluk vaktinde gübre gibi rûsvây oldu.*

Ya'nî İblîs, kesret-i ibâdât ve tâatından dolayı kendisinde gördüğü kemâle binâen nazlanarak Âdem'i hakîr görmek sûretiyle, ona karşı muhâlif bir vaz'iyet aldı ve Hakk'a karşı da serkeşlik etti. Bu hâl İblîs'in mâhiyyet-i hakîkiyyesini ve isti'dâd-ı ezelisini meydana çıkarmak için bir imtîhân-ı ilâhî idi. Onun bâtınındaki kibir ve enâniyet gübre gibi ve Âdem'in zuhûru ile ona karşı secde teklîfi kuşluk vakti gibi idi. Kuşluk vaktinde güneş yükselip harâreti şiddet peydâ edince, gübre yığnında nasıl bir taaffün peydâ olursa; bu hâlin zuhûrunda da İblîs'in enâniyet gübresi taaffün ederek, mâhiyyeti zâhir oldu. İşte insan da böyledir; çok kimselerin ucub ve enâniyetleri nefislerinde gizlidir; bir muharrik olmadıkça mütevâzi' ve nâzik görünürler. Vaktâki bir muharrikin tahrîki ile imtîhân-ı ilâhî vâki' olunca, derhal o ucub ve enâniyet baş gösterir.

دعا کردن بلعم باعور که موسی علیه السلام و قومش را ازین شهر که
خصار داده اند بی مراد باز گردان و مستجاب شدن دعای او

Muhâsara etmiş oldukları bu şehirden Mûsâ (a.s.)ı ve kavmini bîmurâd olarak döndür diye Bel'am-ı Bâûr'un duâ etmesi ve onun duâsının müstecâb olması

Tefsîr kitâblarında mezkûrdur ki: Bel'am-ı Bâûr, Hz. Mûsâ (a.s.) zamânında, İbrâhîm (a.s.)ın suhufunu okuyan ve "ism-i a'zam"ı bilen bir âbid ve âlim olup, duâsı müstecâb idi. Mûsâ (a.s.) kavmi ile berâber onların şehrini muhâsara buyurduğu vakit, o şehir ahâlîsi kendisine mâl ve ni'met arz ettiler ve Mûsâ (a.s.)ın adem-i muvaffakiyyeti için duâ etmesini talep ettiler. Bundan vazgeçmesi ma'nen kendisine işâret olunmuş iken, nazar-ı i'tibâra almayıp onların va'dlerine tama'an duâ etti ve duâsı müstecâb oldu. Bunun üzerine Mûsâ (a.s.) nez'-i îmânı ile ona bedduâ etti; o sebeble matrûd-ı ilâhî oldu ve îmândan ve "ism-i a'zam"dan tecrîd olundu.

İmâm-ı Gazzâlî hazretleri *Minhâcû'l-Âbidîn* isimindeki kitâblarında buyururlar ki: "Bidâyet-i hâlinde merkûmun meclisinde pek çok kimseler, kendisinden ilim iktibâs ederler idi; vaktâki matrûd-ı ilâhî oldu; en evvel, âlemin sâni'i yoktur diye kitâb yazan merkûm oldu."

Hind şârihlerinden Velî Muhammed Ekberâbâdî hazretleri kendi şerhinde şöyle buyurur: "Mûsâ (a.s.) Bel'am-ı Bâûr'un duâsı sebebiyle kırk sene Tih sahrâsında kaldı; ba'zılan Yûşa' (a.s.)'ın ve ba'zılan da Mûsâ (a.s.)'ın duâsıyla imâmı selb olundu [derler]; ve havâss-ı esmâ hil'atını kendisinden soydular. Ve kendi ismi Bel'am, babasının ismi Bâûr idi."

Hak Teâlâ Kur'ân-ı Kerîm'de sûre-i A'râf'da Bel'am'ın hâline işâreten buyurur: *وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَأَ الَّذِي آتَيْنَاهُ آيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاتَّبِعَهُ الشَّيْطَانُ فَكَانَ مِنَ الْعَاوِينَ وَ لَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَ لَكِنَّهُ أَخْلَدَ إِلَى الْأَرْضِ وَاتَّبَعَ هَوَاهُ فَمَثَلُهُ كَمَثَلِ الْكَلْبِ إِنْ تَحْمِلَ عَلَيْهِ يَلْهَثْ أَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ* (En'âm, 7/175,176) Ya'nî "Ey Habîbim, âyetimizi verdiğimiz kimsenin haberini yahûdilere oku ki o, âyetlerimizden soyulup, şeytan onu kendisine uydurdu ve azgınlardan oldu; ve eğer biz istese idik o kimseyi suhuf-ı İbrâhîm ve ismi a'zam sebebi ile yükseltir idik; velâkin o arz tarafına meyl etti ve hevâsına tâbi' oldu. Onun misâli o köpek gibidir ki, eğer üzerine hamle edip kovsan ve-yâhut kendi hâline bıraksan, dilini çıkarıp solur."

سغبه شد مانند عیسی زمان

بلعم باعور را خلق جهان

3338. *Bel'am b. Bâûr'a, zamânın İsâ'sı gibi halk-ı cihân mağlûb oldu.*

صحت رنجور بود افسون او

سجده ناوردند کس را دون او

3339. *Onun gayrine kimseler serfûrû etmediler; onun efsûnu hastanın sıhhati idi.*

آنچنان شد که شنیدستی تو حال

پنجه زد با موسی از کبر و کمال

3340. *Kibirden ve kemâlden dolayı Mûsâ ile pençeleşti; öyle oldu ki, sen hâli işittin.*

Havâss-ı esmâya vukûfundan dolayı kendisinde büyüklük ve kemâl görüp, Hz. Mûsâ gibi ulû'l-azm bir peygamber-i zîşâna karşı tasarrufa ve mukâbeleye kıyâm etti; nihâyet o hâle geldi ki, sen onun kıssasını yukarıda zikr olunan âyette ve kütüb-i tefâsîrde işittin.

همچنین بودست پیدا و نهان

صد هزار ابلیس و بلعم در جهان

3341. *Cihânda zâhir ve gizli yüz bin İblîs ve Bel'am böyle olmuştur.*

Cihânda İblîs'in ve Bel'am'in yüz binlerce nazîri vardır ve bunlardan ba'zıları Nemrûd ve Ebû Cehil gibi her zamanda zâhirdir; ve ba'zıları da münâfıklar gibi gizlidir. Fakat cümlesinin âkıbet-i halleri, İblîs ve Bel'am'in âkıbeti gibi olmuştur.

این دو را مشهور گردانید اله تاکه باشد این دو بر باقی گواه

3342. *Allah Teâlâ bu ikisini meşhûr etti; tâ ki bu ikisi bâkî üzerine şâhid ola.*

این دو دزد آویخت بر دار بلند ور نه اندر قهر بس دزدان بدند

3343. *Bu iki hırsız yüksek darağacı üzerine asdı; ve yoksa kahrda çok hırsızlar var idiler.*

این دورا پرچم بسوی شهر برد کشتگان قهر را نتوان شمرد

3344. *Bu ikisinin perçemini şehir tarafına götürdü; kahrın ölmüşlerini saymak mümkün değildir.*

Bu İblîs ile Bel'am'in hâl-i enâniyyeti, başkalanna ibret-i müessire olmak üzere cânib-i Hak'dan i'lân buyruldu; ve Cenâb-ı Hak bu kendisinin sıfat-ı Kibriyâ' sını ve kemâlini çalan bu iki hırsız kâküllerinden tutup şöhret meydanına götürdü.

Beyt-i şerîfin ikinci mısra'ı bir suâl-i mukaddere cevâbdır. Ya'nî bir sâil çıkp der ki: "Kahr-ı ilâhiye uğrayanlar yalnız İblîs ile Bel'am-ı Bâûr mudur? Ve Fir'avn ve Nemrûd ve emsâli Kur'ân-ı Kerîm'de teşhîr buyrulmamış mıdır? "Cenâb-ı Pîr buna cevâben buyururlar ki: "Evet başkalı da vardır; kahr-ı ilâhînin öldürdüklerini bu âlemde saymak mümkün değildir. Bunlar nümûne olmak üzere zikr olundu."

Ba'zı nüshalarda "İn dû-râ perçem" yerine "İn du perçem-râ" vâki' olmuştur; ve Hind şârihlerinin beyânına nazaran "perçem" kâkül ma'nâsına geldiği gibi, "yaban öküzü" ma'nâsına da gelir. Bu sûrette ma'nâ "Bu iki yaban öküzünü şehir tarafına götürdü" demek olur.

نازنینی تو ولی در حد خویش الله الله پا منه از حد بیش

3345. *Sen nâzenînsin ve fakat kendi haddinde. Sakın sakın hadden ziyâde ayak koyma!*

Ey ilim ve irfân sâhibi olan kimse, sen vâkıâ nâzenînsin; fakat kendi haddinde ve mertebende nâzenînsin. Bu mertebenin hâricine tecâvüz etmekten

kork; zîrâ her bir ilim sâhibinin fevkünde bir alîm vardır; ve her bir mertebenin üstünde de, birçok mertebeler vardır.

گرزنی بر نازنین تر از خودت در تگ هفتم زمین زیر آردت

3346. *Eğer kendinden daha nâzenîn üzerine vurur isen, seni yedinci yerin dibine götürür.*

Eğer sen haddini tecâvüz edip, kendinden daha nâzenîn olan bir kimseye mukâbeleye ve ta'n ve i'râza kalkarsan, o mukâbele seni tabakât-ı arzın en dibindeki tabakaya kadar tenzîl eder; ya'nî mertebeni de muhâfaza edemeyip esfel-i sâfilîne düşersin. "Yedi kat arz" ta'bîrinden, arzın bidâyet-i halkından beri geçirdiği istihlâtın yedi devre üzerine vâki' olup ve her bir devrede bir kat kışır bağladığı anlaşılır. Zîrâ bu yedi arz ta'bîrine âsâr-ı evliyâda tesâdüf olduğu gibi, hadis-i şerîfde de من غصب شيئا من ارض طوق الله تعالى من سبع ارضين ya'nî "Kim ki arzdan bir karış yer gasb ederse, Allah Teâlâ yedi kat arzı boynuna geçirir" buyrulur.

قصه عاد و ثمود از بهر چیست تا بدانی کانبیا را ناز کیست

3347. *Âd ve Semûd'un kıssası ne içindir? Tâ bilesin ki, enbiyânın nezâketi vardır.*

Ya'nî Kur'ân-ı Kerîm'de Âd ve Semûd kavminin peygamberleri olan Hûd ve Sâlih (aleyhime's-selâm)a olan muhâlefetlerine ve sûret-i helâklanna dâir zikr edilmiş bulunan kıssaları Hak Teâlâ hazretleri, enbiyâ hazarâtının ind-i ilâhîsindeki nezâketlerini bilmen için beyân etti. Zîrâ onlar Hakk'ın mahbûblarıdır; ve Hakk'ın mahbûblarına karşı olan hakâretin cezâsı da bittabi' ağır olur.

این نشان خسف و قذف و صاعقه شد بیان عز نفس ناطقه

3348. *Bu hasf ü kazf ve sâika alâmeti, nefs-i nâtika izzetinin beyânı oldu.*

"Hasf" yere batmak ve "kazf" taş atmak ve "sâika" yıldırım ma'nâlarındır. Hasf ile Mûsâ (a.s.)a hakâret eden Kârûn'un ve kazf ile Lut (a.s.)a hakâret eden Lut kavminin ve sâika ile de Semûd kavminin helâkine işâret buyrulur. Ve bu helâk alâmetleri enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın nüfûs-ı kudsiyyelerinin izz ü şerefini ızhâr içindir. Ve beyt-i şerîfdeki "nefs-i nâtika" ta'bîrinde iki vecih vardır: Birisi zâhir ve bâtın i'tibârıyla insan olanlar, ancak

enbiyâ ile onların vârisleri olan evliyâdır. Diğerleri her ne kadar sûrette insan iseler de, bâtınları hayvandır. Binâenaleyh bu helâk, onların nefs-i nâtıkalarının izzetini beyân içindir. Ve ikinci vecih dahi bu âlemde alelumûm sûret-i insâniyyede zuhûr, nefs-i nâtıkının tekmîli için olduğu halde, bu sûretin şerefini ve izzetini muhâfaza edemeyip hayvâniyyete meyl ve inhimâk edenler, vazîfelerini yapmadıklarından vücûdları vâcibü'l-izâle olur; ve onların kahrı da bu nefs-i nâtika izzet ve şerefının sâir nüfûs-ı insâniyyeye karşı ızhâr ve beyânı için bulunur.

جمله حیوانرا پی انسان بکش جمله انسانرا بکش از بهر هش

3349. *Cümle hayvanı insan için öldür; cümle insanı da akıl için öldür!*

İnsana gıdâ olmağa sâlih olan hayvanların hepsi, fâide-i insâniyye için öldürülür; ve kezâ insanın râhatını selb eden hayvanların hepsini de öldürmek câizdir. Zîrâ akı sebebiyle insanın bu hayvânât üzerine fazl u şerefi vardır. Eğer insanlar akıl ve idrâkten inhirâf edip hayvâniyet derekesine tenezzül ederse, onları da akıl için öldürmek icâb eder. Ve bu katilde iki nokta-i nazar vardır: Birisi kalan insanlara ibret olmak, diğeri de, salâhından ümîd munkatı' olan vücûd-ı muzırın izâle etmektir. Ve bu beyt-i şerîfde "akıl"dan murâd, enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın akıllarıdır; binâenaleyh enbiyâyâ mukâbele ve muhâlefet eden insanların öldürülmesi câiz olur.

هش چه باشد عقل کل هوشمند عقل جزوی هش بود اما نژند

3350. *Akıl ne olur? Akıl sâhibinin akl-ı küllüdüdür; akl-ı cüz'î de akıldır; am-*
[3310] *mâ donuktur.*

Akıldan murâdımız nedir? Bilir misin? Akılının akl-ı küllüdüdür. Bu akıl enbiyânın ve onların vârisleri olan evliyânın akıllarıdır. Nâkıs olan insanların akl-ı cüz'îleri de akıldır; fakat pek kolaylıkla hayvâniyyete meyl ettiği için, bu akıl gâyet zayıf ve donuktur.

جمله حیوانات وحشی ز آدمی باشد از حیوان انسی در کمی

3351. *Âdemîden vahşî olan hayvânâtın hepsi, hayvânât-ı insîden noksanlıkta olur.*

İnsanlardan ürken vahşî hayvanların hepsi, insana alışkın olan hayvânât-ı ehliyyeden daha nâkıstır; ya'nî hayvânât-ı vahşiiyenin mertebesi, hay-

vânât-ı ehliyye mertebesinden daha aşağıdır. Çünkü hayvânât-ı ehliyye ukûl-i cüz'îyye ashâbına yaklaşımıştır.

خون آنها خلق را باشد سیل زانکه وحشی اند از عقل جلیل

3352. *Onların kanı halka sebîl oldu; zîrâ akl-ı celîlden vahşîdirler.*

“Sebîl” yol ma'nâsına ise de, Fârisîde “mübâh” ma'nâsında da isti'mâl olunur. Ya'nî hayvânât-ı vahşîyyenin kanı insana mübâhdır; çünkü celîl ve şerîf olan akla karşı vahşîdirler.

عزت وحشی بدین افتاد پست که مر انسانرا مخالف آمدست

3353. *Vahşînin izzeti bu sebeble aşağı vâki' oldu; zîrâ insana muhâlif gelmiştir.*

Vahşî hayvanın izzeti ve şerefi, akla yabancı olması sebebiyle, aşağı mertebeye düştü; çünkü akıl sâhibi olan insana muhâlif olarak zâhir oldu.

پس چه عزت باشدت ای نادره چون شدی تو حمر مستنفره

3354. *Böyle olunca ey nâdire, sen nefret eden vahşî eşek olduğun vakit, senin ne izzetin olur?*

Akl bu derece şerîf ve celîl olunca ey ahmak, sen ukûl-i enbiyâdan nefret eden vahşî eşek olduğun vakit, sende insanlığın izzeti ve şerefi kalır mı?

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Müddessir'de olan *فَمَا لَهُمْ عَنِ التَّذْكَرَةِ مُعْرِضِينَ كَانَهُمْ حُمُرٌ مُسْتَنْفَرَةٌ* (Müddessir, 74/49-51) ya'nî “Nâsîhatten yüz çeviren o münkirlere ne oldu? Gûyâ onlar nefret eden vahşî eşeklerdir ki, arslandan kaçarlar” âyet-i kerîmesine işâret buyrulmuştur.

“Humurun” kelimesi şeddesiz olduğu halde, beyt-i şerîfde zarûret-i vezn için şedde ile “hummurun” vâki' olmuştur.

خر نشاید کشت از بهر صلاح چون شود وحشی شود خورش مباح

3355. *Salâhdan dolayı eşeği öldürmek lâyük olmaz; vaktâki vahşî olur; onun kanı mübâh olur.*

İnsanın işine yaradığı için eşeği öldürmek câiz değildir; ancak vahşî olduğu vakit, onu öldürmek mübâh olur.

گرچه خر را دانش زاجر نبود هیچ معذورش نمی دارد ودود

3356. *Vâkiâ eşeğin ilm-i zâciri olmaz; onu Uedûd ma'zûr tutmaz.*

Yaban eşeği kendisini vahşîlikten men' edecek bir ilme mâlik değildir; ve bu sebeble o vahşîliğin fenâ olduğunu bilmez. Fakat Hz. Vedûd, onu, insana karşı olan vahşîliğinden dolayı ma'zûr tutmaz; katline cevâz verir. Zîrâ "Vedûd" ism-i şerîfinin iktizâsı, mezâhir arasında muhabbet ve te'nîs hükmünün cereyânını iktizâ eder. Binâenaleyh onun katline olan mesâğ, Hak Teâlâ'nın Vedûd ism-i şerîfinin hükmünden vâki' olur.

پس چو وحشی شد از ان دم آدمی کی بود معذور ای یار سمی

3357. Ey âlî dost, böyle olunca âdemî, o demden vahşî olduğu vakit, ne vakit ma'zûr olur?

Ey sûret-i insâniyyede müteayyen olmakla mükerrem ve âlî olan dostum. Vedûd ism-i şerîfinin hükmü böyle olunca, insan, enbiyânın akıl ve kelâmından vahşet edip firâr ettiği vakit, ma'zûr olur mu ve onun katli nasıl câiz olmaz?

لا جرم کفار را شد خون مباح همچو وحشی پیش نشاب و رماح

3358. Şühhesiz vahşî gibi oklar ve mızraklar önünde, kâfirlerin kanı mübâh oldu.

"Nüşşâb" nüşâbenin cem'idir, oklar demektir. "Rimâh" mızrak ma'nâsına olan "rumh"un cem'idir. Ya'nî enbiyâyâ karşı olan vahşîliklerinden ma'zûr olmadıkları için, hayvânât-ı vahşiyye gibi kâfirlerin oklar ile ve mızraklar ile öldürülmesi mübâh oldu. Artık menâfi'-i hasîse-i dünyeviyye için birbirini öldüren insanların kıymeti tasavvur olunsun.

جفت و فرزندان شان جمله سبیل زانکه بی عقلند مردود و ذلیل

3359. Onların zevceleri ve evlâtları hep mübâhdır; zîrâ ki akılsızdırlar, merdûd ve zelîldirler.

Küffârın zevcelerinin ve evlâtlarının şer'an esîr edilmesinin sebebi, onların akıl ve idrâke karşı vahşî ve kıymetlerini bilmeyip hayvâniyyet derekesine sukût ederek, ind-i ilâhîde merdûd ve zelîl olmalarıdır. Esâretten sonra, terbiye-i insâniyyeyi iktisâb ettikleri vakit, artık vahşetleri zâil olmuş olacağından, şerîat-ı Ahmediyye, onların birer vesîle ile âzâd edilmelerini emir buyurur.

باز عقلی کو رمد از عقل عقل گردد از عقلی بحیوانات نقل

3360. Kezâ o bir akıl ki, aklın aklından ürker, akla mensûbiyetten hayvânâta nakl olur.

Bu beyt-i şerîf, yukanki beyitlerin te'kîdidir. Ya'nî her ne kadar küffânın akl-ı cüz'îleri olup kendi aralarında medenî-bi't-tab' olarak yaşarlar ise de, aklın aklı olan akl-ı külden, ya'nî enbiyânın aklından ürküp kaçtukları için, akl-ı cüz'îye mensûbiyetlerinin de hükmü kalmayıp insâniyyet rütbesinden, zekî hayvânât derekesine intikâl ve tenezzül ederler.

اعتماد کردن هاروت و ماروت بر عصمت خویش و آمیزئ
اهل دنیا خواستن و در فتنه افتادن

Hârût ve Mârût'un kendi ismetlerine i'timâd etmesi ve ehl-i dün-
yâya karışmak istemesi ve fitneye düşmesi

همچو هاروت و ماروت شهیر از بطر خوردند زهر آلود تیر

3361. *Meşhûr olan Hârût ve Mârût gibi ki, gurûrdan zehirli ok yediler.*

Sûre-i Bakara'da (Bakara, 2/102) [Bâ-bil'de Hârût ve Mârût'a indirileni...] âyet-i kerîmesinde isimleri zikr olunup, kütüb-i tefâsîrde kıssaları iştihâr eden Hârût ve Mârût gibi ki, bu iki melek, mertebe-i melekiyyetteki ismetlerine mağrûr olmaları yüzünden, kahr-ı ilâhînin zehirli okunu yediler ve mertebe-i akıldan hayvâniyyet mertebesine tenezzül ettiler. Bu kıssa yukarıda 543 numaralı beyitte muhtasaran geçmiş idi.

اعتمادی بود شان بر قدس خویش چیست بر شیر اعتماد گاو میش

3362. *Onların kendi tahâretlerine büyük i'timâdları var idi; su sığırının arslan üzerine i'timâdı nedir?*

Ba'zı zevât Hârût ve Mârût'un iki melek olup, insan sûretinde Bâbil şehrine nüzûl ederek şehvetlerine tebean isyân ettiklerini; ve ba'zıları da hadd-i zâtında bunlar iki insan olup, riyâzet ve mücâhedeleri sebebiyle beşeriyyet-ten melekiyyet mertebesine irtikâ ettikleri halde, kendi tahâretlerine i'timâd ettikleri için, tekrâr şehvete mübtelâ olup mertebelerinden sukût ettiklerini

beyân ederler. Herhangisi olursa olsun, burada Hz. Pîr'in murâd-ı âlîleri mi-sâlen, meşhûr olan kıssayı beyân ile, kibir ve ucbun bâdî-i kahr-ı ilâhî oldu-ğunu beyândır.

"Gâv-mîş" su sığın, manda demektir ki, mahlûk-ı zaifeden kinâyedir. "Arslan"dan murâd وَهُوَ الْقَاهِرُ فَوْقَ عِبَادِهِ (En'âm, 6/18) [O kullarının üstünde kâhirdir] âyet-i kerîmesi mûcibince Zât-ı Hak'dır ki, kuddûsiyyet-i hakîkiyye Zât-ı hazretine mahsûstur. Ya'nî Hârût ve Mârût'un kudsiyyet-i izâfiyyelerine dayanmaları, mandanın, arslana dayanmasına benzer. Su sığın ve manda, arslanı hiçe sayıp üzerine dayanırsa parçalanır; bunun gibi mahlûk dahi kendinin zannettiği kudsiyyet ve tahâret-i izâfiyyesine i'timâd eden ve kudsiyyet-i hakîkiyye sâhibinin önünde tezellül etmeyip, ucb ve kibre mübtelâ olursa, netîcesi kahr-ı ilâhîye giriftâr olmaktır. Şurrâh-ı kirâmdan ba'zıları "arслан"dan murâd, kazâ-yı ilâhîdir derler. Bu ma'nâ dahi muvâfık olur.

گرچه با شاخ صد چاره کند شاخ شاخش شیر نر پاره کند

3363. Gerçi o, boynuzu ile yüz tedbîr eder. Erkek arslan onu şâh şâh parçalar.

"Şâh" boynuz ma'nâsına geldiği gibi, "dal" ma'nâsına da gelir. Ya'nî her ne kadar su sığın boynuzu ile arslana mukâbeleye kıyâm ederse de, erkek arslan onu dal dal parçalar ve dilim dilim yapar. Bunun gibi Hakk'ın sıfat-ı kuddûsiyyetine ve kibriyâsına iştirâk da'vâsında bulunanlar, kazâ-yı ilâhîye karşı türlü türlü tedbîrlerini kullansalar bile, Hak Teâlâ tecellî-i kahrîsi ile onları parça parça eder.

گر شود پر شاخ همچون خار پشت شیر خواهد گاو را ناچار کشت

3364. Eğer kirpi gibi boynuz dolu olsa, çâresiz arslan sığını öldürecektir.

Mahlûk ne kadar kuvvetli olursa olsun ve ne kadar âkilâne tedbîrler itti-hâz ederse etsin, netîcesi helâktir; زِيْرًا هَالِكٌ كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ (Kasas, 28/88) [O'nun vechinden başka her şey helâk olucudur] buyrulmuştur.

گرچه صرصر بس درختان می کند با گیاه تر وی احسان کند

3365. Uâküâ sert rüzgâr çok ağaçları koparır; o, körpe nebâta ihsân eder.

Ya'nî mahlûkun kuvveti ve mukâbelesi çok olursa, kahr-ı ilâhî şiddetli gelir; ve eğer zayıf olursa, kahr da hafîf olur ve kahr-ı hafîf ise ayn-ı ihsândır.

بر ضعیفی گیاه آن باد تند رحم کرد ای دل تو از قوت ملند

3366. *O sert rüzgâr nebâtın zayıflığı üzerine merhamet etti; ey gönül sen kuvvetten lâf etme!*

“Me-lund” lundîden masdarından nehiydir. Bir kimsenin öfkelenip kendi kendine söylenmesi ma'nâsınadır. Ey gönül mâdemki sert rüzgâr körpe ve zayıf olan nebâta lutuf ve merhamet ile muâmele eder, sen de nefsine mülâyim gelmeyen kazâ-yı ilâhîye karşı, homurdanarak söylenme; zîrâ bu söylenmek, mukâbele ve kuvvet ma'nâsını işrâb eder.

تیشه را زانبوهی شاخ و درخت کی هراس آید ببرد لخت لخت

3367. *Dalların ve ağacın sıklığından ve çokluğundan, baltaya ne vakit korku gelir? Parça parça keser.*

لیک بر برگی نکوبد خویش را جز که بر نیشی نکوبد نیش را

3368. *Lâkin kendisini bir yaprak üzerine vurmaz, nîşteri bir nîşterin gayrine vurmaz.*

Ya'nî balta, kuvvetli olan ağaç dallarını kesmek içindir; bir yaprağı koparmak için balta kuvveti zâiddir. Zîrâ bir nîşter, ancak nîşter gibi keskin olan şey hakkında isti'mâl olunur; binâenaleyh kahr-ı ilâhî zulümde kavî olanlara şiddetle isâbet eder ve hafif olanlara da mülâyemetle dokunup geçer.

شعله را زانبوهی هیزم چه غم کی رمد قصاب از خیل غم

3369. *Aleve odunun çokluğundan ne gam! Kasab, koyun sürüsünden ne vakit ürker?*

Kahr-ı ilâhînin önünde, makhûrların kuvvet ve kesretlerinin ehemmiyeti olmadığına birer misâldir.

پیش معنی چیست صورت بس زبون چرخ را معنیش می دارد نگون

3370. *Ma'nânın önünde sûret nedir? Çok zebûndur. Çerhi onun ma'nâsı aşâ-
[3330] ğı tutar.*

Suver-i âlemden her ne vâki' olursa, hep onun ma'nâsındandır; ve “ma'nâ”dan murâd Zâtullâh'dır; “sûret”den murâd dahi müteayyinâttır. (Bahrü'l-Ulûm şerhinden.)

Buradan i'tibâren kıssanın nihâyetine kadar mevcûdâtta her bir mevcûd harekât ve sekenât ve hâssiyât ve te'sîrâtta kendi ma'nâsının tâbî'idir. Nitekim kâlib rûhun ve kalbin tâbî'idir; ve rûh ve kalb dahi اصابع من الرحمن [Kalb, Rahmân'ın parmaklarından iki parmak arasındadır] hadîs-i şerîfî mûcibince, fermân-ı ilâhî olmaksızın bir iş yapamaz. (Hz. İmdâdullâh ve Muhammed Efdal şerhlerinden.)

تو قیاس از چرخ دولابی بگیر گردش از کیست از عقل مشیر

3371. *Sen dolap gibi olan çerhden kıyâs tut ki, onun dönüşü kimdendir? Müşîr olan akıldandır.*

Manzûme-i şemsiyyemizi teşkîl eden eflâkin ve fezâ-yı nâmütenâhîde devr eden diğer manzûme-i şemsiyyelerin vesâir âlemlerin dolap gibi devr etmeleri kimin te'sîrindendir? Âlem-i ma'nâdan olan akl-ı küllün te'sîrindendir ve o akl-ı küll hâricde ma'dûm olduğu halde, mevcûd üzerinde müessirdir; ve bu hey'et-i mecmûanın müdebbiridir.

گردش این قالب همچون سپر هست از روح مستر ای پسر

3372. *Ey oğul, bu felek gibi olan kalıbın dönüşü, örtülmüş olan rûhdandır.*

Ey tarîk-ı Hakk'ın sâlikî olan oğlum; bu felek gibi olan cism-i beşerin devrânı, bu cismin sûreti ile örtülmüş olan rûhdandır ve rûh ise ma'nâdır.

گردش این باد از معنی اوست همچو چرخى كان اسير آب جوست

3373. *İrmak suyunun esîri olan bir çark gibi; bu rûzgârın devri onun ma'nâsındandır.*

İrmak suyunun te'sîriyle dönen bir çark gibi, arz üzerinde cereyân eden bu rûzgârın devri ve hareketi, o rûzgârın ma'nâsından dolayıdır. Zîrâ rûzgâr dahi esmâ-i ilâhiyyeden bir ismin mazharıdır ve o isim o mazharın Rabb-i hâssıdır ve onun ma'nâsıdır.

جر و مد و دخل و خرج این نفس از که باشد جز ز جان پر هوس

3374. *Bu nefsin cerr ü meddî ve îrâd ve masrafı, pür-heves olan candan başka kimden olur?*

Ba'zı nüshalarda "cerr" yerine "cezr" vâkî' olmuştur; her ikisi de aynı ma'nâyı ifâde eder.

“Cerr”den murâd, nefesin içeriye alınması ve “medd”den murâd dahi dışarıya çıkarılmasıdır. “Dahl ü harc” dan murâd dahi nefesin çok veyâ az alınıp verilmesidir. “Pür-heves” ta’biriyle candaki sıfat-ı irâdeye işâret buyrulur. Ya’nî bu cismin devâm-ı hayâtına sebep olan nefesin alınıp verilmesi, cemâd nev’inden olan cismin şânından değildir. Sâhib-i irâde olan canın te’siriyle vâki’ olur. Nitekim herhangi bir sebeble hayât munkatı’ ve can, tenden alâkasını keserse, nefes dahi munkatı’ olur.

گاه جیمش می کند گه حا و دال گاه صلحش میکند گاهی جدال

3375. Onu gâh cîm ve hâ ve dâl eder; onu gâh sulh ve gâh cidâl eder.

Can o nefesi ba’zan “cîm ve hâ ve dâl” harflerinden terekküb eden “cahd” yapar; ve “cahd” inkâr demektir. Zîrâ insanın tekellümü nefes ile ve tekellüm de tefekküre müsteniddir ve tefekkür ve idrâk ise canın hâssasıdır. Binâ-enaleyh can nefesi ba’zan inkâr ma’nâsını hâvî olan sözlere sevk eder ve nefesi inkânın aynı yapar ve ba’zan dostâne ve ba’zan da düşmenâne sözlere sevk edip sulh ve cidâlin aynları yapar.

گاه یمینش می برد گاهی یسار گاه گلستانش کند گاهیش خار

3376. Onu gâh sağa, gâh sola götürür; onu gâh gülistân, gâh diken yapar.

Bu beyt-i şerîf yukarıki beytin tavnî ve te’kîdidir. “Sağ”dan murâd, cânib-i saâdet ve “sol”dan murâd dahi cânib-i şekâvettir. Nitekim Kurân-ı Kerîm’de ashâb-ı saâdet hakkında أَصْحَابُ الْيَمِينِ (Vâkıa, 56/27) [Ashâb-ı yemîn] ve ashâb-ı şekâvet hakkında da أَصْحَابُ الشِّمَالِ (Vâkıa, 56/41) [Ashâb-ı şimâl] ta’bîr buyrulur. “Gülistan”dan murâd, îmân ve “hâr”dan murâd, küfür ve inkârdır. Ya’nî can nefesi ba’zan saâdet ve ba’zan şekâvet tarafına götürür ve ba’zan onu îmân ve ba’zan küfür ve inkâr yapar. Bu sebeble ehl-i tarîk içinde “pâs-ı enfâs” ya’nî hıfz-ı enfâs pek dikkat ve riâyet edilecek şeydir.

همچنان این باد را یزدان ما کرده بد بر عاد همچون ازدها

3377. Bizim Yezdân’ımız bu rüzgârı öylece Âd üzerine ejderhâ gibi etmiş idi.

Bu beyt-i şerîfde نفس الرحمن لا تسبوا الریح فانها من نفس الرحمن ya’nî “Rüzgâra söğmeyin; zîrâ o, nefes-i rahmândandır” hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Yukarıki beyitlerde nefes-i insânîden bahis buyrulmuş ve bu nefesin gâh dostça ve gâh düşmanca çıkacağı zîkr edilmiş idi. Bu beyt-i şerîfde de nefes-i rahmânîden olan

rüzgânın kavm-i Âd üzerine düşmanca ve ejderhâ gibi esdiği beyân buyrulur. Ya'nî bizim nefesimiz dostça ve düşmanca çıktığı gibi, bizim Yezdân'ımız da, nefes-i rahmânîden olan rüzgân kavm-i Âd üzerine ejderhâ gibi yapıp düşmanca salıvermiş idi.

باز هم آن باد را بر مؤمنان کرده بد صلح و مراعات و امان

3378. *Yine de o rüzgârı mü'minler üzerine sulh ve riâyet ve emân etmiş idi.*

Hak Teâlâ yine o nefes-i rahmânîsinden olan rüzgârı, Âd kavminin mü'minleri üzerine dostça salıvermiş ve onlar hakkında ni'met ve râhat kılmış idi.

گفت المعنى هو الله شيخ دين بحر معنيهاى رب العالمين

3379. *Rabbü'l-âlemînin ma'nâlarının deryâsı olan şeyh-i dîn, ma'nâ ancak Allah'dır dedi.*

"Şeyh-i dîn"ta'bîrinin kime râci' olduğu hakkında şürrâh-ı kirâm hazarâtı muhtelif mütâlaalarda bulunmuşlardır. Ankaravî hazretleri buyururlar ki: "Sürûrî ve Şem'î, Sadreddîn Konevî hazretleri demiş iseler de, tahsîse delilleri yoktur. Kibârdan bir başkası veyâhud Şeyh-i Ekber olması baîd değildir. Çünkü Hz. Şeyh-i Ekber'in bu mazmûn üzere kitâblarında kelâmı çoktur; fakat "el-ma'nâ hüvallâh" sözü aynen mütedâvil olan kitâblarında yoktur."

Hind şârihlerinden İmdâdullâh Çiştî (k.s.) ve Muhammed Rızâ hazretleri buyururlar ki: "Murâd ya şeyh Cüneyd veyâ Şeyh-i Ekberdir. Nitekim Cenâb-ı Şeyh-i Ekber [Kül, bir ibâredir ve sen ma'nâsın] فالكلمة عبارة وانت المعنى buyurur.

Yine Hind şârihlerinden Şeyh Muhammed Efdal hazretleri buyurur ki: "Şeyh-i dîn" Hz. Ali (k.v.) efendimizden ibârettir; ve "el-ma'nâ hüvallâh" buyurmuştur. Ya'nî nasıl ki elfâzda maânî mevcûd ise, böylece her bir şeyde Hak mevcûddur."

Fakîr, "şeyh-i dîn" ile Ferîdüddîn Attâr hazretleri murâd buyrulduğuna zâhibim, Zîrâ cenâb-ı Attâr 14 yaşlarında iken Hz. Pîr'e *Esrarnâme*'lerini hediye etmişler idi; ve bu kitâbı dâimâ yanlarında bulundururlar idi. Ve bu ma'nâyı Hz. Attâr şu beytinde beyân etmiştir:

تویی معنی و بیرون تو اسمست تویی گنج همه عالم طلسمست

"Ma'nâ sensin ve senin hâricin isimdir; sen hazînesin ve bütün âlem tilsimdir.

Ya'nî, sen ma'nâsın ve senin hâricin ve gayrin olan sûretler ancak isimdir; ve suver-i âlem senin hazîne-i vücûdun üzerine bir tılsımdan ibârettir.

Cenâb-ı Attâr 124 yaşında iken Cingiz vak'asında şehîd edilmiştir. "Şeyh-i dîn" ile, dînin büyüğü ve eskisi ma'nâsı murâd buyrulur.

همچو خاشاکی در آن بحر روان جمله اطباق زمین و آسمان

3380. *Bütün zemîn ve âsumânın tabakaları, o akıcı deryâda bir hâşâk gibidir.*
[3339]

Fezâ-yı bî-nihâye ayn-ı vücûddur ve zemînin ve âsumânın tabakaları ve fezâda müteayyen olan bilcümle avâlim-i kesîfe ve latîfe, vücûd-ı mutlak-ı Hak'da mütekevverdir; ve bu avâlimin kâffesi akıcı deryâ üzerinde yüzen çörçöp gibidir. Nitekim ecrâm hakkında *كُلٌّ فِي فَلَكٍ يَسْبَحُونَ* (Enbiyâ, 21/33) ya'nî "Hepsi felekte yüzerler" buyrulur. Ya'nî güneş ve ay ve nücûm hepsi, denizde yüzer gibi yüzerler.

هم ز آب آمد بوقت اضطراب حمله ها و رقص خاشاک اندر آب

3381. *Suda hâşâkın hamleleri ve oynamaları, hareket vaktinde sudan geldi.*

Ecrâmın mihverleri üzerinde ve mahreklerinde devir ve hareketleri vücûd-ı mutlak-ı Hak'dandır. Nitekim su üzerinde yüzen çörçöpün hamleleri ve oynamaları hep suyun kımıldamasındandır. Bu hakikat مَا شَاءَ اللَّهُ لَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ (Kehf, 18/39) [Mâşaallah kuvvet sâdece Allah'ındır] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulur.

چونکه ساکن خواهدش کرد از مرا سوی ساحل افکند خاشاک را

3382. *Onu inaddan sâkin etmek istediği vakit, hâşâki sâhil tarafına götürür.*

Hak Teâlâ kendi vücûd-ı mutlakında çörçöp gibi yüzüp, hareketlerinde ısrâr ve inâd eden suver-i ecsâmı sâkin kılmak istediği vakit, onları bu vücûd-ı izâfî âleminden adem-i izâfî sâhiline düşürür.

چون کشد از ساحلش در موجگاه آن کند با او که صرصر با گیاه

3383. *Onu sâhilden dalga mahalline çektiği vakit, sarsarın nebâta yaptığını yapar.*

Yine onları adem-i izâfî sâhilinden, vücûd-ı izâfî dalgaları âlemine çektiği vakit, sert rüzgâr nebâtâtı nasıl tahrîk ederse, o hâşâki, sûret-i ilmiyyesi mertebesinde sâbit olan hakikatleri üzerine, yine sûret âleminde harekete getirir.

این حدیث آخر ندارد باز ران جانب هاروت و ماروت ای جوان

3384. *Bu sözün sonu yoktur; ey genç yine Hârût ve Mârût tarafına sür!*

Ya'nî sûretten ma'nâya ve ma'nâdan sûrete intikâl sözünün nihâyeti yoktur. Ey maârif-i ilâhiyye tahsilinde nev-heves olan sâlik; idrâk merkebinî Hârût ve Mârût tarafına sür!

بقیه قصه هاروت و ماروت و نکال و عقوبت

ایشان هم در دنیا بچاه بابل

Hârût ve Mârût kıssasının bakıyyesi ve onların dâr-ı dünyâda dahi Bâbil kuyusunda cezâ ve ukûbetleri

چون گناه و فسق خلقان جهان می شدی بر هردو روشن آن زمان

3385. *Uaktâki cihân halkının günâh ve fısķı ikisi üzerine rûşen olurdu, o zaman,*

دست خائیدن گرفتندی ز خشم لیک عیب خود ندیدندی بچشم

3386. *Öfkeden ellerini çiğnemeğe başlarlar idi; lâkin göz ile kendi ayıplarını görmezler idi.*

Hârût ve Mârût, ehl-i âlemin günâhlarını ve fısķ u fesâdlarını gördükleri vakit pek ziyâde hiddet edip, öfkelerinden ellerini ısırmağa başlarlar idi; lâkin çeşm-i idrâk ile kendi kusûrlarını görmezler ve bilakis kendilerinin kudsiyyet ve tahâretlerine i'timâd ederler idi.

خویش در آینه دید آن زشت مرد رو بگردانید ازان و خشم کرد

3387. *O çirkin adam aynada kendini gördü; ondan yüz çevirdi ve öfkelendi.*

Ya'nî bu hâl, çirkin bir adamın, aynada kendisini görüp mün'akis olan sûretin çirkinliğinden öfkelenerek, aynadan yüz çevirmesine benzer.

خویش بین چون از کسی جرمی بدید آتشی در وی ز دوزخ شد پدید

3388. *Kendini gören kimse, vaktâki bir kimseden bir cürüm gördü, onda cehennemden bir ateş peydâ oldu.*

Ya'nî hodbîn olup kendini beğenen bir kimse, birinin kabâhatini görüp gazab ederse, onun bâtınında cehennem cinsinden bir ateş peydâ olur. Zîrâ gazab, eser-i celâldir ve cehennem de mazhar-ı celâldir. Binâenaleyh bu eser, cehennem mazharından o kimsenin kalbine sıçrayan bir kıvılcımdır.

حمیت دین خواند او آن کبر را ننگرد در خویش نفس گبر را

3389. *O, o kibre "hamiyyet-i dîn" ta'bîr eder; kendisinde olan kâfir nefse bakmaz.*

"Hamîyyet", "hamâ" masdarından, harâretlenmek ma'nâsınadır ki, gazab ve öfke dahi kanın harâretinden hâsıldır. Beyt-i şerîfde şeddesiz "hamyet" telaffuzu, zarûret-i vezinden nâşîdir. Ya'nî birinin kabâhatini gören kimse, kendisinin kâfir-i hakîkat olan nefsine bakmaz da, o kabâhate olan öfkesine ve kendisini ondan daha temiz görmekten mütehasıl olan kibrine "hamiyyet-i dîniyye" ve "gayret-i dîniyye" ta'bîr eder. Bu beyt-i şerîfde *أَتَأْمُرُونَ النَّاسَ بِالْبِرِّ وَتَنْسَوْنَ أَنْفُسَكُمْ* (Bakara, 2/44) ya'nî "Kendi nefsinizi unutarak, nâsâ takvâ ile mi emrediyorsunuz?" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

حمیت دین را نشان دیگرست که ازان آتش جهانی اخضرست

3390. *Hamîyyet-i dîniyyenin başka alâmeti vardır ki, o ateşten bütün cihân yemyeşildir.*
[3349]

Ya'nî filhakîka hamîyyet-i dîniyye vardır; fakat bu hamîyyet-i dîniyyenin başka alâmeti vardır. Şöyle ki o ateşten bütün cihân cennet gibi yemyeşil ve rûhânî olur. Meselâ hodbîn olan kimse birinin kabâhatine öfkelendiği vakit, bu öfkesinin ateşi ile muhîtinî de ateşe çevirir ve muhâlefet ve adâvete sebep olur. Fakat Hak'da fânî olan evliyâullâhın hamîyyet-i dîniyyesi böyle değildir. Onların kendi muhîtlere, kendilerini sevdirek halkı ıslâh ederler; ve onların âteş-i hamîyyetinden, kendi muhîtleri cennet gibi rûhânî bir hâl içine dalarlar. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'lerinde buyururlar ki: " Bu halkın ef'âlî eğridir; eğer onlara bu eğriliklerden bahs olunursa, Tanrı selâmını vermezler. Onların terbiyesi mektebdeki sıbyâna benzer. Meselâ bir yazı hocası çocuğa meşk verir. Bidâyetinde çocuğun bu yazısı kâmilten eğridir; fakat muallim çocuğun yazısını gördüğü vakit tahsîn eder; ve evvelâ elifden

başlayıp, bu yazının hepsi güzel olmuştur; fakat şu elifi eğer dikkat edip böyle yazarsan, yazın daha güzel olur, der. Çocuk elifi islâh edince, böylece "be" harfine geçer ve ilâ-âhirihi böyle mülâyimâne terbiye eder."

گفت حقشان گر شما روشنگرید در سیهکاران مغفل منگرید

3391. *Hak onlara dedi: Gerçi nûrânîsiniz; gafletlenmiş olan günâhkârlara bakmayınız.*

Hak Teâlâ mertebe-i mülkde bulunan Hârût ve Mârût'a buyurdu: "Gerçi sizde sıfât-ı nefsânîyye zulmetleri yoktur; nûrânîsiniz; fakat sıfât-ı nefsânîyye perdesi altında aldanmış ve nûrâniyetten bî-haber kalmış olan günahkârlara nazar-ı hiddet ve hakâretle bakmayınız."

شکر گوید ای سپاه و چاکران رسته اید از شهوت و از چاک ران

3392. *Ey askerler ve köleler, şükür söyleyiniz; şehvetten ve baldır yarığından kurtulmuşsunuz.*

"Ey cünûd-ı ilâhiyyem ve bendelerim olan melâikem, hamd ve senâya âid sözler söyleyiniz ki, âlem-i vücûdda şehvetten ve fercden kurtulmuşsunuz."

گر ازان معنی نهم من بر شما مر شما را بیش نپذیرد سما

3393. *Eğer ben size o ma'nâdan koyarsam, muhakkak artık semâ sizi kabûl etmez.*

"Eğer ben sizin varlığınıza o sıfât-ı nefsânîyye ma'nâlarından vaz' edersem, günahkârlar gibi zulûmât ve kesâfette müstağrak olursunuz ve muhakkaktır ki artık âlem-i letâfet olan melekût-ı semâ sizi kabûl etmez."

عصمتی که مر شما را در تنست آن عکس عصمت و حفظ منست

3394. *Sizin teninizde olan ismet, benim ismetimin aksinden ve hıfzımdandır.*

"Sizin vücûd-ı nûrâniyyetinizdeki ismet ve tahâret, benim kudsiyyetimin aksindendir ve izâfidir ve benim hıfzımdandır. O kudsiyyet sizde aslî ve hakîkî değildir."

آن ز من بینید نه از خود هین و هین تا نچرید بر شما دیو لعین

3395. *Matrûd olan şeytân, sizin üzerinize gâlib olmamak için, sakın ve sakın, onu kendinizden değil, benden görünüz!*

"O izâfî olan tahâreti ve ismeti kendinizden görüp kibir ve teâlî duygusu-na mübtelâ olmayınız; aksi halde şeytanetin rûhu ve esâsı olan kibriniz ve teâlînin sebebiyle, matrûd olan şeytana tâbi' olmuş olursunuz."

آنچنانکه کاتب وحی رسول دید حکمت در خود و نور اصول

3396. *Nitekim Resûl'ün vahiy kâtibi, hikmeti ve usûlün nûrunu kendinde gördü.*

"Nitekim Resûl (a.s.)'ın, yukanda 3269 numaralı beyitten i'tibâren kıssa-sı geçen vahiy kâtibi, hikmeti ve vahyin nûrunu kendinde gördü ve kendin-den bildi."

خویش را هم صوت مرغان خدا می شمرد آن بد صغیری چون صدا

3397. *Kendisini Hudâ'nın kuşlarının hem-savtı saydı; o sadâ gibi bir ıslık idi.*

"O kâtib-i vahy, kendisini Hakk'ın kuşları olan enbiyâ (aleyhimü's-se-lâm) ile bir addetti. Halbuki ondaki zuhûr, taklîdî sadâ gibi bir ıslık idi."

لحن مرغانرا اگر واصف شوی بر مراد مرغ کی واقف شوی

3398. *Eğer kuşların savtını vâsıf olsan, kuşun murâdı üzerine ne vakit, vâkıf olursun?*

"Eğer kuşların sesini taklîd etsen, kuşların murâdına vâkıf olabilir misin?" "Kuşlar"dan murâd enbiyâ ve evliyâdır. Meselâ evliyânın kelâmını taklîd edip söyleyenler vardır; fakat bu sözlerden onların zevkını ve murâdını bil-mek mümkün olur mu?

گر بیا موزی صغیر بلبلی تو چه دانی کوچه دارد با گلی

3399. *Eğer bülbüle mensûb olan sadâyı öğrensen, sen ne bilirsin ki o, bir gül ile ne tutar?*

"Bülbül"den murâd kezâlik enbiyâ ve evliyâdır ve "gül"den murâd, ma'sûk-ı hakîkî olan Hak'dır. Ya'nî "Ey mukallid olan kimse, farz edelim ki, enbiyânın ve evliyânın kelâmını ezberleyip söyledin; onların Hak ile olan muâmelelerini ne bilirsin?"

ور بدانی باشد آن هم از گمان چون ز لب جنبان گمانهای کران

3400. *Ve eğer bilirsen, sağırların dudaklarını kımıldatanlardan zanları gibi, o da zandan olur.*

“Ve eğer enbiyâ ve evliyânın kelâmından Hak’la olan muâmeleleri, ya’nî “fenâ-fillâh” ve “bakâ-billâh” gibi halleri hakkında sende bir fikir ve idrâk hâsıl olsa bile, bu anlayış zan ve tahmîndir. Nitekim sağırılar, dudaklarını kımlıdanan kimselerin, bu kımlıdatmalarından birtakım zan ve tahmîne düşüp kendilerini onların sözlerini doğru anladıklarını zannederler.”

بعیادات رفتن کر بهمسایهء رنجور خویش

Sağırın hasta olan komşusunun iyâdetine gitmesi

آن کری را گفت افزون مایهء که ترا رنجور شد همسایهء

3401. *Bir fazl-ı zâtîsi olan kimse bir sağıra dedi ki: Senin bir komşun hasta oldu.*

گفت با خود کر که با گوش گران من چه دریام ز گفت آن جوان

3402. *Sağır kendi kendine dedi: Ağır kulak ile ben o civânın sözünden ne anlarım?*

خاصه رنجور و ضعیف آواز شد لیک باید رفت آنجا نیست بد

3403. *Husûsiyle hasta ve sesi zayıf oldu; fakat oraya gitmek lâzımdır; çâre yoktur.*

چون به بینم کان لبش جنبان شود من قیاسی گیرم آنرا هم ز خود

3404. *Onun dudağı kımlıdandığını gördüğüm vakit, ben kendimden onu da kıyâs tutarım.*

Hastanın dudağı kımlıdanmağa başlayınca, ben onun hâlini, kendi hâlimden kıyâs ederim; bilfarz ben hasta olsam, birisi beni iyâdete gelse, bana benim söyleyeceğim sözleri söyler ve ben de ona tahmîn ettiğim cevâbları veririm.

چون بگویم چونى ای محنت کشم او بخواهد گفت نیکم یا خوشم

3405. *Ben, ey mihnet-keşim, nasılsın? dediğim vakit, o iyiyim, yâhut hoşum diyecektir.*

من بگویم شکر چه خوردی ابا او بگوید شربت یا ماش با
 3406. *Ben derim ki, şükür. Ne çorbası içtin? O, bir şerbet, yâhut mercimek çorbası, der.*

من بگویم صبح نوشت کیست آن از طبیبان پیش تو گوید فلان
 3407. *Ben derim ki, âfiyet olsun, o tabîblerden sana gelen kimdir? Filân, der.*

من بگویم بس مبارک پاست او چونکه او آمد شود کارت نکو
 3408. *Ben derim ki, onun ayağı çok uğurludur; mâdemki o geliyor; senin işin iyi olur.*

پای او را آزمودستیم ما هر کجا می شد شود حاجت روا
 3409. *Biz onun ayağını denemişiz; her nereye giderse, hâcet-revâ olur.*

این جوابات قیاسی راست کرد پیش آن رنجور شد آن نیک مرد
 3410. *Kıyâsî olan bu cevâbları tesbît etti; o sâf adam, o hastanın huzûruna gitti.*
 [3369]

گفت چونی گفت مردم گفت شکر شد ازین رنجور پر آزار و نکر
 3411. *Dedi, nasılsın? Dedi, öldüm; dedi Elhamdülillâh. Hasta bundan çok bîzâr ve nâ-hoş oldu.*

کین چه شکرست او مگر با ما بدست کر قیاسی کرد و آن کز آمدست
 3412. *Dedi ki: Bu ne şükürdür? Meğer o bizim ile fenâ olmuştur. Sağır bir kıyâs yaptı; o da eğri gelmiştir.*

Hasta dedi ki: "Bu adam neye şükr ediyor; meğer o bizim ile kötü kişi olmuştur." Sağır kendi kendine bir kıyâs yaptı; o da maksadına muhâlif geldi.

بعد ازان گفتش چه خوردی گفت زهر گفت نوشت باد افزون گشت قهر
 3413. *Ondan sonra ona dedi ki: Ne yedin? Zehir! dedi. Âfiyet olsun, dedi. Kahır ziyâde oldu.*

Bu ters mükâlemeden hastanın kahrı ve üzüntüsü ziyâde oldu.

بعد ازان گفت از طبیبان کیست او که همی آید بچاره پیش تو
 3414. *Ondan sonra dedi: Tabîblerden sana ilâç ile gelen kimdir?*

گفت عزرائیل می آید برو گفت پایش بس مبارک شاد شو

3415. *Dedi: Azrâil geliyor, def' ol! Dedi: Onun ayağı pek mübârekdir; şâd ol!*

کر برون آمد بگفت او شادمان شکر کش کردم مراعات این زمان

3416. *Sağır dışarıya çıktı; o sevinerek: Şükür ki ona şimdi riâyet ettim, dedi.*

گفت رنجور این عدو جان ماست ما ندانستیم کو کان جفاست

3417. *Hasta dedi ki: Bu bizim canımızın düşmanıdır; biz onun ma'den-i ce-fâ olduğunu bilmiyorduk.*

خاطر رنجور جوین صد سقط تا که پیغامش کند از هر نط

3418. *Hastanın hâtırı, yüz sakat arayıcı, tâ ki ona her nevi'den haber ede.*

Hasta sağırın iyâdetinden ziyâde hiddet etti. Ona türlü türlü ifâdeler ile fenâ haberler göndererek, teessürünü ve öfkesini bildirmek için hâtır birçok müessir sözler arayıcı oldu.

چون کسی کو خورده باشد آتش بد می بشوراند دلش تا قی کند

3419. *Bir kimse fenâ taâm yediği vakit, kay edinceye kadar onun gönlünü bulandırır.*

Fenâ sözler, fenâ taâm gibidir; fenâ taâm yiyen kimse nasıl istifâde ederse, fenâ sözleri işiten kimse de, öyle sözleri kâiline iâde eder.

کظم غیظ اینست آنرا قی مکن تا بیابی در جزا شیرین سخن

3420. *Kezm-i gayz budur; onu kay etme; tâ ki cezâsında tatlı söz bulasın.*

Öfkeyi yutmak, fenâ sözlere ma'rûz kalındığı vakit, onu yutmak ve hazm etmektir. Ey sâlik, o öfkeyi iâde etme; tâ ki sana fenâ muâmele eden, senden mukâbele görmeyince utanıp, kelimât-ı tayyibe ile senden özür dilesin. İşte öfkeyi hazm etmenin mükâfât-ı dünyeviyyesi budur; mükâfât-ı uhreviyyesi ise, muhabbet-i ilâhiyyeye nâiliyyettir. Zîrâ Hak Teâlâ sûre-i Âl-i İmrân'da (Âl-i İmrân, 3/134) *الَّذِينَ يَتَّقُونَ فِي السَّرَّاءِ وَالْعُسْرَاءِ وَالْكَاطِمِينَ الْغَيْظَ وَالْعَافِينَ عَنِ النَّاسِ وَاللَّهُ يُحِبُّ الْمُحْسِنِينَ* (ya'nî "Cennet, meserret ve meşakkat içinde infâk edenler ve öfkesini yutanlar ve nâsı afv edenler için hazırlanmıştır; Allah Teâlâ muhsin olanları sever" buyrulur.

3421. Onun sabrı olmadığından o daralıverdi. Diyordu ki: Bu karısı fâhişe olan kelb-i mef'ûl nerede?

3422. *Tâ ki onun yüzüne söylediği şeyi dökeyim; zîrâ o zaman arslan gibi olan zamîrim uyumuş idi.*

3423. *Mâdemki iyâdet gönül râhatı içindir, bu iyâdet değildir, düşman-murâdlılıktır.*

Hadd-i zâtında hastanın iyâdeti gönül almak içindir; bu adamın yaptığı iyâdet değil, fırsat bulup düşmanca intikâm almaktır.

3424. *Tâ ki kendi düşmanını zayıf göre; tâ ki onun kötü hâtırı karâr tuta.*

Ya'nî bu sözleri o kimse kendi düşmanını zayıf ve hasta gördüğü vakit, kötü hâtırını teskîn için söyledi.

3425. Çok kimseler ki onlar tâatdan gümrehdirler; gönü, onun rıdvânına ve sevâbına koyarlar.

Bu beyt-i şerîf, yukarıdaki . . . كظم غيظ اينست الخ beytine merbûttur. Zîrâ gazabı hazm etmek ahlâk-ı hasenedendir; ve ahlâk-ı hasene ise مَا أَصَابَكَ مِنْ حَسَنَةٍ فَمِنَ اللَّهِ (Nisâ, 4/79) [Sana gelen iyilik Allah'dandır] âyet-i kerîmesi mûcibince ahlâk-ı ilâhiyyedendir. Çünkü Allah Teâlâ eğer sevmediği sû'-i ahvâle mukâbil gazabı ile tecellî buyursa idi, kâinât herc ü merc olurdu. Ve zâhirdir ki Hakk'ın sû'-i hâle karşı gazabla tecellî buyurmaması bir ücret ve ridvân mukâbilinde değildir. Binâenaleyh kullar için تخلقوا باخلاق [Allah'ın ahlâkı ile ahlâklanınız] emrine tebean, ahlâk-ı ilâhiyye ile tahalluk lâzımdır. Ve ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olan kimseler ise, emr-i ilâhîyi hiçbir mükâfât duyusuna tâbî' olmayarak ifâ ederler. İmdi Hz. Pîr efendimiz bu beyt-i şerîfde bu ma'nâya intikâlen buyururlar ki: Çok kimseler vardır ki, tâatdan dalâlete düşmüşlerdir; çünkü onlar tâatı li-vechillâh yapmayıp, cen-

netin ni'metlerine nâiliyyet gibi bir ücret mukâbilinde icrâ ve ibâdetlerinde
 (Kehf, 18/110) [Rabbine ibâdette hiçbir şeyi ortak koş-
 masın] âyet-i kerîmesinin hükmüne muhâlefet ederler ve Rab'lerinin ibâde-
 tine kendi nefislerinin hazzını teşrîk ederler.

خود حقیقت معصیت باشد خفی بس کدر کانرا تو پنداری صفی

3426. *Muhakkak hakîkatte gizli ma'siyet olur. Çok bulanıklık vardır ki, sen onu sâfî zannedersin.*

Ya'nî Hakk'a ücret mukâbilinde tapmak, hakîkatte gizli bir ma'siyettir. Çok bulanık ameller vardır ki, ey âbid sen onu sâfî ve parlak bir ibâdet zannedersin. Binâenaleyh âbid ecr ü sevâb tama'ından kat'-ı nazar ederse mahzâ Hak, ibâdet e lâîk olduğu ve emre itâat kulluğun şânından bulunduğu için Hakk'a ibâdet etmek lâzımdır. Ve kezâ tarîk-ı Hak sâliki dahi merâtib ve envâr gibi hicâbât-ı ma'nevîyyeye gözünü dikerek çalışmamak ve belki kendi mevhûm olan varlığını, vücûd-ı Hak muvâcehesinde kaldırmak kasdıyla sa'y etmek îcâb eder.

همچو آن کر که همی پنداشتست کو نکویی کرد و آن بر عکس جست

3427. *O sağır gibi ki, o iyilik ettiğini zannederek oturmuştur ve o aks üzere sıçradı.*

Ya'nî bu sûretle ibâdet eden kimsenin ameli, kıssasını zikr ettiğimiz sağırın fiiline benzer. Zîrâ o sağır, hastanın hâtırını sormak gibi bir iyilik yaptığı-
 nı zannettiği halde, yaptığı iş tersine çıktı.

او نشسته خوش که خدمت کرده ام حق همسایه بجا آورده ام

3428. *O hizmet ettim ve komşu hakkını yerine getirdim diye hoş oturmuştur.*

Sağır, yaptığı işten memnûn olup, gönlü râhat olarak oturmuştur. Bunun gibi ücret mukâbilinde Hakk'a ibâdet edenler de, ibâdet ettim diye râhatça oturmuşlardır.

بهر خود او آتشی افروختست در دل رنجور و خود را سوختست

3429. *O hastanın gönlünde, kendi için bir ateş yakmıştır; ve kendini de o ateşle yakmıştır.*

Sağır, ters sözleriyle hastanın gönlünde bir gazab ateşi yakmıştır ve hastanın gazabı gönderdiği haberler ile kendisine de aks ettiği için, o âteş-i ga-

zab onu yakmıştır. Bunun gibi, ücretle ibâdet edenler de naîm-i uhreviyyeye nâil olurlar ise de, şirk-i hafîleri sebebiyle cemâl-i Hak'dan mahrûmiyet ateşi ile yanarlar.

فَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أَوْ قَدْ تَمُّوا أَنْكُمْ فِي الْمَعْصِيَةِ إِزْدَدْتُمْ

3430. *Yaktığınız ateşten sakınınız; muhakkak siz ma'siyette ziyâde ettiniz.*
[3389]

Ya'nî nazarı mâsivâllaha atf edip ibâdet etmek, Hak'dan uzak düşmek âteşine sebep olur. Mâsivallâhın envâ'ı çoktur; kimi dünyevî, kimi uhrevîdir. Dünyevîsi riyâ ve ucb; ve uhrevîsi cennet ve mükâfât-ı uhreviyyedir. Bunların her ikisi de Zât-ı Hak'dan bu'du icâb eder; ve halkın çoğu da bu gibi hicâblara mübtelâdır. Onun için Cenâb-ı Pîr buyururlar ki: "Nazarınızı Hakk'ın gayrine atfetmekten dolayı yaktığınız âteş-i ma'nevîden sakınınız. Muhakkak siz ibâdet şeklindeki ma'siyeti çoğaltmaktasınız. Bu sebeble cenâb-ı Şeyh-i Ekber buyururlar ki: "Seni Hak'dan teb'îd eden her bir ibâdet, ayn-ı ma'siyettir; ve seni Hakk'a takrîb eden her bir ma'siyet, ayn-ı tâattır." Zîrâ riyâ için yapılan ve kıymetine i'timâd edilen ibâdet, hakîkatte ma'siyet olur; ve icrâ edilen ma'siyeti müteâkib, kendini suçlu ve âciz ve zelîl görüp afv için ağlamak ve Hakk'a yalvarmak, ayn-ı ibâdettir ve sebep-i kurbdur.

گفت پیغمبر بیک صاحب ریا صَلِّ إِنَّكَ لَمْ تَصَلِّ يَا فَتَى

3431. *Peygamber bir riyâ sâhibine buyurdu ki: Ey delikanlı namaz kıl, zîrâ sen namaz kılmadın.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz kendisini göstermek için baştan savma namaz kılan bir kimseyi gördüler. قُمْ صَلِّ فَإِنَّكَ لَمْ تَصَلِّ Ya'nî "Kalk namaz kıl, zîrâ sen namaz kılmadın" buyurdular. O kimse de namazını ta'dîl-i erkân ile kıldıktan sonra, Risâletpenâh Efendimiz لَا صَلَاةَ إِلَّا بِحَضْرَةِ الْقَلْبِ ya'nî "Namaz ancak huzûr-ı kalb ile olandır" buyurdular.

از برای چارهء این خوفها آمد اندر هر نمازی اهدنا

3432. *Bu korkuların çâresinden dolayı, her namazda "ihdinâ" geldi.*

Meyl-i mâsivâ zihniyyeti ile ibâdet etmiş olmak korkularına karşı bir çâre olmak üzere her namazda Fâtîha-i şerîfeyi okuyup اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ (Fâtihâ, 16) ya'nî "Yâ Rab bizi sırât-ı müstakîme hidâyet eyle" münâcâtında bulunmak lâzım geldi.

کان نماز را میامیز ای خدا با نماز ضالین و اهل ریا

3433. *Ey Hudâ, namazımı dalâlete düşenlerin ve ehl-i riyânın namazlarıyla karıştırma; diye.*

Ya'nî, "Bizi sırât-ı müstakîme hidâyet et!" demek; yâ Rab benim namazımı, senin gayrini ibâdetine teşrîk eden ehl-i dalâlet ve riyânın namazlarıyla karıştırma, demek olur.

از قیاسی که بکرد آن کر گزین صحبت ده ساله باطل شد بدین

3434. *Sağırın ihtiyâr ettiği bir kıyâstan, bu sebeble on senelik sohbet bâtil oldu.*

Ey âbid, zan ve tahmînin fenâlığına bak ki, zıkr ettiğimiz kıssada, sağırın kendi zannı ile ihtiyâr ettiği bir kıyâsdan, komşusuyla ettiği on senelik sohbet ve dostluk bâtil oldu.

خاصه ای خواجه قیاس حس دون اندران وحی که هست از حد فزون

3435. *Husûsiyle ey efendi, hiss-i dūnun kıyâsı, o vahyde hadden ziyâdedir.*

Ey ilmine i'timâd eden efendi, âlem-i süfliden olan havâss-i zâhire ve bâtinenin vahy-i ilâhî hakkındaki kıyâsları, hadden pek ziyâdedir. Onlar[dan] kimi mantık ve kimi ilm-i kelâm ve kimi beyân ve bedî'î gibi ilimlere tatbîkan alâtârîkî'l-kıyâs ma'nâlar çıkarırsın.

گوش حس تو بحرف ار در خورست دانکه گوش غیب گیر تو کرس

3436. *Gerçi senin his kulağın kelâma liyâkattedir; bil ki senin gayb tutucu kulağın sağırdır.*

Ey âlim efendi, sen Kur'ân'ın elfâzını işittiğin vakit, his kulağın onların maânî-i zâhirelerini anlar; fakat o elfâzın maânî-i bâtunesini işitmekten bil ki senin bâtın kulağın sağırdır. Cenâb-ı Pîr efendimiz *Fîhi Mâ Fîh*'de buyururlar ki: "Şeyh Nessâc (k.s.) ümmî idi. Ehl-i ilim olan kimseler, huzûruna gelip bize Kur'ân'ı tefsîr et, derler ve o da, ben lisân-ı Arabîye vâkıf değilim; siz âyet-i kerîmenin ma'nâsını söyleyin, ben de tefsîr edeyim, buyururlar idi. Ve âyetin ma'nâsını söyledikleri vakit, buyurur idi ki: Bu âyet, Risâletpenâh Efendimiz şu makâmda iken nâzil olmuştur ve bu makâmın ahvâli şöyledir, böyledir. İmdi bâtın kulağı sağır olan ulemâ-i zâhireye, evliyâullâhın beyân ettikleri maânîyi inkâr etmemek icâb eder ve tarîk-ı insâf budur.

اول کسی که در مقابلهء نص قیاس آورد ابلیس بود

Nass mukâbelesinde kıyâs getiren ilk kimse İblîs idi

اول آن کس کین قیاسکها نمود پیش انوار خدا ابلیس بود

3437. *İbtidâ o kimse ki, envâr-ı Hudâ önünde bu kıyâscıkları gösterdi, İblîs idi.*

"Hudâ"nın nûrlarından murâd, tecelliyât-ı esmâiyyesidir. İblîs, Hakk'ın Âdem'de bu cem'iyyet-i esmâiyyesiyle vâki' olan tecelliyâtına karşı, kendince bir kıyâs yaptı da; "O topraktan yaratıldı, ben ise ateşten yaratıldım; ateş topraktan hayırlıdır, binâenaleyh ben ondan hayırlıyım; ve a'lâ olan ednâya serfûrû' etmez," diye bir kıyâs-ı mantıkî yaptı. Sûret-i zâhirede mantuk nokta-i nazarından bu doğru idi; fakat Âdem'in hakikatine ve bâtınındaki cem'iyyet-i esmâiyyeye nazaran pek eğri idi. Çünkü İblîs'in bâtın gözü kör idi. Bu kıyâsı zâhir gözü ile gördüğüne göre yaptı. Nitekim âtîde buyururlar:

گفت نار از خاک بی شک بهتر است من ز نارم او ز خاک اکدرست

3438. *Dedi ki: Ateş şübhesiz topraktan daha iyidir; ben ateşdenim, o eksef olan topraktandır.*

پس قیاس فرع بر اصلش کنیم او ز ظلمت ماز نور روشنیم

3439. *İmdi fer'i, asıl üzerine kıyâs edelim: O zulmetten, biz ise nûr-ı rûşendeniz.*

Ya'nî ateş asıl ve toprak fer'dir. Zîrâ hilkat-i âlemin etvârında ateş topraktan evveldir; ve küre-i âteşin teberrüd ettikten sonra, ondan kışr-ı arz olan toprak hâsıl olmuştur. Ve الْجَانُّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ (Hicr, 15/27) ya'nî "Âdem'den evvel cân ismindeki mahlûkâtı nâr-ı semûmdan halk ettik" âyet-i kerîmesinde ateşin bu takaddümüne işâret buyrulur. Ehl-i fennin istidlâlâtı dahi bu merkezdedir. Ve sûret-i zâhireye nazaran ateş asıl ve toprak fer'dir; ve kezâ ateş latîf ve nûrânî ve toprak kesîf ve zulmânîdir. Ve niseb-i sûrîsi i'tibâriyle toprak ateştendir. Beyt-i şerîfde İblîs lisânından "mâ" (biz) ta'bîri, onun kibir ve gurûruna işârettir.

گفت حق نی بلکه لا انساب شد زهد و تقوی فضل را محراب شد

3440. *Hak Teâlâ buyurdu: Hayır; belki lâ-ensâb oldu; fazl için zühd ve takvâ mihrâb oldu.*

Hak Teâlâ buyurdu ki: "Hayır, hakîkatte asıl ve fer' nisbetlerine i'tibâr yoktur. Nitekim âyet-i kerîmede (Mü'minûn, 23/101) ya'nî "Sûra nefh olunduğu vakit, ma'hlûkâtın aralarında nisbetler yoktur" buyrulur. Zîrâ yevm-i kıyâmet, sûretlerin mürtefi' ve hakikatlerin zâhir olduğu bir devirdir. Ey İblîs senin yaptığın kıyâs ise, sûrete taalluk eder. Hakikatler zâhir olduğu vakit, fazl ancak zühd ve takvâ sâhibleri için sâbit olur.

این نه میراث جهان فانیست که بآنسابش بیای جانیبست

3441. *Bu, fânî olan cihânın mîrâsı değildir ki, onu nisbetler ile bulasın; rûhânîdir.*

Bu fazl, fânî olan âlem-i sûretin mîrâsı değildir ki, onu sûret nisbetleri ile isbât edebilesin; o mîrâs-ı fazl ancak rûhânî ve ma'nevîdir. Niseb-i rûhânî ise enbiyânın ma'nâ-yı ulvîlerine olan ittisâldir.

بلکه این میراثهای انیباست وارث این جانهای اتقیاست

3442. *Belki bu fazl, peygamberlerin mîrâsıdır; bunun vârisi etkîyânın canlarıdır.*

پور آن بو جهل شد مؤمن عیان پور آن نوح نبی از گمراهان

3443. *O Ebû Cehl'in oğlu âşîkâre mü'min oldu; o Nûh nebînin oğlu gümrâhlardan oldu.*

Niseb-i sûrî mu'teber olmadığına açık bir delîli bu âlemde de zâhirdir. Nitekim son nefesine kadar küfür ve inâdında musırr olan Ebû Cehl'in oğlu İkrime (r.a.) apaçık îmânını ızhâr etti; ve bir peygamber-i zîşân olan Nûh (a.s.)'ın oğlu Ken'ân ise, ehl-i küfür ve dalâletten oldu. Binâenaleyh Hz. İkrime'ye Ebû Cehl'in oğlu olmak zarar vermedi ve Ken'ân'a da babasının peygamber olması fâide etmedi.

زادهء خاکی منور شد چو ماه زادهء آتش توی رو رو سیاه

3444. *Toprağa mensûb olan veled, ay gibi münevver oldu; sen ateşin veledisin, git kara yüzlü!*

Topraktan mütevellid olan Âdem, zillet ve tevâzu'u sebebiyle, ind-i ilâhî-de mükerrerem olup ay gibi münevver oldu. Ey İblîs, sen ateşten mütevellid olduğun için şânın isti'lâ ve tekebbür olduğundan, kara yüzlü oldun, git!

این قیاسات و تحری روز ابر یا بشب مر قبله را کردست حبر

3445. *Âlim, bu kıyâsları ve araştırmayı bulutlu günde, yâhut gecede kible için yapmıştır.*

Ya'nî ülemâ bu kıyâsât-ı akliyyeyi ve araştırmayı, bulutlu günde veyâ gece vaktinde namaz kılacağı vakit, kibleyi bulmak için yapar. Zîrâ şer'de bir sahrâda kibleyi bulmak için güneşi sağ tarafına alıp, şarka müteveccih olursa kible ta'yîn olunur; fakat bulutlu günde ve gecede güneş olmadığı için, kible hakkında birtakım kıyâsât ve taharriyât yapılır. "Habr" hâ'nın fethi ve kesri ile, âlim ma'nâsına gelir. Ba'zı nüshalarda "cebr" vâki'dir.

لیک با خورشید و کعبه پیش رو این قیاس و این تحری را مجو

3446. *Fakat güneş ile ve Ka'be yüz önünde olmakla, bu kıyâs ve bu taharriyyi isteme!*

کعبه نادیده مکن زو رو متاب از قیاس الله اعلم بالصواب

3447. *Kıyâsdan dolayı Ka'be'yi görülmemiş etme; ondan yüz çevirme; Allah Teâlâ doğruyu pek ziyâde bilir.*

"Ka'be"den murâd, insân-ı kâmil; zîrâ insân-ı kâmil Ka'be gibi mazhar-ı ism-i Zât'dır. Bu mazhariyetinden dolayı sûret-i Ka'be'ye teveccüh olunur. Ve bu teveccüh hakîkatte ancak Hakk'adır. Bunun gibi, ayn-ı mazhariyyette olan insân-ı kâmile de teveccüh ve serfûrû lâzımdır. Nitekim bu ma'nâya işâreten Hz. Pîr, *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde:

این هیکل آدمست رو پوش ما قبلهء جمله سجدهائیم

"Âdem'in bu heykeli nikâbdır; biz cümle secdelerin kiblesiyiz."

Ve diğer bir beyitlerinde de şöyle buyururlar:

قبلهء عاشقان منم کعبهء بیدلان منم خیز بیا و سر بنه بر در آستان من

"Âşıkların kiblesi benim; bî-dillerin Ka'besi benim. Kalk ve benim âsitânımın kapısına baş koy!"

İmdi beyt-i şerîfin ma'nâsı budur ki: Ey zâhir-perest; İblîs Âdem'e secde ve serfûrû ile emr olunduğu vakit, birtakım kıyâscıklar yapıp, kendisini hayırlı gördü ve ona serfûrûdan ve itâatten imtinâ' etti. Sen de ilm-i zâhirin ile birtakım kıyâs-i mantıkîler yapıp, Ka'be-i Hak olan insân-ı kâmiliden yüz çevirme ve sûret-i beşerîyyesine bakıp kendi hâline kıyâs etme ve bu Ka'be'yi görülmemiş bir hâle getirme! Aksi takdîrde İblîs ile hemhâl olmuş olursun; ve bizim bu doğru olan şözüümüzden ürkme; Allah Teâlâ doğruyu bilir.

چون صفیری بشنوی از مرغ حق ظاهرش را یاد گیری چون سبق

3448. *Hak kuşundan bir ses işittiğin vakit, ders gibi onun zâhirini hâtırında tutarsın.*

Ey zâhir-perest, sen Hakk'ın kuşları olan enbiyâ ve evliyâdan bir söz işittiğin vakit, ibtidâî mekteplerindeki çocukların ma'nâsına nüfûz etmeksizin ezberledikleri ders gibi, o sözlerin zâhirini hâtırında tutarsın.

وآنکھی از خود قیاساتی کنی مرخیال محض را ذاتی کنی

3449. *Ondan sonra da kendinden birtakım kıyâsalar yaparsın; muhakkak hayâl-i mahzû zâtî edersin.*

Ey zâhir-perest, bu sözleri işittikten sonra dahi, kendi bilgine göre birtakım kıyâsalar yaparsın; o kıyâslardan fikrinde birtakım hayaller peydâ olur; işte o hayâlât-ı mahzûy, hakikat zanneder ve bu hayâline göre inkâra ve i'tîrâzâta başlarsın.

اصطلاحاتست مرابدال را که نباشد زان خبر اقوال را

3450. *Muhakkak abdâlin ıstılâhları vardır ki, ondan kulların haberi olmaz.*
[3409]

Vücûd-ı abdânîleri vücûd-ı hakkânîye ve sıfât-ı abdânîleri, sıfât-ı ilâhiyyeye mübeddel olan enbiyâ ve evliyânın birtakım ıstılâhları vardır ki, onların akvâl-i zâhire ile alâka ve münâsebetleri yoktur. Zîrâ her bir ilmin ıstılâhında o lafzın ma'nâ-yı zâhirîsi murâd olunmaz. Belki o ıstılâha taalluk ettiği ma'nâ murâd olunur. Meselâ "şarâb" derlerse, murâdları, herkesin bildiği kokmuş üzüm suyu değildir. Ve "mahbûb" derlerse, murâdları etten ve kandan mürekkeb olan mahbûb-i cismânî değildir. Nitekim Hz. Pîr efendimiz bu *Mesnevî-i Şerîf*'de buyururlar:

من چو لب گویم لب دریا بود من چو لا گویم مراد الا بود

"Ben leb dediğim vakit, leb-i deryâ olur; ben "lâ" dediğim vakit, murâd "illâ" olur."

İşte ulemâ-i zâhire evliyâullâhın bu ıstılâhlarından gâfil oldukları için, me-şâyih-i kibârdan ba'zılarına inkâr ve i'tirâz ederler.

منطق الطیری بصوت آموختی صد قیاس و صد هوس افروختی

3451. *Kuş dilini sadâ ile öğrendin; yüz kıyâs ve yüz heves parlattın.*

Ey zâhir-perest, enbiyâ ve evliyânın sözlerini zevk-ı hâlî ile değil, harf ve savt ile öğrendin ve onların bu sözlerini de kendi akvâl-ı zâhiriyyene tatbîk edip birçok kıyâs-ı mantıkîler ve bir çok fikirler ve hayâller parlattın.

همچو آن رنجور دلها از تو خست کر بیندار اصابت گشت مست

3452. *O hasta gibi, gönüller senden hasta oldu; sağır isâbet-i vehmî ile mest oldu.*

Senin hâlin, yukanda geçen sağır ile hastanın kıssasına benzedi. Nitekim o kıssada hastanın gönlü, sağırın iyâdetinden cismi gibi hasta oldu ve elem duydu. Halbuki sağır pek doğru ve münâsib bir iş yaptığını zannederek, sevincinden sarhoş oldu. İşte ey zâhir-perest, senin de bâtın kulağın sağır olduğu için, onların sözlerini dudak kımıldaması kabîlinden anladın ve kendi tahmînine göre ma'nâ verdin ve verdiğin cevâblar tersine oldu. Binâenaleyh enbiyâ ve evliyânın gönüllerini incittin.

کاتب آن وحی زان آواز مرغ برده ظنی کو بود انباز مرغ

3453. *O vahiy kâtibi kuşun sesinden, o kuşun şerîki olduğuna bir zan götürmüş idi.*

Yukanda kıssası geçen vahiy kâtibi, kendisini peygamberin vahiyde şerîki zannetmiş idi.

مرغ پری زد مرا کور کرد نک فرو بردش بقعر مرگ و درد

3454. *Kuş ona bir kanad vurdu; muhakkak onu kör etti; işte onu merg ve derdin ka'rına götürdü.*

Peygamber (a.s.) ona bir sille-i ma'neviyye vurdu; onun bâtın gözünü kör etti ve işte onu ma'nevî ölümün ve elemin dibine kadar götürdü.

هین بعکسی یا بظنی هم شما در میفتید از مقامات سما

3455. *Sakının, bir akis sebebiyle yâhut bir zan sebebiyle siz dahi makâmât-ı semâdan düşmiyesiniz.*

Ey sâlikler, sakının! Enbiyâ ve evliyâdan sizin kalbinize bir ma'nâ ve bir zevk mün'akis olduğu vakit, onu kendi fazîletiniz zannedip ucba düşmeyin; veyâhut onların sözlerine karşı bir kıyâs-ı hayâlî yapıp sû-i fikre meyl etmeyin. Aksi halde makâmât-ı aliyyeden esfel-i sâfilîne sukût edersiniz.

گرچه هاروتید و ماروت فزون از همه برنام نحن الصافون

3456. *Her ne kadar Hârût ve Mârût iseniz de ve نحن الصافون damı üzerinde cümleden ziyâde iseniz de.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Sâffât'da olan *وَإِنَّا لَنَحْنُ الصَّافُونَ وَإِنَّا لَنَحْنُ الْمُسَبِّحُونَ* (Sâffât, 37/165-166) ya'nî "Biz melâike tâifesi ibâdetde saf bağlayıcıyız ve biz Hakk'ı tenzîh ve tesbîh ediciyiz" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî, ey sâlikler, siz sâika-i riyâzet ve mücâhede ile her ne kadar Hârût ve Mârût gibi, mertebe-i melekîyyette ve rûhânîyyet âleminde iseniz de ve her ne kadar *نَحْنُ الصَّافُونَ* [Nahnü's-sâffûn] diyen melâikenin bulunduğu makâm-ı rûhânîde hepsinden daha müterakkî iseniz de... Bu beyt-i şerîfin ma'nâsı, âtîdeki beyit ile itmâm buyrulur.

بر بدیهای بدان رحمت کنید بر منی و خویش بینی کم تنید

3457. *Kötülerin kötülükleri üzerine merhamet edin; benlik ve hodbînlik üzerine az dolanın.*

Keferenin küfrünü ve fesakanın fışkını gördüğünüz vakit, kendinizi temiz bir halde görerek onları tahkîr etmeyin; belki onların hallerine acıyın; zîrâ birisini tahkîr etmek, kendisini ondan büyük ve efdal görmek demektir; bu ise benlik ve hodbînlikden başka bir şey değildir.

هین مبدا غیرت آید از کمین سرنگون افتید در قعر زمین

3458. *Sakınınız; olmaya ki pusudan gayret gele, başı aşağı yerin dibine düşesiniz.*

Ey âbid ve zâhidler, ehl-i fıska hakâretten sakınınız; olmaya ki pusudan bir gayret-i ilâhiyye zuhûra gele de, makâm-ı âlîden dereke-i süflîye düşesiniz. Rivâyet olunur ki İsâ (a.s.) zühhâddan birisi ile yolda giderken fesaka-i

meşhûreden birisi onların nûrâniyetlerine ve letâfet-i hallerine hayrân hayrân bakıp içinden “Bunlar ne nûranî adamlardır, fiskım meşhûr olduğu için beni refâkatlerine kabûl etmezler ki, sohbetlerine iştirâk edeyim!” demiş; ve birkaç adım da bu düşünce ile arkalarından gitmiş. Zâhid dönüp arkasına baktığı vakit, bu adamı görünce hiddet edip koğmuş; bu bîçârenin bu koğulmadan gönlü münkesir olarak ta’kîbde tevakkuf etmiş. Derhâl İsâ (a.s.)a, o zâhidin tardıyla refâkatine o fâsıkı alması için hitâb-ı izzet vâki’ olmuştur.

هر دو گفتند ای خدا فرمان تراست بی امان تو امانی خود کجاست

3459. *Her ikisi dediler: Ey Hudâ fermân senindir; senin emânın olmaksızın bir emân ise nerededir?*

Hârût ve Mârût dediler ki, yâ Rab, fermân senindir; senin hıfz u emânın olmaksızın bir emân ve halâs bulmanın çâresi yoktur.

این همی گفتند و دلشان می طپید بد کجا آید ز ما نعم العبید

3460. *Bunu söylüyorlar idi ve gönülleri çırpınıyordu. Bizden kötülük nereden gelir; ne güzel kullarız!*

Onlar zâhiren bu münâcâtı etmekle berâber, gönüllerinde biz ne güzel kullanz; hiç bizden kötülük sâdır olur mu? Hâtırası çırpınıyordu.

خار خار دو فرشته هم نهشت تا که تخم خویش بینی را نکشت

3461. *Hodbînlik tohumunu ekmedikçe, iki meleğin ıztırâbı da bırakmadı.*

Mertebe-i melekîyyette sâbit olan Hârût ve Mârût'un ıztırâbât-ı derûnîleri, hodbînlik tohumunu ekmedikçe yakalarını bırakmadı.

پس همی گفتند کای ارکانیان بی خبر از پاکئی روحانیان

3462. *Binâenaleyh diyorlardı ki: Ey rûhânîlerin kudsîyyetinden bî-haber olan erkânîler!*

Ey erkân-ı erbaadan, ya'nî toprak ve su ve gaz ve harâretten mürekkeben mahlûk olan ve rûhânîlerin kudsîyyet ve tahâretinden habersiz olan insanlar!

ما برین گردون تنقها می تنیم بر زمین آیم و شادروان ز نیم

3463. *Biz bu felek üzerinde perdeler öreri; yeryüzü üzerine gelir ve şadırvân vururuz.*

"Tutuk" perde demektir. "Dal"ın zammı ile "şâdurvân", büyük perde ve paravana ve münakkaş halı ve mûsikîde bir makâmın adı; ve yüksek binâ kubbesi ma'nâlarına gelir.

Ma'lûm olsun ki melâike iki nevi'dir: Birisi unsuriyyûndandır ki Âdem'e hizmet ve serfûrû ile mükellefdir; ve dîğeri melâike-i âlîndir ki, Âdem'e secde ve serfûrû ile mükellef değildirler. Ve melâike, kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olan ervâhdır ki, onlar âlem-i kevnde mezâhirin zuhûruna hâdimdirler. Bu beyt-i şerîfde, melâike-i unsuriyyûnun hizmetlerine işâretle, onların lisânından buyrulur. "Biz felek üzerinde mezâhir-i ilâhiyye perdelerini vururuz ve yeryüzüne geliriz; türlü türlü nukûşu hâvî çayır ve çimen ve eşcâr ve ezhâr döşeklerini döşeriz."

عدل و رزیم و عبادت آوریم باز هر شب سوی گردون بر پریم

3464. *Adle çalışırız ve ibâdet getiririz; yine her gece felek tarafına uçarız.*

Suver-i müteayyine arasında meşîyyet-i ilâhiyye dâiresinde adl ü i'tidâl ikâmesine çalışırız ve kulluk vazîfesini îfâ ederiz; tekrâr âlem-i rûhâniyyete uçarız.

تا شوم اعجوبهء دور زمان تا نهیم اندر زمین امن و امان

3465. *Nihâyet devr-i zamânın a'cûbesi oluruz; nihâyet yeryüzünde emn ü emân vaz' ederiz.*

"A'cûbe" son derecede acîb demektir ve "elif"ın zammı ile "u'cûbe" denilmek de câizdir. Ya'nî "Âkıbet yaptığımız vazâif-i muhtelif ile acîb oluruz; ve nihâyet bu hizmetlerimiz ile nizâm-ı âlemi te'mîn ve yeryüzüne emn ü emân-i ilâhiyi vaz' ederiz."

آن قیاس خال گردون بر زمین راست ناید فرق دارد در کمین

3466. *O hâl-i feleğin yeryüzüne kıyâsı doğru gelmez; pusuda fark tutar.*

"Hâl-i felek"den murâd, âlem-i letâfet ve rûhâniyyettir; ve "yeryüzü"nden murâd, âlem-i kesâfet ve nefsâniyyettir. Ya'nî âlem-i letâfet ve rûhâniyyetin ahvâlini, âlem-i kesâfet ve nefsâniyyetin ahvâline kıyâs etmek doğru değildir. Zîrâ âlem-i letâfet, âlem-i kesâfetin arkasında ve pususundadır; ve aralarında büyük fark vardır. Binâenaleyh ehl-i gaflet ve cehâlet, ahvâl-i rûhâniyyeyi ahvâl-i nefsâniyyeye kıyâs ederlerse, hatâ ederler.

در بیان آنکه حال خود و مستی خود پنهان باید داشتن از جاهلان

Kendi hâlini ve kendi mesleğini, câhillerden gizli tutmak
lüzûmu beyânındadır

سر همانجا نه که باده خورده

بشنو الفاظ حکیم پرده

3467. *Bir perdenin hakîminin lafızlarını dinle; bâde içmiş olduğun mahalle baş koy!*

"Hakîm-i perde-î" ta'bîri ile evliyâ-yı kibârdan mestûru'l-hâl olan Hakîm-i Senâî hazretleri murâd buyrulur. Beyt-i şerîfin ikinci mısra'ı, onların şu beyt-i şerîfinin mazmûnudur:

سرهم آنجا نهی که خوردی می

بر مدار از مقام مستی پی

"Sarhoşluk makâmından ayak kaldırma; başını da mey içtiğin mahalle koyasın."

"Bâde"den murâd, aşk-ı ilâhî bâdesidir ki, sâlike sekr-i ma'nevî verir. "Baş koymak"dan murâd, sekr-i ma'nevî hâsıl olduğu vakit, hâlini nâsa ızhâr etmeyip hıfz etmektir. Nitekim sûrî içkiden sarhoş olanlar, içtikleri meyhâneden dışarıya çıkarlarsa, hâl-i sekrine vâkıf olan çoluk çocuk onunla istihzâ ederler.

Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı şudur: "Mestûru'l-hâl olan Hakîm Senâî hazretleri buyururlar ki: "Bâde içmiş olduğun yerde kal, dışarıya çıkma. Ey sâlik, bu sözleri dinle!"

تسخر و بازیچهء اطفال شد

چونکه از میخانه مستی ضال شد

3468. *Bir sarhoş meyhâneden ayrıldığı vakit, çocukların maskarası ve oyuncağı oldu.*

"Dâll" burada ayrılmak ma'nâsında müsta'meldir.

در گل و می خنددش هر ابلهی

می فتد او سو بسو بر هر رهی

3469. *O her bir yol üzerinde taraf taraf çamur içine düşer; her bir ahmak ona güler.*

Cenâb-ı Pîr, sarhoşun hâline gülünlere "ahmak" ta'bîr buyururlar. Zîrâ sarhoşluk ya bâde-i sûrîden olur veyâ bâde-i aşk-ı ilâhîden olur. Bâde-i sûrî sarhoşlarının hâli, akli başında olanlar için gülünecek bir hâl değil, belki acınacak ve teessüf edilecek bir hâldir. Bâde-i ma'nevîden sarhoş olanların hâline gülmek ise hamâkatın son derecesidir.

او چنین و کودکان اندر پیش بی خبر از مستی و ذوق میش

3470. O böyle, çocuklar da sarhoşluktan ve onun mevinin zevkından bî-haber
[3429] olarak arkasında.

Sarhoş böyle düşe kalka yürür bir haldedir; çocuklar da onun arkasından "Yühâ!" diye bağırıp istihzâ ederler; fakat o sarhoşla istihzâ eden bu çocuklar, sarhoşluk hâlinden ve onun içtiği içkinin verdiği zevkten bî-haberdirler.

خلق اطفالند جز مست خدا نیست بالغ جز رهیده از هوا

3471. Allah sarhoşunun gayri olan halk çocukdurlar, hevâdan kurtulmuş olan-
dan gayrisi bâliğ değildir.

Bu nefsânî olan insanlar henüz çocuk hükmündedirler; zîrâ sıfât-ı nefsâniyyelerinin vesâyeti altındadırlar ve onların velîleri, nefs-i emmâreleridir; bu velîlerinin hükmü ile oturup kalkarlar. Allah sarhoşları ise, sıfât-ı nefsâniyye vesâyeti altından çıkmışlar ve hevâ-yı nefsânîlerinden kurtulmuşlardır. Binâ-enaleyh nefislerinin hevâsından kurtulmuş olan kimselerden başkası bâliğ değildir.

گفت دنیا لعب و لهو است و شما کودکان و راست فرماید خدا

3472. Hak Teâlâ buyurdu ki: "Dünyâ laib ve lehvdır ve siz çocuklarsınız; ve
Hak Teâlâ doğruyu buyurur."

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Hadîd'de vâki' اِنَّمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ (Hadîd, 57/20) ya'nî "Hayât-ı dünyâ ancak oyun ve lehvdır." Ve sûre-i En'âm'da kezâ وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا اِلَّا لَعِبٌ وَ لَهْوٌ (En'âm, 6/32) [Dünyâ hayâtı bir oyun ve eğlenceden başkâ bir şey değildir] âyet-i kerîmelerine işâret buyrulur; ve oyuncak ve mâlâyâ'nî ile meşgûliyet ise ancak çocuklara mahsûstur. Ve laib u lehvdan ibâret bulunan dünyânın lezzât ve şehvâtında müstağrak olan insanların çocuklardan farkı olmadığından, Hak Teâlâ dünyânın ahvâlini Kurân-ı Kerîm' de pek doğru olarak buyurdu.

از لعب بیرون نرفتی کودکی بی زکات روح کی باشی زکی

3473. *Sen oyundan dışarıya gitmedin, çocuksun; rûhun tahâreti olmaksızın ne vakit tâhir olursun?*

Mü'minin tahâret-i zâhirîsi ve bâtınîsi vardır. Tahâret-i zâhirîsi gusûl ve abdest ve istincâ ve istibrâ sûretiyle te'mîn olunur. Tahâret-i bâtınî, ancak rûhun âlem-i süflîye olan muhabbet ve alâkâtını kesmek ve onun yerine hubb-i ilâhîyi ikâme etmek ile olur. Ey sâlik zâhirini temizledin; fakat rûhunu lezzât ve şehvât-ı dünyeviyyeye meyilden temizliyemedin. Rûhun temizlenmedikçe, tâhir olmazsın.

چون جماع طفل دان این شهوتی که همی رانند اینجا ای فتی

3474. *Ey delikanlı, burada sürdükleri bu şehveti, çocuk cimâ'ı gibi bil!*

Ya'nî bu âlem-i süflînin huzûzât ve şehvâtı zevk-ı hakîkî değildir. Çocukların yaptıkları cimâ' taklîdi gibi zevk-ı hakîkîden ârîdir. Zîrâ çocuklar bu taklîdi yapsalar bile, zevk-ı inzâlden haberdâr değildirler.

آن جماع طفل چه بود بازئی با جماع رستمی و غازیئی

3475. *Çocuğun o cimâ'ı ne olur? Bir Rüstem'in, bir gâzînin cimâ'ına nisbetle bir oyundur.*

Binâenaleyh çocukların cimâ' taklîdi, Rüstem gibi bir pehlivanın veya harbin meşakkatlerinden sarsılmayacak kadar kuvvetli a'sâba mâlik olan bir gâzînin cimâ'ına nisbetle bir oyuncaktan ibârettir. Zîrâ onlar cimâ'ın lezzetini duyarlar; bu çocuklar ise, lezzetten bî-haber olarak, ancak taklîd yaparlar. Bunun gibi zevk-ı hakîkî ancak rûhânî olan zevkdir, cismânî olan zevkler ancak çocuk oyuncağıdır.

جنگ خلقان همچو جنگ کودکان جمله بی معنی و بی مغز و مهان

3476. *Halkın cengi çocukların cengi gibidir; hep ma'nâsız ve içsiz ve hakîrdir.*

Ya'nî çocukların arasında kavga zuhûru, birbirinin oyunlarına taarruz etmeleri sebebiyledir. Ve bu sebeble iki taraf olup kavga ederler. Hayât-ı dünyeviyye menâfi'inde müstağrak olan insanların arasındaki kavga da yekdiğerinin menâfi'-i dünyeviyyelerine vâki' olan taarruzdan neş'et eder. Binâ-

enaleyh çocukların kavgaları nasıl bî-ma'nâ ve dipsiz ve hakîr ise; halk-ı cihânın kavgaları da öyledir.

جمله باشمشیر چوبین جنگ شان جمله در لا ینفعی آهنگ شان

3477. *Hepsinin cenkleri tahta kılıç ile dir; hepsinin âhenkleri lâ-yenfa'î olan şeydedir.*

Çocuklar birbirleriyle tahta kılıçlar ile kavga ederler. Hepsinin kavgadaki âhenkleri, bir nef'-i hakîkîsi olmayan oyundadır.

جمله شان گشته سواره بر نیی کاین براق ماست یا دلدل پیی

3478. *Hepsi, bu bizim 'Burâk'ımızdır; ya 'Düldül' gidişlimizdir diye bir kamışa süvâr olmuştur.*

Ya'nî çocuklar iki taraf olup muhârebe taklîdi yaptıkları vakit, bacaklarının arasına birer sırk alıp sürüyerek koşarlar ve kendilerini hayvana binmiş sûretinde gösterirler; ve bu bizim bindiğimiz sırk veyâ kamış Burâk'ımızdır ve gidişi, Hz. Ali (kerremallâhu vechehû) efendimizin bindiği "Düldül" adlı hayvanın gidişine benzer derler. Halbuki çocuklar bu sırkaları kendileri taşıdıkları halde, onu kendilerinin merkûbu addederler.

حاملند و خود ز جهل افراشته راکب و محمول ره پنداشته

3479. *Hâmildirler, halbuki kendilerini cehilden yüksek tutmuşlardır; râkib ve yolun mahmûlû sanmışlardır.*

Ehl-i âlem hakîkatte yüklenmişlerdir ve dünyânın yükleri altında kalmışlardır; fakat ilimsizliklerinden dolayı kendilerini üstte farz etmişler ve tarîk-i Hak'da binici ve yüklenilmiş bir halde yürüdüklerini zannetmişlerdir. Ya'nî suver-i âlem alâkâtı ve muhabbeti, ehl-i cihânın kalblerine oturmuş ve âlemdeki hareketleri mahzâ bu alâkât ve muhabbet sâikasıyla vâki' olmakda bulunmuştur. Ve maahâzâ kendilerini bu alâkât ve muhabbetin râkibi zannederler.

باش تا روزی که محمولان حق اسب تازان بگذرند از نه طبق

3480. *Mahmûlân-ı Hakk'ın at koşturarak dokuz tabakadan geçeceği güne kadar sabr et!*

"Mahmûlân-ı Hak"dan murâd, evliyâullâhdır; ve "dokuz tabaka"dan murâd, ehl-i keşfin ve şerîatın beyân ettikleri tabakât-ı felektir ki, bunlardan

birisi arşdır. Buna "cism-i kül" de derler. Birisi "kürsî"dir; buna da "felek-i se-vâbit" ve "felekü'l-bürûc" da derler; bunların cisimleri tabîdîr. Birisi de "felek-i kürsî"nin cevfinden olan "felek-i Zühâl"dir; birisi onun altında olan "felek-i Müşteri"dir. Birisi "felek-i Mirrîh" (Merîh)dir. Birisi "felek-i Şems"dir; birisi "felek-i Zühre"dir; birisi "felek-i Utârid"dir; birisi de "felek-i Kamer"dir. Ve bu eflâkden her birinin rûhâniyetleri ve rûhâniyetlerinin yekdiğerine te'sîrâtı vardır; ve bunların felekleri arza nazarandır. Ehl-i rasada göre eflâk başka türlü mütâlaa olunur. Onlara göre manzûme-i şemsiyyemiz Utârid, Zühre, Arz, Merih, seyyârât-ı sagîre, Müşteri, Zühâl, Urânüs, Neptün'dür. Ve Şems, arz ile Merih arasında mihveri etrâfında dâir olup, bu eflâkin cümlesini tenvîr eder. İmdi ehl-i keşf, ma'nen gördüklerini ve ehl-i rasad dahi vesâit-ı sûriyye ile görüp istidlâl edebildiklerini söylerler. Hadd-i zâtında bu eflâkin cümlesi âlem-i suverdir. *Mesnevî-i Şerîf*'de sûretten geçip, ma'nâya vusûl husûsu beyân buyrulur. Binâenaleyh şekil ve sûret mahall-i kıyl u kâl değildir.

Şu halde beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: Hakk'ın birtakım kulları vardır ki, onların cisimleri ve sûretleri, rûhları ve ma'naları üzerine binip, himmetlerinin atını koşturarak, âlem-i sûret olan dokuz tabaka eflâkden geçerler ve maksûd-ı aslî olan Hakk'a vâsıl olurlar. Bunlar mahmûlân-ı Hak'dırlar ve birtakım kulları da vardır ki, onların rûhlarına ve ma'nalarına cisimleri binmiş ve âlem-i suverin alâkât ve muhabbetinde mahbûs kalmışlardır ve esfel-i sâfilîn-i tabîatte esîr olmuşlardır. Bunlar da hâmindirler.

Beyt-i Hâfız Şîrâzî (k.s.):

تو کز سرای طبیعت نمی روی بیرون کجا بکوی حقیقت سفر توانی کرد

"Sen tabîat evinden dışarıya çıkmıyorsun; hakikat mahallesine sefer edebilmen nerede!"

تَعْرُجُ الرُّوحُ إِلَيْهِ وَالْمَلَكُ مِنْ عُرُوجِ الرُّوحِ يَهْتَرُ الْفَلَكَ

3481. Rûh ve melek ona urûc eder; rûhun urûcundan felek ihtizâz eder.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Meâric'de olan âyet-i kerîmeye işâret buyrulur. Âyet-i kerîme şudur: تَعْرُجُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ إِلَيْهِ فِي يَوْمٍ كَانَ مِقْدَارُهُ خَمْسِينَ أَلْفَ سَنَةٍ (Meâric, 704) Ya'nî "Melâike ve rûh, ona mikdârı ellî bîn yıldan ibâret olan bir günde urûc ederler." Melâike, kudret-i ilâhiyenin mezâhiri olup, cism-i kesîfe taalluk etmeyen ervâhdırlar. Ervâh-ı insâniyye ise, melâike cinsinden oldukları halde cism-i kesîfe taalluk etmişlerdir. Ve ervâh, hangi sınıftan

olursa olsun *يَا أَيُّهَا الْمَلَأُوهُ كُلُّ شَيْءٍ وَإِلَيْهِ تُرْجَعُونَ* (Yâsîn, 36/83) ya'nî "Her bir şeyin melekûtu Hakk'ın yed-i kudretindedir ve O'na rücû' ederler" âyet-i kerîme-sinde beyân buyrulduğu üzere, hepsi kendi asılları olan Hakk'a rücû' ederler; ve her bir şeyin melekûtu, onun rûhudur. İmdi bu urûcun serî'i ve batîsi vardır. Serî'i, bu âlem-i sûrette şer'-i şerîfin ahkâmına tevessül ile berâber, bir insân-ı kâmilin terbiyesi altında riyâzât ve mücâhedât ile ömr-i beşer dâhilinde ve inâyet-i Hak ile vâki' olur. Ve batîsi, âyet-i kerîmede beyân buyrulduğu üzere elli bin yılda hâsıl olur. Eğer bu elli bin yılın her bir günü *وَأَنْ يَوْمًا عِنْدَ رَبِّكَ كَأَلْفِ سَنَةٍ مَّا تَعُدُّونَ* (Hac, 22/47) ya'nî "Rabb'inin indinde bir gün, sizin saydığınız senelerden bin sene gibidir" âyet-i kerîmesi mücibince, zamân dünyâ ölçüsü ile hesâb olunursa, milyonlarca senelere bâliğ olur ki, bu da ind-i ilâhîde bir gün, ya'nî bir devir i'tibâr edilmiştir. Bu urûc-ı batî, manzûme-i şemsiyyemizin kıyâmet-i kübrâsı kopup, fezâda küre-i cennet ve cehennemin teşekkülünden sonradır.

İmdi beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı budur: "Melek ve rûh, asl-ı hakîkîye milyonlarca senede urûc ettikleri halde; mahmûlân-ı Hak olan evliyâullâhın kemâl-i sür'atle urûcu vâki' olduğu vakit, eflâk gıbtasından ihtizâz eder ve titrer; zîrâ âlem-i sûretin hepsi kendi aslına rücû'a âşıkdırlar. Hattâ âlem-i sûrette mahbûs kalan hâmillerde de bu aşk mevcûddur; fakat kendileri farkında değildirler. Nitekim alâka ettikleri sûreti elde etmek için, canlarını fedâ edecek derecede gayret ederler. Elde edip onunla istedikleri gibi intifâ' edince, ondan da bıkarlar ve başka bir sûret arkasında koşarlar; elde etseler, ondan da bıkarlar. Bu müteselsil usanmalar hep bâtınlarının asl-ı hakîkîyi aramalarının dandır; fakat kendileri farkında değildirler. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in ibtidâsında, dördüncü beyt-i şerîfde şöyle buyrulmuş idi:

هر کسی کو دور ماند از اصل خویش باز جوید روزگار وصل خویش

[Her bir kimse ki, kendi aslından uzak kaldı; tekrâr kendi vaslının zamânını ister.]

همچو طفلان جمله تان دامن سوار گوشهء دامن گرفته اسب وار

3482. Cümleliz çocuklar gibi, eteğe binicisiniz; at gibi eteğin ucunu tutmuşsunuz.

Ya'nî, ey ehl-i sûret! Çocuklar kamıştan at yapıp, yular makâmında kendi eteklerinin ucunu nasıl ellerinde tutarsa, siz de vehim ve kıyâs merkebine

binip yular makâmında da zan ve enzâr-ı fikriyyenizi tutmuşsunuz; ve onla-
n maksada vusûl için Burak ve Döldül zannetmişsiniz.

از حق ان الظن لا یغنی رسید
مرکب ظن بر فلکها کی دوید

3483. *Hak'dan "Muhakkak zan nef' vermez" erişti; zan merkebi, felekler
üzerine ne vakit koştu?*

Ya'nî, ey nazar-ı fikrî ile hakîkate vusûle çalışanlar! Hak Teâlâ Necm sû-
re-i şerîfesinde ان الظن لا یغنی من الحق شیئاً (Necm, 53/28) ya'nî "Muhakkak zan
Hak cinsinden bir şeyi müfîd olmaz" buyurdu. Binâenaleyh zan ve kıyâs ve
vehim atı, sûrî ve ma'nevî felekler üzerine koşabilir mi?

أغلب الظن فی ترجیح ذا
لا تمارى الشمس فی توضیحها

3484. *İki zannın en gâlibi, o birinin tercihindedir; sen güneşin aydınlığında
inâd etmezsin.*

Meselâ gece karanlığında, uzaktan gördüğün bir karartı hakkında bir di-
kili taş mıdır, yoksa bir ağaç kütüğü müdür? Diye bir müşkil ârız olsa; bir
kıyâs-ı fikrî yapıp zannının en gâlibi üzerine hükm eder ve yanındakilere
bu zann-ı gâlibini kabûl ettirmek için inâd edersin. Vaktâki güneş doğar ve
aydınlık hâsıl olur, o karartının hakîkati meşhûd olunca, artık inâd eder mi-
sin?

آنکھی بینید مرکبهای خویش
مرکبی سازیده اید از پای خویش

3485. *Sonra kendi merkeblerinizi görürsünüz; kendi ayağınızdan bir merkeb
yapmışsınız.*

وهم و فکر و حس و ادراك شما
همچو نی دان مرکب کودک هلا

3486. *Vehminiz ve fikriniz ve hissini ve idrâkiniz kamış gibidir. Âgâh ol,
çocuk merkebi bil!*

Beşi zâhir ve beşi bâtın olan havâssiniz cinsinden bulunan vehminiz ve
fikriniz ve idrâkiniz, çocukların at taklîdi yaparak bindikleri kamışlar gibi-
dir. Bu meşâir-i aşere ile her neyi idrâk ederseniz aldanırsınız. Nitekim
mu'cizât-ı enbiyâyı ve kerâmât-ı evliyâyı inkâr edenler, bu havâslerinin
hükmü altında zebûn kaldıkları için inkâr ederler ve bu sebeble enbiyâyı ve
kitâbullâhı ve ahvâl-i âhireti münkir olurlar.

علمهای اهل تن احمالشان

علمهای اهل دل حملشان

3487. *Ehl-i dilin ilimleri, onların hammâlıdır; ehl-i tenin ilimleri, onların yükleridir.*

Evliyâ-yı Hakk'ın ilimleri, onları taşır ve ehl-i zâhirin havâss-i zâhire ve bâtnesinden hâsıl olan ilimleri, onların üzerinde birer yüküdür ve o yükleri taşımak zahmetinde müstağrakdırlar.

علم چون بر تن زند باری شود

علم چون بر دل زند یاری شود

3488. *İlim kalb üzerine vurduğu vakit bir yâr olur; ilim ten üzerine vurduğu vakit, bir yük olur.*

İlim, âlem-i hakîkatten kalbe mün'akis olduğu vakit, bilcümle umûrunda yardımcı bir dost olur; ve ilim, âlem-i sûretten tenin havâssi üzerine mün'akis olduğu vakit, sâhibine bir yük olur ve onun dimâğını yorar; ve çok meşgûl olursa ilel-i dimâğiyyede mübtelâ olur. Nitekim misâlleri pek çoktur.

بار باشد علم چون نبود ز هو

گفت ایزد یحمل اسفاره

3489. *İlim Hû'dan olmadığı vakit, yük olur.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Cum'a'da olan *مَثَلُ الَّذِينَ حُمِّلُوا التَّوْرَةَ ثُمَّ لَمْ يَحْمِلُوهَا كَمَثَلِ الْإِنْسَانِ الَّذِي كُنِيَ عَلَيْهِ اِئْتِاُفٌ مِّنَ اللَّهِ ثُمَّ كَفَرَ بِهِ* (Cum'a, 62/5) ya'nî "Kendilerine Têvrât tahmîl olunduktan sonra, onu yüklemeyenlerin misli, kitâblar taşıyan eşeklerin misli gibidir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî vahy-i ilâhî ile amel etmeyip kendilerinin kıyâsât-ı akliyyeleriyle amel edenler, arkalarına kitâblar yükletilmiş olan eşeklere benzerler; ve bu halde olanların ilmi, hüviyyet-i ilâhiyyeden gelen ilim değil, belki esfel-i sâfilîn-i tabîat vâsıtasıyla gelen bir ilim olur ve böyle ilim de, hayvanlara yükletilmiş bir yük mâhiyyetinde bulunur.

آن نباید همچو رنگ ماشطه

علم کان نبود ز هو بی واسطه

3490. *İlim ki, vâsıtasız Hû'dan olmaya, o mâşitanın rengi gibi, sâbit olmaz.*

Ya'nî bilâ-vâsıta hüviyyet-i ilâhiyyeden gelen ilmin mahall-i taalluku rûhdur ve rûh ise bâkîdir. Esfel-i sâfilîn-i tabîat vâsıtasıyla gelen ilmin mahall-i taalluku havâss-i cisimdir; ve cisim ise, gelinin yüzünü süsleyen mâşitanın, gelinin yanaklarına ve dudaklarına sürdüğü penbe boyalar gibi sâbit değildir. Mevt hâli gelip, cismin havâssi muattal kalınca, bu ilmin aslâ fâidesi olmaz; fâidesi olan ancak rûha taalluk eden ilimdir.

لیک چون این بار را نیکو کشی بار بر گیرند و بخشندت خوشی

3491. *Fakat bu ilim yükünü iyi çektiğin vakit, yükü kaldırırlar ve sana hoşluk bahş ederler.*

Fakat bu ilm-i zâhirî yükünü, ulûm-i ledünniyye ve keşfiyyeyi münkir olmayarak taşır ve bu ilim vâsıtasıyla, ulûm-i evliyâyâ vukûf ve intikâl niyyet-i hâlisasıyla taşır ve zahmet çeker isen; bir gün gelir fedâ-yı enâniyyetinin mükâfâtı olarak senden o ilm-i zâhirî yükünü kaldırıp, ona bedel sana ulûm-i ledünniyye vermek sûreti ile hoşluk bahş ederler.

هین مکش بهر هوا آن بار علم تا ببینی در درون انبار علم

3492. *Âgâh ol, o ilim yükünü hevâ için çekme; tâ ki bâtındaki ilmin anbarını göresin.*

Binâenaleyh ey zâhir-perest, kendine gel! "Herkes bana âlim desinler ve beni tahsîn edip, hürmet ve riâyet etsinler, nâmım dillerde söylensin" diyerek hevâ-yı nefsânî sâikasıyla bu ilm-i zâhirî yükünü yüklenme ve kendini beyhûde zahmete sokma. Eğer bu gibi enâniyet duygularından vaz geçersen, o vakit kendi bâtınındaki ilmin anbarını ve menba'ını görürsün. Zîrâ senin hüviyyetin Hak'dır ve sen o hüviyyetini kendi enâniyyetin ile setr edip durursun.

تا که بر رهوار علم آیی سوار بعد ازان افتد ترا از دوش بار

3493. *Tâ ki ilim rehvarı üzerine binesin; ondan sonra senin omuzundan yük düşer.*

Ya'nî rahvân bir at gibi olan ilm-i bâtınî üzerine bindiğin vakit, kıyâsât-ı akliyye ile tahsîl etmiş olduğun o ilm-i zâhirî yükü senin omuzundan kendi kendine düşer.

از هواها کی رهی بی جام هو ای ز هو قانع شده با نام هو

3494. *Ey Hû'dan, Hû nâmı ile kâni' olmuş olan! Hû'nun kadehi olmaksızın ne vakit Hû'dan kurtulursun?*

Merâtib-i vücûdun kâffesi hüviyyet-i ilâhiyyedendir; ve lisânen "Hû" lafzını söylemek de bu hüviyyet-i ilâhiyyedendir. Binâenaleyh bir kimse lisânen "Hû" lafzını zikr edip, fikren başka şeyler düşünse, hüviyyet-i ilâhiyyeden yalnız "Hû" isminin telaffuzuna kanâat etmiş olur ve انا جلیس من ذکرنی ya'nî

"Ben, beni zikr edenin celîsiyim" hadîs-i kudîsi mûcibince Hak, bu zâkirin ancak lisânının celîsi olur; fikrinin vesâir a'zâ ve cevârihinin celîsi olmaz. Çünkü o kimsenin ancak dili bu lafızda müstağrakdır; bunu zikr ederken, başka söz söyleyemez; fakat fikri vesâir a'zâ ve cevârihi "Hû"da müstağrak değildir. Ve mâdemki bu kimse fikren "Hû"da müstağrak değildir, nefsânî ve şeytânî havâtırdan mahfûz olmaz. Ve fikrin "Hû"da istiğrâkı ise aşk-i ilâhî şarâbından sarhoş olmağa mütevakkıfur. Sarhoşların dimâğını içki nasıl uyuşturur ise, şarâb-ı "Hû" kadehi dahi sıfât-ı nefsâniyyeyi öylece uyuşturur ve hevâ-yı nefsâniden ancak bu şarâbı içenler kurtulur.

از صفت و ز نام چه زاید خیال و آن خیالش هست دلال وصال

3495. *Sıfatdan ve isimden ne doğar? Hayâl; ve o hayâl ona visâlin dellâli olur.*

Ya'nî, sıfat bir mevsûfa ve isim müsemmâya delâlet eder. Binâenaleyh bir sıfat veyâ bir isim işitildiği vakit, o sıfatın mevsûfu ve o ismin müsemmâsı tahayyül olunur. İşte bu hayâl, o mevsûfa ve o müsemmâya vusûle delîl ve rehber olur. Zîrâ işitilmeyen bir sıfat ve ismin, mevsûfu ve müsemmâsı aslâ tahayyül olunmaz.

دیدہء دلال بی مدلول هیچ تا نباشد جادہ نبود غول هیچ

3496. *Hiç medlûlsüz dellâl gördün mü? Cadde olmadıkça hiç gül olmaz.*

"Gül" Arabîdir; cinnin bir nev'idir ki, istediği şekle girip zâhir olur ve yolcuların yollarını şaşırtıp onları mühlik yerlere sevk eder. Türkçede "gulyabânî" demek ile meşhûrdur. Ya'nî medlûlü olmayan bir delîl yoktur ve cadde olmayan bir yerde de gulyabânî zâhir olmaz. Bunlar lâzım ve melzûm kabîlindendir. Cenâb-ı Pîr, tarîk-i Hakk'ı bir caddeye ve yolda da gulyabânî gibi sâliki yolundan şaşırtan hayâller de bulunabileceğine işâret buyrulur.

هیچ نامی بی حقیقت دیدہء یاز گاف و لام گل گل چیدہء

3497. *Hiç hakîkatsiz bir isim gördün mü? Yâhud gülün "kâf"ından ve "lâm"ından gül topladın mı?*

Ya'nî, hakîkati olmayan hiçbir isim yoktur. Meselâ "gül" isminin delâlet ettiği bir hakikat vardır, o da bir çiçektir. İsim zikr edilmekle hakikat elde edilmez; "gül" ismi zikr olunduğu vakit, o ismi terkîb eden "kâf" ve "lâm" harf-

lerinden gül toplamak ve gülü elde etmek mümkün olmaz. Binâenaleyh gül ismini işitip, onun vücûdunun hayâlî hâsıl olunca, o hayâlin sevki ile, o ismin müsemâmî ve hakîkatî olan gülü elde etmek lâzımdır.

اسم خواندی رو مسمی را بجو مه بیلا دان نه اندر آب جو

3498. *İsmi okudun, git müsemâyı iste. Ayı ırmağın suyu içinde değil, yukarıda bil!*

Ey zâkir, "Allah" ve "Hû" gibi esmâ-i ilâhiyyeyi telaffuz ettin; ve bunları telaffuz etmekle, yukarıda gül misâlinde zikr olunduğu üzere, bu isimlerin müsemâmîna ve hakîkatine vâsıl olmadın; zîrâ bu harf ve lafızdan ibâret olan isimler müsemânın gayridir. Çünkü bu harfler ve lafızlar âlem-i taayyündendir ve bunların müsemâmî ise "lâ-taayyün"dür. Ve taayyün, lâ-taayyünün aynı olmaz; belki bu taayyün, lâ-taayyünün adem-i izâfiden ibâret olan âlem-i imkâna tenezzülünden hâsıldır. Ve vücûd-ı Vâcib, vücûd-ı mümkünin "ayn"ı değildir; zîrâ isim sıfatın ve sıfat zâtın zâhiridir; ve aksi olarak zât sıfatın bâtını ve sıfat da ismin bâtınıdır. Ve vücûd her ne kadar bir ise de, merâtibi yekdiğerinin "ayn"ı değildir, gayridir. Binâenaleyh bu ismin ebtan-ı butûn olan hakîkatini iste! Bu gayriyyet tıpkı, ayın ırmak suyuna olan in'ikâsına benzer ve ırmağın içindeki ay, hakikat değildir; belki hayâl-i mün'akistir. Böyle olunca o hakîkatî suver-i mukayyedâtda değil, semâ-i itlâkda bil.

Menkabe: Cenâb-ı Şems-i Tebrîzî (k.A.s.), suver-i cemîlede cemâl-i Hakk'ı müşâhede ile meşgûl olan Evhadüddîn Kirmânî hazretlerine sormuşlar ki: "Ey Evhadüddîn, ne istesin?" O hazret buyurmuş ki: "Ayı su leğeninde görüyorum." Ya'nî cemâl-i mutlakı, mukayyedâtda müşâhede ediyorum. Hz. Şemseddîn efendimiz buyurmuşlar ki: "Eğer boynunda çibanın yok ise, niçin semâda görmüyorsun?" Ya'nî eğer hicâb içinde değilsen, niçin cemâl-i mutlakı semâ-yı itlâkda müşâhede etmezsin?

Velhâsıl harflerden mürekkebe olan isim başka, müsemâmâ başkadır; eğer aynı olsa idi فاعبد الله مخلصاً (Zümer, 39/2) [Allah'a ihlâs ile ibâdet et!] وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ (Beyyine, 98/5) [Sâdece Allah'a ibâdet etmekle emrolundular] âyetlerindeki ism-i Celâl sûretlerine ibâdet olunmak lâzım gelir idi.

گر ز حرف و نام خواهی بگذری پاک کن خود را ز خود هین یکسری

3499. *Eğer harften ve isimden geçmek istersen; âgâh ol, kendini tamâmiyle kendinden pâk et!*

Eğer sûretten ibâret olan harften ve isimden geçmek istersen, vücûd-ı hakîkiye âgâh ol; kendini sûretten ibâret olan kendi varlığından tamâmiyle pâk et ve varlığı tamâmiyle Hakk'a bırak; zîrâ التوحيد اسقاط الاضافات ya'nî "Tevhîd, izâfâtın ıskâtıdır" buyrulmuştur.

همچو آهن زاهنی بی رنگ شو در ریاضت آینه بی رنگ شو

3500. *Demir gibi, demirlikten renksiz ol; riyâzetde passız ayna ol!*
[3459]

Eski zamanlarda aynayı, demire sûret in'ikâs edecek derecede cilâ vermek sûretiyle demirden yaparlar idi. Nitekim zamânımızda da gâyet mücellâ olan ma'den tepsilerde ayna gibi sûret görünür. Ya'nî demir kara bir ma'den olup, içinde bir sûret görünmez iken, ona cilâ verip demirlik renginden çıkarırlar. Ey sâlik, sen de demir gibi riyâzet saykalı ile kendi enâniyyetini temizleyip, passız ayna ol; sıfât-ı Hak sana mün'akis olsun.

خویش را ضافی کن از اوصاف خود تا ببینی ذات پاک صاف خود

3501. *Kendini kendi evsâfından sâfi yap; tâ ki kendinin sâf olan zât-ı pâki-ni göresin.*

Ey sâlik, sen hüviyyet-i ilâhiyyedensin; binâenaleyh senin hakîkatin "Hû" dur. Eğer sen kendini, sıfât-ı nefsâniyyenden temizleyip sâf edersen, kendinin pâk olan zâtını görürsün; ve o vakit senin senliğinin mev'hûm olduğunu ve vücûd ancak Zât-ı Hakk'ın vücûdu bulunduğunu anlarsın.

بینی اندر دل علوم انبیا بی کتاب و بی معید و اوستا

3502. *Gönülde kitabsız ve muîdsiz ve muallimsiz enbiyânın ilimlerini görürsün.*

Ya'nî, kitâb okumağa ve bir muîdin ve muallimin takrîrine hâcet olmaksızın senin kalbine asl-ı hakîkatten, enbiyâ (aleyhimü's-selâm)a vârid olan ulûmun vürûdunu görürsün.

گفت پیغمبر که هست از اتمم کو بود هم گوهر و هم همتم

3503. *Peygamber buyurdu ki: 'Ümmetimden ba'zıları benim hem gevherim, hem himmetimdir.*

Bunlar kendi mev'hûm olan varlıklarından kurtulup, kendi hakîkatlerini zevkan müşâhede eden evliyâullâhdır.

مرمرا زان نور بیند جان شان که من ایشانرا همی بینم بدان

3504. *Muhakkak onların canı beni o nûrdan görür ki, ben dahi onları onunla görürüm.*

Ümmetimden olan o mü'minlerin rûhu beni, o hüviyyet-i ilâhiyyenin nûru ile görür ve ben de onları kezâlik o nûr ile görürüm.

بی صحیحین و احادیث و روات بلکه اندر مشرب آب حیات

3505. *Sahîhayn ve hadîsler ve râvîler olmaksızın, belki âb-ı hayât meşrebinde.*

Bu beyt-i şerîf yukarıdaki beytin mâba'didir. Ya'nî, o mü'minlerin canı, cenâb-ı Peygamber'i, *Buhârî* ve *Müslim* gibi ahâdîs-i sahîha kitaplarını ve dîğerkitaplardaki ahâdîsi ve bu hadîslerin râvîlerini okumaksızın görürler.

"Meşreb-i âb-ı hayât" ta'bîriyle, nûr-ı kalbe işâret buyrulur. Ya'nî, belki cenâb-ı Peygamber'i nûr-i kalbde müşâhede ederler ve ulûm-ı ledünniyyeyi "hakikat-i muhammediyye"den alırlar. Binâenaleyh kibâr-ı evliyâullâhın âsâr-ı aliyyelerinde nakl ettikleri ahâdîs-i şerîfenin cümlesi, ahâdîs-i sahîhadır; i'tirâz edenler hakikat-i hâle cehillerinden i'tirâz ederler.

سر امسینا لکردیا بدان راز اصبحنا عرایبا بخوان

3506. *"Emseynâ lekürdiyyen"nin sırrını bil; "Asbahnâ arabîyyen"nin sırrını oku!*

ya'nî "Kürd olarak akşamladım ve Arab olarak sabahladım" sözlerini oku; bunun sırrına vâkıf ol!

Bu kelâmın kâili *Mesnevî-i Şerîf*'in dîbâcesinde işâret buyrulduğu üzere, meşâyih-i kirâmdan Ebu'l-Vefâ Ahî Türk demekle ma'rûf Çelebi Hüsâmeddîn (k.s.) efendimizin cedleridir. Müşârunileyh hazretleri, lisân-ı Arab'a vâkıf olmadığı halde, Hak Sübhânehû ve Teâlâ hazretlerinin "Alîm" ism-i şerîfiyle tcellî buyurması üzerine, bir gecede lisân-ı Arab'a vâkıf olmuş ve bu lisân ile âmmeye hitâb ederek herkesi hayretlere düşürmüştür.

ور مثالی خواهی از علم نهان قصه گو از رومیان و چینیان

3507. *Eğer ilm-i gaybîden bir misâl istersen Rûmîlerden ve Çinlilerden kısasöyle!*

Eğer esbâb-ı sûriyyeye teşebbüs ile tahsîl edilmemiş olan ulûm-ı gaybiyyenin husûlüne bir misâl istersen, Rûmîlerin ve Çinlilerin âtîdeki kıssasını zikret; bu misâl sana bu husûsda bir fikir verir.

قصهء مری کردن رومیان و چینیان در علم نقاشی و صورتگری

Rûmîlerin ve Çinlilerin nakkâşlık ilminde ve sûret yapıcılıkta
da'vâ etmelerinin kıssası

چینیان گفتند ما نقاش تر رومیان گفتند مارا کرو فر

3508. Çinliler dediler: *Biz daha nakkâşız; Rûmîler dediler yiğitlik bize mahsûstur.*

Çinliler nakkâşlıkta biz daha mâhiriz; Rûmîler de, bu husûsda yiğitlik ve ustalık bizimdir diye da'vâ ettiler ve bu da'vâlarını pâdişâh-ı zamân huzûrun-da yaptılar.

گفت سلطان امتحان خواهم درین کز شماها کیست در دعوی گزین

3509. Sultân dedi, bu husûsda sizlerden da'vâda makbûl kimdir? *Diye imti-hân etmek isterim.*

اهل روم و چین چون حاضر شدند رومیان در علم واقفتر بدند

3510. Rûm ve Çin ehli vaktâki hâzır oldular, Rûmîler ilimde daha vâkıf idiler. [3469]

چینیان گفتند يك خانه بما خاص بسپاريد يك آن شما

3511. Çinliler dediler: *Hâssaten bir odayı bize teslîm edin; biri de sizin lâı-kınız olsun.*

Bu sözü Çinliler Rûmîlere söylediler. Sarayın odalarından birisini hâssaten bize bırakın, biz san'atımızı o odanın duvarlarında gösterelim ve odanın biri-si de sizin olsun; siz de san'atınızı o odada gösterin dediler.

بود دو خانه مقابل در بدر زان یکی چینی ستد رومی دگر

3512. *Kapı kapıya mukâbil iki oda var idi; ondan birisini Çinli ve diğerini Rûmî aldı.*

چینیان صد رنگ از شه خواستند پس خزینه باز کرد آن ارجمند

3513. Çinliler şâhdan yüz renk istediler; binâenaleyh o azîz hazîneyi açtı.

هر صباحی از خزینه رنگها چینیانرا راتبه بود از عطا

3514. Her bir sabâh hazîneden Çinliler için atâdan renkler ta'yîni vâr idi.

رومیان گفتند نی نقش و نه رنگ در خور آید کار را جز دفع زنگ

3515. Rûmîler dediler: Pasın def'inden gayri ne nakış, ne de renk iş için lâ-yık gelmez.

Rûmîler dediler ki: Bizim yapacağımız için ne nakış ve ne de renk isti'mâ-li lâ-yık değildir; bize lâzım olan ancak pası izâle etmektir.

در فرو بستند و صیقل می زدند همچو گردون ساده و صافی شدند

3516. Kapıyı bağladılar ve saykal vurdular; felek gibi sâde ve sâfî oldular.

Ya'nî, Rûmîler çalıştıkları odanın kapısını kapadılar ve duvara cilâ vurma-ğa başladılar. Kubbe-i semâ nasıl sâde ve sâfî ise, onlar da san'atlarında öy-le sâde ve sâfî oldular.

از دو صد رنگی به بی رنگی ره‌یست رنگ چون ابرست و بی رنگی مه‌یست

3517. İki yüz renklilikten, renksizliğe bir yol vardır; renk bulut gibidir ve renksizlik bir aydır.

Keserâtan vahdete bir yol vardır ve suver-i müteayyinât sâf olan semâ-yı hakîkînin hicâbı ve bulutudur; ve renksizlik ay gibi parlak bir hakîkattir.

هر چه اندر ابر ضو‌یینی و تاب آن ز اختر دان و ماه و آفتاب

3518. Bulutda her ne ziyâ ve parlaklık görürsen, onu yıldızdan ve aydan ve güneşten bil!

Bulutun ziyâsı ve parlaklığı kendinden olmadığı gibi, bu taayyünât-ı âle-min güzelliği ve parlaklığı da kendilerinden değildir.

چینیان چون از عمل فارغ شدند از بی شادی ده‌لها می زدند

3519. Çinliler amelden fâriğ oldukları vakit, sevinçten davullar çaldılar.

شہ در آمد دید آنجا نقشہا می ربود آن عقل را و فہم را

3520. *Şâh içeriye geldi; orada nakışları gördü; o akli ve fehmi kapardı.*
[3479]

Pâdişâhın gördüğü nakışlar o kadar latîf idi ki, akli ve fehmi hayretlere düşürür idi.

بعد از آن آمد بسوی رومیان پرده را بالا کشیدند از میان

3521. *Ondan sonra Rûmîler tarafına geldi; perdeyi ortadan yukarıya çektiler.*

عکس آن تصویر و آن کردارها زد بر آن صافی شده دیوارها

3522. *O tasvîrin ve o amellerin aksi, o sâfi olmuş duvarların üzerine vurdu.*

هر چه آنجا دید اینجا به نمود دیده را از دیده خانه می ربود

3523. *Her neyi ki orada gördü, burada iyi göründü; gözü, göz hânesinden kapardı.*

Pâdişâh Çinliler tarafında her ne nakış gördü ise, Rûmîler tarafında o nakışları daha latîf ve parlak gördü; bir hâlde ki, kemâl-i letâfetinden gözü kamaştırdı.

رومیان آن صوفیانند ای پدر بی ز تکرار و کتاب و بی هنر

3524. *Ey baba, Rûmîler o sûfîlerdir, tekrârsız ve kitâbsız ve hünersiz cinsden.*

لیک صیقل کرده اند آن سینها پاک زآز و بخل و حرص و کینها

3525. *Lâkin saykal etmişlerdir; o sîneler hırstan ve buhûlden ve şehvetten ve kînlerden pâkdir.*

Rûmîler sûfîlerin misâlidir ve o sûfîler kitâb okumazlar ve ders tekrârını bilmezler ve sûrî hünerlerden haberleri yoktur; fakat âyîne-i kalblerini parlatmışlar, tama' ve buhül ve hırs-ı dünyâ ve kin tutmak gibi evsâf-ı nefsâniyeden kalbleri temizlenmiştir.

آن صفای آینه وصف دلست صورت بی منتها را قابلست

3526. *O âyînenin safveti gönül vasfıdır; nihâyetsiz sûreti kabûl edicidir.*

Ya'nî, âlem-i sûrette gördüğümüz aynanın safveti gönlün vasfıdır ve hadd-i zâtında gönül ayna sıfatlıdır. Ayna nasıl ki kendisine mukâbil olan sû-

retlerin aksini kabûl ederse, gönül dahi, âlem-i gayb nakışlarının aksini bî-nihâye olarak kabûl eder; fakat âlem-i süflînin nakışları onu paslandırdığı için safvet-i asliyyesi kalmaz, o pasları temizlemek icâb eder. Beyit:

Gönül âyînesin sûfî eder isen eğer sâfî
Açılır sana bir kapı ayân olur cemâlullâh.

صورت بی صورت بی حد غیب زاینهء دل تافت بر موسی ز جیب

3527. *Gaybin hadsiz olan sûretsiz sûreti, Mûsâ üzerine ceybinden gönül aynasından parladı.*

“Âlem-i gaybin hadsiz olan sûretsiz sûreti”nden murâd, a'yân-ı sâbitedir; zîrâ onlar suver-i ilmiyye-i ilâhiyye olduklarından nihâyetleri yoktur; ve vücûd-ı izâfî âlemine nazaran birer sûret-i müteayyine iktisâb etmemiş olduklarından, onlara sûretsiz denebilir. Ve ilm-i ilâhî mertebesinde sâbit olduklarından suver-i gaybiyye de denebilir. İşte bu suver-i ilmiyye, ülü'l-azm bir peygamber olan Mûsâ (a.s.)'ın sâf olan gönlünün aynasına aks etti ve ceyb-i vücûdundan çıkıp hârika ve mu'cize olarak zâhir oldu. Nitekim koynuna elini sokup şiddetli bir projektör gibi parlak bir halde çıkardı; ve asâsını bırakıp, ejderhâ oldu ve asâsıyla denize vurup yol açtı ve kezâ asâsıyla kayaya vurup sular akıttı ve bunun gibi diğer mu'cizeler gösterdi. Bunların cümlesi âlem-i gaybin nihâyetsiz ve sûretsiz birer sûretleri idi.

گرچه آن صورت نگنجد در فلک نی بعش و فرش و دریا و سمک

3528. *Gerçi o sûret feleğe, arşa ve ferşe ve deryâyâ ve balığa sığmaz.*

Ya'nî, suver-i ilmiyye-i ilâhiyye, âlem-i sûrete sığmaz ve hulûl etmez; belki bu âlem-i sûret, suver-i ilmiyyenin akisleri ve zilleridir. Onun için ehl-i hakikat رايحة الوجود ya'nî “A'yân-ı sâbite vücûd-ı izâfî kokusunu koklamamıştır” buyururlar.

زانکه محدودست و معدودست آن آينهء دلرا نباشد حد بدان

3529. *Zîrâ o mahdûddur ve ma'dûddur; bil ki gönül aynasına had olmaz.*

Nâmütenâhî olan tecelliyât-ı ilmiyye-i ilâhiyye, âlemin sûretine tamâmiyle aks etmez; çünkü âlem-i sûret dardır ve sayılıdır; ancak gönül aynasına aks eder. Zîrâ gönül aynasının hudûdu yoktur. Nitekim hadîs-i kudsîde [Ben arzıma ve semâ-

ma sığmam; fakat temiz ve muttakî mü'min kulunun kalbine sığarım] buyrulur. Ve "gönül"den murâd her insanın gönlü değil, ancak insân-ı kâmilin gönlüdür. Beyit:

دل یکی منظریست ربانی خانهء دیو را چه دل خوانی
آنکه دل نام کردهء بمجاز روبه پیش سگان کوی انداز

"Gönül, rabbânî olan bir penceredir; sen şeytanın evine niçin gönül ta'bîr edersin? Mecâzen gönül nâmını verdiği şeyi, git mahallenin köpekleri önüne at!"

عقل اینجا ساکت آمد یا مضل زانکه دل با اوست یا خود اوست دل

3530. *Akıl burada sâkit, yâhut şaşkın geldi. O sebebdan ki, gönül onunla mıdır, yâhut gönül o mudur?* [3489]

Ya'nî, tecelliyât-ı ilmiyye-i ilâhiyyenin gönle sığmasından dolayı akıl, "Gönül o suver-i ilmiyye ile midir, yoksa gönül o suver-i ilmiyyenin kendisi midir?" diye sâkit ve şaşkın bir hâlde kaldı. "Gönül onunla mıdır?" ta'bîri ile "ayne'l-yakîn" mertebesine; ve "Ost dil" ta'bîriyle de "hakka'l-yakîn" mertebesine işâret buyrulur.

عکس هر نقشی نتابد تا ابد جز دل هم با عدد هم بی عدد

3531. *Her bir nakşın aksi, hem adedli, hem adedsiz olan kalbin gayrine, ebede kadar parlamaz.*

İlm-i ilâhîde olan a'yân-ı sâbitenin aksi, insân-ı kâmilin kalbinden başkasına aslâ in'ikâs etmez; ve insân-ı kâmilin kalbi sûret i'tibâriyle, âlem-i keserâtda ma'dûdât arasındadır ve ma'nâ i'tibâriyle âlem-i vahdetde ma'dûdât arasından hâriçtir.

تا ابد هر نقش نو کاید برو می نماید بی حجابی اندرو

3532. *Ebede kadar ona gelen her yeni nakış, onda bir hicâbsız görünür.*

İlm-i ilâhî sûretlerinin nihâyeti yoktur; binâenaleyh bu mertebeden insân-ı kâmilin kalbine mün'akis olan her yeni nakış, o kalbde apaçık ve hicâbsız görünür. Havâss-ı evliyâ, bu müşâhede ile, suver-i kevnîyyenin geçmiş ve ebede kadar gelecek hâdisâtına muttali' olurlar.

اهل صیقل رسته اند از بو و رنگ هر دمی بیند خوبی بی درنگ

3533. *Ehl-i saykal, koku ve renkten kurtulmuşlardır; her bir demi bilâ-teemmül güzelliğe görürler.*

Kalblerinin âyînesine cilâ vermiş olan havâss-ı evliyâ, âlem-i sûrette gördükleri kokulara ve renklere nazaran hükm etmezler; zîrâ onlar her bir nefes-i rahmânîyi bilâ-teemmül güzelliğe görürler; zîrâ âlem-i sûret her ân-ı gayr-i münkasimde tecellî-i kahrî ile ma'dûm ve tecellî-i lutfî ile mevcûd olur; ve bu icâd ve i'dâm lâ-yenkatı' vârid olan nefes-i rahmânî ile olur. Ve nefes-i rahmânînin tevâlîsi o kadar sür'atle vâki' olur ki, nazar-ı hissî teceddüd-i emsâlin farkında olamaz. Nitekim bu bâbdaki îzâhât 2066 numaralı beyitte geçti. Sâf olan kalbleriyle hakîkate nâzır olan havâss-ı evliyâ, tecelliyât-ı ilâhiyyenin her andaki güzelliğini, teemmül ve tefekkür ile değil, zevkan ve hâlen müşâhede ederler ve müşâhedelerinden bilirler.

نقش و قشر علم را بگذاشتند رایت عین الیقین افراشتند

3534. *İlmin nakşını ve kısrını bıraktılar; aynâ-yakîn bayrağını kaldırdılar.*

Onların ilmi, havâss-ı beşerîyye yolundan, kıyâsât-ı akliyye ile merteb-i vehim ve hayâlde hâsıl olan ilim değildir. Zîrâ bu ilim nakış ve kabuk mesâbesindedir. O havâss-ı evliyânın ilmi âyîne-i kalblerine muntabı' ve mün'akis olan ulûm-ı rabbâniyyedir; ve o ulûmu kalblerinde yakîn gözü ile görürler.

رفت فکر و روشنائی یافتند نحر و بحر آشنایی یافتند

3535. *Fikir gitti ve rûşenâlık buldular; nahri ve âşinâlığın bahrini buldular.*

O kâmillerden vahdet-i Hakk'ın hicâbı olan fikir gitti; hakîkat güneşi çıktı, aydınlık buldular; sadrı ve yüzmenin denizini buldular. "Nahr" boğazlamak ve namazda sağ eli sol el üzerine koymak ve sadır ma'nâlarına gelir; burada sadır ma'nâsı münâsib olur. Ya'nî o kâmiller hem sadrı ve hem deryâyı hakîkatı bulup, enine boyuna yüzdüler. Ba'zı nüshalarda "nahr" yerine "nehir" vâki'dir. Bu sûrette ma'nâ, yüzmenin nehrini ve bahrini buldular demek olur.

مرگ کین جمله از و در وحشتند می کنند این قوم بر وی ریش خند

3536. *Ölüm ki hep ondan korkarlar; bu tâife ona riş-hand ederler.*

"Rîş-hand" istihzâ ile gülmek ma'nâsınadır. Ya'nî bu tâife herkesin korktuğu ölüme karşı müstehziyâne gülerler.

کس نیابد بر دل ایشان ظفر بر صدف آید ضرر نی بر گهر

3537. *Kimse onların gönlü üzerine zafer bulmaz; zarar güher üzerine değil, sadef üzerine gelir.*

Ya'nî o kâmillerin gönüllerinin safvetini kimse bozamaz; eğer zaleme-i dünyâdan birisi onlara zarar ikâna müteveccih olursa, o zararı ancak onların sadef gibi olan cisimlerine yapabilir; yoksa sadef içindeki inciye benzeyen gönüllerine değil.

گرچه نحو و فقه را بگذاشتند لیک محو و فقر را بر داشتند

3538. *Uâkıa nahvi ve fıkıhı terk ettiler; fakat mahvı ve fakrı kaldırdılar.*

O kâmiller nahiv ve fıkıh ilimleriyle meşgûliyeti terk ettiler; fakat vücûd-ı Hak'da kendi enâniyetlerini mahv etmek ilmini ve bilcümle harekât ve sekenâtda Hakk'a iftikâr ilmini ihtiyâr ettiler.

تا نقوش هشت جنت تافته است لوح دلشانرا پذیرا یافته است

3539. *Nihâyet sekiz cennetin nakışları parlamıştır; onların gönüllerinin levhini kabûl edici bulmuştur.*

Ya'nî, tahsîl ettikleri mahv u fakr netîcesinde gönüllerine sekiz cennetin nakışları in'ikâs etti; ve sekiz cennet aksetmek üzere onların gönüllerinin levhini kabûl eder bir halde buldu.

بر تراند از عرش و کرسی و خلا ساکنان مقعد صدق خدا

3540. *Arşdan ve kürsîden ve halâdan çok yüksektirler; Hakk'ın mak'ad-ı [3499] sıdkının sâkinleridir.*

Kâmillerin makâmı mekânî değildir; onların makâmı, âlem-i sûretin ve hattâ sâha-i esîriyye olan, âlem-i halânın fevkindedir. Onlar sûre-i Kamer'de vâki' *ان المتقين في جنّات و نهْر في مقعد صدق عند مليك مقتدر* (Kamer, 54/54,55) [Takvâ sâhibleri cennetler, genişlikler içindedirler, doğruluk makamındadırlar, kudretli bir pâdişâhın yanındadırlar] âyet-i kerîmesinde beyân buyrulduğu üzere muktedir, mutasarrıf olan Hakk'ın indinde, makâm-ı sıdkda sâkindirler.

گفت تشنه بوده ام من روزها شب نخفتم ز عشق و سوزها
 3543. (Zeyd) dedi: Ben günlerce susuz olmuşum; gece aşktan ve harâretlerden uyumamışım.

Ya'nî, gündüzleri sâim ve geceleri dahi ibâdetle kâim olmuşum, dedi.

تا ز روز و شب کذر کردم چنان که ز اسپر بگذرد نوک سنان
 3544. Nihâyet gündüzden ve geceden öyle geçtim ki, mızrağın ucu kalkandan geçer.

Ya'nî mızrağın ucu kalkandan nasıl geçerse, ben de geceden ve gündüzden öyle geçtim.

که ازان سو جملهء ملت یکست صد هزاران سال و یک ساعت یکست
 3545. Öyle ki o taraftan bütün milletler birdir; yüz binlerce yıl ve bir sâat birdir.

Ya'nî kuyûd-ı beşeriyeden kurtuldum ve âlem-i itlâka ve mertebe-i vahdet vâsıl oldum; ve bu mertebeden nazar olunursa, bütün milletler, ya'nî keserât-ı taayyünât hep müttehiddir; ve o mertebede zaman ve mekân kayıtları yoktur. Binâenaleyh âlem-i taayyünâtın yüz binlercesi ile bir sâati orada hep birdir; zîrâ bunların cümlesi i'tibârîdir.

هست ازل را و ابد را اتحاد عقل را ره نیست آن سو ز افتقاد
 3546. Ezelin ve ebedin ittihâdı vardır. İftikâd cihetinden akıl için o tarafa yolun yoktur.

Ya'nî o mertebe-i vahdette, ezel ile ebed birleşmiştir. Bu mertebeye takarüb edince, akıl kendisini gâib etmesi cihetinden, aklın bu ma'nâya yolu yoktur; ve akıl bu mertebeye adım atmaktan âcizdir. Zîrâ bu mertebe Zât-ı Hakk'ın vahdeti ve kesret-i taayyünâtının fenâsı demektir; akıl ise âlem-i keserâtandır. Keserât-ı taayyünât fânî olunca, bu meyanda akıl da fânî olur. Yukarıda zikr olunan hadîsde gerçi Hz. Zeyd'in bu ifâdeleri yoktur; fakat Cenâb-ı Pîr, kendilerinin dahi vâsıl olduğu o mertebenin ahvâlini Hz. Zeyd'in lîsânından tafsîl buyururlar.

گفت ازین ره کوره آوردی بیار در خور فهم عقول این دیار
 3547. (Resûl-i Ekrem) buyurdu ki: Bu yoldan azık getirdin ise, bu diyârın akıllarının anlayışına lââyık olarak getir!

Ya'nî (S.a.v.) Efendimiz, Hz. Zeyd'in sözlerine cevâben "Eğer bu vahdet yolundan hakâyık ve maârif azıklarını getirdin ise, bu âlem-i sûret ehlinin akılları erebilecek ta'bîrât ve elfâz ile beyân et!" buyurdular. Zîrâ ezel ile ebedin birleşmesine ve yüz binlerce sene ile bir sâatin bir olmasına, âlem-i sûret ehlinin akılları ermez.

گفت خلاقان چو ببینند آسمان من بینم عرش را با عرشیان

3548. (Zeyd) dedi: *Halâik gökyüzünü nasıl görürlerse, ben de arşiler ile arşı görüyorum.*

Risâlet-penâh Efendimiz hazretlerinin ihtârları üzerine, Hz. Zeyd, ehl-i âlemin anlıyabilecekleri ta'bîrât ile söze şürû' edip buyurdu ki: Ben arş-ı a'lâ-yı arşın sâkinleriyle berâber, âlem halkının gökyüzünü apaçık gördükleri gibi görüyorum.

هشت جنت هفت دوزخ پیش من هست پیدا همچو بت پیش شمن

3549. *Sekiz cennet ve yedi cehennem benim önümde, putperestin önündeki put gibi âşikârdır.*

يك ييك و ا می شناسم خلق را همچو گندم من ز جو در آسیا

3550. *Ben değirmende buğdayı arpadan anladığım gibi, halkı birer birer tanırım.*

که بهشتی کیست و بیگانه کیست پیش من پیدا چو مار و ماهیست

3551. *Öyle ki, cennetlik kimdir ve yabancı kimdir, benim önümde yılan ve balık gibi zâhirdir.*

این زمان پیدا شده بر این گروه یوم تبیض و تسود و جوه

3552. *Bu zamanda, yevm-i kıyâmette yüzlerin beyaz ve kara olması bu gürûha zâhir olmuştur.*

Ya'nî sûre-i Âl-i İmrân'da *یوم تبیض و جوه و تسود و جوه* (Âl-i İmrân, 3/106) ya'nî "O günde yüzler vardır ki, beyazdır; ve yüzler vardır ki karadır" âyet-i kerîmesinin sırn olan bu mertebe-i vahdete vâsıl olan kâmillere zâhir olmuştur.

پیش ازین هر چند جان پر عیب بود در رحم بود و ز خلاقان غیب بود

3553. *Bundan evvel her ne kadar pür-ayıb olan cân var idi, rahimde idi ve halâikden gâib idi.*

Ya'nî âlem-i ecsâda taalluktan evvel henüz ana rahminde olup ahvâli, ehl-i dünyâ nazarından gâib olan ne kadar ayıblı ve kusûrlu ervâh, ya'nî ervâh-ı eşkıyâ var idiyse, mertebe-i vahdete vâsıl olan kâmillere bu dünyâda iken mekşûf olmuştur; zîrâ bu zevâta, o mertebede a'yân-ı sâbite münkeşif olur.

الشَّقِيُّ مَنْ شَقِيَ فِي بَطْنِ أُمِّ مِنْ سِمَاتِ الْجِسْمِ يُعْرِفُ حَالَهُمْ

3554. Şakî olan kimse, anasının karnında şakî oldu; onların hâli cismin hey'etlerinden tanılır.

تن چو مادر طفل جانرا حامله مرگ درد زادنتست و زلزله

3555. Cisim, ana gibi cân çocuğuna gebedir. Ölüm, doğum ağrısı ve sarsıntı-sıdır.

جمله جانهای گذشته منتظر تا چه گونه زاید آن جان بطر

3556. Geçmiş olan canların hepsi, acabâ o mesrûr olan can ne türlü doğar diye muntazırdır.

"Batır" sıfat-ı müşebbehedir, gâfil ma'nâsına gelir. Gafletten pek ziyâde mesrûr olan kimse ma'nâsına gelen "batar"dan müştakdır. Ya'nî, âlem-i cisimden, evvelce âlem-i berzaha mevt ile intikâl etmiş olan rûhlar, mevt-i hâli ile cisimden alâkasını kesmek üzere bulunan bir rûh hakkında, acabâ hayât-ı dünyeviyyede gafletle mesrûren yaşayan bu rûh, bu âleme ne türlü doğacaktır; ya'nî kara yüzlü mü, yoksa beyaz yüzlü mü? Nûrânî mi, zulmânî mi? Saîd mi, şakî midir diyerek beklerler.

زنگیان گویند خود از ماست او رومیان گویند بس زیباست او

3557. Zengîler, muhakkak o bizdendir derler. Rûmîler de, o çok yakışıklıdır derler.

"Zencîler"den murâd. zulmânî olan ervâh-ı eşkıyâdır. "Rûmîler"den murâd nûrânî olan ervâh-ı süadâdır. Ya'nî, öleceği bekleyen geçmiş rûhlar, bu rûhun cinsi hakkında ihtilâf içindedirler.

چون بزاید در جهان جان وجود پس نماند اختلاف بیض و سود

3558. Vaktâki vücûd cân âlemine doğar, o hâlde beyaz ve kara ihtilâfı kalmaz.

Ya'nî rûh, âlem-i berzâha intikâl edince, evvelce geçen ervâhın şekilleri ve ihtilâfları zâil olur.

گر بود زنگی برندش زنگیان روم را رومی برد هم از میان

3559. Eğer zenci olursa, onu zenciler götürür; rûmu da aradan rûmî götürür.

“Zenciler”den murâd, ervâh-ı eşkiyâ, “Rûmiler”den murâd ervâh-ı süadâdır. Ya'nî mevt hâli ile cesedden infikâk eden rûhu, kendi cinsinden olan rûhlar istikbâl ederler ve onu alıp kendi karârgâhlarına götürürler. “Rûhlar”dan murâd, iki sınıf ervâh-ı insâniyye olduğu gibi, iki sınıf melâike de olabilir; zîrâ melâike de iki nevi'dir: Birisi melâike-i rahmet, diğeri melâike-i azâbdır. Nitekim ان الذين قالوا ربنا الله ثم استقاموا تتنزل عليهم الملائكة الا تخافوا ولا تحزنوا و ابشروا بالجنة التي كنتم توعدون (Fussilet, 41/30) ya'nî “Bizim Rabb'imiz Allah Teâlâ'dır dedikten sonra, sebât edenlere, korkmayınız ve mahzûn olmayınız ve va'd olunduğunuz cennet ile müjdelendiniz, diyerek melâike tenezzül ederler” âyet-i kerîmesi melâike-i rahmetin istikbâline delîldir.

تا نژاد او مشکلات عالمست آنکه نازاده شناسد او کمست

3560. O doğmadıkça âlemin müşkilâtıdır; doğmamışı anlayan azdır.
[3519]

Ya'nî henüz doğmamış olan çocuğun hâlini ve evsâfını kimse bilmez. Zîrâ doğmamış olan çocuğun hâl ve şânını anlayan azdır. Henüz âlem-i sûrete gelmemiş olanların hakâyıkına ve a'yân-ı sâbitelerine muttali' olan ancak havâss-ı evliyâdır; bunların adedi de mebzûl değildir.

او مگر ينظر بنور الله بود کاندرون پوست او را ره بود

3561. O meğer Allâh'ın nûruyla nazar ede ki, onun için postun içine yol ola.

Ya'nî henüz doğmamış olan çocuğun hâlini bilebilecek olan zât-ı şerîf, meğer ki Allâh'ın nûruyla nazar eden bir kimse olsa, zîrâ onun çeşm-i kalbi için sûretlerin içlerine ve ma'nâlarına nüfûz-ı nazar vardır.

اصل آب نطفه اسپیدست و خوش لیک عکس جان رومی و حبش

3562. Nutfe suyunun aslı beyazdır ve latîfdir; lâkin Rûmî ve Habeş'in canının aksi.

میدهد رنگ احسن التقویم را تا باسفل می برد آن نیم را

3563. Ahsen-i takvîme renk verir; o yarısını esfele kadar götürür.

Vücûd-ı beşerin aslı olan nutfe suyunun rengi beyazdır ve latîftir; fakat o nutfe sûretine saîdin ve şakînin rûhlarının aksî, o nutfenin istihâlât netîcesinde, ahsen-i takvîm üzere tekevvün eden sûret-i beşere birtakım haller ve vasıflar verir. İşte bu akis, beşerin bir kısmını, ya'nî zümre-i eşkıyâda dâhil olanları esfel-i sâfilîn-i tabîata kadar götürür. Ebû Zer hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfde ان الله تعالى خلق آدم فضرب يمينه على يمينه فاخرج ذرية بيضاء كالفضة فضرب يسراه يا'nî "Mu-hakkak Allah Teâlâ Âdem'i yarattı. Sağ eli ile onun sağına vurdu; gümüş gibi beyaz zürriyyet çıktı; ve sol eliyle soluna vurdu; kömür gibi zürriyyet çıktı. Sonra buyurdu: İşte bunlar cennettedir, pervâm yoktur; ve bunlar da nârdadır ve benim pervâm yoktur" buyrulur. "Sağ el"den murâd, yed-i kudret-i cemâl; ve "sol el"den murâd, yed-i kudret-i celâldir. Binâenaleyh süadâ mazhar-ı esmâ-i cemâliyye ve eşkıyâ, mazhar-ı esmâ-i celâliyyedir.

این سخن پایان ندارد باز ران تا نمانیم از قطار کاروان

3564. *Bu sözün nihâyeti yoktur; kârvan katarından kalmamamız için, tekrar sür!*

Bu saîd ve şakî sözleri sırr-ı kadere âid olup, bu husûstaki hakâyıkın nihâyeti yoktur. Ma'nâ kârvanının katarından geri kalmamak için Hz. Zeyd'in kıssasına rücû' et!

یوم تبیض و تسود وجوه ترك و هندو شهره گردد آن گروه

3565. *Yevm-i kıyâmette yüzler vardır ki, beyaz ve karadır; o gürûh Türk ve Hindû zâhir olur.*

Ya'nî yevm-i kıyâmette muhtelif milletlere mensûb olan beyaz ve kara yüzlüler âşikâr olurlar.

فاش گردد گر تو کاهی یا که کوه هندویی یا ترك پیش هر گروه

3566. *Sen saman çöpü müsün, yâhud ki dağ mısın? Hindû musun, yoksa Türk müsün? Her tâife önünde zâhir olur.*

"Hindû"dan murâd eşkıyâ ve "Türk"den murâd süadâdır. Vech-i şebek reng-i zâhirîleridir.

در رحم پیدا نباشد هند و ترك چونکه زاید بیندش زار و سترگ

3567. *Rahimde Hind ve Türk belli olmaz; vaktâki doğar, onu zayıf ve kavî görür.*

Ana rahminde iken çocuk beyaz mıdır ve esmer midir belli olmaz; doğduğu vakit zayıf olanlar ile kavî olanlar, âlem-i sûrette apaçık görürler. "Zayıf"dan murâd, zâhir gözü açık ve bâtın gözü kapalı olanlar; ve "kavî"den murâd, zâhir ve bâtın gözleri açık olan evliyâ-yı kirâmdır.

جواب گفتن زید رضی الله عنه رسول را صلى الله عليه و سلم که احوال
خلق بر من روشنست و پوشیده نیست

Resûl (s.a.v.)e, Zeyd (r.a.)ın "Ahvâl-i halk bana âşikârdır ve mestûr değildir" diye cevâb vermesi

جمله را چون روز رستاخیز من فاش می بینم عیان از مرد و زن

3568. *Ben kıyâmet günü gibi, erkekten ve kadından cümleyi apaçık, zâhiren görüyorum.*

هین بگویم یا فرو بندم نفس لب گزیدش مصطفی یعنی که بس

3569. *Âgâh ol, söyleyeyim mi, yâhud nefes bağlayayım mı? Mustafâ ona dudak ısırdı ki, yetişir, demektir.*

Hiz. Zeyd, azîm bir cezbe içinde, (S.a.v.) Efendimiz'e hitâben: "Yâ Resûlallâh, ben kıyâmet gününde olduğu gibi, kadınlar ve erkekler ne halde ise onları aynen apaçık görüyorum; bunları açıktan açığa söyleyeyim mi, yoksa susayım mı?" dedi. Mustafâ (s.a.v.) Efendimiz ona: "Sus, bu kadar kâfidir!" demek olan dudaklarını ısırarak işâret buyurdular.

یا رسول الله بگویم سر حشر در جهان پیدا کنم امروز نشر

3570. *Yâ Resûlallâh haşırın sırrını söyleyeyim; bugün âlemde neşri ızhâr edeyim.*
[3528]

Beyt-i şerîfde beyân buyrulan haşır, hem rûhânî ve hem de cismânî olan haşirlere râci'dir. Bu haşır mes'elesi hakkında hükemâ ve ulemâ arasında

muhtelif fikirler dermeyân olunmuştur. Kimi haşr-ı ecsâd vâki'dir der ve ki mi haşr-ı ecsâdı inkâr edip kelâm-ı enbiyâda zıkr olunan haşir, haşr-i rûhî ve aklîdir; tefhîm-i avâm için haşr-i ecsâma delâlet eden azâb ve sevâb-ı cismânî ibâreleriyle beyân olunmuştur. Binâenaleyh ba'zıları âlem-i berzahda gayr-i mahsûs ve hayâlî olan haşr-ı ervâha haml etmişlerdir; ve ba'zıları da tenâsühe düşmüşlerdir. Vâkıâ insanın ölümüne kıyâmet ve haşir denmesi doğrudur; fakat onların haşri, haşr-i rûhânîye hasr etmeleri bâtıldır ve hilâf-ı nefsü'l-emirdir. Ve ehl-i tenâsühün zu'mu ise bâtil-ı muhakkaktır. Ehl-i îmân ve irfân her iki haşra da kâildirler ve kelâm-ı şâri'i te'vîl etmezler.

هل مرا تا پرده هارا بر درم تا چو خورشیدی بتابد گوهرم

3571. *Bırak beni, tâ ki perdeleri yırtayım; tâ ki gevherim bir güneş gibi parlсын.*

تا کسوف آید ز من خورشید را تا نمایم نخل را و بید را

3572. *Tâ ki benden güneşe küsûf gelsin, tâ ki hurma ağacı ile söğüt ağacını göstereyim.*

Ya'nî, yâ Resûlallâh, bana müsâade buyur ki, esrâr perdelerini yırtayım; benim güneş gibi olan hakikatım ve hüviyyetim zâhir olsun ve nihâyet bu zuhûrdan âlem-i sûretin güneşine küsûf ve karanlık ânz olsun. Meyveli hurma ağacı gibi olan sâlih kulları ve söğüt ağacı gibi meyvesiz olan fâsid kulları, birer birer ızhâr edeyim.

وا نمایم راز رستاخیز را نقد را و نقد قلب آمیز را

3573. *Kıyâmetin sırrını, nakd-i hâlisi ve kalp karışık olan nakdi göstereyim.*

دستها بیریده اصحاب شمال و نمایم رنگ کفر و رنگ آل

3574. *Elleri kesilmiş olduğu halde ashâb-ı şimâli, küfrün rengini ve âlin rengini göstereyim.*

Beyt-i şerîfdeki "âl" kelimesini Ankaravî hazretleri Arabî olarak "ehil" ma'nâsına almışlar ve küfrün ve âl-i Muhammed'in rengini göstereyim ma'nâsı vermişlerdir. Hind şârihleri "âl" kelimesine Fârisi olarak, kırmızı ma'nâsını vermişler ve bu rengi, ehl-i îmânın rengine nisbet etmişlerdir. Fâkîre lâyiğ olan "âl" kelimesinin Fârisî olarak "serâb" ma'nâsına olmasıdır. Zî-râ beyt-i şerîfde bu renkler ile ashâb-ı şimâlin hâli tavsîh buyrulur. Binâena-

leyh "reng-i âl" ta'bîri ile serâb gibi olan ehl-i küfrün a'mâline işâret buyrulmuş olması vârid olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَالَّذِينَ كَفَرُوا أَعْمَالُهُمْ كَسَرَابٍ (Nûr, 24/39) ya'nî "Küfr edenlerin amelleri serâb gibidir" buyrulur.

Hulâsa-i ma'nâ "Elleri kesilmiş bir hâlde olarak ehl-i Celâl olan ashâb-ı şîmâli ve onların küfürlerinin rengini ve serâb gibi olan amellerinin rengini açık göstereyim" demek olur.

در ضیای ماه بی خسف و محاق

وا گشایم هفت سوراخ نفاق

3575. *Husûfsuz ve mihâksız ayın ziyâsında nifâkın yedi delilini açayım.*

"Hasf" ayın tutulması; "mihâk" Arabî aylarının nihâyetinde ayın görünmez olması. "Nifâkın yedi delili"nden murâd, mühlikât-ı seb'adır ki, onlar (S.a.v.) Efendimiz hadîs-i şerîflerinde buyururlar. Ebû Hüreyre (r.a.)dan mervî olan hadîs-i şerîf budur: اجتنبوا السبع الموبقات الشرك بالله و السحر و قتل النفس التي حرم الله الا بالحق و اكل الربا و اكل مال اليتيم و التولي يوم الزحف و قرف المحصنات المؤمنات الغافلات Ya'nî "Yedi mevzi'-i helâkden sakının ki, onlar Allah'a şîrk koşmak ve sihir etmek, haklı olan müstesnâ olarak, Allah'ın harâm ettiği nefsi katl etmek ve fâiz yemek ve yetim malını yemek ve mukâbele ve mukâtele gününde ehl-i İslâm tarafından kaçmak ve ehl-i iffet olan kadınlara zinâ isnâd etmektir." Bu yedi mühlikâtdan her birisi, cehennemin yedi kapısından bir kapısına tekâbül eder.

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullah hazretlerinin şerhlerinde nifâkın yedi deliği kibir, hırs, şehvet, hased, gazab, buhûl ve hıkd olarak gösterilmiştir.

Hulâsa-i ma'nâ "Yâ Resûlallâh, senin ay gibi parlak olan nübüvvetinin nûrunda aslâ hicâb olmayarak, her biri cehennemin bir kapısına mukâbil olan nifâk ve muhâlefetin yedi deliğini açıvereyim."

بشنوایم طبل و کوس انبیا

وا نمایم من پلاس اشقیا

3576. *Ben eşkıyânın pelâsını göstereyim; enbiyânın tablını ve kûsünü işittireyim.*

"Pelâs" dervîşlerin giydikleri kaba yünden ma'mûl abâ ve mekr ve hîle ve tarz ve revîş ma'nâlarına gelir; burada tarz ve revîş ma'nâsı münâsib olur. "Tabl" davul, "kûs" büyük nakkâre ma'nâlannadır. Ya'nî eşkıyânın tarz ve revîşlerini açık göstereyim ve enbiyânın câh ve haşmetlerini ve onların da'vetlerindeki sadâ-yı hakîkati bütün âfâka i'lân edeyim; âlemde küfürden eser kalmassın.

دوزخ و جنات و برزخ در میان پیش چشم کافران آرم عیان
 3577. *Ortada olan cehennemi ve cennetleri ve berzahı, kâfirlerin gözü önüne ayânen gelireyim.*

وا نمايم حوض كوثر را بجوش كآب بر روشن زند با نگش بگوش
 3578. *Cûşda olan havz-ı kevseri göstereyim; suyu onların yüzüne ve onun sadâsı kulağa vura.*

Kaynamada olan havz-ı kevseri kâfirlere göstereyim; o havzın suyu onların yüzüne çarpsın ve suyun sadâsı da kulaklarına aks etsin.

وان كسان كه تشنه بر گردش دوان گشته اند اين دم نمايم من عيان
 3579. *O kimseler ki, susuz onun etrâfında koşucu olmuşlardır; bu demde ben âşîkâre göstereyim.*

Havz-ı kevserin etrâfında susamış oldukları halde koşmakta olan kimseleri bu demde ben apaçık göstereyim.

می بساید دوش شان بردوش من نعره‌شان می رسد در گوش من
 3580. *Onların omuzları benim omuzuma sürünür; onların na'raları benim kulağıma erişir.*

اهل جنت پیش چشمم ز اختیار در کشیده یکدگر را در کنار
 3581. *Ehl-i cennet, ihtiyâr cihetinden gözümün önünde birbirini kenara çekmiş.*

Ehl-i cennet kendi arzû ve ihtiyârlarıyla gözümün önünde birbirini kucaklamış.

دست همدیگر زیارت میکنند از لبان هم بوسه غارت میکنند
 3582. *El ele ziyâret ediyorlar; dudaklardan da bûse yağma ediyorlar.*

Ehl-i cennet el ele tutuşup musâfaha ve yekdiğerini ziyâret ederler ve dudak dudağa da öpüşürler.

کر شد این گوشم ز بانگ آه آه از خسان و نعرهء وا حسرتاه
 3583. *Bu kulağım âh âh sadâsından, hüsinlerden ve vâ-hasretâh na'rasından sağır oldu.*

Ehl-i cenneti gördüğüm gibi, ehl-i cehennemın ahvâlini de görüyorum. Bu kulağım şakîlerin âh âh sadâlarından ve vâ-hasretâh na'ralarından sağır oldu.

این اشارت‌هاست گویم از نغول لیک می ترسم ز آزار رسول

3584. *Bu işâretlerdir, derinden söylerim; fakat Resûl'ün âzârından korkarım.*

Ya'nî benim bu söylediğim sözler birtakım işâretlerdir. Bu hakikatleri daha derin ve esaslı bir sûrette de söylerim; fakat Resûl-i Ekrem Efendimiz'in âmmeye bu esrârın ifşâsına râzı olmayıp bana danılacağından korkarım.

همچنین می گفت سرمست و خراب داد پیغمبر گریانش بتاب

3585. *Sermest ve harâb olduğu halde böyle söylerdi; Peygamber onun yakasını tâba verdi.*

Hiz. Zeyd (r.a.) cezbe içinde böyle sözler söylemekte idi. (S.a.v.) Efendimiz, artık sus! ma'nâsına olarak yakasını çekti.

گفت هین در کش که اسبت گرم شد عکس حق لا یستحیی زد شرم شد

3586. *Buyurdu: Âğâh ol, çek ki, senin atın kızdı; hakkın aksi "lâ-yestahyî" vurdu ve utanma gitti.*

Hiz. Zeyd'in bu sözleri üzerine (S.a.v.) Efendimiz buyurdular ki: Rûhunun atı cezbeden dolayı harâretlendi ve kızdı; şiddetli harekete başladı; dizginini çek, hakîkatin senin rûhuna aksi, utanma, doğruyu söyle nidâsını vurdu; ve sende utanma gitti. "Aks-i hak lâ yestahyî zed" kelâmında, sûre-i Ahzâb'da vâki "وَاللّٰهُ لَا يَسْتَحْيٰ مِنْ الْحَقِّ" (Ahzâb, 33/53) ya'nî "Allah Teâlâ doğrudan istihyâ etmez" âyet-i kerîmesi ile ان يقول الحق لا يستحیی ya'nî "Allah Teâlâ doğruyu söylemekten istihyâ etmez" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Hulâsası budur ki: Ahadiyyet-i Hak güneşi doğdu ve Hiz. Zeyd'in gölge gibi olan vücûd-ı izâfisi ortadan kalktı; vücûdu, vücûd-ı hakkânî ve sıfâtı da sıfât-ı rabbânî oldu. Allah Teâlâ hakîkati söylemekten nasıl istihyâ muâmelesi buyurmaz ise, Hiz. Zeyd dahi inkişâf eden hakâyıkı söylemekten ve ızhâr etmekten utanmadı ve çekinmedi.

آینه تو جست بیرون از غلاف آینه و میزان کجا گوید خلاف

3587. *Senin aynan gılâfından dışarıya sızadı; ayna ve mîzân nerede hilâf söyler?*

Senin rûhunun aynası cisminin kılıfından dışarıya fırladı; ayna kendisine aks eden sûreti yanlış gösterir mi? Ve terâzi, kendisiyle tartılan şeyin sıklıkta hatâ eder mi?

آینه و میزان کجا بندد نفس بهر آزار و حیای هیچ کس

3588. *Ayna ve terâzi hiçbir kimsenin incinmesinden ve utanmasından dolayı, nerede nefes bağlar?*

Ayna ve terâzi, bir kimse danlacak ve utanacak diye doğruyu söylemekten sükût ederler mi?

آینه و میزان محکهای سنی گر دو صد سالش تو خدمتها کنی

3589. *Ayna ve terâzi âlî miheklerdir; eğer sen ona iki yüz sene hizmetler edersen.*

کز برای من بپوشان راستی بر فزون بنما و منما کاستی

3590. *Benim için doğruluğu ört, ziyâde göster; eksikliği gösterme desen.*
[3549]

اوت گوید ریش و سبلیت بر مخند آینه و میزان وانگه ریو و بند

3591. *O sana der ki: Sakalına ve bıyığına gülme. Ayna ve terâzi! Sonra da mekr ü hîle hâ!*

Fârisîde "Ber riş u seblet-i hod handîden" ya'nî "Kendi sakalına ve bıyığına gülmek" ahmak olmaktan kinâyedir. Ya'nî, sen ayna ve terâziye, benim hatırım için doğru gösterme, diyerek temelluk ve müdâhane etsen, onlar lîsân-ı hâl ile sana derler ki: Ahmak olma! Bir yerde ayna ve terâzi olsun da, sonra da mekr ve hud'a olsun; bu ikisi bir yere sığmaz.

چون خدا مارای برای آن فراخت که بما بتوان حقیقت را شناخت

3592. *Mâdemki Hudâ bizi onun için yükseltti ki, hakîkati anlamak bizim ile mümkün ola!*

Ya'nî, mâdemki Hak Teâlâ bizi bir şeyin mâhiyyetini olduğu gibi göstermek için meydana çıkardı.

این نباشد ما چه ارزیم ای فلان کی شویم آیین روی نیکوان

3593. *Bu olmazsa, biz neye yararız, ey filân! Ne vakit iyilerin yüzünün lâ-yıkı oluruz?*

Bizim hak ve hakîkatin zuhûruna hizmetimiz olmazsa, ne kıymetimiz olur? Biz iyilerin, ya'nî hak ve hakikat âşıklarının ellerinde gezmeğe lâayık olur muyuz?

لیک در کش در بغل آینه را گر تجلی کرد سینا سینه را

3594. *Fakat aynayı koltuk altına çek; her ne kadar sîneye Sînâ tecellî etti ise de.*

Bu beyt-i şerîfdeki ma'nâ, Resûl-i Ekrem Efendimiz tarafından Hz. Zeyd'e hitâbdır. Ya'nî senin ayna gibi olan sînene ve kalbine her ne kadar aydınlık, ya'nî nûr-ı ilâhî tecellî etti ise de; âyîne-i rûhunu koltuk altına çek, ya'nî cism-i unsurînin altında sakla.

گفت آخر هیچ گنج در بغل آفتاب حق و خورشید ازل

3595. *Dedi ki: Nihâyet Hakk'ın güneşi ve ezelin güneşi, hiç koltuğa sığarmı?*

Hiz. Zeyd, Resûl-i Ekrem Efendimiz'e cevâben dedi ki: Yâ Resûlallâh, güneş gibi olan vücûd-ı Hakk'ın mertebe-i vahdeti ve ezelin güneşi, hiç cism-i unsurîye sığarmı?

هم دغل را هم بغل را بر درد نی جنون ماند به پیش نه خرد

3596. *Hem dağali, hem bağali yırtar; onun huzûrunda ne cünûn ve ne de akıl kalır.*

"Dağal" ile hicâbât-ı nûrâniyyeye ve "bağal" ile, hicâbât-ı zulmâniyyeye işâret buyrulur. Ya'nî Hakk'ın tecellîsi vâki' olunca nûrânî ve zulmânî olan hicâbları yırtar ve isneyniyyet-i vücûd mürtefi' olur. Binâenaleyh âlem-i isneyniyyete taalluk eden cünûn ve akıl nisbetleri de kalmaz.

گفت يك اصبع چو بر چشمی نهی بیند از خورشید عالم را نهی

3597. *Buyurdu ki: Bir parmağı, bir göz üzerine koyduğun vakit âlemi güneşten hâlî görürsün.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz Hz. Zeyd'e hitâben buyurdular ki: Güneşi gören küçücük bir göz olduğu halde, o gözün üstüne parmağını koyduğun vakit, varlığının âlemini güneşten hâlî görürsün.

Bu beyt-i şerîfde vücûd-ı kâmilin, gözbebeği mesâbesinde olduğuna işâret buyrulur.

وین نشان ستاری الله شد

یک سر انگشت پرده ماه شد

3598. *Parmağının ucu ayın hicâbı oldu; ve bu Allah Teâlâ'nın settârlığının alâmeti oldu.*

Sen güneş koltuğa sığar mı diyorsun; fakat işte görüyorsun ki, bir parmağın ucu ayın zuhûr ve bürûzuna hicâb oldu. Bu hâl Allah Teâlâ'nın "settâriyet" sıfatının ve "Settâr" ism-i şerîfinin vücûduna alâmettir.

مهر گردد منکسف از سقطةء

تا بیوشاند جهان را نقطهء

3599. *Nihâyet cihânı bir nokta örter; güneş bir sektadan münkesif olur.*

"Sekta" bir şeyden sâkıt olan şeye ve bulut parçasına derler. Burada, kurs-ı kamerin arz üzerine düşen gölgesi murâd buyrulur. Ya'nî kurs-ı şemsin azametine nazaran bir nokta mesâbesinde olan ayın kursu, ziyâ-yı şemse mâni' olup cihânın bir kısmını örter ve güneş kurs-ı kamerin arz üzerine düşen gölgesinden küsûfa dûcâr olur.

بحر را حق کرد محکوم بشر

لب بپند و غور دریایی نگر

3600. *Dudağı bağla, deryâ-yı azîmin umkuna bak! Hak deryâyı beşere mah-kûm etti.*

Esrâr-ı ilâhiyyeyi fâş etme; ağzını kapa ve esrâr ve hakâyık deryâsının bâtınına bak! Zîrâ Hak Teâlâ Hazretleri *وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا* (Câsiye, 45/13) ya'nî "Göklerde ve yeryüzünde olan şeylerin hepsini Hak Teâlâ size musahhar kıldı" âyet-i kerîmesi mûcibince zâhirî deryâyı ve bâtinî deryâ olan âlem-i esrârı beşere mahkûm kıldı. İsterse söyler, isterse sükût eder. Binâenaleyh esrârın ızhârını isteme ve ifşâ-yı esrâr ve hakâyıktan ağzını kapa!

هست در حکم بهشتی جلیل

همچو چشمهء سلسبیل و زنجبیل

3601. *Nitekim Selsebîl ve Zencebîl çeşmesi, celîl olan cennetliğin hükmündedir.*

"Zencebîl" cennette bir pınarın adıdır ve şarâb ma'nâsına da gelir. Nitekim âyet-i kerîmede *فَيَسْقَوْنَ فِيهَا كَأْسًا كَانَ مِزَاجُهَا زَنْجَبِيلًا* (İnsân, 76/17) [Onlara orada bir kâseden içirilir ki, kanşımında Zencebîl vardır] buyrulur. "Selsebîl" de kezâlik cennette bir pınarın adıdır. Mülâyim ve lezîz olan şey ma'nâsına da gelir. Ve nitekim âyet-i kerîmede *عَيْنًا فِيهَا تُسَمَّى سَلْسَبِيلًا* (İnsân, 76/18) [Orada bir pınardandır ki, adına Selsebîl denir] buyrulur. Ya'nî deryâ-yı zâhirî ve bâtinî

beşerin mahkûmu olduğu gibi, cennetin Zencebîl ve Selsebîl pınarları da, saîd olan beşerin taht-ı hükmündedir.

چار جوی جنت اندر حکم ماست این نه زور ما ز فرمان خداست

3602. *Cennetin dört ırmağı bizim hükmümüzdedir; bu bizim kuvvetimiz ile değil, fermân-ı ilâhîdendir.*

“Cennetin dört ırmağı”ndan murâd, sûre-i Muhammed'de vâki' *مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِي وُعدَ الْمُتَّقُونَ فِيهَا أَنْهَارٌ مِنْ مَاءٍ غَيْرِ آسِنٍ وَأَنْهَارٌ مِنْ لَبَنٍ لَمْ يَتَغَيَّرَ طَعْمُهُ وَأَنْهَارٌ مِنْ خَمْرٍ لَذَّةٍ لِلشَّارِبِينَ وَأَنْهَارٌ مِنْ عَسَلٍ مُصَفًّى* (Muhammed, 47/15) ya'nî “Muttakîlere vâ'd olunan cennetin meselîdir kî, orada âb-ı zülâl nehirleri, tu'mu bozulmayan süt nehirleri, içlerinde lezîz şarâb nehirleri ve süzme bal nehirleri vardır” âyet-i kerîmesinde zikr olunan dört nevi' nehirlerdir.

هر کجا خواهیم داریمش روان همجو سحر اندر مراد ساحران

3603. *Her nerede istersen sâhirlerin murâdında sihir gibi, onu cârî tutarız.*

Ya'nî cennetin dört nehri, sâhirlerin arzûlarına tâbî' olan sihir gibi, bizim arzûmuza tâbî'dir. Hakk'ın fermânı ile biz o nehirleri istediğimiz tarafa akıtırız.

همجو این دو چشمه چشم روان هست در حکم دل و فرمان جان

3604. *Nitekim bu iki akıcı olan gözlerin pınarı, kalbin hükmünde ve canın emrindedir.*

گر بخواهد رفت سوی زهر مار ور بخواهد رفت سوی اعتبار

3605. *Eğer isterse yılanın zehri tarafına gider; ve eğer dilerse i'tibâr tarafına gider.*

Cennetin ırmaklarını istediğimiz tarafa akıtmamızın nazîri, dâimâ cârî ve müteharrik olan bakışlarımızdır; ve bizim bakışlarımız kalbimizin ve rûhumuzun hükmü ve emri altındadır. Eğer kalbimiz isterse yılanın zehri, ya'nî hu-zûzât-ı nefsâniyye ve harâm olan şeyler tarafına gider; ve eğer kalbimiz isterse, *فَاعْتَبِرُوا يَا أُولِيَ الْأَبْصَارِ* (Haşr, 59/2) ya'nî “Ey basarlar sâhibleri ibret alınız!” emrine ittibâân, suver-i âlemden ibret almak tarafına gider.

گر بخواهد سوی محسوسات رفت ور بخواهد سوی ملبوسات رفت

3606. *Eğer isterse mahsûsât tarafına gider; ve eğer isterse melbûsât tarafına gider.*

"Mahsûsât"dan murâd, havâss-i hamse-i zâhire ile meşhûd olan suver-i eşyâdır; ve "melbûsât"dan murâd, havâss-i hamse-i bâtine ile idrâk olunan şeylerdir. Ya'nî gönül isterse nazarları eşyânın zevâhîrine ve isterse bevâtınına sevk eder.

گر بخواید سوی کلیات راند ور بخواید حبس جزویات ماند

3607. *Eğer isterse külliyyât tarafına sürdü; ve eğer isterse, cüz'ıyyâtın mahbûsu kaldı.*

"Küllî" insan mefhûmunun tasavvuru gibidir; ve "cüz'î" küllî olan bu insân mefhûmundan Zeyd'in tasavvuru gibidir. Zâhir gözü cüz'ıyyâtın başkasını idrâk edemez. Külliyyâtı ve suver-i hayâliyyeyi idrâk etmek, havâss-i zâhirenin işi değildir; bunlar ancak havâss-i bâtine ile idrâk olunur.

Hulâsa-i ma'nâ budur ki: Gönül isterse akıl gözünü fa'âl kılar, külliyyât tarafına sürer; ve isterse zâhir gözünü fa'âl kılar; cüz'ıyyâtın müşâhedesi dâiresinde habs eder.

همچنین هر پنج حس چون نایزه بر مراد امر دل شد جایزه

3608. *Böylece her beş his lüle gibi, gönül emrinin murâdı üzerine akıcı oldu.*

"Nâyize" masura ve lüle ma'nâlarınadır. Ve "câize" akıcı olmak ma'nâsına gelen cevâzdan ism-i fâildir. "Beş his"den murâd, kuvve-i sâmia, kuvve-i bâsıra, kuvve-i zâika, kuvve-i şâmme ve kuvve-i lâmisedir. Bu kuvvetlerin cümlesi kalbden vârid olan emir ve irâde üzerine hareket ederler.

هر طرف که دل اشارت کردشان می رود هر پنج حس دامن کشان

3609. *Her taraf ki, gönül onlara işâret etti, her beş his etek çekici olduğu halde gider.*

"Dâmen keşân" aceleden kinâyedir. Zîrâ entâri giyen kimse acele yürümek ve koşmak isterse, eteğini toplar. Ya'nî havâss-i hamseden her birisi alelacele kalbin emrettiği tarafa gider.

دست و پا در امر دل اندر ملا همچو اندر دست موسی آن عصا

3610. *El ve ayak gönlün emrinde; zâhirde Mûsâ'nın elinde o asâ gibidir.*

Mûsâ (a.s.) elindeki asâ-yı meşhûrunu, zâhirde ve mahsûsât âleminde nasıl emri ve irâdesi altında isti'mâl ederse, vücûd-ı beşerde kalb dahi, eli ve ayağı öylece kendi emri altında kullanır.

دل بخواهد پا در آید زو برقص یا گریزد سوی افزونی ز نقص

3611. *Gönül isterse ayak ondan raksa gider; yâhud naksdan fazl tarafına kaçar.*

Gönül isterse onun irâdesinden ayak raks eder ve hora teper; yâhud yine onun irâdesiyle oyundan ve lehviyyâtta vazgeçerek fazl u kemâl ve ilim ve irfân tarafına döner.

دل بخواهد دست آید در حساب با اصابع تا نویسد او کتاب

3612. *Gönül isterse el parmaklar ile hesâba gelir; nihâyet o defter yazar.*

دست در دست نهانی مانده است او درون تن را برون بنشانده است

3613. *El, bir gizli elde kalmıştır; o içeride, teni dışarıda oturtmuştur.*

Zâhirî el, bir gizli el olan kalbin irâdesi altında kalmıştır. O gizli el, içeride ve bâtında oturmuş ve cismin a'zâsını zâhirde oturtmuştur. Beyit:

*Raiyyetdir bütün a'zâ Sezâi
Vücûd ikliminin şâhı gönüldür.*

گر بخواهد کفچهء در خوردنی ور بخواهد همچو گرز ده منی

3614. *Eğer isterse taâmda bir kaşık; ve eğer isterse on batmanlık gürz olur.*

Eğer gönül isterse, zâhirî el, taâm yemekte bir kaşıklık vazîfesini yapar; ve eğer yine gönül isterse, birisine öfkelenip yumruk vurmak için on batman ağırlığında bir gürz ve topuz olur.

دل چه می گوید بدیشان ای عجب طرفه وصلت طرفه پنهانی سبب

3615. *Ey aceb, gönül onlara ne söylüyor, acib vuslat! Aceb gizli sebep!*

Kalb ile a'zâ-yı vücûd arasında iki nevi' ittisâl ve a'zânın hareketleri nokta-i nazarından iki türlü sebep vardır: Birisi zâhirî ittisâl ve sebebdir ki, bunu ilm-i teşrih îzâh eder. Diğeri de ma'nevî ittisâl ve sebebdir ki, bunu ilm-i teşrih ile görmek ve bilmek mümkün değildir; zîrâ bu, irâde mes'elesidir ve irâde mahsûsâtta olmadığı için, görmek ve ta'rîf etmek mümkün değildir. Meselâ ayak irâde dediğimiz kalbin hükmü ile yürür, durur, raks eder ve birtakım diğer muhtelif hareketler yapar. Bunların hepsi eser-i hayâtıdır; ve kalbin darabânı ve kanın cereyânı muharrik-i a'zâdır; fakat a'zâyı muhtelif hareket-

lere sevk eden ayağı yürürken durduran kalbin irâdesidir. Bu da gizli bir sebebe ve ittisâldir.

دل مگر مهر سلیمان یافتست که مهر پنج حس بر تافتست

3616. *Gönül gâlibâ mühr-i Süleymân bulmuştur ki, beş hissin yularını bük müştür.*

Gönül gâlibâ Süleymân (a.s.)'ın mühr-i tasarrufunu bulmuş olacaktır ki, böyle beş hissin yularını çekip istediği tarafa sevka muktedir oluyor.

پنج حس از برون میسور او پنج حس از درون مأمور او

3617. *Hisse mensûb olan beş hâricden onun mahkûmudur.; hisse mensûb olan beş de içeriden onun me'mûrudur.*

His âlemine mensûb olan cism-i beşerin beş kuvveti, hâric cihetinden onun mahkûmudur; ya'nî, görme, işitme, tatma, koklama, tutma kuvvetleri vücûd-ı beşerin hâricdeki filî cihetinden kalbin mahkûmudur ve bunlar kalbin irâdesiyle hâricde iş işlerler; ve kezâ yine his âlemine mensûb olan cism-i diğer beş kuvveti de içerideki faâliyyette kalbin me'mûrudur. Ya'nî hiss-i müşterek, kuvve-i hayâliyye, kuvve-i vâhime, kuvve-i hâfıza, kuvve-i mutasarrıfa hep kalbin irâdesiyle işler. Meselâ kalb isterse kuvve-i hayâliyyeyi ve isterse vâhimeyi tahrik eder.

ده حسست و هفت اندام و دگر آنچه اندر گفت ناید می شمر

3618. *On his ve yedi a'zâ ve diğer saymakla söze gelmeyen şeyler vardır.*

Vücûd-ı beşerde, yukanki beytin şerhinde ta'dâd olunan beş zâhir ve beş bâtın olmak üzere on his vardır. Bunlara "meşâir-i aşere" derler. Ve yedi aded dahi a'zâ vardır ki, onlar da baş ve arka ve karın, iki el ve iki ayaktır. Ve başkaca bunlardan her birinin göz, kulak, burun ve ağız, dil, dudak ve parmak ve ferc gibi zâhirî; ve kuvve-i aklîyye ve kuvve-i ilmiyye ve kuvve-i nazarîyye gibi bâtınî olmak üzere sayarak söze getirmediğimiz cüz'leri vardır.

چون سلیمانی دلا در مهتری بر پری و دیو زن انگشتی

3619. *Ey gönül sen hükûmette Süleyman gibisin, perî ve ifrît üzerine mührü vur!*

"Engüsterî zeden" tâbi' ve mutî' etmekten kinâyedir. Ey gönül, vücûd iklimine hüküm etmekte Süleyman (a.s.) gibisin; binâenaleyh vücûd ikliminde

sâkin olup görünen a'zâ ve cevârih üzerine hükm ettiğin gibi, görünmeyen kuvâyı da tâbî' ve mutî' kıl; ve görünmeyen kuvâ emîr-i hevâ ve onun tevâbiidir. Bu babdaki tafsîlât Cenâb-ı Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi Memeleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eserlerine fakîr tarafından yazılan şerhde îzâh olunmuştur.

گر درین ملکت بری باشی زریو خاتم از دست تو نستاند سه دیو

3620. *Eğer sen memlekette hâleden berî olursan, senin elinden mührü üç cin alamaz.*
[3579]

İkinci mısra'ın nihâyetinde Hind nüshalarında "Se div" yerine "Sedîvü" yazılmış ve "Sedîvü" Süleyman (a.s.)'ın sûretine girip, Süleyman (a.s.) tarafından emâneten bir câriyeye bırakılmış olan mührü, o câriyenin elinden alan cinnin ismidir, demişlerdir. Ve yine Hind şârihlerinden Hâce Eyyûb "Birçok tefsîr kitaplarında mührü alan cinnin adı "Sahre" diye gösterilmiş ve başka isimler de söylenmiş olduğundan bir kitâbda gördüğüm bu "Sedîvü" ismini i'timâda şâyân göremem" demiştir. Ankaravî hazretleri şerhlerinde "Üç "Sedîvü"den murâd nefsidir derler. Bunlardan her hangisi olursa olsun, Hz. Pîr efendimizin murâd-ı şerîfleri vücûd ikliminde görünmeyerek tasarruf eden kuvâ-yı mudilledir ve en başları emîr-i hevâdır ki, dâimâ rûhun halîlesi olan nefse huzûzât-ı âcile-i dünyeviyye göstererek hîle ile iğfâle çalışır ve nefsi rûha muhâlif kılmak ister.

بعد ازان عالم بگیرد اسم تو دو جهان محکوم تو چون جسم نبرد

3621. *Ondan sonra senin nâmın âlemi tutar; senin cismin gibi iki âlem senin mahkûmun olur.*

ور ز دست دیو خاتم را ببرد پادشاهی فوت شد بخت نبرد

3622. *Ve eğer cin senin elinden mührü götürdü ise pâdişâhlık fevt oldu; bahtın öldü.*

"Hâtem"den murâd, mühr-i hilâfettir; zîrâ Hak Teâlâ *وَهُوَ الَّذِي جَعَلَكُمْ خَلَائِفَ الْأَرْضِ* (En'âm, 6/165) [O ki sizi yeryüzünün halîfeleri kıldı] âyet-i kerîmesinde buyurduğu vech ile, insanı yeryüzünde kendi halîfesi olmak üzere yarattı. Eğer bu isti'dâd ile yaratılan insan, bu mühr-i hilâfeti şeytana kaptırır ise, tasarruf-ı sûrî ve ma'nevîden mahrûm kalır ve parlak olan tâlî'i söner.

بعد از آن یا حسرتا شد یا عباد
بر شما مختوم تا یوم التئاد

3623. *Ondan sonra ey ibâd, sizin üzerinize kıyâmet gününe kadar "yâ hasretâ!" mahtûm oldu.*

Mühr-i hilâfeti şeytana kaptırdıktan sonra, ey şeytanın tezvîrâtına aldanan kullar, kıyâmete kadar sizin üzerinize "yâ hasretâ!" nidâsıyla hasreti da'vet etmek vâcib oldu.

مکر خود را گر تو انکار آوری
از ترازو و آینه کی جان بری

3624. *Eğer sen kendi mekrine inkâr getirir isen, terâziden ve aynadan ne vakit can getirebilirsin?*

Ya'nî için fâsid olduğu halde, dışını sâlih gösterir ve zâhirde kendini bir hilekâr addetmez isen, terâzi ve ayna mesâbesinde olan evliyâullahdan canını saklıyabilir misin? Zîrâ onlar senin ahvâl-i bâtineni tamâmiyle müşâhede ederler. Ve kezâ yevm-i âhiretdeki mîzân-ı ilâhîden ve ayna gibi olan defter-i a'mâlinde yazanı kurtaramazsın.

متهم کردن غلامان و خواجه تاشان مر لقمانرا که آن میوه‌های
پروریده و گزیده که آوردیم او خورده است

Getirdiğimiz olmuş ve seçilmiş meyveleri, o yemiştir diye Lokman'ı, kölelerin ve kapı yoldaşlarının müttehem kılması

بود لقمان پیش خواجه خویشتن
در میان بند گانش خوارتن

3625. *Lokmân efendisinin indinde, onun köleleri arasında, cismen hakîr idi.*

Hiz. Lokmân esîr olup, birisine köle olmuş idi; ve efendisinin başka, güçlü ve kuvvetli köleleri arasında Hiz. Lokman cismen çelimsiz ve hakîr ve rengi de Habeş idi.

Hiz. Lokman peygamber midir, yoksa velî midir, bunda ihtilâf vardır. Ba'zıları nebî ve ba'zıları velîdir dediler. Hiz. Şeyh-i Ekber efendimiz, emr-i Ri-

sâlet-penâhiye tebean yazdığı *Fusûsu'l-Hikem*'in bir fassını Hz. Lokmân'a tahsis buyurup, burada Hikmet-i İhsâniyye'yi beyân buyurmuş olduklarından, nübüvvetine kâildirler. Bu kıssa, yukarıdaki (.....) numaralı beytin ma'nâsına merbûttur,

می فرستاد او غلامانرا بیاغ تا که میوه آیدش بهر فراغ

3626. O kölelerini bağa gönderdi; tâ ki ferâğ için ona meyve getireler.

Lokman'ın efendisi, dîğerkölelerini telezzüz etmek için, kendisine meyve getirmeleri için bağa gönderdi.

بود لقمان در غلامان چون طفیل پر معانی تیره صورت همچو لیل

3627. Lokman, köleler içinde tufeyl gibi, pür-maânî gece gibi sûreti kara idi.

Ya'nî Lokman köleler içinde, kuvve-i cismâniyye ile görülecek işlerde, o kölelerin tufeyli ve tâbii gibi idi; ve sûreti gece gibi muzlim olmakla berâber kalb-i şerîfî, gecelerde mündemic olan esrâr-ı ilâhiyye gibi ulûm-ı ledünniyye ile dolu idi.

آن غلامان میوهای جمع را خوش بخوردند از نهیب طمع را

3628. O köleler toplanmış meyveleri, tama' galebesinden nâşî güzelce yediler.

خواجه را گفتند لقمان خورد آن خواجه بر لقمان ترش گشت و گران

3629. Efendiye, onları Lokman yedi, dediler. Efendi Lokman'a ekşi ve sakîl oldu.

Ya'nî efendi Lokman'a yüzünü ekşitti ve öfkelen-di.

چون تفحص کرد لقمان از سبب در عتاب خواجه اش بگشاد لب

3630. Vaktâki Lokman sebebdan tefahhus etti, efendisinin itâbında dudak açtı.

[3589] Hz. Lokman efendisinin kendisine i'birânı sebebini araştırdı ve efendisine karşı bir itâb olarak; veyâhud efendisinin itâbına karşı müdâfaaten ağzını açtı.

گفت لقمان سیدا پیش خدا بندهء خائن نباشد مرتضا

3631. Lokman dedi: Ey benim efendim, hâin kul Hak Teâlâ indinde makbûl olmaz.

امتحان کن جمله مانرا ای کریم سیر مان در ده تو از آب حمیم
3632. *Ey kerîm, bizim hepimizi imtihan et; bizim tokumuza sen sıcak su ver.*

Meyveleri kimin yediği anlaşılmaq için bizi imtihan et; tok karnımıza bize sıcak su ver, içelim.

بعدازان مارا بصحرایی بران تو سواره ما پیاده می دوان
3633. *Ondan sonra sen râkib ve biz piyâde koşucu olarak, bizi sahrâyâ sür!*

آنگهان بنگر تو بد کردار را صنعهای کاشف الاسرار را
3634. *Ondan sonra sen kötü amelliye, sırları keşf edicinin san'atlarına bak!*

گشت ساقی خواجه از آب حمیم مر غلامانرا و خوردند آن زیم
3635. *Efendi kölelerine sıcak suyun sâkîsi oldu; ve onu korkudan içtiler.*

بعدازان می راند شان در دشتها می دويدند آن نفر تحت و علا
3636. *Ondan sonra onları sahrâlara sürdü; o tâife aşâğıya, yukarıya koştular.*

قی در افتادند ایشان از عنا آب می آورد زیشان میوها
3637. *Onlar zahmetten kay etmeğe başladılar; su onlardan meyveleri çıkardı.*

چونکه لقمان را در آمد قی زناف می بر آمد از درونش آب صاف
3638. *Uaktâki Lokman'ın göbeğinden kay geldi, onun içinden sâf olan su zâhir oldu.*

حکمت لقمان چو داند این نمود پس چه باشد حکمت رب الوجود
3639. *Mâdemki Lokman'ın hikmeti bu keşfi bilir, imdi vücûd sâhibinin hikmeti ne olur?*

Hiz. Lokman'ın hikmeti neticesinde yalan da'vâların hakikatı münkeşif olursa, vücûd sâhibi olan Hak Teâlâ hazretlerinin, halkın bâtınlarında gizli olan hıyânet ve rezâilin keşfi husûsundaki hikmetin azametini kıyâs et!

يَوْمَ تُبْلَى السَّرَائِرُ كُلُّهَا بَانَ مِنْكُمْ كَامِنٌ لَا يُشْتَهَى
3640. *Sırların kâffesinin âşikâr olduğı günde, zuhûru arzû olunmayan gizli-
[3599] ler sizden zâhir olur.*

Bu beyt-i şerîf sûre-i Tânk'da vâki 'يَوْمَ تَبْلَى السَّرَائِرُ فَمَا لَهُ مِنْ قُوَّةٍ وَلَا نَاصِرٍ' (Tânk, 86/9,10) [Gizlenen işlerin ortaya döküldüğü hesap gününde, insan için Allah'dan başka ne güç veren vardır, ne de yardım eden] âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ya'nî yevm-i kıyâmette vücûd sâhibi olan Hakk'ın hikmeti ile herkesin bâtınında gizli olup zuhûrundan utanacakları sırlar meydana çıkar.

چون سَقُوا مَاءَ حَمِيمًا قَطَّعَتْ جَمَلَةُ الْأَسْتَارِ مَا أَفْضَحَتْ

3641. 'Uaktâki sıcak su içirildiler; onları rûsvây edecek cinsinden bütün perdeleri kat' olundu.

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Muhammed'de olan كَمَنْ هُوَ خَالِدٌ فِي النَّارِ وَسُقُوا مَاءَ حَمِيمًا فَقَطَّعَ أَمْعَاءَهُمْ (Muhammed, 47/15) ya'nî "O kimse cehennemde ebedî olan kimse gibi midir ki, kaynar su içirililer, barsakları parçalanır" âyet-i kerîmesine işârettir. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu âyet-i kerîmedeki kat'-ı em'âyı, lisân-ı işâretle, perdelerin kat'ı ma'nâsına almışlardır.

نار زان آمد عذاب کافران که حجر را نار باشد امتحان

3642. Ateş, öndan dolayı kâfirlerin azâbı geldi; zîrâ taşın imtihânı ateş olur.

Ya'nî kâfirlerin kalbleri taş gibi katı olduğundan, onları enbiyâ ve evliyânın mülâyim olan sıcak nefesleri yumuşatmak için kâfi değildir; zîrâ katı taşlar şiddetli ateş ile yumuşatıldığı ve kırıldığı için kâfirlerin azâbı da şiddetli ateş ile olur.

Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm ve İmdâdullâh hazretleri buyururlar ki: "Bu beyitte kâfirlerin azâbı, onların kalblerindeki pas def' olunmak için vârid olduğuna ve pas zâil olduğu vakit, azâbın mürtefi' olacağına işâret vardır."

آن دل چون سنگ را ما چند چند نرم می گفتیم نهزیرفت پند

3643. O taş gibi gönüle, biz nice nice mülâyim söyledik; nasîhat kabûl etmedi.

ریش بدرا داروی بد یافت رگ مر سر خررا سزد دندان سگ

3644. Kötü yara için damar kötü ilâç buldu; eşeğin başına köpek dişi lâyıktır.

Azgın yaranın damarına, şiddetli ve ağır ilâç münâsib olur.

الحیثات للخیثین حکمتست زشت را هم زشت جفت و بابتست

3645. Hâbisâtın hâbisler için olması hikmettir; çirkine de çirkin eş ve lâyıktır.

Habîsât olan nefislere, habîs olan rûhun taalluku hikmettir; çirkin olan bâ-tına çirkin zâhir eş ve lâyıktır.

پس تو هر جفتی که می خواهی برو محو و هم شکل و صفات او بشو

3646. *İmdi sen, her bir işi ki istersin, git onun mahvı ve hem şekil ve sıfâtı ol!*

Ya'nî, sen hangi sınıftan olan halkın işi ve düşü olmak istersen, git onların arasına karış ve onlar ile bir şekilde ve bir sıfatda ol! Meselâ mü'min olmak istersen mü'minlerin şekil ve sıfâtına gir; kâfir olmak istersen, onların hâl ve şânlarını kabûl et!

نور خواهی مستعد نور شو دور خواهی خویش بین و دور شو

3647. *Nûr istersen nûrun müstaidi ol; uzaklık istersen, hodbîn olup uzak ol!*

Eğer nûr-i ilâhîyi istersen, bu nûru kabûl için nefsini mücâhede ve riyâzet ile müstaid kıl; eğer Hak'dan uzaklık istersen, kendi enâniyyetine sarıl ve kendi varlığını Hakk'a hicâb edip uzak ol.

ور رهی خواهی ازین سجن خرب سر مکش از دوست و اسجد و اقترِبْ

3648. *Ve eğer bu vîrân olan hapisten bir yol istersen, dosttan baş çekme ve secde et ve yaklaş!*

Eğer bu harâb ve vîrân olan dünyâdan bir yol bulup kurtulmak istersen, dost-ı hakîkî olan Hakk'a karşı serkeş olma; serfûrû ve tezelzül et ve yaklaş! (Alak, 96/19) [Secde et ve yaklaş] sûre-i Alak'ın nihâyetinde mezkûr olan bu âyet-i kerîmedir ve secde âyetlerinden biridir.

بقیهء قصهء زید در جواب رسول علیه السلام

Resûl (a.s.)'ın cevâbı hakkında kıssa-i Zeyd'in bakıyyesi

این سخن پایان ندارد خیز زید بر براق ناطقه بر بند قید

3649. *Bu sözün nihâyeti yoktur; Zeyd kalk, nâtika 'Burâk'ı üzerine bağ bağla!*

Hız. Mevlânâ (r.a.) verese-i muhammediyyeden olduklarından, bu kıssa-yı tamâmen Server-i Âlem (s.a.v.) Efendimiz'in lisân-ı saâdetlerinden beyân buyururlar; ve nefis-i kâmilelerinde bilcümle merâtibi câmi' olduklarından, Hız. Zeyd'in lisânından da yukarıda zikri geçen birtakım esrâr ve hakâyık ızhâr eylediler. Beyt-i şerîfde Hız. Zeyd'in nâtıkası Burâk'a teşbîh buyrulmuştur. Zîrâ Burâk, mi'râcda Resûl-i Ekrem Efendimiz'e tahsîs buyrulan bir merkeb-i melekûtîdir. Hız. Zeyd'in nefis-i nâtıkası da mertebe-i vahdete urûc ve ba'dehû mertebe-i keserâtıda elfâza rücû etti; ve ifşâ-yı esrâra başladığı için, Cenâb-ı Pîr efendimiz lisân-ı nübüvvetten Hız. Zeyd'e hitâben: "Kalk, ya'nî zevk-i tevhîddeki istiğrâktan kendine gel ve nâtuka burâkını bağla; esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşâ etme!" buyururlar.

ناطقه چون فاضح آمد عیب را می دراند پردهای غیب را

3650. *Kuvve-i nâtuka aybı rûsvây edici geldiği vakit gaybın perdelerini yırtar.*
[3609]

Kuvve-i nâtuka nefsin sıfât-ı ma'yûbe ve rezîlesini meydana çıkarıp onu rezîl ve rûsvây edeceği vakit, gaybın ve bâtının perdelerini ve örtülerini yırtar ve o sıfatları birer birer elfâz ile herkese işittirir ve bâtından zâhire çıkarır.

غیب مطلوب حق آمد چند گاه این دهل زن را بران بر بند راه

3651. *Nice zamân gayb Hakk'ın matlûbu geldi; bu davul çalanı kov, yolu bağla!*

Ya'nî, âlem-i dünyâ ism-i Zâhir'in mazharıdır; ölüm gelip ism-i Bâtın'ın hükmü zuhûr edinceye kadar, bu mevtünde ism-i Bâtın ahkâmının mestûr kalması Hakk'ın matlûbudur. Binâenaleyh bir davulcu gibi, âleme i'lân-ı hakâyika başlayan nâtukamı kov ve elfâz ve kelâm yolunu kapa!

تک مران در کش عنان مستور به هر کس از پندار خود مسرور به

3652. *Acele sürme, dizgini çek; mestûr olmak iyidir; herkes kendi zannından mesrûr olmak evlâdır.*

Nâtuka Burâk'ını elfâz sâhasında acele acele sürme; yularını çek, esrâr-ı ilâhiyyenin ve sır-ı kaderin halâyık arasında mestûr kalması iyidir. Ve ezeli olan saîd ve şakîlerin kimler olduğu mechûl olması ve kendisinin dergâh-ı ulûhiyyette makbûl bir kul olunduğunu zannederek herkesin mesrûr olması hikmete muvâfıktır.

حق همی خواهد که نومیدان او زین عبادت هم نگردانند رو

3653. *Hak ister ki onun nevmîdleri de bu ibâdetten yüz çevirmesinler.*

“Nevmîdler”den murâd, ilm-i ilâhîde a'yân-ı sâbiteleri şekâvetle sâbit olan kimselerdir. Ya'nî, eğer sırr-ı kader bu âlem-i dünyâda zâhir olur ve herkes kendi hakikatının ahkâm ve âsâr-ı zarûriyyesini müşâhede ederse, hem saîdlerin ve hem de şakîlerin ibâdetlerine fütûr vâki' olur. Zîrâ saîdler, “Benim hakikatım ind-i ilâhîde saîd olarak sâbit olmuştur, tebeddül ihtimâli yoktur; amel etsem de, etmesem de saîdim” der ve amelden fâriğ olur; ve şakîler ise “Mâdemki şekâvetim sâbittir ve değişeceği yoktur, amelin ne fâidesi olacaktır” der ve amelden vaz geçer. Halbuki Hak Teâlâ'nın, süadânın ve eşkıyânın ibâdetini ve kendisine tezellüllerini murâd eder. Nitekim âyet-i kerîmede (Zâriyât, 51/56) ya'nî “Cin ve insi ancak ibâdet için halk ettim” buyrulur.

هم مشرف در عبادتہای او مشتغل گشته بطاعتہای او

3654. *Hem onun ibâdetlerinde müşerref olarak, onun tâatlarıyla müştâgil olmuş olsunlar.*

هم بامیدی مشرف می شوند چند روزی در رکابش می دوند

3655. *Hem de bir ümîd ile müşerref olsunlar; birkaç gün onun rikâbında koşsunlar.*

Ya'nî bilcümle halâik kendi haklarında, ezelde mesbûk olan kazâ-yı ilâhîye vâkıf olmaksızın, hem Hakk'ın kulluğu şerefiyle müşerref olarak onun tâatlerine meşgûl olsunlar ve hem de bu ibâdet ve tâatlarına i'timâden bir ümîd-i rahmet ile müşerref olsunlar. Ve birkaç günlük hayât-ı dünyevîyyede o ümîd-i rahmet rikâbında koşsunlar. İşte Hak Teâlâ kullarının bu hâlini murâd eder.

خواهد آن رحمت بتابد بر همه بر بد و نیک از عموم مرحمه

3656. *İsterse o rahmet, cümle üzerine, merhametin umûmundan kötû ve iyi üzerine parlar.*

Eğer Hak Teâlâ murâd ederse, o rahmet, cümle üzerine rahmet-i âmme cinsinden olarak, fenâ ve iyi üzerine parlar.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i A'râf'da olan عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسَّعَتْ كُلَّ شَيْءٍ (A'râf, 7/156) ya'nî “Benim azâbım dilediğim kimseye isâbet eder; ve

rahmetim her şeyi kaplamıştır” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Zîrâ Hak Teâlâ'nın rahmeti her şeyi ihâta edince, kendilerine azâb isâbet eden kimse-ler de o her şey içinde dâhil olurlar. Binâenaleyh rahmet-i âimme, kötülerin ve iyilerin hepsine şâmil olur.

حق همی خواهد که هر میر و اسیر با رجا و خوف باشند و حذیر

3657. *Hak ister ki, her bey ve esîr, recâlî ve havflî ve perhizkâr olsunlar.*

Ya'nî hakâyık-ı eşyâ mestûr olan bu âlem-i dünyâda, Hak Teâlâ, efendi ve köle ve şerîf ve vazî' olan bilcümle kullarının havf ve recâ içinde perhiz-kâr olarak yaşamalarını murâd eder.

این رجا و خوف در پرده بود تا پس این پرده پرورده شود

3658. *Bu recâ ve havf perdede olsun; tâ ki bu perdenin arkasında perverde olsun.*

Ya'nî kulların her sınıfının ümîdi ve korkusu, hakikat-i hâlden hicâb içinde oldukları halde vâki' olsun; ve tâ ki bu hicâbın arkasında, ümîd ve korku duyguları ile perverde olsunlar.

چون دریدی پرده کو خوف و رجا غیب را شد کر و فری بر ملا

3659. *Uaktâki perdeyi yırttın, havf ve recâ hani! Gaybın zâhirde bir kerr ü ferri oldu.*

Eğer perdeyi kaldırıp, herkese kendi hakikatı gösterilse ve herkes görse ki, kendilerinin kendilikleri, hep ilm-i ilâhîde sûretleri sâbit olan esmâ-i ilâhiyye-nin gölgeleridir ve vücûd ancak Hakk'ındır. Bu inkişâf netîcesinde havf ve recâ kalır mı? Zîrâ havf ve recâ isneyniyyet iktizâsıdır; ve nitekim evliyâ-yı Hak nazarlarında bu hakikat zevkan sâbit olduğu için, Hak Teâlâ onlar hak-kında (Yûnus, 10/62) *أَلَا إِنَّ أَوْلِيَاءَ اللَّهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا هُمْ يَحْزَنُونَ* [İyi bilin ki, Allah'ın dostlarına korku yoktur ve onlar mahzun da olmayacaklar] buyurur. Halbuki bu âlem-i dünyâ ism-i Zâhir'in mazhandır; ve ism-i Zâhir ise, ism-i Bâtın'ın perdesidir. Binâenaleyh ism-i Bâtın'ın mazhanı olan âlem-i gaybın kerr ü ferri, ya'nî nâminin ihtişâmı, ancak âlem-i zâhirdedir. Zîrâ mechûl olan bir âlem hakkında herkes, acabâ nasıl şeydir? diye merâk eder. Eğer perde kalkıp, o âlem zâhir olursa, artık o merâk kalmaz ve âlem-i gaybın kerr ü ferri de gider. Beyt-i şerîfin ikinci mısra'ındaki “şud” kelimesi “oldu” ma'nâsına

olursa "Gaybın zâhirde bir kerr ü ferri oldu" diye tercüme olunur. Ve eğer "gitti" ma'nâsına olursa, "Gaybın zâhir üzerinde olan bir kerr ü ferri gitti" diye tercüme olunur. Ve rûh-i ma'nâ her iki sûrette de değişmez. Nitekim îzâhât bu iki şekil üzere vâki' oldu.

حکایت

Hikâye

بر لب جو برد ظنی يك فتی که سلیمانست ما هی گیر ما

3660. *Bir delikanlı ırmak kenârında bir zan götürdü; dedi ki: 'Bizim balık tutucumuz Süleyman'dır.*

3620 numaralı beytin şerhinde beyân olunduğu üzere, mührünü cinnî çarptıktan sonra, Süleymân (a.s.)'ın saltanatından sukût edip, bir fakîr balıkçı kılığında ırmak kenârında balık tutarken; evvelce Süleymân (a.s.)'ı hâl-i saltanatında görmüş olan bir delikanlı onu tanıdı ve bu balık tutucu Süleymân (a.s.)'dır, dedi. Fakat Hz. Süleymân'ı tanıdığı halde, yine şübheye düşüp şöyle dedi:

گر ویست این از چه فردست و خفیت ورنه سیمای سلیمانیش چیست

3661. *Eğer bu, o ise, neden yalnız ve gizlidir; ve eğer değil ise, onun Süleymân-lık sîmâsı nedir?*

اندرین اندیشه می بود او دو دل تا سلیمان گشت شاه مستقل

3662. *O, bu düşünce içinde mütereddid idi; nihâyet Süleymân Şâh müstakil oldu.*

"Dü dil bûd" ya'nî iki gönül olmak, mütereddid olmaktan kinâyedir. Ya'nî bu zât Süleymân (a.s.) mıdır, yoksa değil midir, diye o delikanlı tereddüd içinde kaldı; zîrâ o hakkıyla tanımamış idi; eğer tanısa idi, aslâ tereddüd etmezdi.

دیو رفت از ملک و تخت او گریخت تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

3663. *Cin gitti; o onun mülk ve tahtından kaçtı; onun bahtının kılıcı o şeytanın kanını döktü.*

Ya'nî Süleymân (a.s.)'ın şekline girip, câriyenin elinden yüzüğü alan cin-nî kaçtı ve tasarruf ke'l-evvel Süleymân (a.s.)'ın yedine geçti, o ifritin cezâsını verdi.

کرد در انگشت خود انگشتی جمع آمد لشکر دیو و پری

3664. *Yüzüğünü parmağına taktı; ifrit ve peri askeri toplandı.*

آمدند از بهر نظاره رجال در میانشان آنکه بد صاحب خیال

3665. *Adamlar, temâşâ için geldiler; sâhib-i hayâl olan kimse de, onların arasında.*

Süleymân (a.s.)'ın ihtişâmını ve saltanatını temâşâ için birçok halk toplanmış idiler. Irmak kenârında balık tutarken Süleymân (a.s.)'ı görüp o mudur, değil midir, diye tereddüd eden delikanlı da o toplanan halk arasında idi.

چون در انگشتش بدید انگشتی رفت اندیشه و گمانش یکسری

3666. *Vaktâki yüzüğü onun parmağında gördü, onun düşüncesi ve zannı tamâmen gitti.*

وهم آن گاهست کان پوشیده است این تحری از پی نادیده است

3667. *Uehim o vakit vardır ki, o mestûrdur; bu araştırma, görülmemiş şeyden nâşîdir.*

Ya'nî insanın vehmi ve zannı, bir şey kendisine mestûr ve mechûl olduğu vakittedir. Zîrâ insan görmediği bir şeye muttali' olmak için, onu araştırır.

شد خیال غائب اندر سینه زفت چونکه حاضر شد خیال او برفت

3668. *Gâibin hayâli sînde azîm oldu; vaktâki hâzır oldu, onun hayâli gitti.*

Ya'nî insan görmediği bir şeyin hayâlini kalbinde ve zihninde büyütür. O görmediği şey hâzır olup meydana çıkınca, o zihnindeki hayâl zâil olur, yerine hakikat gelir.

دیو رفت از ملک و تخت او گریخت تیغ بختش خون آن شیطان بریخت

3663. *Cin gitti; o onun mülk ve tahtından kaçtı; onun bahtının kılıcı o şeytanın kanını döktü.*

Ya'nî Süleymân (a.s.)'ın şekline girip, câriyenin elinden yüzüğü alan cin-nî kaçtı ve tasarruf ke'l-evvel Süleymân (a.s.)'ın yedine geçti, o ifrîtin cezasını verdi.

کرد در انگشت خود انگشتی جمع آمد لشکر دیو و پری

3664. *Yüzüğünü parmağına taktı; ifrit ve peri askeri toplandı.*

آمدند از بهر نظاره رجال در میانشان آنکه بد صاحب خیال

3665. *Adamlar, temâşâ için geldiler; sâhib-i hayâl olan kimse de, onların arasında.*

Süleymân (a.s.)'ın ihtişamını ve saltanatını temâşâ için birçok halk toplanmış idiler. Irmak kenârında balık tutarken Süleymân (a.s.)'ı görüp o mudur, değil midir, diye tereddüd eden delikanlı da o toplanan halk arasında idi.

چون در انگشتش بدید انگشتی رفت اندیشه و گمانش یکسری

3666. *Vaktâki yüzüğü onun parmağında gördü, onun düşüncesi ve zannı tamâmen gitti.*

وهم آن گاهست کان پوشیده است این تحری از پی نادیده است

3667. *Uehim o vakit vardır ki, o mestûrdur; bu araştırma, görülmemiş şeyden nâşîdir.*

Ya'nî insanın vehmi ve zannı, bir şey kendisine mestûr ve mechûl olduğu vakittir. Zîrâ insan görmediği bir şeye muttali' olmak için, onu araştırır.

شد خیال غائب اندر سینه زفت چونکه حاضر شد خیال او برفت

3668. *Gâibin hayâli sînede azîm oldu; vaktâki hâzır oldu, onun hayâli gitti.*

Ya'nî insan görmediği bir şeyin hayâlini kalbinde ve zihninde büyütür. O görmediği şey hâzır olup meydana çıkınca, o zihnindeki hayâl zâil olur, yerine hakikat gelir.

گر سمای نور بی باریده نیست هم زمین تاری بی بالیده نیست

3669. Gerçi nûr semâsı yağışsız değildir; karanlık zemîn de bitirmesiz değildir.

"Bâlîden" nebâtât hakkında uzamak, büyümek, bitmek ma'nâsındır. Ya'nî, vâkıâ güneşin nûruyla münevver olan gökten yağmur yağdığını ve kara topraktan ibâret olan küre-i zemînden de güneş ve yağmurlar te'sîriyle nebâtât büyüyip bittiğini görmekle, bunların fâili olan Hakk'ı ve onun varlığını idrâk ediyorum ve bu idrâkim vücûdumun havâss-i zâhire ve bâtinesi pencerelerinden hâsıl oluyor.

یؤمنون بالغیب می باید مرا زان بیستم روزن فانی سرا

3670. Bana "Yü'minûne bi'l-gaybi" lâyıktır. Ondan dolayı fânî ön penceresi-
[3628] ni bağladım.

Gerçi bana havâs pencerelerinden Hakk'ın Zât ve sıfât ve ef'âlinin vücûdu ve vahdâniyyeti hakkında idrâk hâsıl olmakta ise de, Hak Teâlâ sûre-i Bakara'nın ibtidâsında اَلَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِالْغَيْبِ (Bakara, 2/3) [O kimseler ki, gayba inanırlar] buyurduğu ve gayba îmân edip amel-i sâlih işleyenlerin mazhar-ı hidâyet olduğunu beyân ettiği için, bana gayba îmân getirmek lâzımdır. Bu îmân-ı gaybiden dolayı bir fânî evden ibâret olan cismimin havâs penceresini kapadım ve îmânımı, semânın yağışlı ve yeryüzünün nebâtlı olması gibi istidlâlâtâ istinâd ettirmeyi münâsib görmedim. Ve علیکم بدین العجائز ya'nî "Kocakanların dinlerini üzerinize lâzım kılın" hadis-i şerîfine ittibâ' ettim. Zîrâ meydanda olan bir şeye ister inanılsın, ister inkâr olunsun; o şey îmân ile sâbit ve inkâr ile zâil olmaz.

چون شکافم آسمانرا در ظهور چون بگویم هل ترى فيها فطور

3671. Asumânı zuhûrda yardığım vakit "Onda bir yarık görür müsün" nasıl derim?

Ma'nâ ve hakikat semâsını açmak emrinde, sûret perdelerini yardığım ve yırttığım vakit Hak Teâlâ hazretlerinin, sûre-i Mülk'de olan هَلْ تَرَىٰ مِنْ فُطُور (Mülk, 67/3) [Bir yarık görebiliyor musun?] kelâm-ı celîlîni nasıl söyleyebilir? Zîrâ Kur'ân, elfâz-ı zâhire ile, ism-i Bâtın'ın ahkâmından haber verici olduğu halde, ism-i Zâhir'in dâire-i saltanat ve ihtişâmı olan âlem-i sûrete geldi; ve ism-i Zâhirin saltanatı devâm ettikçe, sûret semâsında fütûr ve yarık yoktur. Vaktâki اِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ (Infitâr, 82/1) [Gökyüzü yarıldığı zaman] âyet-i kerîme-

sinde ihbâr buyrulan yevm-i kıyâmet, ya'nî semâ-yı sûretin yanılması vâki' olur. İşte ancak o vakit âlemde ism-i Zâhir'in saltanatı zâil ve ism-i Bâtın'ın debdebe ve ihtîşâmı bâhir olur.

تا درین ظلمت تحری گسترند هر کسی رو جانبی می آورند

3672. *Tâ ki bu zulmette taharrî döşesinler ve her bir kimse, yüzü bir tarafa götürsün.*

Tâ ki bu zulmet-i tabîat içinde, sûret perdelerinin haylûletiyle hakîkati göremeyip araştırmaya başlasınlar; ve bu taharrî esnâsında herkes yüzünü bir sûrete çevirsin ve hakikat ondadır zannetsin. Bu hâl fincan ve yüzük oyununa benzer. Nitekim bir tepsi içine yirmi-otuz kadar kahve fincanını yüz üstü kapayıp, birinin altına bir taraf oyuncular görmeksizin bir yüzük koyarlar. Sonra o yüzüğü oyuncular ilk açışta bulmağa çabalarlar; ve ekseriyâ bulamayıp boş fincanları açarlar. İşte âlem-i sûrette hakikat arayanlar da böyledir. Hakikat, insân-ı kâmilin sûret-i müteayyinesindedir. Çok kimseler, sûret perdesi arasında kâmil zannedip, nâkıs hizmet ederler. Hattâ Bâyezîd-i Bistâmî (k.s.) hazretleri buyururlar ki: "Üç yüz zındıka hizmet ettim; nihâyet bir siddîka eriştim."

مدتی معکوس باشد کارها شحنة را دزد آورد بر دارها

3673. *Bir müddet işler ma'kûs olur; şihneyi hırsız dârlara götürür.*

"Şihne" polis ve zâbita me'mûru ma'nâsınadır. Ya'nî hakikat mestûr olan bu âlem-i sûretde, ahkâm-ı sûrî zâil oluncaya kadar bir müddet işler tersine olur. Polisi hırsız dârağaçlarına götürür; ya'nî bir kâmilî bir nâkıs mücâhede ve riyâzet dârlarına götürür ve hadd-i zâtında isti'dâd kemâlde olan bir sâlikî sûrette makâm-ı irşâdda görünen nâkısul-isti'dâd bir kimse teslîk eder.

تا که بس سلطان و عالی همتی بندهء بنده خود آید مدتی

3674. *Tâ ki çok sultân ve âlî himmetli, bir müddet kendi bendesinin bendesi gelir.*

Yukanki beyt-i şerîfin ma'nâsını te'yîd eder. Ya'nî ma'nâda sultân ve âlî-himmetli olan sâlik, âlem-i ma'nâda kendisinin bendesi makâmında olan kimseye, âlem-i sûretde bende olarak zâhir olur.

بندگی در غیب آید خوش و کش حفظ غیب آید در استعباد خوش

3675. *Bendelik gaybda hoş ve ra'nâ gelir; gaybın hıfzı kulluk etmekte hoş gelir.*

“Keş” hoş ve ra'nâ ma'nâsıdır. “İsti'bâd” kulluk etmek demektir. Ya'nî bir bendenin nazarında efendi gâib iken, onun hizmetinde kâim olup emrini tamâmiyle icrâ etmesi, kulluk nokta-i nazarından şâyân-ı tahsîn ve takdîrdir. Zîrâ bir bendenin, efendisinin huzûrunda, onun emrini tamâmiyle icrâ eder görünmesinde riyâkârlık şâibesi vardır. Fakat efendinin gıyâbında emrini tamâmiyle icrâ etmekde, sıdık ve muhabbetin te'sîri gâlibdir. İbn Mes'ûd hazretlerinden mervî olan hadîs-i şerîfde *والذى لا اله غيره و ما آمن احد ايمانا افضل من* ya'nî “Kendisinden başka ilâh olmayan Zât-ı ecel ve a'lâya yemîn ederim ki, hiçbir kimse gayba îmândan efdal bir îmân etmedi, buyurmuş ve Resûl-i Ekrem Efendimiz bu beyân-ı âlîden sonra *والذين يؤمنون بالغيب* (Bakara, 2/3) [O kimseler ki gayba inanırlar] âyet-i kerîmesini okumuştur.”

کو که مدح شاه گوید پیش او تا که بر غیبت بود او شرم رو

3676. *Nerede o kimse ki, onun huzûrunda şâhın medhini söyler; nihâyet o kimse ki, gaybında şerm-rû olur.*

Şâhın huzûrunda şâhı medh eden kimse nerede! Şâhın gıyâbında şâhdan hayâ eden kimse nerede! Zîrâ şâhın huzûrunda, şâha karşı sâ'lık ve muhib görünmek kolaydır; bu sıdık u muhabbeti, onun gıyâbında göstermek herkesin kârı değildir.

قلعه دارى كز كنار مملكت دور از سلطان و سایه سلطنت

3677. *Bir kal'a muhâfızı ki, memleketin kenârından, sultândan ve sâye-i saltanatdan uzak ola.*

Memleketin kenâr tarafında bulunması cihetinden sultânın huzûrundan ve saltanatın sâyesinden uzak olan bir kal'a muhâfızı;

پاس دارد قلعه را از دشمنان قلعه نفروشد بمال بی کران

3678. *Kal'ayı düşmanlardan hıfz ede; kal'ayı bî-kerân mala satmıya.*

Kal'ayı, düşmanların tecâvüzünden hıfz eder ve pâdişâha ihânet edip, düşmandan bî-nihâye rüşvet alarak kal'ayı satmaz ise,

غائب از شه در کنار ثغرها همچو حاضر او نگه دارد وفا

3679. *Hudûdların kenârında şâhdan gâib olduğı halde, o hâzır olan gibi vefâ-yı hıfz ede,*

Hudûdların kenârında şâhın huzûrundan uzak olduğı halde, o muhâfız şâhın huzûrunda olanlar gibi vefâkârlık gösterirse,

پیش شه او به بود از دیگران که بخدمت حاضرند و جان فشان

3680. *O şâhın indinde, hizmette hâzır olan ve can fedâ eden başkalarından iyidir.*
[3638]

پس بغیبت نیم ذره حفظ کار به که اندر حاضری زان صد هزار

3681. *Binâenaleyh gaybette yarım zerre işin hıfzı, hâzırlıkta olan o yüz binden iyidir.*

Ya'nî bir bendenin nazarından pâdişâh gâib iken, o bendenin sadâkatla az bir iş görmesi, pâdişâhın huzûrunda, gayret göstererek birçok iş görmesinden daha iyidir. Zîrâ hizmet-i gâibâne, kemâl-i muhabbete delîldir; ve pâdişâhın huzûrundaki hizmette ise o huzûrun te'sîri vardır; çünkü bendenin muhabbeti olmasa bile, hizmetini göstermek mecbûriyeti altındadır.

طاعت و ایمان کنون محمود شد بعد مرگ اندر عیان مردود شد

3682. *Tâat ve îmân şimdi mahmûd oldu; ölümden sonra ayân içinde merdûd oldu.*

Allah Teâlâ'nın peygamberleri vâsıtasıyla tebliğ buyurduğu emir ve nehye itâat ve hayât-ı uhreviyyeye îmân, şimdi bu hayât-ı dünyeviyyede mahmûd ve makbûldür. Öldükten ve hayât-ı uhreviyye kendisine ayânen zâhir olduktan sonra îmân etmenin ma'nâsı kalmaz; zîrâ içinde yaşayıp hissettiği bir âlem için "Ben bu âleme inandım" demek bârid bir hüküm olur. Nitekim bir kimse, ben şimdi hayât-ı dünyeviyye içinde yaşadığıma inandım dese, herkes onun bu hükmüne güler.

چونکه غیب و غایبی رو پوش به پس دهان بر بند و لب خاموش به

3683. *Mâdemki gayb ve gâiblik mestûr olmak iyidir, öyle olunca ağız bağla ve susmak iyidir.*

Ya'nî mâdemki bu âlem-i şehâdetde, âlem-i gaybın yüzü örtülmüş olmak evlâdır, o halde, kendisine âlem-i gaybın ahvâli münkeşif olan zevâtın ağız-

larını kapayıp nâ-ehil olanlara ifşâ-yı esrâr etmemeleri iyidir; fakat ehil olanlar arasında kendi keşiflerine ve esrâr-ı ilâhiyyeye dâir sohbet câizdir. Nitekim menâkıb-ı evliyâda nazîri çoktur. Ve husûsiyle bu *Mesnevî-i Şerîf*, ancak ehil olanlara hitâben ibzâl buyrulan esrâr-ı ilâhiyye ile doludur. Ve dîbâcede beyân buyrulduğu üzere, nâ-ehil olanlara aslâ nikâbını açmaz.

ای برادر دست وادار از سخن خود خدا پیدا کند علم لدن

3684. *Ey kardeş, elini sözden geri tut; muhakkak Hak Teâlâ ilm-i ledünnü ızhâr eder.*

Ulûm-i bâtineyi ifşâ etmekten el çek; zîrâ bu ilim, zevkî ve vicdânîdir; söz ile, kemâliyle tefhîm olunamaz. Binâenaleyh bu ilmi Hak Teâlâ, emrine münkâd olan kullarından dilediği kimselerin kalbinde ızhâr eder. Nitekim *Câmi'u's-Sagîr*'de mûnderic olan bir hadîs-i şerîfde علم الباطن سر من اسرار الله و حکم ya'nî "İlm-i bâtın Allah Teâlâ'nın sırlarından bir sırdır ve hükmünden birtakım hükümdür ki, kullarından dilediği kimselerin kalbine kazf buyurur" buyrulur.

بس بود خورشید را رویش گواه ای شہیدی اعظم الشاہد الہ

3685. *Güneşe, onun yüzü şâhid olmak kâfi olur; şâhidin en büyüğü hangi şeydir? Allah'dır!*

Ya'nî güneşin yüzü, yine kendisinin vücûduna şâhid olmak kâfidir. Güneşin vücûdunu isbât için başka delîle ve şâhide hâcet yoktur; nitekim bu cildin 116 numaralı beytinde آفتاب آمد دلیل آفتاب [Güneşin delîli yine güneş geldi] buyrulmuş idi. Bu beyt-i şerîf de onun nazîridir. Ve ilm-i bâtının zübdesi ve hülâsası vahdet-i vücûd güneşidir. Vaktâki sâlikin kalbine bu güneş tulû' eder; artık onu isbât için, başka delîle hâcet kalmaz. Zîrâ bu vahdete Allah Teâlâ hazretlerinin kendisi, zuhûr tarîkıyla bizzât şehâdet buyurur; ve şâhidlerin en büyüğü ise Allah Teâlâ'dır.

نی بگویم چون قرین شد در بیان هم خدا و هم ملک هم عالمان

3686. *Hayır, söylerim; çünkü hem Hak ve hem melek, hem âlimler beyânda karîn oldu.*

Her ne kadar yukanda "Ey kardeş, elini sözden geri tut!" dedim ise de, hayır, esrâr-ı ledünnîyi söylerim; çünkü vahdet-i vücûdu beyân husûsunda Kur'ân-ı Kerîm'de شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ (Âl-i İmrân, 3/18) [Al-

lah Teâlâ ve melâike ve ilim sâhibleri şehâdet eder ki, Allah Teâlâ'nın hüviyyet-i mutlakasından başka ilâh yoktur] buyruldu. Ve bu beyâna ve şehâdete hem Hak Teâlâ ve hem melâike ve hem de ulemâ mukârin kılındı ve iştirâk ettirildi. Ve mâdemki Hak Teâlâ hazretleri beni de ulemâ-yı billâh silkine sâlik kıldı, o halde bu şehâdete iştirâk ile, benim dahi bu bâbdaki esrân söylemem ve şehâdet etmem îcâb eder.

يَشْهَدُ اللَّهُ وَالْمَلَكُ وَأَهْلُ الْعُلُومِ أَنَّهُ لَا رَبَّ إِلَّا مَنْ يَدُومُ

3687. *Allah ve melek ve ehl-i ulûm şehâdet ederler ki, muhakkak dâim olan Eccl ve Â'lâ'dan başka Rab yoktur.*

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Âl-i İmrân'da olan *وَالْمَلَكُ وَأَهْلُ الْعُلُومِ* (Âl-i İmrân, 3/18) ya'nî "Allah Teâlâ ve melâike ve ilim sâhibleri şehâdet eder ki, Allah Teâlâ'nın hüviyyet-i mutlakasından başka ilâh yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Allah Teâlâ'nın şehâdeti, Zât'ı ve sıfâtı ve esmâsı ve ef'âli ile dâimü't-tecellî olmasıdır. Zîrâ bilcümle merâtib-i vücûd ancak Hakk'ındır. Ve hademe-i esmâ olan melâikenin şehâdeti dahi, âlem-i emirden, âlem-i kevne âsâr-ı esmâyı ızhârda fiilen vâki' olan hizmetleridir. Bu da vücûd-ı hakîkinin mertebelerinden bir mertebedir. Ve ehl-i ulûm iki nevi'dir; birisi ulûm-i zâhire ehlî ve diğeri ulûm-i bâtine ehlidir. Ulûm-ı zâhire ehlinin şehâdeti, istidlâlâta müstenid olan tevhîd-i lafzî ve resmîdir. Ulûm-ı bâtine ehlinin şehâdeti ise, tevhîd-i hâlî ve zevkî ve vicdânîdir. Binâenaleyh Allah Teâlâ'nın ve melâikenin şehâdetine iktirân ve iştirâk eden hâlî ve fiilî ve zevkî olan şehâdettir ki, bu da ancak ulûm-ı bâtine ehlinin şehâdetleridir. Kezâ bu da vücûd-ı hakîkinin merâtibinden bir mertebedir. İmdi şehâdet-i ilâhiyye ile, şehâdet-i zâtîyyeye ve melâikenin şehâdetiyle, vücûd-ı hakîkinin mertebesi-i melekûtiyyesinin şehâdetine ve ehl-i ulûmun şehâdeti ile de, vücûd-ı mutlakın tecellî-i ahîri olan insân-ı kâmil mertebesinin şehâdetine işâret buyrulur. Bu bahsin tafsîli çoktur, herkesin zevk-ı tevhîdi nisbetinde uzayabilir.

چون گواهی داد حق که بود ملک تا شود اندر گواهی مشترک

3688. *Nasıl Hakk'a şehâdet eder; melek kim oluyor? Tâ ki şehâdette müşterek olsun? Yâhut, "Uaktâki Hak şehâdet etti, melek kim oluyor? Tâ ki şehâdette müşterek olsun?"*

"Çün" kelimesi, istifhâm ma'nâsına olursa tercüme evvelki gibi; ve tevkît için olursa, ikinci sûret gibi olmak îcâb eder. Her iki sûretde de ma'nâ değış-

mez. Ya'nî melek Hakk'ın vahdet-i vücûduna nasıl şehâdet edebilir? Zîrâ melek, kudret-i ilâhiyyenin mezâhiri olan ervâhdır ki, onların vücûdları müstakil değil, belki vücûd-ı Hakk'ın izâfâtındandır. Binâenaleyh Hak zâtı ve sıfâtı ve esmâsı ve ef'âli ile, ale'd-devâm vâki' olan tecellîsi ile, kendi vücûdunun vahdetine şehâdet edip dururken, melek kim oluyor ki, bu şehâdete gû-yâ bir vücûd-ı müstakil sâhibi imiş gibi iştirâk edebilsin?

زانکه شعشاع و حضور آفتاب بر نتابد چشم و دلہای خراب

3689. *Zîrâ güneşin nûruna ve huzûruna, harâb olan gözler ve gönüller tâkat getiremezler.*

Ya'nî kadîm olan vücûd-ı vâhid-i hakîkî güneşinin nûruna ve huzûruna, hâdis ve fânî ve izâfî olan gözler ve gönüller tâkat getiremezler. Binâenaleyh vahdâniyyet güneşinin zuhûrunda, onların kendileri kalmaz ki, şehâdet edebilsinler.

چون خفاشی کو تف خورشید را بر نتابد بسکُلد امید را

3690. *Bir yarasa gibi güneşin harâretine tâkat getiremez; ümîdi keser.*
[3648]

Vücûd-ı izâfî sâhibleri, vücûd-ı hakîkî güneşinin tulû'unda, âlem-i sûrette güneşin aydınlığına ve harâretine tâkat getiremeyen yarasa kuşları gibi bitâb kalırlar ve onun muvâcehesinde da'vâ-yı vücûd ümîdini keserler.

پس ملائک را چو ما هم یاردان جلوہ گر خورشید را بر آسمان

3691. *Böyle olunca melâikeyi de, âsumân üzerinde, güneşin cilvegeri olarak bizim gibi yâr bil!*

Yukarıdan beri gelen izâhâttan anlaşıldığı üzere, âlem-i sûretin semâsı ve kuvveti olan âlem-i melekûtta melâike-i fa'âleyi, âlem-i sûretin müteayyenleri olan biz ehl-i ilim gibi, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin bi-hasebi'l-esmâ ve's-sıfât taayyününden bil; ve bilcümle vücûd-ı izâfî sâhiblerini, vücûd-ı hakîkî güneşinin cilvegeri olmakta birbirine yâr ve refik bil!

کین ضیا ما ز آفتابی یافتیم چون خلیفه بر ضعیفان تافتیم

3692. *Zîrâ biz ziyâyı güneşten bulduk; halîfe gibi zayıflar üzerine parladık.*

Çünkü âlem-i şehâdette müteayyen olan biz ehl-i ilim, nûr-ı vücûdu, şems-i hakîkî olan Hak'dan bulduk ve O'nun bilcümle sıfât ve esmâsına ve

ef'âline dâir olan nûr-ı ulûmu O'ndan alıp cühelâya tevzî' ettik. Nitekim pâ-dişâhların halîfeleri zayıf olan ahâlî üzerine nûr-ı adli parlattılar.

چون مه نو يا سه روزه يا كه بدر هر ملك دارد كمال و نور و قدر

3693. *Yeni, ya üç günlük, yâhud ki bedir olan ay gibi, her melek kemâl ve nûr ve kadr tutar.*

Ya'nî âlem-i şehâdetde müteayyen olan ehl-i ulûmun kemâlde ve ilimde ve şerefde mertebeleri olduğu gibi, mertebe-i melekûtda müteayyen olan melâikeden her birinin dahi yeni doğan veyâ üç günlük hilâl veyâhud bedir hâlindeki ay gibi kemâl ve nûr ve şeref i'tibâriyle ayrı ayrı mertebeleri vardır.

ز اجنحه نور ثلاثه او ربا ع بر مراتب هر ملك را آن شعاع

3694. *Üçer, yâhud dörder nûr kanadlardan mertebeleri üzerine o şua', her meleğe mahsûstur.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Fâtır'ın ibtidâsındaki âyet-i kerîmeye işâret buyrulur. (Fâtır, 35/1) *الْحَمْدُ لِلَّهِ فَاطِرِ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ جَاعِلِ الْمَلَائِكَةِ رُسُلًا أُولَىٰ أَجْنَحَةٍ مَّتَنًى وَثَلَاثَ وَرَبَاعَ* (Fâtır, 35/1) Ya'nî "Hamd ü senâ, gökleri ve arzı ibdâ' ve ızhâr eden Âlîlah Teâlâ'ya mahsûsdur ki, ikişer ve üçer ve dörder kanad sâhibi olan melâikeyi rusûl kılıcıdır." Melâike iki nevi'dir: Birisi "melâike-i âlîn" ve diğeri "melâike-i unsuriyyûn"dur. Melâike-i âlîn Âdem'e secde ve serfûrû ile mükellef değildirler. Melâike-i unsuriyyûn ise Âdem'e secde ve serfûrû ile mükellefdir. Âlem-i sûrete, esmâ-i ilâhiyye âsâr ve ahkâmını irsâle me'mûr olanlar melâike-i unsuriyyûndur. Ve *Arâisü'l-Beyân*'da Rûzbihân Baklî hazretleri buyururlar ki: "Melâikenin kanadları, onların vücûh-ı te'sîrâtından birer vecihleridir." İmdi, vücûd-ı hakîkî sâhibi olan Hakk'ın nûru her bir meleğe, mertebelerine göre, onların nûrdan olan kanadlarına, ya'nî vücûh-ı te'sîrâtına imdâd eder. Kimi enbiyâyâ vahy ile ve kimi evliyâyâ ilhâm ile ve kimi mü'minlere rû'yâ-yı sâliha ile ve kimi rahmet inzâlî ile ve kimi nebâtâtın neşv ü nemâsına hizmet ile; velhâsıl nâmütenâhî hîdemât ile taraf-ı Hak'dan irsâl olunur.

همچو پرهای عقول انسیان که بسی فرقست شان اندر میان

3695. *İnsîlerin akıllarının kanadları gibi ki, onların arasında çok fark vardır.*

Ya'nî melâikenin vücûh-ı te'sîrâtı olan kanadları, insanların akıllarının kanadlarına, ya'nî vücûh-ı te'sîrâtına benzer ki, o akılların arasındaki te'sîrâtda çok farklar vardır. meselâ akl-ı evliyâ ile, akl-ı avâm arasındaki fark zâhirdir; ve

akıllar arasında nasıl tefâvüt varsa, melâike arasında dahi öylece tefâvüt vardır. Ve hakikat-ı akl hakikat-ı melekîdir ki, insanda kuvvet olup zâhir olmuştur.

Hind şârihlerinden Velf Muhammed Ekberâbâdî buyurur ki: " Ey azîz, Cenâb-ı Pîr hakikat-i melâikeyi ukûle temsilen beyân buyurdular diyerek buradan gaflet ile geçme! Melâike senin havâs ve kuvândır, başkası değildir. Kuvâ-yı rûhâniyye melâike-i semâviyyedir; ve kuvâ-yı cismâniyye melâike-i arzîdir."

پس قرین هر بشر در نیک و بد آن ملک باشد که مانندش بود

3696. *İmdi her beşerin iyide ve kötûde karîni o melek olur ki, onun mânendi ola.*

Ya'nî iyi kimsenin karîni onun nazîri ve mânendi olan rahmet ve lutuf meleği olur; ve kötû kimsenin karîni de, kezâlik onun misli olan kahr ve azâb meleği olur.

چشم اعمش چونکه خور را بر نتافت اختر او را شمع شد تا ره بیافت

3697. *Zaîfû'l-basar olan kimsenin gözû, güneşe tâkat getiremeyince, onun için yıldız şem' oldu, nihâyet yolu buldu.*

Hakk'ın vahdet-i vücûdu güneş gibi zâhir ve bâhir olduğu halde, bâtın gözü zayıf olan kimselerin bu güneşi görmeye tâkatları olmayınca ve bunlar Allah Teâlâ'nın şehâdetini duymayınca, Allâh'ın bu şehâdetine, yıldızlar mesâbesinde olan ilim sâhiblerinin şehâdeti iştirâk etmek lâzım geldi; ve bu zaîfû'l-basar olanlar, bu ilim sâhiblerinin şehâdetiyle tarîk-ı Hakk'a yol buldu.

گفتن پیغمبر صلی الله علیه و سلم مرزید را که این سر را فاشتر
ازین مگو و متابعت نگه دار

Peygamber (s.a.v.)in Zeyd'e "Bu sırrı, bundan daha açık söyleme ve mütâbaatı hıfz eyle!" buyurması

گفت پیغمبر که اصحابی نجوم رهروانرا شمع و شیطانرا رجوم

3698. *Peygamber buyurdu ki, benim ashâbım, yıldızlardır; yolcular için şem' ve şeytan için recimlerdir.*

“Ashâbım yıldızlardır” sözü ile اصحابى كالنجوم بايهم اقتديتم اهتديتم ya'nî “Benim ashâbım yıldızlar gibidir, hangisine tâbi' olursanız, hidâyet bulursunuz” hadîs-i şerîfine; “Yolcular için şem'dir” sözü ile de sûre-i Nahil'deki وَالنَّجْمُ هُمْ يَهْتَدُونَ (Nahl, 16/16) ya'nî “Ve yıldızlar onlara yol gösterirler” âyet-i kerîmesine ve “şeytan için rücûmdur” sözü ile de sûre-i Mülk'deki وَجَعَلْنَاهَا رُجُومًا لِلشَّيَاطِينِ (Mülk, 67/5) ya'nî “Biz yıldızları şeytanlar için rücûm kıldık” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. Ve “rücûm”, atılan taşlar ma'nâsındır.

Bu beyt-i şerîfde ashâb-ı kirâmın, Allah Teâlâ'nın ve melâikenin, Hakk'ın vahdâniyyet-i vücûdu hakkındaki şehâdetlerine iştirâk eden ilim sâhibi olduklarına işâret buyrulur. Karanlık gecelerde yıldızlar, yolculara nasıl rehberlik ederlerse, hakâyıkın mestûr bulunduğu bu zulmet-i tabîat içinde, Hak yolunun yolculanna öylece rehberlik ederler; ve onlara tâbi' olanların nûr-ı ma'nevîleri, sâliklerin kalblerine ânz olan vesâvis-i şeytâniyyesini taşıyıp, def' ederler.

هر کسی را گر بدی آن چشم و زور کو گرفتی ز آفتاب چرخ نور

3699. Eğer her bir kimsenin o çeşmi ve kuvveti olaydı ki, o çerhin güneşinden nûr tuta idi.

Eğer her bir kimsenin felek-i hakîkatin güneşinden nûr alabilecek bir gözü ve kuvveti olaydı;

کی ستاره حاجتستی ای ذلیل کی بدی بر نور خورشید آن دلیل

3700. Ey zelîl, ne vakit yıldızla hâcet vardır? Ne vakit o güneşin nûruna delîl olurdu? [3658]

Bu iki beyit, bir cümleyi itmâm etmektedir. Ya'nî eğer her bir kimse, felek-i hakîkatin güneşi olan “hakikat-i muhammediyye” mertebesinden nûr-ı ilmi alabilecek bir göz ve kuvvet sâhibi olsa idi, ey ulûm-ı ledünniyye önünde zelîl kalmış olan kimse, yıldızlar mesâbesinde olan ulemânın irşâdına hâcet kalır mı idi? Ve o hakikat-ı muhammediyye güneşinin nûruna, onların delîl olmalarına lüzûm görülür mü idi?

ماه می گوید بخاک و ابر و فی من بشر بودم ولی یوحى الى

3701. Ay toprağa, buluta ve zille der ki: Ben beşer olurum; velâkin bana vahy olunur.

Ya'nî, "hakikat-ı muhammediyye"yi hâmil ve ay gibi olan âlem-i sûretde-ki taayyün-i muhammedî, ma'nâdan bî-haber olmalarına mebnî, toprak me-sâbesinde bulunan insanlara ve bir vücûd-ı hakikî sâhibi olmamaları hase-biyle bulut ve gölge mesâbesinde olan suver-i beşeriyyeye hitâben buyurur ki: Ben de sizin gibi beşerim ve sûret-i müteayyinem, sizin gibi bir zılden ibâ-rettir; ve hepimiz vücûd-ı hakikî sâhibi olan Hakk'ın zilâl-i esmâsıyız; velâ-kin benim sizden bir farkım vardır ki, o da bana hakikatim ve hüviyyetim olan Hak cânibinden vahy olunmuş olmasıdır. "Bu beyt-i şerîfde قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِّثْلُكُمْ يُوحَىٰ إِلَىٰ أُمَمٍ أَلَهُمَّ إِلَهُ وَاحِدٌ (Kehf, 18/110) ya'nî "Yâ Habîbim, de ki, ben de sizin gibi beşerim; bana vahy olundu ki, sizin ilâhınız ancak ilâh-ı vâhiddir" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

ظلمتی دارم به نسبت با شمس نور دارم بهر ظلمات نفوس

3702. *Güneşlere nisbetle bir zulmet tutarım; nüfûsun zulmetleri için nûr tu-tarım.*

"Güneşler"den murâd, esmâ-i ilâhiyyedir; "zulmet"den murâd, esmâ-i ilâ-hiyye cem'iyyetinin zilli olmaktır. Ya'nî her birisi envârını ve âsârını salmak-ta birer güneş mesâbesinde olan esmâ-i ilâhiyyeye nisbetle, benim vücûd-ı izâfî-i beşeriyyemde bir zulmet vardır. Zîrâ benim vücûdum, esmâ-i ilâhiyye mecmû'unun zilli ve mazharıdır; fakat câmi'-i cemî'-i esmâ olan Allah Teâlâ tarafından vahy olunduğu cihetle, zulmet-i tabîatde müstağrak olan nüfûslar için nûr sâhibiyim ve onlara o nûru ifâza ederim.

زان ضعیفم تا تو تا بی آوری که نه مرد آفتاب انوری

3703. *Ondan zayıfım; tâ ki sen bir tâkat getiresin; zîrâ sen, pek nûrlu olan gü-neşin adamı değilsin.*

Ya'nî, benim hakikat-ı muhammediyyemin zayıf olan sûret-i beşeriyye-de zuhûru, o hakikatimin nûruna senin tâkat getirebilmen içindir. Nitekim âyet-i kerîmede لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِّنْ أَنفُسِكُمْ (Tevbe, 9/128) ya'nî "Size, sizin nefsinizin cinsinden resûl geldi" buyrulur. Zîrâ sen, pek ziyâde nûrlu olan güneşin nûruna tâkat getirebilecek bir adam değilsin. Eğer benim hakika-tim zâhir olsa, ey sûret-i beşeriyye sâhibleri, sizler değil, melâike bile ta-hammül edemezler. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in IV. cildinin bir beytinde şöy-le buyrulur:

تا ابد مدهوش ماند جبرئیل

احمد ار بگشاید آن پر جلیل

"Eğer Ahmed (a.s.) o celîl olan kanadını açsa, Cebrâîl (a.s.) ebede kadar med-hûş kalır."

تا سوی رنج جگر ره یافتم

همچو شهد و سرکه در هم یافتم

3704. *Bal ve sirke gibi karışık dokudum; nihâyet ciğer hastalığı tarafına yol buldum.*

"Bal" dan murâd, vücûd-ı Hak'dan ibâret olan hüviyyet-i nebeviyyedir; "sirke"den murâd taayyün-i beşerî-i nebeviyyedir. "Ciğer hastalığı"ndan murâd, hüviyyete vusûl ıztırâbıdır. Ya'nî vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın latîf ve kesîf olan merâtibini sûretimde cem' ettim ve bu sûret-i kesîfe hüviyyetime hicâb olması hasebiyle, nihâyet o hüviyyetime ve hakikatime vusûl ıztırâbına müteveccih oldum.

سرکه را بگذار و میخور انگبین

چون ز علت وا رهیدی ای رهین

3705. *Ey rehîn, vaktâki illetten kurtuldun, sirkeyi bırak ve balı ye!*

Ey cismin sûretinde mahbûs kalan Zeyd, vaktâki isneyniyet ve şirket-i vücûd illetinden kurtuldun ve sana hakikat-ı vücûd zâhir oldu; artık sirke gibi olan vücûd-ı abdânîyi ve onun sıfâtını terk et; vücûd-ı hakkânî ile ve o vücûdun sıfâtı ile zâhir ol! Nitekim hadîs-i kudsîde *اخرج بصفاتي الى خلقى من قصدك* ya'nî "Benim sıfâtım ile halkuma çık, seni kasd eden, beni kasd eder" buyrulur.

بروی الرحمن علی العرش استوی

تخت دل معمور شد پاک از هوا

3706. *Gönül tahtı hevâdan pâk olarak ma'mûr oldu; onun üzerinde "Er-rahmânü ale'l-arşı'stevâ" dır.*

Gönül tahtı, ağyâr hevâsından ve mâsivâ muhabbetinden temizlenerek ma'mûr olursa, sûre-i Tâhâ'da vâki' olan *الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى* (Tâhâ, 20/5) ya'nî "Rahmân arş üzerine müstevî oldu" âyet-i kerîmesinin ma'nâsı böyle bir kimseye zevkan ve vicdânen zâhir olur.

Ma'lûm olsun ki, "arş" kelimesinin birtakım maânî-i lugaviyyesi vardır: Taht, sakf-ı hâne, kıvâm, bir işin sıhhati ve bir şeyin kavî tarafı, yükseklik ve binâ ma'nâlarına gelir. Ehl-i tefsîr ve hadîs maânî-i Kur'ân ve ahâdîsden arş hakkında iki ma'nâyâ zâhib olmuşlardır. Bir kavle göre arş, âlemi ihâta

etmiştir ve onun hakikatini ancak Hak Teâlâ bilir. Ve bu ma'nâ "sakf-ı hâne" ma'nâ-yı lügavîsine tevâfuk eder. Ve diğer kavle göre arş, vücûd-ı mutlakın bilcümle merâtibi ile berâber âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûasıdır; ve bu ma'nâ dahi "taht" ma'nâ-yı lügavîsine tevâfuk eder; ve bunda ma'nâ-yı ittihâd vardır. Ve emir ve nehyin mevrîdi âlem-i şehâdet olduğundan, bunların menba'ı, âlem-i şehâdeti muhît olan veyâhud vücûd-ı mutlakın bilcümle merâtibi ile berâber âlem-i şehâdetin hey'et-i mecmûası bulunan arşdır.

Cenâb-ı Şeyh-i Ekber *Et-Tedbîrâtü İlâhiyye fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âlilerinde buyururlar ki: "Zât-ı mutlak, kendi kemâlâtını ızhâr için vücûdât-ı mukayyede ve kesîfeye müstevî olmuştur. Lâkin burada bizim remz ettiğimiz bir sır vardır ki, o sırrın sâhibi ve mâlikî ona vâkîf olduğu vakit, o sırrın inkişâfından hâsıl olan zevk ile mütelezziz olur; o da budur ki: Bu *الرَّحْمَنُ عَلَى الْعَرْشِ اسْتَوَى* (Tâhâ, 20/5) âyet-i kerîmesinde mezkûr olan arş müstevâ-yı Rahmân'dır; ve o arş sıfatın mahallidir; ya'nî sıfat-ı rahmânîyyetin mahall-i tecellîsidir. Ve sıfat-ı rahmânîyyetin arşı rubûbiyyetdir; ve rubûbiyyet mevcûdâtı iktizâ eder. Zîrâ rubûbiyyet merbûb ister. Binâenaleyh rubûbiyyetin arşı vücûdât-ı mukayyededir ki, onun ilk mertebesi, mer-tebe-i ervâhdır. Ve rahmânîyyet, hakâyık-ı esmâ ve sıfât ile zuhûrdan ibâret olup, cemî-i merâtib-i hafîyyeye mahsûs olan bir isimdir; merâtib-i halkıyyenin onda iştirâkî yoktur. Ve ulûhiyyet, ahkâm-ı hakkıyye ve halkıyyeyi câmi'dir. Binâenaleyh rahmânîyyet ulûhiyyetten ehas ve ulûhiyyet rahmânîyyetten eamm olur. Ve insân-ı kâmil, hakîkatî i'tibâriyle, mazhar-ı ism-i Rahmândır ve maa'l-hakîka ve't-taayyün, âlem-i kebîr misillü "Allah" isminin mazharıdır. Ve insân-ı kâmil bu beyâna hamlen bir arşdır. Bu âyet-i kerîmede işâret buyrulan arşa, Rahmân'ın nasıl müstevî olduğunu ta'rîf eden bir delîl istersen, o delîl, (S.a.v.) Efendimiz'in *ان الله خلق آدم على صورته* ya'nî "Muhakkak Allah Teâlâ Âdem'i kendi sûreti üzerine halk etti" kavî-i münîfidir. Zîrâ Rahmân Hak Teâlâ'nın esmâ-i zâtiyye ve sıfât-ı ma'nevîyyesine râci' bir isimdir. ve onun esmâ-i zâtiyyesi "ahadiyyet ve "vâhidiyyet" ve "samedîyyet" ve "azamet" ve "kuddûsiyyet" ve emsâli olup, ancak zât-ı vâcibü'l-vücûduna mahsûsdur; ve evsâf-ı ma'nevîyyesi de "Hayât, İlim, Semî, Basar, Kudret, Kelâm"dan ibâret olup, bunlar merâtib-i halkıyyede zâhirdir. İmdi bu isim sebebiyle O'nun rahmeti kâffe-i merâtib-i hakkıyye ve halkıyyeye şâmil olur. Zîrâ O'nun merâtib-i hakkıyyede zuhûru sebebiyle, merâtib-i halkıyye zâhir oldu. İmdi vücûdât-ı izâfiyye, vücûd-ı mutlakın tenezzü-

lâtından husûle gelmiş ve zâtında mahfî olan niseb ve izâfât-ı ilâhiyyesinin ahkâmı, gayriyyet libâsıyla zâhir olan bu vücûdât-ı izâfiyye arşını istilâ eylemiştir ve bu istilâ-yı ahkâm, O'nun arşa istilâsıdır. Vücûdât-ı mukayyede-ye ve izâfiyyeye "mahlûk" ismi verilmiştir; ve bu isim vücûd-ı mutlak âriyet hükmü iledir. Hakîkatte cümlesi vücûd-ı Hak'dır; yoksa ba'zı kimselerin zannettiği gibi, mahlûkun vücûdu müstakîl olup Sem' ve Basar gibi evsâf-ı ilâhiyye onlarda âriyet değildir. Bu hâl bir vücûdun letâfet ve kesâfet hükmü ile tecellîsidir. Vücûdât-ı izâfiyyenin zübdesi ve hulâsası insân-ı kâmil-dir; binâenaleyh insân-ı kâmil merâtib-i hakkıyye ve halkıyyenin hâmil olduğu her şeyi hâmilidir. Böyle olunca, Hak Teâlâ hazretleri Âdem'i kendi sûreti üzere halk etmiştir ve bilcümle evsâf-ı ilâhiyyenin ahkâmı ona istilâ eylediğinden, o "arş-ı Rahmân"dır. O hakîkatî ile Zât'ı hâmilidir ve evsâf-ı ilâhiyyenin mahmûlûdudur. Ey sûret-i insâniyyede zâhir olup, bizim bu sözlerimizi ârif olan kimse, kendi vücûdûna ve şuûnâtına dikkat edip, mütehakkık ol! Ve ey bu ma'rifete ârif olan kimse, gayriyyet gafletinden uyan! Ve ey ulûm-ı ledünniyye-i nebeviyyenin vârisi, bu ma'rifet ile mütena'im ol! Bizim sözlerimiz vâridât-ı Hak'dır ve Hak Teâlâ hakkı söyler ve doğru yola irşâd eyler."

حکم بر دل بعد ازین بی واسطه حق کند چون یافت دل این رابطه

3707. *Uktâki gönül bu râbıtayı bula, bundan sonra kalb üzerine hükmü vâsıtasız Hak eder.*

Ya'nî, insanın kalbi Hak ile, yukarıda izâh olunan râbıtayı bulduğu vakit, artık ondan sonra Hakk'ın melekût ve şehâdet mertebeleri tavassut etmeksizin, o kalb-i beşer üzerine doğrudan doğruya hükm eden Hak olur. Böyle bir kalb, hükmü ne melekten ve ne de beşerden almaz.

این سخن پایان ندارد زید کو تا دهم پندش که رسوایی مجو

3708. *Bu sözün nihâyeti yoktur; Zeyd nerede? Tâ ki ona rüsvâyılık isteme diye nasîhat edeyim.*

İnsân-ı kâmilin Hak ile olan râbitasına müteallik esrâr ve maârifin nihâyeti yoktur. Zeyd-meşreb olan kimse nerededir ki, ona esrâr-ı mektûmeyi izhâr edip halkı rüsvây etmek isteme; veyâhud esrâr-ı ilâhiyyeyi ifşâ etmekle edeb-maallah hâricine çıkıp ind-i ilâhîde rüsvây olmayı isteme! diye nasîhat vereyim.

رجوع بحکایت زید

Zeyd'in hikâyesine rücû'

زید را اکنون نیایی کو گریخت جست از صف نعال و نعل ریخت

3709. Şimdi Zeyd'i bulamazsın, zîrâ o kaçtı. Saff-ı niâlden sıçradı ve na'li dök-tü.

"Saff-ı niâl" sokak kapısından içeriye girilip ayakkabı çıkarılan mahaldir; murâd, âlem-i şehâdetdir. "Na'l rîhten" na'l dökmek Fârisî'de "şitâb reften" acele gitmek ve "mânden esb ez reftâr" at yürümekten âciz kalmak, ma'nâ-larından kinâyedir; burada, acele gitmek ma'nâsı murâd olunur. Hulâsa-i ma'nâ: "Ey sâmi' sen şimdi Hz. Zeyd'i bu âlem-i sûretde bulamazsın; çünkü o, bu âlem-i sûretden kaçtı ve saff-ı niâl mesâbesinde olan esfel-i sâfilîn-i ta-bîâtten âlem-i illiyyîne urûc etti; ve rûhun pabucu mesâbesinde olan cismi bu pabuçlukta bırakıp o tarafa acele koştu."

تو که باشی زید هم خود را نیافت همچو اختر که برو خورشید تافت

3710. Sen kim oluyorsun? Zeyd dahi, üzerine güneş doğar yıldız gibi, kendi-sini bulamadı.

Ey sâmi', sen kim oluyorsun ki, şimdi bu âlem-i sûretde Zeyd'i bulacak-sın? Güneşin şiddet-i ziyâsında nûrları gâib olan yıldızlar gibi, vahdet-i vü-cûd-ı Hakk'ın istilâsıyla, artık Zeyd de kendisini bulamaz bir hâldedir.

نی از و نقشی بیایی نه نشان نه کهی یایی براه کهکشان

3711. Ondan ne bir nakış, ne de nişân bulursun; ne de saman uğrusu yolunda bir saman çöpü bulursun.

"Kehkeşân" geceleri gökyüzünde, tûlânî parlak bir bulut şeklinde görünen küçük yıldızlar kümesidir. Türkçede "Saman Uğrusu" ve "Hacılar Yolu" der-ler. "Kehkeşân" ta'bîri ile, âlem-i taayyünât murâd buyrulur. Ya'nî "Bu taay-yünât âleminde Hz. Zeyd'in nakşını ve nişanını ve hiçbir eserini bulamazsın" demektir.

محو نور دانش سلطان ما

شد حواس و ناطقهء تابان ما

3712. *Bizim havâssimiz ve parlak olan nâtıkamız, sultânımızın ilminin nûrunun mahvı oldu.*

Ya'nî bizim hakikatlerimiz, vücûd-ı vâhid-i hakîkînin ilminde sâbit oldu ve o hakikatimiz, o vücûd-ı hakîkînin her bir mertebe-i tenezzülünde, o mertebenin icâbına göre bir kisve-i taayyüne büründü. Nihâyet vücûdun tecellî-i ahîri olan sûret-i insâniyye kisvesini giydik. Bu mertebede her birerlerimizin havâss-i zâhire ve bâtinesi ve parlak nâtıkası peydâ oldu. Ondan sonra mevt hâli ile bu kisve-i taayyünden soyunduk; yine mertebe mertebe ilm-i ilâhîye rücû' ettik. Ve bizim bu havâssimiz ve nâtıkamız, sultânımızın ilim muhîtinin nûru içinde mahv oldu.

Bu beyt-i şerîf, *Mesnevî-i Şerîf*'in III. cildinde gelecek olan پس عدم گردد عدم ya'nî "Mertebe-i insânîden ölüp melek mertebesine urûc ederim; ve o mertebeden dahi öldükten sonra, ilm-i ilâhî mertebesinde, adem-i izâfî hâlini iktisâb ederim. O hâl-i adem, içinden sadâ çıkaran erganûn çalgısı gibi bana, "Biz O'na, ya'nî Hakk'a rücû' edicileriz" der. Ve bu rücû'u söyleyen, ilm-i ilâhîde sâbit olan benim hakikatim olur; ve o hakikatim, Hakk'ın ilminin gayri değildir ve Hakk'ın ilmi dahi, kendisinin gayri değildir," bu beyt-i şerîfinin nazîridir.

موج در موج لدینا محضرون

حسها و عقلها شان در درون

3713. *Onların hisleri ve akılları bâtında, لدینا محضرون dalgası içinde dalgadır.*

İlm-i ilâhînin nûrunda mahv olan kimselerin hisleri ve akılları Allah Teâlâ indinde toplanmak ve ihzâr olunmak dalgası içinde dalgadır. Bu beyt-i şerîfde *وَإِنْ كُلُّ لَمَّا جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ* (Yâsîn, 36/32) [Elbette onların hepsi karşımıza diki-lecekler] ve *فَإِذَا هُمْ جَمِيعٌ لَدَيْنَا مُحْضَرُونَ* (Yâsîn, 36/53) ya'nî "Hepsi ancak bizim indimizde toplanıp ihzâr olunmuşlardır" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur. "Ledeynâ muhârûn dalgası"ndan murâd, deryâ-yı vücûdun "Kâbız" ism-i şerîfinin dalgalanmasıdır. Ve a'yân-ı sâbite ise, esmâ-i ilâhiyye tecelliyâtının suver-i ilmiyyeleridir; ve hepsi bu "Kâbız" ism-i şerîfi dalgasının içinde birer dalgadır. Ve ma'lûm olsun ki ilm-i ilâhîde sâbit olan hakâyık ebedîdir. Hak Teâlâ hazretleri onları dâimâ zuhûrdan, butûna cem' eder ve butûndan dahi zuhûra bess ve neşr eder; zîrâ bunların cümlesi zılâl-i esmâdır ve zıllin hâli dâimâ uzayıp zî-zille rücû' etmektir. Tenâsüh fikri bu hakâyıku lâıyıkıyla ihâta edemekten zuhûr etmiştir. Bu bahisde söz çoktur, tafsîli uzar.

چون شب آید باز وقت بار شد انجم پنهان شده بر کار شد

3714. *Vaktâki gece gelir, tekrâr icâzet vakti olur; gizli olmuş yıldızlar iş üzere olur.*

İlm-i ilâhînin nûrunda mahv olmuş olan a'yân-ı sâbite ahkâmının butûndan tekrâr zuhûra çıkmalarına, karanlık gece gibi olan vücûd-ı izâfî âleminde zuhûrlarına izin ve icâzet vakti gelince, güneşin nûrunda müstağrak olarak gizlenmiş olan yıldızlar gece vakti nasıl tekrâr ışıldamağa başlarsa, bu a'yân-ı sâbite dahi, kesâfet-i vücûd sâhasında, öylece icrâ-yı ahkâma başlarlar.

بیهشانرا وا دهد حق هوشها حلقه حلقه حلقها در گوشها

3715. *Hak Teâlâ bî-hûşlara tekrâr akıllar, halka halka kulaklara halkalar verir.*

“Halka halka”dan murâd, gürûh gürûh ve fırka fırka; ve “kulaklara halka vermek”den murâd, kuvve-i sâmia bahş eder demektir. Ya'nî adem-i izâfî hâlini iktisâb eden ehl-i Cemâl ve ehl-i Celâl'e, ya'nî saâdîlere ve şakîlere tekrâr vücûd-ı izâfî âleminde akıllar ve idrâkler ve kuvve-i sâmialar bahş eder.

پای کوبان دست افشان در ثنا ناز نازان ربنا احییتنا

3716. *Senâda ayak vurarak ve el açarak, nazlanarak: Ey bizim Rabb'imiz, bizi dirilttin, diyerek.*

“Pây Güften” ve “dest-efşânden” hâl-i semâ'a işârettir. Nitekim Mevlevîler'in semâ'ı bu tarzda vâki' olur. Ya'nî, adem-i izâfîden vücûd-ı izâfî âlemine çıkmalarına icâzet verilenler, semâ' ederek ve nazlanarak “Ve ey bizim Rabb'imiz, bize hayât bahş ettin” diyerek hamd ü senâ ederler. Bu beyitte, sûre-i Mü'min'de olan *قَالُوا رَبَّنَا آمَنَّا آتَيْنَاكَ وَ أَحْيَيْتَنَا آتَيْنَاكَ* (Mü'min, 40/11) ya'nî “Dediler ki, ey bizim Rabb'imiz, bizi iki kere öldürdün ve iki kere dirilttin” âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

آن جلود و آن عظام ریخته فارسان گشته غبار انگیزخته

3717. *O dökülmüş deriler ve o kemikler, toz koparmış atlılar oldu.*

حملة آرند از عدم سوی وجود در قیامت هم شکور و هم کنود

3718. *Hem çok şükr edenler ve hem çok küfr edenler, ademden vücûd tarafına, kâim oldukları halde hamle getirirler.*

Mukaddemâ vücûd-ı izâfî âleminde yaşayıp toprakta çürümüş olan o deriler ve o kemikler, koşarken tozlar kaldıran atlılar olup; hem şâkirler ve hem de kâfirler, sâkin oldukları adem-i izâfî hâricinden tekrâr vücûd-i izâfî tarafına hamle ederler.

سر چه می پیچی کنی نا دیدهء در عدم ز اول نه سر پیچیدهء

3719. *Neye baş çeviriyorsun, görmemişlik ediyorsun? Evvelde ademde baş çevirmedin mi?*

Ademden vücûd tarafına gelmeyi neden istib'âd ediyorsun? Sen bu hâlin nazîrini evvelce de görmüş değîl misin? Nitekim bu dünyâda vücûd-ı izâfî âlemine gelmezden mukaddem, o adem-i izâfî âleminden değîl mi idin? O âlemde bu âleme gelmeyi istemez idin.

در عدم افشردہ بودی پای خویش که مرا کہ بر کند از جای خویش

3720. *Ademde ayağını, beni yerimden kim koparır? Diye sıkmış idin.*

[3679] İlm-i ilâhî mertebesinde sen, lisân-ı hâl ile "Beni yerimden kim koparır ve başka bir hâle çıkarır?" diyerek, ayağını sıkı basmış idin.

می نینى صنع ربانیت را که کشید او موی پیشانیت را

3721. *Sen, Rabbânî olan sun'u görmüyor musun ki, o senin alnının saçını çekti.*

تا کشیدت اندرین انواع حال که نبودت در گمان و در خیال

3722. *Nihâyet seni, senin zannında ve hayâlinde olmayan bu envâ'-i hâl içine çekti.*

Ya'nî sen, ilm-i ilâhî mertebesinde iken, senin cemâd, nebât ve hayvân ve insân mertebelerine gelmek için geçirdiğin istihâlât-ı muhtelif, zannına ve hayâline gelir bir şey mi idi? Ve insan mertebesine geldikten sonra, her sendeki ahvâlî ve etvârın aklına ve fikrine gelir mi idi?

آن عدم او را ہمارہ بندہ است کار کن دیوا سلیمان زندہ است

3723. *O adem, ona dâimâ bendedir; ey cin, hizmet et; Süleymân diridir.*

O adem-i izâfî âlemi, Hak Teâlâ hazretlerine dâimâ bende ve mutî'dir. Ey cinler gibi görünmeyen kuvâ-yı nefsâniyye! Süleymân-ı hakîkî olan Hak Teâlâ hazretleri haydır ve diridir.

دیو می سازد جفان کالجواب زهره نی تا دفع گوید یا جواب

3724. Cin, havuzlar gibi kâseler yapar; def' etmek, yâ cevâb söylemek için tâ-katı yoktur.

Ya'nî Süleymân (a.s.) cinleri emri dâiresinde istihdâm eder ve onlar da mecbûren iş işlerler idi. Hattâ havuzlar gibi kâseler yaparlardı. Hiçbirisinin muhâlefete mecâlî yok idi. Süleymân (a.s.) vefât edince, hepsi bu hizmetlerden kaçtılar; çünkü o Süleymân fânî idi. Ey erbâb-ı nefis, Süleymân-ı hakîkî olan Hak Teâlâ fânî değildir ki, O'nun emrinden kurtulmak ve O'na muhâlefet etmek kâbil olsun.

Bu beyt-i şerîfde, sûre-i Sebe'de olan جَفَانٌ وَمَا يَشَاءُ مِنْ مَحَارِيبَ وَتَمَائِيلَ وَجَفَانٌ (Sebe', 34/13) ya'nî "Cinler Süleymân (a.s.) için, istediği gibi mihrâb-ı ar ve havuzlar gibi kâseler yaparlardı" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

خویش را بین چون همی لرزی ز بیم مر عدم را نیز لرزان دان مقیم

3725. Kendini gör, korkudan nasıl titriyorsun; muhakkak ademi dahi dâimâ titreyici bil!

Bir kere kendine bak; yok olmak korkusundan ve ölüm havfinden tir tir titremektesin. İşte ademi de, var olmak korkusundan öylece titremekte bil! Ya'nî herkes alıştığı halden ayrılmak istemez. Sen yokluktan ürkersin ve yokluk da varlıktan ürker.

ور تو دست اندر مناصب می زنی هم ز ترست آنکه جانی می کنی

3726. Ve eğer mansıblara el vurur isen dahi, korkundandır. Öyle ki, çok can çekişirsin.

Ya'nî, ey varlığına sıkı sıkı sarılmış olan kimse; senin üzerinde Süleymân-ı hakîkînin tasarrufunu görmek istersen, bir kere şu hayât-ı dünyeviyedeki hallerine bak! Eğer mansıbları elde etmek istersen, seni o mansıblara sevk eden duygu, zilletle ve zarûretle yaşamak korkusudur; ve zillet ve fakr ise Hak Teâlâ'nın bu hayatta te'sîs buyurduğu kâidelerdendir. Binâenaleyh Hak Teâlâ kulûba ilkâ buyurduğu korkular ile tasarruf buyuruyor; ve sen bu korkular içinde çok can çekişirsin.

هر چه جز عشق خدای احسنست گر شکر خواریست آن جان کندنست

3727. Her ne ki en güzel ola, Hudâ'nın aşkının gayridir. Eğer şeker-hârlık ise de o can çekişmektir.

Ey sâhib-i nefis, hakîkatte senin korkuların hep hubb-i nefsendendir ve hayât-ı dünyeviyeye elini attığın şeylerin hepsi, nefsinin necâtına olan muhabbetindendir; hakîkatte can çekişmektir. Çünkü bu muhabbet, en güzel olan Allah Teâlâ'nın aşkının gayridir; ve Allah aşkının başkası, eğer şeker yemek, ya'nî envâ'-ı huzûzât-ı nefsânîyye olsa bile, yine o can çekişmektir.

چيست جان كندن سوى مرگ آمدن دست در آب حياتى نازدن

3728. *Can çekişmek nedir? Ölüm tarafına gelmektir; bir âb-ı hayâta el vurmaktır.*

"Ölüm tarafı"ndan murâd, suver-i fâniyeye meyildir. "Âb-ı hayât"dan murâd, muhabbet-i Hak'dır; ve muhabbet-i Hakk'a vesîle olan insân-ı kâmil-dir. Ya'nî fânî olan sûretlere meyil ve muhabbet etmek, can çekişmektir; ve bir âb-ı hayât olan aşk-ı Hakk'a [yönelmemek] ve aşk-ı Hakk'ın rehberi olan bir insân-ı kâmilin elini tutmamaktır.

خلق را دو دیده در خاک و ممات صد گمان دارند در آب حیات

3729. *Halkın iki gözü toprakta ve ölümdedir; âb-ı hayât hakkında yüz zan tutarlar.*

Ya'nî halkın iki gözü hâkî ve süflî olan suver-i fâniyede ve ölüm mesâbesinde olan onların muhabbetindedir. Topraktan ve fenâdan âlî olan Hayy ve Lâ-yemût'un aşkında ve insân-ı kâmilin rehberliği hakkında yüz şübheleri vardır.

جهد كن تا صد گمان گردد نود شب برو ورتو بخسى شب رود

3730. *Cehd et, tâ ki yüz şübhe doksân olsun. Gece git; ve eğer sen uyur isen, gece gider.* [3688]

"Gece"den murâd, zulmet-i beşeriyedir. Ya'nî, bu zulmet-i beşeriyeye içinde çalış ve bu gece karanlığı içinde yürü! Tâ ki senin yüz şübhen eksilerek doksana tenezzül etsin; ve eğer sen, gaflet uykusu içinde kalırsan, bir gün ömrün nihâyet bulur ve zulmet-i beşeriyeye zâil olur. Âlem-i hakîkatte ve gündüz olunca sıfru'l-yed kalırsın.

در شب تاریك جوی آن روز را پیش كن آن عقل ظلمت سوز را

3731. *O günü, karanlık gece içinde iste; o zulmet yakıcı olan akli önüne al!*

"Gün"den murâd, hakikat ve Hakk'ın aşkı ve ma'rifetidir. "Zulmet yakıcı olan akıl"dan murâd, insân-ı kâmilidir. Ya'nî Hakk'ın o aşkını ve ma'rifetini,

bu zulmet-i beşerîyye içinde ara; ve o zulmet-i tabîyyeyi ve beşerîyyeyi yakıcı olan insân-ı kâmilî önüne al ve rehber ittihâz et!

در شب بد رنگ بس نیکی بود آب حیوان جفت تاریکی بود

3732. *Fenâ renkli olan gecede çok iyilik olur; âb-ı hayât karanlığın karîni olur.*

“Fenâ renk”ten murâd, sıfât-ı nefsânîyyedir. Ya’nî, sıfât-ı nefsanîyye ile mülevven olan zulmet-i beşerîyye içinde çok iyilik vardır; zîrâ âb-ı hayât ve hakikat bu karanlığın içindedir.

سر ز خفتن کی توان بر داشتن با چنین صد تخم غفلت کاشتن

3733. *Böyle yüz gaflet tohumu ekmek ile, uyumaktan baş kaldırmak ne vakit mümkün olur?*

Bu hayât-ı dünyevîyyede birçok gaflet tohumu ekmek, ya’nî gaflet esbâbına tevessül etmek ile, uykudan baş kaldırmak mümkün midir?

خواب مرده لقمه مرده یار شد خواجه خفت و دزد شب بر کار شد

3734. *Ölmüş uyku, ölmüş lokma yâr oldu. Efendi uyudu ve hırsız gece iş üzerine oldu.*

“Ölmüş uyku”dan murâd, hakikat-i halden son derecedeki gaflettir. “Ölmüş lokma”dan murâd, fânî olan temettuât-ı dünyevîyyedir. Nitekim âyet-i kerîme-de buyrulur: ذَرَهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهَمُ الْأَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ (Hicr, 15/3) Ya’nî “Bırak onları, yesinler ve temettu’ etsinler ve emel onları meşgûl etsin; yakında bileceklerdir.” Ya’nî hakikat-i halden son derecedeki gaflet ile fânî olan temettuât-ı dünyevîyye, birbirinin lâzım ve melzûmu kabilindendir. Meselâ efendi uyur ve hırsız ise gece faâliyyete girer. “Hırsız”dan murâd şeytandır. Ya’nî bu hâb-ı gaflet içinde hırsız kalbe girer; ve nihâyet sermâye-i îmânı çalar.

تو نمی دانی که خصمانت کینند ناریان خصم وجود خاکینند

3735. *Sen, senin hasımlarının kim olduğunu bilmiyorsun; nârîler hâkîlerin vücûdlarının düşmanıdır.*

“Nârîler”den murâd, ehl-i Celâl olan şeytanlardır; ve onlar, görünen ve görünmeyen şeytanlardır. Kur’ân-ı Kerîm’de bunlar hakkında شَیَاطِينُ الْإِنْسِ (En’âm, 6/112) ya’nî “İns ve cin şeytanları” ta’bîr buyrulur; ve onlar ehl-i nârdır. “Hâkîler”den murâd, ehl-i Cemâl olan ve Âdem meşrebinde olup

(A'râf, 7/23) ya'nî "Yâ Rab biz nefsimize zulmettik" diyenlerdir ki, bunlar hâkî ve mutî' ve mütevâzi'lerdir. Nitekim İblîs'den naklen âyet-i kerîmede خَلَقْتَنِي مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهُ مِنْ طِينٍ (A'râf, 7/12) ya'nî "Sen beni ateşten ve onu topraktan halk ettin" buyrulur.

نار خصم آب و فرزندان اوست همچنانکه آب خصم جان اوست

3736. *Ateş suyun ve onun evlâdlarının düşmanıdır; nitekim su da onun canının düşmanıdır.*

Ateşten mahlûk olan şeytanlar, sudan, ya'nî nutfeden mahlûk olan Âdem'in ve onun evlâdlarının düşmanıdır. Nitekim su da ateşin hasm-ı cânıdır; zîrâ su ateşe dökülürse derhâl söndürür ve ateşliği kalmaz; ve bu hâl esmâ-i ilâhiyyenin zıd ve mütekâbil olduklarının alâmetidir.

آب آتش را کشد زیرا که او خصم فرزندان آبست و عدو

3737. *Su ateşi söndürür, zîrâ ki o, suyun evlâdlarının hasmı ve düşmanıdır.*

Şeytanın Âdem'e olan adâveti, ateşin suya olan zıddiyyetine teşbîh buyrulur. "Suyun evlâdları"ndan murâd, sudan mahlûk olanların kâffesine şâ-mildir. Zîrâ mahlûkât-ı ilâhiyye iki nevi'dir. Birisi sudan, diğeri ateşendir. Mahlûkât-ı arzıyyenin kâffesi sudandır; zîrâ hepsi su ile neşv ü nemâ olur. Nitekim âyet-i kerîmede وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ (Enbiyâ, 21/30) [Biz her canlı şeyi sudan kıldık] buyrulur. Ve ateşten mahlûk olanlar hakkında âyet-i kerîmede وَالْجَانُّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلِ مِنْ نَارِ السَّمُومِ (Hicr, 15/27) [Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmışık] buyrulur. Ya'nî arz, buhâr-ı nârî hâlinde olup henüz tasallub etmeden mukaddem, nâr-ı semûmdan, "cânn" denilen bir tâife halk olunmuştur. Vaktâki buhârât-ı nâriyye soğuyarak suya inkılâb etti ve arz kırsı bağladı ve tûfânlar zuhûr etti, kırsı-ı arzda mahlûkât-ı mâiyye peydâ oldu; ve harâret zuhûrdan butûna intikâl eyledi.

بعد ازان این نار نار شهوتست کاندرو اصل گناه و زلت است

3738. *Ondan sonra bu nâr, nâr-ı şehvettir; zîrâ onda günâhın ve zellenin aslı vardır.*

Harâret zuhûrdan butûna intikâl ettikten sonra, bu ateş mahlûkât-ı mâiyyenin vücûdlarında ihtifâ eden şehvet ateşidir. Zîrâ bu ateş de günâhın ve tarîk-ı müstakîmden kaymanın ve inhirâf etmenin aslıdır. İnsanı tarîk-ı i'tidâl olan cadde-i şerîatten çıkaran bu vücûdunda mahfî olan şehvet ateşidir.

نار بیرونی بآبی بفسرد نار شهوت تا بدوزخ می برد

3739. *Nâr-ı hâricî bir su ile donar; nâr-ı şehvet cehenneme kadar götürür.*

Âfâkî olan ateş üzerine bir su dökülürse, donar ve söner; fakat vücûd-ı in-sânîdeki şehvet ateşi ve nefsin arzûlarının harâreti, âdemi cehenneme kadar götürür.

نار شهوت می نیارآمد بآب زانکه دارد طبع دوزخ در عذاب

3740. *Şehvet ateşi su ile sâkin olmaz; zîrâ azâbda cehennem tab'ını tutar.*
[3699]

Nefsin isteklerinin harâretini su ile, ya'nî istediklerini vermekle söndür-mek kâbil değildir. Zîrâ vücûd-ı beşerî ta'zîb etmekte cehennem tabîatındadır. Nitekim âyet-i kerîmede *يَوْمَ نَقُولُ لِلْهَنَمِ هَلْ امْتَلَأَتْ وَ تَقُولُ هَلْ مِنْ مَزِيدٍ* (Kâf, 50/30) ya'nî "O günde biz cehenneme doldun mu deriz; o ise daha var mı der?" buy-rulur. İşte nefis de böyledir; onun istediklerini verdikçe, daha var mı? der.

نار شهوت را چه چاره نور دین نور کُم اطفاء نار الکافرین

3741. *Nâr-ı şehvetin çâresi nedir? Nûr-ı dindir. Sizin nûrunuz kâfirlerin ateşinin itfâsıdır.*

Ya'nî, şehvetin ateşi dînin nûru ile söner; zîrâ sizin nûrunuz kâfirlerin ateşini söndürür. Nitekim hadîs-i şerîfde *نورک اطفاء نار* یا مؤمن فان نورک اطفاء نارى يقول النار يوم القيامة جز يا مؤمن فان نورک اطفاء نارى يقول النار يوم القيامة

چه کشد این نار را نور خدا نور ابراهیم را ساز اوستا

3742. *Bu ateşi ne söndürür? Nûr-ı Hudâ. Nûr-ı İbrâhîm'i usta yap!*

Bu ateşi söndüren dînin nûru da, nûr-ı Hudâ'dır ve Hakk'ın nûru, İbrâhîm (a.s.)a mensûb olan nûrdur. Ey mü'min, sen o nûru kendine usta ve rehber yap; ya'nî, o nûru hâmil olan insân-ı kâmile tâbî' ol!

تا ز نار نفس چون نمرود تو وا رهد این جسم همچون عود تو

3743. *Tâ ki senin Nemrûd gibi olan nefsinin ateşinden, senin bu ûd gibi cis-min kurtulsun.*

Tâ ki senin Nemrûd'a benzeyen nefsinin ateşinden, senin bu öd ağacına benzeyen cismin dâimâ yanmaktan kurtulsun.

شهوت ناری براندن کم نشد او بماندن کم شود بی هیچ بد

3744. *Nâra mensûb olan şehveti sürmekle eksik olmadı; hiç şeksiz o kalmak ile nâkıs olur.*

Ateşe mensûb olan nefsin isteklerini vermek ile harâret-i şehvet eksilmez, bil'akis çoğalır. O harâret ancak bu istekleri terk etmek ve nefse vermemek ile eksilir.

تا که هیزم می نهی بر آتشی کی بمیرد آتش از هیزم کشتی

3745. *Sen bir ateşe odun koydukça, ateş odun çekicilikten ne vakit ölür?*

Meselâ sen, yanmakta olan ateşe odun attıkça ateş söner mi? Attığın odunları peyderpey çeker ve mahv eder ve ateşin harâreti de ziyâdeleşir.

چونکه هیزم باز گیری نار مرد زانکه تقوی آب سوی نار برد

3746. *Odunu geri tuttuğun vakit ateş söndü; zîrâ ki takvâ, suyu ateş tarafına götürdü.*

Mâdemki ateş odunu çektiğin vakit sönüyor, o halde takvâ ve perhîz, âteş-i şehvet tarafına dökülmüş su hükmünde olur; ve şehvet ateşi perhîz ile söner.

کی سیه گردد ز آتش روی خوب کو نهی گل گونه از تقوی القلوب

3747. *Güzel yüz ateşten ne vakit siyâh olur ki o, takvâ-yı kulûbdan allık koyar?*

Bir kimse rûhunun güzel yüzüne, kalblerin perhîzinden allık düzgünü sürerse, o güzel yüz artık şehvet ateşinden kararır mı?

آتش افتادن در شهر بآیام امیر المؤمنین عمر رضی الله عنه

Emîrü'l-Mü'minîn Ömer (r.a.) zamânında şehre ateş düşmesi

آتشی افتاد در عهد عمر همچو چوب خشک می خورد او حجر

3748. *Hız. Ömer ahdinde bir yangın vâki' oldu; o taşı, kuru ağaç gibi yer idi.*

تا زرد اندر پر مرغ و لانه‌ها

در فتاد اندر بنا و خانه‌ها

3749. *Binâlara ve evlere düştü; nihâyet kuşların kanadlarına ve yuvalarına vurdu.*

O ateş ve yangın binâlara ve evleri yaktıktan sonra, kuşların kanadlarına ve yuvalarına da sirâyet etti.

نیم شهر از شعلها آتش گرفت آب می ترسید ازان و می شگفت

3750. *Şehrin yarısı alevlerden ateş doldu; su ondan korktu ve müteaccib oldu.*
[3709]

Şehrin yarısı alevler içinde kalıp yandı; o ateşe su te'sîr etmez oldu; ve suyun ateşi söndürmek hâssası kalmayınca, bu hâl taaccübe sebep oldu.

مشکهای آب و سرکه می زدند بر سر آتش کسان هوشمند

3751. *Akıllı olan kimseler, ateşin başı üzerine su ve sirke tulumlarını döktüler.*

آتش از استیزه افزون می شدی می رسید او را مدد از بی حدی

3752. *Ateş inadından ziyâde olur idi; ona bir bî-hadden imdâd erişirdi.*

"Bî-had"den murâd vücûdu hadden münezzeh olan Hak Teâlâ'dır. Ya'nî ateş üzerine o kadar su döküldüğü halde sâkin olmaz, bil'akis ziyâdeleşir idi. Bu hâle nazaran o ateşe vücûdu hadden münezzeh olan Hak Teâlâ'dan yardım gelirdi.

خلق آمد جانب عمر شتاب کآتش ما می نگیرد هیچ از آب

3753. *Halk: Bizim ateşimiz aslâ sudan sönmüyor? diyerek, acele Hz. Ömer cânibine geldi.*

گفت آن آتش ز آیات خداست شعله از آتش بخل شماست

3754. *(Hz. Ömer) dedi: O ateş, Hakk'ın alâmetlerindendir; sizin âteş-i buhlînüzden bir şü'ledir.*

آب بگذارید و نان قسمت کنید بخل بگذارید اگر آل منید

3755. *Suyyu bırakınız ve ekmek taksîm ediniz; eğer benim ehlim iseniz buhlî bırakınız.*

Ateşe su dökmekten vazgeçiniz de, fukarâya ekmek dağıtınız; eğer bana tâbi' iseniz cimrilikten vaz geçiniz.

خلق گفتندش که در بگشوده ایم ما سخی و اهل فتوت بوده ایم

3756. *Halk ona dediler ki: Biz kapıyı açmışız; biz sahi ve fütüvvet ehli olmuşuz.*

“Fütüvvet” cömertlik ve kerem ma'nâsınadır. Ya'nî halk Hz. Ömer'e cevâben dediler ki: Biz kerem kapısını açmışız, fukarâya tasadduk ederiz ve cömertiz.

گفت نان در رسم و عادت داده اید دست از بهر خدا نگشاده اید

3757. *(Hz. Ömer) dedi: Siz ekmeği resim ve âdet tarafından vermişsiniz; elinizi Allah için açmamışsınız.*

Siz sadakayı, halk arasında bir âdet olduğu için, birbirinize gösteriş olmak üzere verdiniz; kerem elini Allah Teâlâ'nın nızâ-yı şerifi için açmadınız. Halk bana cimri demesinler ve beni sahîdir diye medh etsinler fikriyle açdınız.

بهر فخر و بهر بوش و بهر ناز نه از برای ترس و تقوی و نیاز

3758. *Havf ve takvâ ve niyâz için değil, fahr ve hod-nümâlık ve kibârlık için.*

Ya'nî sadakalarınızı ve ihsânlarınızı Allah korkusundan ve takvâ ve Vâhibü'l-atâyâ olan Hakk'a niyâzınız cihetinden vermediniz; halk arasında cömertlik ile iftihâr etmek üzere kendinizi göstermek ve kibarlık ızhâr etmek için verdiniz.

مال تخم است و بهر شوره منه تیغ را در دست هر رهن مده

3759. *Mal tohumdur ve her çorak yere vaz' etme; kılıcı her yol kesiciye verme!*

Mal, amel-i sâlihın tohumudur; onu bu gibi noksânî fikirler ile bezl etmenin fâidesi yoktur; bil'akis zaranı vardır, ve tohumu çorak yere ekmektir. Bu hâl, kılıcı yol kesici olan bir şakînin eline vermeğe benzer.

اهل دین را باز دان از اهل کین همنشین حق بجو با او نشین

3760. *Ehl-i dîni ehl-i kînden açık bil; Hakk'ın hem-nişînini iste; onunla otur!*
[3719]

Ehl-i dîn ile ehl-i kînin farkları vardır; bunları açık olarak tefrîk et ve ehl-i nefis olan ehl-i kîn ile musâhabeden vaz geç; dâimâ Hak'la oturup kalkan evliyâyı iste ve onunla musâhib ol!

هر کسی بر قوم خود ایثار کرد کاغہ پندارد کہ او خود کار کرد

3761. *Her bir kimse kendi kavmine îsâr etti; ahmak zanneder ki, o muhak-kak iş yaptı.*

Halkın çoğunun îsân ve sehâsı nefesine fâidesi olacağı mülâhazasıyla, kendine mensûb olan tâîfeye vâki' olur. Halbuki o nefsin iğvâsıyla vâki' olan bir sehâdır; ve böyle yapan kimse ahmaktır. Îsâr ve sehâda bulunduğunu zanneder. Rızâ-yı Bârî için sehâ, kavmiyyet ve karâbet mülâhazasından ârî ve âmmeye şâmil olur.. Erbâb-ı hükûmetten olan zenginlerin îsân ekseriyâ bu kabildendir. Binâenaleyh gerek karîbe ve gerek baide vâki' olan îsârda, fâide-i nefis mülâhazası bulunmamak ve hâlisân li-vechillâh olmak iktizâ eder. Nitekim âtîdeki kıssa amelde ihlâsın ne demek olduğu tavzîhan Cenâb-ı Pîr efendimiz tarafından beyan buyrulur:

خدا و انداختن خصم در روی امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه
و انداختن علی شمشیر از دست

Emîrü'l-Mü'minîn Ali (kerremallâhu vechehû) efendimizin yüzüne düşmanın tükürmesi ve Hz. Ali'nin kılıcı elinden atması

از علی آموز اخلاص عمل شیر حق را دان مطهر از دغل

3762. *Amelin ihlâsını Hz. Ali'den öğren; Hakk'ın arslanını hileden tertemiz bil!*

در غزا بر پهلوانی دست یافت زود شمشیری بر آورد و شتافت

3763. *Gazâda bir pehlivâna gâlib geldi; hemen kılıcı kaldırdı ve acele etti.*

او خدا و انداخت در روی علی افتخار هر نبی و هر ولی

3764. *O, her nebînin ve her velînin iftihârı olan Ali'nin yüzüne tükürük attı.*

"Huduv" ve "hayû" tükürük ma'nâsınadır. Ya'nî Şâh-ı velâyet Imâm-ı Alî (k.v.) efendimiz hazretleri bir muhârebede düşman tarafının bir pehlivânına

gâlib geldi ve kılıcını kaldırıp acele başını keseceği anda, o düşman pehlivân Hz. İmâm'ın mübârek yüzlerine tükürdü.

Hız. İmâm'ın, her nebînin iftîhânı olması o cihettendir ki, şerîat-ı Ahmedîye'ye tâbî' olan cemî'-i enbiyâyâ tâbî' olur. Zîrâ bütün enbiyâyâ îmân farzdır. Binâenaleyh ümmet-i Muhammed'in ehassu'l-havâssı bulunan Şâh-ı velâyet, her nebînin iftîhânıdır; ve her velînin iftîhânı o cihettendir ki, kendi aralarında vâris-i ulûm-i nebevî olan böyle bir Şâh-ı velâyet ve hakikat vardır.

آن خدو زد بر رخی که روی ماه سجده آرد پیش او در سجده گاه

3765. O, bir yüze tükürdü ki, ayın yüzü secde edecek yerde, onun önüne secde getirir.

O pehlivân öyle bir yüze tükürdü ki, o mübârek yüze ay secde eder.

در زمان انداخت شمشیر آن علی کرد او اندر غزا اش کاهلی

3766. O Ali, derhâl kılıcı elinden attı; o, onun gazâsında kâhillik etti.

İmâm-ı Ali (r.a.) o pehlivânın yüzüne tükürmesini müteâkib hemen elinden kılıcı attı ve o pehlivân ile muhârebeden vaz geçti.

گشت حیران آن مبارز زین عمل وز نمودن عفو و رحمت بی محل

3767. O mübâriz bu işten ve mahalsiz afv ü rahmet göstermekten hayrân oldu.

گفت بر من تیغ تیز افراشتی از چه افکندی مرا بگذاشتی

3768. Dedi ki: Benim üzerime keskin kılıcı kaldırdın, neden bıraktın; beni terk ettin?

آنچه دیدی بهتر از پیکار من تا شدی تو سست در اشکار من

3769. O benim cengimden daha iyi ne gördün; âkıbet benim şikârımda sen gevşek oldun?

Benim ile harb etmekten daha efdal ne gördün ki, bana galebe etmiş iken nihâyet böyle gevşedin.

آن چه دیدی که چنین خشمیت نشست تا چنان برقی نمود و باز جست

3770. O gördüğün nedir ki, böyle öfken sâkin oldu; âkıbet öyle bir şimşek çaktı ve geri sıçradı?

Ne gördün ki, böyle birden bire öfken sâkin oldu ve âkubet öyle bir şimşek gibi çakan gazabın geri gitti ve böyle halîm oluverdin?

آن چه دیدی که مرا زان عکس دید در دل و جان شعله آمد پدید

3771. O gördüğün nedir ki, o görüşün aksinden bana gönülde ve canda bir şu'le zâhir geldi?

Sen ne gördün ki, senin o görüşünün aksinden benim gönlümde ve canımda da bir şu'le-i te'sîr hâsıl oldu?

آن چه دیدی برتر از کون و مکان که به از جان بود و بخشیدیم جان

3772. O kevn ü mekândan daha yüksek ne gördün ki, candan iyi idi ve bana can bağışladın?

“Bahşîdîm” fiil-i mâzî, nefis-i mütekellim maa'l-gayr sîgası değildir. “Bahşîdî” ve “mîm” den mürekkebe olmak üzere, mâzî müfred muhâtab sîgasıdır. “Be-men-bahşîdî” Bana bağışladın takdîrindedir.

در شجاعت شیر ربانستی در مروت خود که داند کیستی

3773. Şecâatte Rabbânî olan arslansın; mürüvvette ise kim bilir kimsin?

در مروت ابر موسی بیه کامد از وی خوان و نانی بی شبیه

3774. Mürüvvette, Tîh'de Mûsâ'ya mensûb bulutsun ki, ondan misâlsiz sofrâ ve ekmek geldi?

Yâ Ali, sen mürüvvette Tîh sahrâsında Mûsâ (a.s.)'ın kavmine men ve selvâ getiren bulut musun ki, bu buluttan, hiçbir kavme nâzil olmadığı için misâlsiz olan, sofrâ ve gîdâ geldi?

ابرها گندم دهد کانرا بجهد پخته و شیرین کند مردم چو شهد

3775. Bulutlar buğday verirler ki, onu insanlar çalışmak ile pişirip bal gibi tatlı yapar.

El'ân bulutlar arza yağmur getirip topraktan buğdayların çıkmalarına sebeb olurlar; ve insanlar bu buğdayı biçip sa'y ü gayretle un yaptıktan sonra, pişirip bal gibi lezîz ekmek ve gîdâ yaparlar.

ابر موسی پر رحمت بر گشاد پخته و شیرین بی زحمت بداد

3776. *Mûsâ'nın bulutu ise, rahmet kanadını açtı; pişmiş ve tatlı ve zahmetsiz verdi.*

از برای پخته خواران کرم رحمتش افراخت در عالم علم

3777. *Keremin pişmiş yiycileri için, onun rahmeti âlemde bayrak kaldırdı.*

Kerem-i ilâhînin hazır yiycileri için, Hakk'ın rahmeti zahmet âleminde bayrak kaldırdı.

تا چهل سال آن وظیفه وان عطا کم نشد يك روز زان اهل رجا

3778. *Kırk yıla kadar o ta'yûn ve o ihsân, recâ ehlinden bir gün eksilmedi.*

Ya'nî Mûsâ (a.s.)'ın ehl-i recâ olan ümmeti üzerinden Tîh sahrâsında, kudret helvası ve pişmiş selvâ kuşları bir gün eksilmedi.

تا هم ایشان از خسیسی خاستند گند نا و تره و خس خواستند

3779. *Nihâyet onlar da hasîslikten kalktılar; pırasa ve tere ve yeşillik istediler.*

Sûre-i Bakara'da olan *وَ إِذْ قُلْتُمْ يَا مُوسَى لَنْ نَصْبِرَ عَلَى طَعَامٍ وَاحِدٍ فَادْعُ لَنَا رَبَّكَ يُخْرِجْ لَنَا* (Bakara, 2/61) ya'nî "Siz bir vâkît dediniz ki, yâ Mûsâ biz bir türlü taâma sabr edemiyeceğiz; imdi bizim için Rabb'inden taleb et ki, bize yeryüzünden biten şeyler cinsinden bakla ve hıyar ve mercimek ve soğan ve sarmısak çıkarsın" âyet-i kerîmesine işârettir. Bu âyet-i kerîme, baş tarafta 81 numaralı beyt-i şerîfde de geçti.

امت احمد که هستند از کرام تا قیامت هست باقی آن طعام

3780. *Ümmet-i Ahmed ki, kirâmdandırlar, kıyâmete kadar o taâm bâkîdir.*
[3740]

(S.a.v.) Efendimiz'in ümmetinden olan ehl-i velâyet için o zahmetsiz ve külfetsiz olarak nâzil olan taâm-ı ilâhî, kıyâmete kadar bâkîdir.

چون آیت عند ربی فاش شد یطعم و یسقی کنایت زاش شد

3781. *Vaktâki "Ebîtü inde Rabbi" meşhûr oldu; "Yut'imu ve yüşki" ondan kinâye oldu.*

Bu beyt-i şerîfde *ایست عند ربی یطعمنی و یسقینی* ya'nî "Ben Rabb'immin indinde gecelerim; bana yedirir ve içirir" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur. Bu hadîs-i

şerîfin sebep-i vürûdu budur ki: Resûl-i Ekrem Efendimiz akşamları iftâr etmeksizin günlerin orucunu birbirine bitiştirir idi; ashâb-ı kirâmdan ba'zıları, biz de böyle yapalım, dediler. Resûl-i Ekrem Efendimiz onlara üç kere *ياكم والواصل* ya'nî "Visâlden sakının!" buyurdular. Ashâb-ı kirâm, yâ Resûlullâh sen vasl ediyorsun, dedikleri vakit, Resûl-i Ekrem Efendimiz buyurdular ki: *ايست عند* ya'nî "Bu husûsta siz benim gibi değilsiniz" *ايست عند* ya'nî "Ben Rabb'imîn indinde gecelerim; bana yedirir ve içirir." İmdi rûhânî ve ma'nevî olan ve bu ümmet-i merhûmenin ehassu'l-havâssından bulunan evliyâ-yı kirâm, bu taâm-ı ilâhî ile müteğaddî olurlar. Ve Cenâb-ı Pîr-i destgîr efendimiz *Dîvân-ı Kebîr*'lerinde bu hâli şu beyt-i şerîf ile beyân buyururlar:

کسی که شب بخرابات قاب قوسین است درون دیدهء پر نور او خمار لقاست
ایست عند ربی نام آن خراباتست نشان یطعم یسقینی از پیمبر ماست

"Bir kimse ki geceyi "Kâbe kavseyn" meyhânesinde geçirmiştir; onun nûr dolu olan gözünün içi likâ ve visâl mahmûrudur. O meyhânenin adı "Ebîtü inde Rabbî"dir. "Yut'imu ve yûskîni" bizim Peygamber'imizden bizlere nişân ve alâmettir."

هیچ بی تأویل این را در پذیر تا در آید در گلو چون شهد و شیر

3782. 'Bunu hiç te'vilsiz kabûl et, tâ ki boğaza bal ve sût gibi gelsin.

Ya'nî bu hadîs-i şerîfin ma'nâsını te'vîle kalkma! Ve "taâm" ve şarâb"dan murâd, kudretidir; ve taâm ve şarâbdan hâsıl olacak bir te'sîrdir deme; zîrâ âlem-i rûhâniyette yemek ve içmek vardır; ve o taâm ve şarâbın te'sîri, vücûd-ı cismânînin kıvâmına sebep olur. Menâkıb-ı evliyâda bunun misâli çoktur. Ezcümle Abdullâh Balyânî (k.s.) *Tefsîrû Arâisi'l-Beyân* sâhibi Rûzbihân Baklî hazretlerinin kabri şerîflerine ziyârete gider; kabre müteveccih olduğu sırada, bir zât gelir, kendisine selâm verir; selâmı almaz, bir hayli meşgûl olur. O istiğrâktan fâriğ olduktan sonra, o zât selâm verdiği hâlde niçin almadığını sorar. Hz. Abdullâh buyururlar ki: "Rûzbihân elime bir nar vermiş idi; onu yemekle meşgûl idim." Hicâb içinde bulunan ehl-i sûret bu tarz tegaddîyi inkâr edip, hadîs-i şerîfi te'vîle kıyâm ederler. Cenâb-ı Pîr, kendi zevk-i âlîlerinden, bunu te'vilden vaz geçmeyi tavsiye buyurur.

چونکہ بیند آن حقیقت را خطا

زانکہ تاویست وا داد عطا

3783. *Zîrâ ki te'vîl atânın reddidir; çünkü o hakîkati hatâ görür.*

“Vâ dâd”daki “vâ”, “bâz” ya'nî geri ma'nâsına olduğuna göre, “Vâ dâden” geri vermek demek olur. “Vâ dâden atâ” ihsânı geri vermek demektir. *ایست عند ربی الخ* . . . hadîs-i şerîfinde beyân buyrulan it'âm ve iskâ-yı ilâhî ümmet-i Muhammed'in havâssına olan bir atâdır. Âlem-i cismânîde olduğu gibi, âlem-i rûhânîde de yiyip içmek olup da, cisim bundan müteğaddî olmak akla baîddir diyerek hadîs-i şerîfin ma'nâsını te'vîl cihetine gider isen, hakîkatte vâki' olan bu atâ-yı ilâhîyi geri vermek ve reddetmek demek olur. Ve bunu reddedip te'vîl cihetine giden kimse, o hakîkati hatâ ve gayr-i vâki' görmüş olur.

آن خطا دیدن ز ضعف عقل اوست عقل کل مغرست و عقل جزو پوست

3784. *Onu hatâ görmek, onun aklının za'fındandır; akl-ı küî içtir ve akl-ı cüz' posttur.*

Ma'lûm olsun ki “te'vîl” bir kelâmı, kitâb ve sünnete muvâfık ve o kelâmın yukarısına ve aşağısına mutâbık olmak şartıyla, ma'nâ-yı hakîkîsinden diğer bir ma'nâyâ çevirmektir; ve bu te'vîl, o kelâmın ma'nâ-yı hakîkîsine hamli mümkün olmadığı vakit, câiz olur. Meselâ *يَدُ اللَّهِ فَوْقَ أَيْدِيهِمْ* (Fetih, 48/10) ya'nî “Allah'ın eli, onların ellerinin üstündedir” ve *يَدُ اللَّهِ مَعَ الْجَمَاعَةِ* ya'nî “Allah'ın eli, cemâatle berâberdir” ve *مرضت فلم تعدنى* ya'nî “Hasta oldum, hatınlmı sormadın” gibi müteşâbihâtan olan âyât ve ahâdisin, “insanlar gibi Allah'ın eli olması” ve “hasta olması” gibi hakîkî ma'nâlara hamli mümkün olmadığından, bunların ma'nâ-yı mecâzîlerine gidilerek te'vîli icâb eder; velâkin . . . *ایست عند ربی الخ* . . . hadîs-i şerîfinin hakîkate hamlinde kitâb ve sünnete muhâlefet olmadığından, za'f-ı akl sâikasıyla te'vîl cihetine gitmek hatâdır; ve hakîkat-i hâlden gaflettir. Zîrâ aklın akl-ı küî mertebesine kadar birçok merâtibi vardır; ve her bir mertebe de isti'dâda göre mütefâvitdir. Meselâ akl-ı maâş mertebesinde olan akıllar arasında, isti'dâdlarına göre tefâvüt olduğu gibi, akl-ı maâd mertebesinde bulunan akıllar arasında da isti'dâdlara göre tefâvüt vardır; ve tefâvüt-i isti'dâdâtın her birisi birer mertebedir. Ulûm ve ezvâk arasındaki tefâvüt de bundan neş'et eder; ve bu ulûm ve ezvâkın ittihâdı ancak akl-ı küî mertebesine vüsûlde vâki' olur. Onun için ehassu'l-havâssın zübdeleleri olan evliyâullâhın beyân ettikleri hakâyık ve maârif-i ilâhiyyede aslâ ihtilâf vâki' olmaz. Nitekim Hz. Pîr efendimizin bu *Mesnevî-i Şerîf*'indeki maârif ve hakâyık ile, Cenâb-ı Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimizin *Fusûsu'l-Hikem* ve *Fütûhât-ı Mekkiyye* gibi

âsâr-ı aliyyelerindeki maârif ve hakâyık yekdiğerinin nazîridir; ve hiçbirisi, dîğ-
gerinden me'hûz olmayıp kendilerinin akl-ı kül mertebesi olan "hakikat-ı mu-
hammediyye"den mevhubdur. Binâenaleyh akl-ı kül içtir ve ukul-i cüz'iyeye
ise, akl-i dimâğî olup kısır ve kabuk mesâbesindedir.

خویش را تاویل کن نه اخبار را مغز را بد گوی نی گلزار را

3785. *Ahbârı değil, kendini te'vîl et; gülzâra değil, dimâğa fenâ de!*

Ahâdis-i şerîfeyi te'vîlden vaz geç de kendi fikrini te'vîl et! Gülzâr-ı
hakâyık ve maârif olan hakikat-i muhammediyyeye hatâ isnâd etmekten te-
vakkî et; kendi akl-ı dimâğîni nâkıs ve fenâ gör!

ای علی که جمله عقل و دیدهء شمهء وا گور از آنچه دیدهء

3786. *Ey Ali, sen ki, bütün akılsın ve gözsün; gördüğün şeyden bir şemme açık söyle!*

تیغ حلمت جان مارا چاک کرد آب علمت خاک ما را پاک کرد

3787. *Senin hilim kılıcın, bizim canımızı yırttı; senin ilim suyun, bizim topra-ğımızı temizledi.*

Senin kılıç gibi müessir olan yumuşaklığın, bizim canımızın küfür perde-
sini ve hicâbını yırttı; o perdenin arkasında canımızın isti'dâdındaki îmân zâ-
hir oldu ve senin berrak bir su gibi olan ilmin, bizim cismâniyetimizdeki ha-
bâset-i nefsâniyyeyi temizledi.

باز گو دایم که این اسرار هوست زانکه بی شمشیر کشتن کار اوست

3788. *Açık söyle; bilirim ki bu esrâr-ı Hû'dur; zîrâ ki kılıcsız öldürmek onun işidir.*

Bu sözler, pehlivânın lisân-ı isti'dâdı ile Hz. Pîr efendimiz tarafından îrâd
buyrulmaktadır. Ya'nî, ey Şâh-ı velâyet, açık söyle ve ızhâr et; ben biliyorum
ki, bu senden zâhir olup bende te'sîr-i azîm bırakan bu hâl, hüviyyet-i ilâhiy-
yenin sırlarından bir sırdır; ve bu te'sîr-i azîm, benim nefsimin sıfâtını izâle
etti ve nefsimi öldürdü ve kılıcsız öldürmek ise ancak Hakk'ın işidir.

صانع بی آلت و بی جارحه واهب این هدیهای رابحه

3789. *Âletsiz ve a'zâsız olan sâni', fâideli olan bu hediyelerin vâhibi.*

صد هزاران می چشاند هوش را که خبر نبود دو چشم و گوش را

3790. *Akla yüz binlerce mey tattırır ki, iki gözün, iki kulağın haberi olmaz?*
[3749]

Ya'nî a'zâdan ve âletden münezzeh olan sâni'-i hakîkî, vücûd-ı izâfî âle-
mine fâideli ve nâfi' olan bu hediyelerin, ya'nî tecelliyât-ı esmâiyyesinin vâ-
hibi, ukûl-i beşerîyyeye yüz binlerce fikir meylerini tattırıp o akılları, o efkâr
meyleri ile sarhoş eder ki, cismin iki gözü ve iki kulağı bu hediyelerden aslâ
haberdâr olmaz.

باز گو ای باز عرش خوش شکار تا چه دیدی این زمان از کردگار

3791. *Açık söyle, ey arşın latîf avlayıcısı olan doğan; acabâ bu zamanda Hak
cânibinden ne gördün?*

Ey vücûd-ı izâfî arşının latîf avcısı olan doğan, sen bu âlem-i sûret içinde,
cânib-i Hak'dan âlem-i ma'nâda acabâ ne sır gördün, açık söyle!

چشم تو ادراک غیب آموخته چشمهای حاضران بر دوخته

3792. *Senin gözün gaybın idrâkini öğrenmiş; hâzırların gözleri ise dikilmiştir.*

Benim ile olan bu zâhirî mübâreze, senin gözün gaybın idrâkini, ya'nî
mübârezenin iç yüzünü görmeyi öğrenmiş; ve bu mübârezenin zâhirini mü-
şâhede etmekte olan hâzırların gözleri bu iç yüzü görmekten dikilmiş ve ka-
panmıştır.

آن یکی ماهی همی بیند عیان وان یکی تاریک می بیند جهان

3793. *O birisi, bir ayı âşikâr görüyor; ve o birisi de, cihâmı karanlık görüyor.*

وان یکی سه ماه می بیند بهم این سه کس بنشسته يك موضع نهم

3794. *Ve o birisi de, üç ayı berâber görüyor; evet, bu üç kimse bir mevzi'de otur-
muştur.*

Yâ Ali, senin gözünün gaybı idrâk edip de, hâzır olanların görmemesinin
misâli budur ki; üç kişi bir mahalde oturmuş oldukları halde, birisi bir ayı âşi-
kâre görür; ikincisi aslâ ayı görmez; bil'akis ortalığı karanlık görür; ve üçün-
cüsü de üç ayı bir yerde cem' olmuş görür.

Şurrâh-ı kirâm hazerâtı bu üç görüş hakkında muhtelif ma'nâlar ver-
mişlerdir. Bunlardan fakîrin en münâsib gördüğü ma'nâ şudur: Ya'nî bu

vücûd-ı cismânî ve izâfî içinde bulunanların üç hâli vardır: Birisi zâhiri görür ve bâtını görmez; diğeri bâtını görür, zâhiri görmez; ve üçüncüsü hem zâhiri ve hem bâtını görür. Birincisi sûretde müstağrak olan "ehl-i fark"dır; ikincisi, nazarından sûreti gâib etmiş olan "ehl-i cem"dir; üçüncüsü ise, "cem'u'l-cem" veyâ "fark-ba'de'l-cem" sâhibidir. Birincisi, bir ay mesâbesinde olan zâhir-i eşyâyı basar-ı his ile âşikâre görür ki, bu müşâhedede bilâ-tefrîk-ı cins ve mezheb insanların hepsi müsâvidir. İkincisi, âlem-i sûreti karanlık, ya'nî mahv olmuş görür ki, bu da "fenâ-fillâh" hâlidir. Üçüncüsü üç ayı, ya'nî ef'âlin ve sıfâtın ve zâtın vahdetini görür ki, bu da "bakâ-billâh" hâlidir. Ve Şâh-ı velâyet efendimizin hâli, üçüncü hâl olduğuna âtîdeki beyitle işâret buyrulur.

چشم هو سه باز و گوش هر سه تیز در تو آویزان و از من در گریز

3795. *Her üçün gözü açık ve her üçün kulağı keskindir; sana asılıcı ve benden kaçmaktadır.*

Bu üç mertebe ehlinin his gözleri açık ve kulakları keskindir. Hepsinin seninle münâsebeti olur ve benden kaçarlara; zîrâ sen bu üç mertebe ehlinin hallerine vâkıfsın ve onların hallerine göre muâmele edebilirsin; ben ise kendi mertebemden başka bir mertebe bilmediğim ve ancak kendi nefsimin ahvâlinde müstağrak olduğum için, benden kaçarlara.

سحر عینست این عجب لطف خفیبست بر تو نقش گرگ بر من یوسفیست

3796. *Acabâ bu gözün sihri midir, lutf-ı hafî midir? Senin üzeri de kurt, benim üzerimde bir Yûsuf nakşı vardır.*

Bana gâlib iken senin beni bırakman, acabâ gözbağcılık mıdır; yoksa bunda gizli bir lutuf mu vardır? Senin bana hücum ve gâlib gelmene bakılırsa, zâhirde sende kurt nakşı vardır; benim de, senin elindeki makhûriyyetime bakılırsa, bende bir Yûsuf nakşı vardır; bu nakışların zımnındaki hikmet nedir?

عالم ار هژده هزارست و فزون نیست این هژده بهر چشمی زبون

3797. *Âlem on sekiz bindir ve ziyâdedir; bu on sekiz, her bir göz için zebûn değildir.*

Hakk'ın avâlim-i bî-nihâyesi vardır; fakat bu âlemler, her bir gözün taht-ı tasarrufunda değildir.

راز بگشا ای علی مرتضیٰ ای پس سوء القضا حسن القضا

3798. *Ey Aliyy-i Mürtezâ, ey sû'-i kazânın arkası olan hüsn-i kazâ, sırrı aç!*

Beni öldürmeğe müteveccih olmakla, evvelen hakkımda sû'-i kazâ ve ondan sonra katlimden vazgeçmekle, hüsn-i kazâ sûretinde mütecellî olan ey Aliyyi-Mürtezâ; bu iki hâlin sırrını bana aç!

یا تو وا گو آنچه عقلت یافته است یا بگویم آنچه بر من تافته است

3799. *Ya sen aklının bulduğu şeyi açık söyle; veyâ benim üzerime parlayan şeyi ben söylüyeyim.*

از تو بر من تافت چون داری نهان می فشانی نور چون مه بی زبان

3800. *Senden, benim üzerime parladı; niçin gizli tutarsın? Zebânsız ay gibi, nûr saçyorsun.*

Senin kalb-i şerîfinden benim kalbime bir nûr aks etti; bunu niçin saklıyorsun? Ay gibi hiç söz söylemeksizin nûr saçyorsun.

لیک اگر در گفت آید قرص ماه شب روانرا زودتر آرد بر اه

3801. *Fakat ayın kursu söze gelirse, gece yolcularını çabuk yola getirir.*

Ayın kursu gibi kelâmsız nûr saçan insân-ı kâmilin kalb-i şerîfî, lafız ve sûret ile irşâd ederse, zulmet-i tabîyye yolcuları olan ehl-i küfür ve inkân çabuk tarîk-i hidâyete getirir; ve onların fikirlerinde vuzûh peydâ olur.

از غلط ایمن شوند و از ذھول بانگ مه غالب شود بر بانگ غول

3802. *Galatdan ve gafletden eymin olurlar; ayın sadâsı, gûlun sadâsı üzerine gâlib olur.*

Lafzan dahi irşâd sebebiyle ehl-i dalâlet yanlış anlamaktan ve kalblerine vâki' olan akis hakkındaki gafletden eymin olurlar. İnsân-ı kâmilin kalb-i şerîfinin sadâsı ilkâât-ı şeytâniyyeye gâlib olur.

ماه بی گفتن چو باشد رهنما چون بگوید شد ضیا اندر ضیا

3803. *Ay söylemeksizin yol gösterici olursa, söylediği vakit ziyâ içinde ziyâ olur.*

İnsân-ı kâmilin ay gibi olan kalbi, lafız ile irşâd etmeksizin tasarruf eder ve yol gösterici olursa, lafız ile irşâda dahi başladığı vakit, zulmet-i tabiat içinde yollarını şaşırانlar iki kat ziyâ içinde tarîk-i hidâyeti görmüş olurlar.

چون تو بای آن مدینهء علم را چون شعاعی آفتاب حلم را

3804. *Mâdemki sen, o ilim şehrinin kapısısin, mâdemki hilim güneşinin şuâ'ısın!*

باز باش ای باب بر جویای باب تا رسد از تو قشور اندر لباب

3805. *Ey kapı kapı arayanların üzerine açıl; tâ ki senden kısırlar içlere erişsin!*

Yâ Aliyye'l-Mürtezâ! Resûl-i Ekrem Efendimiz انا مدینه العلم و علی بابها ya'nî "Ben ilmin şehriyim; ve Ali onun kapısıdır" buyurduğu cihetle; mâdemki sen, şehir-i ilmin kapısısin; ve hilim güneşi olan (S.a.v.) olan Efendimiz'in şuâ'ı ve ilim ve hilimde onun vârisisin; o halde ey ilim şehrinin kapısı, bizler gibi o kapıyı arayanların üzerine açıl; tâ ki sûrette kalmış olanlar, ma'nâya erişsinler.

Bu hadîs-i şerîfi Tirmizî ve Hâkim rivâyet etmişler ve İmâm-ı Nevevî ve Zehebî sıhhati hakkında söz söylemişler ve İbn Cevzî mevzûâtından saymıştır. Fakat ekâbir-i evliyânın âsâr-ı aliyyelerinde zikr ettikleri ahâdîs-i şerîfenin sıhhatinde şübhe yoktur.

باز باش ای باب رحمت تا ابد بارگاه ماله کفواً احد

3806. *Ey rahmetin kapısı; kendisi için hiçbir nazîr olmayan Zât-ı ecellin bâri-gâhına ebede kadar açıl!*

Ya'nî, evliyâ-yı Hak rahmet-i ilâhiyyenin kapısıdır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'de: تا کند شان رحمة للعالمین Ya'nî "Hak Teâlâ evliyâyı o sebebdan yeryüzüne getirdi; tâ ki onlar âlemlere rahmet olsunlar" buyrulmuştur. Şâh-ı velâyet efendimiz dahi vâris-i ekmel bulunduklarından, dergâh-ı ulûhiyyete açılmış bir kapıdır; ve bu bâb-ı rahmet dünyâda açık olduğu gibi, âhiretde dahi açıktır. Zîrâ bu gibi vâris-i ekmel olan zevât, sâliklerin hayât-ı uhreviyyede dahi terakkîlerinde rehberdirler ve âhiretde terakkî olduğu şefâatin vücûdu ile sâbittir; zîrâ şefâat sebebiyle bir kimse, bulunduğu hâlin fevküne çıkar. Meselâ ehl-i cehennem şefâatle cennete dâhil olurlar; bu ise terakkîden başka bir şey değildir.

هر هوا و ذرهء خود منظر است ناگشاده که گود کانا در است

3807. *Her bir hevâ ve zerre muhakkak açılmamış bir penceredir; kim söyler ki orada bir kapı vardır?*

"Hevâ"dan murâd muhabbettir. "Zerre"den murâd dahi vücûdât-ı izâfiyye âlemindeki mevcûdâtın zerreleridir. Ya'nî herhangi cins muhabbet olursa olsun ve zerre-i mevcûdâtdan herhangi bir zerre bulunursa bulunsun, ma'rîfet ve hakikat tarafına müteveccih bir penceredir. Fakat âlem-i sûretde müstağrak olanlar için bunlar açılmamış birer penceredir. Bu sûretde müstağrak olanların hangi birisi o hevâda ve zerrede bir kapı vardır diyebilir? Bu kapıyı görmek ve sonra da açıp ma'rîfet ve hakikat güneşini temâşâ etmek, cismânîler için kolay bir şey değildir.

تا بنگشاید دریرا دیده بان در درون هر گز نجنبد آن گمان

3808. *Gözcü bir kapıyı açmadıkça, o zan aslâ bâtında hareket etmez.*

Gözcü olan mürşid-i kâmil o hevâdan ve zerreden sâlikin nazarına bir kapı açmadıkça, o hevâda ve zerrede aslâ bir kapı olduğu zannı bile hâsıl olmaz.

چون گشاده شد دری حیران شود مرغ امید و طمع پران شود

3809. *Bir kapı açıldığı vakit hayrân olur; ümîd ve tama' kuşu uçucu olur.*

Vaktâki insân-ı kâmilin irşâdıyla bir hevâda ve bir zerrede bir ma'rîfet ve hakikat kapısı açıldığı vakit, sâlik o kapıdan gördüğü maânîde hayretde kalır; ve bu hayret, ilimden mütevellid olan hayret-i mahmûde olur ki, bu hayret hakkında Resûl-i Ekrem Efendimiz تحیرا رب زدنی فیک تحیرا ya'nî "Yâ Rab, benim, senin hakkında hayretimi ziyâdeleştirdi" buyururlar ve bu müşâhede neticesinde sâlikin ümîd ve tama' kuşu uçar ve zâil olur. Zîrâ sâlik evvelâ müşâhede ümîdini besler ve müşâhede tama'ında bulunur; vaktâki müşâhede hâsıl olur, artık bu ümîd ve tama' kalmaz.

غافل ناگه بویران گنج یافت سوی هر ویران ازان پس می شتافت

3810. *Bir gâfil ansızın harâbede hazîne buldu; ondan sonra her harâbe tarafına isti'câl etti.*

Irşâd-ı mürşid ile, kendisine herhangi bir hevâda ve zerrede bir müşâhede kapısı açılan sâlikin misâli budur ki: Bir gâfil, hiç ümîd etmediği halde ansızın

zın bir harâbede bir defîne bulur; ondan sonra da yine öyle bir define bulmak ümidi ile, her harâbe tarafına koşar. Sâlik-i gâfilin hâli de böyledir. Sâlik, o hayretde kaldığı müşâhedeye nâil olmak için o hevâ ve zerrenin arkasından koşar. Nitekim *Nefehâtü'l-Üns*'de mezkûrdur ki: Bir zât birçok seneler gece uykularını fedâ edip ibâdetle meşgûl olmuş ve maksûdu olan müşâhedeye nâil olamamış. Artık nevmîd olup bir gece yastığını çekerek uykuya dalmış ve o esnâda matlûbu olan tecellî-i ilâhîye nâil olmuş. Ondan sonra o yastığı yanında gezdirir ve o tecellînin zuhûruna muntazır olurmuş.

تا ز درویشی نیابی تو گهر کی گهر جویی ز درویشی دیگر

3811. *Nihâyet sen bir dervîşden güher bulamazsan, başka bir dervîşden ne vakit güher ararsın?*

“Dervîş” fakîr ma'nâsınadır. Istilâh-ı tasavvufide, nazarında kendi varlığı kalmamış ve vücûd-ı abdânîsi kalkıp vücûd-i hakkânî ile kâim bulunmuş olan zevâta derler ki, bunlar zât ve sıfât ve ef'âlde, Hakk'a muhtâç olduklarını bi'l-müşâhede bilirler. اذا تم الفقر فهو الله [Fakr tamâm olduğunda, o Allah'dır] bunların şânıdır. Resûl-i Ekrem Efendimiz'in يا'نî “Fakîrlik benim iftihârımdır” buyurmaları, bu ma'nâya göredir. Murâd fakr-ı sûrî değildir; zîrâ bu fakr-ı sûrî hakkında كاد الفقر ان يكون كفرا ya'نî “Fakîrlik küfre karîbdır” hadîs-i şerîfi vârid olmuştur. Binâenaleyh mü'minlere bu fakrdan ictinâb ve evvelki fakrın tahsiline gayret lâzımdır. Zîrâ bu fakr fakr-ı hakîkîdir; ve mürşid olan insân-ı kâmillerin hâlidir.

İmdi ey sâlik, sen bir dervîş-i hakîkînin huzûruna gidip, ondan hakikat gevherini bulamamış olursan, bil ki kusûr senin bâtınındadır. Binâenaleyh ben bu kâmilden hakikat gevherini bulamadım diyerek, başka bir dervîş-i hakîkî ve insân-ı kâmil aramağa teşebbüs edersen ondan ne alabilirsin? Beyt-i Mısrî (k.s.):

Ey nice cânlar yanını bekler
Bulmadık derler bunda lezzâtı
Neylesin ta'lîm, olamaz teslîm
Şeyhi Hak bilmez yok riâyâtı

سالها گر ظن دود با پای خویش نگذرد ز اشاف بینهای خویش

3812. *Eğer zan, senelerce iki ayağı ile koşsa, kendi burunlarının deliklerinden geçemez.*

Ey sâlik, sâhib-i yakîn olan insân-ı kâminden başkası hep erbâb-ı zunûndur ve ma'rifet-i Hak kişinin kendi zannı dâiresinde çalışması ile hâsıl olmaz; ve sâhib-i zan, aslâ kendi mevhum olan varlığından kurtulamaz. Zîrâ nazar-ı zannî ve kıyâsî, insanın burnunun deliklerinden ileriye geçemez. Binâenaleyh sâhib-i zanna, mutlakâ bir sâhib-i yakîn olan mürşid-i kâmil lâzımdır.

غیر بینی هیچ می بینی بگو

تا بینی نایدت از غیب بو

3813. *Senin burnuna gaybdan koku gelmedikçe, söyle burundan gayri hiçbir şey görür müsün?*

Ey zan ve kıyâs sâhibi, senin zannın ve kıyâsın havâss-i zâhiren vâsıtasıyla aldığı ma'lûmâta müsteniddir. Binâenaleyh kuvve-i şâmmen ancak eşyâ-yı zâhirenin kokularını duyar. Halbuki âlem-i gaybın ve rûhâniyet âleminin dahi kokuları vardır. Senin bu zâhirî burnun onları duymaz. Bu ma'nevî kokulara nazaran, senin burnun ancak bir şekl ve resm-i zâhîriden ibâret kalır. Nitekim bir maraz sebebiyle eşyâ-yı zâhirenin kokularını da duymayan burunlar vardır. Böyle kimseler ancak burunlarının şekillerini görürler.

سؤال کردن آن کافر از علی کرم الله وجهه که چون بر من

مظفر شدی شمشیر را از دست چون انداختی

Ali (k.v.) hazretlerinden o kâfirin, "Vaktâki benim üzerime mu-zaffer oldun, niçin kılıcı elinden attın?" diye suâl etmesi

از سر مستی و لذت یا علی

پس بگفت آن نو مسلمان ولی

3814. *İmdi dost olan yeni müslüman, sarhoşluk ve zevk cihetinden dedi ki: yâ Ali!*

تا بجنبد جان بتن هم چون جنین

باز فرما یا امیر المؤمنین

3815. *Açık buyur yâ Emîre'l-mü'minîn; tâ ki can tende cenîn gibi kımıldasın.*

Ey mü'minlerin beyi olan Aliyyü'l-Murtazâ, aramızda vâki' olan muâmelenin sırrını açık buyur, tâ ki senin güneş gibi nûrlu ve harâretli olan sözünden, canım cismimin içinde rahm-i mâderdeki cenîn gibi kııldamağa başlasın.

هفت اختر هر جنین را مدتی می کنند ای جان بنوبت خدمتی

3816. *Yedi yıldız her cenîne, ey cân bir müddet nâbetle bir hizmet ederler.*

İlm-i nücûm ile meşgûl olan hükemânın fikirlerine nazaran nutfe, rahm-i mâdere düşünce, ilk ayda Zühal ve ikinci ayda Müşteri ve üçüncü ayda Merih, dördüncü ayda Güneş, beşinci ayda Zühre, altıncı ayda Utârid, yedinci ayda Ay, sekizinci ayda yine Zühal terbiye eder. Cenîn, rahm-i mâderde Güneş'in terbiyesinde iken hayât bulur; Ay'ın terbiyesinde iken doğarsa muammer olması câizdir; fakat Zühal'in terbiyesinde iken doğarsa, muammer olmaz; zîrâ Zühal'in tabîatı bârid ve yâbisdır ve hem Zühal nahts-ı ekberdir. Dokuzuncu ayda yine Müşteri terbiye eder. Bu ay vilâdet zamânıdır. Ve bu ayda doğanların çok yaşamaları ümîd olunur; zîrâ Müşteri'nin tabîatı sıcak ve yaştır ki, hayât-ı tabîinin hâlidir ve hem sa'ddır. Hükemânın bu kavli, âmm-i şuarâ arasında meşhûr olduğundan, Cenâb-ı Pîr efendimiz bu şörete binâen kavli-i mezkûru temsîl tarîkıyle almışlardır. Ve "yedi yıldız"dan murâd dahi zikr olunan ecrâmdır.

چونکه وقت آید که جان گیرد جنین آفتابش آن زمان گردد معین

3817. *Çünkü cenînin can tutması vakti gele, o zaman ona Güneş muîn olur.*

این جنین در جنبش آید ز آفتاب کافتایش جان همی بخشد شتاب

3818. *Bu cenîn Güneş'ten harekete gelir; zîrâ Güneş ona acele cân bağışlar.*

از دگر انجم بجز نقشی نیافت این جنین تا آفتابش بر نتافت

3819. *Ona Güneş parlamadıkça bu cenîn diğêr yıldızlardan bir nakıştan gayri bulmadı.*

Rahm-i mâderdeki cenîni Güneş terbiye etmeğe başlamadıkça, diğêr yıldızların terbiyesi onun üzerine müessir olmadı.

از کدامین ره تعلق یافت او در رحم با آفتاب خوب رو

3820. *O, rahimde, güzel yüzlü Güneş'e hangi yoldan taalluk buldu?*

[3778]

از ره پنهان که دور از حس ماست آفتاب چرخ را بس راههاست

3821. *Bizim hissimizden uzak olan gizli yoldan, çerhin güneşinin çok yolları vardır.*

آن رهی که زر بیابد قوت ازو وان رهی که سنگ شد یاقوت ازو

3822. *O bir yol ki, altın ondan gıdâ bulur ve o bir yol ki, taş ondan yâkût olur.*

Güneşin, küre-i arz üzerindeki eşyâ-yı muhtelif üzerine hissimizin idrâk edemediği gizli yoldan türlü türlü te'sîrleri ve terbiyeleri vardır. Rahm-ı mâderde de cenîn o gizli yoldan gelen te'sîr ile hayât bulur. Topraktaki ma'deniyât tedric ile kemâle gelip, güneşin te'sîriyle altın olur, taşlar yâkût hâline gelir.

آن رهی که سرخ سازد لعل را وان رهی که برق بخشد نعل را

3823. *O bir yol ki, la'li kırmızı yapar; ve o bir yol ki, çakmak demirine kıvılcım bahş eder.*

آن رهی که بخته سازد میوه را وان رهی که دل دهد کالیوه را

3824. *O bir yol ki, meyveyi olmuş yapar; ve o bir yol ki korkağa şecâat verir.*

Güneşin gizli bir yolda te'sîriyle meyveler kemâle erer ve karanlıkta korkan evhâm sâhibleri, güneşin tulû'u ile, kuvvet-i kalb ve cesâret sâhibi olurlar.

باز گوی باز پر افروخته باشه و با ساعدش آموخته

3825. *Açık söyle ey kanadı parlamış olan doğan, şâha ve onun bileğine alışmış!*

Pâdişâhlar doğan kuşunu besleyip ava çıktıkları vakit istihdâm ederler. Bu av için beslenen doğan kuşu, pâdişâha ve onun bileğine gelip konmağa alışmış olur. Pehlivân lisânından Cenâb-ı Pîr, Şâh-ı velâyet hazretlerini, şâh-ı hakîkî olan Cenâb-ı Hakk'ın beslediği doğan kuşuna teşbîh buyurmuştur.

باز گوی باز عنقا گیر شاه ای سپاه اشکن بخود نی با سپاه

3826. *Açık söyle, ey Şâh'ın ankâ tutucu olan doğanı? Ey kendi kendine askerleri mağlûb eden, asker ile değil!*

Ey şâh-ı hakîkî olan Hakk'ın, ankâ gibi olan düşmanlarını yakalayıcı olan doğan; sen askerleri tek başına mağlûb edersin; galebede askerlerin yardımına muhtâc olmazsın.

امت وحدی یکی و صد هزار باز گو ای بنده بازت را شکار

3827. *Bir ümmetsin, birsin; halbuki yüz binsin; açık söyle ey kimse, bende senin bâzına şikârdır.*

Sen öyle bir kahramansın ki, başlı başına bir ümmetsin. Sûretde birsin; velâkin ma'nâda yüz binsin. Açık söyle ey âlî zât ki, bu bende-i âciz senin himmetinin doğanına şikâr olmuştur.

در محل قهر این رحمت ز چیست اژدها را دست دادن راه کیست

3828. *Kahır mahallinde bu rahmet nedendir? Ejderhâya fırsat vermek kimin yoludur?*

Beni öldüreceğin vakit, niçin merhamet edip bıraktın? Ben senin ejderhâ gibi bir düşmanın idim. Halbuki ejderhâya fırsat vermek hiç kimse tarafından câiz görülmez.

جواب گفتن امیر المؤمنین رضی الله عنه سبب افکندن شمشیر

از دست چه بوده است در آن حالت

Emîrû'l-Mü'minîn (r.a.) hazretlerinin kılıcı elden bırakması sebebi;
o hâl içinde ne olmuş olduğu hakkında cevâb vermesi

گفت من تیغ از پی حق می زخم بندهء حقم نه مأمور تنم

3829. *Dedi ki: Ben kılıcı Hak için vururum; ben Hakk'ın kuluyum, tenin me'mûru değilim.*

Hız. Ali buyurdu ki: Ben Allah Teâlâ hazretlerinin rızâsı için küffâr ile harb eder ve kılıcımı ancak Hakk'ın emrine imtisâlen kullanırım. Nefsimin arzûlânını tatmîn için kılıç kullanmağa tenezzül etmem; zîrâ ben Hakk'ın kuluyum; tenimin ve nefsimin me'mûru değilim.

شیر حقم نیستم شیر هوا فعل من بر دین من باشد گوا

3830. *Hakk'ın arslanıyım, hevânın arslanı değilim; benim fiilim benim üzere*
[3798] *rime şâhiddir.*

Ben Hakk'ın emrini icrâ husûsunda arslan gibi şecî'im; hevâ-yı nefsimin emirlerini infâz için şecî' değilim. Benim bu sözlerime filim şehâdet eder; zî-râ sözler fiiller ile te'yîd edilmedikçe, kizibden ibâret kalır.

مَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ در حَرَابِ من چو تیغم وان زنده آفتاب

3831. *Ben muhârebede "Mâ remeyte iz remeyt"im; ben kılıç gibiyim ve O vurucu güneştir.*

"Hırâb" "fiâl" vezninde "müfâale bâbı"nın masdarıdır; muhârebe ma'nâ-sınadır. Ya'nî ben muhârebede sûre-i Enfâl'de olan وَمَا رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ (Enfâl, 8/17) ya'nî "Attuğın vakit, sen atmadın" âyet-i kerîmesinin mâsadakıyım; ve ben kılıç gibiyim ve o kılıcı vuran ise, hakikat güneşi olan Allah Zü'l-Celâl hazretleridir. Bu vakitte İmâm-ı Ali (k.v.) efendimizin "kurb-i ferâiz" mertebesinde bulundukları anlaşılır ve bu mertebede abd Hakk'ın âletidir; ve "kurb-i nevâfil"de ise Hak, abde âlet olur.

رخت خود را من زره بر داشتم غیر حق را من عدم انگاشتم

3832. *Ben kendi yükümü yoldan kaldırdım; Hakk'ın gayrini ben adem tasavvur ettim.*

Ben tarîk-ı hayâlde bulunan varlığımın yükünü, o yoldan kaldırdım; Hakk'ın gayri olan her bir şeyi, ben yok bildim.

سایهء ام کتبخدا ام آفتاب حاجبم من نیستم او را حجاب

3833. *Ben bir gölgeyim, sâhibim güneştir; ben hâcibim, O'nun hicâbı değilim.*

Ben güneşin harekâtına tâbî' olan bir gölgeyim; ya'nî vücûdda ve varlıkta Hakk'ın esmâsının zıllıyım; binâenaleyh ben Hakk'ın bâb-ı tecelliyâtında bir kapıcı ve bir perdedârım. O'nun vücûdunun perdesi ve hicâbı değilim. Ya'nî Hak kapısında ağıyâre karşı perdedârım; O'nun huzûruna ağıyân koymam.

من چو تیغم پر گهرهای وصال زنده گردانم نه کشته در قتال

3834. *Ben visâl cevherleriyle dolu kılıç gibiyim; kütâlde öldürülmüş değil, diri ederim.*

Benim kütâlden ve cihâddan kasdım, adam öldürmek değildir; belki sıfât-ı nefsâniyye ve hayvâniyye içinde istiğrâkları hasebiyle âdemiyyet mer-tebe-

sinden ölmüş olanları, kılıç korkusuyla îmân ve insanlık mertebesine getirmek sûretiyle diriltmektir.

خون نبو شد گوهر تیغ مرا باد از جا کی برد میغ مرا

3835. *Benim kılıcımın cevherini kan örtmez; rüzgâr benim bulutumu ne vakit yerinden götürür?*

“Kılıç ve bulut” Hz. Emîr'in zât-ı şerîfinden ve “kan”, sâika-i nefsâniyye ile vâki' olan katilden ve “kılıcın gevheri”, tahalluk buyurdukları ahlâk-ı ilâhiyyeden ve “rüzgâr”, hevâ-yı nefsâniyyeden kinâyedir. Hulâsa-i ma'nâ böyle olur: Kabza-i ilâhiyyede kılıç gibi olan vücûdumda zâhir olan ahlâk-ı ilâhiyye sâika-i nefsâniyyet ile katl ikâına mâni'dir. Hiç hevâ-yı nefsânî benim zıll-i ilâhî olan vücûdumu izâle ve ondan nâzil olacak rahmeti men' edebilir mi?

که نیم کوهم ز حلم و صبر و داد کوه را کی در ریاید تند باد

3836. *Saman çöpü değilim, hilimden ve sabırdan ve atâdan dağım; sert rüzgâr dağı ne vakit kapar?*

Ben saman çöpü gibi zayıf ve nahif değilim ki, sert ve şedîd olan hevâ-yı nefsânî beni yerimden oynatsın; belki ahlâk-ı ilâhiyye ile tahallukda ve Hak Teâlâ'nın Halîm ve Sabûr ve Mu'tî isimlerinin mazhanı olmakda dağ gibi sâbit bir haldeyim. Ya'nî ben makâm-ı telvînde değilim, makâm-ı temkîndeğim.

آنکه از بادی رود از جا خسیست زآنکه باد نا موافق خود بسیست

3837. *O kimse ki bir rüzgârdan yerinden giderse, bir çöptür; zîrâ ki birçok nâ-muvâfık rüzgâr vardır.*

Bir hevâ-yı nefsânî ile tâat-ı Hak'dan inhirâf eden kimse, bir çöp gibi zayıftır; zîrâ bu âlem-i cismânîde sâha-i kalbe esen muhâlif rüzgârlar pek çoktur. Binâenaleyh nefsin bir hevâsına dayanamıyacak kadar zayıf olan bir kimse, bu kadar muhâlif rüzgârlara nasıl tahammül edebilir?

باد خشم و باد شهوت باد آرز برد او را کو نبود اهل نماز

3838. *Gazab rüzgârı ve şehvet rüzgârı, hırs rüzgârı, ehl-i namaz olmayan o kimseyi götürür.*

Nefsin gazabı ve şehveti ve hırsı o muhâlif olarak esen rüzgârlardandır. İşte bu rüzgârlara huzûr-ı Hak'da ve ahlâk-ı ilâhiyye ile tahallukda sâbit ve

ber-karâr olmayan kimseleri esfel-i sâfilîne götürür. “Ehl-i namâz”dan murâd, salât-ı dâim ashâbı olan ehl-i temkîndir ki, onlar sıfât-ı nefsânîyyelerinden kurtulmuşlardır. Onlar hakkında âyet-i kerîmede *الَّذِينَ هُمْ عَلَى صَلَاتِهِمْ دَائِمُونَ* (Meâric, 70/23) [Onlar namazlarında devamlıdır] buyrulur. Ve *إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى* (Ankebût, 29/45) [Namaz hayâsızlıktan ve kötülükten alıko-yar] âyet-i kerîmesinde fahşâdan ve münkerden nehy eden salât dahi, ancak bu namazdır; yoksa avâm-ı mü'mininin bin türlü mâsivâ hâtıralarıyla kıldıkları namaz değildir. Bunların namazlarının kıymeti ancak emr-i ilâhîye itâat ecirini kazandırır, işte bu kadar.

کوهم و هستی من بنیاد اوست ور شوم چون کاه بادم باد اوست

3839. *Bir dağım; ve benim vücûdum onun bünyâdıdır; ve eğer saman çöpü gibi olursam rüzgârım, onun rüzgârıdır.*

Ben sâbit bir dağım; ve benim vücûdum onun bünyâdı ve varlığıdır. Zîrâ ben, vücûd-ı hakkânî ile kâimim ve eğer saman çöpü gibi herhangi bir tara-fa meyil ve hareketim vâki' olursa, bana te'sîr eden rüzgâr, Hakk'ın irâdesi-nin rüzgârıdır.

جز بیاد او فجنبد میل من نیست جز عشق احد سر خیل من

3840. *Onun rüzgârının gayri ile benim meylim kımıldamaz; benim ser-askerim [3798] aşk-ı Ahad'in gayri değildir.*

Hakk'ın irâdesinin rüzgârından başka bir havâ ile benim meyil ve irâ-dem kımıldamaz. Benim vücûdumdaki kuvâ askerinin başkumandanı an-cak aşk-ı Hak'dır.

خشم بر شاهان شه و ما را غلام خشم را هم بسته ام زیر لگام

3841. *Gazab, pâdişâhlar üzerinde şâhdır ve bizim kölemizdir. Gazabı da yular altına bağlamışım.*

Gazab-ı nefsânî pâdişâhların üzerinde hâkimdir. Binâenaleyh onlar ga-zablarının emrine tebean hareket ederler. O gazab bizim kölemiz ve esîrimiz-dir; onu istediğimiz gibi kullanırız. Zîrâ biz nefsimizin gazabına yular taktık.

تیغ حلمم گردن خشمم ز دست خشم حق بر من چو رحمت آمدست

3842. *Hilmimin kılıcı, gazabımın boynunu vurmuştur; Hakk'ın gazabı benim üzerime rahmet gibi gelmiştir.*

Ya'nî hilmim gazabıma galebe etmiştir; eğer benden gazab zâhir olursa, nefsim için değil, Hak için zuhûr eder. Binâenaleyh küffâr ile olan kütâlde, benden zuhûr eden gazab Hakk'ın gazabıdır; fakat sen bana hakâret edince, Hakk'ın o gazabı, benim üzerime rahmet gibi gelmiş ve o anda elimden kılıcı bırakmak bir hâl-i tabîi olmuştur.

غرق نورم گرچه سقتم شد خراب روضه گشتم گرچه هستم بو تراب

3843. *Her ne kadar sakfım harâb oldu ise de, nûra gark oldum; her ne kadar Bû-türâb oldum ise de ravza oldum.*

Her ne kadar varlığımın tavanı yıkıldı ise de, hakikat güneşinin nûruna gark oldum ve her ne kadar "Bû Türâb" lakabını iktisâb ettim ise de, ilim ve maârif bahçesi oldum. Ebû Türâb lakabının sebebi budur ki, bir gün Resûl-i Ekrem Efendimiz, Hz. Fâtıma vâlidemizin hâne-i saâdetlerini teşrîf buyurup, *يا ابن عمك* ya'nî "Amcanın oğlu nerededir?" hitâbıyla, Şâh-ı velâyet hazretlerini sordular. Ümmü'l-mü'minîn (r.a.) hazretleri de, "Aramızda birâz iğbirâr vâki' oldu" buyurdu ve gitti dedi. Resûl-i Ekrem Efendimiz, İmâm-ı Ali (k.v.) efendimizi arattılar. Mescidde yattığını haber vermeleri üzerine, mescidi teşrîf buyurup Hz. İmâm'ın topraklar üstünde yatmış olduğunu ve üstü başı toprak içinde kaldığını gördüler. Ve *يا ابا التراب قم يا ابا التراب قم* ya'nî "Kalk, yâ Ebâ't-türâb, kalk yâ Ebâ't-türâb" buyurdular. Ve Ebû Türâb, ya'nî "toprak babası" lakabı da, bu hitâb-ı Nebevî'den inbiâs etti. Bu lakab Hz. İmâm'ın çok hoşuna giderdi.

چون در آمد علتی اندر غزا تیغ را دیدم نهان کردن سزا

3844. *Uaktâki gazâda bir illet zâhir oldu, kılıcı saklamayı lââyık gördüm.*

Vaktâki rızâ-yı Bârî için olan mukâtele esnâsında, senin bana hakâretin sebebi ile, bir illet-i nefsâniyye zâhir oldu, kılıcı saklayıp mukâteleden vazgeçmeyi münâsib gördüm.

تا أَحَبُّ لِّلَّهِ آيِد نام من تا كه أَبْغَضُ لِّلَّهِ آيِد كام من

3845. *Tâ ki benim ismim "Ehabbe lillâh" gelsin; tâ ki benim murâdım "Ebga-za lillâh" gelsin.*

Bu beyt-i şerîf *من احب لله و ابغض لله و اعطى لله و منع لله فقد استكمل الايمان* ya'nî "Allah için seven ve Allah için buğz eden ve Allah için veren ve Allah için men' eden kimse, muhakkak îmânı istikmâl etti" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

Ya'nî ben mukâtelede kılıcı onun için attım ki, nâmım muhabbeti Allâh için olan kimseler arasında bulunsun ve nefsimin murâdına da Allah için buğz etmiş olayım.

تا که اعطا لله آید جود من تا که امسک لله آید بود من

3846. *Tâ ki benim cûdum, Allah için verdi gelsin; tâ ki benim vücûdum Allah için imsâk etti gelsin.*

Seni öldürmekten vazgeçmem bir atâdır ve benim bu atâm Allah Teâlâ'nın rızâsı içindir. Ve kezâ bu hâl nefsimin gazabını tutmak ve zabt etmektir; bu da rızâ-yı Bârî içindir. Bu beyit de yukarıki hadîsi îmâ eder.

بخل من لله عطا لله و بس جمله اللهم نیم من آن کس

3847. *Benim buhlüm Allah içindir, atâm Allah içindir, işte bu kadar. Cümle Allah içinim, ben kimsenin tâbî'i değilim.*

و آنچه لله میکنم تقلید نیست نیست تخیل و گمان جز دید نیست

3848. *Ve Allah için yaptığım şey taklîd değildir; tahyîl ve zan değildir; müşâhedenin gayri değildir.*

Benim rızâ-yı ilâhî için yaptığım işler, kâmillerin ef'âline taklîd tarzıyla değildir; kendi zan ve hayâlimde iyi görerek yapmak sûretiyle değildir. Hakîkatde yapılması lâzım geldiğini görüp yapılmış olan işlerdir. Ya'nî ben sırr-ı kadere nazar ederim, icrââtımı ona göre yaparım; binâenaleyh ey pehlivân, sırr-ı kader icâbınca senin ezelde mü'min olduğunu gördüm ve seni öldürmekten vazgeçtim; zîrâ eğer seni öldüre idim, bir mü'mini öldürmüş olacaktım; bu ise körlerin işidir.

زاجتهاد و از تحری رسته ام آستین بر دامن حق بسته ام

3849. *İctihâddan ve taharrîden kurtulmuşum; yenimi Hakk'ın eteğine bağlamışım.*

Herhangi bir mes'elede nazar-ı aklî ile ictihâd etmekten ve bir hüküm vermek için aklî ve naklî delâil aramaktan kurtulmuşum. Hükümlerim, basar-ı basîretimin önünde mekşûf olan hakâyık-ı eşyâya nazarandır; zîrâ yenimi Hakk'ın eteğine bağlamışım. "Âstîn"den murâd, rûhun mahall-i taalluku olan kalbdır. "Dâmen-i Hak"dan murâd dahi, suver-i ilmiyye-i esmâ-

iyye ve a'yân-ı sâbite âlemidir. Ya'nî kalbimi a'yân-ı sâbite âlemine ta'lîk etmişimdir; ve kalbin a'yân-ı sâbite âlemine rabtı, sırr-ı kadere ittılâ'ı iktizâ eder. Nitekim bu cildin ibtidâsında 72 numaralı beyitte ان خيالاتيكه دام اولياست [O hayâller ki evliyânın tuzağıdır; Hudâ bostânı mehrûlarının aksidir] buyrulmuş idi. Bu beytin tercümesi ve îzâhı orada geçti.

گر همی یرم همی بینم مطار ور همی گردد همی بینم مدار

3850. *Eğer uçarsam melârı görürüm; ve eğer dönersem, medârı görürüm.*
[3808]

"Matâr" uçulan yer, "medâr" devr olunan yer ma'nâlarıdır. Ya'nî uçtuğum vakit, uçtuğum yeri göre göre uçarım ve devr edersem, devr edeceğim yeri göre göre devr ederim; ya'nî bütün icrââtım müşâhedeme müsteniddir.

ور کشم باری بدانم تا کجا ماهم و خورشید پیشم پیشوا

3851. *Ve eğer bir yükü çekersem nereye kadardır, bilirim; ben ayım ve önümde güneş pîşvâdır.*

Ya'nî, eğer bir vazîfeyi îfâya me'mûr olursam, onu ne dereceye kadar îfâ edeceğimi bilirim; zîrâ ben ay gibiyim ve önümde hakikat güneşi rehberimdir. Ay nasıl güneşten ziyâ alırsa, ben de bilcümle muâmelâtımda öylece Hak'dan nûr alırım.

بیش ازین با خلق گفتن روی نیست بحر را گنجایی اندر جوی نیست

3852. *Halka bundan ziyâde söylemek vecih değildir; denizin ırmağa sığıcılığı yoktur.*

Sûretde müstağrak olan halka, ma'nâyı bundan ziyâde söylemek vech-i savâb değildir; zîrâ ma'nâ denizi, ırmak mesâbesinde olan elfâz sûretlerine sığmaz.

پس می گویم باندازه عقل عیب بنود این بود کار رسول

3853. *Ben akılların ölçüsü ile aşağı söylüyorum; ayıp olmaz, bu Resûlün işi olur.*

Ben söylediklerimi akılların dûn mertebesine göre söylüyorum; hakâyıkı bu tarzda beyân etmek bir kusûr değildir. Zîrâ Resûl-i Ekrem Efendimiz de böyle yaptı ve bize de قولهم علی قدر عقولهم ya'nî "Nâsa akılları mikdârınca söyleyiniz" buyurdu.

از غرض حرم گواهی حر شنو که گواهی بندگان نرزد دو جو

3854. *Garazdan hürüm, hürriün şehâdetini dinle; zîrâ bendelerin şehâdeti iki arpaya değmez.*

Ben nefsanî olan garazdan âzâdım; söylediğim sözler hürcedir. Binâenaleyh nefsin kulluğundan kurtulmuş olan hürriün şehâdetini dinle! Zîrâ şer'-i şerîfde kölelerin şehâdeti iki arpa kıymetinde bile değildir. Binâenaleyh hakâyika müteallık olan sözleri, nefislerinin kulu olan kimselerden dinleme; zîrâ söyledikleri sözler müşâhedeye değil, sem'a müsteniddir. Beyit:

درویش سخن ز دیده گوید عامی سخن از شنیده گوید

Nazmen tercüme: "Dervîş sözünü görür de söyler
Âmmî işitir de öyle söyler."

در شریعت مر گواهی بنده را نیست قدری وقت دعوی و قضا

3855. *Şeriatde da'vâ ve hüküm vaktinde muhakkak kölenin şahidliğinin bir kadri yoktur.*

Köle, kendi hürriyyetine mâlik olmayıp te'sîr altında bulunduğundan, şeriatde hâkim da'vâda onun şehâdetini makbûl addedip hüküm vermez. Nefislerinin kölesi olanlar da ağrâz-ı nefsanîyyelerinin te'sîri altında bulunduklarından, hakâyika olan şehâdetde onların sözleri makbûl değildir.

گر هزاران بنده باشندت گواه بر نسجد شرع ایشانرا بکاه

3856. *Eğer binlerce köle sana şahid olsalar, şeriat onları saman çöpüne tartmaz.*

بندهء شهوت بتر نزدیک حق از غلام و بندگان مسترق

3857. *Flak indinde şehvetin kölesi, gulâmdan ve istirkâk olunmuş olan benderden daha fenâdır.*

"Gulâm" ta'bîriyle para ile hâl-i sulhde satın alınmış köleye ve "istirkâk" ile de, harbde esîr edilmiş olan köleye işâret buyrulur. "Şehvet"den murâd, bilûmûm nefsin murâdları ve istekleridir. Ve şehvetin kölesi, bilcümle ef'âl ve harekâtı nefsinin arzûlarıyla vâki' olan kimsedir.

کین بیک لفظی شود از خواجه حر وان زید شیرین و میرد سخت مر

3858. *Zîrâ bu, bir lafız ile efendiden âzâd olur; halbuki o, tatlı yaşar ve pek acı ölür.*

Zîrâ satın alınmış veyâ harbde esîr edilmiş olan köle, efendinin bir lafzı ile, ya'nî "Seni âzâd ettim" demesi ile âzâd olur ve esâretten kurtulur. Halbuki esîr-i şehvet olan hayât-ı sûrîsinde tatlı tatlı imrâr-ı evkât eder; fakat pek acı bir sûrette ölür.

بندهء شهوت ندارد خود خلاص جز بفضل ایزد و انعام خاص

3859. Şehvetin kölesi ise, Hakk'ın fazlı ve husûsî olan in'âmından gayri hâlâs olmaz.

در چہی افتاد کو را غور نیست وان گناہ اوست جبر و جور نیست

3860. Bir kuyuya düştü ki, dibi yoktur; ve o, onun günâhıdır, cebir ve cevr yoktur. [3818]

Ya'nî şehvetin kölesi olan kimse Zât-ı Hak'dan gâyet baîd olan tabîat kuyusuna düştü ki, o kuyunun dibi yoktur. Zîrâ tabîat, merâtib-i vücûdun esfel-i sâfilînidir ve ayn-ı cehennemdir; ve "cehennem" gâyet derin kuyu ma'nâsına olan "cihnâm"dan müştakdır. Ve onun bu kuyuya düşmesi, kendi günâhıdır. Ya'nî onun ayn-ı sâbitesinin lisân-ı isti'dâd ile hazret-i Hak'dan bunu talep etmesindendir; ve isti'dâdının şeameti hasebiyle Hâdî'nin hidâyetini kabûl edememesindendir; ve isti'dâd ise mec'ûl olmadığından, bu husûsda cebir ve zulûm de yoktur. Nitekim Hak Teâlâ hazretleri وَمَا ظَلَمْنَاهُمْ وَلَا كَانُوا أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ (Nahl, 16/118) ya'nî "Biz onlara zulm etmedik; fakat onlar kendi nefislerine zulm ettiler" buyurur. Ve diğeri bir âyet-i kerîmede de لَا يَسْتَلُ عَمَّا يَفْعَلُ وَهُمْ يُسْتَلُونَ (Enbiyâ, 21/23) ya'nî "Hak Teâlâ işlediğinden mes'ûl değildir ve ancak onlar mes'ûldürler" buyurur. İmdi bizim üzerimizde zâhir ve vâki' olan her şey, ancak bizdendir; ve cebir ve zulûm dahi ancak bizim kendi hakikatimizden, yine kendimize vâki' olur. Cebir ve cebbâriyyet hakkındaki izâhât 625 numaralı beyt-i şerîfde geçti.

در چہی انداخت او خود را کہ من در خور قعرش نمی یابم رسن

3861. O kendisini bir kuyuya attı ki, ben onun dîbine lâayık bir ip bulamam.

Şehvetin kölesi, kendi isti'dâdının şeameti hasebiyle kendisini tabîatın öyle bir derin kuyusuna attı ki, onun o kuyuya düşmesi emr-i makzîdir. Binaenaleyh ben onu oradan çıkarmak için bir vesîle ve sebep bulamam. Zîrâ ism-i Hâdî'nin mazhan olan enbiyâ ve onların vârisleri olan evliyâ, "emr-i tekliî"ye hizmet ederler; "emr-i irâdî"ye hizmet etmezler; ve "emr-i irâdî" herkesin lisân-ı isti'dâd ile Hak'dan talep ettiği şey üzerine, cânib-i Hak'dan

vâki' olan hüküm ve kazâdır. Binâenaleyh bunun hiçbir vesîle ve sebep ile tebeddülüne imkân yoktur. Bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Ya'kübî'dedir.

بس کنم گر این سخن افزون شود / خود جگر چه بود که خارا خون شود

3862. *Kâfi görürüm; eğer bu söz ziyâde olursa ciğer ne olur ki, mermer kan olur!*

Bu sözleri kâfi görürüm; eğer [isti'dâd-ı gayr-ı mec'ûl ve] isti'dâd-ı mec'ûle taalluk eden bu sözleri daha ziyâde tavzîh edersem, kemâl-i teessürden ciğerlerin kan olması şöyle dursun, mermer taşı bile kana tahavvül eder. Zîrâ sırr-ı kader mes'elesi zevk-ı isneyniyyet içinde bulunanlara elem-i azîm verir; kişiyi bu eleminden ancak zevk-ı vahdet kurtarır.

این جگرها خون نشد از سختیست / غفلت و مشغولی و بد بختیست

3863. *Bu ciğerler kan olmadı ise katılıktandır, gaflettendir ve meşgûliyettedir ve bedbahlıktandır.*

"Ciğerin kan olması", müteessir olmaktan kinâyedir. Bu ciğerler enbiyâ ve evliyânın sözlerinden müteessir olmadı ise, evsâf-ı nefsânîyyede istiğrâk sebebiyle katı bir hâle gelmiş olmasındandır; veyâ adem-i vukûf sebebiyle gaflettendir; veyâ hubb-i mâsivâ ile umûr-ı dünyâyâ pek ziyâde meşgûliyettedir; veyâ isti'dâd-ı gayr-ı mec'ûlün şeâmetinden ve bedbahlıktandır. İmdi katılık ve gaflet ve meşgûliyet, ârızîdir; bunların çâreleri sabır ve enbiyâ ve evliyânın sözlerini dinlemek ve terk-i meşgûliyyettir. Fakat bedbahlığın çâresi yoktur; nitekim yukarıda îzâh olundu.

خون شود روزی که خورش سود نیست / خون شو آن وقتی که خون مردود نیست

3864. *Bir gün kan olur ki, kan ona fâide değildir; o bir vakit kan ol ki, kan merdûd değildir.*

Teessürün fâide verdiği bu mevtın-ı dünyâda enbiyâ ve evliyânın sözlerinden müteessir olup, amel-i sâlihe müdâvim ol; zîrâ hayât-ı uhreviyyede müteessir olmak fâide vermez.

چون گواهی بندگاه مقبول نیست / عدل او باشد که بندهء غول نیست

3865. *Mâdemki kölelerin şehâdeti makbûl değildir; şâhid-i âdil o olur ki, gûlün kölesi değildir.*

Nefis ve şeytanın köleleri olan kimselerin sözlerine ve felsefelerine kulak asma! Gülün, ya'nî nefis ve şeytanın köleleri olmayan enbiyâ ve evliyânın hikemiyâtını ve nesâyihini dinle ki, onlar şâhid-i âdildir.

گفت ارسلناک شاهد در نذر زانکه بود از کون او حر بن حر

3866. (Hak) Kur'an'da "Erselnâke şâhiden" buyurdu; zîrâ o kevnden hür oğlu hür idi.

"Nüzür" Kur'an-ı Kerîm'in isimlerinden birisidir. Ya'nî Hak Teâlâ Kur'an-ı Kerîm'de sûre-i Ahzâb'da يَا أَيُّهَا النَّبِيُّ إِنَّا أَرْسَلْنَاكَ شَاهِدًا (Ahzâb, 33/45) ya'nî "Ey Peygamber, biz seni şâhid olarak gönderdik" buyurdu. Çünkü Peygamber-i zîşân, âlem-i kevnin esâretinden kurtulmuş olan hür oğlu hür idi; ve hürrün şehâdeti ise makbûldür. "Hür oğlu hür" ta'bîri ile, Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in, İbrâhîm ve İsmâîl (aleyhime's-selâm)ın evlâdlarından olduğuna işâret buyrulur. Ve enbiyâ (aleyhimü's-selâm)ın cümlesi, âlem-i dünyâyâ "nefs-i mutmainne" mertebesinde gelmiş olduklarından, sıfât-ı behîme-i nefsâniyyeye esîr olmaktan berfidirler. Ve nefs-i emmâre mertebesinden, nefs-i mutmainne mertebesine terakkî eden evliyâ dahi onların vârisi olarak hürdürler.

چونکه حرم خشم کی بندد مرا نیست اینجا جز صفات حق در آ

3867. Mâdemki hürrüm, gazab beni ne vakit bağlar? Gel ki, burada Hakk'ın sıfâtından başkası yoktur.

Cenâb-ı Pîr efendimiz Şâh-ı velâyet İmâm-ı Ali (k.v.) lisânından buyururlar ki: Mâdemki ben kevnin esâretinden kurtulup hür oldum; gazab-ı nefsânî beni bağliyabilir mi? Ey pehlivân, gel ki şimdi burada ancak Hak ve Hakk'ın sıfâtı kâimdir; O'ndan başkası yoktur.

اندر آ کآزاد کردت فضل حق زانکه رحمت داشت بر خشمش سبق

3868. Gel ki seni fazl-ı Hak âzâd etti; zîrâ ki rahmeti O'nun gazabına sebkât tuttu.

Gel ki, seni hem helâk-i sûrîden ve hem de helâk-i ma'nevîden Hakk'ın fazlî âzâd etti. Zîrâ سبقت رحمتی علی غضبی [Rahmetim gâzabımı geçti] hadîs-i kudsîsi mûcibince, O'nun rahmeti, gazabını geçmiştir.

اندر آ اکنون که رستی از خطر سنگ بودی کیمیا کردت گهر

3869. Gel şimdi ki, hatardan kurtuldun. Taş idin, kimyâ seni gevher etti.

Gel, hatardan kurtulduğun şu anda, kimyâ olan fazl-ı Hak ve insân-ı kâmilin nazarı, senin bakırını altın yaptı.

رستهء از کفر و خارستان او چون گلی بشگفت سروستان هو

3870. *Küfürden ve onun dikenliğinden kurtulmuşsun; Hü'nun serviliğinde*
[3828] *açılmış gül gibisin.*

Küfürden ve dikenlik mesâbesinde olan küfrün îcâbâtundan ve nefsâniyet-i kesifeden kurtuldun; artık hüviyyet-i ilâhiyyenin bahçesi olan îmân mertebesinde terbiye olunarak terakkî et ve gül gibi açıl!

تو منی و من توام ای محتشم تو علی بودی علی را چون کشم

3871. *Ey muhteşem, sen bensin ve ben senim; sen Ali oldun, Ali'yi nasıl öldüreyim?*

Ya'nî "Müslümanlar nefs-i vâhîde gibidir" hadîs-i şerîfi mûcibince, sen müslüman olmakla, ben oldun; ben kendimi nasıl öldüreyim?

معصیت کردی به از هر طاعتی آسمان پیمودهء در ساعتی

3872. *Her bir tâatdan iyi bir ma'siyet yaptın; bir anda âsumânı tayy ettin.*

Sen evvelen bir mü'mini katle tasaddî ettin; ve sonra da mağlûb olup yü-züne tükürdün. Binâenaleyh kabâhat kabâhat üstüne yaptın; fakat senin bu kabâhat ve ma'siyetin, îmânına sebep olmakla, her tâatdan daha iyi bir ma'siyet yapmış oldun. Ne mes'ûd bir isti'dâdın var imiş ki, onda rûhun âsûmân-ı îmâna urûc etti.

بس خجسته معصیت کآن مرد کرد نی ز خاری بردم اوراق ورد

3873. *Çok mübârek ma'siyetdir ki onu âdem yaptı; gülün yaprakları bir diken-den bitmez mi?*

Ba'zan bir adamın yaptığı bir günâh çok mübârek olur ve o günâhdan, rahmet-i ilâhiyye zuhûra gelir. Ve fenâdan iyi zuhûrunun, âlem-i zâhirde misalleri vardır. Nitekim latîf gülün yaprakları da çirkin dikenlerden peydâ olur; ve böyle günâhların misâlleri de müteaddiddir, ezcümle:

نی گناه عمر و قصد رسول می کشیدش تا بدرگاه قبول

3874. *Ömer'in günâhı ve Resûl'e kasdı, onu dergâh-ı kabûle kadar çekmedi mi?*

Hız. Ömer (r.a.)ın İslâmiyyet'i kabûl etmesi, târîh-i İslâm'da tafsîlen beyân olunmuştur. Müşârûnileyh, hemşîresinin müslüman olduğunu haber alarak, zamân-ı câhiliyyetde, hiddet etmiş ve hemen kılıcını çekip hem hemşîresinin ve hem de Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in vücûdlarına sûikasd için yola çıktı. Hemşîresinin evine geldiği vakit "Tâhâ" sûre-i şerîfesi okunduğunu işitti. Evvelâ hiddetlendi ve sonra ma'nâ-yı Kur'ân'dan müteessir oldu; ve Nebiyy-i zîşân Efendimiz'in bulundukları mahalle teveccüh etti. Oraya vusûlünde, nazar-ı Risâlet-penâhî ile kalbindeki feyz ve teessür ziyâdeleşti; derhâl İslâmiyyet'i kabûl etti. Cenâb-ı Pîr efendimiz bu vak'ayı, fakîr tarafından tercüme edilmiş olan *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki eser-i âlîlerinde beyân buyurmuşlardır. Bu vak'a ile sâbittir ki, Hız. Ömer'in günâhı ve Resûl'e kasdı, kendisini dergâh-ı kabûle çekmiştir.

نی بسحر ساحران فرعون شان می کشید و گشت دولت عون شان

3875. *Sâhirleri sihir ile, onların Fir'avn'ı çekmedi mi? Ve onların yardımı devlet olmadı mı?*

Ya'nî Fir'avn, Mûsâ (a.s.)ın asâsı ejderhâ olmasını sihir zannedip, ona mukâbele etmek üzere sihirbazları da'vet etti; ve onlar da sihirlerini yaparak, Fir'avn'ın Hız. Mûsâ'ya karşı olan muhâlefetine yardım ettiler. Sonra, mu'cize-i asâ önünde mağlûb olduklarını görünce îmân ettiler. Nitekim tafsîlâtı tefsîr kitâblarında mezkûrdur. Halbuki onların Fir'avn'a yardımı ve Hız. Mûsâ'ya muhâlefetleri ma'siyet idi. Bu ma'siyet onların sebeb-i devlet ve saâdetleri olmadı mı?

گر نبودى سحر شان و آن جحود كى كشيدى شان بفرعون عنود

3876. *Eğer onların sihirleri ve o inkârı olmasa idi, ne vakit onları inadçı olan Fir'avn'a çekerti?*

كى بديدندى عصا و معجزات معصيت طاعت شد اى قوم عصا

3877. *Ne vakit asâyı ve mu'cizeleri görürler idi; ey âsîler tâîfesi, ma'siyet tâat oldu.*

Sâhirlerin sihirleri ve inkârları olmasa idi, Fir'avn onları da'vet etmezdi ve sâhirler de Mûsâ (a.s.)ın asâsını ve mu'cizelerini göremezler idi. Ey her zamanda mevcûd olan âsîler fırkası; işte görüyorsunuz ki, ba'zı kere isyân ind-i ilâhîde ayn-ı tâat oldu.

نا امیدى را خدا گردن ز دست چون گنه مانند طاعت آمدست

3878. *Mâdemki günâh tâat misâli gelmiştir; Hâk Teâlâ nâ-ümîdliğin boynunu vurmuştur.*

Yâ'nî Hak Teâlâ hazretleri kelâm-ı kadîminde لَا اَسْرَفُوا عَلَى اَنْفُسِهِمْ (Zümer, 39/53) ya'nî "Ey benim, nefisleri üzerinde isrâf eden kullarım; Allah'ın rahmetinden me'yûs olmayınız. Muhakkak Allah Teâlâ bütün günâhları mağfiret eder; zîrâ O gafûr ve rahîmdir" buyurmakla, ümitsizliğin boynunu vurmuş ve ortadan kaldırmıştır. Günâhın tâat misâli olmasının sebebi de, bu ümitsizliğin izâlesi içindir.

چون مبدل میکند او سیئات طاعتی اش میکند رگم و شات

3879. *O seyyiâtı tebdîl ettiği vakit, onu gammâzlara râğmen bir tâat yapar.*

"Rağam" (harekât-ı selâse ile) toprağa bulanmak ve kerîh görmek ve zelîl olmak ma'nâlarına gelir. "Vüşât" "vâşî"nin cem'idir. Vâşî, söz götürüp getiren gammâza derler. Yâ'nî Hak Teâlâ hazretleri ma'siyetleri tebdîl ettiği vakit, onları şeytanların körlüğüne bir tâat yapar. Nitekim âyet-i kerîmede ma'siyetten pişmân olanlar hakkında فَأُولَٰئِكَ يُبَدِّلُ اللَّهُ سَيِّئَاتِهِمْ حَسَنَاتٍ (Furkân, 25/70) ya'nî "İşte Allah Teâlâ'nın seyyiâtını hasenâta tebdîl ettiği kimseler onlardır" buyrulur.

Şurrâh-ı kirâmdan Bahrû'l-Ulûm hazretleri, seyyiâtın hasenâta tebdîli hakkındaki tahkîkâtâ dâir olan beyânâtı, Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Fütûhât-ı Mekkiyye*'sinin 74. bâbından hulâsa etmiş olduğundan, tercümesini fâideli gördüm: "Ef'âlin kâffesi hasenedir; zîrâ Allah Teâlâ hâlik-ı ef'âl olduğu için, muhakkak ef'âlin kâffesi Hakk'ındır. Ve ef'âl, o ef'âli icrâ edenlerin mazhar oldukları esmânın iktizâsı hasebiyledir. Binâenaleyh fiil o ismin marzîsidir; ve o fiilin fâili de o ismin merbûbudur; fakat diğer ismin marzîsi değildir. Ve bilcümle esmâ-i ilâhiyye hüsnâdırlar ve hüsnün muktezâsı da ancak hüsnündür. Zîrâ esmâ-i ilâhiyyenin kemâli, o ef'âlden ibâret olan zuhûr-ı esmâî olmaksızın mümkün değildir. İmdi cemî-i ef'âl bu cihetle hüsnüdürler. Bu da her fiilin hüsn-i zâtîsidir; velâkin onun isminin muktezâsı olan ef'âl-i meşrûa, kendi hüsnü üzerine bâkidir; ve meşrûiyyet cihetinden güzellik, güzellik üzerine zâhir olur. Ve ef'âl-i menhiyyeye gelince, ona kubuh ânzıdır ve onun hüsnünü setr eder. Cemâl sâhibine ârız olup, onun cemâlini setr eden kir ve pas gibidir. İşte bunun için, şerîat ondan nehy buyurdu ve şer'a muhâlefeti o fiili kabîh yaptı. Ve fiil-i meşrû', cemâlinde hicâb olmayan bir sâhib-i cemâle

benzer. Ef'âl-i menhiyye ise yüzlerine kir ve pas ve kazûrât bulaşmış olan sâhib-i cemâle benzer ki, bu hicâblar, râîlerin nazarında, onun cemâlini setr eder. İmdi âsî olan kimse, ef'âl-i menhiyyeden tövbe edince, emr-i şer'a olan muhâlefeti kalkar ve o fiil-i muhâlîfin kubhu zâil ve kendi hüsn-i zâtîsi üzerinde bâkî kalır. Ve Allah Teâlâ onların fenâlıklarını güzelliğe tebdîl eder. Şu halde bu hüsn, hüsn-i zâtî üzerine zâid olarak fiile ârız olur; ve bu fiil ise hüsn üzerine hüsn olur. Ve muhâlefeti terk etmek fiili, sâhib-i cemâlin kendisine bulaşan kiri ve kazûrâtı izâle edip temiz libâs giymesi ve cemâl peydâ etmesi mesâbesinde olur ki, bunda birisi cemâl-i zâtî, diğeri cemâl-i libâs olmak üzere iki cemâl hâsıl olur. Binâenaleyh o fiil-i menhînin güzel olması da, bunun gibi birisi zâtî, diğeri tebdîlden hâsıl olan güzellik olur. İşte seyyiâtın hasenâta tebdîlindeki hikmet budur."

زین شود مرجوم شیطان رجیم وز حسد او بطرقد گردد دو نیم

3880. *Racîm olan şeytan, bundan mercûm olur; ve o hasedden çatlar, iki parça olur.*

"Recm" taş atmak, reddetmek ve zan ile söz söylemek ma'nâlarıdır. Burada reddetmek ma'nâsında müsta'meldir. "Bıtrakad" kelimesi Ankara-vî'de "çatlar" ma'nâsında tercüme buyrulmuş ise de, ıstikâkı hakkında îzâhât verilmemiştir. Hind şerhlerinde de îzâhâta tesâdüf edemedim. *Burhân* ve *Bahâr-ı Acem* ve *Heft Kulzüm* ve *Gıyâsü'l-Lügât* ve *Şemsü'l-Lügât* ve *Çerâğ-ı Hidâyet* nâmındaki lügat kitâblarında aradım, böyle bir kelime bulamadım. Fakîrin zehâbı budur ki, bu kelime "tark" masdar-ı Arabîsinden bir masdar-ı ca'lîdir ve aslı "tarkîden"dir; muzâri'i ale'l-kâide "tarkad" gelir. "Bâ" harfi, fiillere dâhil olan bâ-yı zâidedir.

Ya'nî şeytan benî Âdem'i iğvâ edip ma'siyete sevk eder ve bu iğvâ sebebi ile benî âdemden şer'a muhâlîf fiil zâhir olur. Vaktâki hâkî olan âdem Hâlık'ine karşı serkeşlikten tövbe eder, onun bu seyyiesi, yukarıda îzâh olunduğu vech ile, haseneye tebdîl olunur. Şeytan, iğvâsının müsmir olmadığı görünce, esâsen huzûr-ı Hak'dan merdûd olan o şeytan, bir kat daha merdûd olur ve kemâl-i enâniyyetinden dolayı serkeşlikten rücû' ve tövbe, şeytanın elinden gelmediği için, âdemin bu hâline hased eder ve kemâl-i teessüründen çatlar.

او بکوشد تا گناهی پرورد زان گنه ما را بچاهی آورد

3881. *O bir günâhı terbiye etmek için çalışır; ondan bizi bir kuyuya getirir.*

Şeytan, âdemin bir günâhını kuvvetlendirip onda musırr olması için çabalar. O günâha isrânımızdan dolayı bizleri kendisi gibi hüsrân-ı ebedî kuyusuna atmak ister.

چو به بیند کان گنه شد طاعتی گردد او را نا مبارک ساعتی

3882. *O, günâhın tâat olduğunu gördüğü vakit, ona nâ-mübârek bir sâat olur.*

اندر آ من در گشادم مر ترا تف زدی و تخفه دادم مر ترا

3883. *İçeriye gel, ben sana kapı açtım; sen tükürdün, ben sana hediye verdim.*

مر جفا گر را چنینها میدهم پیش پای چپ چه سان سر می نهم

3884. *Muhakkak cefâ edenlere böylelerini veririm; sol ayak önüne ne vecîh ile baş koyarım!*

“Sol ayak” cefâgerden, düşmandan kinâye olur. Ya'nî “Ben mürüvvet şâhıyım; cefâgerlere böyle lutuf kapısını açarım; bak ki, sol ayak mesâbesinde olan düşmanlara karşı nasıl tevâzu' ederim.” Bu ma'nâ Ankaravî nüshasına göredir. Hind nüshalarında ikinci mısra'da “çep” yerine “hibb” yazılmış ki, habîb ma'nâsına gelir. Tenâzur-ı ma'nâ i'tibâriyle bu nüsha müraccâh görünür. Ya'nî “Ben cefâ edenlere ve düşmanlara böyle lutuf kapısını açarım; habîb, dost ve vefâger olanların ayağı önüne ise, ne vecîh ile baş koyacağımı ve onlara ne sûretle ikrâm edeceğimi var kıyâs et!” Aşağıdaki beyt-i şerîf dahi bu ma'nâyı tafsîl buyurur:

پس وفا گر را چه بخشم تو بدان گنجها و ملکهای جاودان

3885. *İmdi vefâger olanlara ne bağışlarım, sen bil! Hazîneler ve ebedî mülk-ler!..*

Vefâger ve dost olanlara ne ihsânlar edeceğimi artık kıyâs eyle de bil! Onlara ma'nâ hazînelerini ve aslâ zevâli olmayan emlâk-i rûhâniyyeyi bağışlarım.

من چنان مردم که بر خونی خویش نوش لطف من نشد در قهر نیش

3886. *Ben öyle adamım ki, benim lutfumun şerbeti, kâtilim üzerine kahırda zehir olmadı.*

گفتن پیغمبر صلی الله علیه و سلم بگوش رکابدار امیر المؤمنین
علی کرم الله وجهه که کشتن علی بر دست تو خواهد بود

Peygamber (s.a.v.)in Emîrü'l-mü'minîn Ali (k.v.)nin seyisinin
kulağına "Ali'yi öldürmek senin elinde olacaktır" buyurması

Târih-i İslâm'da tafsîlen beyân olduğu üzere İmâm-ı Ali (k.v.) hazretlerini şehîd eden İbn Mülcem'dir. Ve İbn Mülcem Hz. İmâm'ı zamân-ı hilâfetlerinde şehîd etti; ve Server-i Enbiyâ Efendimiz'i görmedi. Bu sebeble Hind şârihlerinden Bahru'l-Ulûm buyururlar ki: "Bu ibârede sehv-i kâtib vardır. Aslında "be-dest-i tû" yerine "be-dest-i o" idi. Kâtib, sehv sebebiyle "o" lafzı yerine "tu" lafzını yazdı." Fakat ibârenin hey'et-i umûmiyyesine ve ondan sonra gelen beyt-i şerife bakılırsa, bunun sehv-i kâtibe hamli müşkildir. Ankara-vî'de bundan hiç bahis buyrulmamıştır. Fakîre lâiyh olan budur ki, Server-i Âlem Efendimiz bu sırrı Hz. İmâm'a söylediler ve Hz. İmâm dahi kendi seyisinin kulağına gizlice söyledi. Hz. Pîr efendimiz, hilâfet-i risâlet-penâhîyi zâhiren ve ma'nen hâiz olmasından dolayı, Hz. İmâm'ı Server-i Enbiyâ Efendimiz'in gayri görmediler. Seyisin kulağına söyleyen Risâlet-penâh Efendimiz' buyurdular. Zîrâ halife, müstahlifin aynıdır. Bu ma'nâ her ne kadar zâhire muhâlif görünür ise de, hakîkate mutâbıktır. Ve Hz. Pîr efendimizin meşreb-i ma'rifetlerine muvâfıktır. Nitekim *Mesnevî-i Şerîf*'in bir beytinde şöyle buyururlar: *را کمنی هم متن و هم دیاجه را* ya'nî "Sen efendiyi, bendeden ayrı gördüğün vakit, kitâb-ı hakîkatin hem metnini ve hem dîbâcesini gâib edersin." İmdi Hz. İmâm, Server-i Âlem Efendimiz'in bendeleri ve Server-i Âlem Efendimiz, Hz. İmâm'ın seyyidi ve efendisidir. Binâenaleyh hakîkatde yekdiğerinden ayrı değildir.

گفت پیغمبر بگوش چاکرم کو برد روزی ز گردن این سرم

3887. *Peygamber, kölemin kulağına buyurdu ki: Bir gün o, bu başımı boynumdan götürür.*

Hind şârihleri bu beyitte dahi sehv-i kâtib vukûuna zâhib olurlar. Yukarıdaki izâhât-ı fakîre nazaran, bu beytin te'vîli de şöyle olur: "Benim seyisimin

beni öldüreceği sırrı, Server-i enbiyâ Efendimiz'in lisân-ı saâdetlerinden zâhir oldu. Bu sırrı ben de seyisimin kulağına söyledim. Hakikatde bu sırrı seyisimin kulağına söyleyen, Server-i enbiyâ Efendimiz oldu."

کرد آگه ان رسول از وحی دوست که هلاکم عاقبت بر دست اوست

3888. *O Resûl, dostun vahyinden beni âgâh etti ki, âkıbet helâkim onun elindedir.*

Bu beyt-i şerif, fakîrin mütâlaâtını te'yîd buyurmaktadır. Ya'nî "İmâm-ı Ali efendimiz buyururlar ki: O Resûl-i zîşân Efendimiz, yâr-i hakîkî olan Allah Teâlâ'nın vahyinden "Benim helâkim âkıbet seyisimin elinden olacağını bana bildirdi.

او همی گوید بکش پیشین مرا تا نیاید از من این منکر خطا

3889. *O derdi ki: Evvelen beni öldür; tâ ki bu münker olan hatâ benden gelmesin.*

Resûl-i Ekrem'in bana vâkî' olan ihbârı üzerine bu sırrı ben de seyisime söyledim; o seyisim bana derdi ki: Bu fenâ hatâ benden zuhûra gelmemek için, yâ İmâm evvelen sen beni öldür!

من همی گویم چو مرگ من ز تست با قضا من چون توانم حيله جست

3890. *Ben, mâdemki ölümüm sendendir; ben kazâya nasıl hîle arayabilirim?*
[3848]

Ben seyisime cevâben: "Benim ölümümün, senin elinde olması, mâdemki kazâ-yı mübrem-i ilâhîdir; ve kazâ-yı mübremin de çâresi yoktur, o halde ben bu kazâyâ karşı nasıl çâre ve tedbîr ittihâz edebilirim?" der idim.

او همی افتد به پیشم کای کریم مر مرا کن از برای حق دو نیم

3891. *O, önüme düşerdi, derdi ki: Ey kerîm, Allah için beni iki parça et!*

تا نیاید بر من این انجام بد تا نسوزد جان من بر جان خود

3892. *Tâ ki bu fenâ son, benim üzerime gelmesin; tâ ki benim canım kendi canımın üzerinde yanmasın.*

Beyt-i şerifde mezkûr olan iki candan birisi, rûh-i insânî ve izâfî ve diğeri cismânî olan rûh-ı hayvânîdir. Zîrâ rûh-i hayvânî rûh-i izâfînin âletidir. Seni öldürmek gibi bir sû-i hâtîme benim üzerimden geçmemek için ve benim rûh-i izâfîm, rûh-i hayvânîm üzerinde yanmamak için, beni öldür!

من همی گویم برو جَفَّ الْقَلَمُ زان قلم بس سرنگون گردد علم

3893. *Ben der idim ki: Git, kalem kurudu; o kalemden çok bayrak baş aşağı olur.*

"Kalem kurumak" a'yân-ı sâbitenin, lisân-ı isti'dâdlarıyla taleb ettikleri hükmün Hak tarafından verilmiş ve artık bu hükümlerin bozulması imkânı kalmamış olmasından kinâyedir. Bu beyt-i şerîfde Ebû Hüreyre hazretlerinden mervî olan şu hadîs-i şerîfe işâret buyrulur: قال قلت يا رسول الله انى رجل شاب و اخاف على نفسى العنت و لا اجد ما اتزوج النساء قال فسكت عني قلت مثل ذلك فسكت عني ثم قلت مثل ذلك فقال النبي صلى الله عليه و سلم يا ابا هريره جف القلم بما انت لاق فاخصص على ذلك Ya'nî "Ben dedim ki: Yâ Resûlallâh, ben genç bir adamım; nefsimin günâh ve fücûrundan korkuyorum. Halbuki kadın tezevvüc etmeme lâzım olan şey bulamıyorum. "Ebû Hüreyre hazretleri buyurdu ki, Resûl-i Ekrem Efendimiz sükût buyurdu; yine böyle söyledim; yine sükût buyurdu. Sonra yine böyle söyledim, Nebî (s.a.v.) buyurdular ki, yâ Ebâ Hüreyre mülâkât edici olduğun şeye 'kalem kurudu; buna muhtas ol!" Ya'nî "Başına gelecek şey ne ise, ezelde kalem-i kazâ onu yazdı ve kalem kurudu; nazârın bu kazâ-yı ilâhîye olsun."

Şu halde beyt-i şerîfin izâhen beyânı budur ki: "Ben dedim ki, ey İbn Mülcem git, kendini beyhûde yorma; zîrâ ezelde kalem-i kazâ yazmış ve kurumuştur; ve pek çok yukanya kaldırılmış olan bayraklar, ya'nî gâlib olanlar, o kalem-i kazâdan dolayı baş aşağı, ya'nî mağlûb olur."

هیچ بغضی نیست در جام ز تو زانکه این را من نمیدانم ز تو

3894. *Benim canımdan sende hiçbir buğz yoktur; zîrâ ki ben bunu senden bilmiyorum.*

"Ben tevhîd-i Zât ve tevhîd-i sıfât ve tevhîd-i ef'âl mertebelerini câmi' olduğum için, ibâddan zâhir olan ef'âli, ancak Hakk'ın ef'âli görüyorum; ve senin beni katl edeceğinden dolayı sana karşı aslâ canımda bir buğzum yoktur; çünkü bu fiili senden bilmiyorum."

Bundan anlaşılır ki, ekâbir arasında vâki' olan muhâlefâtı tenkîd edip kıyl u kâl ile meşgûl olanlar ve onların ef'âl ve harekâtına ta'n edenler, tevhîd-i hakîkîden uzaktırlar; ve bu kıyl ü kâle devâm ile berâber da'vâ-yı tevhîdde bulunanların halleri, kavillerini tekzîb eder.

آلت حقى تو فاعل دست حق چون ز من بر آلت حق طعن و دق

3895. *Sen Hakk'ın âletisin ve fâil Hakk'ın elidir. Ben âlet-i Hak üzerine nasıl ta'n ve i'tirâz vururum.*

"Ey İbn Mülcem, sen kazâ-yı mübrem-i ilâhînin infâzı için, Hakk'ın yed-i kudretinde bir âletsin. Ben Hakk'ın kullandığı bir âlete karşı nasıl ta'n ve i'tirâz edebilirim." "Dak" i'tirâz ma'nâsıdır. Beyit:

*Hak kulundan intikâmın yine abdiyle alır
Bilmeyen ilm-i ledünnü anı abd etti sanır
Her işin fâili O'dur, abd elinden işlenir
Berr ü yâ bahr içre O'nsuz sanma bir çöp debrenir*

گفت او پس آن قصاص از بهر چیست گفت هم از حق آن سر خفست

3896. O dedi: 'Böyle olunca o kısâs ne içindir? Buyurdu: Hem Hak'dandır; o sırr-ı hafîdir.

İbn Mülcem dedi: "Mâdemki fiil-i katl bir kazâ-yı mübrem-i ilâhîdir ve fâil-i hakîkî Hak'dır; abd ancak kazâ-yı ilâhînin infâzı için bir âlettir; şu halde niçin abd, bu fiilinin cezâsı olmak üzere kısâsen katl olunur?" Hz. Ali (k.v.) buyurdular ki: Kısâs dahi Hakk'ın âleti olan abd tarafından icrâ olunmakla o da Hak'dandır. Fakat Hakk'ın bu vech ile, kendi fiiline i'tirâzında gizli bir sır vardır."

گر کند بر فعل خود او اعتراض را اعتراض خود برویاند ریاض

3897. Eğer o kendi fiiline i'tirâz ederse, kendi i'tirâzından bahçeler bitirir.

Ma'lûm olsun ki, yukarıda icâb ettikçe izâh olunduğu üzere, âlem esmâ-i ilâhiyyenin mazhandır; ve hakikatde vücûd ancak Hakk'ındır. Bu vücûdât-ı izâfiyye âlemi, ancak ahkâm ve âsâr-ı esmânın zuhûruna mahsûs bir meclâdan ibâret olup, mertebe-i ef'âldir. Ve Hak ba'zı ef'âlinden râzıdır ve ba'zı ef'âlinden de râzı değildir. Nitekim âyet-i kerîmede لَا يَرْضَىٰ لِعِبَادِهِ الْكُفْرَ (Zümer, 39/7) ya'nî "Allah Teâlâ, ibâdının küfrüne râzı değildir" bûyurulur. Ve küfür, ism-i Mudill'in icâbı olup, sâir esmânın âsâr ve ahkâmı gibi, bu âlemde zâhir olmak muktezâ-yı zâtîdir; binâenaleyh iktizâ-yı zâtînin terki vârid olmaz. Zîrâ zuhûru, meşîyyetî değildir. Meselâ insanın öksürme, aksırma ve gülme ve ağlama gibi, birtakım şuûnâtı vardır. Bunlar insan râzı olmadığı halde nefs-i insânîden, irâdesiz zuhûr eder. Âyet-i kerîmenin delâletiyle anlaşıldığı üzere, şuûnât-ı ilâhiyyenin zuhûru da ilm-i ilâhîde böylece irâdesiz vâki' olur. İşte bu zuhûr, sırr-ı kader olup akıllardan gizlidir; ve Hakk'ın zuhûruna râzı olmadığı fiile râzı olduğu fiil ile, âlem-i kevnde, hükm-i şer' ile vâki' olan i'tirâzının sırrı budur. İmdi Hakk'ın bu vech ile kendi fiiline i'tirâzı hikmetine

müstenid olduğundan, bu i'tirâzdan bahçeler bitirir; ya'nî tecelliyât-ı cemâliyye zâhir olur. Nitekim âyet-i kerîmede *وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاتٌ يَا أُولِيَ الْأَلْبَابِ* (Bakara, 2/179) ya'nî "Ey akıl sâhibleri, sizin için kısâsda hayât vardır" buyrulur. ve kısâs, tecellî-i kahrî ve celâlî; ve hayât ise, tecellî-i lutfî ve cemâlidir.

اعتراض او را رسد بر فعل خود زانکه در قهرست و در لطف او احد

3898. *Kendi fiiline i'tirâz O'na erişir; zîrâ ki O, kahırda ve lutufda ahaddir.*

Hakk'ın kendi fiiline i'tirâz etmesi, yine kendine lâıyk olur; zîrâ vücûdda ferdâniyyeti hasebiyle, kahırda ve lutufda yektâdır.

اندرین شهر حوادث میر اوست در ممالك مالك تدبير اوست

3899. *Bu havâdis şehrinde emûr O'dur; memleketlerde tedbîrin mâliki O'dur.*

Hâdis olan bu vücûdât-ı izâfiyye âleminde yegâne hâkim O'dur. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'de *إِنَّ اللَّهَ يَفْعَلُ مَا يَشَاءُ* (Mâide, 5/1) ve *إِنَّ اللَّهَ يَحْكُمُ مَا يُرِيدُ* (Hac, 22/18) ya'nî "Dilediği şeyi yapar" ve "İrâde ettiği şeye hükmeder" buyrulur. Ve kendi vücûdunun mertebe-i ef'âlî olan âlem-i mülkde bilcümle tedbîrlerin mâliki O'dur. Nitekim âyet-i kerîmede *يُدِيرُ الْأَمْرَ* (Yûnus, 10/3,3, Ra'd, 12/2, Secde, 32/5) ya'nî "Emirleri tedbîr eder" buyrulur.

آلت خود را اگر او بشکند آن شکسته گشته را نیکو کند

3900. *Eğer kendi âletini kırarsa, O, kırık olmuşu iyi yapar.*

Meselâ bahârda ağaçların nazarlara hoş görünen çiçeklerini bozup döker; fakat onlardan daha hoş ve leziz olan takım takım meyveler çıkarır. Binâenaleyh kendi âlet-i tecellîsi olan taayyünâtı, tecellî-i kahrîsi ile kırar ve bozarsa, tecellî-i lutfîsi ile daha iyilerini ızhâr eder.

رمز ننسخ آیه او ننسها نأت خیراً در عقب می دان مها

3901. *Ey büyük, "Bir âyeti bozarız; yâhud onu unuttururuz"un remzini, akabinde iyisini getiririz bil!*

Bu beyt-i şerîf, sûre-i Bakara'da vâki' *مَا نَنْسَخْ مِنْ آيَةٍ أَوْ نُنسِهَا نَأْتِ بِخَيْرٍ مِنْهَا أَوْ مِثْلَهَا* (Bakara, 2/106) ya'nî "Biz taayyünât âleminden birini bozarız; veyâhud onu unuttururuz; ondan hayırlısını, yâhud onun mislini getiririz" âyet-i kerîmesinin mazmûnudur. Ya'nî "Ey âlemde mahlûk-ı sâire üzerine mufazzal ve mükerrem kılınmış olan insan, Hakk'ın kendi fiiline i'tirâzının ve yekdiğeri-

ne zıd olan tecelliyâtının sırrını bu âyet-i kerîmeden anla ve bil ki, bu âlem-i şehâdet, tecelliyât-ı sıfâtiyye ve esmâiyyenin âyînesidir. Latîf ve Kâhîr isimlerinin âsâr ve ahkâmı her ân-ı gayr-i münkasimde müteâkıben bu âyînde görünmek lâzımdır. Binâenaleyh tecelliyât-ı kahriyyesi ile kış mevsiminde ağaçlar çalı kümesi hâline gelir; bahârda tecellî-i lutfîsi ile, giden yaprakların ve yeşilliklerin mislini çıkarır; ve latîf çiçekleri bozar, onlardan daha hayırlısı olan meyveleri ızhâr eder. Ve kezâ tecellî-i kahrîsi ile, insanın hayât-ı dünyeviyyesini ölüm ile bozar, tecellî-i lutfîsi ile daha geniş olan hayât-ı berzahiyeye çıkarır. Böylece nâmütenâhî misâller vardır.”

هر شریعت را که حق منسوخ کرد او گیا برد و عوض آورد و رد

3902. *Her şerîati ki Flak mensûh kıldı, O, otu götürdü ve gülü bedel getirdi.*

Hak Teâlâ bir peygamberin şerîatini, ondan sonra gelen bir peygamberin şerîati ile bozduğu vakit, otu giderip, yerine gül getirmek kabîlinden oldu. Ya'nî o şerîatden daha yüksek bir şerîat getirdi. Zîrâ nesh-i şerîat, ümmetlerin isti'dâdlarına tâbî'dir. Ümmetlerin isti'dâdları tekemmül ettikçe, onların isti'dâdlarına münâsib şerâyî' ile terbiyeleri iktizâ eder. Binâenaleyh müterakkî olan isti'dâd, onun mâdûnu olan isti'dâda nazaran güldür; ve onun mâdûnu ot mesâbesindedir. Meselâ şerîat-ı İseviyye'de kemâl-i tevâzu' vardır, bir yanağına tokat vurulsa, diğer yanağını çevirmekle emr olunmuştur. Ve kezâ, kurb-i ilâhî için rûhbâniyyet vardır; binâenaleyh tehhül etmezler. Halbuki şerîat-ı Muhammediyye, insanların tekemmül eden isti'dâdlarına göre gelmiş olduğundan, tecâvüze karşı mukâbeleyi câiz görmüştür; ve tehhül, kurb-i ilâhîye mâni' değildir. Bugün İsevî olduklarını iddiâ eden insanlar, şerîat-ı İseviyye ile amele aslâ tahammül edemezler; belki muâmelelerinde şerîat-ı İseviyyeyi terk edip şerîat-ı Muhammediyye dâiresine gelirler; bir taraftan da şerîat-ı Muhammediyyeyi inkâr ve istihfâf ederler. Binâenaleyh kendileri bu isti'dâdlarının farkında değildirler. Bu husûsda Şeyh-i Ekber hazretlerinin *Et-Tedbîrâtü'l-İlâhiyye fî Islâhi Memleketi'l-İnsâniyye* nâmındaki eser-i âlîlerine, fakîr tarafından yazılan şerhde îzâhât-ı kâfiye vardır, burada zikri uzun olur.

شب کند منسوخ شغل روز را بین جمادی خرد افروز را

3903. *Gece, gündüzün şuğlünü mensûh kılar; akıl parlatıcı olan cemâdlığı gör!*

Gece vakti, cism-i beşerin gündüzde olan meşgalelerini ta'tîl eder; ve cism-i beşer uyku sebebi ile bî-akıl ve idrâk cemâd mertebesinde kalır. Bu

uyku hâli öyle bir cemâdlık hâlidir ki, cisim istirâhat eder ve dimâğ kuvvetlenir ve aklın parlaklığı ziyâde olur.

باز شب منسوخ شد از نور روز تا جمادی سوخت زان آتش فروز

3904. *Tekrâr gece gündüzün nûrundan mensûh oldu; nihâyet cemâdlık o ateş parlaticıdan yandı.*

Yine gecenin zulmeti, gündüzün nûrundan bozuldu; ve nihâyet cism-i beşerin o cemâdlık ve uyku hâli, o harâret verici olan güneşin aydınlığından zâil oldu.

گرچه ظلمت آمد آن نوم و سبات نی درون ظلمتست آب حیات

3905. *Gerçi o, uyku ve sebât zulmet geldi; âb-ı hayât zulmet içinde değil midir?*

Vâkıâ uyku ve kuvâ-yı hayvâniyyenin muattal bir hâlde kalarak istirâhâtı sûretâ bir zulmet hâlinde görünür; fakat âb-ı hayâtın zulmet ikliminde bulunması kıssası meşhûrdur. Bu kıssa, İskender-i Zü'l-Karneyn'in âb-ı hayâtâ vâsıl olmak için, dâimâ karanlık içinde bulunan iklimi sefer etmesidir. Bu kıssa hadd-i zâtında bir remizden ibârettir. Zîrâ âb-ı hayâtın murâd, vücûd-ı hakîkî-i Hak'dır; zulmetden murâd, taayyünât-ı kesîfe âlemdir ki, bu vücûd-ı hakîkî bu âlemde mahfî ve müstetirdir.

نی دران ظلمت خردها تازه شب سکنه سرمایه آوازه شد

3906. *O zulmet içinde akıllar tâze olmadı mı; bir **sekte** sermâye-i sadâ olmadı mı?*

"Sekte" âsâr-ı mûsikıyyede, hânendelerin nefes almak için, darbın devâmı ile berâber sustukları mahaldir ki, buna "nutk-ı darb" dahi derler. Ya'nî sûretâ zulmet görünen uyku içinde dimâğlar dinlenip akıllar kuvvet bulmadı mı ve tâzelenmedi mi? Ve sekte, hânendelerin seslerinin sermâye-i kuvveti olmadı mı? Nitekim uyku hakkında Hak Teâlâ buyurur : وَجَعَلْنَا نَوْمَكُمْ سُبَاتًا (Neb'e', 789) Ya'nî "Biz sizin uykunuzu istirâhat yaptık."

که ز ضدها آید پدید در سویدا روشنائی آفرید

3907. *Zîrâ zıdlardan zıdlar zâhir olur; süveydâ da rûşenâlık yarattı.*

[Eşyâ zıdlarıyla münkeşif olur] kavlı-i meşhûru mûcibince, zıdlar zıdlardan zâhir olur. "Süveydâ"dan murâd, ya gözün kararı, ve-

yâ kalbde tecelliyât-ı Hakk'ın taalluk ettiği nokta-i siyâhdır. Her ikisine de aydınlığın taalluku vardır. Zîrâ gözbebeği zâhiri ve kalbin nokta-i siyâhı bâ-tını görür; kalb gözü dedikleri budur.

جنگ پیغامبر مدار صلح شد صلح این آخر زمان زان جنگ بد

3908. *Peygamber'in cengi sulhün medârı oldu; bu âhir zamânın sulhü, o cenkten oldu.*

Bu beyt-i şerîf الیوم القيامة ya'nî "Cihâd, kıyâmete kadar cârîdir" hadîs-i şerîfine muhâlif değildir. Cenâb-ı Pîr'in murâd-ı âlîleri, vahşet-i beşeriyeyi kaldırmak için Hz. Peygamber'in yaptığı cenk müsmir oldu ve o vahşeti kaldırdı. Nitekim bu âhir zamândaki medeniyet o cenkten oldu demek olur. Filhakîka insanlar zamân-ı Risâlet-penâhîde harb ve şekâvet-i dâimî içinde idiler; ve harbleri de kemâl-i vahşet üzere idi. Gâlibler, mağlûbların gözlerini oyarlar ve ellerini ve ayaklarını keserler idi. Târîh-i İslâm'ı insâf dâiresinde mütâlaa edenler Hz. Peygamber'in gazâlarda düşmanlara nasıl muâmele buyurdıklarını görüp, bu vahşet-i dâimeye nasıl mâni' olduklarını anlarlar. Nihâyet insanlar hukûk-ı düvel kitâblarına "hukûk-ı harb" nâmıyla bir bahis de ilâve ederek, medeniyetin îcâbâtını nazar-ı i'tibâra aldılar; ve insanlar artık son zamanlarda harb-i dâimî içinde yaşamaktan vazgeçtiler ve mehmâ-emken harbden de tevakkîye gayret ediyorlar. Bu hâl, aktâr-ı âleme münteşir olan füyûzât-ı Muhammediyye'dir; bunu ancak, insâf ile dikkat eden gözler görürler.

صد هزاران سر برید آن دلستان تا امان یابد سر اهل جهان

3909. *O gönül alıcı, ehl-i cihânın başı emân bulmak için, yüz binlerce baş kesti.*

O gönül alıcı olan Resûl-i Ekrem Efendimiz, harb ve şekâvet-i dâimîyi kaldırıp, cihân ehli emniyyet ve âsâyişe nâil olmak için, birçok gazâlar yaptı ve şekâvetlerinde musır olanların vücûdlarını kaldırdı ve bu sûretle tecellî-i kahriyi, tecellî-i lutfî ta'kîb etti.

باغبان زان می برد شاخ مُضر تا بیابد نخل قامتها و بر

3910. *Hurma ağacı kâmetler ve meyveler bulmak için, bahçıvan o sebepten muzır olan dalları keser.*

Ağaçlar kuvvet bulup meyveleri iyi olmak için ba'zı lüzûmsuz dalların kesilmesi, fenn-i zirâat îcâbındandır; binâenaleyh muzır olan insanların vücûd-

ları da, bu muzır olan ağaçların dallarına benzer; bunların vücûdu izâle edilmedikçe cem'iyât-ı beşeriyye için râhat yoktur.

می کند از باغ دانا آن حشیش تا نماید باغ و میوه خرمیست

3911. *Bağ ve meyve ona hurremlik göstermek için, âlim olan kimse bağdan o otları koparır.*

Fenn-i zirâata vâkıf olan bahçıvan, bağ kendisine tarâvetli görünmek için, bağdan yabânî otları yolup atar. Bu da kahrın zımında lutuf olduğuna diğer bir misâldir.

می کند دندان بد را آن طیب تا رهد از درد و بیماری حبيب

3912. *Dost ağrıdan ve marazdan kurtulmak için, o tabîb fenâ dişi koparır.*

Bu da tecellî-i kahrînin bir lüzûm ve hikmete müstenid olup onun zımında lutuf bulunduğu diğer bir misâldir.

پس زیادتها درون نقصها ست مر شهیدانرا حیات اندر فناست

3913. *İmdi ziyâdeler, noksanların içindedir; muhakkak şehîdler için hayât fenâdadır.*

Meselâ efrâd-ı beşerden birinin, hükm-i şer'î üzerine kısâsan katli veyâ küffâr ile olan harbde katl olunması, sûret-i zâhirede bir noksandır; fakat kısâsda terhib-i eşkiyâ ve binnetîce cem'iyet-i beşeriyyenin te'mîn-i selâmeti, o noksan içinde ziyâdeliktir. Ve kezâ küffâr ile olan harbde biri dünyevî, dîğeri uhrevî iki fâide vardır. Dünyevî fâide, şehîdlerin fedâ-yı nefisleriyle a'dâyı dînin tasallutlarının def'i; ve uhrevî fâide de ervâh-ı şühedânın, âlem-i berzâhda hiçbir kayıd ile mukayyed olmaksızın, hayât-ı ahrârâne ihrâz etmesidir. Bu da noksan içinde ziyâdeliktir; binâenaleyh her bir tecellî-i kahrî netîcesinde daha ziyâde bir tecellî-i lutfî hâsıl olur.

چون بریده گشت خلق رزق خوار یرزقون فرحین می شد گوار

3914. *Uaktâki rızık yiyici olan boğaz kesilmiş oldu, "Yürzeküne ferihîn" boğazdan kolayca geçer oldu.*

Bu beyt-i şerîfde sûre-i Âl-i İmrân'da olan *وَلَا تَحْسَبَنَّ الَّذِينَ قُتِلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتًا بَلْ أَحْيَاءٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ يَرْزُقُونَ فَرِحِينَ بِمَا آتَاهُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ* (Âl-i İmrân, 3/169,170) ya'nî "Allah yolunda katl olunanları ölülerdir zannetmeyiniz; belki diridirler; Rabbleri in-

dinde, Allah Teâlâ'nın fazlından verdiği şeye sevinerek rızıklanırlar" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

حلق حیوان چون بریده شد بعدل حلق انسان رُست افزاید فضل

3915. *Uaktâki hayvanın boğazı adl ile kesilmiş oldu, insanın boğazı muhkem oldu ve fazl artırdı.*

Eti yenmesi meşrû' olan hayvanın boğazı kesildiği vakit, onun eti insanın boğazına dâhil olup vücûdunda kuvvet peydâ etti; ve hayvâniyyet mertebesinde insanlık mertebesine terakkî edip fazlını ve şerefini artırdı. Bu ise hayvanlıktaki noksandan, insanlıktaki ziyâdeliğe sebep oldu.

حلق انسان چون ببرد هین بین تا چه زاید کن قیاس آن برین

3916. *Uaktâki insanın boğazı kesilir, âgâh ol gör, acabâ ne doğar? Onun kıyâsını bunun üzerine et!*

Hayvan kesilip insana gıdâ olunca, mertebe-i insâniyyete terakkî edip şeref buluyor. Ya insan mertebe-i şehâdete nâil olunca, acabâ onun boğazının kesilmesinden nasıl bir şerâfet hâsıl olacağını bunun üzerine kıyâs et!

حلق ثالث زاید و تیمار او شربت حق باشد و انوار او

3917. *Üçüncü boğaz doğar ve onun tîmârı, Hakk'ın şerbeti ve O'nun nûrları olur.*

"Üçüncü boğaz"dan murâd, melekî olan boğazdır. Zîrâ insanın mevtinden rûh-ı melekî peydâ olur. Nitekim üçüncü cild *Mesnevî-i Şerîf*'de 3889 numaralı beyitte سر ملائک پا و بشر تا برآرم از حملہء دیگر میمیرم از بشر ya'nî "Diğer bir hamlede beşer mertebesinden ölürüm; nihâyet melâike arasından ayak ve baş çıkarırım" buyrulur. Binâenaleyh halk-ı evvel hayvâniyyet, halk-ı sâni insâniyyet, halk-ı sâlis melekiyyet mertebeleri demek olur. Ve o boğazın tîmârı ve gıdâsı Hakk'ın şerbeti ve O'nun nûrları olur.

حلق بیریده خورد شربت ولی حلق از لارسته مرده در بلی

3918. *Kesilmiş boğaz şerbeti içir; fakat "lâ"dan kurtulmuş "belî"de ölmüş olan boğaz.*

Ya'nî, her boğazı kesilmiş olan bu şerbeti içemez. Bunu yalnız inkâr-ı Hak'dan kurtulmuş ve ikrâr-ı Hak'da fânî ve müstağrak olmuş olan boğaz içebilir.

بس کن ای دون همت کوتاه بنان تا کیت باشد حیات جان بنان

3919. *Yeter, ey parmak uçları kısa olan aşağı himmetli kimse! Ne vakte kadar canının hayâtı ekmek ile olacaktır?*

“Parmak uçları kısa olmak” aczden kinâyedir. Ya'nî o müşteheyât-ı nef-sâniyyesine karşı âciz kalıp, bütün himmeti âlem-i süflîye taalluk etmiş olan kimse, ne vakte kadar canının hayâtı ve bakâsı, gıdâ-yı sûrî ile olacağı hayâlinde kalacaksın?

زان نداری میوه مانند بید کاب رو بردی پی نان سپید

3920. *Ondan dolayı söğüt gibi bir meyven yoktur; zîrâ yüzünün suyunu beyaz [3878] ekmek için giderdin.*

Bakâ-yı cânının gıdâ sebebiyle olduğu kanâatından dolayı, âlem-i mâ'nâ-da söğüt ağacı gibi bir meyve veremedin; zîrâ bu hayâlinin sevkı ile beyaz ekmek elde etmek için zilleti ihtiyâr ettin.

گر ندارد صبر زین نان جان حس کیمیا را گیر و زر گردان تو مس

3921. *Eğer his canı bu ekmekten sabır tutmazsa, kimyâyı al ve sen bakırı altın yap!*

“His canı”ndan murâd, rûh-i hayvânîdir; “kimyâ”dan murâd, mürşid-i kâ-mildir. “Bakır”dan murâd, sıfât-ı nef-sâniyyedir. Ya'nî eğer senin rûh-ı hayvânînin bu gıdâ-yı sûrîye karşı sabır ve tahananîmülü yok ise, bir mürşid-i kâ-milin terbiyesi altına gir ve bakır gibi olan sıfât-ı nef-sâniyyeni altına, ya'nî sıfât-ı rûhâniyyeye tebdîl et!

جامه شویی کرد خواهی ای فلان رو مگردان از محله گازران

3922. *Ey falan, çamaşırcılık etmek istersen, yüzünü bez yıkayıcıların mahallesinden çevirme!*

“Çamaşırcılık”tan murâd, kalbi ve rûhu kirleten sıfât-ı nef-sâniyyeyi temizlemektir. “Gâzer” bez yıkayanlara derler; bundan murâd insân-ı kâ-mildir ki, sâlikin sıfât-ı nef-sâniyyesini izâle çârelerini ta'lîm eder.

گرچه نان بشکست مر روزه ترا در شکسته بند پیچ و برتر آ

3923. *Gerçi ekmek senin orucunu bozdu ise, kırık bağlayıcıya sarıl ve yukarıya gel!*

Ya'nî hırs-ı gıdâ, rûhunun teâlîsine sebep olan riyâzetini kırdı ve bozdu ve seni âlem-i süflîye düşürdü ise, kırık bağlayıcı olan mürşid-i kâmilin eteğine sarıl ve teâlî et!

چون شکسته بند آمد دست او پس رفو باشد یقین اشکست او

3924. *İmdi kırıkçı geldiği vakit, onun eli, onun kırması yakînen ıslâh etmek olur.*

“Refû” elbiseyi ta'mîr ve ıslâh etmek ma'nâsınadır. Ya'nî kırıkçı olan mürşid-i kâmil geldiği vakit, eğer onun dest-i terbiyesi birtakım riyâzât ve mücâhedât ile senin cisminin kuvvetini kırarsa, belki onun bu dest-i terbiyesi ve senin kuvvâ-yı hayvâniyyeni za'fa düşürmesi, muhakkak sûretde libâs-ı vücûdunun ta'mîr ve ıslâhı olur.

گر تو آن را بشکنی گوید بیا تو درستش کن نداری دست و پا

3925. *Eğer sen onu kırarsan, der ki: Gel senin eli ve ayağı ıslâh edicin yoktur.*

Ey kimse, eğer sen kendi kendine mücâhedât ve riyâzât ile nefsini ıslâha teşebbüs edersen, mürşid-i kâmil, senin hâline bakıp acıyarak der ki: Ey bîçâre, gel ki kırmak ve yapmak benim işimdir. Senin eğri olan elini ve ayağını ıslâh edici bir tabîbin yoktur.

Bu beyt-i şerîf ile, âtîdeki beyitlerde, yekdiğerine zıd olan iki tecellî-i Hakk'ın hikmeti beyân buyrulur.

پس شکستن حق او باشد که او مر شکسته گشته را داند رفو

3926. *İmdi, kırmak onun hakkı olur ki o, kırık olmuşu ta'mîr etmeyi bilir.*

آنکه داند دوخت او داند درید هر چه او بفروخت نیکوتر خرید

3927. *O kimse ki, dikmeyi bildi, o yırtmayı da bildi. O her neyi sattı ise, daha iyisini satın aldı.*

خانه را ویران کند زیر و زبر پس بیکساعت کند معمورتر

3928. *Hâneyi altüst vîrân eder; sonra bir anda daha ziyâde ma'mûr eder.*

Hak Teâlâ ölüm ile hâne-i cismi altüst edip harâb eder; sonra derhâl onu hayât-ı berzahıyye ile daha ziyâde ma'mûr eder.

گر نفرمودی قصاصی بر جنات یا نگفتی فی القصاص آمد حیات
3929. *Eğer cânîler üzerine bir kısâs emr etmese idi; yâhud kısâsda hayât geldi demese idi.*

صد هزاران سر برارد در زمن گریکی را سر بُرد از بدن
3930. *Eğer bedenden birinin başını keser ise, derhâl yüz binlerce baş çıkarır.*
[3878]

خود کرا زهره بدی تا او ز خود بر اسیر حکم حق تیغی زند
3931. *Muhakkak kimin mecâli olurdu, tâ ki, o kendisinden, hükm-i Hakk'ın esîri üzerine bir kılıç vursun?*

Ya'nî, eğer Hak Teâlâ hazretleri Kur'ân-ı Kerîm'de *وَلَكُمْ فِي الْقِصَاصِ حَيَاتٌ يَا أُولِي الْأَلْبَابِ* (Bakara, 2/179) ya'nî "Ey akıl sâhibleri, sizin için kısâsda hâyât vardır" buyurmak sûretiyle, cânîler hakkında kısâsı emr etmese idi, fiilinde hükm-i Hakk'ın esîri olan cânîyi, hod-be-hod katle kimin kudret ve mecâli olurdu? Zîrâ yukarıda îzâh olunduğu üzere cânî Hakk'ın âletidir ve fâil, cânînin mazharında Hak'dır; binâenaleyh cânî kazâ-yı ilâhînin esîridir; fakat Hakk'ın kısâs sûretiyle kendi hükmüne ve fiiline i'tirâzı hikmetine müstenid-dir. Nitekim yukarıda îzâh olundu.

زانکه داند هر که چشمش را گشود کان کُشندۀ سُخْرَءِ تقدیر بود
3932. *Zîrâ o, her kimin gözünü açtı ise, bilir ki o öldürücü takdîrin mağlûbu idi.*

Ya'nî Hak Teâlâ her kimin gözünü hakikat-ı hâle açtı ise, o kimse kâtilin takdîr-i ilâhînin müsahharı ve mağlûbu olduğunu bilir; sûret-i zâhirede de hükm-i şer'î icrâ etmekle berâber bâtinen kâtile de acır ve onu ma'zûr görür. İşte ehl-i âlemin ahvâlini buna göre kıyâs et!

هر کرا آن حکم بر سر آمدی بر سر فرزند هم تیغی زد
3933. *O hüküm her kimin başı üzerine gelse idi, evlâdının başı üzerine de bir kılıç vururdu.*

Ya'nî kazâ-yı mübrem-i ilâhînin hükmü gayr-i kâbil-i ictinâbdır. Eğer kazâ-yı ilâhî sebک etmiş olursa, kişi evlâdını bile öldürür.

رو بترس و طعنه کم زن بر بدان پیش دام حکم عجز خود بدان
3934. *Gil, kork ve kötüler üzerine az ta'n vur. Hüküm tuzağının önünde kendi aczini bil!*

Ey sâlih olan kimse, bu hakîkati dinledikten sonra, git ve sû'-i kazâ-yı ilâhîden kork; ve kendini sâlih görüp, kötüler ve fâsidler üzerine az ta'n et! Ya'nî zâhiren hükm-i şerâtı îfâ etmekle iktifâ et; ve bâtınından onlara buğz etme; zîrâ o kötüler kazâ-yı ilâhî tuzağına tutulmuş bîcârelerdir; binâenaleyh bu kazâ-yı ilâhî tuzağının önünde kendi aczini bil ve hâl-i salâhına şükr et!

تعجب کردن آدم علیه السلام از ضلالت ابلیس لعین و عجب آوردن

Âdem (a.s.)'ın, İblîs-i matrûdun dalâletinden taaccüb
etmesi ve ucb getirmesi

چشم آدم بر بلیسی کو شقیست از حقارت وز زیافت بنگریست

3935. *Âdem'in gözü şakî olan bir İblîs üzerine hakâret ve za'f cihetinden baktı.*

خویش بینی کرد و آمد خود گزین خنده زد بر کار ابلیس لعین

3936. *Kendisini görücülük etti ve kendini beğenici geldi; matrûd olan İblîs'in işi üzerine güldü.*

بانگ بر زد غیرت حق کای صفی تو نمی دانی ز اسرار خفی

3937. *Hakk'ın gayreti nidâ etti ki: Ey Safî, sen hafî surlardan bilmiyorsun!*

پوستین را باز گونه گر کند کوه را از بیخ و از بن بر کند

3938. *Eğer kürkü ters yaparsan, dağı kökünden ve dibinden koparır.*

"Kürkü ters yapmak" emri mün'akis yapmaktan kinâye olur. Ya'nî kudret-i Hak dağlar gibi ibâdetde ve tâatde sâbit olan kimselerin ahvâlini tersine çevirirse, onun o sebâtı kalmaz. Ve kezâ dalâletde musırr olanların ahvâlini bir anda tebdîl edip hidâyete getirir; ve yüzlerce şeytanların ahvâli mün'akis olur. Binâenaleyh kişi kendini hayırlı görüp, şunun bunun ahvâline gülmek ve onları tahkîr etmek aslâ câiz değildir.

پردهء صد آدم آن دم بر درد صد بلیس نو مسلمان آورد

3939. *O demde yüz âdemin perdesini yırtar, yüz İblîs'i yeni müslümân getirir.*

“Perdesini yırtmak” kişinin hakkındaki kazâ-yı ezeliyi bâtundan zâhire çıkarmaktan kinâye olur.

گفت آدم توبه کردم زین نظر این چنین گستاخ نندیشم دگر

3940. *Âdem dedi: Bu nazardan tövbe ettim, bir daha böyle küstâh düşünmiyeyim.*

Hız. Âdem, gayretle vâki' olan nidâ-yı ilâhî üzerine dedi ki, İblîs'in dalâletine taaccüb ve kendimin hidâyetine mağrûr olmak gibi cür'etkârâne ve bî-edebâne düşüncelerden vazgeçtim ve tövbe ettim.

يَا غِيَاثَ الْمُسْتَغِيثِينَ اهْدِنَا لَا افْتِخَارَ بِالْعُلُومِ وَالْغِنَا

3941. *Ey yardım isteyenlerin imdâdına yetişen, bize hidâyet et; bizim ilimler ile ve gınâ ile iftihârımız yoktur.*

لَا تُرْغِ قَلْبًا هَدَيْتَ بِالْكَرَمِ وَأَصْرِفِ السُّوءَ الَّذِي جَفَّ الْقَلَمُ

3942. *Kerem ile hidâyet ettiğin kalbi çevirme; ve kalem kuruyan fenâyı döndür!*

Bu beyt-i şerîf, sûre-i Âl-i İmrân'da olan رَبَّنَا لَا تُرْغِ قُلُوبَنَا بَعْدَ إِذْ هَدَيْتَنَا وَهَبْ لَنَا مِنْ لَدُنْكَ رَحْمَةً إِنَّكَ أَنْتَ الْوَهَّابُ (Âl-i İmrân, 3/8) ya'nî “Ey bizim Rabb'imiz, bize hidâyet ettiğinden sonra kalbimizi hidâyetten çevirme, bize kendi indinden rahmet bağışla! Muhakkak Vehhâb olan ancak sensin” âyet-i kerimesine işâret buyrulur. Beyt-i şerîfin hulâsa-i ma'nâsı böyle olur: “Yâ Rab, bize keremin ile hidâyet ettin. Kalbimizi tarîk-ı hidâyetten çevirme ve kazâ-yı ilâhînin kalemi tarafından yazılıp kuruyan fenâ hükmü tebdîl et!”

Yukarıda 1256 numaralı beyitte dahi îzâh olunduğu üzere, kazâ-yı ilâhî iki nevi'dir: Birisi mübrem, diğeri muallakdır. “Kazâ-yı mübrem”, aslâ tebeddül etmez; zîrâ isti'dâd-ı gayr-i mec'ûlün taleb ettiği hükümden ibârettir ve tebdîl-i hakâyık mümkün değildir; fakat mevtın-ı zuhûru değişebilir. Meselâ katil, sirkat, zinâ gibi ef'âlin âlem-i şehâdetde vukû'u kazâ-yı mübrem ise, mevtın-ı rû'yâyâ nakl olunur ve bu mevtında zuhûr eder; zîrâ mevtın i'tibârîdir. Bu intikâl ise, abd hakkında rahmet-i azîme-i ilâhiyyedir. Diğeri, “kazâ-yı muallakdır”; ve muallak olan kazâ, duâ-yı lafzî ve fiilî ile dâimâ tebeddül edebilir. İşte bu beyt-i şerîfde “kalemin yazıp kuruduğu sû-i kazânın tebdîlini taleb”, bu ma'nâlara göredir.

بگذران از جان ما سوء القضا و امیر ما را ز اخوان صفا

3943. *Bizim canımızı sû'-i kazâdan geçir; ihvân-ı safâdan bizi munkatı' kılma!*

"Yâ Rab, eğer sû'-i kazâ ayn-i sâbitemizin iktizâsı ise bizim canımızı sû'-i kazâdan ya tebdîl-i mevûn veya tebdîl-i a'mâl sûretiyle geçir ve bizi ashâb-ı hidâyetten olan ihvân-ı safâdan ayırma!" Tebdîl-i a'mâl hakkındaki îzâhât 3879 numaralı beyitte geçti.

تلخ تر از فرقت تو هیچ نیست بی پناهت غیر پیچا پیچ نیست

3944. *Senin firâkımdan daha acı hiçbir şey yoktur; senin himâyesizliğın dolaşıklıkta gayri değildir.*

"İlâhî, senin ayrılığın pek acıdır ve senin penâhın ve himâyen olmazsa, abdin ahvâli bu âlem-i süflî içinde pek karmakarışık olur."

رخت ما هم رخت ما را راهزن جسم ما مرجان ما را جامه کن

3945. *Bizim yükümüz de, yükümüzün yol vurucusudur; cismimiz muhakkak canımızın libâs soyucusudur.*

Bizim mevhûm olan varlığımız dahi, hakîkî varlığımızın yol vurucusudur; nefsimiz ve taallukât-ı nefsâniyyemiz, canımızı kemâlât libâsından soyucudur.

دست ما چون پای ما را می خورد بی امان تو کسی چون جان برد

3946. *Mâdemki bizim elimiz ayağınızı yiyor; bir kimse senin emânın olmasızın, nasıl can götürür?*

"El"den murâd, âlet-i a'mâl olan cisim; ve "ayak"dan murâd, vesîle-i mülâkât-ı Hak olan rûhdur. Ya'nî bizim amellerimizin âleti cismimiz, sıfât-ı nefsâniyyesi ile, huzûr-ı izzetine vusûle vâsita olan rûhumuzun zuhûr-ı sıfâtına hicâb olur. Eğer senin emânın olmazsa, bir kimse canını huzûr-ı izzetine nasıl götürebilir?

ور برد جان زین خطرهای عظیم برده باشد مایه ادبار و بیم

3947. *Ue eğer bu azîm hatarlardan can götürür ise, idbâr ve korku mayasını götürmüş olur.*

Ve eğer bir kimse, hükemâdan bir takımının yaptığı gibi, zekâsı ve akıl ve dirâyeti ile bu âlem-i sûretin azîm olan nefsânî tehlikelerinden canını kurtar-
sa bile, eğer hadd-i zâtında senin inâyet-i ezeliyyene müstenid olmazsa, gitti-
ği yere bedbahtlık ve korku mayasını da berâber götürmüş olur. Zîrâ onun na-
zarında akıl ve dirâyeti ve zekâsı ve kendisinin kendiliği mevcûddur; ve vü-
cûd da'vası ise, hem korkunun ve hem de hakîkatten uzaklığın sermâyesidir.

زانکه جان چون واصل جانان نبود تا ابد با خویش کورست و کبود

3948. *Zîrâ ki can, cânâna vâsıl olmadığı vakit, ebede kadar kendisi ile kör ve kebûddur.*

Can, kendisinin kendiliğinden kurtulup cânân-ı hakîkî olan Hakk'ın varlı-
ğında fânî olmadığı vakit, ebede kadar arkaya atılmıştır ve kendi varlığında
mağmûm ve müteallimdir.

چون تو ندهی راه جان خود برده گیر جان که بی تو زنده باشد مرده گیر

3949. *Sen yol vermediğin vakit canı götürülmüş tut, sensiz diri olan canı, öl-
müş tut!*

Sen huzûr-ı izzetine yol vermedin. Farz edelim ki, canı senin visâline tev-
cîh ettik ve o can da sa'y ve ictihâdda dirilik gösterdi. Onun diriliği ve sa'y ve
ictihâdı senin inâyetinle olmazsa, o canı ölü farz ederiz.

گر تو طعنه می زنی بر بندگان مر ترا آن می رسد ای کامران

3950. *Eğer sen, kullarına ta'n edersen, ey kâmrân, o sana lâayık olur.*

ور تو ماه و مهر را گویی جفا ور تو قد سرورا گویی دوتا

3951. *Ve eğer sen, aya ve güneşe cefâ dersen ve eğer sen servinin boyuna iki
kat dersen;*

ور تو چرخ و عرش را خوانی حقیر ور تو کان و بحر را گویی فقیر

3952. *Ve eğer sen çerha ve arşa hakîr ta'bîr edersen; ve eğer sen ma'dene ve
denize fakîr der isen;*

آن به نسبت با کمال تو رواست ملک اکمال و فناها مر تراست

3953. *O senin kemâline nisbette câizdir; ikmâlin ve fenâların mülkü senindir.*

İlâhî, sen vücûd-ı izâfî âleminde mevcûd olan mezâhire, kendi indinden ne isim ve ne sıfat verir isen câizdir; zîrâ senin mülkün olan bu vücûd-ı izâfî âleminin mezâhîrini ikmâl ve ifnâ, senin meşîyyetine tâbî'dir.

که تو پاکی از خطر وز نیستی نیستانرا موجد و مغنیستی

3954. *Zîrâ ki sen noksândan ve yokluktan mukaddessin; yokların mûcidi ve muğnîsisin.*

آنکه رویانید داند سوختن وانکه چون بدرید داند دوختن

3955. *O kimse ki, yetiştirir, yakmayı bilir; ve o kimse mâdemki yırtar, dikmeyi bilir.*

“Rûyânîden” rûyîden fiilinin müteaddisidir. Nebât hakkında yetiştirmek ma'nâsına gelir. Ya'nî ekin ve sebze ve sâir nebâtâtı yetiştirmeyi bilen kimsenin, onları yakmak hakkı olur; ve kezâ yırtmak dikmeyi bilen kimsenin hakkıdır.

می بسوزد هر خزان مر باغ را باز رویاند گل صباغ را

3956. *Hak Teâlâ her sonbahârda bağı yakar; tekrâr rengîn olan gülü yetiştirir.*

کای بسوزیده برون آ تازه شو بار دیگر خوب و خوب آوازه شو

3957. *Der ki: Ey yanmış dışarıya gel, tâze ol; tekrâr sıyıtı güzel ve latîf ol!*

Ma'lûmdur ki, mevsim-i hazânda bağlar bozulur, yapraklar sararıp dökülür; güzellikler ve letâfetler Hakk'ın tecellî-i kahrîsi ile yanar ve ma'dûm olur; ve bu mevsim bağların yevm-i kıyâmetidir. Vaktâki bahâr gelir, serîu'l-hisâb olan Allah Teâlâ hazretleri bağlardaki ağaçlara ve çiçeklere ve envâ'-ı nebâtâtâ neniz varsa, bâtınunuzdan zâhîrinize çıkannız diye hitâb eder. Hepsi hâmil oldukları şeyleri, isti'dâdları hasebiyle hâl-i ademden meydân-ı vücûda çıkarırlar; ve bu sûretle hesâblarını verirler. Binâenaleyh bahâr mevsimi tecellî-i lutfidir ve nebâtâtın yevm-i ba'sleridir; ve yevm-i nüşûrlere. Nitekim sûre-i Rûm'da buyrulur: فَانْظُرْ إِلَىٰ آثَارِ رَحْمَةِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا إِنَّ ذَلِكَ لَخِي الْمَوْتَىٰ (Rûm, 30/50) Ya'nî “Rahmet-i ilâhiyyenin âsârına bak ki, öldükten sonra arzı nasıl diriltir; işte muhakkak ölüleri de böyle dirilticidir. Ve O her şeye kâdirdir.”

چشم نرگس کور شد بازش بساخت حلق نی برید و بازش خود نواخت
 3958. *Nergisin gözü kör oldu, onu yine yaptı; kamışın boğazını kesti ve onu yine okşadı.*

Nergis solup gözü kapandı; onu yeniden bitirdi; ve kamışı tarlasından kesti ve onu tâze tâze yetiştirdi.

ما چو مصنوعیم و صانع نیستیم جز زبون و جز که قانع نیستیم
 3959. *Mâdemki biz masnû'uz ve Sâni' değiliz; zebûnun gayri ve kâni'in gayri değiliz.*

Mâdemki bizim varlığımızı icâd eden Hak'dır; ve kendi varlığımızın Mûcid'i değiliz; o halde biz ancak Mûcid'imiz önünde zebûn ve âciz vaziyetindeyiz. Ve O'ndan gelen her şeye kanâat etmek mecbûriyyetindeyiz. Zîrâ gelen şeye kanâat etmeyip reddetmek ve kendi irâdesine muvâfık olan şeyi elde etmek, mûcidlik iktizâsıdır; mûcidlik ise bizden pek uzaktır.

ما همه نفسی و نفسی می زنیم گر نخوانی ما همه آهرمنیم
 3960. *Biz hep, nefsi ve nefsi vururuz; eğer sen çağırılmaz isen biz hep Ehri-*
 [3918] *men'iz.*

İlâhî, hepimizin varlığı senin icâdın iken, biz kendi varlığımızda istiklâl tevehhüm edip "Nefsim, nefsim!" diye bağırırız. Eğer sen bizleri hakikat-ı hâl tarafına da'vet etmez ve gözümüzü o tarafa açmaz isen, hepimiz Ehrimen'iz ve şeytan gibi da'vâ-yı enâniyyetde kalırız. "Ehrimen" mecûsîlerin tahayyül ettikleri menba'-ı şürûr olan hâlıktır. Burada nefis ve şeytan murâd olunur; zîrâ bunların ikisi de menba'-ı şürûrdur.

زان ز آهرمن رهیدستیم ما که خریدی جان مارا از عما
 3961. *Biz o sebebdan Ehrimen'den kurtulduk ki, bizim canımızı körlükten satın aldın.*

İlâhî sen bizim canımızı hakikat tarafına açtın da, biz Ehrimen'den, ya'nî menba'-ı şürûr ve fesâd olan nefis ve şeytandan kurtulduk; zîrâ onların hakikatini müşâhede ettik.

تو عصاکش هر کرا که زندگیست بی عصا و بی عصاکش کور چیست
 3962. *Her kimin ki, diriliği vardır, sen asâ-keşsin; asâsız ve asâ-keşsiz kör nedir?*

İlâhî sen, her hayât-ı hakîkiyyeyi bulan kimsenin değnekçisisin; zîrâ bu tabîat âleminin zulmeti içinde kalanların hepsi, hakikat-i hâli göremeyen körlerdir. Binâenaleyh değneksiz ve değnekçisiz kör nedir ve ne işe yarar?

غیر تو هر چه خوشست و نا خوشست آدمی سوزست و عین آتشست

3963. *Senin gayrin olan her ne ki hoştur ve nâhoştur, âdem yakıcıdır ve âteşin aynıdır.*

İlâhî, hoş olsun veyâ nâhoş olsun, senin gayrin olan her şey âteşin aynı olup âdemi yakar. Nitekim âyet-i kerîmede de *انکم و ما تعبدون من دون الله حصب جهنم* (Enbiyâ, 21/98) ya'nî "Muhakkak siz ve Allah'ın gayri olarak ibâdet ettiğiniz şeyler, cehennemin odunudur" buyrulur. Ve insân kendi nefsinin Hakk'ın gayri görmekle berâber, en ziyâde muhabbet ettiği şey de, kendi nefsidir; ve ona kemâl-i muhabbetinden dâimâ hazz-ı nefsânîsine hâdimdir ve onun kulluğunda bulunur. Binâenaleyh Hakk'ın gayri olarak o taptığı nefsi de, mazmûn-i âyet-i kerîme mûcibince, ayn-ı âteş olur.

هر کرا آتش پناه و پشت شد هم مجوسی گشت و هم زردشت شد

3964. *Her kim için ateş penâh ve arka oldu ise, hem mecûsî oldu ve hem Zerdüşt oldu.*

"Zerdüşt" ve "Zârtüşt" Menûçîhr'in neslinden ve hakîm Eflâdus'un şâkir-di olan bir hakîmin ismidir. Tahsîl-i ilimden sonra, Seylân hudûdunda kâin bir dağda inzivâ edip riyâzetle meşgûl oldu. "Jend" isminde bir kitâb yazdı. Keştâseb'in otuzuncu sâl-i saltanatında dağdan indi ve âteşperestlik libâsını tertîb edip, Keştâseb'in nezdine gitti ve peygamberlik da'vâ etti. Keştâseb ulemâyı topladı. Ondan mu'cize istediler. Zerdüşt bakırı eritip başına dökmelerini söyledi. Öyle yaptılar; halbuki o evvelce vücûduna ateş te'sîr etmiyecek eczâ sürmüş idi. Bakırı döktüler, te'sîr etmedi. Bunu görünce hepsi âteşperestliği kabûl ettiler; onun ümmetine de "mecûsî" denildi.

Beyt-i şerîfde buyrulur ki: Herhangi bir kimse, Hakk'ın gayri ve ayn-ı âteş olan hoş ve nâhoş şeylerin muhabbetine kapılıp, onları kendisine penâh ve zahîr ittihâz ederse, kendilerine ateşi zahîr yapmış olan Zerdüşt ve mecûsî olmuş olur.

كُلُّ شَيْءٍ مَا خَلَا اللَّهَ بَاطِلٌ اِنْ فَضَّلَ اللَّهُ غَيْمًا هَاطِلًا

3965. *Allah'dan hâlî olup her şey bâtıldır; muhakkak Allah'ın fazlı yağdırıcı bir buluttur.*

Bu beyt-i şerîfde *Müslim* ve *Buhârî*'de sıhhatine ittîfâk olunan hadîs-i şerîfe işâret buyrulur. Hadîs-i şerîf budur: *ما اصدق كلمة قالها الشاعر كلمة لبيد الا كل شيء ما* Ya'nî "Sözün en doğrusunu şâir dedi ki, Lebîd'in sözüdür: Allah'ın gayri olan her şey bâtıldır." Zîrâ bu âlem-i şehâdet vücûd-ı mutlak-ı Hakk'ın merâtibinden bir mertebedir. Binâenaleyh Hak, sereyân-ı zâtîsi ile her şeyi muhîtdir. Nitekim âyet-i kerîmede *أَلَا أَنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ* (Fussilet, 41/54) [Gözünü aç! O, her şeyi muhîtdir] buyrulur. Velâkin Zât-ı Hak, bu taayyünün merâtibi i'tibârıyla aynı değildir; zîrâ Zât-ı Hak bilcümle esmâ ve sıfâtdan ganîdir ve cümlesi Zât-ı ahadiyyetinde müstehlektir. Ve sıfât ve esmâ ahkâm ve âsârının zuhûru, ancak âlem-i taayyünâta münhasırdır. Binâenaleyh Hak ancak eşyânın hakikatleri i'tibârıyla "ayn"ıdır. Binâenaleyh Şeyh-i Ekber Muhyiddîn Arabî efendimiz *سبحان الذي اظهر الاشياء وهو عيناها* [Eşyâyı izhâr edeni tesbîh ederim ki, O eşyânın "ayn"ıdır (hakikatidir)] buyurmaları dahi bu ma'nâya göredir. İmdi Hak, sereyân-ı zâtîsi ile her şeyi ihâta etmiş olduğundan, vücûd-ı izâfî âleminde Hak'dan hâlî hiçbir şey yoktur; ve nefs-i insânî dahi eşyâdan bir şey olduğundan, o da Hak'dan hâlî değildir. Nitekim âyet-i kerîmede *وَنَحْنُ أَقْرَبُ إِلَيْهِ مِنْ حَبْلِ الْوَرِيدِ* (Kâf, 50/16) ya'nî "Biz ona şah damarından daha yakınız" buyrulur.

Beyt-i Yûnus Emre (k.s.):

*Dervişlik baştadır, tâcda değildir;
Kızdırmak oddadır, sacda değildir;
Ararsan Mevlâyı kendinde ara
Kudûs'de, Mekke'de, hacda değildir.*

Böyle olunca, eşyâdan hiçbir şey bâtıl değildir. Gerçi nazar-ı şerîatde eşyâda bâtıl olan şeyler mevcûd ise de, onlar bâtıl-ı hakîkî olmayıp bâtıl-ı izâfîdir. Ve hakikatde bâtıl ve abes olan bir şey yoktur. Nitekim sûre-i Enbiyâ'da *وَمَا خَلَقْنَا السَّمَاءَ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا لَاعِبِينَ* (Enbiyâ, 21/16) ya'nî "Biz göğü ve yeri ve ârâlarında olan şeyleri oyun ve abes yaratmadık" ve sûre-i Ahkâf'da *وَمَا خَلَقْنَا السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَا إِلَّا بِالْحَقِّ* (Ahkâf, 463) ya'nî "Gökleri ve yeri ve onların arasındaki şeyleri ancak Hak ile yarattık" buyrulur. Bu ma'nâya binâen Ebû Medyen Mağribî (k.s.) *لا تكرر الباطل في طوره فانه بعض ظهوراته* ya'nî "Bâtılı tavrında inkâr etme; zîrâ o da Hakk'ın zuhûrâtının ba'zısıdır" buyrur. Ve bu bâtıl, bâtıl-ı şer'î ve izâfîdir; bâtıl-ı hakîkî ancak adem-i mahzıdır ki, onun için aslâ vücûd mutasavver değildir.

باز گشتن بحکایت علی کرم الله وجهه و مسامحت کردن
او با خونئ خویش

Ali (k.v.)nin hikâyesine ve onun kendi kâtiline
müsâmaha etmesine rücû'

باز رو سوی علی و خونیش و آن کرم با خونئ و افزونیش

3966. *Yine Ali ve onun kâtili ve onun kâtiline olan keremi ve fazlı tarafına güt!*

Ya'nî, yine Hz. Ali (k.v.) efendimizin ve onların kâtili olan İbn Mülcem ve Hz. İmâm'ın kendi kâtiline keremi ve fazlı hikâyesine rücû' edelim.

گفت دشمن را همی بینم بچشم روز و شب بر وی ندارم هیچ خشم

3967. (Hz. İmâm) buyurdu ki: *Gece ve gündüz düşmanı gözümle görüyorum; ona hiç öfkem yoktur.*

زانکه مرگم همچو من خوش آمدست مرگ من در بعث چنگ اندر زدست

3968. *Zîrâ ki benim ölümüm, kudret helvası gibi latîf gelmiştir; benim ölümüm ba'se pençe vurmıştır.*

Bu hayât-ı sûrîmin zevâlini, kudret helvâsı gibi tatlı ve latîf bilirim; zîrâ benim ölümüm ba'se, ya'nî diriliğe pençe atmıştır.

مرگ بی مرگی بود ما را حلال مرگ بی برگی بود ما را نوال

3969. *Ölümsüzlük ölümü bize helâldır ve azıksızlık azığı bize ihsândır.*

Mevt-i tabîî olmaksızın bize ihtiyârî olarak ölmek ve موتوا قبل ان تموتوا [Ölmeden önce ölünüz!] sırrına mazhar olmak, bize helâldir; ve zâhirî azıksız ve nafakasız olmak, bize azık ve ihsândır. Nitekim الجوع طعام الله يحيى به ابدان الصديقين ya'nî "Açlık Allah'ın taâmıdır, onunla siddîkların bedenleri hayat bulur" denmiştir.

ظاهرش مرگ و بیاطن زندگی ظاهرش ابتر نهان پا یندگی

3970. *Onun zâhiri ölümdür; bâtında diriliktir. Onun zâhiri ebterdir ve sırrı bâ-*
[3928] *kâliktir.*

Mevt-i tabînin zâhiri ölümdür; fakat iç yüzü diriliktir. Ve onun zâhiri hayât-ı hissiyyeden inkutâ'dır; velâkin iç yüzü âlem-i bakâda zuhûrdur. Ve Cenâb-ı Pîr efendimiz ölüm hakkında *Dîvân-ı Kebîr*lerinde şöyle buyururlar:

ای که ازین تن قنصی می یری	رخت بیالای فلک می یری
زندگی تازه به بین بعد ازین	چند ازین زندگی سرسری
مرگ حیاتست و حیاتست مرگ	عکس نماید نظر کافری
خانهء تن گر شکند هین منال	خواجه یقین دان که بزندان دری

Nazmen tercüme:

"Ey kafes-i tende uçan yâr-ı cân	Rahtını eflâke edersin resân
Tâze hayât gör de yaşa bâ'de-zîn	Serserîyâne yaşamakdan usan
Mevt hayâtdır ve hayâtdır ölüm	Kâfir ânın aksini eyler gümân
Ger yıkılırsa ten evi ağlama	Mahbesini yıkdın efendi inân"

از رحم زادن جنین را رفتست در جهان او را ز نو بشکفتست

3971. *Cenînin rahimden doğması gitmektir; cihânda onun için yeniden açılmak vardır.*

Cenînin ana rahminden doğması, o mevtinden ölmesi ve gitmesidir; fakat o rahim âleminden ölür ve giderse, dünyâda yeni bir hayât içinde inkişâf eder; ve dar bir âlemden, daha geniş bir âleme çıkmış olur.

چون مرا سوی اجل عشق و هواست نهی لا تلقوا بایدیکم مراست

3972. *Mâdemki benim için ecel tarafına aşk ve muhabbet vardır, لَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ*,
nehyi benim içindir.

Benim ecel ve mevt tarafına aşkım ve muhabbetim olduğu için, sûre-i Bakara'da olan *وَلَا تَلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ* (Bakara, 2/195) ya'nî "Nefislerinizi, elleriniz ile tehlikeye ilkâ etmeyiniz" nehyi gûyâ benim için vâki' olmuştur. Bu âyet-i kerîmenin ma'nâ-yı zâhîrîsi, ibâdî, kendilerine zararlı olan şeyden nehyi etmektir. Velâkin Hz. Pîr efendimiz, ma'nâ-yı işârîsini alıp buyururlar

ki: Ölüm likâ-yı ilâhîye sebep olduğu için, uşşâk-ı ilâhî ölüme muhabbet ederler ve nehy ancak mahbûb olan şeyler hakkında olur. Meselâ taş ve zehir yemeyiniz diye nehy olunmaz; zîrâ taş ve zehir mahbûb değildir ve onlara kim-senin meyli yoktur. Nitekim âtîdeki beyitte îzâh buyrulur.

زانکه نهی از دانه شیرین بود تلخ را خود نهی حاجت کی شود

3973. *Zîrâ ki nehy, tatlı dânededen olur; acının nehyine ise, ne vakit hâcet olur?*

دانه کش تلخ باشد مغز و پوست تلخی و مکروهیش خود نهی اوست

3974. *Bir dânenin ki içi ve kabuğu acı ola, onun acılığı ve mekrûhluğu muhakkak onun nehyidir.*

دانه مردن مرا شیرین شدست بل هم احياء پی من آمدست

3975. *Ölümün dânesi bana tatlı olmuştur; "Belki onlar diridirler" benim için gelmiştir.*

Bu beyt-i şerîfde (Bakara, 2/154) *وَلَا تَقُولُوا لِمَنْ يُقْتَلُ فِي سَبِيلِ اللَّهِ أَمْوَاتٌ بَلْ أَحْيَاءٌ وَلَكِنْ لَا تَشْعُرُونَ* (Bakara, 2/154) ya'nî "Allah yolunda katl olunan kimseler için ölüdürler demeyiniz; belki onlar diridirler; velâkin sizin onların hayâtına şuûrlarınız yoktur" âyet-i kerîmesine işâret buyrulur.

اقتلونی یا ثقاتی لائماً ان فی قتلی حیاتی دائماً

3976. *Ey ulular, melâmet edici olduğunuz halde beni öldürünüz; muhakkak benim katlimde dâimâ benim hayâtım vardır.*

"Sikât" kesr ile "sika"nın cem'idir; muhkem ve kavî ma'nâsınadır. Ve örfde, ilim ve dinde kavî olan şahsa itlâk olunur. Bu beyt-i şerîf Hallâc-ı Mansûr hazretlerinin *اقتلونی یا ثقاتی ان فی قتلی حیاتی* [Ey dinde muhkem olan kimseler, beni öldürünüz; hayâtım, öldürülmemdedir] beytinden muktebesdir.

ان فی موتی حیاتی یا فتی کم افارق موطنی حتی متی

3977. *Ey delikanlı, muhakkak benim mevlimde hayâtım vardır; ne vakte kadar vatanımdan ayrı kalacağım, ne vakte kadar?*

فرقتی لو لم تكن فی ذا السكون لم یقل انا الیه راجعون

3978. *Eğer benim ayrılığım bu sükûn içinde olmasa idi, انا الیه راجعون [İnnâ ileyhi râciûn] demez idi.*

Bu beyt-i şerîf hakkında şurrâh-ı kirâmın muhtelif mütâlaâtı vardır; fakat *Mesnevî-i Şerîf*'i yine *Mesnevî-i Şerîf* ile şerh etmek sûretiyle fakîrin anladığı ma'nâ şudur: Yukarıki beyitte mezkûr olan "vatan"dan murâd, ilm-i ilâhî mertebesidir. Zîrâ cemî'-i hakâyık o mertebede sâbit olmuştur. Ervâh ve mi-sâl ve şehâdet mertebeleri hep bu hakâyıkın, o merâtibin îcâbına göre birer libâs ile zuhûrundan ibâretdir; binâenaleyh bunların hiçbirisinde sükûn yoktur. Sükûn ancak vatan-ı aslî olan ilm-i ilâhî mertebesindedir; ve bu mertebe, gayriyyetin zâil ve vahdetin zâhir olduğu bir mertebedir. Nitekim Cenâb-ı Pîr efendimiz III. cild *Mesnevî-i Şerîf*'in urûca dâir olan III. cild 3889-3892 numaralı ebyât-ı şerîfede şöyle buyururlar:

حملة دیگر بمیرم از بشر	تا برآرم از ملائک پا و سر
وز ملک هم بایدم جستن ز جو	کل شیئ هالک الا وجهه
بار دیگر از ملک قربان شوم	آنچه اندر وهم ناید آن شوم
بس عدم کردم عدم چون ارغنون	گویدم کانا الیه راجعون

"Diğer hamlede beşer mertebesinden ölürüm; nihâyet melâike arasından ayak ve baş çıkarırım. Ve melekden dahi bana cûdan aramak lâzımdır. Onun vec-hinden başka her şey hâlikdir. Diğer def'ada melek mertebesinden kurbân olu-rum; o şey ki vehme gelmez; o olurum. Binâenaleyh adem olurum, adem er-ganûn gibi bana "Biz O'na dönücüleriz" der."

İşte nihâyet urûc, adem-i izâfiden ibâret ve vatan-ı aslî olan ilm-i ilâhî mertebesine kadardır. (Necm, 53/42) وَأَنَّ إِلَى رَبِّكَ الْمُنْتَهَى [Ve şübhesiz en son va-rış Rabb'inedir] âyet-i kerîmesinde bu hakîkate işâret buyrulur. Şu halde beyt-i şerîfin ma'nâsı böyle olur: "Eğer benim aynlığım vatan-ı aslî olan bu ilm-i ilâhî mertebesinin sükûneti içinde vâki' olmasa idi; Hak Teâlâ Hazretle-ri Kur'ân-ı Kerîm'de اِنَّا اِلَيْهِ رَاجِعُونَ (Bakara, 2/156) ya'nî "Biz O'na râci'leriz" kavlini bizim lisânımızdan bize nakl etmez idi." Âtîdeki beyt-i şerîfde bu ma'nâ te'yîd buyrulur.

راجع آن باشد که باز آید بشهر	سوی وحدت آید از تفریق دهر
------------------------------	---------------------------

3979. *Râci' o olur ki, tekrâr şehre gele; dehrin tefrîkından vahdet tarafına gele.*

Râci' olan kimse, tekrâr çıktığı şehre gelen kimsedir. Dehrin, ya'nî merâ-tib-i vücûdun tefrîkından ve keserâtından rücû' edip, yine çıkmış olduğu vah-

det tarafına avdet eder; ve o vahdet tarafı da, âlem-i sükûn olan ilm-i ilâhî mertebesidir. "Dehr" ta'bîriyle لا تسبوا الدهر فان الدهر هو الله ya'nî "Dehre sögmeyiniz, zîrâ dehr Allah'dır" hadîs-i şerîfine işâret buyrulur.

افتادن رکابدار هر باری پیش علی کرم الله وجهه که ای امیر المؤمنین
مرا بکش و ازین قضا برهان

Seyisin, "Ey Emîre'l-Mü'minîn beni öldür ve bu kazâdan kurtar!" diyerek dâimâ Ali (k.v.)nin önüne düşmesi

باز آمد کای علی زودم بکش تا نبینم آن دم و وقت ترش

3980. *Ey Ali, çabuk beni öldür; tâ ki o ekşi vakti ve demi görmeyeyim diye*
[3938] *yine geldi.*

Ya'nî İbn Mülcem Emîrü'l-mü'minîn hazretlerinin huzûr-ı şerîfine tekrâr gelip dedi ki: Yâ Aliyye'l-Murtezâ o, benim seni şehîd etmem ânını ve vaktini görmemekliğim için, hemen beni öldür; zîrâ benim için o vakit, pek elîm ve acı bir ân olacaktır."

من حالالت می کنم خونم بریز تا نبیند چشم من آن رستخیز

3981. *Ben sana helâl ediyorum, benim kanımı dök; tâ ki benim gözüm, o kıyâmet gününü görmesin.*

گفتم ار هر ذرهء خونی شود خنجر اندر کف بقصد تو رود

3982. *Dedim ki: Eğer her bir zerre kâtil olsa, elinde hançer senin kasdına gitse;*

يك سر مو از تو نتواند برید چون قلم بر تو چنان خطی کشید

3983. *Mâdemki kalem senin üzerine böyle bir hat çekti, senden bir kıl ucunu kesemez.*

Mâdemki kazâ-yı ilâhî kalemi, senin ayn-ı sâbitenin üzerine böyle bir yazı yazdı ve senin beni şehîd etmen, bir kazâ-yı mübrem oldu, mutlakâ bu fi-

il senden zuhûr edecektir. Ve eğer her bir zerre, hançer ile senin üzerine hü-cûm etmiş olsa, bu fiil zuhûr etmedikçe senden bir kıl kesemez.

ليک بى غم شو شفيع تو منم خواجهء روحم نه مملوک تنم

3984. *Fakat gamsız ol, senin şefîin benim; ben rûhun efendisiyim, tenin köle-si değilim.*

Ey İbn Mülcem ne telâş ediyorsun? Benim şehâdetim, senin elinden ola-cağından aslâ gam çekme. Rûz-ı cezâda senin şefâatçın ben olacağım. Benim tasarrufum, rûhum üzerinde vâki' olduğu halde, cismimin mahkûmu olur muyum? Ve âlem-i ma'nânın seyyidi olduğum halde, âlem-i sûretin esîri ol-mak benim için baiddir.

Bu beytin şerhinde Bahrü'l-Ulûm Abdü'l- Âlî hazretleri buyururlar ki: "Hz. Şâh-ı velâyetin -Ben senin şefî'inim- buyurması târîh kitâblarında bulunama-mıştır. Belki cenâb-ı Mevlânâ hazretleri bir yerde bulmuştur; veyâhud keşf ile ma'lûmları olmuştur." Fakîr derim ki. *Mesnevî-i Şerîf*'in bu cildinin 2505 ve 2506, 2512 ve 2513 numaralı beyitlerinde beyân buyrulan hakâyika nazar olunursa, Cenâb-ı Şâh-ı velâyetin bu ma'nâyı lisân-ı zâhire getirmelerine hâ-cet yoktur. Zîrâ bu ma'nâ onların hakikatlerinde mündemicdir; binâenaleyh Hz. Hudâvendigâr (k.s.) efendimiz, "hakikat-ı muhammediyye"yi hâmil ve Hz. İmâm'ın sırrını hâiz olmak i'tibâriyle, bu kelâm onların kemâl-i zevkin-den şeref-sudûr etmiştir.

پیش من این تن ندارد قیمتی بى تن خویشم فتی این الفتی

3985. *Bu tenin benim indimde bir kıymeti yoktur; ben tenim olmaksızın yiğit oğlu yiğitim.*

Sûret âlemine taalluk eden bu cismin benim indimde hiçbir kıymeti yok-tur. Ben cismimin kuvvetine hâcet olmaksızın genç ve tuvânâyım; benim ha-kikatim genç ve dinçtir. "Genç oğlu genç" ta'bîri ile, vâris-i ulûm-ı Nebvî ol-duklarına işâret buyururlar.

خنجر و شمشیر شد ریحان من مرگ تن شد بزم و نرگستان من

3986. *Hançer ve kılıç benim reyhânım oldu; tenin ölümü benim bezmim ve nergistânım oldu.*

Mukarribler dünyâda yaşadıkları müddetçe, Hakk'a olan iştiyâklar ve ölümleri vaktinde husûle gelen rû'yet sıfat-ı hâssasıyla sâkin olur. Binâena-

leyh âlem-i dünyâda iken, dîde-i kalbden hicâbât-ı imkâniyyeyi ve sıfât-ı be-şeriyye gışâvelerini atmak ve inde'l-mevt dahi hicâb-ı bedenin irtifâ'ıyla, rû'yet-i Hak sıfat-ı hâssasıyla müşerref olmak iktizâ eder. Nitekim Hak Teâlâ tereddüde dâir olan hadîs-i kudsisinde ما ترددت في شيء أنا فاعله ترددي في قبض روح ya'nî "Ben fâil olduğum bir şey-
de, mevti kerîh gören mü'min kulumun rûhunun kabzında tereddüd ettiğim gibi tereddüd etmedim ve ben onun istikrâhını kerîh gördüm. Halbuki ona be-nim likâm lâbüddür" buyrulur. İşte bu hakîkate binâen uşşâk-ı ilâhî ölümüne müşâkdırlar ve tenin ölümü, onların ma'sûklarının bezmi ve nergistânıdır. Bu bahsin tafsîli *Fusûsu'l-Hikem*'de Fass-ı Muhammedî'dedir.

آنکه او تن را بدین سان بی کند حرص میری و خلافت کی کند

3987. *Kendi cismini böyle fedâ eden kimse, ne vakit beylik ve halîfelik hırsı-
nı yapar?*

Bu beyt-i şerîfde Şîa'nın fikri red olunur. Zîrâ Şîa derler ki: Hz. İmâm'da halîfe olmak arzûsu var idi; fakat havfından hulefâ-i selâseye bîat etti; ve hu-lefâ-i selâse zamânında "takıyye" etti. Eğer bu beyâna i'tirâzen denirse ki: "Hz. Osman efendimizin hilâfetinden sonra, Şâh-ı velâyet hazretleri, hilâfete tâlib oldu ve hattâ kendilerine muhâlefet eden Şam vâlisi ile muhârebe bile etti." Bu i'tirâza Cenâb-ı Pîr efendimiz âtîdeki beyitler ile cevâb verirler:

زان بظاهر کوشد اندر جاه و حکم تا امیرانرا نماید راه و حکم

3988. *O sebebden mansıba ve hükme çalışır; tâ ki ümerâya yol ve hüküm gös-
tersin.*

Târîh-i İslâm'ı okuyanların ma'lûmudur ki, Hz. Ömer efendimizin za-mân-ı hilâfetinde halk kesret-i fütûhât sebebiyle, ahlâkı bozulmuş olan muhtelif milletler ile temâs etti ve servet ve gınâ ziyâdeleştirdi. Huzûzât-ı nef-sâniyye tarafına meyl etmeğe başladılar. Hz. Osmân-ı Zü'n-Nüreyn efendi-mizin zamân-ı hilâfetinde halk arasında fitneler vâki' olmağa başladı; ve ümerâ arasında hırs-ı câh ve hevâ-yı nefis kuvvetlendi. İşte bu sebebden Hz. Osman efendimizin hilâfetinden sonra, mahzâ ıslâh-ı halk için Cenâb-ı Şâh-ı velâyet, hilâfete ve mansıba tâlib oldu. Zîrâ makâm-ı hilâfeti hâiz ol-madıkça emr-i bil-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker vazîfesini îfâ ve adâleti ic-râ etmek mümkün olmadığı meydandadır; mutlakâ zâhirde kuvvet ve hü-küm sâhibi olmak icâb eder.

تا دهد نخل خلافت را ثمر تا امیری را دهد جانی دگر

3989. *Tâki emârete bir başka can vere; tâ ki hilâfet nahline meyve vere.*

“Emârete bir başka can vermek”den murâd, ümerâya o makâmın vazîfesi olan tarîk-ı adli göstermektir; ve “Hilâfet ağacına yemiş vermek”ten murâd, emr-i bi'l-ma'rûf ve nehy-i ani'l-münker ile halkın ahvâlini ıslâh etmektir.

بیان آنکه فتح طلبیدن پیغمبر صلی الله علیه و سلم مکه را و غیر مکه را
جهت دوستی ملک دنیا نبود چونکه فرمودست الدنیا جیفه بلکه بامر بود

Onun beyânındadır ki, Peygamber (s.a.v.)in Mekke'yi ve
Mekke'nin gayrini feth etmek istemesi, mülk-i dünyâ
muhabbeti için değil idi.

Zîrâ الدنیا جیفه [Dünyâ cîfedir] buyurmuştur; belki emir ile idi

جهد پیغامبر بفتح مکه هم کی بود در حب دنیا متهم

3990. *Peygamber'in feth-i Mekke'ye cehdi, ne vakit dünyâ muhabbetinde*
[3948] *müttehem olur?*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in Mekke fethine teveccühü ve bu husûsdaki gayretleri de, dünyâ muhabbetine müstenid olmakla ittihâm edilmez.

آنکه او از مخزن هفت آسمان چشم دل بر بست روز امتحان

3991. *O kimse ki, yedi göğün mahzeninden, imtihân günü kalbinin gözünü bağ-*
ladı.

Resûl-i Ekrem Efendimiz'e bilcümle merâtib-i ilâhiyyeyi câmi' olan kendi hakikatleri, imtihân günü olan mi'râc vaktinde inkişâf etti; kendilerine, o merâtib-i ilâhiyyedeki cismânî ve rûhânî olan acibeler arz olundu. Himmeti ancak Hakk'a vusûlden ibâret olan o mahbûb-ı edîb-i Hudâ, hiçbirine iltifât buyurmadı ve bu sebeble Hakk-ı âlîlerinde مَا زَاغَ الْبَصَرُ وَمَا طَغَى (Necm, 53/17) ya'nî “Basar-ı mübâreki aslâ meyl etmedi ve aslâ haddini tecâvüz etmedi” buyrulmuştur. Nitekim Cenâb-ı Pîr bu hâle işâreten *Dîvân-ı Kebîr* lerinde şöyle buyururlar:

چون کرد بر عالم گذر سلطان ما ز اغ البصر
نقشی بدید آخر که او بر نقشها عاشق نشد

Nazmen tercüme:

"Älemden ettikde güzer sultân-ı mâzâga'l-basar
Bir nakş-ı dîğêr gördü ki, sâir nukûşa bakmadı."

از پی نظارهء او حور و جان پر شده آفاق هر هفت آسمان

3992. *Onun, hûrîleri ve canı temâşâ etmesi için, her yedi göğün âfâkı dolmuştur.*

Mi'râcda Fahr-i kâinâtın temâşâ buyurması için, her yedi göğün âfâkına taalluk eden hûrîler ve ervâh-ı kudsiyye istikbâle çıkmıştır. Hûrîler, kendilerine hulle-i bahâ giydirilmiş olan a'mâl-i hasenenin sûretleridir.

خویشتن آراسته از بهر او خود و را پروای غیر دوست کو

3993. *Onun için kendilerini tezyîn etmişler idi; halbuki onun için dostun gayrinin pervâsı nerede?*

O Habîb-i Edîb-i Hudâ için, hûrîler ve ervâh-ı kudsiyye ve melâike-i kirâm, bulundukları âlemin icâbına göre, kendilerine çeki-düzen vermişler idi; fakat o Hazret'in Hak'dan gayrisine pervâsı ve taalluku nerede! Kalb-i şerîfinde bunların hiçbirisine alâka vâki' olmadı.

آنچنان پر گشته از اجلال حق کاندلر و هم ره نیابد آل حق

3994. *İclâl-i Hak'dan öyle dolmuş idi ki, ona âl-i Hak dahi yol bulamaz.*

Onun kalb-i şerîfi iclâl-i Hak'dan, ya'nî tecellî-i zâtîden öyle dolmuş idi ki, o kalb-i şerîfe, âl-i Hak olan enbiyâ ve evliyâ ve melek-i mukarreb bile yol bulup giremez. Kalbe bu tecellî-i zâtî dolgunluğu, velâyet-i muhammediyyenin vârislerine de şâmil olup, Cenâb-ı Mevlânâ (r.a.) efendimiz dahi, onlardan birisi olduğundan, âtîdeki beyitte cem'-i mütekellim zamîrini isti'mâl buyurarak bu zevkten haber verirler. Bu kelâm لی مع الله وقت لا یسعی فیہ ملک مقرب و لا نبی مرسل "Benim için Allah ile bir vakit vardır ki, o vakitte bana melek-i mukarreb ve nebiyy-i mürsel sığmazlar" hadîs-i şerîfinden muktebesdir; ve beyt-i âtîde daha ziyâde tavzîh buyrulur:

وَأَمَّا لَكَ وَالرُّوحُ أَيْضًا فَاعْقِلُوا

لَا يَسَعُ فِينَا نَبِيٌّ مُرْسَلٌ

3995. Bize nebiyy-i mürsel ve kezâ melek ve rûh sığmaz taakkul edin.

Velâyet-i muhammediyyenin vârisleri olan bizlerin kalbine tecellî-i zâtî vukû'unda ne nebiyy-i mürsel sığar ve ne de melâike ve sâir ervâh-ı kudsiyye sığar. Zîrâ taakkul edin ki, tecellî-i zâtî bilcümle taayyünâtı ve keserâtı kaldırır ve mütecellâ-leh olan velînin dahi kendisinin kendiliği kalmaz. Bu tecellîde râî ve mer'î ve rû'yet şey'-i vâhid olur. Bu halde, böyle bir kalbe nebiyy-i mürsel ve melek-i mukarreb ve ervâh-ı kudsiyye-i sâire sığmazsa taaccüb olunur mu?

مست صباغیم و مست باغ نی

گفت ما زاغیم همچون زاغ نی

3996. Buyurdu ki: Biz "Mâ zâğ" ız, karga gibi değiliz. Biz sabbâğın sarhoşuyuz ve bağın sarhoşu değiliz.

Resûl-i zîşân Efendimiz buyurdular ki, ben ve benim velâyet-i muhammediyyemin vârisleri olan havâss-ı ümmetim, haklarında ما زاغ البصر buyrulan tâifedeniz; nefis ve hevâ kargası değiliz. Biz sabbâğın ya'nî taayyünâtın sâhibi olan ve onları türlü türlü renklerde ızhâr eden Zât-ı Hakk'ın sarhoşlarıyız; yoksa, türlü türlü renklerde zâhir olan bu taayyünâtın sarhoşu değiliz ki, gönlümüzü sûretlere bağıyalım.

چون خسی آمد بر چشم رسول

چونکه مخزنهای افلاک و عقول

3997. Mâdemki eflâk ve ukûlün mahzenleri, Resûl'ün gözünün önünde bir çöp gibi geldi.

Mâdemki âlem-i cismâniyyetin ve rûhâniyyetin hazîneleri Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gözü önünde, Zât-ı ahadiye nisbeten bir çöp gibi kıymetsiz ve ehemmiyetsiz geldi; ve zîrâ kalb-i şeriflerinin teveccühü Zât-ı ahadiye idi.

که نماید او نبرد و اشتیاق

پس چه باشد مکه و شام و عراق

3998. O halde Mekke ve Şâm ve Irak ne olur ki, o, ceng ve iştiyâk göster-sin?

O nazar ve sa'yin önünde Mekke ve Şâm ve Irâk gibi memleketlerin ne kıymeti olur ki, bunların fetihlerine müştâk olsun da onlar için ceng edip kan döksün.

آن گمان بر وی ضمیر بد کند کو قیاس از جهل و حرص خود کند

3999. *O zannı, onun üzerine kötü olan zamîr yapar; zîrâ o, kendi cehil ve hırsından kıyâs eder.*

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in gazâları, memleketler zabt edip şehinşâh olmak ve halk üzerinde kendi nefis ve hevâsına tebean hükm etmek için olduğu vehmine düşmek, kötü olan bir kalbin zannıdır. Zîrâ o ef'âl-i Risâlet-penâhîyi kendi cehli dâiresinde muhâkeme eder ve kendi hırs-ı nefsanîsi ile ölçer. Çünkü onun nazarında başka türlü olamaz.

آبگینه زرد چون سازی نقاب زرد بینی جمله نور آفتاب

4000. *Sarı camı nikâb yaptığıın vakit, güneşin nûrunu hep sarı görürsün.*
[3958]

بشکن آن شیشه کبود و زرد را تا شناسی گرد را و مرد را

4001. *O mâvi ve sarı şîşeyi kır; tâ ki tozu ve âdemi tanıyasın.*

"Mâvi ve sarı şîşe"den murâd, nefsin sıfatlarıdır. "Toz"dan murâd nefsanî olan kimseler ve "merd"den murâd dahi, hakkânî olan zâtlardır. Ya'nî nefsinin sıfatları bâkî oldukça, hakikat-ı hâli görmezsin; onları izâle et ki, nefsanîler ile, hakkânîleri tanıyasın.

گرد فارس گرد سر افراشته گرد را تو مرد حق پنداشته

4002. *Atlının etrâfında toz baş yukarıya kaldırmış; sen tozu merd-i Hak zannetmişsin.*

Tecelliyât-ı Hak, bu taayyünât tozlarını yukarıya kaldırmıştır. Sende temyîz-i sahîh olmadığı için, sen o tozu merd-i Hak zannetmişsin. Ya'nî her sûret-i insâniyyede gördüğün merd-i Hak değildir. Onların ba'zısı merd-i Hak'dır ve ba'zısı değildir. Nitekim bunun aksi de vâki' olmuştur.

گرد دید ابلیس و گفت این فرع طین چون فراید بر من آتش جبین

4003. *İblîs tozu gördü ve dedi ki: Bu çamurun fer'i, ben âteş-cebîn üzerine nasıl tafazzul eder?*

Nitekim İblîs taayyün-i Âdem'i gördü; temyîz-i sahîhi olmadığı için, "Bu çamurun fer'i olan sûret, benim gibi ateşten mahlûk olan bir taayyün üzerine nasıl tafazzul eder?" dedi.

تا تو می بینی عزیزان را بشر دان که میراث بلیس است آن نظر

4004. *Sen azîzleri beşer gördükçe, bil ki o nazar, İblîs'in mîrâsıdır.*

Bu heykel-i âdemînin ba'zıları boşdur, ba'zıları da doludur. Sende doluyu boşu fark edecek temyîz yoktur; binâenaleyh sen bu temyîzsizlik sebebiyle, enbiyâ ve evliyâyı, kendi nefesine kıyâsen beşer gördükçe, bil ki bu nazar sana İblîs'den mîrâs kalmış olan bir nazardır.

گر نه فرزند بلیسی ای عنید پس بتو میراث آن سگ چون رسید

4005. *Ey serkeş, eğer sen İblîs'in evlâdı değil isen, o halde o köpeğin mîrâsı sana nasıl erişti?*

من نیم سگ شیر حقم حق پرست شیر حق آنست کز صورت برست

4006. *Ben köpek değilim; Hakk'a tapan Hakk'ın arslanıyım. Hakk'ın arslanı sûretiden kurtulandır.*

Bu söz Şâh-ı velâyetin lisânından pehlivâna hitâbdır.

شیر دنیا جوید اشکاری و برگ شیر مولی جوید آزادی و مرگ

4007. *Dünyâ arslanı bir av ve azık arar; Mevlâ'nın arslanı âzâdlık ve ölüm ister.*

چونکه اندر مرگ بیند صد وجود همچو پروانه بسوزاند وجود

4008. *Ölümde yüz vücûd gördüğünden pervâne gibi vücûdunu yakar.*

شد هوای مرگ طوق صادقان مر یهودانرا بد این دم امتحان

4009. *Ölüm muhabbeti sâdikların gerdanlığı oldu; muhakkak bu dem yahûdiler için imtihân oldu.*

Ölüm muhabbeti, aşk-ı ilâhî da'vâsında sâdik olanların boyunlarında gerdanlıktır. Bu ölüm vakti yahûdîlerin imtihânı oldu. Zîrâ yahûdîler biz Allah'ın dostları ve muhibleriyiz da'vâsında bulundular. Sûre-i Cum'a'daki şu âyet-i kerîme nâzil oldu: قُلْ يَا أَيُّهَا الَّذِينَ هَادُوا إِن زَعَمْتُمْ أَنكُم أَوْلِيَاءُ لِلَّهِ مِن دُونِ النَّاسِ فَتَمَنَّوْا الْمَوْتَ إِن كُنْتُمْ صَادِقِينَ (Cum'a, 62/6-7) Ya'nî "Ey habîbim de ki: "Ey yahûdîler, eğer siz kendinizi sâir ümmetlerden mümtâz olarak Allah Teâlâ'nın dostlarıyız zu'm ederseniz, eğer doğru söylüyorsanız, ölümü temennî edin!" Onlar takdîm ettikleri küfür ve inâd sebebiyle ebedî mevdi temennî etmezler. Allah Teâlâ zâlimleri bilir."

همچنانکه آرزوی سود هست آرزوی مرگ بردن زان به است

4010. *Fâide arzûsu olduğı gibi, ölüm arzûsu götürmek, ondan daha iyidir.*
[3969]

Tâcirlerde nitekim ticâretde kâr etmek arzûsu vardır; ölüm arzûsunda bulunmak mü'minler için ondan daha hayırlıdır.

در نُبی فرمود کای قوم یهود صادقانرا مرگ باشد گنج و سود

4011. *Hak Teâlâ Kur'ân'da buyurdu ki: Ey yahûdî kavmi, ölüm sâdıkların hazînesi ve nef'idir.*

Ya'nî yukarıda zikr olunan âyet-i kerîmede Hak Teâlâ yahûdîlerin da'vâsını, ölüm talebi teklîfi ile imtîhân buyurdu; zîrâ الحبيب الى الحبيب الموت جسر یوصل یوصل الحبيب الى الحبيب buyurdu; ya'nî "Ölüm habîbi habîbe îsâl eden bir köprüdür" denilmiştir.

ای جهودان بهر ناموس کسان بگذرانید این تمنا بر زبان

4012. *Ey yahûdîler, hatırlı kimselerin nâmûsu için, bu temennîyi lisân üzerinde cârî kılın!*

Ey yahûdîler, içinizde nâmûs taşıyan hatırı sayılır bir kimseniz yok mu? Bu hitâb-ı ilâhî nâmûsuna dokunsun da, bu ölüm temennîsini lafzan söyleyin!

يك جهودی این قدر زهره نداشت چون محمد این علم را بر فراشت

4013. *Muhammed (aleyhissalâtü ve's-selâm) bu bayrağı kaldırdığı vakit, bir yahûdînin bu kadar mecâli olmadı.*

(S.a.v.) Efendimiz âyet-i kerîmedeki bu hitâb-ı ilâhî bayrağını kaldırdığı vakit, bir yahûdînin muhâfaza-i nâmûsu için, lisânen olsun ölümü temennî edecek kadar bir tâkatı olmadı.

گفت اگر رانند این را بر زبان يك جهودی خود نماند در جهان

4014. *Buyurdu ki: Eğer bunu zebân üzerine süre idiler; muhakkak cihânda bir yahûdî kalmazdı.*

Eğer bu hitâb-ı ilâhîye karşı, yahûdîler lisanlarıyla "Evet biz Allah'ın dostuyuz; ona vusûl için ölümü temennî ederiz" demiş olsa idiler, Hak Teâlâ onların bu talebine kahrı ile icâbet buyurur ve cihânda bir yahûdî kalmaz idi.

پس یهودان مال بردند و خراج که مکن رسوا تو ما را ای سراج

4015. *Böyle olunca yahûdîler: Ey sirâc, sen bizi rûsvây etme diyerek mal ve harâc götürdüler.*

Yahûdîler gördükleri mu'cizât-ı nebeviyye üzerine, eğer böyle bir talebde bulunurlarsa başlarına muhakkak bir belâ geleceğine mutmain olduklarından, bu imtîhânda âciz kaldılar ve Resûl-i zîşân Efendimiz'in huzûr-ı sâdetlerine mâl ve harâc götürmek sûretiyle mü'minlerin tatyîbine sa'y ettiler.

این سخن را نیست پایانی پدید دست با من ده چو چشمت دوست دید

4016. *Bu sözün bir nihâyeti zâhir değildir; elini bana ver; çünkü gözün dostu gördü.*

Bu beyt-i şerîf Şâh-ı velâyet tarafından pehlivâna hitâbdır. Yâ'nî bu sûrî cismîn aslâ kıymeti olmaması ve ölüm ile Hakk'a vusûl sözlerinin nihâyeti yoktur. Mâdemki benim ile olan mübârezede, sana dost-ı hakîkî olan Hakk'ın vechi göründü, artık elini bana ver ve bana bîat et!

گفتن امیر المؤمنین علی کرم الله وجهه با قرین خود که چون خدو

انداختی در روی من نفس من جنبید و اخلاص عمل نماند مانع کشتن تو آن شد

Emîrû'l-mü'mînîn Ali (k.v.) hazretlerinin kendi karînine

"Sen benim yüzüme tükürdüğün vakit, benim nefsim hareket etti ve ihlâs-ı amel kalmadı; seni öldürmeğe mâni' o olmuş idi" diye söylemesi

گفت امیر المؤمنین با آن جوان که بهنگام نبرد ای پهلوان

4017. *Emîrû'l-mü'mînîn mübâreze esnâsında o civâna, ey pehlivân, dedi:*

چون خدو انداختی در روی من نفس جنبید و تبه شد خوی من

4018. *Benim yüzüme tükürdüğün vakit; nefsim hareket etti ve benim huyum bozuldu.*

نیم بهر حق شد و نیمی هوا شرکت اندر کار حق نبود روا

4019. *Yarısı Hak ve yarısı hevâ için oldu. Hak işinde şirk câiz olmaz.*

Ya'nî ben seni Allah yolunda harb ederken katl edecektim; halbuki o es-nâda sen, yüzüme tükürdün; nefsimin gazabı hareket etti. Eğer o hâl içinde seni katl etmiş olsa idim, yarısı Allah için ve yarısı hevâ-yı nefsim için olacaktı. Hak Teâlâ hazretleri *وَلَا يَشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا* (Kehf, 18/110) ya'nî "Rabb'inin ibâdetine hiçbir kimseyi işrâk etmesin" buyurarak, amel-i sâlih isteyen kullanna tarîk-ı salâhı gösteriyor.

تو نگاریده کف مولاستی آن حقى کرده من نیستی

4020. *Sen Mevlâ'nın keffinin nakş olunmuşusun; Hakk'ın ânısın, benim yaptığım değilsin.*

Sen Hak Teâlâ'nın yed-i kudretinin nakş ettiği bir sûretsin, Hakk'ın ânı ve masnû'usun, benim mahlûkum değilsin.

نقش حق را هم بامر حق شکن بر ز جاجهء دوست سنگ دوست زن

4021. *Hakk'ın nakşını yine emr-i Hak'la kır; dostunun şişesine dostun taşını vur!*

Hakk'ın mahlûku olan insanın vücûdunu, yine Hakk'ın emriyle izâle et.

گبر این بشنید و شد نوری پدید در دل او تا که زناری برید

4022. *Mecûsî bunu işitti, gönlünde nûr zâhir oldu; nihâyet zünnârını kesti.*

Cenâb-ı Emîr ile mübâriz olan mecûsî bu sözleri onlardan işitince, kalbinde nûr-i îmân parladı ve küfür kuşağını belinden kesti.

گفت من تخم جفا می کاشتم من ترا نوع دگر پنداشتم

4023. *Dedi ki: Ben cefâ tohumunu ekdim; ben seni başka türlü zannettim.*

Sana karşı mukâteleye kıyâmım bir zulüm olduğunu anladım; zîrâ ben seni birçok kimseler gibi nefis ve hevâsına mağlûb bir insan zannetmiş idim.

تو ترازوی خدا خو بودهء بل زبانء هر ترازوی بودهء

4024. *Sen Hudâ huylu terâzî olmuşsun; belki her terâzînin dili olmuşsun.*

Sen ahlâk-ı ilâhiyye ile mütehallık olup, kullar arasında bir mîzân-ı ilâhî olmuş bir insân-ı kâmilisin. Belki her mîzân-ı ilâhî olan insân-ı kâmilin, ta-rîk-ı adl ve istikâmetde metbû'usun.

تو تبار و اصل و خویشم بوده
تو فروغ شمع کیشم بوده

4025. *Sen benim kabîlem ve aslım ve akrabâmsın. Sen benim mezhebimin şem'inin fûrûğusun.*

Sen benim rûhum i'tibâriyle kıblem ve aslım ve akrabâmsın. Ben şimdiki hâlde dîn-i hakîkî şem'ini senden yakdım ve ziyâlandırdım.

من غلام آن چراغ چشم جو
که چراغت روشنی پذیرفت ازو

4026. *Ben göz taleb eden çerâğın kölesiyim ki, senin çerâğın aydınlığı ondan kabûl etti.*

"Göz isteyen çerâğ"dan murâd, (S.a.v.) Efendimiz'in zât-ı mübârekidir. Hak Teâlâ onlar hakkında وَ دَاعِيَا إِلَى اللَّهِ بِأَذْنِهِ وَ سِرَاجًا مُنِيرًا (Ahzâb, 33/46) ya'nî "Allah'ın izni ile Allah'a da'vet eden bir parlak çerâğdır" buyurur; ve "göz isteyen" ta'bîriyle Cenâb-ı Pîr efendimiz وَ تَرِيَهُمْ يَنْظُرُونَ إِلَيْكَ وَ هُمْ لَا يَبْصُرُونَ (A'râf, 7/198) ya'nî "Sen onların sana baktıklarını görürsün; hâlbuki onlar görmezler" âyet-i kerîmesine işâret buyururlar. Zîrâ münkirlerin hakbîn olan gözleri yoktur; onlar ancak cisim ve sûret görürler.

Menkabe: Sultân Mahmûd-ı Gaznevî, Bâyezîd-i Bistâmî hazretlerinin kabrini ziyâret ettiği vakit, orada cenâb-ı Bâyezîd'in müridlerinden birisini görüp der ki: Şeyhinin kelâmından bana bir şey nakl et!

Mürîd: Benim şeyhim "Beni göreni cehennem ateşi yakmaz" buyurur idi.

Sultân Mahmûd: Bu söz acıbdır, senin şeyhin Resûl-i Ekrem Efendimiz' den daha mı büyüktür? Ebû Cehil cenâb-ı Peygamber'i gördü, maahâzâ onu cehennem ateşi yakacaktır.

Mürîd: Hayır, Ebû Cehil Resûl-i Ekrem'i görmedi; o ancak Abdü'l-Mutta-lib' in yetîmini gördü. Eğer Resûl-i Ekrem'i göre idi, onu da cehennem ateşi yakmaz idi.

Sultân Mahmûd müridin kelâmını tahsîn ve fikrini tashîh etmiştir.

من غلام موج آن دریای نور
که چنین گوهر بر آرد در ظهور

4027. *Ben o nûr denizinin dalgasının kölesiyim ki, böyle gevheri zuhûra getirir.*

"Nûr denizi"nden murâd, Zât-ı Hak'dır. "Dalga"dan murâd, Sallallâhü aleyhi ve sellem Efendimiz'dir. "Gevher"den murâd, İmâm-ı Alî (k.v.) efendimizdir. Ya'nî "Ben şimdiye kadar sûret kulu idim, sûrete tapardım; bundan sonra *اللَّهُ نُورُ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضِ* (Nûr, 24/35) [Allah göklerin ve yerin nûrudur] âyet-i kerîmesinde işâret buyrulduğu üzere deryâ-yı nûr olan Zât-ı pâk-i Hakk'ın kuluyum ve O'na tapacağım. O öyle bir deryâ-yı nûrdur ki, Hâtem-i Enbiyâ Efendimiz O'nun dalgasıdır; ve o dalga dahi o deryâdan senin gibi bir gevher çıkarmıştır.

عرضه کن بر من شهادت را که من مر ترا دیدم سرافراز زمن

4028. *Bana şehâdeti arz et ki, ben muhakkak seni zamânın ser-firâzı gördüm.*

قرب پنجه کس ز خویش و قوم او عاشقانه سوی دین کردند رو

4029. *Onun akrabâsından ve kavminden elliye yakın kimse, âşikca din tarafına yüz çevirdiler.*

او به تیغ حلم چندین خلق را وا خرید از تیغ چندین خلق را

4030. *O hilim kılıcı ile bu kadar boğazı ve kılıçtan bu kadar halkı satın aldı.* [3988]

"O" zamîri, yukanda 3908 numaralı beyt-i şerîfde "Peygamber'in cengi sulhun medânı oldu" karînesiyle, cenâb-ı Peygamber Efendimiz'e râci' olmak lâzım gelir. Zîrâ siyer kitâblarını ve gazevât-ı Risâlet-penâhîyi mütâlaa edenlerce ma'lûm olduğu üzere, Resûl-i Ekrem Efendimiz, hayvânât-ı müfterise gibi katle müstehak olan insanları, hilim silâhı ile, tarîk-i insâniyyete getirdi ve katilden kurtardı. Nitekim âyet-i kerîmede *فَبِمَا رَحْمَةٍ مِنَ اللَّهِ لَنْتَ لَهُمْ وَ لَوْ كُنْتَ فَظًا غَلِيظَ الْقَلْبِ لَا نَفَعْنَا مِنْ حَوْلِكَ* (Âl-i İmrân, 3/159) ya'nî "Senin onlar hakkında yumuşak olman Allah Teâlâ cânibinden olan rahmet sebebiyledir. Ve eğer sen sert ve galîzü'l-kalb olsa idin etrâfindan dağılırlar idi" buyrulmuştur.

تیغ حلم از تیغ آهن تیزتر بل ز صد لشکر ظفر انگیز تر

4031. *Hilim kılıcı, demir kılıçtan daha keskindir; belki yüz askerden daha ziyâde zafer-engîzdir.*

ای دریغا لقمهء دو خورده شد جوشش فکرت ازان افسرده شد

4032. *Eyvâh, bir iki lokma yenilmiş oldu; fikrin kaynayışı ondan donmuş oldu.*

Bu beyt-i şerîfde beyân buyrulan lokma ve lokmayı kimin yediği hakkında şurrâh-ı kirâmın muhtelif mütâlaâtı vardır. Ba'zılan lokma Hz. Pîr tarafın-

dan yenildiğine zâhib olmuşlardır; ba'zıları da "lokma"dan murâd, nazma getirilen hikâyelerin sûretleridir; ya'nî sûrete meşgûliyyet bâdî-i hicâb oldu demek olur, demişlerdir. Ba'zıları da lokmayı yiyenlerin müstemi'ler olduğunu ve binâenaleyh cenâb-ı Pîr efendimizin kalb-i şerîflerine nâzil olan hakâyık ve maânîyi cezb edemediklerini beyân etmişlerdir.

1631 numaralı beyitte "Gönül sâhibi eğer zehri âşikâr yese de ziyânı yoktur;" 2643 numaralı beyitte de "Eğer velî bir zehir içse, bir bal şerbeti olur; ve eğer tâlib içse bir muzlim akıllı olur" buyrulmuş olmasına nazaran, lokmanın Hz. Pîr efendimize müessir olamayacağı ve husûsiyle beyt-i şerîfde این خورد رد همه بخل و يا'nî "Nâkıs olan kimse yer buhl ve hased olur ve o kâmil olan kimse yer nûr-ı Ahad olur" buyrulmuş olduğundan, kalb-i kâmilin bir iki lokmadan muzlim olmayacağı zâhirdir. Ve bu lokma hakkındaki tafsîlât 1990, 1991, 1992 numaralı beyitlerde de geçti. Binâenaleyh ekl-i lokma mes'elelerinin sâmi'a taalluk ettiği anlaşılır. Nitekim fakîr tarafından tercüme edilmiş olan Cenâb-ı Pîr efendimizin *Fîhi Mâ Fîh* nâmındaki tekârîr-i aliyyelerinin 27. faslında şöyle buyrulur: "Söz, müstemi'in isti'dâdı kadar gelir; o ne kadar emip müte-gaddî olursa şîr-i hikmet o kadar nâzil ve zâhir olur. O emmeyince, hikmet dahi hârice çıkmaz ve yüz göstermez. Acîb şey! Niçin kelâm zuhûr etmiyor dersin? Acîb şey! Sen kelâmı niçin cezb etmiyorsun? Sana kuvvet-i istimâ'ı vermeyen Zât-ı Azîmü'-ş-şân kâile de dâiye-i kelâmı vermiyor." Ve 26. faslında da yine şöyle buyururlar: "ان الله يلقن الحكمة على لسان الواعظين بقدر هم المستمعين" ya'nî "Hak Teâlâ hazretleri vâizlerin lisânına, dinleyenlerin himmetleri mikdânınca hikmet telkîn eyler." Papuç dikiciyim, deri çoktur; ancak ayağın ölçüsü kadar dikerim." Ve *Mesnevî-i Şerîf*'in VI. cildinde de ... الخ ان الله يلقن الحكمة sürh-i şerîfine dâir beyânât-ı aliyyeleri vardır. İmdi *Mesnevî-i Şerîf*'i yazan Çelebi Hüsâmeddin efendimizdir. Ve câiz ki lokmayı onlar ekl etmiş ve bu sebeble onların kalb-i şerîflerinde bir fütûr vâki' olmuş olsun. Husûsiyle bu I. cildin nihâyetine doğru o hazretin harem-i âlileri hastalanmış ve bilâhire de vefât etmiş idi. Aile perişanlığının bi-hasebi'z-zâhir, âile reîsi üzerinde bir te'sîr ilkâ edeceği de meydandadır. Ve bu sebeble de II. cildin yazılması bir iki sene kadar teahhura uğramıştır.

گندمی خورشید آدم را کسوف چون ذنب شعشع بدری را خسوف

4033. Bir buğday Âdem'in güneşine küsûf getirdi; meselâ "zeneb" bedir olmuş ayın şa'sâının husûfuna sebeb oldu.

Müstemi'in kalbinde lokmadan hâsıl olan hicâba taaccüb etme; zîrâ âde-min ilm-i ilâhî ile münevver olan güneş gibi akli, bir buğday ekli ile küsûfa

düştü; ve kezâ güneş ile arz arasındaki mahrekinde devr eden ay bedir hâlinde bulunduğu vakit, ehl-i hey'et istilâhınca "zeneb" ta'bîr olunan noktada iken, arzın zillî ay üzerine düşmesiyle husûf vâki' oldu.

اینست لطف دل که از یک مشت گل ماه او چون می شود پروین گسِل

4034. *İşte sana gönül letâfeti ki, bir avuç çamurdan, onun ayı nasıl pervîn-i gûsil olur?*

"Bir avuç çamur"dan murâd, gıdâ-yı sûrîdir ki, aslı topraktandır. "Onun ayı" ta'bîrinden murâd, hakikat-ı muhammediyye güneşinin nûrunu saldıgı süveydâ-yı kalbdır. "Pervîn" altı veyâ yedi yıldız kümesinin adıdır ki, süveydâ-yı kalbde toplanan maârif-i münzeleden kinâyedir. "Gûsil" âzâd et, parçala ve dağıt ma'nâlarında emr-i hâzırdır. "Pervîn-gûsil" vâsf-ı terkîbîdir, "pervîn dağıtıcı" ma'nâsınadır.

Ya'nî "Gönül letâfetinin za'fına bak ki, toprak mahsûlü olan birkaç lokma gıdâ-yı sûrî sebebi ile, hakikat-i muhammediyye güneşinden ziyâ alan süveydâ-yı kalb, Pervîn yıldızları gibi, toplu bir hâlde olarak münzel olan maârif ve hakâyıkı nasıl dağıtıcıdır?"

نان چو معنی بود خوردش سود بود چونکه صورت گشت انگیزد جحود

4035. *Ekmeğ ma'nâ olduğı vakit, onun ekli fâide olur; vaktâki sûret oldu, inkâra bâis olur.*

Gıdâ-yı sûrî vücûdda rûhun kuvvetini artırıp, ma'nâyâ ve maârif-i ilâhiyyeye inkılâb ettiğı vakit, onun yenmesi bittabi' fâideli ve hayırlı olur. Fakat ma'nâyâ inkılâb etmeyip yalnız rûh-ı hayvânîyi ve cismi takviye eder ve zâhir-i âleme taalluk eden efkârı tevlîd ederse, ma'nâyı inkâra bâis olur; ya'nî ma'nâyâ hicâb olur. Zîrâ sûret ma'nânın zıddıdır ve zıd, zıddı nefy eder. Burada Çelebi Hüsâmeddîn hazretlerinin, haremini tedâvî meşgalesiyle, efkâr-ı aliyyelerinin bizzarûre zâhir-i ahvâle masrûf olduğuna işâret vardır.

همچو خار سبز کاشتر می خورد زان خورش صد نفع و لذت می برد

4036. *Devenin yediğı yeşil diken gibi ki, onu yemekten yüz nef' ve lezzet getirir.*

Mü'minin ma'nâyâ inkılâb etmek üzere yediğı gıdâ, devenin nef' ve lezzet bularak yediğı yeşil dikene benzer. Cism-i beşer burada deveye teşbîh

buyrulmuştur. Nitekim hadîs-i şerîfde بها نفسك مطيتك فارقت بها "Nefsin senin binek hayvanındır; ona rıfk ile muâmele et!" buyrulmuştur.

- چونکه آن سبزیس رفت و خشک گشت چون همانرا میخورد اشتر ز دشت
4037. *Uaktâki onun yeşilliği gitti ve kuru oldu; deve onu çölden yediği vakit,*
می دراند کام و لُنجَش ای دریغ کانچنان ورد مُرْبا گشت تیغ
4038. *Dimâğını ve avurdunu yırtar. Ey yazık ki, öyle gül mürebbâsı kılıç oldu.*

Helâl olan gıdâ-yı sûrî mutlakâ mezmûm değildir. Eğer gıdâ rûhu takviye edip hakâyık ve maârif-i ilâhiyye zuhûruna mâni' olmazsa, devenin yediği yeşil diken gibi fâideli olur. Ve eğer yalnız cismi ve kuvâ-yı nefsâniyyeyi kuvvetlendirir ve zâhir ile meşgûliyyete sebep olursa, o gıdâ devenin çölde yediği kuru dikene benzer ve rûhun dimâğını ve avurdunu yırtar. Yazık ki, gül reçeli gibi bir ni'met-i ilâhiyye olan bu gıdâ, beşerin çoğu için keskin kılıç gibi oldu ve rûhunu yaraladı.

- نان چون معنی بود بود آن خار سبز چونکه صورت شد کنون خشک است و گبز
4039. *Uaktâki ekmek ma'nâ oldu, o yeşil diken oldu. Uaktâki sûret oldu, şimdi kuru ve serttir.*

- تو بدان عادت که او را پیش ازین خورده بودی ای وجود نازنین
4040. *Ey vücûd-ı nâzenîn, sen bundan evvel o âdet ile ki, yemiş idin.*
[3998]
Ey vücûd-ı nâzenîn olan Hüsâmeddîn Çelebi, evvelce yediğin gıdâ-yı sûrîden hâsıl olan efkârı, hakâyık ve maârif-i ilâhiyyeye sarf etmek âdetin idi.

- بر همان بو می خوری این خشک را بعد ازان کامیخت معنی با ثری
4041. *Yine o koku üzerine bu kuruyu yiyorsun; bundan sonra, ki ma'nâ nem-nâk toprakla karıştı.*

Yine o âdet üzerine, o gıdâ-yı sûrîyi yiyorsun; velâkin âilenin hastalığı sebebiyle, efkârını umûr-ı zâhireye imâle etmek mecbûriyyetinde kaldın. Binâ-enaleyh bu sırada yediğin taâm, devenin yediği kuru diken mesâbesindedir. Bundan sonra ma'nâ, rutûbetli toprak ile karıştı.

- گشت خاک آمیز و خشک و گوشت بُر زان گیاه اکنون پیرهیز ای شتر
4042. *Toprak karışık ve kuru ve et kesici oldu. Ey deve, şimdi o ottan perhîz et!*

Mâdemki o gıdâdan mütevellid olan efkâr, umûr-ı zâhire ile karıştı, kuru diken gibi ve cisme zarar verici oldu, artık ey Hüsâmeddîn Çelebi'min cism-i şerîfi, o gıdâdan perhîz et!

سخت خاک آلوده می آید سخن آب تیره شد سر چه بند کن

4043. Söz pek toprak bulaşmış bir halde geliyor; su bulanık oldu, kuyunun ağzını kapa!

Söz müstemi'in te'sîr-i hâli ile pek zayıf geliyor. Su bulanık oldu; maârif-i ilâhiyye sularının kuyusu bulunan kalbinin ağzı olan lisânını iskât et! Bu hitâb Hz. Pîr efendimiz tarafından, yine zât-ı şerîflerinedir.

تا خدایش باز صاف و خوش کند او که تیره کرد هم صافش کند

4044. O zamâna kadar ki Hudâ onu yine sâf ve latîf etsin; o ki bulandırdı, yine onu berrâk yapar.

Hak Teâlâ hazretleri o maârif-i ilâhiyye sularını yine sâf ve latîf yapınca-ya kadar sükût et; zîrâ bulandıran Hak Teâlâ, yine onları berraklaştırır.

صبر آرد آرزو را نی شتاب صبر کن و الله اعلم بالصواب

4045. Arzûyu acele değil, sabır getirir; sabr et ve doğruyu Allah Teâlâ bilir.

Ey Çelebi Hüsâmeddîn, sen bu meşgale-i sûriyyen içinde, yine Mesnevî'ye devâm arzûsunu beslersin. Fakat murâdât, acele ile değil, sabır ile husûle gelir. Nitekim العبر مفتاح الفرج ya'nî "Sabır ferec ve küşâyişin anahtarıdır" buyrulmuştur. Binâenaleyh sabr et, tecelliyâtın istikâmetini yine Allah Teâlâ hazretleri bilir.

Ve'l-hamdülillâhi alâ zâlik. Hitâm:

5 Rebîü'l-evvel 1349 ve 31 temmuz 1347-1930
Yevm-i Pencşenbe sâat-i vasatî 10.30.

MESNEVÎ'NİN I. CİLDİNİN
SONU

